

vrind 99

 Vlaamse
Regionale
Indicatoren

leefbaar

creatief

werkend

zorgzaam

lerend

© ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Uitgave 2000

D/2000/3241/018
ISBN 90-403-0107-7

Delen van deze uitgave mogen worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt als de titel van deze uitgave
uitdrukkelijk als bron wordt vermeld.

toegankelijk

internationaal

goed bestuur

Woord vooraf

De wereld is niet te vangen in cijfers en grafieken. Toch illustreren de talrijke millenniumoverzichten die dezer dagen worden gepubliceerd de fascinatie voor lijstjes en statistieken. VRIND is echter véél meer dan een verzameling statistische weetjes. In dit boekwerk vindt U een overzicht van de belangrijkste beleidsrelevante indicatoren op alle Vlaamse bevoegdheidsdomeinen.

Degelijke statistische informatie is een hoeksteen geworden van een professioneel overheidsbeleid. In een beleidscyclus waarbij zowel de beleidsvoorbereiding als de evaluatie zakelijker verlopen, is de behoefte aan accurate en relevante indicatoren van bijzonder groot belang.

VRIND in zijn gedrukte vorm blijft echter een momentopname, waarbij de laatste officiële gegevens zijn opgenomen. Op de website Vlaamse Statistieken vindt U al deze gegevens ook terug, met het bijkomend voordeel dat deze systematisch geactualiseerd worden wanneer recentere informatie beschikbaar is. Een belangrijk beleidsaccent dat ik in de komende periode wil realiseren is het aanzienlijk verbeteren van de beschikbaarheid van recente Vlaamse statistieken.

We zijn ongetwijfeld terechtgekomen in een kennismaatschappij waarin men steeds meer wil weten en begrijpen.

De publieke opinie wordt kritischer en vraagt objectieve gegevens en motivering voor de genomen beleidsbeslissingen. Men verwacht ook steeds meer een verantwoording voor de besteding van de overheidsmiddelen.

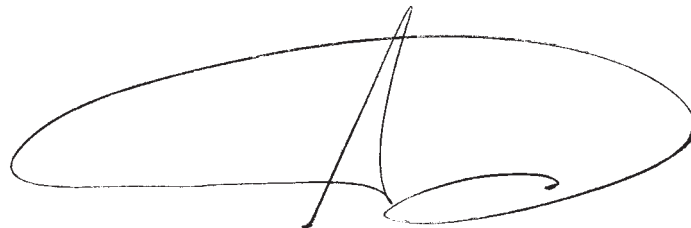
De overheid speelt in op deze ontwikkeling en wil ruim communiceren naar de bevolking en resultaten tonen aan de hand van cijfers. Vanuit een nieuwe bestuurlijke cultuur wil ze nog verder gaan en via surveys en referenda te weten komen wat de burger verwacht, wat hun mening is over bepaalde beleidsthema's. Hieruit ontstaan nieuwe gegevensbestanden die in de eerste plaats voor de overheid zelf van groot belang zijn, maar uiteraard ook voor andere gebruikers interessante informatie kunnen bevatten.

In de komende legislatuur wil de Vlaamse overheid een performant Vlaams statistisch systeem uitbouwen dat de gebruikersgroepen snel, permanent en op systematische manier relevante en kwaliteitsvolle officiële statistieken aanbiedt.

Mijn streefdoel bestaat erin dat de gebruikers op een eenvoudige en directe manier toegang hebben tot de meest relevante statistieken inzake alle Vlaamse bevoegdheidsdomeinen. De Vlaamse overheid waakt over de kwaliteit van deze statistieken en zorgt dat ze ook snel beschikbaar zijn.

Deze informatie wordt aangeboden samen met tijdreeksen en met relevante vergelijkende statistieken over andere regio's, landen en federaal niveau of voorzien van de nodige duiding om zo een correct gebruik te stimuleren. Tevens worden de nieuwste grafische en cartografische technieken gebruikt om statistieken te visualiseren in grafieken en kaarten.

Op die manier wil ik de Vlaamse overheid, maar ook alle andere beleidsmakers en geïnteresseerden een performant statistisch apparaat ter beschikking stellen. Met deze uitgave van VRIND wordt de stand van zaken bij het begin van deze legislatuur opgemaakt, in de komende edities kan worden nagegaan of deze regering op spoor zit in de uitvoering van haar beleid. Waarmee deze publicatie een belangrijk instrument wordt in een nieuw soort dialoog met de Vlaamse bevolking.

A handwritten signature in black ink, consisting of a large, sweeping oval shape with a vertical line through it, and a smaller loop at the bottom right.

Steve Stevaert

minister vice-president,
Vlaams minister van Mobiliteit,
Openbare Werken en Energie

Ten geleide

In eerste instantie wil VRIND een beleidsrelevant document zijn dat de overheid kan gebruiken bij de beleidsvoorbereiding en de beleidsevaluatie. Daarnaast is VRIND ook een communicatie-instrument van de overheid naar de publieke opinie waarin de overheid verslag doet van de ontwikkelingen die ze in de samenleving vaststelt en hoe ze daarop inspeelt. Gezien deze dubbele doelstelling richt VRIND zich zowel naar de overheid zelf als naar een breed publiek.

VRIND wil geen statistisch jaarboek zijn of worden maar vertrekt bij zijn beschrijving wel van kwantitatieve gegevens, omgezet in indicatoren en geordend per beleidsdomein.

VRIND hanteert twee soorten indicatoren m.n. omgevings- en beleidsindicatoren. Omgevingsindicatoren beschrijven de ruimere omgeving waarbinnen de overheid opereert en wijzen op veranderingen of verschuivingen die zich in deze omgeving voordoen en die van belang zijn voor de overheid. Ze geven geen informatie over het overheidsoptreden zelf.

Beleidsindicatoren geven daarentegen juist wel informatie over het overheidsoptreden. In principe slaan beleidsindicatoren enkel op maatschappelijke effecten die door overheidsoptreden gegenereerd worden. In vele gevallen beschikken we echter niet over de instrumenten om deze effecten te meten en op te volgen. Vandaar dat we voor heel wat domeinen moeten terugvallen op outputgegevens of prestaties van het overheidsapparaat (aantal erkende/gesubsidieerde instellingen of diensten, aantal klanten,...), die minstens een idee geven van de inspanningen die door de overheid worden geleverd.

Waar mogelijk wordt het cijfermateriaal geduid. Dit kan door na te gaan of vooropgestelde normen al dan niet werden gehaald, door verschillende vormen van benchmarking (vgl. met andere landen/regio's of privé-bedrijven), door trendanalyse of - waar het om personen gaat - door enkele achtergrondvariabelen (geslacht, opleiding, leeftijd,...) te vergelijken.

Voor de stoffering van de indicatoren trachten we telkens zo actueel mogelijke cijfers te gebruiken. In de meeste gevallen zijn we daarvoor aangewezen op jaarverslagen van andere administraties en instellingen. Soms kunnen we deze aanvullen met recenter materiaal. Dit houdt echter heel wat risico's in. Niet alle berichten die de wereld worden ingestuurd blijken gebaseerd op gestabiliseerde en gecontroleerde statistieken. Soms worden deze cijfers ook niet opgenomen om verwarring rond vergelijkend materiaal (b.v. Europees of internationaal) te vermijden. In andere gevallen opteren we voor de opname van jaargegevens. Dit is o.a. het geval voor de werkloosheidscijfers waar niet zozeer de conjuncturele ontwikkelingen worden weergegeven maar wel de jaartrends. Wie echter de meest recente cijfers wil raadplegen kan daarvoor terecht op de website Statistiek van de administratie Planning en Statistiek.

De integrale VRIND-versie is trouwens eveneens op deze site te vinden (www.vlaanderen.be/statistiek).

Zoals in vorige VRIND-edities worden de gegevens gebundeld in acht hoofdstukken. Deze indeling is nog gebaseerd op de sporen uit het toekomstproject 'Vlaanderen-Europa 2002' van de vorige Vlaamse regering. We hebben deze indeling aangehouden omdat de besproken indicatoren nog grotendeels slaan op de vorige legislatuur.

De indicatoren zijn geordend per thema, meestal een beleidsveld. Zo vind je onder sport zowel indicatoren over de verspreiding van het sportaanbod als over de sportparticipatie van de bevolking. Blikvangers met opmerkelijke vaststellingen, verschuivingen of trends met verwijzing naar een tabel of grafiek laten de lezer toe in een oogopslag een zicht te krijgen op ontwikkelingen in het betrokken beleidsdomein. Bij de redactie van deze blikvangers werd reeds rekening gehouden met het regeerakkoord en de beleidsnota's van de nieuwe Vlaamse regering.

De themagerichte hoofdstukken worden voorafgegaan door een generiek hoofdstuk dat stilstaat bij recente sociaal-culturele, sociaal-economische en demografische ontwikkelingen.

De realisatie van VRIND is pas mogelijk door een intense samenwerking zowel binnen de eigen administratie als tussen de APS-domeinverantwoordelijken en hun correspondenten in de functioneel bevoegde administraties, openbare instellingen of daarbuiten. Meer dan in het verleden slagen deze instellingen er in hun beleidsdomein of beleidsveld kwantitatief in beeld te brengen en onze administratie het nodige cijfermateriaal te bezorgen. We wensen hen daarvoor dan ook uitdrukkelijk te bedanken!

Luk Bral

VRIND-projectleider

Medewerkers

Projectleiding Luk Bral

Projectteam administratie Planning en Statistiek

Algemeen referentiekader

- sociaal-culturele context: Luk Bral
- sociaal-economische context: Thierry Vergeynst
- demografische context: Edwin Pelfrene

Spoor Leefbaar Vlaanderen

- leefmilieu: Ann Van Causenbroeck
- ruimtelijke ordening: Ann Van Causenbroeck
- huisvesting: Karel Cattoir

Spoor Creatief Vlaanderen

Luk Bral

Spoor Werkend Vlaanderen

- economie: Maureen Verhue (EWBL) en Thierry Vergeynst
- werkgelegenheid: Myriam Vanweddungen

Spoor Zorgzaam Vlaanderen

Peter Anaf en Dirk Smets

Spoor Lerend Vlaanderen

- Onderwijs: Ann Van Driessche (Onderwijs) en Roberto Castelli
- Wetenschapsbeleid: Edwin Pelfrene

Spoor Toegankelijk Vlaanderen

Marleen Govaerts (LIN) en Roberto Castelli

Spoor Vlaanderen Internationaal

Myriam Vanweddungen

Spoor Goed Bestuur

Kurt Cooreman en Luc Deschamps

Technische en administratieve ondersteuning

- Frank De Geyndt, Martine Desmedt, Michaël Goethals, Yves Impens, Charly Potloot, Caroline Temmerman, Karina Van de Velde en Maurice Van Geys

Medewerkers uit het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse openbare instellingen

Spoor Leefbaar Vlaanderen

- LIN: Didier D'Hont, Christophe Dierckxsens, Anne-Sophie Van Eyck, Hubert Bloemen, Roger Liekens, Emmeke Peeters, Marleen De Maesschalk, Inge Penninx, Elke Van Hoye, Luc Bollaert, Jimmy Eeckhout, Isabel Loris, Steven Eeckhout en Marc De Rouck
- EWBL: Tom Doesselaere
- WVC: Linda Boudry, Dirk Temmerman

- AZF: Els Vermeir
- VHM: Hans Artels, Gerd De Keyser, Ivan Peeters
- VMM: Jasmin Dumollin, Henk Maeckelberghe, Peter Reyntjens, Marie-Rose Van den Hende, Marnix Vandendriessche
- VLM: Dirk Van Gijsegem
- OVAM: Johan Ceenaeme, Peter De Bruyne, Els Gommeren, Christiane Schroons, Koen Smeets, Mike Vanacoleyen, Peter Vossaert
- Instituut voor Natuurbehoud: Kris Decler, Eckhart Kuijken
- Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer: Peter Roskams
- Andere: Paul De Wael (Stadim), Hans Van Mechelen (Vlaams Woningfonds), Josée Lemaître (Vlabinvest), Bert Meulemans (UFSIA), Karin De Clercq (Steunpunt Algemeen Welzijn), Johan Surkyn (VUB), Ronny Dynoodt (NIS) Francine Olivier (NIS), Annick Vanhove (VOB), Francine Van De Wiele (prov. O.VL.), Dominiek Van Den Driessche (prov. W.VL.), Nicole Schepmans (prov. Vl.Br.), Mathieu Delbroek (prov. Limb.) Erika Lenaerts (prov. Antw.), Dirk Beersman (Vlaams Minderhedencentrum).

Spoor Creatief Vlaanderen

- WVC: Eric Desmedt, Mia Desmedt, Peter Elslander, Luc Goossens, Noëlla Lauwaerts, Dirk Smet, Johan Van Gaens, Jan Vandenabeele, Chris Van Haesendonck, Christel Van Langenhove,
- LIN: Bert Lelièvre
- WIM: Robert Van Moeseke
- BLOSO: Georges Wijnants
- Toerisme Vlaanderen: Raf De Bruyn, Jan Van Praet
- FEVECC: Christel Limpens
- VRT: Brigitta Parisi

Spoor Werkend Vlaanderen

- EWBL: Joke Claeys, Pieter Gabriëls, Caroline Swyngedouw, Gilbert Van den Bremt, Johan Troch, Ann Van den Cruyce, Mieke Van Gramberen,
- VDAB: Tomas Quaethoven, Bart Van Schel
- Steunpunt Werkgelegenheid: Tom Vandenbrande
- UPEDI: Bob Lambrechts
- IWT: Jan Larosse
- STV: Ria Bourdeaud’hui, Hendrick Delagrange

Zorgzaam Vlaanderen

- WVC: Wim Aelvoet, Annemie Degroote, Luus Heyligen, Marleen Dammekes, Marc Verhelst, Wilfried Cauwelier
- Kind en Gezin: Bea Buysse
- VAD: Else De Donder
- VFSIPH: Bert De Groof
- Andere: Viviane Van Casteren, Herman Van Oyen en Stefaan Demarest (WIV-Louis Pasteur), Lea Maes, Carine Vereecken en Cees Vanheeringen (RUG), Britta De Block (Ministerie van Volksgezondheid en Leefmilieu), Luc Joossens (OIVO), Greet Haelterman en Liesbeth Van Eycken (Belgisch werk tegen kanker), Luc Claeys (VGG)

Lerend Vlaanderen

- OND: Hilde Coucke, Christine Dupont, Henri Duqué, Johan Lasuy, Christel Rutten, Liselotte Van de Perre, Leen Vandeputte, Wouter Van Den Bosch, Ann Van Driessche, Geert Vermeulen, Rik Verstraete
- EWBL: Jean Steenberghen
- WIM – AWI: Elke Devroe, Veerle Lories, Greta Vervliet

- KUL: Hilda Creten en Mia Douterlugne (HIVA), Koenraad Debackere (R&D)
- UA: Alexia Deneire, Peter Van Petegem
- UG: Jean-Pierre Verhaeghe
- Vl.I.R.: Marleen Bronders, Veerle Hendrickx, Lore Verstraete
- VIZO: Harry Lelièvre
- VDAB: Erik Depuydt
- IWT: Vincent Duchène, Jan Larosse, Marc Pollet
- Kabinet Vanderpoorten: Marc Luwel
- VRWB: Daniëlle Raspoet

Toegankelijk Vlaanderen

- LIN: Marleen Govaerts, Karel Maesen, Raphaël Roelandts, Lieven Lannoye, Armand Rouffaert, Jan Cosyn
- VMM: Marie-Rose Vandenhende, Caroline Debosschere

Vlaanderen Internationaal

- COO: Christine Breugelmans, Koen Jongbloet, Brigitte Mouligneau
- EWBL: Filip D'havé, Maria Schoomans, André Van Haver
- OND: Filip Bellinck, Jan Ceulemans, An Declerq, Tony de Craen, An Hottat, Ronny Masset, Renilde Reynders, Omer Thomasseti, Nathalie Van Gysegem, Leen Van Der Fraenen, Linda Vercauteren, Geert Vermeulen
- WVC: Willem Roggeman
- VRT: Brigitta Parisi
- Export Vlaanderen: Charlene Vanopbroeke
- DIV: Els Lowyck
- JINT: Koen Lambert
- Leonardo da Vinci-agentschap: Marc Devlieger

Goed Bestuur

- AZF: Eddy Van Steendam, Katrien Verheye, Nicole Jacques, Patrick Stroobants, Marc De Kort, Nele De Pessemier, Koenraad De Bock, Marleen Kosynsky, Luc Keereman
- EWBL: Willy Schoubben, Jan Vanstichel, Rudy Janssens,
- COO: Mireille Van Pollaert, Tine Mortelmans, Iris Debock
- andere: Marc Suykens en Jan Leroy (VVSG), Jo Steyaert (KULeuven), Raymond Van Loock en Greta Thoof (VVP)

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3	Luchtkwaliteit	50
Ten geleide	5	Ozon	50
Medewerkers	7	Dioxines	52
Inhoudsopgave	10	Verzuring van de atmosfeer	52
1. Algemeen referentiekader	15	2.1.3 Bodem	54
1.1 De sociaal-culturele context	15	Verontreinigde gronden	54
De zorgen van de Vlamingen	15	Zware metalen	54
Subjectief onveiligheidsgevoelen	17	Bemestingsdruk	55
De tevredenheid van de Vlamingen	17	Mesttransport	57
Toekomstverwachtingen	18	Bodembalans	57
De problemen van de Vlamingen	18	2.1.4 Afval	58
Vertrouwen in instellingen	19	Bedrijfsafval	58
Het nieuwe regeerakkoord	23	Huishoudelijk afval	59
1.2 De sociaal-economische context	30	2.1.5 Natuur	61
Recente ontwikkelingen	30	Planologische bescherming	61
Dieperliggende tendensen	33	Natuurreservaten	61
Vlaanderen als Europese regio	34	Flora en fauna	62
1.3 Demografische context	36	2.1.6 Bossen	64
Structuur en evolutie van de bevolking	36	Bosgezondheid in Vlaanderen	64
Loop van de bevolking	38	Bosgezondheid in Europa	64
Huwelijken en echtscheidingen	38	2.2 Ruimtelijk in orde	67
Geboorte en vruchtbaarheid	39	2.2.1 Bodemgebruik	69
Sterfte en levensverwachting	40	Bebouwde oppervlakte	69
Migratie	40	Perceelsgrootte	70
Huishoudens	41	2.2.2 Bodembestemming	73
2. Een leefbaar Vlaanderen	43	Ruimteboekhouding	73
2.1 In een gezond milieu	43	Zonevreemde bedrijven	74
2.1.1 Water	44	2.2.3 Doorwerking ruimtelijke ordeningsbeleid	76
Kwaliteit oppervlaktewater	44	Provincies en gemeenten	76
Vervuiling door de landbouw	46	Gemeentelijke Commissie van Advies	77
Drinkwater	47	Woningbehoeftestudies	78
2.1.2 Lucht	50	Handhavingsbeleid	78
Luchtkwaliteit	50	2.3 Waar het goed is om te wonen	81
Ozon	50	2.3.1 Structuur van de woningmarkt	82
Dioxines	52	Evolutie op de woningmarkt	82
Verzuring van de atmosfeer	52	Koop- en huurprijzen	82

Toekomstverkenning	85	3.7 Monumenten en landschappen	116
2.3.2 Woonkwaliteit	86	Patrimonium	116
Woonkwaliteit	86	Participatie	116
Wooncomfort	86	3.8 Letteren en bibliotheken	118
Woonkeuze	86	Leesgedrag	118
Recht op voorkoop	88	Bibliotheekgebruik	119
Het sociaal beheersrecht	89	3.9 Media- en multimediagebruik	121
Heffing op leegstand en verkrotting	89	Radio en TV	121
2.3.3 Overheidsoptreden: particulieren	90	Volgen actualiteit	122
Tegemoetkomingen	90	Film	123
Particuliere sector met sociaal doel	90	Multimedia	124
Sociale verhuurkantoren	90	3.10 Toerisme	125
Huurdersbonden	92	Vakanties van de Vlamingen	125
Inkomensverzekering	92	Belangrijkste vakantiebestemmingen	125
2.3.4 Overheidsoptreden: eigen bouwactiviteiten	93	Korte vakanties	126
Vlaamse Huisvestingsmaatschappij	93	Toeristische overnachtingen	127
Kernenbeleid	94	De binnenlandse markt	127
Domus Flandria	95	3.11 Sport	128
Vlabinvest	95	Sportaanbod	128
Provincies en gemeenten	95	Sportparticipatie	129
2.3.5 Doelgroepen	96	4. Werkend Vlaanderen	131
Eenoudergezinnen	96	4.1 Economie	131
Ouderen	96	4.1.1 Bruto Binnenlands Product voor Vlaanderen	132
Migranten	97	Vlaamse provincies	133
Begeleid wonen	98	4.1.2 Omzet	135
Thuislozen	98	Primaire sector	135
Ongewone woonvormen	99	Secundaire sector	135
		Tertiaire sector	136
3. Creatief Vlaanderen	101	4.1.3 Investeren en ondernemen	138
3.1 Volksontwikkeling	102	Primaire sector	138
Aanbod	102	Secundaire sector	138
Spreiding culturele manifestaties	103	Tertiaire sector	138
Participatie	104	Investeringssteun	140
3.2 Vrijwilligerswerk	106	Ondernemerschap stimuleren	141
Profiel vrijwilliger	106	4.1.4 Uitvoer	145
3.3 Jeugdwerk	108	4.1.5 Energie	147
Spreiding jeugdwerk	108	Energiebalans	147
Participatie	109	4.1.6 Aantal vestigingen, geboorten en sterften	149
3.4 Culturele centra	110	Aantal vestigingen	149
Aanbod	110	Falingen	151
Participatie	110	Ontbindingen	151
3.5 Podiumkunsten	112	Oprichtingen	152
Participatie aan podiumkunsten	113	4.1.7 Innovatief ondernemen	153
3.6 Musea en beeldende kunsten	114	Onderzoek en ontwikkeling	153
Spreiding	115		
Participatie	115		

Verspreiding van innovatie	154	Hulpvragen	195
Organisatieverandering	157	Zelfmoord	195
4.2 Arbeidsmarkt	159	5.6 Preventie	197
4.2.1 Anatomie arbeidsmarkt	160	Zwangerschap en begeleiding	197
Beroepsbevolking	160	Bevallingen	197
Arbeidsmarktindicatoren	162	Borstvoeding	198
4.2.2 Tewerkstelling	164	Kind en gezin	198
Werkgelegenheid	164	Kankerpreventie	198
Contractvormen	165	Medisch verantwoord sporten	198
4.2.3 Onevenwichten op de arbeidsmarkt	168	5.7 Medische consumptie	199
Werkloosheid	168	Huisartsbezoek	199
Vacatures	169	Bezoek aan de specialist	199
4.2.4 Vlaams werkgelegenheidsbeleid	172	Hospitalisatie	199
Opleiding	172	Bezoek aan de tandarts	200
Werkervaring	174	Gebruik van alternatieve geneeskunde	200
Specifieke doelgroepen	175	5.8 Aanbod van gezondheids- voorzieningen en zorgverstrekkers	201
Arbeidsherverdeling	176	Algemene ziekenhuizen	201
5. Zorgzaam Vlaanderen	179	Rust- en verzorgingstehuizen	201
5.1 Levensverwachting, mortaliteit en vermijdbare sterfte	180	Geneesheren, tandartsen, apothekers	202
Levensverwachting	180	De residentiële psychiatrische sector	202
Mortaliteit	180	Centra voor Geestelijke Gezondheids- zorg	202
Kinder- en perinatale sterfte	182	Internationale positionering	203
5.2 Ziekte	183	5.9 Kindermishandeling	204
Kanker	183	5.10 Criminaliteit, gevoel van onveiligheid, slachtoffer- en daderhulp	205
Hersenvliesontsteking en tuberculose	183	Criminaliteit	205
AIDS en HIV-seropositief	183	Gevoel van (on)veiligheid	205
Chronische aandoeningen	186	Slachtofferhulp	205
Gezondheidsklachten bij jongeren	186	Daderhulp	206
5.3 Gedrag	187	Hulpverlening aan seksuele delinquenten	206
Voeding	187	5.11 Integratie van personen met een handicap	208
Eetgedrag	187	Materiële bijstand	208
Rookgedrag	188	Beroepsopleiding en tewerkstelling	208
Alcoholgebruik	189	Zorg- en begeleidingsvoorzieningen	209
Druggebruik	190	Aangepaste sociale woningen	209
Geneesmiddelengebruik	190	Specifiek onderwijs	209
Veilig seksueel gedrag	191	5.12 Integratie van etnisch-culturele minderheden	210
5.4 Fysieke conditie	192	Allochtonen	210
Subjectieve gezondheid	192	Erkende vluchtelingen	210
Hinder in het dagelijkse leven	192	Asielzoekers	210
Fysieke fitheid van de jeugd	193	Mensen zonder papieren	210
5.5 Psychische conditie en welbevinden	194		
Subjectief welbevinden	194		
Depressie	194		

Woonwagenebewoners	211	6.6 Onderwijsresultaat	243
Integratiecentra	211	Secundair onderwijs	243
Forum voor minderheden	211	Hoger onderwijs	244
5.13 Armoede en bestaansonzekerheid	212	6.7 Oriëntatie op de arbeidsmarkt	246
Benadering via inkomensnormen	212	6.8 Individuele oriëntatie	249
Benadering via wettelijke normen	213	Schoolkeuze	249
Subjectieve benadering	214	Spijbelen	250
Benadering van Kind en Gezin	215	Diploma's van ouders	250
Huishoudens in financiële moeilijkheden	216	Nascholing van leerkrachten en directies	251
5.14 Kinderopvang	217	6.9 Levenslang leren	253
Omvang	217	Permanente vorming	253
Soorten	217	Budgetten	255
5.15 Bijzondere Jeugdbijstand	219	6.10 Vlaams wetenschapsbeleid	256
Hulpvraag	219	Vlaams wetenschapsbeleid	256
Hulpverleningsaanbod	220	Ruimteonderzoek	257
Aantal begeleidingen	220	Universitair onderzoek	257
5.16 Ouderen	222	Programma beleidsgericht onderzoek	259
Hulpvraag bij bejaarden	222	Onderzoek in de industrie	259
Aanbod en gebruik van diensten en voorzieningen	222	Deelname aan Europese programma's	260
6. Lerend Vlaanderen	227	Publicaties	261
6.1 Scholingsgraad van de bevolking	228	Octrooiaanvragen	262
Hoger secundair onderwijs	228	Wetenschapsinformatie	262
Hoger onderwijs	228	7. Toegankelijk Vlaanderen	267
6.2 Kerncijfers leerlingen en studenten	230	7.1 Kerncijfers	268
Gewoon onderwijs	230	Vervoermiddelen	268
Buitengewoon onderwijs	231	Evolutie van het verkeer	270
Geïntegreerd onderwijs	231	7.2 Bereikbaarheid	275
Deeltijds onderwijs	233	Reistijden	275
Hoger onderwijs	233	Kostprijs van het vervoer	275
Participatiegraad	233	Betrouwbaarheid	276
6.3 Personeel en instellingen	235	7.3 Verplaatsingsmogelijkheden	277
Personeel buiten de universiteit	235	Vervoermiddelenbezit van de gezinnen	277
Universiteiten	236	Vervoersaanbod	278
Onderwijsinstellingen	237	Impact op gezinsbudget	278
6.4 Middelen	238	7.4 Verkeersveiligheid- en leefbaarheid	279
Budgetten	238	Leefbare doortochten	280
Salarissen	240	7.5 Milieuhinder en natuurschade	281
6.5 Schoolloopbaan en survival	241	Luchtverontreiniging	281
Schoolloopbaanverwachting	241	Geluidshinder	281
Survival in het universitair onderwijs	242	Versnippering	282

8.	Vlaanderen internationaal	285	9.4	Personeel van de Vlaamse en lokale overheden	309
8.1	Internationale oriëntatie van Vlaanderen	286		Personeelssterkte	309
	Internationale overeenkomsten	286		Scholingsgraad	310
	Officiële ontvangsten	287		Deeltijds werk en deeltijdfactor	311
	Internationale organisaties	288		Leeftijd en geslacht	313
				Opleiding en ontwikkeling	313
8.2	Internationale solidariteit	289	9.5	Communicatie	314
8.3	Vlaamse vertegenwoordiging in het buitenland	291		Participatie	314
	Attachés van de Vlaamse Gemeenschap	291		Vlaamse infolijn	316
	Vlaamse economische vertegenwoordigers	291		Internet en openbare besturen	317
	Vlaamse investeringsprospectoren en technologisch attaché	291	9.6	Stedelijke conjunctuurbarometer	319
	Toeristische en landbouwpromotie	292			
8.4	Economische invloed van Vlaanderen	293			
	Aantrekken van buitenlandse investeringen	293			
	Exportondersteuning	293			
	Exportbegeleiding	293			
8.5	Uitwisseling met het buitenland	295			
	Gesubsidieerde vertaling Vlaamse literatuur	295			
	Kijk- en luistercijfers van de VRT in Nederland	295			
	Beroepsopleiding	296			
	Uitwisseling studenten	296			
	Jeugd	298			
9.	Goed bestuur	299			
9.1	Inkomsten	300			
	Vlaamse overheid	300			
	Toegewezen middelen	300			
	Eigen middelen	301			
	Provincies	302			
	Gemeenten	302			
9.2	Uitgaven	304			
	Vlaamse overheid	304			
	Provincies	305			
	Gemeenten	305			
9.3	Saldi en schuldbeheer	307			
	Vlaamse overheid	307			
	Provincies	308			
	Gemeenten	308			

1. Algemeen referentiekader

1.1

De sociaal-culturele context

In deze sociaal-culturele context komen de resultaten van twee onderzoeken aan bod. Het eerste luik geeft een aantal resultaten weer van de jaarlijkse APS-survey bij een representatieve steekproef van de Vlaamse bevolking van 16 tot 75 jaar. We willen het sociaal-culturele omgevingsklimaat schetsen waarbinnen de Vlaamse overheid dient te werken. Daarvoor wordt gepeild naar hoe de doorsnee Vlaming zich het voorbije jaar voelde, wat zijn zorgen en problemen waren en hoe hij tegenover een aantal maatschappelijke problemen en instellingen aankijkt. Waar mogelijk hebben we tevens vergeleken met de resultaten van Eurobarometer. In het tweede luik wordt ingegaan op het nieuwe Vlaamse regeerakkoord. Ook hier weer werd gepeild naar houdingen en opvattingen van de bevolking en meer specifiek rond een aantal opties en prioriteiten uit dit nieuwe regeerakkoord. In de loop van de maand november 1999 werden daarvoor een duizendtal Vlamingen van 16 jaar en ouder telefonisch bevraagd.

De zorgen van de Vlamingen

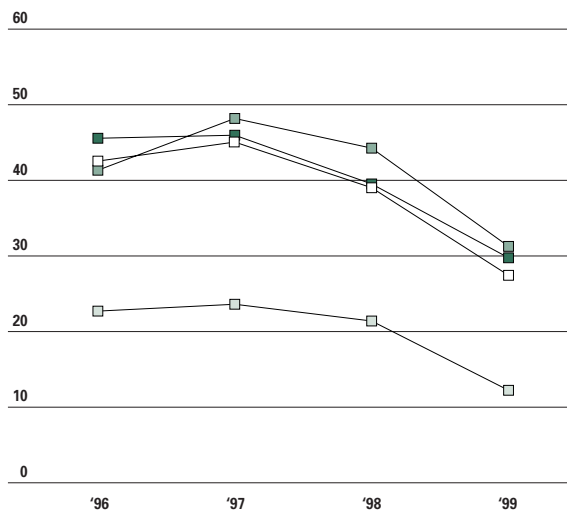
In vergelijking met de vorige jaren maakt de doorsnee Vlaming zich duidelijk minder zorgen. Jongeren en ouderen hebben het minste klachten, enkel van financiële muizenissen durven ze nog eens wakker liggen. Werkloosheid staat niet langer bovenaan de zorgenlijst: het aantal personen dat

VREES OM WERK TE VERLIEZEN OF GEEN WERK TE VINDEN

	'97	'98	'99	'99-'98
Werkenden	27,8	29,1	17,4	-11,7
Werkzoekenden	70,4	64,9	35,6	-29,3
Studenten	47,4	39,7	24,5	-15,2

1.1 Vrees om werk te verliezen of geen werk te vinden (%). Bron: APS-survey. Percentage van de respondenten dat zich vaak tot soms zorgen maakt.

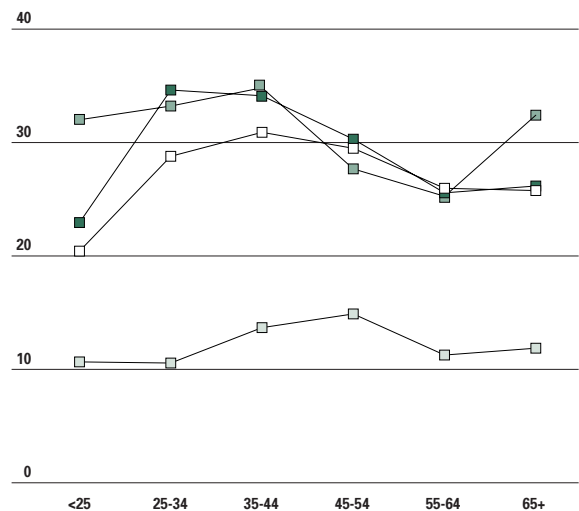
ZORGEN VAN DE VLAMINGEN 1996-1999

1.2 Percentage van de respondenten dat zich veel tot enige zorgen maakt. Bron: APS-Survey.

financiële zorgen —■—
 bezuinigen —■—
 minder luxe —□—
 lagere sociale klasse —□—

ZORGEN VAN DE VLAMINGEN NAAR LEEFTIJD

1.3 Percentage van de respondenten dat zich veel tot enige zorgen maakt. Bron: APS-Survey 1999.

financiële zorgen —■—
 bezuinigen —■—
 minder luxe —□—
 lagere sociale klasse —□—

SUBJECTIEF ONVEILIGHEIDSGEVOELEN NAAR GESLACHT

HELEMAAL EENS + EENS	MAN	VROUW	1999	1998*
De laatste tien jaar zijn de straten onveiliger geworden	67,1	76,5	71,8	80,2
Het is vandaag de dag onveilig om kinderen alleen op straat te sturen	63,8	75,1	69,4	74,3
's Avonds moet je op straat extra voorzichtig zijn	52,5	75,1	63,7	78,3
In deze tijd is een alarmsysteem geen overbodige luxe	49,6	54,6	52,1	62,6
De politie en de rijkswacht zijn niet meer in staat om ons nog te beschermen tegen criminelen	42,1	45,2	43,6	53,9
's Avonds en 's nachts doe ik de deur niet meer open als er gebeld wordt	20,8	48,3	34,5	41,2
Uit angst dat ik word overvallen sluit ik altijd onmiddellijk mijn wagen als ik instap	20,9	31,1	26,0	37,0
Als ik op vakantie ga, durf ik mijn huis niet onbewaakt achter te laten	32,2	41,7	36,9	44,8

1.4 Subjectief onveiligheidsgevoelen naar geslacht. Bron: APS-survey 1999. * Vergelijkingspunt: VUB, TOR-onderzoek 1998

SUBJECTIEF ONVEILIGHEIDSGEVOELEN NAAR LEEFTIJD

HELEMAAL EENS + EENS	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	TOTAAL
De laatste tien jaar zijn de straten onveiliger geworden	65,8	66,2	67,5	73,1	79,0	85,8	71,8
Het is vandaag de dag onveilig om kinderen alleen op straat te sturen	54,0	65,7	67,0	70,8	81,1	83,6	69,4
's Avonds moet je op straat extra voorzichtig zijn	62,9	54,2	57,1	68,5	69,0	80,4	63,7
In deze tijd is een alarmsysteem geen overbodige luxe	51,8	48,4	45,6	54,6	56,9	61,3	52,1
De politie en de rijkswacht zijn niet meer in staat om ons nog te beschermen tegen criminelen	30,9	35,1	39,1	50,6	56,2	56,4	43,6
Als ik op vakantie ga, durf ik mijn huis niet onbewaakt achter te laten	34,2	31,7	34,5	38,4	44,5	41,8	36,9
's Avonds en 's nachts doe ik de deur niet meer open als er gebeld wordt	18,7	21,7	29,8	35,3	48,4	66,2	34,5
Uit angst dat ik word overvallen sluit ik altijd onmiddellijk mijn wagen als ik instap	23,0	21,2	22,1	22,8	35,2	39,1	26,0

1.5 Subjectief onveiligheidsgevoelen naar leeftijd. Bron: APS-survey 1999.

TEVREDENHEID OVER VERSCHILLENDE LEVENASPECTEN

	'96	'97	'98	'99	'99-'98
Woning	3,35	3,34	3,34	3,37	0,03
Sociale contacten huisgenoten	3,27	3,25	3,35	3,32	-0,03
Buurt	3,23	3,23	3,28	3,26	-0,02
Sociale contacten vrienden	3,21	3,20	3,29	3,21	-0,08
Werk	3,16	3,11	3,16	3,17	0,01
Levensstandaard	3,09	3,06	3,13	3,12	-0,01
Vrijtijdsbesteding	3,09	3,08	3,14	3,04	-0,10
Gezondheidstoestand	3,03	3,02	3,07	3,03	-0,04
Inkomen	2,83	2,83	2,92	2,91	-0,01
Tijdsbesteding algemeen				2,17	
Tevredenheidsindex	3,14	3,12	3,19	3,17	-0,02

1.6 Tevredenheid over verschillende levensaspecten. Gemiddelde scores van 1 = helemaal niet tevreden tot 4 = zeer tevreden. Bron: APS-survey.

vreest zijn werk te verliezen of geen werk (meer) te vinden blijft fors afnemen.

Subjectief onveiligheidsgevoelen

Het subjectief onveiligheidsgevoelen is volgens onze gegevens op de retour. Het probleem is niettemin nog lang niet van de baan. Zeker bij de oudere bevolkingsgroepen blijft de ongerustheid zeer groot.

De tevredenheid van de Vlamingen

Minder zorgen zou, naar verwachting, moeten corresponderen met een hogere tevredenheid bij de bevolking. Dit wordt grotendeels bevestigd. De globale tevredenheidsindex zit op hetzelfde niveau als vorig jaar.

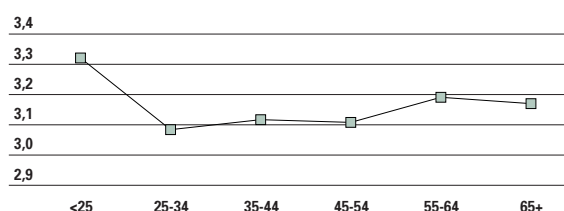
Jongeren en ouderen zijn het meest tevreden. Wie volop in het actieve leven staat, laat iets meer klachten horen.

Meer dan 80% van de ouderen is van oordeel dat we het vandaag 'veel beter hebben dan vroeger'. Bij de jongere generaties (<35 jaar) loopt dit percentage terug tot iets meer dan de helft.

Tussen 25 en 45 jaar zitten iets meer zwartkijkers. Hoger geschoolden hebben de neiging om meer te klagen.

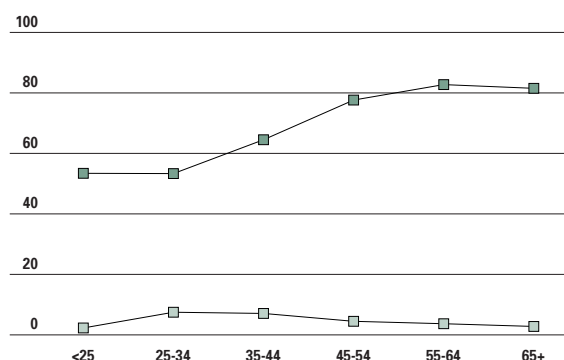
Blijkbaar leeft er wel iets meer ongenoegen over de wijze waarop we met de ons beschikbare tijd omspringen: te weinig tijd 'om te doen wat gedaan moet worden'. Is het daarom dat ook onze sociale contacten iets minder goed scoren?

TEVREDENHEIDSINDEX NAAR LEEFTIJD

1.7 Tevredenheid over verschillende levensaspecten naar leeftijd. Bron: APS-survey 1999. 1 = helemaal niet tevreden 4 = zeer tevreden

BETER OF SLECHTER DAN OUDERS NAAR LEEFTIJD

1.8 Beter of slechter dan ouders (%) naar leeftijd. Bron: APS-survey 1999.

beter —■—
slechter —□—

ALGEMENE UITSPRAKEN OVER DE TOEKOMST

UITSPRAKEN OVER DE TOEKOMST	'96	'97	'98	'99
1. Zoals de toekomst er nu uitziet is het nauwelijks verantwoord kinderen op deze wereld te krijgen.	2,69	2,77	2,48	2,46
2. Alles samen genomen heb ik toch wel vertrouwen in de toekomst.	3,53	3,44	3,68	3,76
3. Het beste hebben we reeds gehad, in de toekomst kan het alleen maar slechter worden.	2,74	2,70	2,68	2,52
4. Ik heb nog een schitterende toekomst voor mij.	3,26	3,24	3,26	3,54

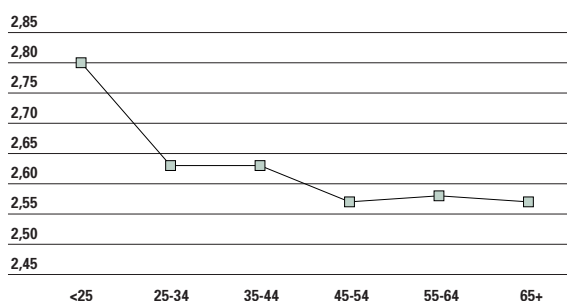
1.9 Algemene uitspraken over de toekomst. Bron: APS-survey.
1 = helemaal oneens; 5 = helemaal eens

TOEKOMSTVERWACHTINGEN OP LANGE TERMIJN

UITSPRAAK	'96	'97	'98	'99
1. Er zullen in Vlaanderen over 10 jaar meer werklozen zijn dan nu.	57,0	61,2	51,6	38,3
2. Over 10 jaar zal de Vlaming voor zijn eigen pensioen moeten zorgen.	57,8	66,9	55,9	46,9
3. Over 10 jaar zal het aantal sociaal uitgesloten in Vlaanderen groter zijn dan nu.	65,0	69,4	61,4	56,6
4. De volgende generatie zal een stap terug moeten zetten met zijn inkomen.	71,4	75,1	63,0	55,2
5. Het verschil tussen de hoge en de lage inkomens van de werkende Vlaming zal over 10 jaar groter zijn dan nu.	59,8	72,6	67,9	65,4

1.10 Toekomstverwachtingen op lange termijn. Percentage van de bevolking die het helemaal eens + eens is met de uitspraak. Bron: APS-survey.

TOEKOMSTVERWACHTINGEN NAAR LEEFTIJD

1.11 Index toekomstverwachtingen naar leeftijd. Bron: APS-survey 1999.
1 = zeer pessimistisch
5 = zeer optimistisch

Toekomstverwachtingen

De doorsnee-Vlaming ziet de toekomst opnieuw rooskleurig tegemoet. Het vertrouwen is, na een inzinking in 1997, fors toegenomen. Dit zien we ook als we de lange termijnverwachtingen bekijken. Twee derde van de bevolking denkt nochtans dat de inkomensverschillen en de sociale uitsluiting zullen toenemen en dat de volgende generatie een stapje terug zal moeten zetten. Jongeren kijken duidelijk veel hoopvoller naar de toekomst dan de oudere generaties, die het allemaal iets somberder inzien. Ook het opleidingsniveau zorgt voor verschillen: hoe hoger de opleiding, hoe optimistischer.

De problemen van de Vlamingen

De probleemgevoeligheid bij de bevolking meten is geen sinecure. Zoals in de meeste survey's werken ook wij met een lijstje van problemen, waarbij de respondent de vraag krijgt om uit dit lijstje de vijf belangrijkste aan te kruisen. Daarna wordt gevraagd uit de selectie het belangrijkste, het tweede en derde belangrijkste probleem aan te geven. Niettegenstaande telkens een open categorie wordt voorzien voor andere problemen, wordt daar weinig of geen gebruik van gemaakt. Om redenen van vergelijkbaarheid met de vorige jaren en om mogelijke evoluties aan te geven hanteert men doorgaans eenzelfde probleemlijstje. Dit brengt mee dat men hierdoor minder vlot op de actualiteit kan inspelen. Zo zou men verwachten dat in volle dioxinecrisis, waarin de enquête is afgenomen, de (volks)gezondheid als het centrale thema naar voor zou worden geschoven. Dit kunnen we uit onderstaande lijst niet opmaken. De actualiteit steekt enkel de neus aan het venster bij de rubriek 'aandacht voor oorlogen en etnische conflicten' (Kosovo e.d.).

Wat zien we dan wel? In eerste instantie valt de nivellering op. Het aantal gekozen probleemdomen neemt toe, de eenstemmigheid over de echt grote problemen neemt af. Dé items van de voorbije jaren - werkloosheid, politiek gesjoemel en corruptie - blijven nog hoog scoren maar worden toch door beduidend minder mensen in hun top vijf aangestipt. Opvallend: steeds minder respondenten vragen aandacht voor problemen met het gerecht en de politiediensten.

Mannen worstelen met andere problemen dan vrouwen. Zo worden bijvoorbeeld de verkeersdrukte, het politiek gesjoemel en corruptie, de belastingdruk en de vreemdelingenproblematiek door man-

PROBLEMEN VAN DE VLAMINGEN

PROBLEEM	MAN	VROUW	'99	'98	'97	'96	'99-'98	MAN-VROUW
1 Druggebruik bij jongeren	38,3	42,8	40,6	42,3	38,5	41,0	-1,7	-4,5
2 De milieuvervuiling	37,0	35,4	36,2	34,9	33,3	39,4	+1,3	+1,6
3 De werkloosheid	31,9	36,7	34,3	33,0	49,8	52,4	+1,3	-4,7
4 De verkeersdruk	30,6	24,7	27,7	28,4	20,4	22,9	-0,7	+5,8
5 Politiek gesjoemel en corruptie	30,7	24,3	27,5	35,4	39,6	27,1	-7,9	+6,4
6 Oorlogen en etnische conflicten	26,2	27,7	27,0	21,2	15,1	24,0	+5,8	-1,5
7 De belastingdruk	28,4	23,3	25,8	33,6	35,7	36,3	-7,8	+5,0
8 Het wegvallen van normen en waarden bij de mensen	24,1	27,3	25,7	27,8	24,9	25,9	-2,1	-3,2
9 Pensioenzekerheid	21,8	25,7	23,7	17,9	26,8	28,5	+5,8	-3,8
10 Stijgende kostprijs van gezondheidszorg voor de patiënt	18,1	29,1	23,5	21,7	19,5	NB	+1,8	-11,0
11 De vreemdelingen	27,0	19,4	23,2	20,7	15,1	19,7	+2,5	+7,6
12 De onveiligheid op straat	20,7	24,8	22,8	22,6	20,3	27,9	+0,2	-4,1
13 Racisme	19,7	22,0	20,8	20,0	16,8	18,5	+0,8	-2,3
14 De hoge kostprijs van de sociale zekerheid	22,6	17,0	19,8	20,7	24,5	23,3	-0,9	+5,5
15 Armoede in België	14,7	21,1	17,9	10,3	18,8	18,8	+7,6	-6,4
16 AIDS	14,6	16,0	15,3	18,2	22,5	28,5	-2,9	-1,4
17 Eenzaamheid en vereenzaming	11,1	16,5	13,8	12,8	10,9	11,8	+1,0	-5,5
18 De werking van het gerecht en de politiediensten	15,3	11,7	13,5	20,6	17,0	18,8	-7,1	+3,6
19 Derde wereldproblematiek	14,4	12,1	13,3	12,5	12,1	13,1	+0,8	+2,3
20 Fraude en belastingontduiking	11,0	7,9	9,4	10,0	9,9	9,8	-0,6	+3,1
21 De sensatiezucht van de media	9,5	7,5	8,5	8,8	6,3	7,0	-0,3	+2,0
22 De overheidsschuld	9,2	5,9	7,6	8,8	9,6	8,9	-1,2	+3,4
23 De spanningen tussen de Vlamingen en de Walen	5,9	6,3	6,1	9,7	6,3	5,5	-3,6	-0,4
24 Euthanasie	4,4	6,8	5,6	3,3	3,7	4,3	+2,3	+2,4

1.12 Percentage van de bevolking dat het aangehaalde probleem in zijn top vijf heeft opgenomen. Bron: APS-survey.

nen veel hoger gequoteerd dan door vrouwen. Vrouwen liggen eerder wakker van de stijgende kostprijs van de gezondheidszorg, de armoede en de problemen van eenzaamheid en vereenzaming. Ook de verschillen tussen de jongste en de oudste leeftijdsgroepen zijn opvallend. Onderwerpen waar de jongste leeftijdsgroep mee in de maag zit, zoals oorlogen en etnische conflicten, racisme, aids maar ook de derdewereldproblematiek moet je al ver zoeken op het lijstje van de senioren. Omgekeerd valt op hoe jongeren het druggebruik (bij jongeren) minder problematisch vinden dan ouderen. Dit geldt in nog grotere mate voor de pensioenzekerheid: de ver-van-mijn-bed-show voor jongeren, topprioriteit bij de senioren.

Vertrouwen in instellingen

De knik in het onderwijsvertrouwen van vorig jaar is rechtgezet. Dit jaar wordt bevestigd dat het onder-

wijs voor de doorsnee-Vlaming veruit de meest betrouwbare instelling is. Ook het vertrouwen in het koningshuis blijft hoog.

Van alle andere bevroegde instellingen kunnen enkel de rijkswacht en de politie iets van het geschonden imago herstellen.

Het vertrouwen van mannen ligt over de hele lijn hoger dan dat van vrouwen. Vooral overheidsinstellingen scoren bij mannen relatief beter dan bij vrouwen. Een hoger opleidingsniveau valt samen met een stijgend vertrouwen in de instellingen. Over de ganse lijn hebben jongeren en senioren meer vertrouwen dan de generaties daartussen.

Verscheidene studies hebben aangetoond dat het wantrouwen in instellingen geen typisch Vlaams of Belgisch fenomeen is. Vergelijkende cijfers - op basis van Eurobarometer (EB) - geven wel aan dat het wantrouwen van de Vlamingen diep zit, zeker wanneer het over publieke instellingen gaat. Het vertrouwen in private instellingen schommelt echter

VERTROUWEN IN INSTELLINGEN

ZEER VEEL + VEEL VERTROUWEN	MAN	VROUW	'99	'96	'97	'98	'99-'98
Onderwijs	73,8	73,3	73,5	71,1	70,5	62,3	+11,2
De Koning	45,5	42,2	43,9	NB	42	42,7	+1,2
De gemeentelijke administratie	39,7	34,8	37,3	41,9	39,1	36,6	+0,7
Politie en rijkswacht	33,7	36,6	35,1	49,5	29,7	27,7	+7,4
De patrouws of de werkgevers	33,7	29,4	31,6	27,5	27,3	34,0	-2,4
Vlaamse administratie	26,4	23,0	24,7	28,8	27,2	25,8	-1,1
De vakbonden	23,3	22,6	22,9	22,3	19,6	23,3	-0,4
De Vlaamse regering	24,1	14,2	19,2	17,4	16,0	19,4	-0,2
Het Vlaams parlement	23,0	14,4	18,7	18,0	16,7	18,6	+0,1
De kerk	18,4	18,5	18,4	24,7	18,9	20,1	-1,7
De Vlaamse pers	21,6	15,0	18,3	21,9	27,1	21,1	-2,8
Het Belgisch parlement	20,5	14,0	17,3	NB	13,8	15,2	+2,1
De Belgische regering	19,3	13,1	16,2	NB	11,4	14,0	+2,2
Het gerecht	18,3	13,3	15,8	19,7	11,9	13,6	+2,2
De Europese commissie	17,4	13,9	15,6	NB	14,8	17,7	-2,1
De Vlaamse politieke partijen	13,9	10,1	12,0	10,2	9,6	13,5	-1,5
De Waalse politieke partijen	6,9	4,4	5,7	NB	3,1	4,2	+1,5

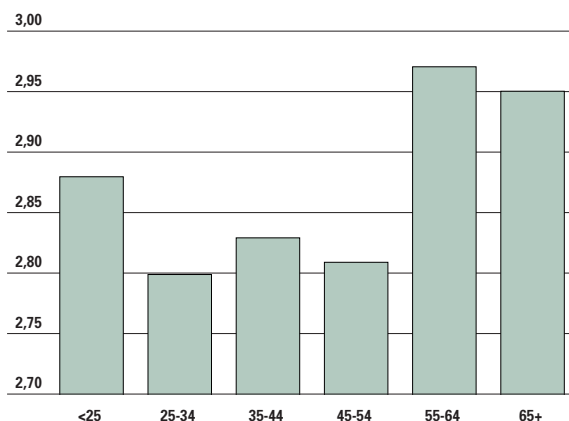
1.13 Vertrouwen in instellingen (%). Bron: APS-survey.

VERGELIJKING VERTROUWEN TUSSEN VLAANDEREN EN EU-GEMIDDELDE

INSTELLING	1999VL	VL-EU-GEM.	1997VL	VL-EU-GEM.	VL '99-'97
Geschreven pers	63,9	+11,3	60,6	+17,2	+3,4
Radio	79,8	+9,4	74,8	+8,0	+5,0
Televisie	82,9	+12,1	75,7	+14,7	+7,2
Gerecht	23,5	-25,7	14,1	-33,1	+9,4
Politie	48,3	-15,9	34,3	-30,7	+14,1
Het leger	45,1	-19,8	30,9	-32,5	+14,2
De kerk	30,7	-21,4	28,9	-24,8	+1,7
Vakbond	44,3	+4,0	39,4	-2,8	+4,8
Politieke partijen	21,1	+1,2	11,4	-7,4	+9,6
Ambtenarij	38,6	-7,3	27,5	-17,0	+11,1
Grote bedrijven	36,1	-0,5	28,0	-10,7	+8,1
De regering	23,6	-18,4	15,6	-24,5	+7,9
Het parlement	25,8	-18,5	19,0	-24,1	+6,8
De Europese Unie	41,1	+2,4	27,3	-10,9	+13,8
De Verenigde Naties	45,6	-5,7	26,6	-24,9	+19,1
Niet-gouvernementele organisaties	34,8	-5,8	32,1	-10,3	+2,7
Liefdadigheidsorganisaties	46,3	-13,2	35,5	-21,2	+10,8

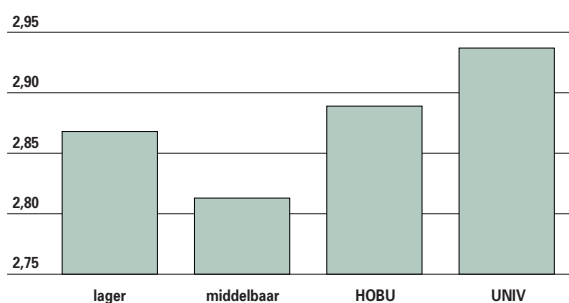
1.14 Vertrouwen in instellingen in 1997 en 1999. Vergelijking tussen Vlaanderen en het EU-gemiddeld. Bron: EB-najaar '97 en voorjaar '99, APS-bewerking.

VERTROUWENSINDEX NAAR LEEFTIJD

1.15 Vertrouwensindex naar leeftijd. Bron: APS-survey 1999.
1 = helemaal geen vertrouwen in instellingen
5 = zeer veel vertrouwen in instellingen

VERTROUWENSINDEX NAAR OPLEIDING

1.16 Vertrouwensindex naar opleiding. Bron: APS-survey 1999.
1 = helemaal geen vertrouwen
5 = zeer veel vertrouwen

rond het Europees gemiddelde.

De cijfers van Eurobarometer wijken merkkelijk af van deze uit onze eigen survey. Dit heeft te maken met de wijze van bevraging. De APS-survey hanteert een vijf-puntenschaal gaande van 'zeer veel vertrouwen' tot 'helemaal geen vertrouwen'.

Eurobarometer vraagt of men al dan niet vertrouwen heeft in de betrokken instelling.

Dat het vertrouwen - na de inzinking in 1997 - terug toeneemt wordt door de EB-cijfers bevestigd. De grote verschillen tussen Vlaanderen en het EU-gemiddelde worden wat afgevlakt. Opmerkelijk blijft de uitgesproken positieve houding van de Vlaming

VERTROUWEN IN PRIVATE EN PUBLIEKE INSTELLINGEN

	VLAANDEREN	EU	VL-EU
Private instellingen	52,3	52,9	-0,5
Publieke instellingen	34,7	46,7	-12,0

1.17 Percentage van de bevolking dat vertrouwen heeft in private en publieke instellingen (%). Bron: EB - lente 1999, APS-bewerking.

BETROKKENHEID BIJ OVERHEIDSNIIVEAUS

	1991	EU 1991	1999	EU 1999
Dorp/stad	50	54	52,4	53,1
Regio	42	55	50,3	49,7
Land	23	53	31,3	55,8
Europa	9	12	21,6	20,6

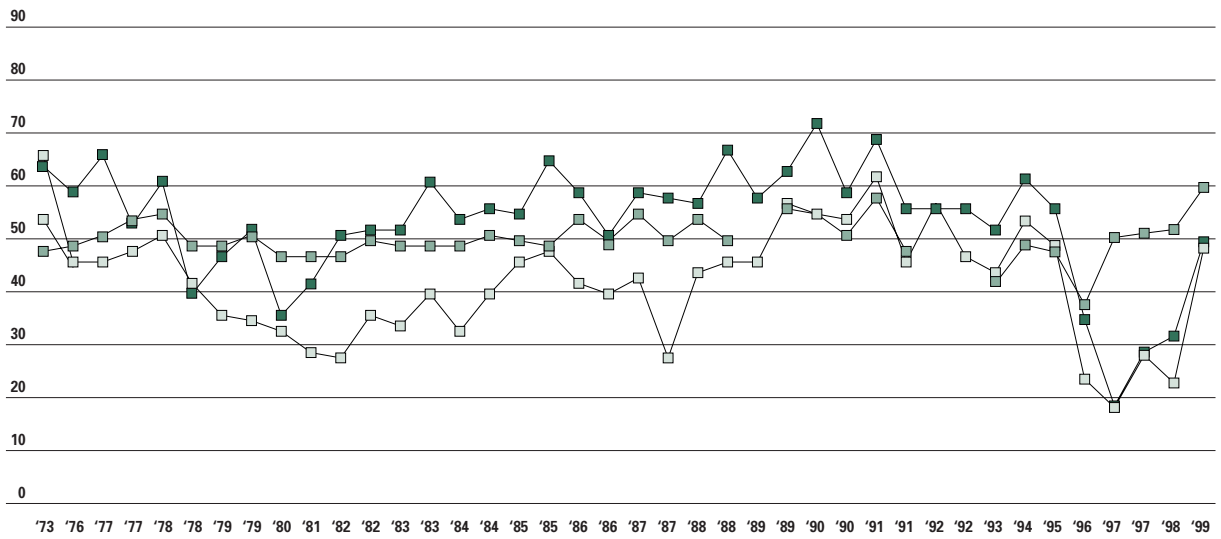
1.18 Percentage sterk betrokkenen bij de verschillende overheidsniveaus. Bron: EB, APS-bewerking.

tegenover de media, zeker radio en televisie. De Vlaamse pers scoort in de APS-survey alvast heel wat lager. Het vertrouwen in de overheid - hoe we het ook meten en met wie we het ook vergelijken - blijft laag. Maar er tekent zich een kentering af, vooral wanneer de tevredenheid met de werking van de democratie in kaart gebracht wordt. Vlamingen waren tot aan het begin van de jaren negentig best tevreden over de werking van de democratie in eigen land. Dat vertrouwen kreeg toen een zware knauw en zakte de voorbije jaren tot een alarmerend dieptepunt. 1999 laat een voorzichtig herstel zien. Vraag is of dit zich in het nieuwe millennium zal doorzetten.

De algemene teneur als zou de bevolking van vandaag zich minder betrokken voelen bij de verschillende overheidsniveaus klopt niet. De Eurobarometergegevens tonen in vrijwel alle Europese landen een groeiende betrokkenheid aan bij het dorp/de stad waarin men woont, de regio en het land waar men deel van uitmaakt. Ook de betrokkenheid bij Europa is hoger dan in het begin van de jaren negentig. De Europese burger beseft wel degelijk dat Europa aan impact wint, in Vlaanderen is het niet anders.

De Vlaamse scores liggen zowel voor het lokale, het regionale als het Europese niveau op het Europees gemiddelde. Enkel de betrokkenheid bij het landelijke niveau wijkt hier sterk van af.

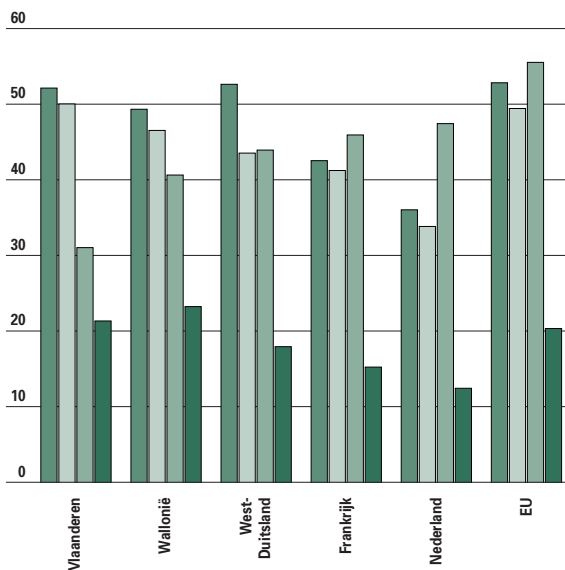
TEVREDENHEID OVER DE WERKING VAN DE DEMOCRATIE IN EIGEN LAND

1.19 Percentage tevreden over de werking van de democratie in eigen land.
Bron: Eurobarometer, APS-bewerking.

Vlaanderen ■
Wallonië □
EU-gemiddelde ■

BETROKKENHEID BIJ OVERHEIDSNIVEAUS

1.20 Betrokkenheid bij overheidsniveaus:
Europese vergelijking (%).
Bron: EB-lente 1999, APS-bewerking.

dorp/stad ■
regio ■
land ■
Europa ■

Het nieuwe regeerakkoord

1 Mobiliteit

De nieuwe Vlaamse regering opteert voor een tweesporenbeleid inzake mobiliteit. Naast meer investeringen in openbaar vervoer wil men ook de dringende infrastructuurwerken aanpakken. Aan de bevolking werd gevraagd een prioriteit toe te kennen.

Wat moet de voorkeur krijgen: investeren in openbaar vervoer of in nieuwe wegen? Daarnaast gingen we na of de bevolking bereid was om zijn verplaatsingsgedrag aan te passen.

Een meerderheid van drie vijfde kiest voor investeringen in het openbaar vervoer.

Naar geslacht, leeftijd en opleiding vallen geen grote verschillen op. Enkel de 25 tot 35-jarigen springen er wat uit met een grotere voorkeur voor investeringen in wegen.

Blijkbaar bestaat er bij de bevolking een grote bereidheid om over te stappen op alternatieve vervoermiddelen op voorwaarde dat daarvoor de nodige faciliteiten worden uitgebouwd.

Die positieve houding is meer uitgesproken bij vrouwen dan bij mannen. Mannen zijn wel meer dan vrouwen bereid om op de fiets te springen. De bereidheid van jongeren en universitair geschoolden om over te stappen naar tram of fiets ligt iets lager. Carpooling en park and ride zien ze dan weer wel beter zitten.

2 Leefmilieu

‘Het Vlaamse milieubeleid moet herijkt worden zodat minstens de Europese normen worden gehanteerd. Waar op basis van onderzoek en metingen blijkt dat vanuit milieuoogpunt de toestand slechter is dan in de rest van Europa, moeten evenwel maatregelen en normen worden uitgewerkt die verder

MOBILITEIT

INVESTEREN IN	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SECUND.	HOBU	UNIV.
Openbaar vervoer	60,7	60,6	60,7	64,4	54,5	60,0	58,7	59,9	72,3	60,3	58,3	62,3	65,2
Wegen	38,9	39,2	39,0	35,6	44,9	39,6	41,3	40,1	26,9	39,7	41,1	37,2	34,8

1.21 Prioriteit inzake mobiliteit, in %. Bron: APS-herfst 1999.

VERVOERSALTERNATIEVEN

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SECUND.	HOBU	UNIV.
Openbaar vervoer	78,4	84,4	81,4	79,8	77,0	81,6	76,5	87,7	89,1	82,5	81,9	79,7	78,3
Carpooling	71,1	76,6	73,9	81,7	80,2	78,4	73,2	59,9	67,2	73,0	74,7	73,9	75,0
Park and ride	77,4	82,2	79,8	76,9	79,7	78,4	80,4	82,1	81,5	78,2	80,7	78,3	85,9
Mits fietsvergoeding	73,7	70,6	72,2	75,0	71,1	74,3	64,2	80,2	68,1	77,9	72,1	68,6	57,6

1.22 Bereidheid om gebruik te maken van vervoersalternatieven, in %. Bron: APS-herfst 1999.

LEEFMILIEUNORMEN EN MAATREGELLEN

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SECUND.	HOBU	UNIV.
Eens	65,7	69,4	67,6	76,9	69,5	69,4	65,9	61,1	64,7	65,5	67,5	73,4	62,0
Oneens	25,9	18,8	22,3	10,6	23,0	20,4	25,7	29,0	21,8	20,7	23,3	21,3	28,3

1.23 Strenger dan Europa inzake leefmilieunormen en maatregelen, in %. Bron: APS-herfst 1999.

MILIEU EN PRIJSZETTING PRODUCTEN

EENS	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SECUND.	HOBU	UNIV.
Gezond voedsel mag duurder	59,3	62,5	56,0	54,8	51,3	51,8	59,8	72,8	71,4	72,0	68,7	62,5	54,6
Ongezonder voedsel moet duurder	72,6	70,5	74,6	65,4	78,6	73,5	75,4	69,1	68,9	60,0	67,2	68,2	73,3

1.24 Milieu en prijszetting producten, in %. Bron: APS-herfst 1999.

gaan dan strikt vereist is op Europees vlak.’ Zo staat het in het Vlaamse regeerakkoord. We gingen na of de bevolking deze visie onderschrijft. Verder onderzochten we of de prijszetting van al dan niet milieuvriendelijke producten een belangrijke rol speelt. Twee derden van de bevolking ondersteunt de stelling van de Vlaamse regering om (waar nodig) maatregelen en normen uit te werken die strenger zijn dan de Europese aanpak. Jongeren staan hier nog meer achter dan ouderen. Opvallend is dat de meeste reserves komen van universitair geschoolden. Meer dan een kwart onder hen kan met de stelling niet akkoord gaan. De bevolking is meer gewonnen voor het duurder maken van ongezond voedsel dan voor een meerprijs voor gezond geteeld voedsel. Dit leeft sterker bij vrouwen dan bij mannen. Oudere generaties zijn bereid iets meer te betalen voor gezond geteeld voedsel.

3 Stedelijk beleid

‘Een stedelijk beleid moet in de eerste plaats de stadsvlucht een halt toeroepen. Die vlucht is een fenomeen van de laatste decennia en heeft ervoor gezorgd dat vooral gezinnen uit de middenklasse en

de hogere inkomensklasse de stad ruilden voor een woning in de groene rand. Dat heeft ook gezorgd voor een gezinsverdunding en, meer algemeen, voor een verarming van de stad. Dit verzwakt de financiële basis, het sociale weefsel en het verenigingsleven. Door de talrijke autoverplaatsingen van en naar de steden verzwakt ook het ecologische draagvlak. Steden moeten daarom opnieuw aantrekkelijke woonomgevingen voor gezinnen worden.’ Tot daar het regeerakkoord. We legden de bevolking een aantal stellingen voor over de leefbaarheid van onze steden en vroegen daarna naar de belangrijkste oorzaak van de stadsvlucht.

Waarom is een stedelijke omgeving minder aantrekkelijk om er te (blijven) wonen? De onveiligheid is overduidelijk de grootste rem. Bovendien vindt bijna een kwart van de bevolking onze steden onaantrekkelijk voor kinderen.

De verkeersonveiligheid en het tekort aan groen worden ook vaak aangestipt.

Dit is minder het geval voor het gebrek aan aantrekkelijke woningen.

Wanneer mensen gevraagd wordt te reageren op een aantal stellingen over het aantrekkelijker maken van de stad, tekent zich een gelijkaardig beeld af. Zo is een meerderheid van de bevolking er van overtuigd dat leven in de stad minder veilig is als op het platteland. Merkwaardig genoeg leeft dit gevoel meer bij jongeren dan bij ouderen.

Een kleine meerderheid is voorstander van een verkeersarme stad op bepaalde momenten. Hier zijn vooral de ouderen pro terwijl jongeren meer heil verwachten van groene ruimtes.

Het tekort aan groen is geen echte reden om de stad te verlaten maar zou wel een belangrijke aantrekkingspool kunnen zijn.

Het woningaanbod in de stad wordt relatief aantrekkelijk maar duur ingeschat.

REDENEN OM DE STAD TE ONTVLUCHTEN

	MAN	VROUW	TOTAAL
De onveiligheid	33,5	30,4	31,9
De onaantrekkelijke woonomgeving voor gezinnen met kinderen	23,2	22,4	22,8
De verkeersdruk	17,8	22,8	20,3
Het tekort aan groen	16,4	16,6	16,5
Het onaantrekkelijk woningaanbod	7,6	6,2	6,9

1.25 Belangrijkste reden om de stad te ontvluchten, in %.
Bron: APS-herfst 1999.

AANTREKKELIJKER MAKEN VAN DE STAD

		MAN	VROUW	TOTAAL
Mensen zouden liever in de stad gaan wonen wanneer er meer groene ruimtes zouden zijn.	eens	75,8	78,2	77,0
	oneens	16,8	13,0	14,9
De aanschaf van een woning in de stad zou goedkoper moeten worden.	eens	66,1	68,0	67,1
	oneens	19,8	16,2	18,0
De binnenstad zou op bepaalde tijdstippen enkel toegankelijk mogen zijn voor het openbaar vervoer en taxi's.	eens	57,5	55,6	56,6
	oneens	36,3	35,2	35,7
Wonen in de stad is even veilig als op het platteland.	eens	31,7	32,4	32,0
	oneens	59,1	55,8	57,5

1.26 Aantrekkelijker maken van de stad, in %. Bron: APS-herfst 1999.

4 Onderwijs

Het onderwijsluit van het regeerakkoord bevat heel wat maatregelen met financiële repercussies. In de veronderstelling dat al deze uitgaven niet tegelijkertijd realiseerbaar zijn, waar zou de bevolking dan prioriteit aan geven? Hogere studietoelagen? Minder kosten ten laste van de ouders? Hogere lonen voor leerkrachten of geld voor nieuwe schooluitrusting en om schoolgebouwen op te knappen?

De Vlaming kiest voor minder kosten en voor meer investeringen in schooluitrusting. Hogere studietoelagen en uitgaven voor infrastructuur zijn iets minder prioritair.

Loonsverhoging bengelt achteraan het lijstje.

Blijkbaar dient de herwaardering van het beroep op een andere wijze 'vergoed' te worden. De prioriteiten zijn sterk gekleurd volgens leeftijd en opleiding. Wie pas van school is denkt in eerste instantie aan de gebrekkige schooluitrusting. Wie kinderen op de schoolbanken zitten heeft, laat zich leiden door de vele extra kosten. Hoger geschoolden verwijzen ook in eerste instantie naar de schooluitrusting. Voor hen mag er gerust iets gedaan worden aan de wedde van de leerkrachten.

5 Cultuur

Het regeerakkoord kondigt, zeker op het vlak van cultuurbeleid, een trendbreuk aan. Zo wordt er voor geopteerd de bevolking rechtstreeks - via onder andere cultuurcheques - te stimuleren om aan cultuur te participeren. In het verleden is dit nog geopperd, maar nooit zo expliciet voorzien.

Het regeerakkoord stelt niet dat daardoor de ondersteuning van instellingen en verenigingen die voor cultuurspreiding instaan wegvalt. Het gaat hier om aanvullende maatregelen. Maar wat als men morgen moet kiezen?

Drie vijfde van de bevolking is overtuigd van het positieve effect van bijvoorbeeld cultuurcheques op de cultuurparticipatie. Hoe hoger de scholing, hoe genuanceerder het standpunt.

6 Ruimtelijke ordening

Twee principes inzake ruimtelijke ordening werden bevestigd. Het eerste slaat op de grootte van percelen voor nieuwe bouwgronden, het tweede heeft te maken met de mogelijkheden voor de overheid om woningen te slopen bij flagrante bouwovertradingen en wanneer de eigenaar weigert om aanpassingen door te voeren.

Meer dan een derde van de bevolking onderschrijft de optie voor kleinere gemiddelde bouwpercelen. Bij jongeren en hoger geschoolden is de tegenstand het grootste. Bijna de helft is het daar niet mee eens.

Ondertussen wijst de praktijk uit dat de gemiddelde perceelsgrootte voor woningen in Vlaanderen verder blijft toenemen (zie hoofdstuk 2.2). Een woning slopen - na uitputting van alle juridische stappen en flagrante onwil van de eigenaar - ligt bijzonder gevoelig in Vlaanderen. De helft gaat er mee akkoord, twee vijfde verzet zich heftig. Het verzet is groter bij vrouwen, jongeren en lager geschoolden. Bijna driekwart van de universitair

PRIORITEITEN INZAKE ONDERWIJSUITGAVEN

	TOTAAL	MAN	VROUW	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
Lagere kosten voor schoolactiviteiten	27,5	26,9	28,2	20,2	27,3	33,5	29,6	32,7	11,8	28,4	27,6	26,6	26,1
Nieuwe schooluitrusting	26,7	30,7	22,8	32,7	26,2	30,2	24,0	19,8	27,7	25,9	26,7	27,1	30,4
Hogere studietoelage	17,5	15,2	19,8	20,2	21,4	15,1	16,8	13,0	21,8	18,1	19,3	15,5	13,0
Het opknappen van schoolgebouwen	13,5	13,0	14,0	18,3	10,7	11,0	14,5	17,3	12,6	15,5	14,7	12,1	4,3
Een verhoging van de wedde van leerkrachten	12,1	12,2	12,0	8,7	12,8	8,6	12,8	11,1	21,8	8,3	10,3	16,9	22,8

1.27 Prioriteiten inzake onderwijsuitgaven, in %. Bron: APS-herfst 1999.

STEUN AAN DE CULTUURPARTICIPANTEN

	TOTAAL	MAN	VROUW	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
Eens	61,1	58,5	63,6	61,5	56,7	56,3	62,0	67,3	68,1	75,9	58,9	47,8	42,4
Eens/noch oneens	11,7	13,0	10,4	17,3	10,2	17,1	10,1	7,4	5,9	7,5	12,9	15,5	15,2
Oneens	25,8	27,1	24,6	21,2	32,1	25,3	26,3	23,5	23,5	14,9	26,7	36,2	40,2

1.28 Voorrang voor rechtstreekse steun aan de cultuurparticipanten, in %. Bron: APS-herfst 1999.

PRINCIPES ROND RUIMTELIJKE ORDENING

	TOTAAL	MAN	VROUW	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
De gemiddelde perceelsgrootte voor nieuwe bouwgronden moet verkleinen.													
eens	36,5	38,1	35,0	28,8	27,8	27,3	40,2	48,1	55,5	46,6	31,3	33,8	23,9
oneens	46,2	47,9	44,6	54,8	52,4	49,0	45,3	37,7	36,1	41,7	50,6	42,0	56,5
Bij flagrante bouwvertredingen of bij weigering van de eigenaar om aanpassingen door te voeren, mag de overheid overgaan tot het slopen van een woning.													
eens	50,7	55,3	46,0	40,4	43,9	55,1	53,1	53,1	53,8	46,6	45,1	57,5	71,7
oneens	40,2	37,1	43,4	51,0	43,9	35,9	37,4	36,4	43,7	47,1	44,0	30,4	21,7

1.29 Principes rond ruimtelijke ordening, in %. Bron: APS-herfst 1999.

PRINCIPES ROND SOCIALE HUISVESTING

	TOTAAL	MAN	VROUW	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
Enkel mensen met een laag inkomen dienen in aanmerking te komen voor het huren van een sociale woning.													
eens	81,5	80,2	82,8	79,8	79,1	75,9	81,6	89,5	87,4	85,3	78,7	79,2	81,5
oneens	14,9	15,4	14,4	17,3	17,6	18,4	14,0	8,6	11,8	12,9	16,4	15,9	15,2
Er dienen maatregelen uitgewerkt om in bestaande sociale huisvestingseenheden mensen uit verschillende sociale lagen van de bevolking aan te trekken.													
eens	67,1	70,5	63,6	58,7	59,4	70,2	67,0	72,2	73,1	69,5	69,8	63,3	55,4
oneens	19,2	17,4	21,0	22,1	21,4	17,1	21,8	15,4	18,5	19,3	16,7	19,8	27,2
Huurders die niet langer aan de voorwaarden voldoen om in een sociale woning te wonen, moeten een andere huisvesting zoeken.													
eens	67,3	64,7	69,8	63,5	70,1	62,4	64,2	72,8	73,1	69,8	70,1	60,9	60,9
oneens	25,0	28,3	21,8	29,8	18,7	27,3	28,5	22,8	24,4	26,1	23,6	26,1	23,9

1.30 Principes rond sociale huisvesting, in %. Bron: APS-herfst 1999.

PRINCIPES ROND ARBEID

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
Enkel de lasten op arbeid voor de laagste arbeidsinkomens moeten omlaag.													
eens	51,3	51,2	51,3	44,2	40,6	45,3	48,0	68,5	67,2	64,4	48,6	41,5	31,5
oneens	42,5	40,2	41,3	46,2	52,9	45,7	42,5	26,5	29,4	30,5	46,6	44,0	58,7
Werken moet financieel interessanter worden dan werkloos te blijven.													
eens	95,4	96,0	95,7	94,2	97,3	95,5	97,8	92,6	95,8	94,0	95,1	98,1	98,9
oneens	3,2	2,8	3,0	3,8	1,6	2,9	1,1	6,2	3,4	4,0	4,0	1,0	0,0

1.31 Principes rond arbeid, in %. Bron: APS-herfst 1999.

ZORGVERZEKERING MET PRIORITEIT VOOR MEEST ZORGBEHOEVENDEN

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
Eens	78,2	73,6	75,9	73,1	70,6	74,7	77,1	79,6	81,5	77,0	75,3	72,5	82,6
Oneens	11,8	15,8	13,8	14,4	13,4	14,7	15,1	13,6	10,9	14,4	14,1	11,6	14,1

1.32 Zorgverzekering met prioriteit voor meest zorgbehoevenden, in %. Bron: APS-herfst 1999.

geschoolden daarentegen vindt dat een dergelijke drastische maatregel best kan.

7 Sociale huisvesting

Ook rond sociale huisvesting werden een aantal principes voorgelegd. Moeten bijvoorbeeld sociale woningen strikt gereserveerd worden voor mensen met een laag inkomen? Hoe staat de bevolking tegenover een sociale mix waarbij sociale woningen worden geïntegreerd in gemengde wijken of buurten? Tevens gingen we na hoe streng de criteria voor bewoners van sociale woningen moeten worden toegepast.

Dienen mensen hun sociale woning te verlaten wanneer hun inkomen in de loop der jaren begint te stijgen?

De sociale huisvesting reserveren voor mensen met een laag inkomen kan op grote instemming rekenen.

Dit is iets minder het geval voor de sociale mix waarbij verschillende sociale lagen van de bevolking in sociale huisvestingseenheden worden aangetrokken.

Een kwart van de bevolking is niet gewonnen voor een strenge toepassing van de huisvestingscriteria. Een meerderheid is van oordeel dat wie niet langer aan de voorwaarden voldoet 'te hoog inkomen, gezinssamenstelling,...' naar andere huisvesting moet uitzien.

8 Tewerkstelling

'De last op arbeid moet verminderd worden tot het niveau van de drie naaste buurlanden. Vlaanderen moet tot die doelstelling bijdragen door, via een systeem van vermindering van de belastingen op de

laagste arbeidsinkomens, een belastingvermindering voor het inkomen uit arbeid door te voeren die het nettoloon verhoogt.'

Zo staat het in het regeerakkoord. Verder wil de Vlaamse regering iets doen aan de werkloosheidsval: werken moet financieel aantrekkelijker worden dan werkloos zijn.

Een lastenverlaging op arbeid enkel voor de laagste inkomens, wordt amper door de helft van de bevolking onderschreven. Jongeren en hoger geschoolden kunnen zich hier niet mee akkoord verklaren. Vrijwel iedereen is het er mee eens dat werken financieel aantrekkelijker dient te zijn dan werkloos te blijven.

9 Welzijn

'De zorgverzekering moet uitgebouwd worden tot een efficiënt instrument om de niet-medische kosten te vergoeden die gepaard gaan met zorgbehoefte. Dat zal gefaseerd verlopen, waarbij prioriteit moet gegeven worden aan wie de meeste zorg behoeft.'

Ook deze stelling uit het regeerakkoord werd aan de bevolking voorgelegd.

Drie kwart is gewonnen voor het principe van zorgverzekering zoals beschreven in het regeerakkoord. Dat dit bij de oudere leeftijdsgroep nog iets beter ligt, zal wel niemand verwonderen.

10 Referenda

De Vlaamse overheid wil gebruik maken van consultatieve referenda, waarvan ze de uitslag belooft te respecteren. Geloof de bevolking echter in een dergelijk instrument en is ze bereid daaraan deel te nemen? Vlamingen onderschrijven in hoge mate de stelling

REFERENDA ALS VERSTERKING VAN DE DEMOCRATIE

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
Eens	80,2	75,8	78,0	76,0	81,3	75,5	81,6	74,1	80,7	76,7	79,3	78,3	77,2
Noch eens \ noch oneens	8,2	10,4	9,3	5,8	13,4	11,0	10,1	6,8	3,4	7,5	9,5	10,1	13,0
Oneens	10,8	10,8	10,8	18,3	5,3	12,7	7,3	11,7	13,4	11,8	10,1	11,1	9,8

1.33 Referenda als versterking van de democratie, in %. Bron: APS-herfst 1999.

DEELNAME AAN CONSULTATIEVE REFERENDA

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	SEC.	HOBU	UNIV.
Zeker deelnemen	45,5	33,0	39,2	29,8	35,8	38,8	41,3	42,0	47,9	31,0	39,1	46,4	56,5
Wel eens kunnen deelnemen	42,9	47,8	45,3	62,5	56,1	46,5	43,6	33,3	28,6	43,1	48,9	45,9	40,2
Zeker nooit deelnemen	11,0	18,4	14,7	7,7	8,0	13,5	13,4	24,7	22,7	25,9	11,2	6,3	2,2

1.34 Deelname aan consultatieve referenda, in %. Bron: APS-herfst 1999.

BELEIDSPRIORITEITEN BIJ MOGELIJKE BUDGETTAIRE RUIMTE

BELEIDSDOMEIN	'97	'99	'99-'97
Gezondheidszorg	48,7	50,9	+2,2
Tewerkstellingsinitiatieven	45,8	32,1	-13,7
Onderwijs	31,2	30,8	-0,4
Bejaardenzorg	31,5	26,1	-5,4
Leefmilieu en natuurbehoud	18,9	24,3	+5,4
Alg. welzijnsvoorz.	23,4	20,7	-2,7
Gehandicaptenzorg	20,4	17,8	-2,6
Jeugd	12,8	14,8	+2,0
Wetenschappelijk onderzoek	10,5	11,8	+1,3
Sociale huisvesting	14,2	10,7	-3,5
Openbaar vervoer	10,1	9,7	-0,4
Leefbaarheid grootsteden	7,9	9,5	+1,6
Steun aan bedrijven	11,4	6,1	-5,3
Sport	3,2	4,6	+1,4
Wegenaanleg	3,4	4,0	+0,6
Cultuur	3,2	3,5	+0,3
Investeringen in havens en luchthaven	1,5	1,3	-0,2

1.35 Percentage van de bevolking dat het beleidsdomein in zijn top 3 heeft opgenomen. Bron: APS-survey.

11 Beleidsprioriteiten

Zowel in de APS-survey als in de telefonische enquête over het regeerakkoord vroegen we naar de beleidsdomeinen waar bij prioriteit geld naar dient te gaan als er zich een budgettaire ruimte aandient. Dat de dioxinecrisis bij de bevolking wel degelijk een gevoelige snaar heeft geraakt is duidelijk. Gezondheidszorg is voor de meerderheid van de Vlamingen het prioritaire beleidsdomein. Naast gezondheid worden ook meer inspanningen voor het leefmilieu gevraagd. In vergelijking met twee jaar terug zijn tewerkstellingsinitiatieven, steun aan bedrijven en het bejaardenbeleid heel wat minder aan de orde.

Het prioriteitenlijstje is leeftijdsgebonden. Op gezondheidszorg na, leggen jongeren duidelijk andere accenten dan ouderen. Meer nog dan de leeftijd zorgt het opleidingsniveau voor andere accenten. Onderwijs en wetenschappelijk onderzoek schatten de hoger geschoolden hoger in dan de lager geschoolden. Ook iets meer aandacht voor de leefbaarheid van de steden en bij de universitair geschoolden voor cultuur.

van de Vlaamse regering dat referenda kunnen zorgen voor een betere werking van de democratie. Jongeren reageren wel iets sceptischer. Het onderschrijven van het principe betekent niet dat men massaal aan dergelijke niet verplichte of consultatieve referenda zou deelnemen.

De cijfers van onze bevraging laten twijfel bestaan of bijvoorbeeld de veertig procent opkomst zou gehaald worden.

De enkele praktijkvoorbeelden van de voorbije jaren bevestigen dit trouwens. Genk - winkel- en evenementencomplex 1996 (opkomst: 37%); Begijnendijk - huisvesting 1997 (opkomst: 33%); Gent - ondergrondse parking 1997 (opkomst: 41%); Sint-Niklaas - ondergrondse parkeergarage 1998 (opkomst: 40%); Boechout - bibliotheek 1998 (opkomst: 49%); Zulte - bedrijventerrein 1999 (opkomst: 23%); Gent - openbaar vervoer 1999 (opkomst: 22%). Dit overzicht laat zien dat vier van de zeven referenda de 40%-grens niet haalden.

Het democratisch gehalte van dergelijke referenda wordt ook een delicaat punt wanneer blijkt dat bijvoorbeeld een kwart van de lager geschoolden beweert nooit te willen deelnemen.

De senioren staan evenmin echt te trappelen en ook bij de jongeren is de houding eerder gereserveerd.

RANGORDE BELEIDSPRIORITEITEN

BELEIDSDOMEIN	TOTAAL	MAN	VROUW	RANGORDE						LAGER	MIDDELB	HOBU	UNIV
				<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+				
Gezondheidszorg	49,9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Tewerkstellings-initiatieven	31,1	2	3	5	2	3	3	3	5	3	2	3	3
Onderwijs	30,4	3	4	2	3	2	4	5	4	5	3	2	1
Bejaardenzorg	25,4	5	2	13	9	6	2	2	2	2	4	7	9
Leefmilieu en natuurbehoud	23,5	4	5	3	4	4	7	6	7	6	5	4	4
Algemene welzijnsvoorzieningen	19,4	6	7	6	5	5	5	7	6	7	6	5	6
Gehandicaptenzorg	17,7	8	6	10	8	9	5	4	3	4	7	11	11
Jeugd	13,8	7	8	3	7	7	9	9	12	10	8	8	10
Wetenschappelijk onderzoek	11,5	9	10	7	6	8	10	10	10	11	10	6	6
Sociale huisvesting	11,0	12	9	11	9	11	12	8	8	8	9	12	14
Openbaar vervoer	10,7	11	11	12	11	10	8	12	10	9	11	10	8
Leefbaarheid grootsteden	9,8	10	12	8	12	12	10	10	9	13	12	9	5
Steun aan bedrijven	5,8	13	13	16	13	13	13	13	13	14	13	13	11
Wegenaanleg	4,8	14	14	8	14	16	14	16	15	12	14	15	14
Sport	4,5	15	16	14	15	14	16	14	14	15	15	16	16
Cultuur	3,4	16	15	15	16	14	14	15	15	16	16	14	11
Investerings in havens en luchthavens	1,5	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17

1.36 Rangorde beleidsprioriteiten naar geslacht, leeftijd en opleiding. Bron: APS-survey 1999.

1.2

De sociaal-economische context

De Vlaamse economie maakt deel uit van het raderwerk van de wereldeconomie. De Vlaamse economische toestand drijft mee op de golven van de internationale economische structuren, financiële transacties, handelsstromen en verschuivende culturele waardepatronen.

We moeten dus rekening houden met zowel conjuncturele als structurele ontwikkelingen, zowel mondiaal als voor bepaalde regio's. Dit doen we overwegend op een beschrijvende manier, alhoewel ook een aantal verklarende elementen aangehaald worden.

In een afsluitend luik gaan we heel concreet in op de economische positionering van Vlaanderen in vergelijking met een aantal andere Europese regio's.

Recente ontwikkelingen

1 Globaal

De wereldeconomie is er na de crisis van 1997-1998 op vooruit gegaan. Zo verwacht het Internationaal Muntfonds (IMF) een groei van de wereldoutput van 3,0% in 1999 en 3,5% in 2000. In 1998 was dit maar 2,5%.

Ondanks de nasleep van de crisis in Zuid-Oost-Azië, Latijns-Amerika en Rusland zou de wereldhandel in 1999 met 3,7% groeien. Voor 2000 voorspelt men een versnelling tot 6,2%. Bij dit alles blijft de inflatie binnen de perken. Het IMF voorziet een toename van de consumptieprijzen voor de ontwikkelde economieën van 1,4% in 1999 en 1,8% in 2000. Voor de ontwikkelingslanden belopen de ramingen voor de inflatie 6,7% in 1999 en 5,8% in 2000. Toch zijn er ook bedreigingen die een verdere positieve ont-

wikkeling in de weg kunnen staan. Een onevenwichtig groeipatroon in de grote industriële landen en met name in de drie grote muntblokken (dollar, euro en yen) kan wisselkoersspanningen met zich meebrengen. Dit bemoeilijkt de handel en voedt protectionistische reflexen. Een andere mogelijke bedreiging is een te abrupt dalende vraag vanuit de Verenigde Staten. De Amerikaanse economie neemt al enkele jaren een hoge vlucht en is een belangrijke vraagfactor in de wereldeconomie. Mocht de VS een neergang meemaken kan dat gevolgen hebben voor het (prille) herstel in een aantal groeilanden, in de eerste plaats in Latijns-Amerika. Ook is er waakzaamheid geboden voor de soms snel circulerende financiële stromen. Daardoor blijft het gevaar van financiële crisissen latent sluimeren. Een plotse omslag van vertrouwen in een bepaald land of regio kan dan leiden tot een massale terugtrekking van kapitaal met alle gevolgen vandie.

ECONOMISCHE GROEI EN INFLATIE IN DELEN VAN DE WERELD

GROEI VAN HET BBP	1999		2000	
	IMF	EUR. COMM.	IMF	EUR. COMM.
Europese Unie	2,0	2,1	2,7	2,7
Eurozone	2,1	2,2	2,8	2,7
Duitsland	1,4	1,7	2,5	2,4
Frankrijk	2,5	2,3	3,0	2,7
Verenigd Koninkrijk	1,1	1,1	2,4	2,3
Italië	1,2	1,6	2,4	2,3
België	1,4	1,9	2,5	2,5
Verenigde Staten	3,7	2,7	2,6	2,2
Japan	1,0	-1,3	1,5	0,5
Oost-Europa + ex USSR	0,8	-	2,8	-
Nieuw geïndustr. landen Azië	5,2	-	5,1	-
Latijns-Amerika	0,1	-	3,9	-
Afrika	3,1	-	5,0	-

INFLATIE (a)	1999		2000	
	IMF	EUR. COMM.	IMF	EUR. COMM.
Europese Unie	1,3	1,2	1,5	1,5
Eurozone	1,0	1,1	1,3	1,4
Duitsland	0,4	0,6	0,8	1,3
Frankrijk	0,5	0,6	1,1	1,1
Verenigd Koninkrijk	2,3	1,5	2,2	1,5
Italië	1,5	1,5	1,6	1,6
België	1,1	1,0	1,2	1,3
Verenigde Staten	2,2	2,0	2,5	2,0
Japan	-0,4	0,2	0,0	0,5
Oost-Europa + ex USSR	39,3	-	18,1	-
Nieuw geïndustr. landen Azië	0,3	-	1,9	-
Latijns-Amerika	9,8	-	7,6	-
Afrika	9,0	-	6,9	-

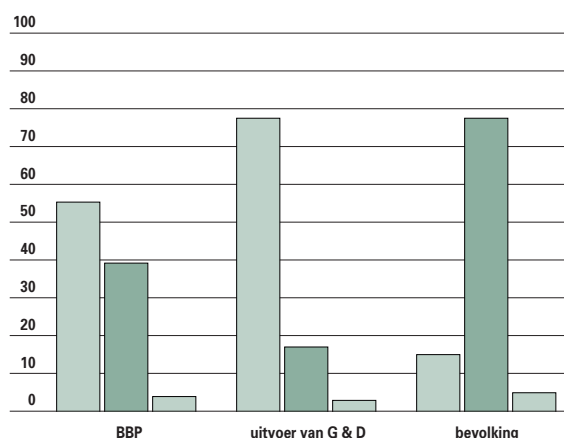
1.37 Raming voor de economische groei en de inflatie in de diverse grote delen van de wereld (in %). Bron: IMF, World Economic Outlook – Oktober 1999 en Europese Commissie, Economic Forecasts 1999-2000 – Lente 1999.

(a) Voor de Europese landen is de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen gebruikt.

2 Europa

Begin 1999 trad de Europese Muntunie in werking. Daarmee werd een derde grote muntblok in de wereld gecreëerd, naast de dollar en de yen. De euro schoot niet echt onder een ideaal gesternte uit de startblokken. De Europese economieën kenden vanaf de tweede helft van 1998 immers een groei-vertraging door de crisis in een aantal afzetmarkten in Zuid-Oost-Azië en later ook in Latijns-Amerika

POSITIE VAN DRIE GROTE BLOKKEN IN DE WERELD

1.38 Aandeel van de drie grote blokken in de wereld in het BBP, de uitvoer van goederen & diensten en de bevolking in 1998 (in %). Bron: IMF, World Economic Outlook – Oktober 1999.

ontwikkelde landen
minder ontwikkelde landen
vroegere Oostblok-landen

PRODUCTIE VAN DE TOTALE WERELDOUWPUT

Noord-Amerika	22,6
Latijns-Amerika	8,9
Europese Unie	19,9
Overige ontwikkelde landen	2,4
Oost-Europa + ex USSR	4,8
Nabije en Midden Oosten	4,7
Japan	7,4
Nieuw geïndustr. landen Azië	3,2
Rest van Azië	22,8
Afrika	3,3
Totale wereldoutput	100,0

1.39 Productie van de totale wereldoutput per land / deel van de wereld in 1998 (in % van het totale BBP van alle landen van de wereld).

Bron: IMF, World Economic Outlook – Oktober 1999.

en Rusland. Dit vertaalde zich in een afnemende bezettingsgraad van het productieapparaat en teruggeschroefde investeringsplannen. De private consumptie hield beter stand.

Vanaf de tweede helft van 1999 zijn er steeds duidelijker tekenen van herstel met erg gunstige exportperspectieven. Daarvoor zijn er twee redenen: de financieel-economische crisis in een aantal nieuwe groei-landen lijkt achter de rug en de depreciatie van de euro verstevigde de concurrentiepositie. De industriële productie gaat opnieuw in stijgende lijn. Het IMF voorziet voor de Europese Unie een groeicijfer van 2,0% in 1999 en 2,7% in 2000. Bij dit alles blijft de inflatie gematigd. Voor 1999

zouden de consumentenprijzen met ruim 1,2% toenemen. Het jaar nadien wordt nauwelijks een sterkere inflatie voorzien. De beslissing van de Europese Centrale Bank (ECB) in het najaar van 1999 om haar basisrentetarief met een half procentpunt te verhogen, werd door de meeste waarnemers positief onthaald als een teken dat het de ECB menens is met het behoud van een lage inflatie. De Europese Unie kampt intussen nog steeds met een weliswaar dalende, maar nog steeds vrij hoge werkloosheidsgraad (gemiddeld 9,3% in augustus 1999).

3 De Verenigde Staten

De Verenigde Staten maken nu al vier jaar lang een sterke economische expansie mee. Het IMF voorziet voor 1999 een groei van het BBP met 3,7%. Meerdere factoren maken deze toch wel uitzonderlijke prestatie mogelijk: de dalende grondstofprijzen zorgen samen met de gematigde loonontwikkeling voor een vrij lage inflatie. De aantrekkende economie vertaalt zich in lage werkloosheidscijfers. Daarbij komt de sterk gestegen beurskapitalisatie. Al deze ingrediënten vormen de voedingsbodem voor een sterk consumentenvertrouwen. Om aan de binnenlandse vraag te voldoen loopt de import op. Dit wordt trouwens bespoedigd door de sterke dollar. Het gevolg is echter een groeiend tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans. Het is dan ook de vraag of deze sterke groeicijfers in de toekomst nog houdbaar blijven en of de Amerikaanse economie niet op de beperkingen van haar potentiële groei zal stuiten. Het blijkt echter dat de arbeidsproductiviteit in de Verenigde Staten de laatste jaren nog gestegen is. De hoge productieve investeringen en de snelle technologische vooruitgang zijn hiervoor verantwoordelijk. Voor het jaar 2000 houden zowel het IMF (2,6%) als de Europese Commissie (2,2%) rekening met een afgezwakte groei. Een aantal signalen wijzen daar immers op: de groei van de industriële productie verloopt trager, het aantal begonnen woningen neemt af en het consumentenvertrouwen lijkt over haar hoogtepunt heen. Toch doet de arbeidsmarkt het ondertussen nog steeds goed. Het ziet er voorsnog niet naar uit dat de Amerikaanse economie afstevent op een harde landing.

4 Japan

De ondermaatse prestatie van de Japanse economie is één van de opvallendste feiten in de wereldeconomie van de jaren negentig. De financiële liberalisatie in de jaren tachtig - samen met een gebrekkig toezichtstelsel van overheidswege - zorgden ervoor dat Japanse bedrijven in toenemende mate schulden

aangingen om zich te financieren. De Japanse banksector verstevigde haar activiteiten op andere terreinen, o.a. de vastgoedsector. Dit zorgde voor enorme prijsstijgingen.

Bij het ineenzakken van de aandelen- en vastgoedprijzen in het begin van de jaren negentig schroefden de Japanse bedrijven hun investeringsplannen fors terug. Een periode van slabakkende groei nam een aanvang.

De Japanse overheid heeft de afgelopen jaren heel wat gedaan om de economie nieuw leven in te blazen. Een aantal stimuleringspakketten zorgde voor enig soelaas, maar stuwde ook het Japanse begrotingstekort op tot circa 10% van het BBP. De interestvoeten staan op een laag peil waardoor Japan een liquiditeitsval riskeert: in dat geval loont het voor beleggers nog nauwelijks om hun middelen te beleggen tegen deze zeer lage interestvoeten en zou de neiging kunnen ontstaan die middelen zelf in kas aan te houden. Meteen komt ook de hoeveelheid uitleenbare geldmiddelen bij de banken in gevaar. Ondertussen zijn er wel tekenen van een pril herstel. Het IMF voorziet voor 1999 een bescheiden groei van het BBP van 1,0% (voorheen waren de verwachtingen pessimistischer, getuige de raming van -1,3% van de Europese Commissie in het voorjaar van 1999). In 2000 zou de Japanse economie met 1,5% aangroeien.

5 De nieuwe groeilanden

De crisis in de Aziatische groeilanden in 1997-1998 was voor een deel te wijten aan de koppeling van de lokale munt aan de dollar. Daardoor gingen bedrijven gretig aan het lenen tegen gunstige voorwaarden in deze sterke munt.

Daarnaast konden de financiële instellingen zich moeilijk aanpassen aan de snelle globalisatie van de financiële markten. Ook de industriële politiek om de zware en de high tech-sectoren versneld uit te bouwen, werkte de crisis mee in de hand.

Weggevallene handelsbarrières brachten een globale overcapaciteit aan het licht.

Recent wijzen diverse signalen in deze regio op herstel. De prognoses laten een groei voor 1999 en 2000 zien die iets meer dan 5% bedraagt. De herleving is voor een groot deel te danken aan een hernemend vertrouwen bij producenten en consumenten. Dit vertaalt zich in stijgende exporten, een dalende inflatie, hogere prijzen voor grondstoffen (belangrijk voor een aantal van deze landen) en heropbouw van de voorraden. Er zijn echter structurele hervormingen nodig om de lange termijn groei te bestendigen. Net als in Japan moet het banksysteem gesaneerd worden.

De devaluatie van de Braziliaanse munt luidde het begin in van een crisis die grote delen van Latijns-Amerika trof. Het herstel zou slechts ten volle beginnen in 2000. In vergelijking met de Aziatische landen is het banksysteem gezonder en heeft de private sector een minder hoge schuldenlast. Het is moeilijker om een algemene noemer te kleven op het herstel in Zuid-Amerika. Zo zorgden in Brazilië de muntontwaarding en de afname van de binnenlandse vraag voor geringere importen en dus een herstel van de lopende rekening van de betalingsbalans. Mexico profiteert dan weer van stijgende olieprijsen en van de sterke vraag vanuit de Verenigde Staten.

6 Rusland

In de zomer van 1998 voerde Rusland een unilaterale herstructurering van haar schuld door die fataal bleek voor het vertrouwen in de Russische economie. De roebel devalueerde, een kapitaalvlucht stak de kop op en buitenlandse investeerders hielden de vinger plots op de knip. Recent tekent zich beterschap af en werd de depreciatie van de roebel tot staan gebracht. De stijging van de olieprijsen heeft eveneens een gunstig effect op de lopende rekening van de betalingsbalans en de overheidsinkomsten. De inflatie neemt af en de industriële productie veert op. Het IMF denkt aan 2,0% groei in 2000 na de stagnatie in 1999. De voortdurende begrotingsperikelen - en vooral de moeilijkheden om voldoende inkomsten te genereren - vormen een permanent pijnpunt. Enkele structurele hervormingen, onder meer een herschikking van de buitenlandse schuld en beperkte ingrepen in de banksector, kenden wel enig succes.

7 Afrika

Ook Afrika zal een groeiversnelling kennen. De economische groei bedroeg in 1999 ongeveer 3% en zal toenemen tot 5% in 2000. Het IMF merkt op dat er binnen dit werelddeel verschillen zijn tussen relatief zwakkere groeiers zoals Zuid-Afrika, Nigeria en Marokko en een reeks landen die betere prestaties aan de dag leggen. De recente olieprijsstijgingen komen de olieproducenten (voornamelijk Nigeria) ten goede.

Dieperliggende tendensen

1 Niet stabiel

In de jaren negentig werden belangrijke macro-economische successen geboekt. In grote delen van de wereld blijft de inflatie laag. In een pak landen werd

werk gemaakt van een gezonde begroting. Ondanks deze successen blijken echter muntcrisisen (speculatieve aanvallen op de munt van een land) en grote wisselkoersschommelingen zeker nog niet bedwongen.

Er zijn in de jaren negentig twee belangrijke redenen opgedoken die destabilisatie in de hand werken: een lage inflatie en een liberalisering van de markten waardoor financiële en handelsstromen sneller kunnen circuleren.

Een lage inflatie schept meer zekerheden bij het afsluiten van financiële transacties maar kan investeerders ook verleiden tot te grote risico's.

De vraag blijft of de huidige lage inflatie als een structurele verworvenheid mag beschouwd worden.

De mature fase waarin de Amerikaanse economie verkeert en de aantrekkende economieën in Europa en Azië zouden voor prijsdruk kunnen zorgen. Het IMF voorziet ondertussen een geringe toename van de inflatie tot 1,4% in 1999 en 1,8% in 2000.

In Europa bewees de ECB met de renteverhoging in het najaar van 1999 dat ze de lage inflatie wil verdedigen.

De Wereldbank stipt in haar recentste wereldontwikkelingsrapport twee grote krachten aan die in de toekomst een prominente rol zullen spelen: globalisatie en lokalisatie. Onder globalisatie wordt de continue integratie van de economieën in de diverse landen van de wereld verstaan. Belangrijke factoren hierbij zijn de toegenomen communicatiemogelijkheden, technologische vooruitgang en grotere handels- en financiële stromen.

De tweede belangrijke kracht is lokalisatie: het verlangen van lokale entiteiten of gemeenschappen om beslissingen in eigen handen te nemen. Dit kan vele vormen aannemen: van de invoering van meerpartijensystemen tot meer inspraak van de lokale entiteiten en finaal een grotere autonomie van regio's in een land.

Conjunctuurbewegingen of periodes van snelle en tragere groei (of zelfs een krimp) vormen nog steeds een essentieel kenmerk van het economisch gebeuren. Er is de aanhoudende goed-nieuws-show uit de VS met daartegenover het meer cyclische verloop van de economie in Japan en Europa.

In de nieuwe groeilanden van Latijns-Amerika en Zuid-Oost-Azië ontwikkelt zich eveneens een eigen dynamiek. De handel tussen de landen van deze regio's (voornamelijk in Zuid-Oost-Azië) neemt uitbreiding. Hun exportproducten bestaan niet louter meer uit primaire grondstoffen, steeds meer produceren zij ook afgewerkte producten. Tenslotte spelen ook typische elementen van bedrijfsvoering een rol zoals de focus op groei in vele Aziatische landen.

Het gevolg is dat het conjunctuurpatroon in deze regio's niet noodzakelijk meer parallel verloopt met deze in de Westerse landen. Zo drong de financieel-economische crisis van 1997-1998 niet door tot in West-Europa, op een afzwakking van de groei na.

② Meer internationale handel en meer financiële stromen

De steeds sterker wordende internationale handel is één van de opvallendste kenmerken van de wereld-economie in de laatste jaren. Tussen 1990 en 1998 groeide de wereldhandel ruim dubbel zo snel als het reële BBP van alle landen van de wereld. De handel nam vooral toe in de ontwikkelingslanden: hun aandeel in de wereldhandel groeide van 23% in 1990 tot bijna 30% vandaag. Typisch voor de jaren negentig is de handel in onderdelen en componenten, e-commerce en diensten in het algemeen. Toch is nog een weg af te leggen in een verdere liberalisering van de wereldhandel waarbij beide grote blokken (de Westerse landen en de ontwikkelingslanden) duidelijk voordelen kunnen ervaren, getuige de recente mislukking van de WTO-conferentie in Seattle.

In de jaren negentig zijn de internationale financiële stromen sterk toegenomen en zelfs een belangrijke marktkracht geworden. De ontwikkeling van nieuwe financiële instrumenten zoals opties en futures speelde hierin een grote rol. De toegenomen technologische mogelijkheden vormden een ondersteunende factor.

Meer financiële stromen vormen geen onverdeelde zegen. Financiële crisissen zoals in Zuid-Oost-Azië in 1997-1998 deinen vaak snel uit naar een grotere regio of zelfs naar meerdere regio's in de wereld.

③ Structurele werkloosheid

Eén van de problemen waarmee Europa kampt is de grote structurele werkloosheid. De toename van de werkloosheid nam een aanvang in de jaren zeventig. Schokken zoals de oliecrisissen legden de reële loon-groei van de zestiger jaren stil.

In diverse Europese landen of regio's ontstond daarenboven het fenomeen van werkloosheidshysterese. Daarmee wordt bedoeld dat negatieve schokken of conjunctuurslapses voor een toename van de werkloosheid zorgden die nadien structureel bleek. Bij beterschap van de economische toestand was er immers geen evenredige afname van de werkloosheid meer.

Vandaag is ook in de diverse Europese landen de werkloosheid aan het dalen. De uitdaging situeert zich meer en meer op een aangepaste herscholing van werklozen (en ook van werknemers). De steeds sneller veranderende productiewijzen maken dat

bepaalde openstaande jobs soms niet ingevuld raken omdat er een mismatch optreedt tussen de gevraagde en de aangeboden arbeid.

Vlaanderen als Europese regio

We schetsen hier een beeld van de specifieke sociaal-economische situatie van Vlaanderen en vergelijken het Vlaamse Gewest met 11 andere regio's in Europa. De gegevens zijn afkomstig uit de databank REGIO van EUROSTAT. Een vergelijking is soms moeilijk omdat sommige regio's een hoofdstad omvatten met een eigen economische dynamiek. Het bruto binnenlands product (BBP) per hoofd van de bevolking is een algemeen gangbare indicator voor de welvaart. In 1996 bedroeg het BBP per capita in het Vlaamse Gewest circa 21.000 ECU. Vlaanderen komt daarmee op de vierde plaats na Denemarken, Baden-Württemberg en West-Nederland. De slechtst presterende regio's zijn Catalonië en Schotland. In het Waalse Gewest bedroeg het BBP per capita ongeveer 16.000 ECU. In tien jaar tijd kon het Vlaamse Gewest twee plaatsen in de klassering klimmen.

De activiteitsgraad geeft aan welk deel van de bevolking van 20 tot 65 jaar tot de beroepsbevolking behoort. Met dit laatste worden zowel werkenden bedoeld als werklozen die potentieel beroepsactief zijn. Hier doet Vlaanderen het veel minder goed. Het Vlaamse Gewest staat met een activiteitsgraad van 69,7% op de negende plaats. Toch duidt dit reeds op een inhaalbeweging. In 1990 bevonden het Vlaamse Gewest zich immers in het gezelschap van het Waalse Gewest: helemaal achteraan. De activiteitsgraad is zonder meer hoog te noemen in Denemarken en Schotland.

Het Vlaamse Gewest kampte in 1998 met een werkloosheidsgraad van 6,2% en bezet daarmee een plaats in de middenmoot. De onbetwist beste cijfers komen uit de Nederlandse regio's. De werkloosheid neemt de ernstigste vormen aan in Nord - Pas-de-Calais, Catalonië en Wallonië.

Het Vlaamse Gewest kende in 1998 een langdurige werkloosheid van 3,1% van de beroepsbevolking. Hier doen enkel Denemarken en de Nederlandse regio's het beter. Wallonië bekleedt de laatste plaats. Deeltijdarbeid kende de voorbije jaren een groeiend succes in de meeste Europese landen. Vooral Nederland zet hierin de toon.

Het Vlaamse Gewest bekleedt de derde laatste plaats in de regio-klassering.

Wat kan men samenvattend concluderen?

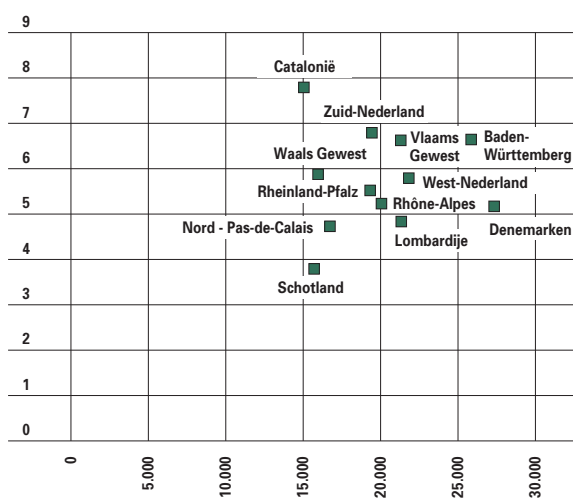
Vlaanderen is een welvarende regio. Er wordt met

DE POSITIE VAN HET VLAAMSE GEWEST EN 11 ANDERE EUROPESE REGIO'S OP SOCIO-ECONOMISCH VLAK

	BBP PER INWONER	GEMIDDELDE JAARLIJKSE GROEI BBP (NOMINAAL)	ARBEIDS- PRODUC- TIVITEIT	ACTIVITEITS- GRAAD	AANDEEL DEELTIJDS WERKGELE- GENHEID	WERKLOOS- HEIDSGRAAD
	'96	'85-'96	'96	'96	'97	'98
	(ECU)	(IN %)	(INDEX: VLG=100)	(IN %)	(IN %)	(IN %)
Vlaams Gewest	21.210,9	6,6	100,0	69,7	14,4	6,2
Waals Gewest	16.380,8	5,9	90,0	67,5	15,6	13,5
Denemarken	26.494,5	5,6	99,5	87,4	22,3	5,4
Baden-Württemberg	25.841,3	6,6	105,8	77,5	19,5	6,0
Rheinland-Pfalz	19.619,6	5,6	86,2	74,4	19,3	6,8
Catalonië	14.968,0	7,8	79,7	70,5	8,9	14,3
Nord - Pas-de-Calais	16.974,5	4,6	102,3	67,3	18,2	15,8
Rhône-Alpes	19.953,1	5,3	89,2	79,1	18,7	9,7
Lombardije	21.009,4	4,9	97,9	67,0	7,8	5,8
West-Nederland	21.570,0	5,9	89,3	77,3	38,2	3,9
Zuid-Nederland	19.519,4	6,7	80,7	76,0	36,8	3,6
Schotland	15.272,9	3,7	65,2	80,2	23,6	7,3
EU-15	18.102,5	5,8	85,1	74,0	16,9	(a) 10,6

1.40 De prestatie van het Vlaamse Gewest en 11 andere regio's op enkele socio-economische indicatoren. Bron: Eurostat, verwerking APS.

BBP PER INWONER EN DE GROEI VAN HET BBP

1.41 Relatie tussen het BBP per inwoner in 1996 en de groei van het BBP over de periode 1985-1996 voor de 12 beschouwde regio's. Bron: Eurostat, verwerking APS.

SUBSECTOREN IN DE BTW IN DE INDUSTRIE

GOEDEREN	INTER- MEDIARE	UIT- RUSTINGS-	CON- SUMPTIE-
Vlaamse Gewest (1996)	26,9	32,2	40,8
Waalse Gewest (1996)	45,1	25,4	29,5
Nord - Pas-de-Calais (1996)	24,9	32,7	42,4
Rhône-Alpes (1996)	17,1	49,3	33,6
Catalonië (1995)	22,6	31,9	45,5
West-Nederland (1993)	28,5	29,1	42,4
Zuid-Nederland (1993)	23,1	39,0	37,9

1.42 Aandeel van de diverse subsectoren in de bruto toegevoegde waarde in de industrie (in %). Bron: Eurostat, verwerking APS.

de ingezette arbeidskrachten relatief veel toegevoegde waarde gegenereerd. Toch bieden vrij weinig Vlamingen zich aan op de arbeidsmarkt. Het minder sterke aanbod aan deeltijdse banen kan misschien een verklaring zijn. In werkloosheidscijfers scoort Vlaanderen maar matig.

1.3

Demografische context

Demografische ontwikkelingen bepalen in sterke mate de toekomstmogelijkheden van een land of een regio. Denken we maar aan de weerslag ervan bij vraagstukken als het betaalbaar houden van de sociale zekerheid of het vereiste zorgaanbod, de toekomstige investeringen in opleiding en vorming en de opvang van migranten. Beleid voeren is vooruit blikken. Niet in het minst is aandacht vereist voor evoluties inzake omvang en structuur van de bevolking, de gezinsvorming en de huishoudens, de vruchtbaarheid, de levensverwachting en de migratiepatronen.

Structuur en evolutie van de bevolking

Het Vlaamse Gewest telt ruim 5,9 miljoen inwoners: 50,7%, vrouwen tegenover 49,3% mannen. De meerderheid van de bevolking in België woont in het Vlaamse Gewest. Daar treft men ook een hoge bevolkingsdichtheid aan. De dichtheid is het grootst in de zogenaamde 'Vlaamse ruit' tussen de steden Gent, Antwerpen, Leuven en Brussel. Hogere concentraties zien we ook in de kuststreek, de regio rond Kortrijk, het Turnhoutse en de as 'Hasselt-Genk'.

De bevolking in het Vlaamse Gewest groeit traag maar gestaag aan. Tussen de volkstellingen van 1981 en 1991 bedroeg het jaarlijkse groeiritme gemiddeld 2,4 per 1000 inwoners. Vanaf 1 maart 1991 versnelde dit tot 3,5 per duizend.

Ook het aantal geregistreerde vreemdelingen nam sinds het begin van de jaren tachtig toe, maar de laatste jaren stagneert hun aandeel op 4,9%. Dat

percentage ligt in het Waalse Gewest dubbel zo hoog en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest loopt dat cijfer zelfs op tot 28,5%.

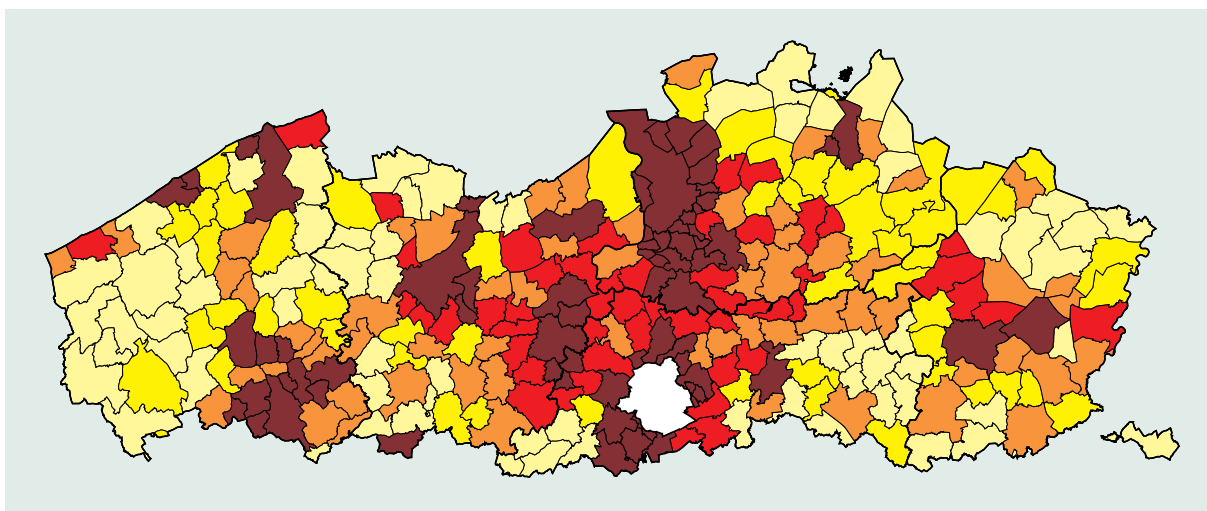
De veroudering van de bevolking zet zich door. Hierin zijn twee bewegingen aan de orde, een vergrijzing en een ontgroening.

TOTALE BEVOLKING EN AANTAL VREEMDELINGEN

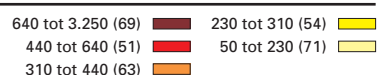
DATUM OPMETING	TOTALE BEVOLKING	AANTAL VREEMDELINGEN	
		ABSOLUTE CIJFERS	PER 100 INWONERS
1/03/81	5.630.129	232.544	4,13%
1/03/91	5.768.925	258.848	4,49%
1/01/97	5.898.824	288.307	4,89%
1/01/98	5.912.382	288.007	4,87%
1/01/99	5.926.838	289.065	4,88%

1.43 Evolutie totale bevolking en aantal vreemdelingen in het Vlaamse Gewest. Bron: NIS, Volkstellingen en Rijksregister.

BEVOLKINGSDICHTHEID PER GEMEENTE

1.44 Bevolkingsdichtheid per gemeente, 1997-1999. Bron: NIS, APS-bewerking.

BEVOLKING PER GEWEST

	AANTAL INWONERS	%	BEVOLKINGSDICHTHEID PER KM ²
Vlaams Gewest	5.926.838	58,0	438
Waals Gewest	3.332.454	32,6	198
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	954.460	9,3	5.914
België	10.213.752	100,0	335

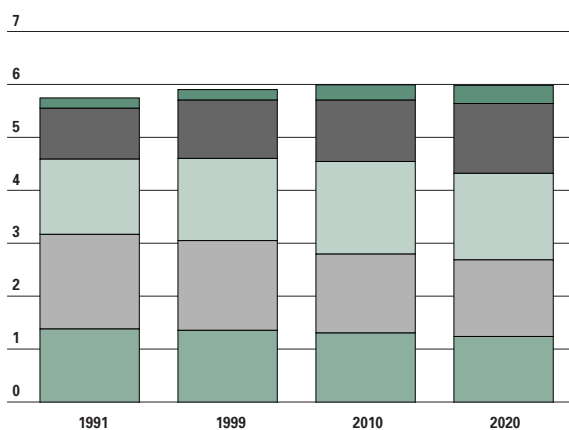
1.45 Bevolking per gewest op 1/1/1999. Bron: NIS, Rijksregister (toestand op 1/1/1999).

BEVOLKINGSDICHTHEID VLAAMSE PROVINCIES

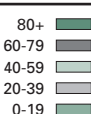
PROVINCIE	BEVOLKING	BEVOLKINGSDICHTHEID PER KM ²
Antwerpen	1.640.966	572
Vlaams Brabant	1.011.588	480
Oost-Vlaanderen	1.359.702	456
West-Vlaanderen	1.127.091	358
Limburg	787.491	325

1.47 Bevolking en de bevolkingsdichtheid van de Vlaamse provincies. Bron: NIS, Rijksregister (toestand op 1/1/1999).

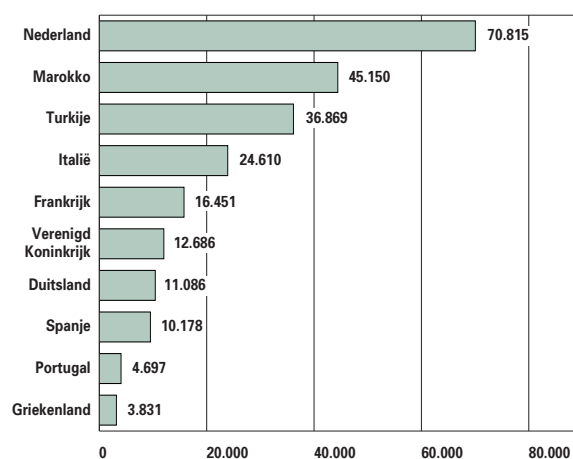
BEVOLKING VLAAMS GEWEST NAAR LEEFTIJDGROEP

1.46 Evolutie leeftijdsstructuur bevolking Vlaams Gewest, x 1.000.000. Bron: 1991: NIS-Volkstelling; 1999: NIS-Rijksregister; 2010 en 2020: NIS-Bevolkingsvooruitzichten 1995-2050.

VOORNAAMSTE VREEMDE NATIONALITEITEN

1.48 Top-10 vreemde nationaliteiten naar land van herkomst in het Vlaamse Gewest. Bron: NIS, Bevolkingsstatistieken 1998 (Rijksregister, toestand op 1/1/1998).

DEMOGRAFISCHE MATEN

TERM	DEFINITIE	1991 (%)	1999 (%)	2010 (%)	2020 (%)
Vergrijzing	$[(60 \text{ en } +)/(totale \text{ bevolking})] \times 100$	20,1	21,9	24,1	27,7
Veroudering	$[(60 \text{ en } +)/(0-19)] \times 100$	82,4	94,4	109,1	131,7
Afhankelijkheid	$[(0-19)+(60 \text{ en } +)/(20-59)] \times 100$	79,8	82,5	85,7	94,9
Veroudering van de potentiële actieven	$[(40-59)/(20-39)] \times 100$	79,5	91,6	117,4	113,0
Veroudering in de veroudering	$[(80 \text{ en } +)/(60 \text{ en } +)] \times 100$	16,9	15,4	20,0	20,6
Feminisering	% vrouwelijke bevolking (80 en +)	68,0	68,8	66,0	65,3

1.49 Evolutie structuurcoëfficiënten van de bevolking. Bron: 1991: NIS-Volkstelling; 1999: NIS-Rijksregister; 2010 en 2020: NIS-Bevolkingsvooruitzichten 1995-2050.

Op 1 januari 1999 maakten zestigplussers 22% van de Vlaamse bevolking uit, een stijging van bijna 2 procentpunt sinds de volkstelling van 1991.

Het aandeel van de jongeren tussen 0 en 19 jaar - 23% op 1 januari 1999 - volgt een omgekeerde curve en daalt met ruim 1 procentpunt sinds de laatste volkstelling,

Het laat zich aanzien dat beide trends zich verder zullen doorzetten.

Naar verwachting tellen we in 2010 meer zestigplussers dan jongeren onder de twintig. De afhankelijkheidsratio die de verhouding uitdrukt tussen de niet-actieve en de potentieel actieve bevolking, stijgt tot dan betrekkelijk matig, maar kent nadien een forse klim.

Bermerkenswaardig is ook de sterke veroudering van de potentieel actieve bevolking.

Ook het stijgend aandeel van de 80-plussers, die vanzelfsprekend over het algemeen meer zorgen behoeven dan de jongere categorieën, valt op.

Loop van de bevolking

De loop van de bevolking wordt bepaald door het samenspel van geboorten en sterfgevallen enerzijds, de inwijking en de uitwijking anderzijds. In 1998 zakt het aantal geboorten naar een historisch dieptepunt. Tegelijk stijgt het aantal sterfgevallen.

Het migratiesaldo, waarbij zowel rekening gehouden wordt met stromen over de landsgrenzen als tussen de regio's, vertoont een licht overschot.

Het aantal vreemdelingen dat zich laat naturaliseren tot Belg gaat in stijgende lijn.

De mix van dit alles leidt ertoe dat de totale groei quasi stagneert.

Huwelijken en echtscheidingen

Trouwen is in het Vlaamse Gewest minder populair dan ooit: sinds het begin van de jaren negentig vertoont het aantal huwelijken een neerwaartse trend.

LOOP VAN DE BEVOLKING IN HET VLAAMSE GEWEST

	1995	1996	1997	1998
Bevolking op 1 januari	5.866.106	5.880.357	5.898.824	5.912.382
Geboorten	64.300	64.168	64.571	63.042
Sterften	56.894	56.761	56.546	57.075
Natuurlijke groei (1)	7.406	7.407	8.025	5.967
Migratiesaldo (2)	10.209	10.069	4.840	6.968
Totale groei (3)	17.615	17.476	12.865	12.935
Statistische aanpassing (4)	-3.364	991	693	1.521
Verandering van nationaliteit: vreemdeling in Belg	8.754	8.164	10.083	11.199

1.50 Loop van de bevolking in het Vlaamse Gewest. Bron: NIS.

(1) Verschil tussen geboorten en sterften.

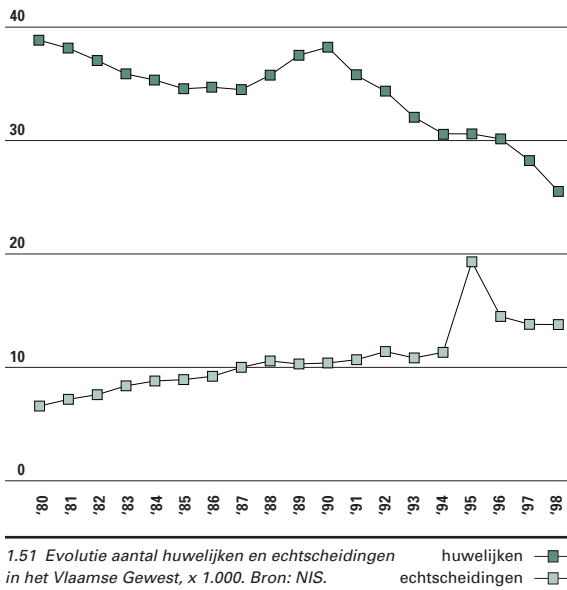
(2) Verschil tussen (inwijkingen + herinschrijvingen) en (uitwijkingen + ambtshalve schrappingen).

(3) Natuurlijke groei + migratiesaldo.

(4) Het saldo van de wijzigingen die in de loop van een bepaald jaar aan de gegevens van voorgaande observatiejaren werden aangebracht, ten gevolge van de aangifte van een geboorte, sterfte of migratie na het afsluiten van de telperiode.

Bevolking op 1 januari van jaar (x+1) = bevolking op 1 januari van jaar (x) + totale groei + statistische aanpassing.

HUWELIJKEN EN ECHTSCHIEDINGEN

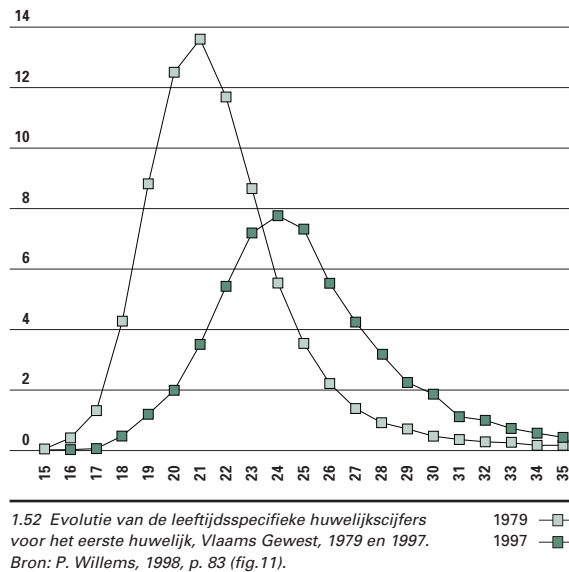
De laatste jaren is de daling opnieuw scherp. In 1990 telde men 6,6 huwelijken per duizend inwoners, in 1998 nog slechts 4,3. In de overige gewesten heeft men een vergelijkbaar cijfer. Het aantal echtscheidingen daarentegen volgt een klimmende lijn. De plotse stijging in 1995 heeft te maken met een wetswijziging die de echtscheidingsprocedure aanzienlijk verkortte. Nadien blijft het aantal echter hangen op een hoger niveau dan voorheen. Omgerekend per 100.000 inwoners zagen we 184 echtscheidingen in 1990 aangroei tot 236 in 1998. Dat aantal ligt iets hoger in het Waalse Gewest en bijna dubbel zo hoog in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Bekijken we per leeftijd het aantal eerste huwelijken per honderd vrouwen, dan is het beeld over de laatste twintig jaar aanzienlijk gewijzigd. Er wordt minder en ook later gehuwd. In 1979 is van de generatie vrouwen, die in dat jaar 21 jaar wordt reeds 14% getrouwd. In 1997, bijna twintig jaar later, is van de die in dat jaar 21 wordt amper 4% getrouwd.

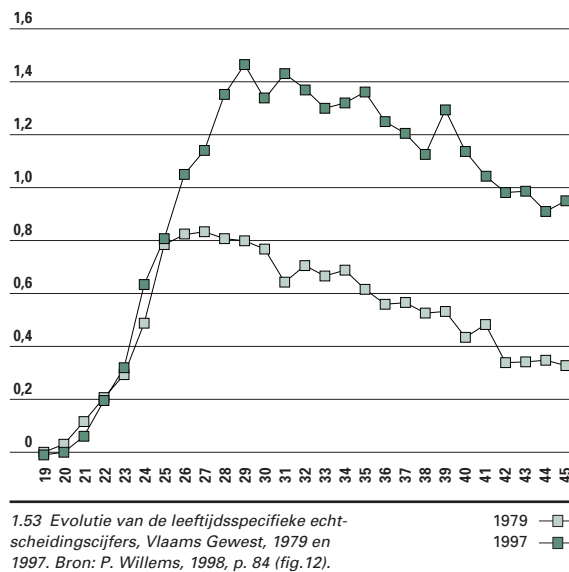
Anderzijds ligt het aantal eerste huwelijken per honderd vrouwen op oudere leeftijden (meer dan 24 jaar) telkenmale iets hoger in 1997 dan in 1979. Dit compenseert onvoldoende de forse daling op jonge leeftijden en wijst erop dat trouwen minder populair is. De Vlaamse regio volgt hiermee een trend die ook in de meeste andere Europese landen en regio's opgemerkt wordt.

Echtscheidingen daarentegen zitten in de lift: boven de 25 is de kans om uit de echt te scheiden op alle leeftijden merkbaar hoger in 1997 dan in 1979.

EERSTE HUWELIJKEN PER 100 VROUWEN

ECHTSCHIEDINGEN PER 100 VROUWEN

Geboorte en vruchtbaarheid

Het Vlaamse Gewest laat sinds geruime tijd lagere bruto geboortecijfers optekenen dan de overige gewesten. Vrouwen krijgen minder kinderen en dan vooral ook op een latere leeftijd. De gemiddelde moederschapsleeftijd verschuift van 26,7 naar 28,6 jaar. Het totale vruchtbaarheidsniveau - met een verwachtingswaarde van slechts anderhalf kind per vrouw - ligt ver beneden het vervangingsniveau van de populatie. Dit betekent dat de bevolking lang-

BRUTO GEBORTECIJFERS

	1980	1990	1995	1998
Vlaams Gewest	12,9	12,1	10,9	10,6
Waals Gewest	12,3	12,7	11,3	11,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12,5	13,4	13,0	13,5

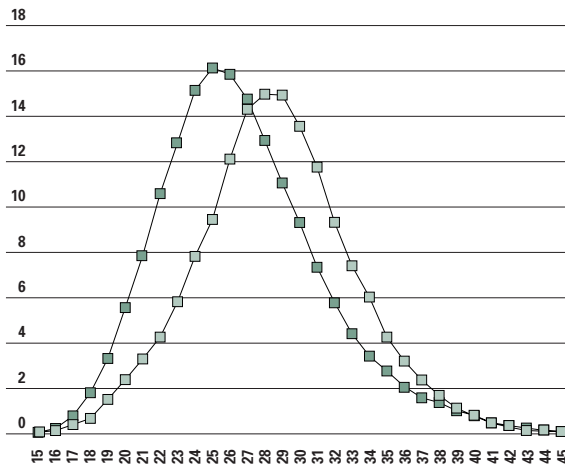
1.54 Bruto geboortecijfers. Bron: NIS, bewerking APS (cijfers pro mille berekend op de 'midjaar-populatie').

BRUTO STERFTECIJFERS

	1980	1990	1995	1998
Vlaams Gewest	10,4	9,7	9,7	9,6
Waals Gewest	13,0	11,4	11,1	11,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	13,5	11,9	11,3	10,9

1.56 Bruto sterftecijfers. Bron: NIS, bewerking APS (cijfers pro mille berekend op de 'midjaar-populatie').

LEEFTIJDSPROFIEL VAN DE VRUCHTBAARHEIDSCIJFERS

1.55 Evolutie van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers, Vlaams Gewest, 1979 en 1997. De cijfers voor 1997 zijn berekend aan de hand van de tellingen van geboorten door het Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie (SPE). Bron: P. Willems, 1998, p. 80 (fig.7).

1980 —■—
1997 —□—

zaam maar zeker zou inkrimpen, mochten we geen rekening houden met de evolutie van de sterfgevallen en de migratie.

Sterfte en levensverwachting

Het bruto sterftecijfer ligt in het Vlaamse Gewest lager dan in de overige gewesten van het land. De levensverwachting evolueert in gunstige zin, waarbij vrouwen hun voorsprong op de mannen met een zestal extra jaren blijven behouden. Bij vergelijking met de beide overige gewesten ligt de levensverwachting het hoogst in het Vlaamse Gewest.

Migratie

De migratie over de gewestgrenzen en over de landsgrenzen is lichtjes positief. Voor beide soorten van migratie is de instroom iets hoger dan de uitstroom. Het migratiesaldo van de bewegingen tussen de gewesten was altijd, met uitzondering van

EVOLUTIE VAN DE LEVENSV ERWACHTING

		1979-'82	1988-'90	1996-'98
Bij geboorte	mannen	71,1	73,4	75,6
	vrouwen	77,3	79,6	81,7
Op 65 jaar	mannen	13,3	14,4	15,9
	vrouwen	17,0	18,5	20,0

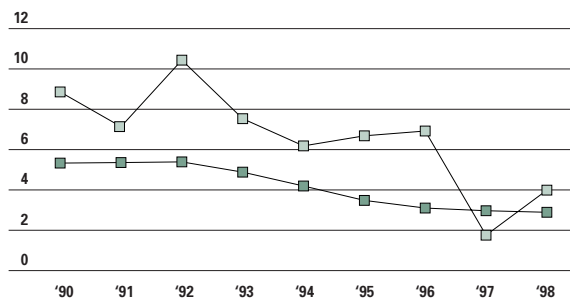
1.57 Evolutie van de levensverwachting in jaren. Bron: NIS.

LEVENSV ERWACHTING PER GEWEST

	TOTAAL	MANNEN	VROUWEN
Vlaams Gewest	78,7	75,8	81,6
Waals Gewest	76,7	73,2	80,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	78,1	74,8	81,0

1.58 Levensverwachting bij de geboorte (in jaren) per gewest, voor 1998. Bron: NIS.

MIGRATIESALDI VLAAMS GEWEST

1.59 Evolutie van de migratiesaldi voor het Vlaams Gewest 1990-1998, x 1.000. Bron: NIS.

externe migratie —■—
intergewestelijke migratie —□—

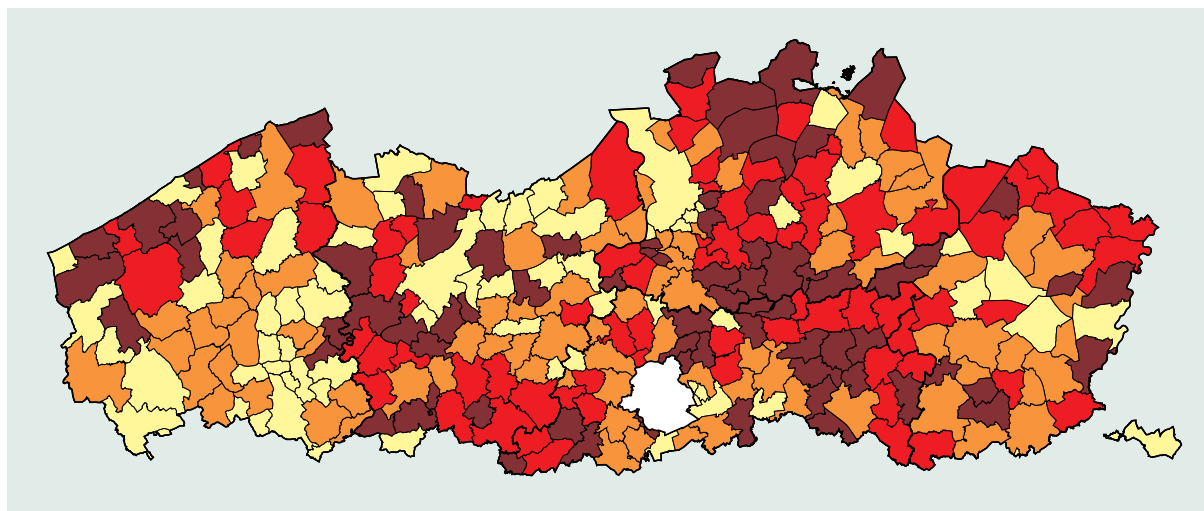
* Extern migratiesaldo = immigratie uit buitenland - (emigratie naar buitenland - herinschrijvingen + ambsthalve schrappingen).

** Intergewestelijk migratiesaldo = inwijkingen - uitwijkingen van en naar overige gewesten.

het jaar 1997, kleiner dan het externe migratiesaldo van in- en uitstroom tussen de landen.

Het totale saldo halveerde evenwel in de jaren negentig: van een overschot van 14.183 eenheden voor 1990 naar slechts 6.968 eenheden voor 1998. Dit betekent dat de jaarlijkse aanwas van de bevolking door migratie evolueerde van 2,5 naar 1,2 per

MIGRATIESALDI PER GEMEENTE

1.60 Migratiesaldi per gemeente per 1.000 inwoners, 1996-1998. Bron: NIS, APS-bewerking.

5,6 tot 23 (77) 0 tot 3,1 (87)
3,1 tot 5,6 (77) -11,7 tot 0 (67)

duizend inwoners. Ter vergelijking, dit cijfer ligt voor 1998 nog iets lager in het Waalse Gewest (0,9%) en is negatief in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (-3,5%). De balans van in- en uitwijking per gemeente laat toe groeizones te identificeren. Aan de kust, in het residentiële randgebied rond Gent, in een brede strook van de Vlaamse Ardennen, in het Hageland en ten oosten van Mechelen, in de noorderkempen en in noordoost Limburg is er sprake van een sterkere groei. Grote steden als Gent en Antwerpen blijven inwoners verliezen.

Huishoudens

Op 1 januari 1999 waren er in het Vlaamse Gewest 2.373.798 particuliere huishoudens en 3.250 collectieve huishoudens. Terwijl de bevolking in particuliere huishoudens tussen 1990 en 1999 met 3% steeg, groeide het aantal particuliere huishoudens

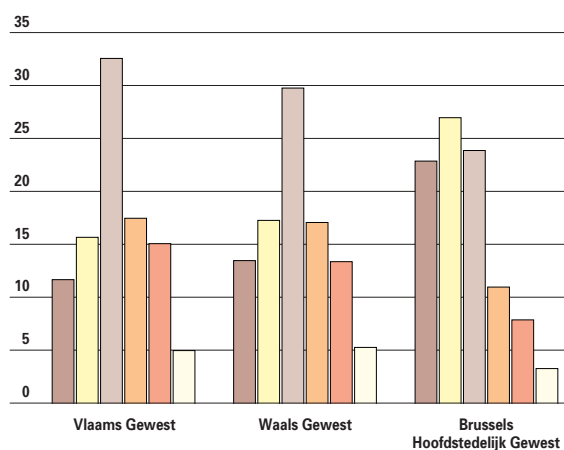
PRIVATE HUISHOUDENS IN HET VLAAMS GEWEST

OP	BEVOLKING IN PHH	PHH	AANTAL/PHH
1/01/90	5.682.913	2.195.487	2,59
1/01/95	5.800.647	2.296.008	2,53
1/01/96	5.812.971	2.312.954	2,51
1/01/97	5.830.399	2.333.799	2,50
1/01/98	5.843.062	2.353.864	2,48
1/01/99	5.855.685	2.373.796	2,47

1.61 Evolutie van particuliere huishoudens (PHH) en van de bevolking in PHH. Bron: NIS.

met 8,1%. In dit verband wordt gesproken van een toenemende gezinsverduunning; een gemiddeld huishouden telt nu geen 2,5 personen meer. In het Vlaamse Gewest is een huishouden met 2 personen het modale type (33%). Dan volgen de alleenwonende vrouwen of mannen (27%) en nadien de huishoudens met 3 personen (18%) en met 4 personen (15%). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest maken de alleenstaanden maar liefst de helft van de bevolking uit.

VERDELING HUISHOUDENS NAAR GROOTTE

1.62 Verdeling private huishoudens naar grootte per gewest, in %, op 1/1/1999. Bron: NIS.

alleenwonende mannen
alleenwonende vrouwen
2 personen
3 personen
4 personen
5 personen of meer

Definities

Bruto geboortecijfer	Aantal geboorten per jaar per duizend inwoners (= geschat aantal inwoners op 1 juli, i.e. het gemiddelde van het aantal op 1 januari en 31 december).
Bruto sterftcijfer	Aantal overlijdens per jaar per duizend inwoners (= geschat aantal inwoners op 1 juli, i.e. het gemiddelde van het aantal op 1 januari en 31 december).
Levensverwachting op leeftijd X	Het gemiddeld aantal jaren die men nog blijft leven vanaf leeftijd X, op voorwaarde dat de sterftekansen in de toekomst niet veranderen (i.e. transversale opmeting).
Totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC)	Som van leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers van een jaar = het gemiddeld aantal kinderen per vrouw, op voorwaarde dat de leeftijds-specifieke vruchtbaarheidscijfers in de toekomst niet veranderen. Een bevolking groeit noch krimpt bij een gemiddelde van om en bij 2,1 kinderen per vrouw.
Wereldoutput	De som van alle bruto binnenlandse producten van alle landen van de wereld.
Ruilvoet	De waarde van een uitvoerpakket in verhouding tot de waarde van een invoerpakket. Een verslechtering van de ruilvoet wil zeggen dat men voor eenzelfde uitvoerpakket een grotere prijs moet betalen voor het invoerpakket dan voorheen.

BRONNEN

- APS-survey: jaarlijkse survey bij een representatieve steekproef bij 1.500 Vlamingen tussen 16 en 75 jaar over houdingen en opvattingen.
- Eurobarometer: survey van de Europese Commissie waarbij tweemaal per jaar wordt gepeild naar houdingen en opvattingen in de vijftien lidstaten van de Europese Unie.
- P. Willems, *Geboorten in Vlaanderen. Een kort historisch overzicht*, in: Perinatale activiteiten in Vlaanderen 1998, vzw. Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie (SPE), blz. 74-85.
- Internationaal Monetair Fonds (IMF): 'World Economic Outlook -October 1999'. Deze halfjaarlijkse publicatie biedt een zeer goed overzicht van de recente economische ontwikkelingen per regio: Noord-Amerika, Japan, Europa, Azië, Latijns-Amerika, Afrika en de landen van het vroegere Oostblok. Vervolgens komen een aantal topics meer uitvoerig aan bod (bv. financiële crisis in de groeilanden). Er is eveneens een rubriek met cijfermateriaal en korte termijnprognoses.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/1999/02/index.htm>
- Wereldbank: 'World Development Report 1999/2000'. Dit rapport handelt over algemene tendensen die zich voordoen zoals globalisatie, lokalisatie, ontwikkeling van de steden,...
<http://www.worldbank.org/wdr/2000>
- Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO): Economic Outlook. Op deze pagina kan u een abstract raadplegen van deze macro-economische vooruitzichten. Zij worden twee maal per jaar (juni en september) opgemaakt voor de landen van de OESO. Er is uitgebreide commentaar.
<http://www.oecd.org//eco/out/eo.htm>
- World Business Council for sustainable Development (WBCSD): Scenarios on line. Deze organisatie, waaraan diverse multinationals participeren, wil het bedrijfsleven gevoelig maken voor duurzame ontwikkeling. Het doel is het bereiken van eco-efficiëntie door hoge standaarden m.b.t. milieu en grondstoffenbeheer.
<http://www.wbcd.ch/aboutus.htm/top>

2. Een leefbaar Vlaanderen

2.1 In een gezond milieu

Blikvangers

- De constante verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater wordt in 1998 nog versneld. *(zie ill. 2.2)* De landbouw is nog steeds een belangrijke vervuiler; door deze regering wordt dan ook een strikter mestbeleid naar voor geschoven. *(zie ill. 2.6 en 2.7)*
- De uitstoot van verzurende stoffen is verminderd met een vijfde ten opzichte van 1990. Het MINA-plan 2 voorziet echter in een vermindering met twee vijfden. De industrie kent met vijvenveertig procent de spectaculairste daling t.o.v. 1990. *(zie ill. 2.19)*
- Het voorkomen van bodemverontreiniging en het saneren van verontreinigde gronden werd door de Vlaamse overheid hoog op de politiek agenda gezet. Reeds meer dan 13.000 percelen zijn in het register van verontreinigde gronden opgenomen. Zestig procent daarvan is verontreinigd met zware metalen. *(zie ill. 2.21)*
- De selectieve inzameling van huishoudelijk afval stijgt snel *(zie ill. 2.27)* en bedraagt bijna zestig procent van alle huishoudelijk afval. De meeste fracties benaderen of overschrijden de vooropgestelde recuperatiegraden uit het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen. *(zie ill. 2.30)*
- Meer natuur en bos is een belangrijke beleidsprioriteit. Dit is nodig, want de oppervlakte aan natuurreservaten bedraagt in Vlaanderen slechts één derde van het Europees gemiddelde. Vooral West- en Oost-Vlaanderen scoren laag. Slechts ongeveer de helft van de hogere planten die behoren tot de wilde flora is momenteel niet bedreigd. *(zie ill. 2.34)*

2.1.1 Water

Elk jaar investeert de Vlaamse overheid ongeveer 10 miljard frank in infrastructuur voor waterzuivering. Dit budget zorgt, samen met een stevig vergunningen- en controlebeleid, voor een gestage verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater. De indicatoren die de evolutie van die waterkwaliteit weergeven zijn de opgeloste zuurstof en de biotische index.

In Vrind bespreken we om beurten een van de drie specifieke bronnen van watervervuiling: de huishoudens, de industrie en de landbouw. Dit jaar is de impact van landbouw aan de beurt. Met het mestactieplan tracht de Vlaamse overheid de overbemesting tegen te gaan. Dit volgen we op met de indicatoren stikstof- en fosforverliezen in het water. De tendens naar rationeel watergebruik wordt in kaart gebracht via het verbruik, de waterproductie en de prijs.

Kwaliteit oppervlaktewater

De grote inspanningen die de Vlaamse overheid levert, komen tot uiting in een gestage verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater.

Weinig regen kan deze kwaliteit in gevaar brengen. 1995, 1996 en 1997 waren weliswaar droge jaren, maar een negatieve invloed was er niet. Het natte 1998 heeft daarna de kwaliteit van de Vlaamse

oppervlaktewateren een flinke duw gegeven. Veel regen zorgt immers voor een grotere verdunning en een snellere afvoer van de vervuiling. Bovendien neemt met de neerslag ook de natuurlijke zelfzuivering toe.

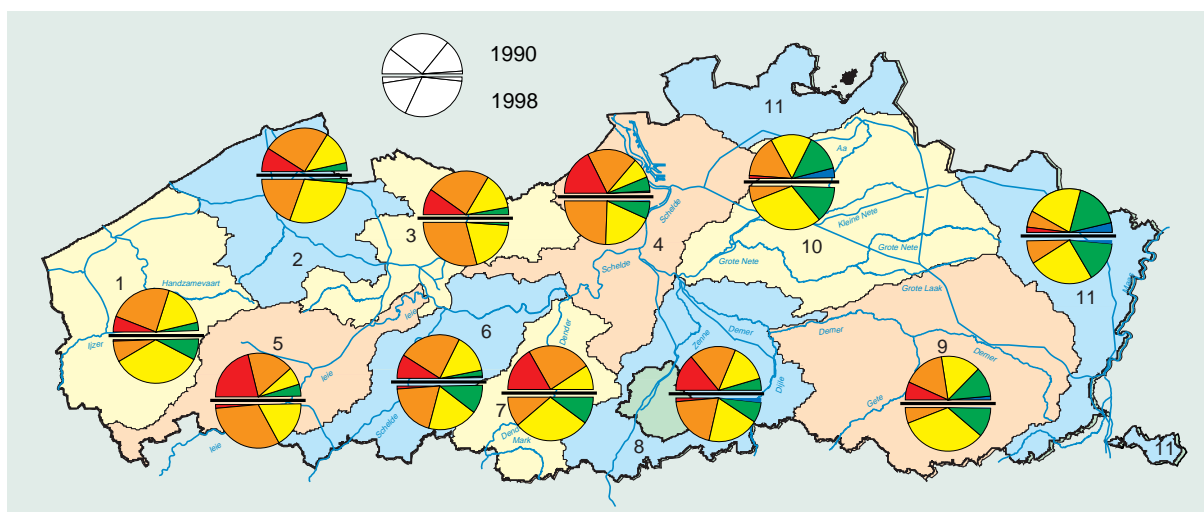
In de periode van 1990 tot 1998 daalde het chemische zuurstofverbruik (CZV) duidelijk. Ook de gemiddelde ammoniumconcentratie is opmerkelijk gedaald, terwijl de resultaten voor orthofosfaat ver-

FYSISCH-CHEMISCHE PARAMETERS

PARAMETER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Chemisch zuurstofverbruik	135,0	117,0	91,0	96,0	80,0	71,0	71,0	65,0	54,0
Ammonium-stikstof	9,9	7,0	5,6	6,0	4,2	4,8	6,3	4,6	3,0
Nitraat-stikstof	4,0	5,5	6,1	5,5	5,3	4,1	4,9	5,2	6,6
Nitraat	17,7	24,4	27,0	24,4	23,5	18,2	21,7	23,0	29,2
Orthofosfaat-fosfor	2,1	1,5	1,1	1,2	1,0	1,1	1,0	0,8	0,7

2.1 Jaargemiddelden van enkele fysisch-chemische parameters (uitgedrukt in mg/L) voor de periode 1990-1998. Bron: VMM.

FYSISCH-CHEMISCH WATERKWALITEIT PER BEKKENCOMITÉ IN 1990 EN 1998

2.2 De evolutie van de zuurstofhuishouding in het water (Prati-Index) per bekkencomité.

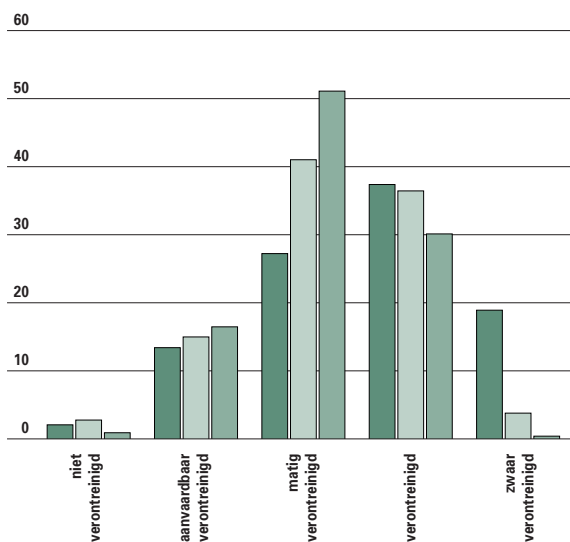
Bron: VMM.

Bekkencomités

1. IJzer	5. Leie	9. Demer
2. Brugse Polders	6. Boven-Schelde	10. Nete
3. Gentse kanalen	7. Dender	11. Maas
4. Beneden-Schelde	8. Dijle-Zenne	

niet verontreinigd	■
aanvaardbaar	■
matig verontreinigd	■
verontreinigd	■
zwaar verontreinigd	■

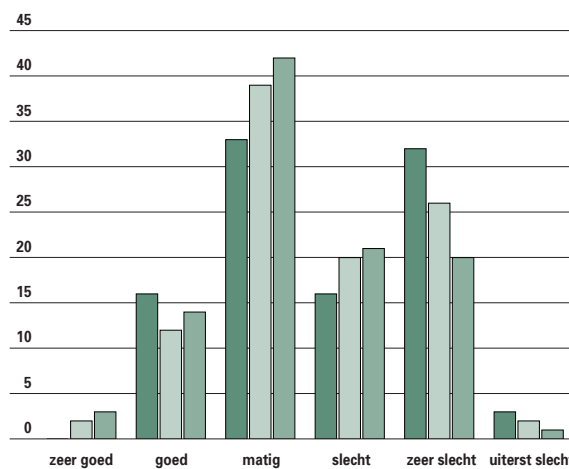
ZUURSTOFHUISHOUDING

2.3 Verontreiniging van Vlaamse oppervlaktewateren op basis van de Prati-index, in 1990, 1995 en 1998. 100% = totaliteit van Vlaamse oppervlaktewateren. Bron: VMM.

1990	■
1995	■
1998	■

BIOTISCHE INDEX

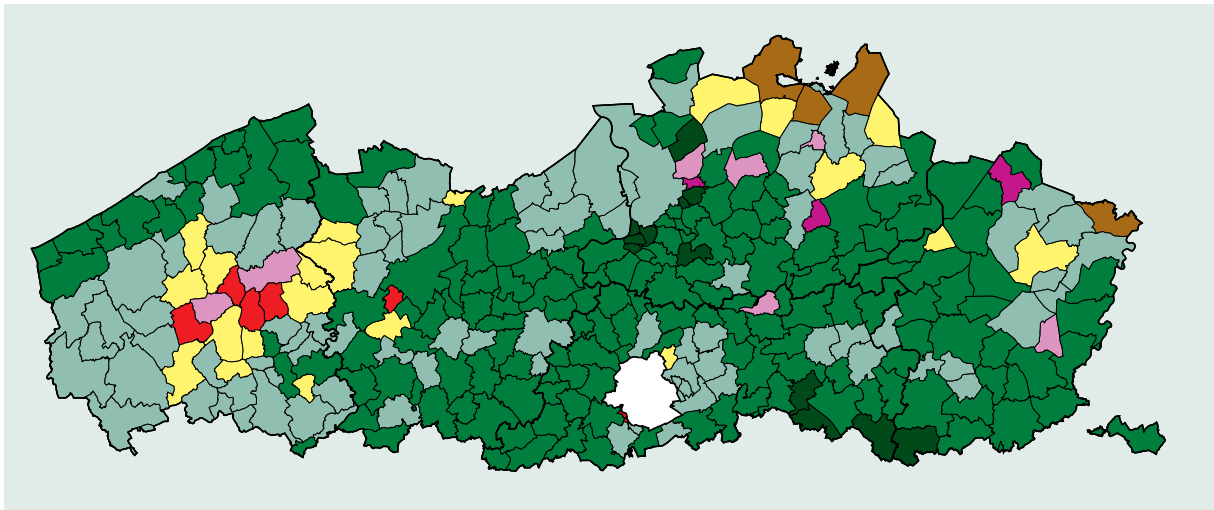
2.4 Aanwezigheid van macroscopische ongewervelde waterorganismen in de Vlaamse oppervlaktewateren, in 1990, 1995 en 1998. 100% = totaliteit van Vlaamse oppervlaktewateren. Bron: VMM.

1990	■
1995	■
1998	■

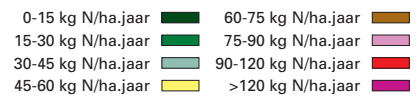
beteren vanaf 1993. Er is ook minder rooskleurig nieuws: voor het derde opeenvolgende jaar zit er weer meer nitraat in het Vlaamse oppervlaktewater. Het gemiddelde nitraatgehalte lag - sinds in 1990 met de metingen werd begonnen - nog nooit zo hoog als in 1998. Om de basiskwaliteit te halen,

moet tegelijk voldaan zijn aan alle normen van VLAREM II. Op ongeveer 10% van het totale aantal meetplaatsen wordt de basiskwaliteit in 1998 bijna of helemaal bereikt. Het aantal 'zwaar verontreinigde' meetplaatsen is spectaculair afgenomen sinds 1990 ten voordele van de klassen 'matig' tot 'aanvaardbaar verontreinigd'. Anderzijds is de klasse 'niet verontreinigd' nog schaarser geworden.

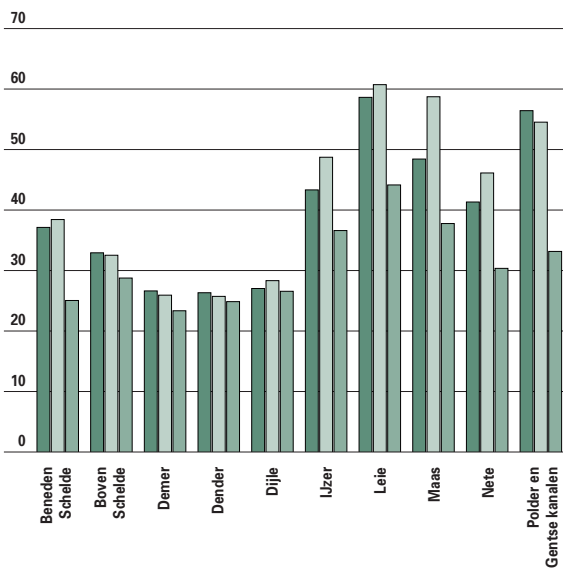
STIKSTOFVERLIEZEN

2.5 Stikstofverliezen naar oppervlaktewater afkomstig van de landbouw. Bron: VMM.

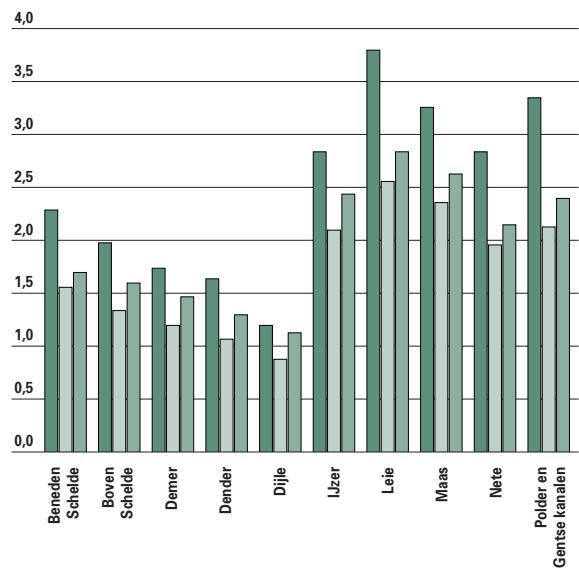
STIKSTOFVERLIEZEN

2.6 Stikstofverliezen naar oppervlaktewater afkomstig van de landbouw, per bekken, in kg/ha.jaar, in 1985, 1990 en 1996. Bron: VMM.

FOSFORVERLIEZEN

2.7 Fosforverliezen naar oppervlaktewater afkomstig van de landbouw, per bekken, in kg/ha.jaar, 1985, 1990 en 1996. Bron: VMM.

Vervuiling door de landbouw

1 Stikstof en fosfor

Een overdosis meststoffen en pesticiden: dat is in een notendop hoe de landbouw de Vlaamse oppervlaktewateren vervuult.

Overbemesting van het land zorgt ervoor dat nutriënten als stikstof en fosfor in het oppervlaktewater terecht komen. Gewassen hebben die nutriënten nochtans broodnodig, want ze maken deze noodzakelijke voedingsstoffen niet zelf aan. Maar bij een teveel kunnen de planten de uitgestrooide hoeveelheid niet meer opnemen (nutriën-

tenverlies). De indicatoren die we hier gebruiken steunen niet op metingen, maar worden afgeleid uit modellen die de nutriëntenstromen vanuit de landbouw naar het oppervlaktewater berekenen. De hoogste verliezen van stikstof en fosfor naar het oppervlaktewater werden gevonden in centraal West-Vlaanderen, de Kempen en het noorden van Limburg. Dit stemt overeen met de bekkens van de IJzer, de Leie, Polders en Gentse kanalen en de Maas. In deze gebieden is de veehouderij overwegend intensief en niet grondgebonden (bijvoorbeeld pluimveekwekers die met legbatterijen werken). De parallellen met de indicator 'bemestingsdruk' zijn duidelijk.

In de bekkens met relatief lage stikstofverliezen is er sinds 1985 niet echt veel veranderd. In de bekkens met een hoog stikstofverlies is er wel een daling waar te nemen.

De cijfers inzake fosfor zien er anders uit. Het fosforverlies ligt in alle bekkens lager in 1990 dan in 1985 én in 1996. De stijging tussen 1990 en 1996 is onverwacht en kan wellicht (gedeeltelijk) toegeschreven worden aan de meetmethode die het toegenomen transport onvoldoende in rekening brengt.

2 Pesticiden

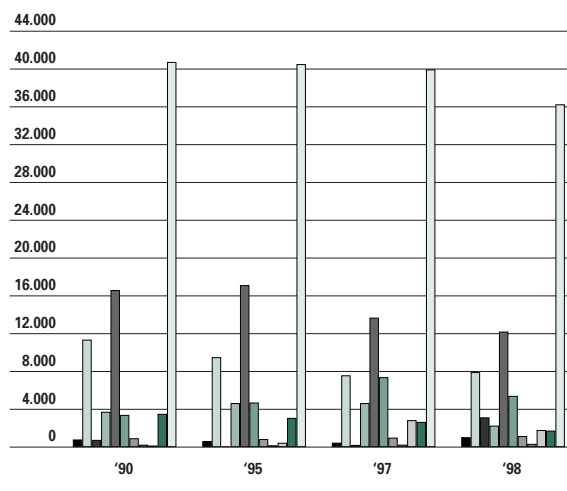
Het gebruik van bestrijdingsmiddelen is een tweede belangrijke oorzaak van watervervuiling door de landbouw. Het ministerie van Landbouw schat dat er in 1997 ongeveer 4.200 ton bestrijdingsmiddelen (werkzame stof) voor landbouwkundig gebruik verkocht is. De trend is dalend sinds 1992.

Naast de akkerbouw- en tuinbouwsector worden de bestrijdingsmiddelen ook gebruikt door de industrie, de openbare diensten en in huishoudens. Door de Vlaamse Milieumaatschappij wordt sedert 1996 systematisch onderzoek verricht naar de aanwezigheid van bestrijdingsmiddelen in oppervlaktewater. Ze onderscheidt momenteel ruim 70 bestrijdingsmiddelen.

Bij meer dan de helft van de metingen ontdekten de onderzoekers herbiciden. In 1998 werden hoge concentraties atrazine opgespoord in beken en rivieren in Alveringem, Halen, Kortemark, Duffel en Maldegem. De hoogste concentraties linden kwamen voor in Alveringem, Geer, de Grote Gete, Veurne, Diksmuide, Nieuwpoort, Halen en de Dijle. De wettelijke normen rond bestrijdingsmiddelen zijn verouderd of onbestaande. Een herziening is gepland in het kader van MINA-plan 2, het milieubeleidsplan 1997-2001.

AMINAL peilde naar het gebruik van bestrijdingsmiddelen door de gemeenten. Uit de 149 reacties

TOP TIEN HERBICIDEN BIJ VLAAMSE GEMEENTEN

2.8 De top tien van de meest gebruikte herbiciden bij de Vlaamse gemeenten, van 1990 tot 1998, in kg werkzame stof. Bron: LIN, afdeling Water.

2,4-D
Amitrol
Atrazine
Dichlobenil
Diuron
Glyfosaat
MCPA
Mecoprop
Oxadiazon
Simazin
totaal

bleek dat de Vlaamse gemeenten vooral gebruik maken van herbiciden. Die vormden in 1998 meer dan 99% van het arsenaal bestrijdingsmiddelen.

Het gaat onder meer om amitrol, diuron en glyfosaat. Amitrol wordt, in combinatie met diuron, vaak gebruikt om braakliggende terreinen onkruidvrij te houden.

Amitrol en diuron kunnen een bedreiging voor het oppervlakte- en grondwater vormen. Glyfosaat wordt de laatste jaren meer gebruikt omdat het minder milieubelastend zou zijn. Over de effecten op lange termijn is voorlopig weinig geweten. Over het algemeen stagneert in de gemeenten het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Dat is vermoedelijk te danken aan de toepassing van optie 7 van het Gemeentelijk milieuconvenant.

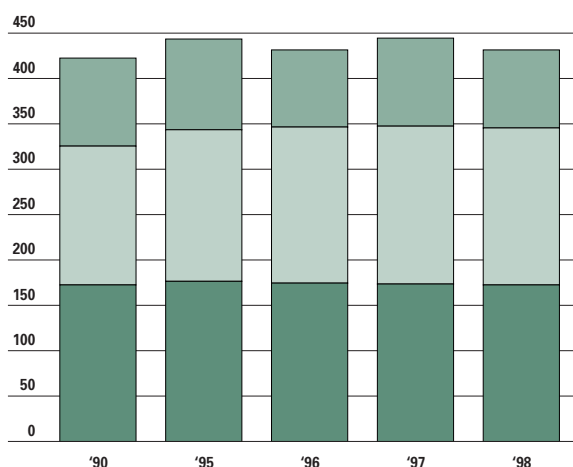
Gemeenten verbinden zich ertoe om over te stappen op minder milieubelastende producten of op mechanische bestrijding.

Drinkwater

1 Verbruik

De Vlaamse overheid tracht een rationeel watergebruik te stimuleren door sensibiliseringscampagnes, milieuconvenanten met gemeenten en door een

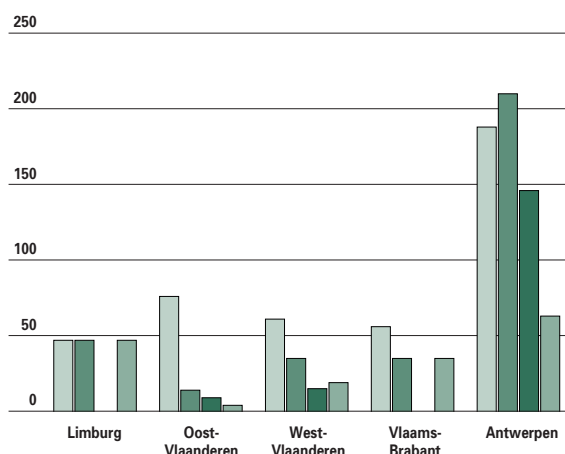
LEIDINGWATERVERBRUIK

2.9 Evolutie van het leidingwaterverbruik in het Vlaamse Gewest naar oorsprong, in miljoen m³. Bron: LIN, afdeling Water.

netto invoer
uit oppervlaktewater
uit grondwater

LEIDINGWATERPRODUCTIE

2.10 Leidingwaterproductie en verbruik in 1998 per provincie, in miljoen m³. Bron: LIN, afdeling Water.

totaal verbruik
totale productie
uit oppervlaktewater
uit grondwater

tariefaanpassing van het drinkwater (zie Vrind 98). Een belangrijke invloed op het watergebruik is echter nog niet zichtbaar. In de provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Limburg vloede er in 1998 minder water uit de kranen. In de provincies Vlaams-Brabant en Antwerpen stagneerde of steeg het verbruik lichtjes. Dit is waarschijnlijk te wijten aan een toegenomen industrieel verbruik. In zijn totaliteit heeft dit geleid tot een daling met 1,86%. Een van de oorzaken is waarschijnlijk de slechte zomer van 1998 die gras sroeien en zwembaden vullen niet echt nodig maakte.

2 Productie

Vlaanderen voert water in want kan niet al zijn drinkwater zelf produceren. Bepaalde watervoerende lagen staan nu al enorm onder druk door overexploitatie. Winningen van andere watervoerende lagen moeten eigenlijk worden afgebouwd om de natuurontwikkeling in bepaalde streken een betere kans te geven. Sommige Vlaamse regio's hebben een extra achterstand. In West- en Oost-Vlaanderen zijn de watervoerende lagen minder groot en moeilijker bereikbaar dan in Limburg, Antwerpen en Vlaams-Brabant.

In de provincies Vlaams-Brabant en Limburg wordt het drinkwater dan ook enkel geproduceerd uit grondwater. De provincies Oost- en West-Vlaanderen halen een belangrijk deel van hun drinkwater uit oppervlaktewater. Respectievelijk gaat het om 10 en 16 miljoen m³ per jaar. Ook Antwerpen is wegens het hoge verbruik ten dele afhankelijk van oppervlaktewater.

De intensieve waterwinningen van vooral grondwater hebben een toenemende verdroging van het milieu tot gevolg. Landbouwgewassen en natuurlijke plantengroei hebben er steeds meer last van. De mogelijkheden van oppervlaktewater zijn niet eindeloos. Productiecentra die drinkwater uit oppervlaktewater produceren, hebben veel ruimte nodig en dat is geen evidentie in Vlaanderen. Bovendien is het prijskaartje van oppervlaktewater ook duurder door de hoogtechnologische zuiveringsmethoden. Ondanks deze beperkingen produceert Vlaanderen vandaag 80% van het eigen drinkwater. Dat is jaarlijks meer dan 340 miljoen m³, waarvan sinds 1997 ongeveer de helft uit oppervlaktewater wordt gewonnen. Vlaanderen is daarmee niet zelfbedruipend. In 1998 werd ongeveer 431 miljoen m³ water in het net gebracht. Daarvan werd ongeveer 87% aan de klanten gefactureerd. De rest is te wijten aan het spoelen van leidingen, meetfouten, bluswater en waterdiefstal.

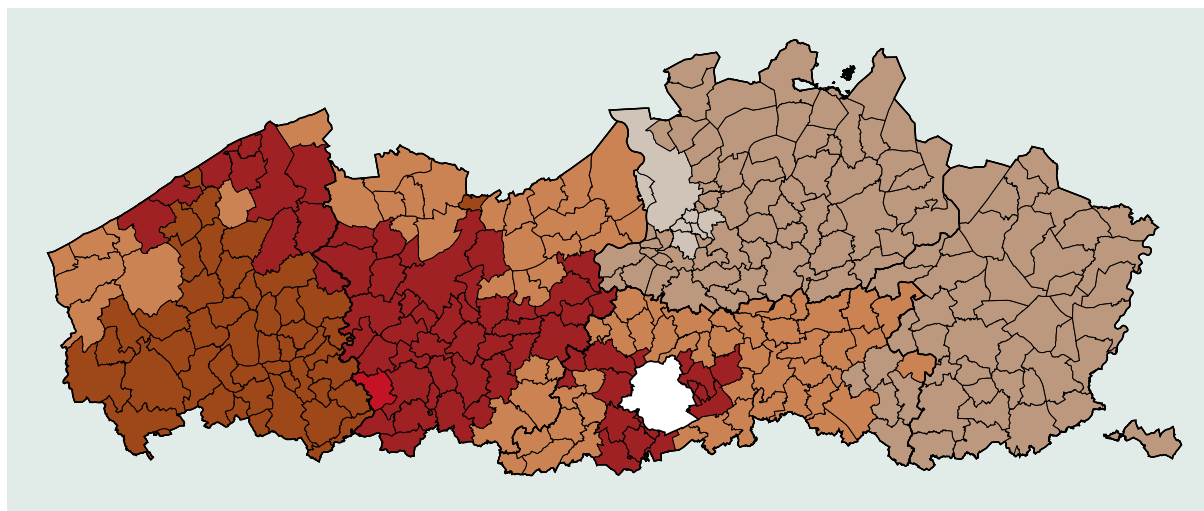
Het Vlaams Gewest moet dus jaarlijks ongeveer 90 miljoen m³ elders aankopen. In de praktijk gebeurt dit vooral in Wallonië en in mindere mate in Nederland en Frankrijk.

In 1998 werd minder water verbruikt. Daardoor daalde de productie van 349 miljoen m³ per jaar in 1997 tot 344,5 miljoen m³ per jaar in 1998.

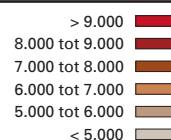
3 Prijs

Het drinkwater is 1,4% duurder geworden. Een typegezin van 4 personen met een verbruik van 156 m³ per jaar betaalde in 1998 gemiddeld 6.714 frank. Dit is 102 frank meer dan in 1997.

LEIDINGWATERPRIJS PER GEMEENTE

2.11 Leidingwaterprijs voor een type gezin per gemeente in 1998, in frank.
Bron: LIN, afdeling Water.

Voor het totale kostenplaatje moet hierbij nog de afvalwaterheffing gerekend worden. Voor het typegezin bedraagt dit 3.864 frank (42 frank meer dan in 1997).

Dit zijn natuurlijk gemiddelde cijfers. Wat de individuele Vlaming voor drinkwater betaalt, hangt sterk af van zijn woonplaats. De goedkoopste gemeenten in Vlaanderen vind je in het Antwerpse (minder dan 5.300 frank per jaar) en in Limburg (vaak minder dan 6.000 frank per jaar). De duurste gemeenten bevinden zich in het Brusselse (iets meer dan 9.000 frank per jaar) en Wortegem-Petegem (bijna 10.000 frank per jaar). Die prijsverschillen zijn er omdat het drinkwater door verschillende drinkwatermaatschappijen wordt geleverd.

In Vlaanderen zijn dat de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening, enkele intercommunales en gemeentelijke regies. Begin 1999 telde het drinkwaterlandschap 21 partners.

De prijsverschillen tussen de verschillende maatschappijen zijn meestal het gevolg van een verschillende productiemethodes én een variërende distributiesituatie. Sommige maatschappijen produceren zelf drinkwater, andere kopen water aan, soms komt dit water uit Wallonië, Nederland of in mindere mate Frankrijk. Ook combinaties komen voor. Daarnaast verloopt de distributie in rurale gemeenten heel anders dan in stedelijke gebieden. Zo wordt het natuurlijk moeilijk om de prijszetting van de verschillende maatschappijen objectief te vergelijken.

2.1.2 Lucht

De luchtkwaliteit heeft een grote invloed op de gezondheid van de mens en op de natuur. Op Vlaams, Belgisch en Europees niveau worden dan ook steeds strengere doelstellingen en maatregelen vastgelegd om de luchtkwaliteit te verbeteren. We gaan na in hoeverre deze doelstellingen benaderd worden.

Luchtvervuiling wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door verkeer, industrie, landbouw en de productie van energie. De evolutie van de algemene luchtkwaliteit wordt besproken aan de hand van de luchtkwaliteitsindex en de ozonconcentraties. We geven daarnaast veel aandacht aan de deposities van dioxines, omdat deze in het kader van de afvalverbranding momenteel volop in de belangstelling staan. Zwaveldioxide, stikstofoxide en ammoniak zijn verzurende emissies. Hun evolutie wordt hier gebruikt om de emissies van vervuilende stoffen toe te lichten. Deze toetsen we aan de doelstelling van het MINA-plan 2.

Luchtkwaliteit

De luchtkwaliteitsindex verrekent de gehalten van verschillende verontreinigende stoffen in de omgevingslucht tot één cijfer tussen 1 en 10. Daarbij staat 1 voor uitstekend, 5 voor gewoon, 10 voor verschrikkelijk slecht. Die cijfers zijn het resultaat van continue metingen.

De verontreinigende stoffen die opgenomen worden zijn zwaveldioxide (SO₂), stikstofdioxide (NO₂), ozon (O₃) en zwevend stof (PM10-deeltjesfractie), voor deze bestaan er immers EG-Richtlijnen waarin de limietwaarde en de richtwaarden vastgelegd zijn.

De luchtkwaliteitsindex worden pas sinds begin 1999 berekend. Over een evolutie in de tijd kan dus voorlopig niet veel worden gezegd. De luchtkwaliteit is voor het hele gewest overwegend 'goed' (78 dagen) tot 'vrij goed' (69 dagen).

In de steden is de luchtkwaliteit iets minder dan het Vlaamse gemiddelde: 65 dagen 'goed' en 78 dagen 'vrij goed'.

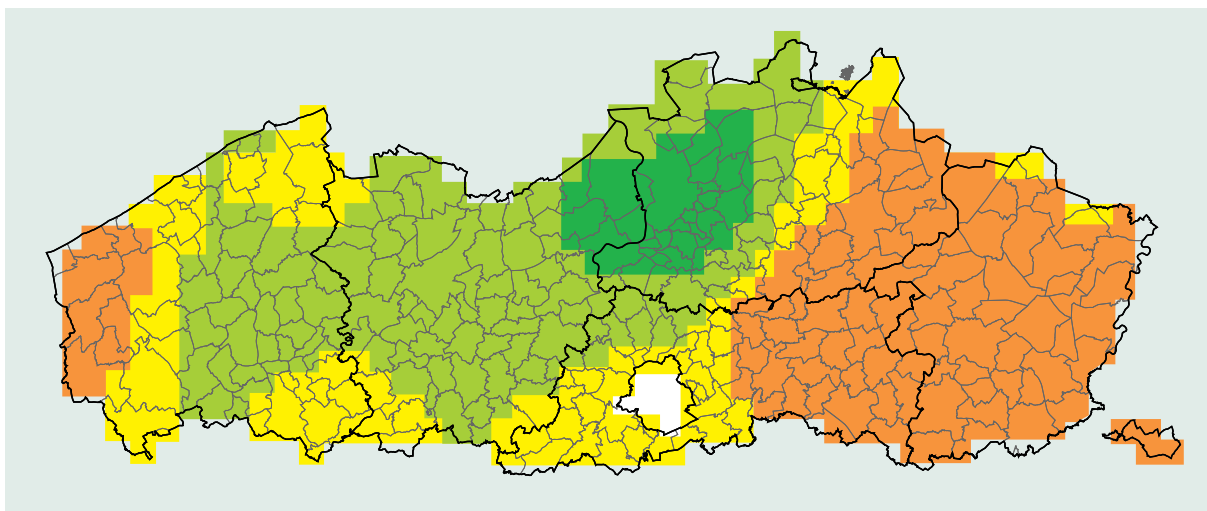
Ozon

Er gaat geen zomer voorbij zonder ozon-verwittigingen. In feite gaat het bij deze verhoogde ozonconcentraties of 'zomersmog' om fotochemische luchtvervuiling. Die wordt veroorzaakt door heel wat stoffen, maar het klopt dat ozon de belangrijkste component is. De EU-drempel waarbij de overheid de bevolking moet inlichten, bedraagt 180 µg/m³ gedurende 1 uur. Deze drempel werd in 1999 op 13 dagen overschreden. Daarmee scoorde 1998 precies het gemiddelde van de laatste 10 jaar. Het EU-alarmpeil van 360 µg/m³ wordt sinds 1990 niet meer gehaald.

In het MINA-plan 2 worden de doelstellingen vastgesteld voor de emissies van de stoffen die verantwoordelijk zijn voor de ozonvorming.

De resultaten van 1997 tonen dat nog een lange weg af te leggen valt vooraleer deze doelstellingen binnen handbereik liggen: de totale stikstofoxide-uitstoot ligt 10% boven het niveau van 1990 (terwijl tegen 2002 een reductie met 35% werd voorop-

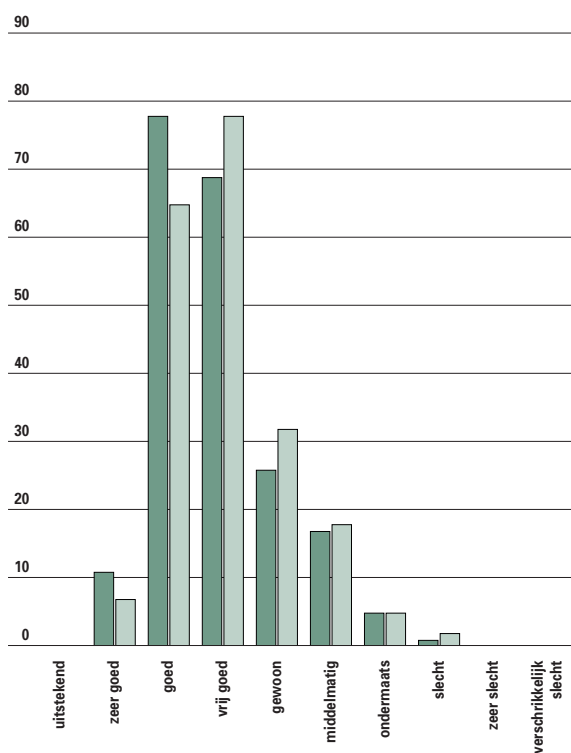
OZONOVERLAST

2.12 Ozonoverlast voor de gezondheid in 1999, in ($\mu\text{g}/\text{m}^3$).uren. Bron: IRCEL.

1.000-2.000 3.000-4.000
2.000-3.000 4.000-6.000

LUCHTKWALITEIT

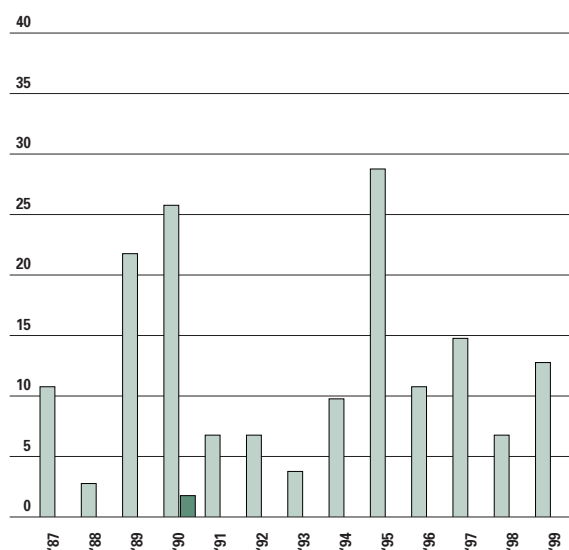

2.13 Algemene en stedelijke luchtkwaliteitsindex, in dagen, van 1/1/1999 tot 31/7/1999. De stedelijke index slaat op Brussel en Gent. Bron: IRCEL.

algemeen
stedelijk

gesteld) en de uitstoot van vluchtige organische stoffen (exclusief methaan) is sinds 1990 ongeveer constant gebleven (een vermindering met 43% werd vooropgesteld).

OZONDAGEN

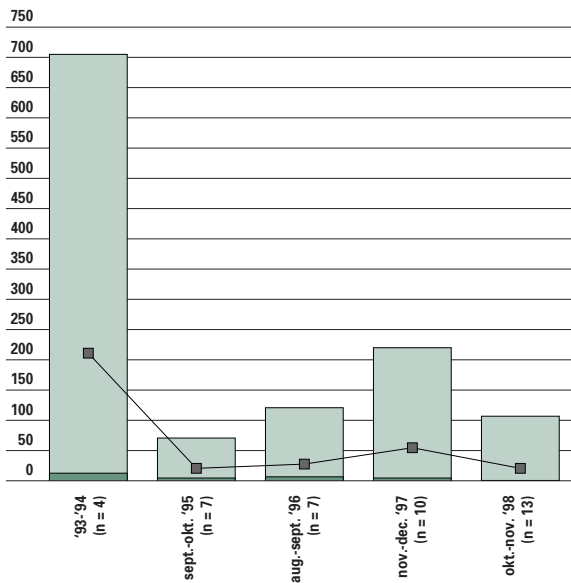

2.14 Aantal dagen waarop in Vlaanderen op minstens 1 meetplaats de EU-drempelwaarden voor de waarschuwing van de bevolking werd overschreden. Bron: VMM.

1 uur > 180 $\mu\text{g}/\text{m}^3$: drempelwaarde voor informatie bevolking.
1 uur > 360 $\mu\text{g}/\text{m}^3$: drempelwaarde voor alarmering bevolking.

Om de ernst van de ozonverontreiniging preciezer in te schatten wordt gekeken naar de jaarlijkse 'ozonoverlast' voor de gezondheid. Die blijkt het laagst in Antwerpen en het grootst in Limburg. Het gemiddelde voor dit jaar ligt lager dan het gemiddelde voor de laatste 10 jaar. De impact van ozonvervuiling op de gezondheid was in 1999 middelmatig.

DIOXINEDEPOSITIES AFVALVERBRANDINGSINSTALLATIES

2.15 Dioxinedeposities nabij afvalverbrandingsinstallaties, pg TEQ/m².dag. De maxima werden gemeten in Menen, behalve in 1998 in Gent. n = aantal meetplaatsen. Bron: VMM.

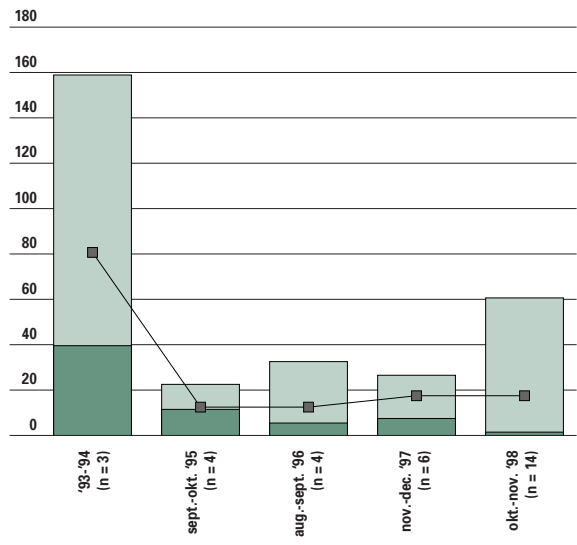
maximum █
 minimum █
 gemiddelde █

Dioxines

Sinds 1993 gaat het de goede richting uit met de dioxinedeposities in Vlaanderen. Bij de eerste dioxinemetingen stelde men hoge deposities vast rond de afvalverbrandingsinstallaties. Zowel de gemiddelde als de maximale afzettingen zijn sterk gedaald. De gemiddelden worden sterk beïnvloed door hogere waarden die in Gent en Menen werden gemeten. De betere scores zijn het resultaat van saneringen. Vanaf 1993 werden verschillende slecht werkende huisvuilverbrandingsovens gesloten, de andere werden voorzien van een zuiveringsinstallatie. Verder legde Vlarem II vanaf 1 januari 1997 een emissienorm op van 0,1 ng TEQ/Nm³. In 1998 daalt de gemiddelde dioxinedepositie verder. Wel werden er hogere waarden gemeten in de herfst dan in de lente. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de verwarming van gebouwen en de minder goede luchtcirculatie in de herfst en de winter.

Ook nabij industriegebieden of potentiële bronnen zijn in 1993-1994 hoge meetwaarden vastgesteld. Nadien zijn de dioxinedeposities ook daar gedaald, maar door de jaren heen kennen ze een schommelend verloop. Zo werden in 1998 zeer sterk verhoogde dioxinedeposities vastgesteld in Zelzate, Olen en Hoboken. Deze meetplaatsen staan dicht bij de ijzer- en staalindustrie (Zelzate) en de non ferro sector (Olen en Hoboken). In Moeskroen,

DIOXINEDEPOSITIES INDUSTRIEGEBIEDEN

2.16 Dioxinedeposities in industriegebieden of nabij potentiële bronnen, pg TEQ/m².dag. De maxima werden gemeten in Berendrecht ('93-'94), Olen ('96 en '98) en Zelzate ('95 en '97). n = aantal meetplaatsen. Bron: VMM.

maximum █
 minimum █
 gemiddelde █

niet ver van het industriegebied in noord-Frankrijk, zijn in 1997 en 1998 zeer sterk verhoogde waarden waargenomen.

In stedelijk gebied, waar huisverwarming een belangrijke rol speelt, werd in 1998 een sterk verhoogde waarde gemeten in Merksem.

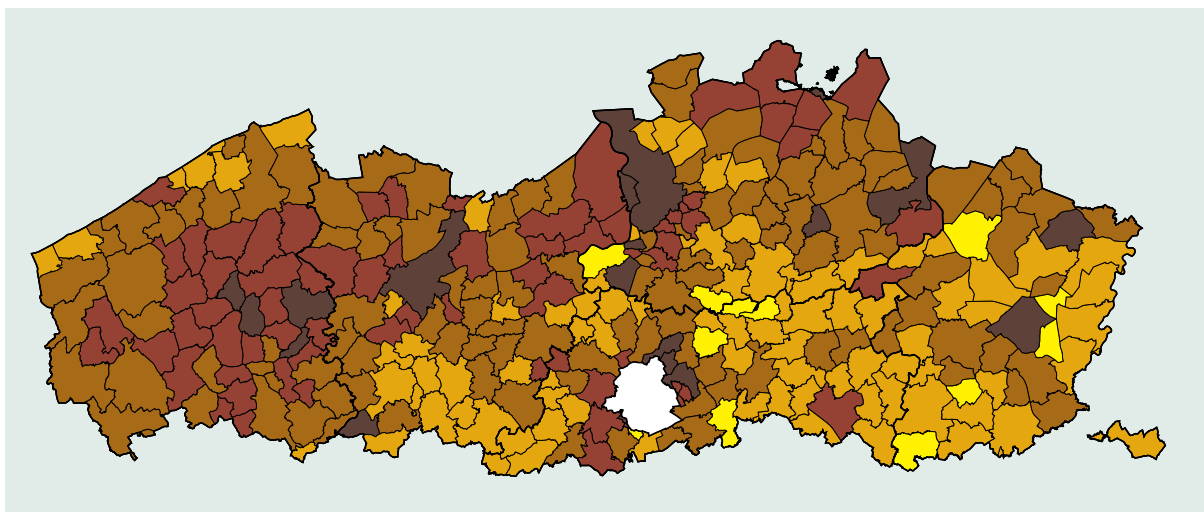
Uit de cijfers mag worden afgeleid dat de huisvuilverbrandingsovens niet meer de voornaamste bronnen zijn van dioxine-emissies. Die rol is overgenomen door sommige industriële sectoren en de verwarming van gebouwen.

Verzuring van de atmosfeer

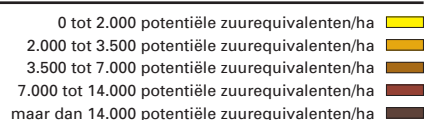
Zure lucht is slecht voor de gezondheid van de mens en zorgt ook voor de verzuring van water en bodem, het afsterven van bossen en de verarming van de natuur. Verzuring is dus een belangrijk milieuprobleem. Het fenomeen wordt veroorzaakt door de uitstoot van de gassen zwaveldioxide, stikstofoxide en ammoniak. Aangezien zwaveldioxide en stikstofoxide over een grote afstand worden vervoerd, is verzuring een continentaal probleem. Ammoniak is vooral een lokale factor.

Vlaanderen werkt sinds de jaren tachtig mee aan een oplossing. Vooral in het begin werd behoorlijk wat vooruitgang geboekt, maar de weg is nog lang. MINA-plan 2 wil de totale verzurende depositie in 2002 met 39% verminderen in vergelijking met 1990. In 1998 bedroeg die reductie 20,4%.

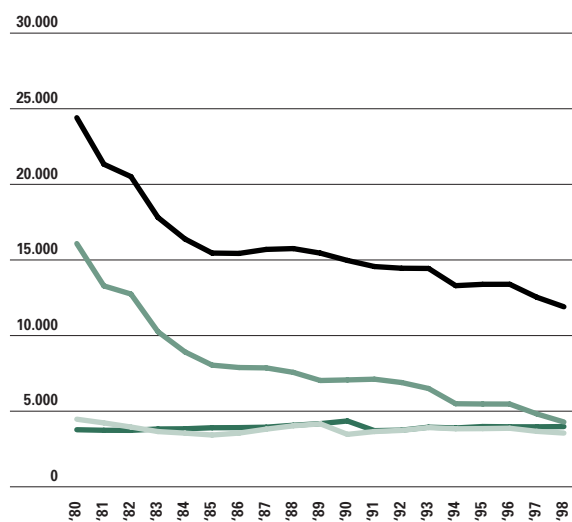
EMISSIE IN DE ATMOSFEER

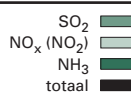
2.17 Verzurende emissies in de atmosfeer, 1998. Bron: VMM.

VERZURENDE EMISSIES

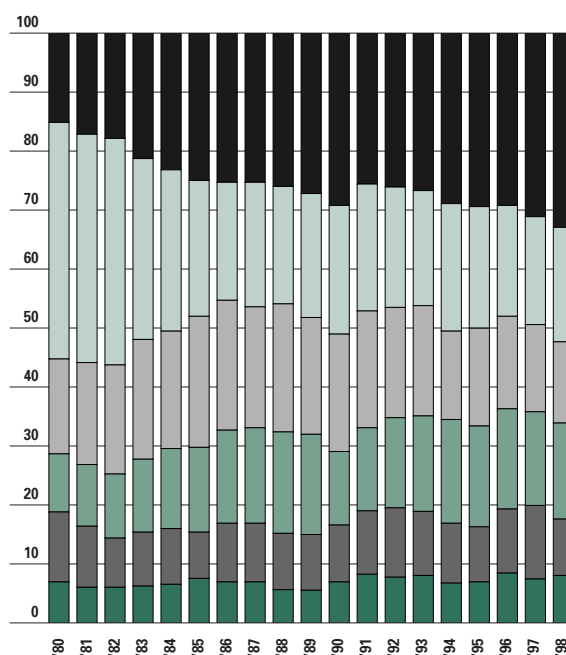

2.18 Evolutie van de potentiële verzurende emissie (in zuurequivalenten) in Vlaanderen, x 1.000.000 pot. zuurequivalenten. Bron: VMM.

De veeteelt is een groot struikelblok om de verzuring terug te dringen. Het aandeel van de veeteelt in de verzuring is sedert 1980 verdubbeld, terwijl het aandeel van de elektriciteitscentrales in dezelfde periode met de helft is verminderd. De overige sectoren leggen de voorbije jaren vrijwel constant betere cijfers voor. Vooral de industrie slaagde erin om haar emissie van verzurende stoffen

VERZURENDE SECTOREN

2.19 Evolutie van het aandeel van de verschillende sectoren tot de totale potentiële verzurende emissie in Vlaanderen, in %. Bron: VMM.

terug te dringen: een spectaculaire daling met 45% sinds 1990. De beperkte overheidsmaatregelen lijken dus vruchten af te werpen.

2.1.3 Bodem

De bodem wordt in belangrijke mate aangetast door verontreiniging. Bodemsanering staat sinds enkele jaren dan ook hoog op de politieke agenda.

We gaan na hoeveel percelen per gemeente reeds opgenomen zijn in het OVAM-register van verontreinigde gronden.

Hieruit wordt dit jaar de verontreiniging met zware metalen in het bijzonder belicht.

Een specifieke oorzaak van bodemverontreiniging is de vermisting. We bekijken daarom per regio de bemestingsdruk en het mesttransport.

Verontreinigde gronden

Sinds 1995 houdt OVAM een register van verontreinigde gronden bij. Dit register bevat alle gronden waarvoor reeds een bepaalde graad van verontreiniging werd vastgesteld. Of deze gronden al dan niet gesaneerd moeten worden, hangt af van de ernst van de verontreiniging, van de kenmerken en de functie van de bodem, en van de periode wanneer de verontreiniging tot stand kwam.

Het aantal verontreinigde terreinen in het register is nu nog geen maat voor de evolutie van de Vlaamse bodemkwaliteit, maar eerder voor de volledigheid van de inventarisatie. Regionale vergelijkingen en aandelen van bepaalde verontreinigende stoffen zijn wel relevant, als is een zekere toevalsfactor in deze beginfase van registratie natuurlijk niet uitgesloten. In augustus 1999 bevonden zich een 13.000 percelen in het register. Antwerpen en Gent scoren veruit het hoogst.

Relatief gezien (t.o.v. het totale antal percelen in de gemeente) staan Genk, Willebroek, Zwijndrecht, Olen, Boom, Ravels, Zelzate, Beerse, Hemiksem en Sint-Amands bovenaan de OVAM-lijst.

Zware metalen

Bodemverontreiniging kan door verschillende schadelijke stoffen veroorzaakt zijn. De veel voorkomende groepen zijn minerale oliën en andere organische verbindingen, en zware metalen. Dit jaar

gaan we iets nader in op die laatste categorie.

De meeste zware metalen zijn in mindere of meerdere mate natuurlijk aanwezig in de bodem.

Maar daarnaast produceren de metaalverwerkende en de chemische industrie ernstige emissies en speelt het verkeer een grote rol bij de koper en lood-uitstoot.

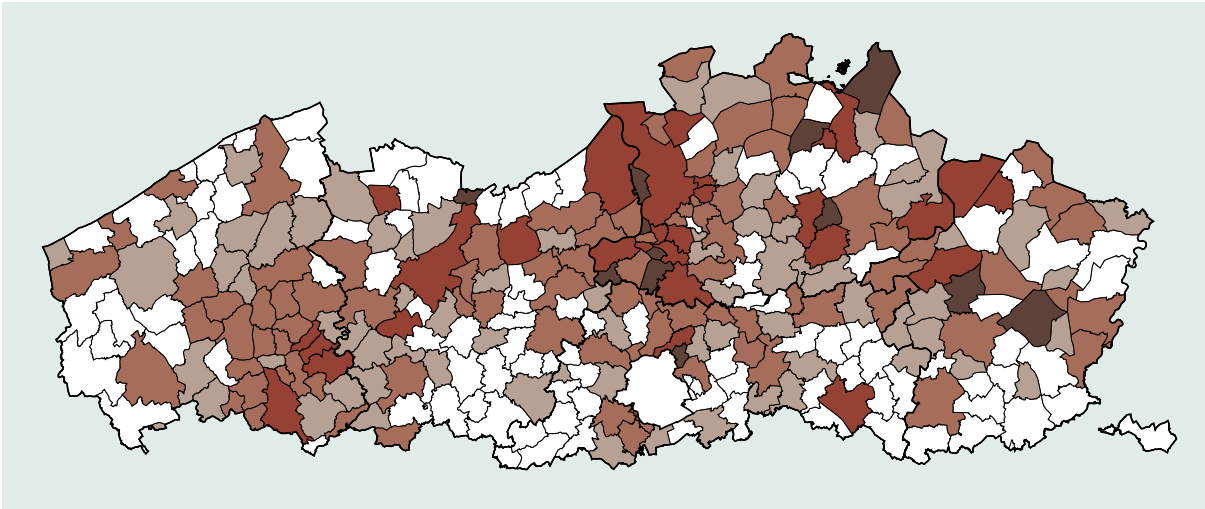
De zware metalen komen in de eerste plaats terecht in het oppervlaktewater, op afvalstorten en in de lucht. De deeltjes in de lucht komen in de bodem terecht door depositie. Na uitloging kunnen ze het grondwater bereiken. Ook het gebruik van industriële as bij de aanleg van wegen kan een rol spelen.

De zware metalen in de bodem kunnen via de voedselketen of het drinkwater door de mens opgenomen worden. Van een aantal verbindingen met zware metalen is bewezen dat ze kanker, nier schade en zenuwaantasting kunnen veroorzaken.

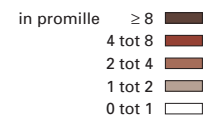
Van de ongeveer 13.000 geregistreerde percelen zijn er een 8.000 verontreinigd met zware metalen; dat is meer dan 60%. Het aantal percelen dat daadwerkelijk moet gesaneerd worden is evenwel veel kleiner.

De gemeenten met relatief gezien de meeste verontreiniging met zware metalen zijn Genk, Zwijndrecht, Heusden-Zolder, Boom, Olen, Beerse, Hemiksem en Sint-Amands. Verhoogde waardes (vooral van arseen) komen dikwijls voor in havengebieden, vooral in de opgespoten gronden. Ook gemeenten met of in de buurt van metallurgie (Genk, Hemiksem, Olen,...) hebben een groot aantal percelen in het register. Ravels en Sint-Amands halen hoge cijfers door het onderzoek dat uitge-

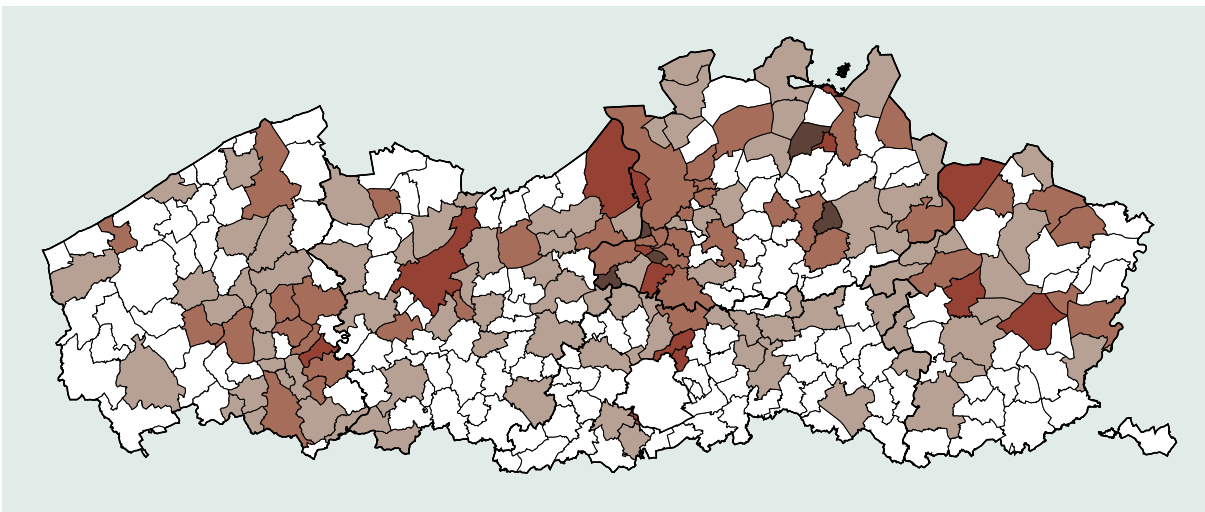
VERONTREINIGDE GRONDEN

2.20 Relatief aantal percelen in het register van verontreinigde gronden.
Bron: OVAM.

BODEMVERONTREINIGING MET ZWARE METALEN

2.21 Relatief aantal percelen verontreinigd met zware metalen in de bodem of het grondwater.
Bron: OVAM.

voerd werd in woonwijken. De oppervlakte van de percelen is hier evenwel zeer beperkt.

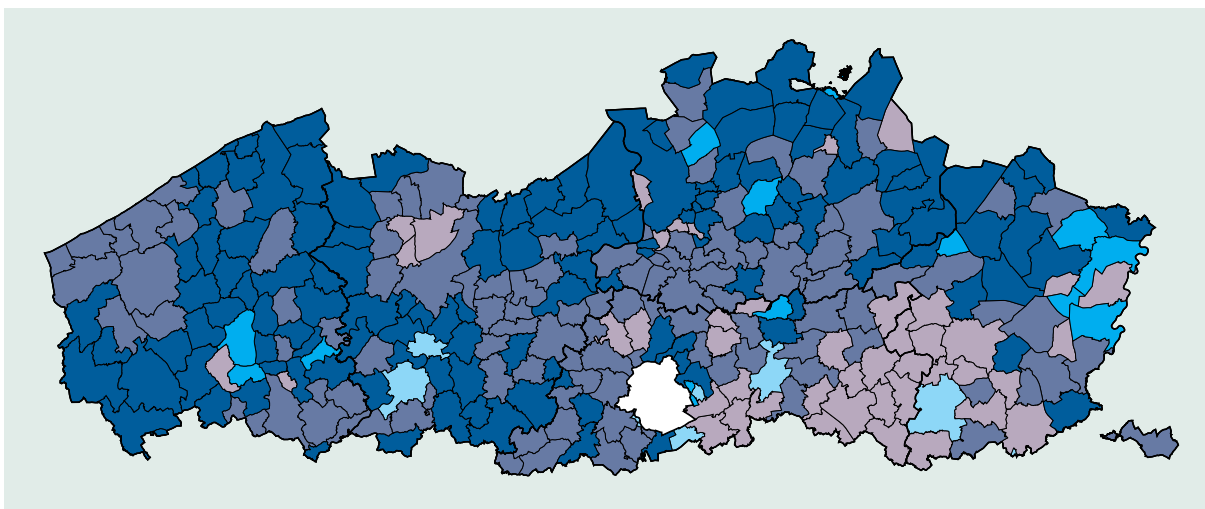
Bemestingsdruk

Vermesting leidt tot minder biodiversiteit, verontreinigd oppervlakte- en grondwater en schade aan de land- en bosbouw. De Vlaamse overheid tracht de

bemestingsdruk vooral in te perken via basisbemestingsnormen en verspreiding van mestoverschotten naar mogelijke afzetgebieden.

De dierlijke mestproductie in Vlaanderen in 1998 bedroeg 168,5 miljoen kg stikstof en 76,7 miljoen kg fosfaat. Daarbovenop werd ook nog een belangrijke hoeveelheid chemische meststoffen gebruikt.

BEMESTINGSDRUK

2.22 Totale P_2O_5 -bemestingsdruk per gemeente in $kg P_2O_5$ per hectare cultuurgrond

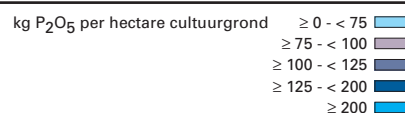
Bron: Mestbankgegevens, VLM.

- dierlijke mestproductie per inrichting in 1997

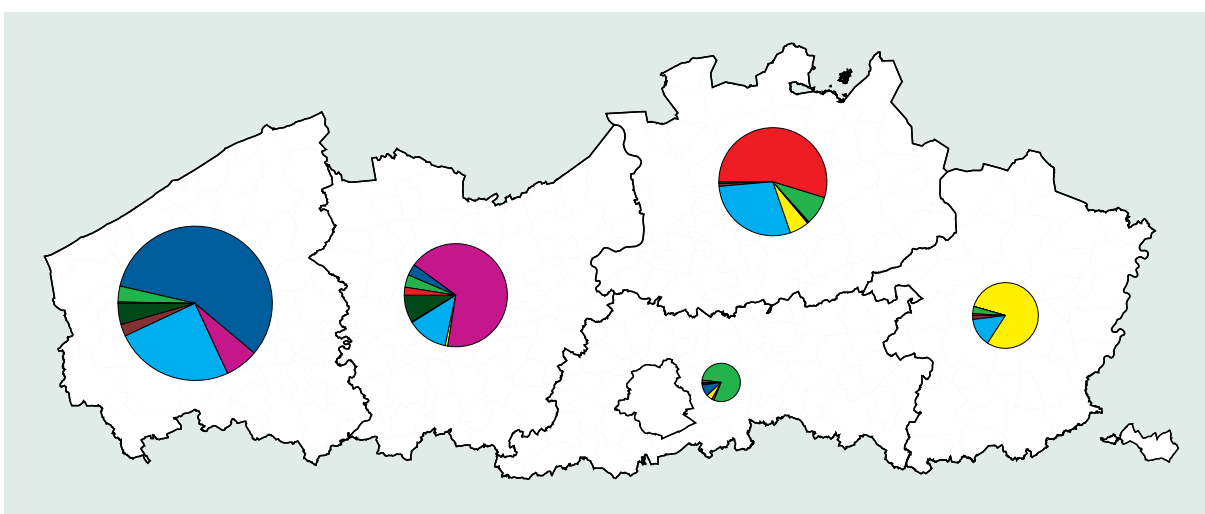
- transport van dierlijke mest per inrichting in 1997

Berekeningsbasis: inrichtingen per fusiegemeenten

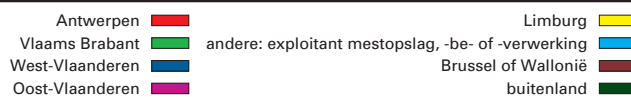
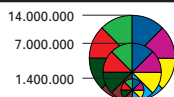
Opmerking: in een aantal gemeenten is het mestgebruik overschat wegens de aanvoer van dierlijke mest naar verwerkingsinstallaties gelegen in deze gemeenten.

TRANSPORT VAN DIERLIJK MEST

2.23 Transportstroom naar provincie van oorsprong en bestemming van de mest (kg fosfaat). Bron: VLM.

Een derde van de dierlijke productie bevindt zich op bedrijven die onvoldoende gronden hebben om deze dierlijke mest op een milieuverantwoorde manier te gebruiken. De bedrijfsmatige mestoverschotten zijn dan ook zeer groot: 55 miljoen kg stikstof en 30 miljoen kg fosfaat.

Meer dan 13.000 landbouwbedrijven (op een totaal van 40.000) kampen met mestoverschotten. Deze bedrijven vinden we vooral in de provincies Oost- en West-Vlaanderen en Antwerpen, waar ongeveer 30% een mestoverschot heeft. In Vlaams-Brabant kampt amper 9% van de bedrijven met dat

probleem. In 1998 hebben 73 gemeenten in Vlaanderen een mestoverschot (4 gemeenten meer dan het voorgaande jaar).

In 1998 vond een evaluatie van het mestbeleid plaats: er werd nagegaan in hoeverre het beleid in haar opzet geslaagd was. Meest opvallende conclusie: de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit is de voorbije jaren niet voldoende verbeterd.

Ook de doelstelling om de dierlijke productie in Vlaanderen terug te dringen tot het niveau van 1992 is niet gehaald. Heel wat veeteeltbedrijven zijn immers oververgunnd waardoor de veestapel weliswaar trager dan vroeger, maar toch gestaag kon blijven aangroeien.

Voederaanpassing bleek slechts een gering effect te hebben en de mestverwerking kwam nauwelijks van de grond.

op de landbouwgronden door middel van dierlijke mest, chemische mest, depositie van ammoniak, de binding van stikstof door vlinderbloemigen en de afvoer van nutriënten door de oogst van de gewassen. In 1998 bleef Vlaanderen zitten met een overschot van 322 kg N/ha en 150 kg fosfaat/ha. De oorspronkelijke doelstelling van de bodembalans (50 kg N/ha en 5 kg P₂₀₅/ha), wordt dus nog lang niet gehaald.

Mesttransport

De dierlijke mest wordt vervoerd naar akkerbouwbedrijven waar ze op een efficiënte manier kunnen gebruikt worden. De Mestbank registreerde in totaal voor 37,5 miljoen kg fosfaat aan mesttransporten. Hiervan werd 3,2 miljoen kg uitgevoerd naar Wallonië, Frankrijk en Nederland. De invoer bedroeg 2,4 miljoen kg fosfaat. De voornaamste transporten gebeuren binnen de provincie zelf, maar toch zijn er vooral vanuit West-Vlaanderen belangrijke transportstromen naar de andere provincies en het buitenland merkbaar.

Bodembalans

Als indicator voor de vermestingsproblematiek wordt een Vlaamse bodembalans berekend. De indicator brengt in kaart: de aanvoer van nutriënten

BODEMBALANS VLAANDEREN		
	STIKSTOF	FOSFAAT
Aanvoer	298	108
Netto-input van dierlijke mest	168	77
Chemische mest	104	18
Andere inputs	26	14
Afvoer	106	38
Niet-voedergewassen	28	12
Voedergewassen	74	25
Vollegroondsgroenten	3	0
Balans (Aanvoer-Afvoer)	199	71

2.24 Bodembalans, uitgedrukt in 1.000 ton stikstof en difosforpentoxyde, in 1998. Bron: VLM.

2.1.4 Afval

We 'selecteren' meteen het afval in twee groepen: het huishoudelijk afval en het bedrijfsafval. We volgen daarbij de evoluties van het aanbod en de verwerking. Ook de gescheiden inzameling wordt in kaart gebracht. We toetsen de resultaten aan de doelstellingen uit het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 1997-2001.

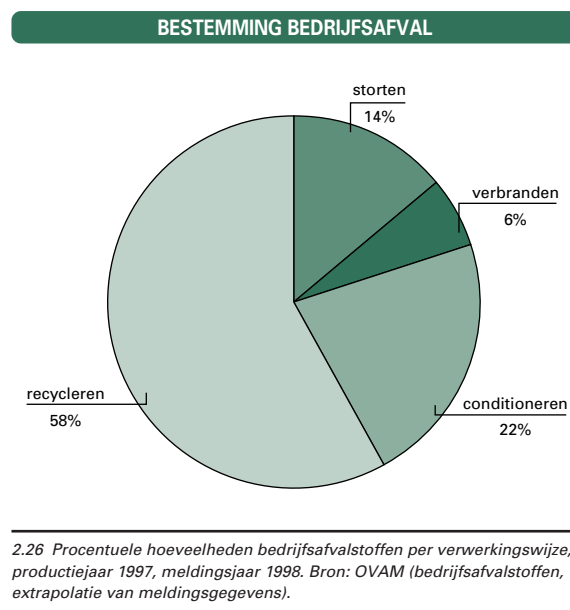
Bedrijfsafval

Volgens het afvalstoffendecreet is elk Vlaams bedrijf verplicht om jaarlijks alle geproduceerde bedrijfsafvalstoffen aan OVAM te melden, tenzij deze stoffen door of in opdracht van de gemeente worden opgehaald.

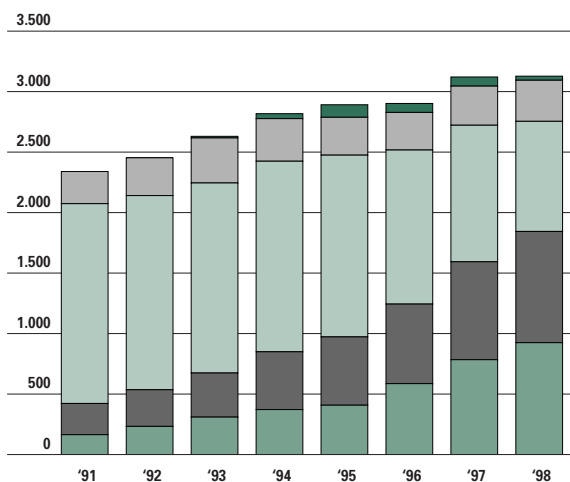
In het totaalcijfer ontbreekt dus de afval die samen met het huisvuil buitengezet wordt bij bijvoorbeeld kantoren, kleinhandel, ambachtstlui en andere kleinschalige bedrijven.

Ook houden niet alle bedrijven zich even stipt aan de meldingsplicht. Daarom voert OVAM extrapolaties uit om de totale productie in te schatten.

De bedrijven lijken minder afval aan te melden, maar dat heeft te maken met een verandering in de berekeningsmethode. In de cijfers van 1997 werd niet langer rekening gehouden met de één percent melders die de grootste hoeveelheid afval aangaven. Meer dan de helft van de geproduceerde bedrijfsafvalstoffen wordt gerecycleerd. De daling van het percentage bedrijfsafval dat gerecycleerd wordt (van 62% in 1996 naar 58% in 1997) moet genuanceerd worden aangezien het percentage voor conditioneren veel hoger ligt in 1997 (22% ten opzichte van 12%). Een onbepaald deel daarvan wordt na deze tussenbehandeling immers gerecycleerd. We kunnen wel stellen dat er minder bedrijfsafval rechtstreeks (zonder tussenstap) afgevoerd werd voor recyclage.

AANBOD HUISHOUDELIJK AFVAL

2.27 Evolutie aanbod huishoudelijk afval per deelstroom, x 1.000 ton.
Bron: OVAM.

select. huisvuil
select. grofvuil
huisvuil
grofvuil
gemeentevuil

Bij de bedrijven met 50 of meer werknemers is een lichtjes dalende tendens te merken in de gemiddelde hoeveelheid bedrijfsafval. Bij de kleinere bedrijven is er een geleidelijke stijging. Het verschil tussen grote en kleine bedrijven wordt toegeschreven aan het heffingenbeleid. Grote en kleine bedrijven worden op dezelfde wijze belast maar bij grote bedrijven gaat het om veel grotere hoeveelheden en dus veel grotere geldsommen. Wat hen extra motiveert om hun hoeveelheid afval te beperken.

Ook kunnen grote ondernemingen makkelijker fondsen vrijmaken voor een doeltreffend milieubeleid.

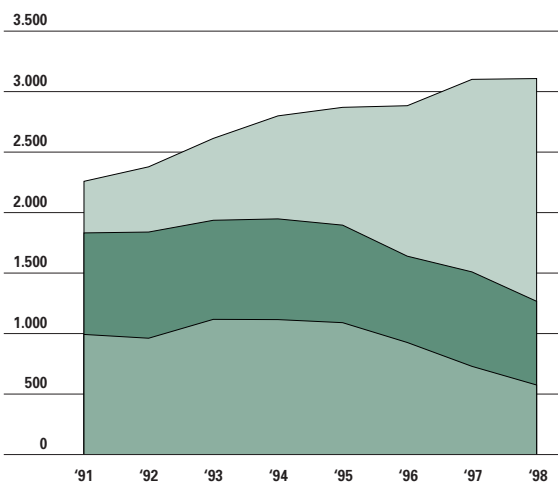
Huishoudelijk afval

De totale hoeveelheid huishoudelijk afval nam toe van 2,3 miljoen ton in 1991 tot 3,1 miljoen in 1998. De selectieve inzameling kent een sterke groei en het ongesorteerd huisvuil daalt.

De hoeveelheid huisvuil die verbrand of gestort wordt, nam dan ook af van 1,5 miljoen in 1995 tot 900.000 ton in 1998, een daling met 40%.

In 1995 bestond één derde van het huishoudelijk afval uit selectief ingezamelde fracties. In 1998 is dit opgelopen tot bijna 60%. Hiermee is de doelstelling uit het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen, namelijk 52% van het huishoudelijk afval selectief inzamelen in 2001, reeds ruimschoots overschreden. De doelstelling om in 1998 minder dan 255 kg huishoudelijk afval per inwoner te verwijderen, is met vlag en wimpel behaald.

BESTEMMING HUISHOUDELIJK AFVAL

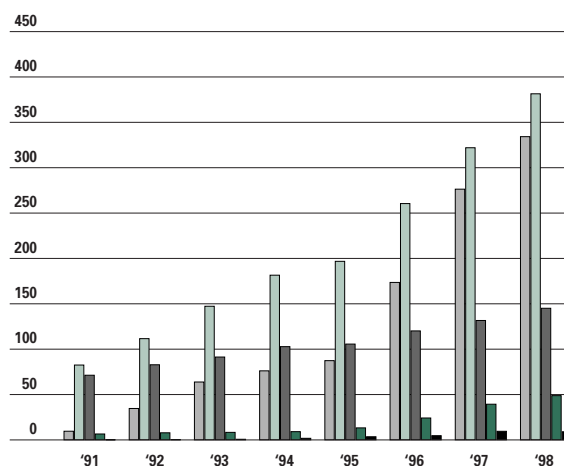
2.28 Evolutie van het huishoudelijk afval per bestemmingstype, x 1.000 ton.
Bron: OVAM.

recuperatie
verbranden
storten

In 1998 zet de Vlaming gemiddeld 217 kg ongesorteerd aan zijn voordeur: 154 kg huisvuil en 57 kg grofvuil. De 6 resterende kilo's zijn gemeentevuil (afval dat bijvoorbeeld door straatvegers verzameld wordt).

In 1991 werd per inwoner 74 kg selectief ingezameld. In 1998 is dit gestegen tot meer dan 300 kg. Het selectief inzamelen van grofvuil gebeurt vooral

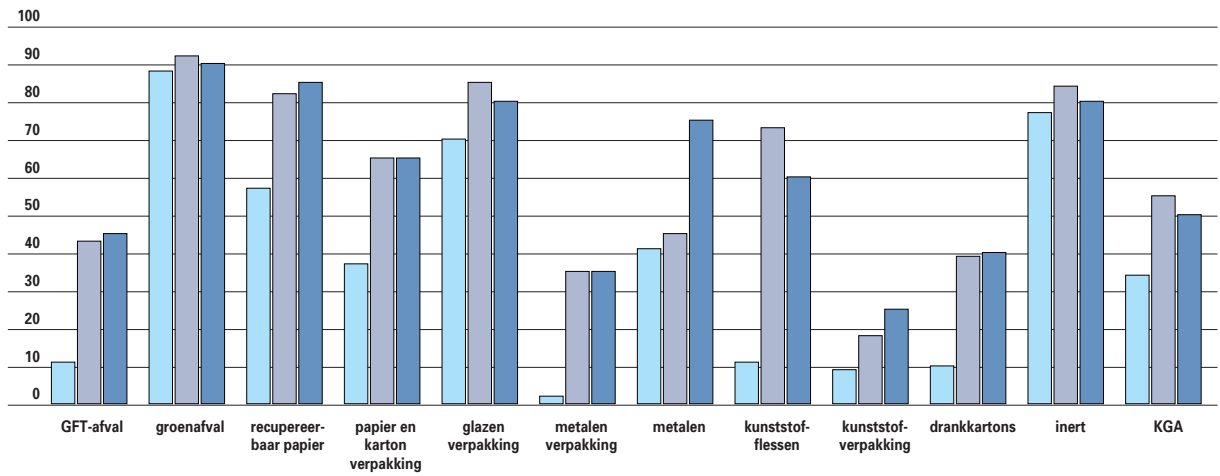
GESCHEIDEN HUISHOUDELIJK AFVAL

2.29 Evolutie van de belangrijkste fracties van huishoudelijk afval, x 1.000 ton, 1991-1998.
Bron: OVAM.

GFT
papier en karton
glas
verpakkingen
(excl. glas, karton)
overige

RECUPERATIE

2.30 Recuperatiegraden van de belangrijkste fracties van het huishoudelijk afval en taakstelling voor 2001, in % (Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 1997-2001). Bron: OVAM.

1995 ■
1998 ■
2001 ■

op de containerparken: eind 1998 waren er 300 containerparken operationeel in het Vlaamse Gewest.

Papier en karton blijft de belangrijkste fractie vormen, maar GFT is wel spectaculair toegenomen: bijna verdubbeld in vergelijking met 1996.

Ook selectief ingezameld grofvuil, waarvan bouwen sloopafval (44%) en groenafval (43%) de twee belangrijkste fracties blijven, is sterk toegenomen. 1998 had dan ook een prima zomer voor de Vlaamse gazons en de selectieve inzameling van groenafval raakt stilaan ingeburgerd.

De meeste fracties benaderen of overschrijden de doelstellingen uit het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen 1997-2001, maar voor metalen en kunststofverpakkingen moeten er nog extra inspanningen geleverd worden.

2.1.5 Natuur

De Vlaamse overheid tracht via diverse maatregelen de natuur te beschermen. De uitbreiding van het natuurpatrimonium is een belangrijk instrument en wordt hier opgevolgd via de planologische bescherming en de oppervlakte van de natuurreservaten.

Minstens zo belangrijk als de oppervlaktestijging van de natuurgebieden, is de kwaliteit van de flora, fauna en de biotopen. Dit is uiteindelijk een van de belangrijkste redenen van het milieubeleid. We bekijken die aan de hand van het aantal bedreigde soorten.

Planologische bescherming

Volgens de gewestplannen (1 januari 1998) is 20% van de niet bebouwde ruimte in Vlaanderen beschermd als natuur-, groen-, en reservaatgebied, bosgebied, park- en buffergebied.

Deze bescherming heeft niet belet dat in grote delen van deze gebieden de natuur aangetast werd. Zo is 15% van dit 'beschermd' gebied ingenomen door intensieve landbouw. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen heeft als doelstelling het bosgebied tegen 2002 met 10.000 ha uit te breiden en het natuur- en reservaatgebied met 38.000 ha. Deze doelstelling werd in 1999 voor 10% gerealiseerd.

Volgens de Biologische Waarderingskaart beschikt Vlaanderen over 275.000 ha 'natuurpatrimonium', of ruim 200.000 ha als geen rekening wordt gehouden met de kleinschalige agrarische landschappen met talrijke kleine landschapselementen (poelen, houtkanten, bomenrijen,...)

Van die 200.000 ha is 75.000 ha onvoldoende beschermd: het heeft niet het statuut van natuur-, groen-, reservaat- of bosgebied, park- of buffergebied, agrarisch gebied met ecologisch belang of militair domein.

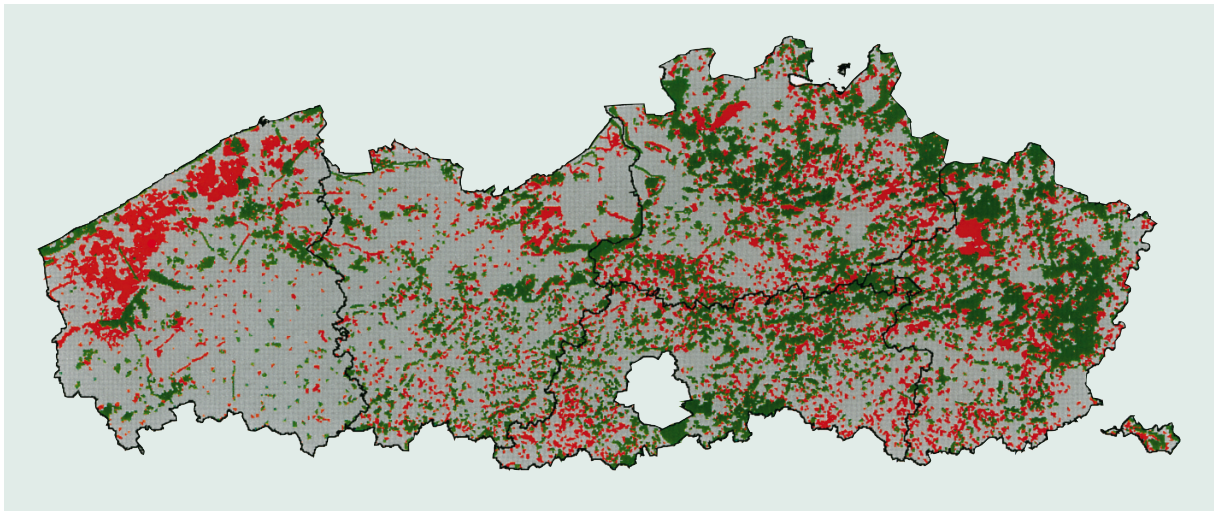
De gebieden met groene planologische bestemming zijn op hun beurt dan nog eens sterk versnipperd: 75,9% is kleiner dan 20 ha en 48,3% is zelfs kleiner dan 5 ha. De gemiddelde oppervlakte bedraagt in Vlaanderen 34,2 ha, met sterke verschillen van provincie tot provincie.

Natuurreservaten

De aankoop van natuurgebieden die op een deskundige manier beheerd worden als reservaat, biedt de beste garanties voor een duurzame, hoogwaardige natuur. Aankopen is in hoofdzaak een activiteit van de administratie Aminor en van verenigingen zoals Natuurreservaten vzw en de Wielewaal. Het aankoopbeleid van de verenigingen wordt financieel ondersteund door het Vlaamse Gewest, de provincies en sommige gemeenten. De erkende natuurreservaten krijgen van de Vlaamse overheid ook een beheerssubsidie.

Het Vlaamse Milieubeleidsplan wil tegen 2007 komen tot 50.000 ha natuurreservaat maar om deze doelstelling te halen, zijn nog grote inspanningen nodig. Op 1 januari 1998 beschikte Vlaanderen immers over niet meer dan 14.976 ha natuurreservaat, waarvan 8.140 ha beheerd werd door verenigingen. Van deze groep is 3.221 ha erkend. Natuurreservaten vertegenwoordigen 1,1% van Vlaanderen of 7,2% van de groengebieden (in brede zin) op de gewestplannen. Het Europees gemiddelde bedroeg in 1994 3,3% van het landareaal.

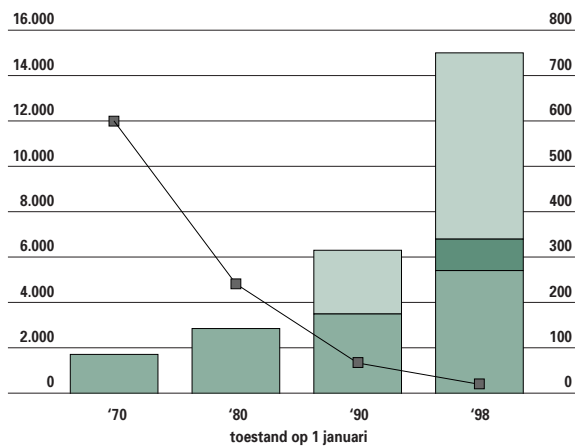
De gemiddelde oppervlakte van een natuurreservaat in Vlaanderen is met 24,6 ha klein te noemen. Slechts 30 natuurreservaten zijn groter dan 100 ha, terwijl 258 gebieden zelfs kleiner zijn dan 5 ha. In de provincies Limburg en Antwerpen is zowel de totale oppervlakte als de gemiddelde oppervlakte per reservaat het grootst.

2.31 Overzicht van de biologisch waardevolle en zeer waardevolle ecotopen in Vlaanderen, uitgezonderd kleinschalig agrarisch gebied met kleine landschapselementen.
Bron: Instituut voor Natuurbehoud.

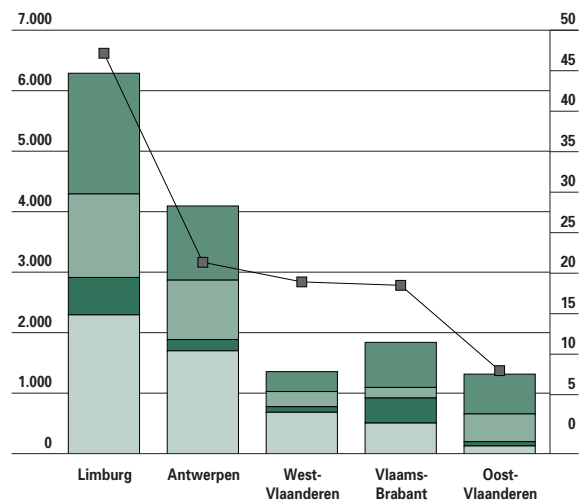
beschermd als natuurgebied, groengebied, reservaatgebied, bosgebied, parkgebied, bufferzone of agrarisch gebied met ecologisch belang
niet beschermd

NATUURRESERVATEN IN VLAANDEREN

2.32 Evolutie totale en gemiddelde oppervlakte natuurreservaten in Vlaanderen, in ha. Bron: Instituut voor Natuurbehoud.
¹ Natuurreservaat beheerd door een erkende terreinbeherende vereniging (som van zowel door de Vlaamse overheid erkende als nog niet erkende natuurreservaten; gegevens vanaf 1990).
² Bosreservaat beheerd door AMINAL, afdeling Bos en Groen; deels ook door particulieren en andere openbare besturen.
³ Vlaams Natuurreservaat beheerd door AMINAL, afdeling Natuur.

NATUURRESERVATEN PER PROVINCIE

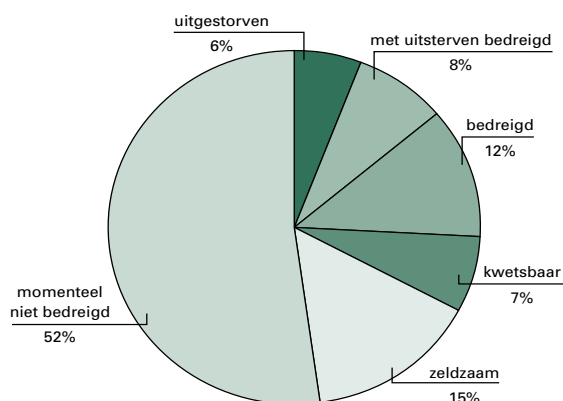
2.33 Totale en gemiddelde oppervlakte natuurreservaten per provincie, in ha. Bron: Instituut voor Natuurbehoud.

Flora en fauna

In Vlaanderen werden ooit 1.279 soorten hogere planten waargenomen die behoren tot de wilde flora. Daarvan is er ongeveer 6% uitgestorven, een kwart van de soorten bedreigd en 15% zeldzaam.

De biotopen die het grootste aantal bedreigde planten herbergen, zijn de kalkmoerassen, de blauwgraslanden, de zoute milieus (slikken, schorren en zilte graslanden), zomen op kalkrijke grond, voedselarme droge kalkrijke graslanden, heiden en watervegetaties. Kortom: biotopen met de kenmerken voedselarm, kalkrijk-voedselarm en zilt.

PLANTEN

2.34 Verdeling van het aantal soorten hogere planten over de verschillende bedreigingscategorieën in Vlaanderen. Bron: Instituut voor Natuurbehoud.

De soorten die behoren tot de categorieën 'uitgestorven', 'met uitsterven bedreigd', 'bedreigd' en 'kwetsbaar' worden de 'rode-lijst-soorten' genoemd.

Deze soorten hebben een signaalfunctie voor het natuurbeleid. Van de dagvlindersoorten behoort 58% tot de rode lijst, een kwart is reeds uitgestorven.

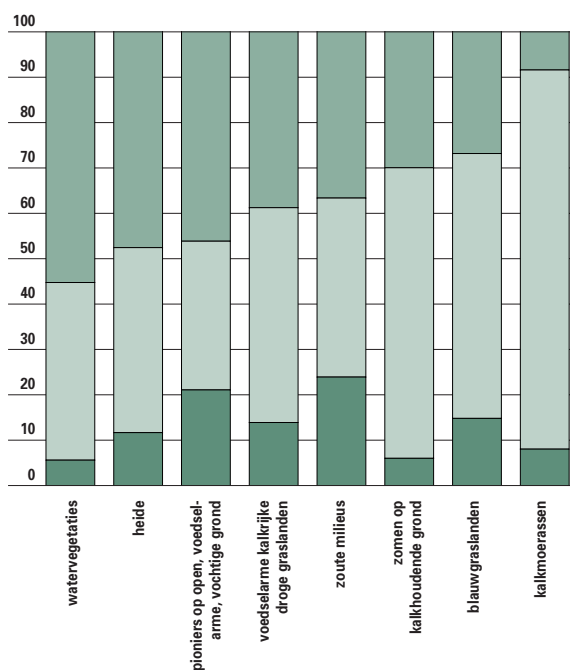
Ook ongeveer de helft van de libellensoorten en zoogdieren staan op de rode lijst.

Bij de zoogdieren worden naast heel wat vleermuissoorten vooral de hamster, de waterspitsmuis en de das met uitsterven bedreigd.

Qua verlies aan biodiversiteit scoort Vlaanderen hoog in vergelijking met de buurlanden.

Het vernietigen van de geschikte habitats is de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang.

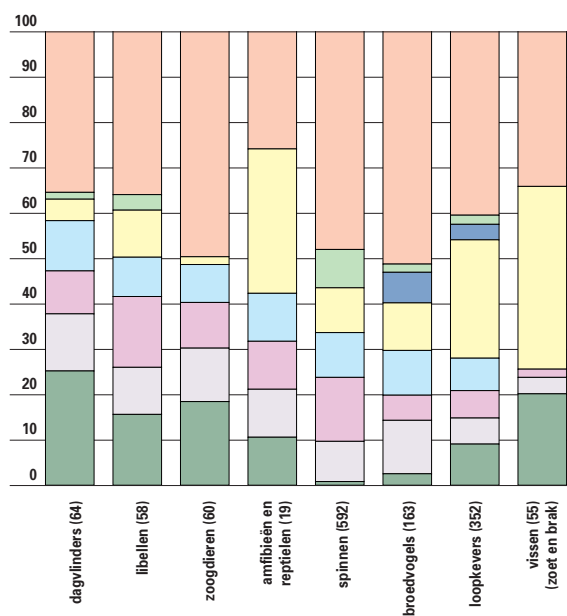
BEDREIGDE SOORTEN PER BIOTOOP

2.35 Percentage bedreigde soorten per biotoop. Bron: Instituut voor Natuurbehoud.

niet bedreigd
bedreigd
uitgestorven

DIERGROEPEN

2.36 Status van een aantal (aantal soorten) diergroepen in Vlaanderen, in %. Bron: Instituut voor Natuurbehoud.

niet bedreigd
onvoldoende gekend
achteruitgaand
zeldzaam
kwetsbaar
bedreigd
met uitsterven bedreigd
uitgestorven

2.1.6 Bossen

De bossen, de groene longen van Vlaanderen, worden van nabij gevolgd. De 'bosgezondheid' wordt jaarlijks geïnventariseerd. Op basis van deze steekproef gaan we de algemene gezondheid van de Vlaamse bossen na, en van enkele specifieke boomsoorten in het bijzonder.

Een internationale vergelijking, die met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd moet worden, geeft een idee van de Vlaamse bosgezondheid in een Europees perspectief.

Bosgezondheid in Vlaanderen

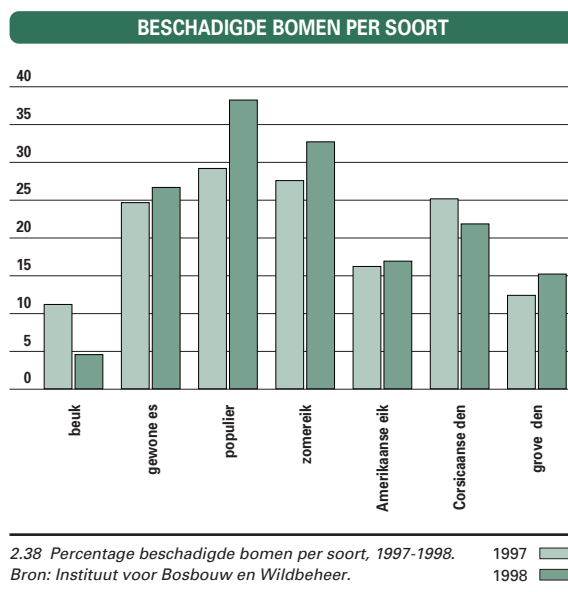
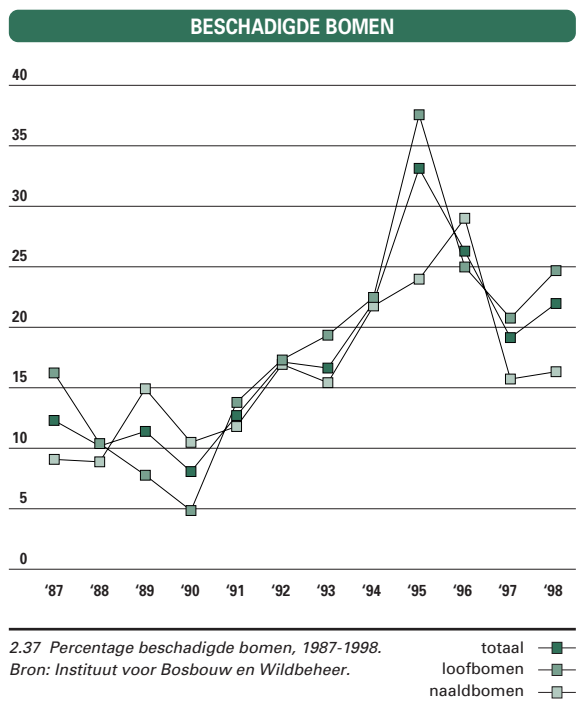
De gezondheidstoestand van onze bossen, die een indicator is voor de bosbestendigheid, blijft zorgwekkend. Uit de jaarlijkse bosvitaliteitsinventaris blijkt dat het aandeel beschadigde bomen in 1998, na de positieve evolutie in 1996 en 1997, weer toegenomen is. Net zoals in verschillende andere

Europese landen duiken problemen op bij de Zomereik, maar ook bij Populier wordt een achteruitgang waargenomen.

De bosvitaliteit van de Vlaamse bossen wordt jaarlijks geïnventariseerd op basis van een steekproef bij 1.728 bomen op 72 meetpunten. Tien proefvlakken maken deel uit van een Europees meetnet.

Bij een optimale bladbezetting van de kroon wordt een steekproefboom als gezond beschouwd.

Beschadigde bomen vertonen meer dan 25% blad- of naaldverlies. We spreken van een 'abnormale verkleuring' wanneer meer dan 10% van de boomkroon verkleurd is.

BOSGEZONDHEID

DEELNEMENDE LANDEN	MATIG TOT ZWAAR BESCHADIGD OF DOOD (BLAD-/NAALDVERLIESKLASSE 2-4)					VERANDERING IN %
	1990	1995	1996	1997	1998	1997/1998
Vlaanderen	8,3	33,2	26,4	19,3	22,1	2,8
België	16,2	24,5	21,2	17,4	17,0	-0,4
Frankrijk	7,3	12,5	17,8	25,2	23,3	-1,9
Duitsland	15,9	22,1	20,3	19,8	21,0	1,2
Luxemburg		38,3	37,5	29,9	25,3	-4,6
Nederland	17,8	32,0	34,1	34,6	31,0	-3,6
Verenigd Koninkrijk	39,0	13,6	14,3	19,0	21,1	2,1

2.39 Evolutie van het naald- en bladverlies van alle boomsoorten, van 1990 tot 1998 in de buurlanden.

Bron: EC-UN/ECE, Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer.

Ten opzichte van het voorgaande jaar werden in 1998 meer beschadigingen en abnormale verkleuringen waargenomen. Alleen Beuk en Corsicaanse den gingen erop vooruit.

Het aandeel beschadigde bomen steeg licht bij Gewone es, Amerikaanse eik en Grove den. Een duidelijke achteruitgang van de kroontoestand was er bij Populier en Zomereik. Zowel biotische (schimmels, insecten,...) als abiotische factoren (de eigenschappen van de plaats waar de boom staat, de weersomstandigheden,...) kunnen een rol spelen in deze achteruitgang.

Zo valt bij Zomereik de toegenomen insectenschade op. Rupsen van Grote en Kleine wintervlinder zorgden in het voorjaar voor kaalvraat van de kronen. In vele eikenbossen herstelden de bomen maar slecht van deze vraatschade. Bovendien waren zij in de zomer gevoeliger voor meeldauwaantasting (een schimmelinfectie). Ook bij Populier spelen infecties door schimmels, in dit geval roetschimmels, een belangrijke rol in de verslechtering van de gezondheidstoestand.

Bosgezondheid in Europa

In 1998 werd de gezondheidstoestand van de bossen in 32 Europese landen gevolgd. Aangezien de manier van inventariseren soms verschillend is, moet het vergelijken van schadecijfers tussen de landen met de nodige voorzichtigheid gebeuren. Ook de dominante boomsoorten verschillen van land tot land.

Het percentage beschadigde bomen in het volledige Belgische meetnet bedroeg 17% in 1998. In meer dan de helft van de Europese landen lag dit aandeel boven de 20%.

Minder dan 10% beschadigde bomen werd geteld in Albanië, Estland, Joegoslavië en Oostenrijk.

Tussen de 10% en de 20% beschadigde bomen werd waargenomen in België, Finland, Hongarije, Ierland, Letland, Litouwen, Portugal, Roemenië, Spanje, Zweden en Zwitserland.

Meer dan een vijfde van de geïnventariseerde bomen was beschadigd in Bulgarije, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Verenigd Koninkrijk, Italië, Kroatië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Polen, Slowakije, Slovenië, Tsjechië, Oekraïne en Wit-Rusland.

VOOR MEER INFORMATIE

VMM, Mira-T 1999 - Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen: thema's, Garant 1999.

European Environment Agency, Europe's Environment: the second assessment, Copenhagen 1998.

European Environment Agency, Environment in the European Union at the turn of the century, Copenhagen 1999.

OECD, Towards Sustainable Development - Environmental Indicators, Paris, 1998.

OECD, Environmental Performance Reviews: Belgium, Paris, 1998.

Definities

Mina-plan 2

Het Vlaamse Milieubeleidsplan 1997-2001. Dit plan vormt tijdens de periode 1997-2001 het kompas van de Vlaamse regering om haar milieubeleid te oriënteren. Het beschrijft hoe het milieubeleid van de Vlaamse regering er zal uitzien, wat de hoofdlijnen zijn en hoe deze worden uitgewerkt.

Ozonoverlast

Het is de cumulatieve overlast boven de gezondheidsdrempel van $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$ van de grootste 8-uurswaarde op elke dag (AOT60ppb). Of m.a.w. de optelling over alle dagen van het teveel aan ozon. Op die manier worden niet enkel het aantal overschrijdingen in rekening gebracht, maar ook de grootte en de duur van de overschrijding.

Water (kwaliteit)

Het fysico-chemisch meetnet van de VMM omvat ongeveer 1.300 meetpunten, verspreid over tal van oppervlaktewateren in Vlaanderen. Op deze punten meet de VMM 8 tot 26 keer per jaar de watertemperatuur, concentratie aan opgeloste zuurstof, zuurtegraad, chemisch zuurstofverbruik (CZV), ammoniakale stikstof, nitriet en nitraat, orthofosfaat, totaal fosfor, chloride en geleidbaarheid. De zware metalen worden op meer dan 850 meetpunten bekeken. Het biochemisch zuurstofverbruik (BZV), Kjeldahl-stikstof, sulfaat, totale hardheid en gehalte aan zwevende stoffen worden bepaald op een aantal geselecteerde meetpunten. Een belangrijk aspect van de fysico-chemische waterkwaliteit is de zuurstofhuishouding die weergegeven wordt in de Prati-index. Parameters daarvoor zijn: het percentage zuurstofverzadiging, het chemisch zuurstofverbruik en de concentratie ammoniakale stikstof.

Zuurequivalent

De eenheid om verzuringsgraad. Eén zuurequivalent komt overeen met 32 gram zwaveldioxide, 46 gram stikstofdioxide of 17 gram ammoniak.

Dioxines

Een verzamelnaam voor 210 verschillende scheikundig verwante gevaarlijke stoffen waarvan er 17 met chlooratomen op de positie 2, 3, 7 en 8 (dirty 17). Het meest toxische en best gekende is het Seveso-dioxine (2,3,7,8-TCDD). Om de dioxine-deposities te kunnen vergelijken worden de overige 16 omgerekend naar Toxicologische Equivalenten (TEQ) met behulp van factoren tussen 0,5 en 0,001. Hoe minder toxisch het soort dioxine, hoe meer er mag aanwezig zijn. De Wereldgezondheidsorganisatie stelt dat de aanvaardbare dagelijkse dioxine-inname gemiddeld 10 pg TEQ per kg lichaamsgewicht bedraagt (1 pg = 1 picogram = 10^{-12} gram). Daaruit werd in de literatuur een depositiewaarde van 15 TEQ pg/m².dag afgeleid. Deze depositierichtwaarde heeft geen officieel wettelijk karakter, maar wordt in Vlaanderen als toetsingswaarde voor de metingen gehanteerd. Dioxines zijn zeer persistent, weinig oplosbaar in water en weinig vluchtig.

Omgevingslucht (kwaliteit)

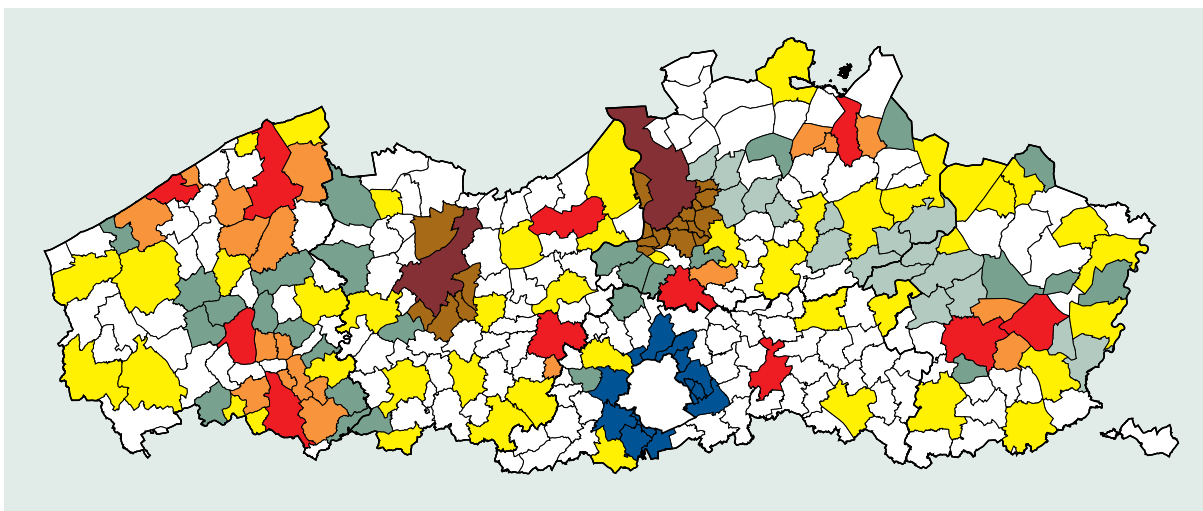
De VMM meet via zo'n 40 stations zwaveldioxide (SO₂), stikstofdioxide (NO_x), ozon (O₃), PM-10 (de stofdeeltjes met een aërodynamische diameter kleiner dan 10 μm) en de totaal koolwaterstoffen. Op 4 plaatsen meet men Poly-Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's). Daarnaast worden vluchtige organische stoffen en zware metalen in zwevend en in neervallend stof gemeten.

2.2 Ruimtelijk in orde

Blikvangers

- Bebouwd Vlaanderen blijft groeien. De oppervlakte ingenomen door percelen met huizen of hoeven is sinds 1986 met een derde toegenomen. De stijging is sterker in het buitengebied en in het stedelijk gebied, wat tegengesteld is aan de vooropgestelde beleidsopties. *(ill. 2.43)*
- De gemiddelde oppervlakte van de percelen stijgt jaarlijks, zowel voor bebouwde als onbebouwde percelen. *(ill. 2.49)*
- In 1998 zijn reeds een vijftal grote gewestplanwijzigingen doorgevoerd. Er werd in totaal ongeveer 1.800 ha natuur- en reservaatgebied bijgekleurd, vooral ten koste van het landbouwgebied. Toch is sinds 1994 nog maar een beperkt deel van de vooropgestelde doelstellingen voor het jaar 2007 gehaald. *(ill. 2.53)*
- De doorwerking van het beleid naar de gemeenten blijft beperkt: met 77 blijft het aantal gemeenten die een Gemeentelijke Commissie van Advies voor Ruimtelijke Ordening hebben opgericht betrekkelijk laag. *(ill. 2.57)*
- Verantwoorde oplossingen bieden voor zonevreemde bedrijven is een moeizaam proces. Daarvan getuigt het relatief laag aantal goedkeuringen. *(ill. 2.54)*

INDELING VAN DE GEMEENTEN OP BASIS VAN HET RUIMTELIJK STRUCTUURPLAN VLAANDEREN

2.40 Indeling van de gemeenten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

Vlaams stedelijk gebied rond Brussel		kleinstedelijk gebied	
centrumgemeente grootstedelijke gebied		buitengebied	
centrumgemeente regionaalstedelijke gebied		economisch knooppunt in het	
grootstedelijke gebied		netwerk van het Albertkanaal	
regionaalstedelijk gebied		specifiek economisch knooppunt	

DELEN VAN DE GEMEENTE	
Grootstedelijke gebieden	Aartselaar, ANTWERPEN, Boechout, Borsbeek, Edegem, Hemiksem, Hove, Kontich, Lint, Mortsel, Niel, Schelle, Wijnegem, Wommelgem, Zwijndrecht Evergem, De Pinte, Destelbergen, GENT, Melle en Merelbeke
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	Asse*, Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Kraainem, Linkebeek, Machelen, St.-Genesius-Rode, St.-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde*, Wemmel, Wezembeek-Oppem en Zaventem
Regionaalstedelijke gebieden	BRUGGE, Damme, Jabbeke, Oostkamp, Zedelgem; HASSELT, GENK, Diepenbeek, Zonhoven; KORTRIJK, Deerlijk, Harelbeke, Kurne, Wevelgem, Zwevegem; LEUVEN; MECHELEN, St.-Katelijne-Waver; OOSTENDE, Bredene, Middelkerke; SINT-NIKLAAS; AALST, Denderleeuw; ROESELARE, Ingelmunster, Izegem; TURNHOUT, Beerse, Oud-Turnhout, Vosselaar
Structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden	Aarschot, Deinze, Dendermonde, Diest, Eeklo, Geel, Halle, Herentals, Ieper, Knokke-Heist, Lier, Lokeren, Mol, Oudenaarde, Ronse, Sint-Truiden, Tielt, Tienen, Tongeren, Waregem
Kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau	Asse, Beveren, Bilzen, Blankenberge, Boom, Bree, Diksmuide, Geraardsbergen, Heist-op-den-Berg, Hoogstraten, Leopoldsburg, Lommel, Maaseik, Maasmechelen, Menen, Neerpelt-Overpelt, Ninove, Poperinge, Temse, Torhout, Veurne, Wetteren, Zottegem
ECONOMISCHE KNOOPPUNTEN	
Stedelijke gebieden	Alle gemeenten die deel uitmaken van een stedelijk gebied zijn ook geselecteerd als economisch knooppunt
Economische knooppunten in het economische netwerk van het Albertkanaal	Naast de gemeenten reeds genoemd in het stedelijk gebied Antwerpen, Bilzen, Geel, Hasselt-Genk en Herentals, worden ook de gemeenten Beringen, Grobbendonk, Ham, Heusden-Zolder, Laakdal, Lanaken, Lummen, Meerhout, Olen, Ranst, Schilde, Schoten, Tessenderlo, Westerlo, Zandhoven, Zutendaal
Specifiek economische knooppunten	Aalter, Alken, Anzegem, Ardooie, Arendonk, Avelgem, Balen, Bornem, Dilsen-Stokkem, Duffel, Hamont-Achel, Hooglede, Houthalen-Helchteren, Kluisbergen, Kortemark, Londerzeel, Maldegem, Malle, Meulebeke, Nazareth, Nieuwpoort, Opglabbeek, Puurs, Staden, Ternat, Wervik, Wielsbeke, Willebroek, Wingene

2.41 Gemeenten die geheel of gedeeltelijk tot de grootstedelijke, regionaalstedelijke en kleinstedelijke gebieden behoren en economische knooppunten. Gemeenten in hoofdletters zijn centrumgemeenten. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

* De gemeente Vilvoorde beschikt over een zeer goed uitgeruste stedelijke kern met een uitrustingsniveau en een verzorgingsfunctie voor de omgeving die te vergelijken is met een goed uitgeruste kleine stad. Om deze reden hebben delen van de gemeente Vilvoorde als stedelijke kern een bijzondere rol in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel.

De gemeente Asse heeft duidelijk 2 stedelijke kernen. De kern Zellik sluit aan bij het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en behoort deels tot het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel. Daarnaast heeft de gemeente Asse een stedelijke kern Asse die geselecteerd wordt als kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau.

2.2.1 Bodemgebruik

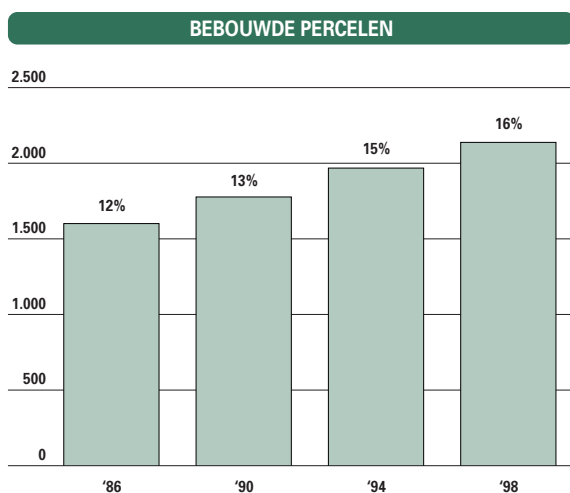
De Vlaamse regering wil de verdere aantasting van de open ruimte door versnippering van bebouwing beperken en de stedelijke gebieden versterken.

Een indicator om de nog resterende open ruimte in kaart te brengen is het bodemgebruik, dat we toelichten vanuit de perspectieven 'bebouwde oppervlakte' en 'perceelsgrootte'.

Bebouwde oppervlakte

Zijn de Vlamingen, met hun befaamde baksteen-in-de-maag, Vlaanderen aan het volbouwen? Intuïtief antwoordt vrijwel iedereen 'ja' op die vraag. Maar precieze cijfers vinden om die intuïtie te staven, is niet eenvoudig.

We beschikken immers niet over het aantal vierkante meter dat door gebouwen ingenomen wordt. Cijfers over de percelen zijn er wel. Dat legt al meteen een belangrijke beperking bloot: een bebouwd perceel kan immers bestaan uit een hoeve met daarrond een immens weiland. De oppervlakte van een bebouwd perceel komt met andere woorden niet overeen met de werkelijk bebouwde oppervlakte.

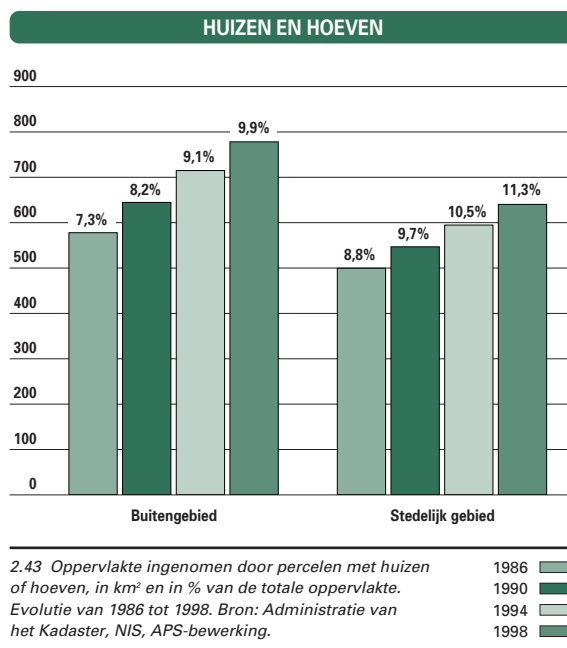

2.42 Oppervlakte ingenomen door bebouwde percelen in Vlaanderen, in km² en % van de totale oppervlakte. Bron: Administratie van het Kadaster, NIS, APS-bewerking.

Deze beperking in acht genomen, geven de cijfers niettemin een indicatie weer van de trends.

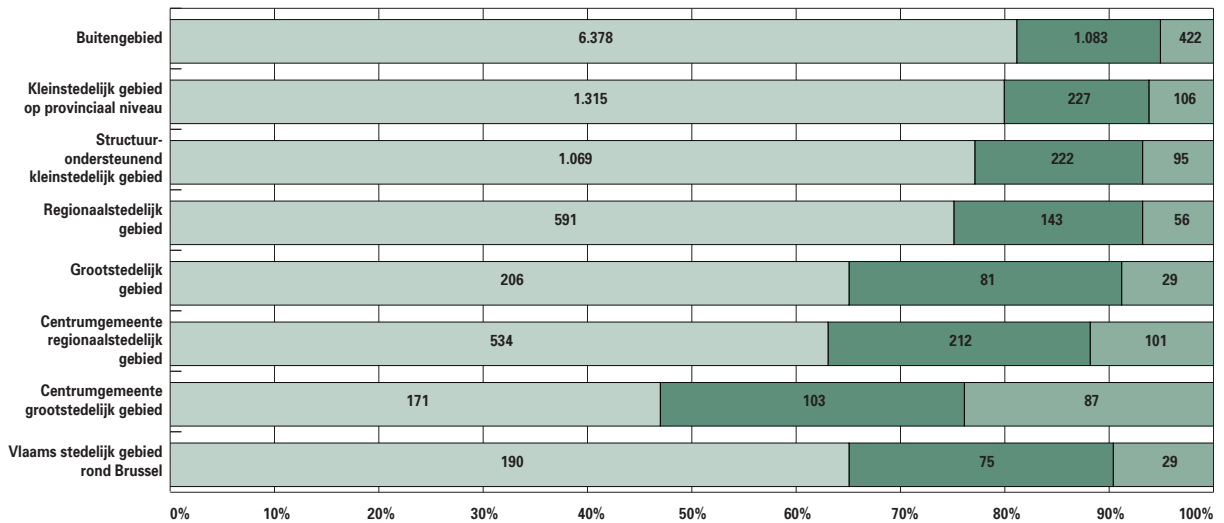
In 1998 was 15,9% van de totale oppervlakte van Vlaanderen bij het kadaster gekend als 'bebouwde oppervlakte'. Het aantal bebouwde percelen in Vlaanderen stijgt met ruim een percent per jaar (tot 2.781.892 percelen in 1998). De totale oppervlakte van deze 'bebouwde' percelen neemt nog sterker toe, met ongeveer twee percent per jaar (tot 2.146 km² in 1998).

Deze evolutie heeft uiteraard tot gevolg dat de onbebouwde oppervlakte inkrimpt tot 77,3% van de totale oppervlakte.

2.43 Oppervlakte ingenomen door percelen met huizen of hoeven, in km² en in % van de totale oppervlakte. Evolutie van 1986 tot 1998. Bron: Administratie van het Kadaster, NIS, APS-bewerking.

BODEMBEZETTING

2.44 Bodembezetting in 1998 per klasse van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, in km².
Bron: Administratie van het Kadaster, NIS, APS-bewerking.

niet-gekadastraerd of niet-genormaliseerd bebouwd onbebouwd

De rest bestaat vooral uit wegen en waterwegen. Het zal niet verbazen dat het Buitengebied veel onbebouwde percelen telt (meer dan 80% van de oppervlakte) en de Centrumgemeenten van Grootstedelijke gebieden heel wat minder (minder dan 50% van de oppervlakte). Voor de andere klassen van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen situeert dit percentage zich tussen de 60 en de 80.

De oppervlakte ingenomen door percelen met *huizen en hoeven* gaat in voor alle klassen van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen in stijgende lijn. Die bouwdrang laat zich vooral voelen in het Buitengebied. De oppervlakte aan percelen met huizen en hoeven is er sinds 1986 met maar liefst 35% gestegen.

Ook het aantal percelen bebouwd met *industrie- en ambachtsgebouwen* neemt voortdurend toe. Verreweg de meeste vindt men in de steden. In 1992 lag 68% van de oppervlakte ingenomen door percelen met industrie en ambachten in het Stedelijk gebied.

In een stad de eigen ateliers uitbreiden of een nieuwe fabriek neerzetten, is echter niet altijd zo evident. Vandaar dat ondernemers 'herlocaliseren'. Steeds populairdere vestigingsplaatsen worden de economische knooppunten die niet tot het Stedelijk gebied behoren én het Buitengebied. In 1998 vindt men nog 65% van de oppervlakte ingenomen door deze percelen in de stedelijke gebieden.

Perceelsgrootte

Vlaanderen blijft verkavelen: het aantal percelen neemt toe. De voorbije 4 jaar kwamen er gemiddeld 20.000 percelen per jaar bij. In 1998 telde Vlaanderen 5.031.236 percelen.

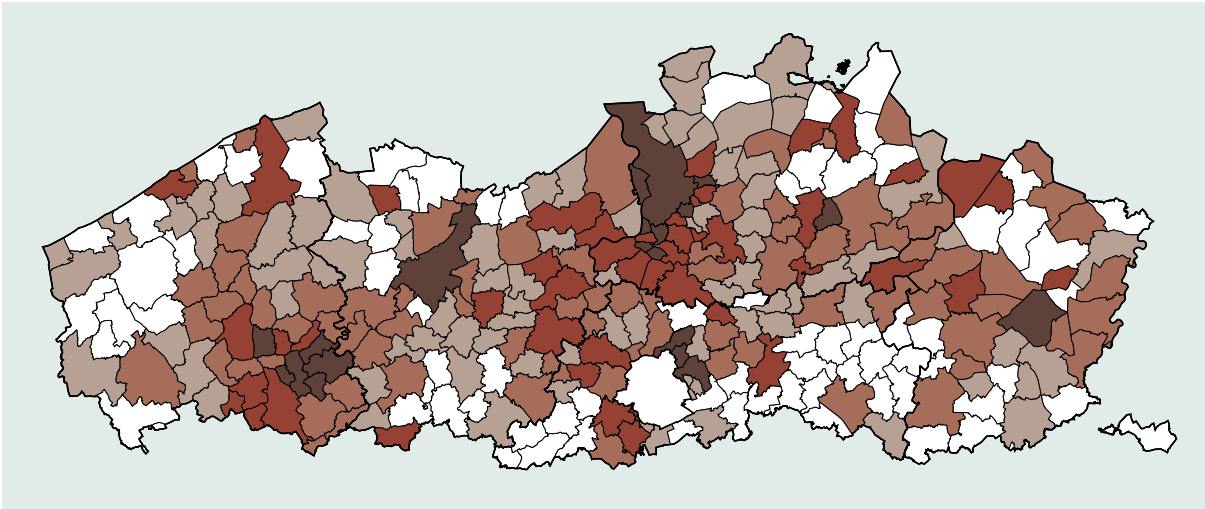
Een onbebouwde perceel is gemiddeld 4.650 m² groot, een bebouwde perceel 770 m². De gemiddelde oppervlakte stijgt jaarlijks, zowel voor bebouwde als onbebouwde percelen.

Voor huizen en hoeven is de gemiddelde oppervlakte sinds begin jaren '80 met een kwart toegenomen. Die stijging blijft zich doorzetten, maar sinds kort aan een minder strak tempo. De percelen voor huizen en hoeven zijn het kleinste in de grootstedelijke gebieden (Antwerpen en Gent) en in de centrumgemeenten van regionaalstedelijke gebieden.

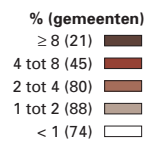
De grote percelen zijn te vinden in het Buitengebied: de Kempen, Haspengouw, het Hageland, het Pajottenland, de Vlaamse Ardennen, het Meetjesland, het krekengebied, de Westhoek en de West-Vlaamse polders.

Ook de percelen met ambachts- en industriegebouwen worden gemiddeld steeds groter. Vooral sinds 1990 is er een sterke groei te merken. Bij de landbouwgronden (akkerland en grasland) neemt de gemiddelde oppervlakte eveneens toe, van ongeveer 5.000 m² in 1986 tot 5.300 m² in 1998. Een eerste verklaring is de ruilverkaveling, die precies tot doel heeft de gemiddelde oppervlakte van landbouwgronden te verhogen.

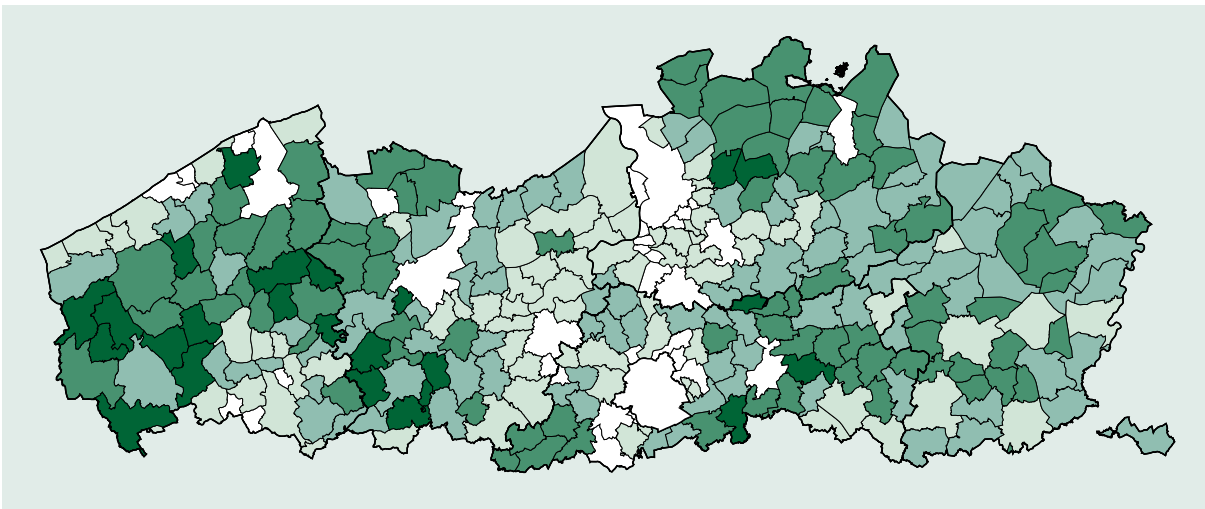
INDUSTRIEGEBOUWEN, AMBACHTSGEBOUWEN, KANTOORGEBOUWEN, OPSLAGRUIMTEN EN HANDELSGEBOUWEN

2.45 Percentage oppervlakte ingenomen door percelen met industriegebouwen, ambachtsgebouwen, kantoorgebouwen, opslagruimten en gebouwen met een handelsbestemming in 1998. Bron: NIS, AFS-bewerking.

GEMIDDELDE PERCEELSGROOTTE VOOR HUIZEN EN HOEVEN IN 1998

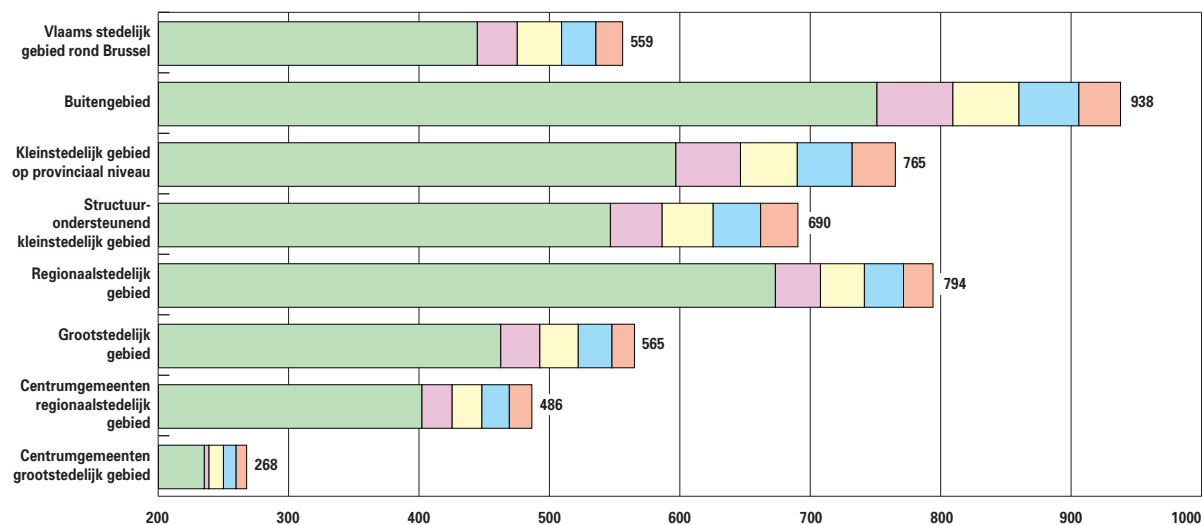
2.46 Gemiddelde perceelsgrootte voor huizen en hoeven in 1998, in m². Bron: NIS, AFS-bewerking.

Bovendien is er ook nog steeds een interne schaalvergroting in de landbouwsector aan de gang. Een andere logische verklaring is dat vooral de kleinere landbouwpercelen verkaveld worden, zodat er steeds minder (kleine) landbouwpercelen in rekening gebracht worden.

Dit uit zich ook in het continu dalend aantal landbouwpercelen tegenover een stijgend aantal bebouwde.

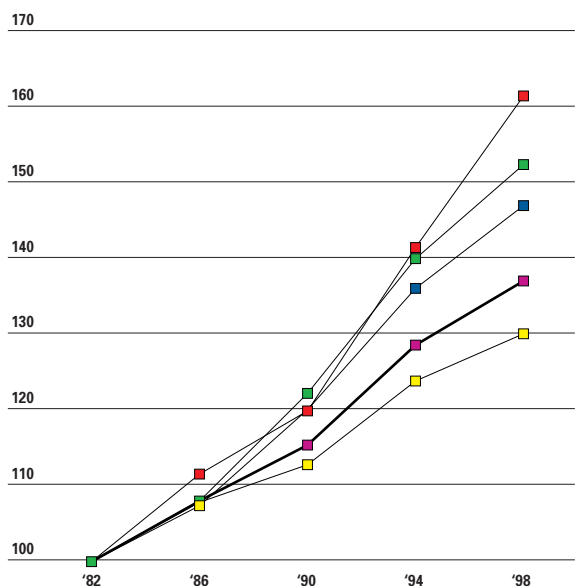
PERCEELSGROOTTE VAN HUIZEN EN HOEVEN

2.47 De gemiddelde perceelsoppervlakte van huizen en hoeven per categorie (in m²) van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen 1986-1998. Bron: Administratie van het Kadaster, NIS, APS-bewerking.

toestand 1982 (groen) stijging tot 1994 (lichtblauw)
 stijging tot 1986 (roze) stijging tot 1998 (oranje)
 stijging tot 1990 (geel)

AMBACHTS- EN INDUSTRIEGEBOUWEN

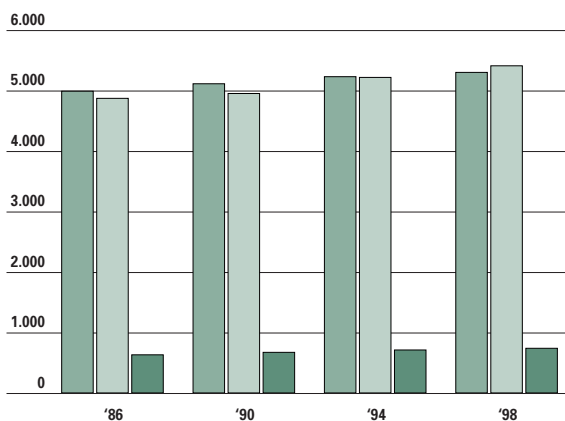

2.48 Oppervlakte ingenomen door percelen met ambachts- en industriegebouwen (1982 = 100).

Bron: Administratie van het Kadaster, NIS, APS-bewerking.

buitengebied - geen economisch knooppunt (100% = 22 km²)
 stedelijk gebied (100% = 101 km²)
 economisch knooppunt in het netwerk van Albertkanaal (100% = 9 km²)
 specifiek economisch knooppunt (100% = 16 km²)
 totaal Vlaanderen (100% = 148 km²)

PERCEELSGROOTTE

2.49 Evolutie van de gemiddelde oppervlakte (m²) van een perceel. Evolutie van 1986 tot 1998. Bron: Administratie van het Kadaster, NIS, APS-bewerking.

akker- en grasland (lichtgroen)
 ambachts- en industriegebouwen (mediumgroen)
 huizen en hoeven (donkergroen)

2.2.2 Bodembestemming

De bodembestemming wordt in Vlaanderen grotendeels vastgelegd via de gewestplannen. Voor de herziening van deze plannen vormt het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen het belangrijkste toetsingskader. We gaan na in hoeverre de doelstellingen voor 2007 benaderd worden en in welke mate er oplossingen geboden worden voor de zonevreemde bedrijven.

Ruimteboekhouding

Van oudsher telt Vlaanderen een veelheid aan (historische) steden en woonkernen, met verspreide kernen en daartussen een sterke lintbebouwing. Deze kenmerken zijn terug te vinden op de gewestplannen.

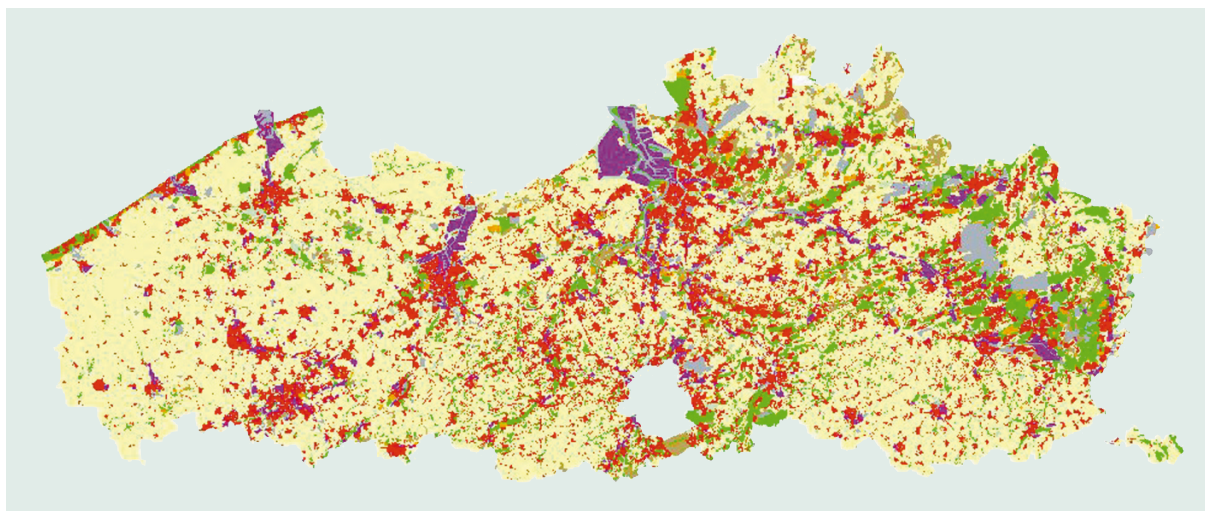
Een bijsturing van een gewestplan is mogelijk via gewestplanwijzigingen en Plannen van Aanleg. Bij dergelijke ingrepen geldt het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen steeds als toetsingskader. Een belangrijk onderdeel van het structuurplan is de verdeling van de beschikbare ruimte tegen het jaar 2007: hoeveel willen we reserveren voor wonen, werken, recreatie, landbouw, natuur en bos? Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen heeft hiervoor cijfers naar voor geschoven en de herzieningen van de gewestplannen in functie hiervan zijn momenteel volop aan de gang.

In 1998 zijn een 5-tal grote gewestplanwijzigingen doorgevoerd. Het gaat over de plannen Roeselare-Tielt, Kortrijk, de Gentse Kanaalzone, Antwerpen en Leuven. Daar werd in totaal 1.800 ha natuur- en reservaatgebied bijgekleurd, vooral ten koste van het landbouwgebied. Dit brengt het totaal aan bijkomend natuur- en reservaatgebied sinds 1994 op ongeveer 3.800 ha. Dit is een stap in de goede richting, maar hiermee is nog altijd niet meer dan een tiende van de doelstelling voor 2007 gerealiseerd. Ook voor de andere bestemmingen is nog maar een beperkt aandeel van de vooropgestelde doelstellingen gehaald. Voor bosgebied is dit 10%, voor recreatiegebied 16% en voor industriegebied 17%. Als de bodembestemming op gemeentelijk niveau gewijzigd wordt, gebeurt dit via de plannen van aanleg. Het Algemeen Plan van Aanleg (APA) wordt opgesteld voor het ganse grondgebied van de gemeente en het Bijzonder Plan van Aanleg (BPA)

GEWESTPLANWIJZIGINGEN 1998

GEWESTPLAN	WONEN	RECREATIE	NATUUR- EN RESERVAAT- GEBIED	OVERIG GROEN	BOS	LANDBOUW	INDUSTRIE	OVERIGE
Roeselare-Tielt	-39,1	4,4	274,1	-6,4	150,0	-587,6	290,4	-84,5
Kortrijk	-62,8	-45,5	107,7	113,5	330,8	-556,1	169,8	-13,0
Gentse en Kanaalzone	-128,3	-99,8	374,6	143,8	178,9	-118,8	-90,7	-256,4
Antwerpen	51,9	81,3	675,8	-287,5	45,9	-165,8	-103,3	-292,2
St.-Truiden-Tongeren	0,3	-4,4	13,7	-0,2	0,2	-16,6	-0,6	10,1
Leuven	12,0	-31,5	393,4	-5,7	39,6	-274,5	-43,7	-77,0
Halle-Vilvoorde-Asse	24,3	-4,9	-1,9	2,6	2,4	-20,8	1,8	-0,6

2.50 Belangrijkste gewestplanwijzigingen in 1998, oppervlakte in ha. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning. Opmerking: gewestplanwijzigingen via gemeentelijke aanlegplannen niet inbegrepen.

2.51 Gewestplannen volgens bestemmingscategorieën van de ruimteboekhouding (1 januari 1999).
Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

wonen	■	bos	■
recreatie	■	landbouw	■
natuur- en reservaatgebied	■	industrie	■
overig groen	■	overige	■

voor een deel van het grondgebied. Deze plannen moeten zich richten naar de inhoud van een hoger plan maar kunnen er 'desnoods' van afwijken.

Een overzicht van de 'afwijkende' BPA's en de betreffende oppervlaktes is nog niet voor handen. Dit legt vanzelfsprekend een hypotheek op onze cijfers. Met de wetenschap dat er reeds duizenden BPA's zijn vastgelegd in Koninklijke en Ministeriële Besluiten kan men aannemen dat er een aanzienlijke correctie in de totale oppervlaktes per bestemmingscategorie zal moeten gebeuren.

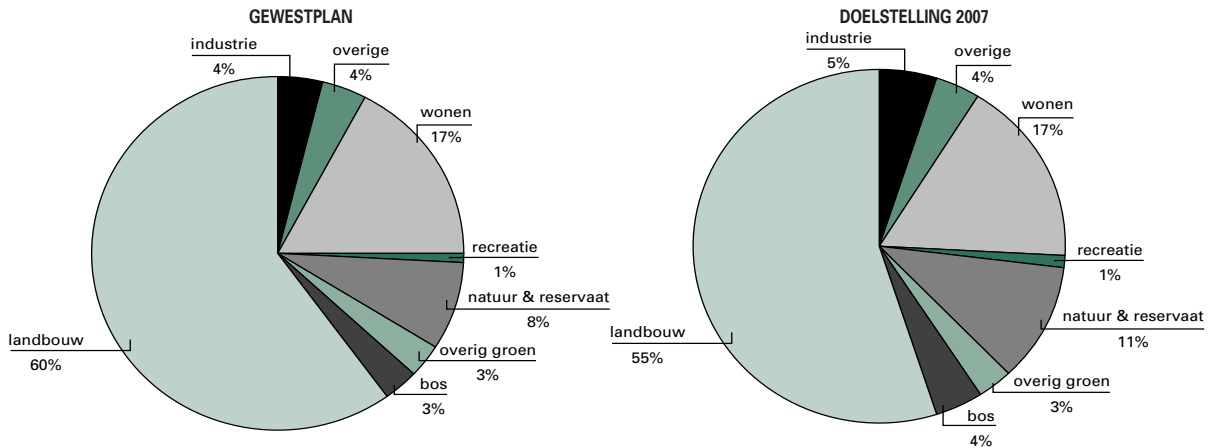
Zonevreemde bedrijven

De bestemming die een gebied heeft op papier (plannen van aanleg) komt niet altijd overeen met de realiteit, denken we maar aan de actuele problematiek van de zonevreemde bedrijven. Dit zijn bedrijven die in een zone liggen die volgens het gewestplan niet voor industrie bestemd is, zoals woongebied, landbouwgebied of parkgebied. Vlaanderen telt duizenden van die bedrijven, nauwkeurige cijfers zijn er nog niet.

Een oplossing die ruimtelijk verantwoord is, kan voor een deel van deze bedrijven geboden worden via het 'sectoraal BPA zonevreemde bedrijven'. Tot augustus 1999 waren voor 23 gemeenten voorontwerpen van sectorale BPA's ingediend. Daarin voorzagen de gemeenten een oplossing voor 288 bedrijven.

Voor 3 gemeenten heeft de minister het sectoraal BPA goedgekeurd. Deze gemeenten hebben dus reeds een inventarisatie gemaakt van de bedrijven die in aanmerking komen voor opname in het sectoraal BPA. Van de 186 bedrijven die in deze drie gemeenten geïnventariseerd werden, is er voor 41 bedrijven een oplossing voorgelegd en goedgekeurd. Voor 17 bedrijven kon geen oplossing worden gegeven omwille van stedenbouwtechnische of ruimtelijke redenen. In de open ruimte van een zachte functie (agrarisch gebied) omvormen naar een harde functie (bedrijfszone) gebeurt immers met grote voorzichtigheid. Zo kan men bedrijfsgebouwen die in de open ruimte liggen en niet meer geschikt zijn, niet meer vervangen door een nieuw bedrijf.

BESTEMMINGSCATEGORIEËN OP DE GEWESTPLANNEN

2.52 Aandelen van de bestemmingscategorieën op de gewestplannen in 1999 en doelstelling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voor 2007. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

RUIMTEBOEKHOUDING

	BOS	RECRE- ATIE	NATUUR- EN RESERVAAT- GEBIED	LAND- BOUW	INDUSTRIE	WONEN	OVERIG GROEN	OVERIGE
Optie RSV (doelstelling 2007)	+10.000	+1.000	+38.000	-56.000	+7.000	0	0	0
Opp. gewestplannen (ha) 1.1.1994	42.180	17.973	110.979	808.815	55.401	227.409	35.715	60.359
Opp. gewestplannen (ha) 1.1.1998	42.413	18.240	112.982	807.305	56.265	227.334	35.887	59.276
Opp. gewestplannen (ha) 1.1.1999	43.156	18.137	114.813	805.547	56.607	227.202	35.728	58.556
% van de doelstelling bereikt in 1999*	10	16	10	6	17	-	-	-

2.53 Tussentijdse toetsing van de doelstellingen geformuleerd in het RSV (ha). Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

* Deze cijfers kunnen een onderschatting zijn omdat gewestplanwijzigingen via gemeentelijke aanlegplannen niet in aanmerking werden genomen.

ZONEVREEMDE BEDRIJVEN IN SECTORALE BPA'S

	ANTWERPEN	LIMBURG	OOST-VL.	VL.-BRABANT	WEST-VL.	TOTAAL
• Totaal aantal gemeenten in provincie	70	44	65	65	64	308
• Geopende dossiers	5	3	13	9	25	55
Voorontwerp ingediend	0	2	6	3	12	23
• Aantal bedrijven waarvoor een oplossing wordt voorgesteld	0	18	70	8	192	288
• Aantal betwiste bedrijven (negatief advies)	0	4	27	2	70	103
Dossier definitief aanvaard door de gemeenteraad	0	0	0	1	2	3
• Bruto-inventaris aantal bedrijven die in aanmerking komen	0	0	0	-	186	186
• Aantal bedrijven waarvoor een oplossing wordt voorgesteld	0	0	0	5	53	58
Ministerieel besluit	0	0	0	1	2	3
• Totaal bedrijven waarvoor een oplossing wordt voorgesteld	0	0	0	5	53	58
• Waarvan bedrijven goedgekeurd	0	0	0	3	36	39
• Waarvan bedrijven gedeeltelijk onthouden van goedkeuring	0	0	0	1	1	2
• Waarvan bedrijven onthouden van goedkeuring	0	0	0	1	16	17

2.54 Zonevremde bedrijven in sectorale BPA's, stand van zaken augustus 1999. Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

2.2.3 Doorwerking ruimtelijke ordeningsbeleid

Om het ruimtelijk beleid in de goede richting te sturen is een brede consensus nodig bij de bevolking en een gedegen doorwerking naar de provinciale en gemeentelijke bestuursniveaus. Daarom wordt hier als indicator de stand van zaken van de provinciale en gemeentelijke structuurplannen gegeven, van de ingestelde commissies van advies voor ruimtelijke ordening en van de gemeentelijke woonbehoeftenstudies. U vindt hier ook een overzicht van het handhavingsbeleid.

Provincies en gemeenten

Het enthousiasme over het opmaken van een provinciaal structuurplan verschilt van provincie tot provincie. Antwerpen en West-Vlaanderen zijn het verst gevorderd. West-Vlaanderen voorziet de vaststelling van het ontwerp-provinciaal structuurplan voor 2000, waarna een officieel openbaar onderzoek kan starten.

De gemeente heeft eveneens een grote vinger in de pap van het ruimtelijk beleid, weliswaar binnen het referentiekader dat door de provincie en het Vlaams gewest wordt gesteld. Nog niet alle lokale politici zijn hiermee voldoende vertrouwd.

Tot augustus 1999 hebben 115 gemeenten, dit is nauwelijks meer dan een derde, het initiatief genomen voor de opmaak van een gemeentelijk ruimtelijk structuurplan.

Daarvan zijn er 25 die reeds een voorontwerp of ontwerp klaar hebben. Slechts 3 gemeenten beschikken over een goedgekeurd gemeentelijk ruimtelijk structuurplan, in 5 andere gemeenten is er reeds een voorlopige vaststelling door de gemeenteraad gebeurd.

In vergelijking met 1998 is er enige vooruitgang merkbaar: toen had nog maar een vierde van de

PROVINCIAAL STRUCTUURPLAN

Provincie Antwerpen

- Startnota goedgekeurd door provincieraad in juli 1997
- Eerste concept voorontwerp voorgelegd in december 1998
- Informatieronde in januari-februari 1999

Provincie Vlaams-Brabant

- Eerste beleidsnota in mei 1998

Provincie Limburg

- Startnota goedgekeurd door provincieraad in februari 1997
- Eerste informatieronde in november-december 1998
- Voorontwerp gewenste ruimtelijke structuur in februari 1998
- Tweede communicatieronde in het voorjaar 1999

Provincie Oost-Vlaanderen

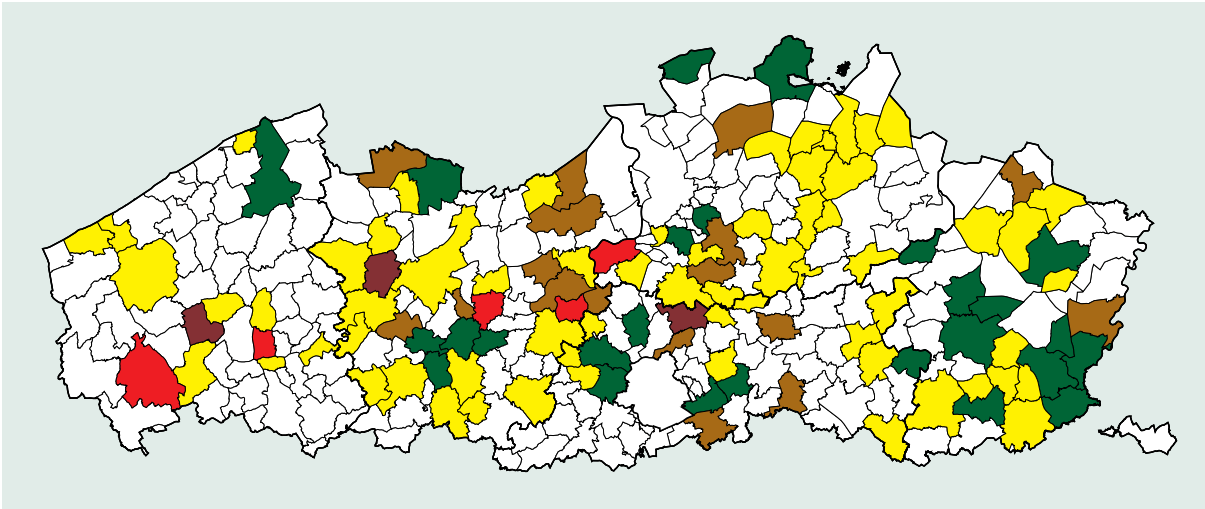
- Startnota in april 1998
- Concept van informatief deel juli 1999 neergelegd bij provinciebestuur

Provincie West-Vlaanderen

- Tussentijds document 1 en overleg in april 1998
- Tussentijds document 2, overleg en tussentijds besluit in september 1998
- Tussentijds document 3 en overleg in juni 1999

2.55 Provinciaal Structuurplan: overzicht. Stand van zaken augustus 1999.
Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

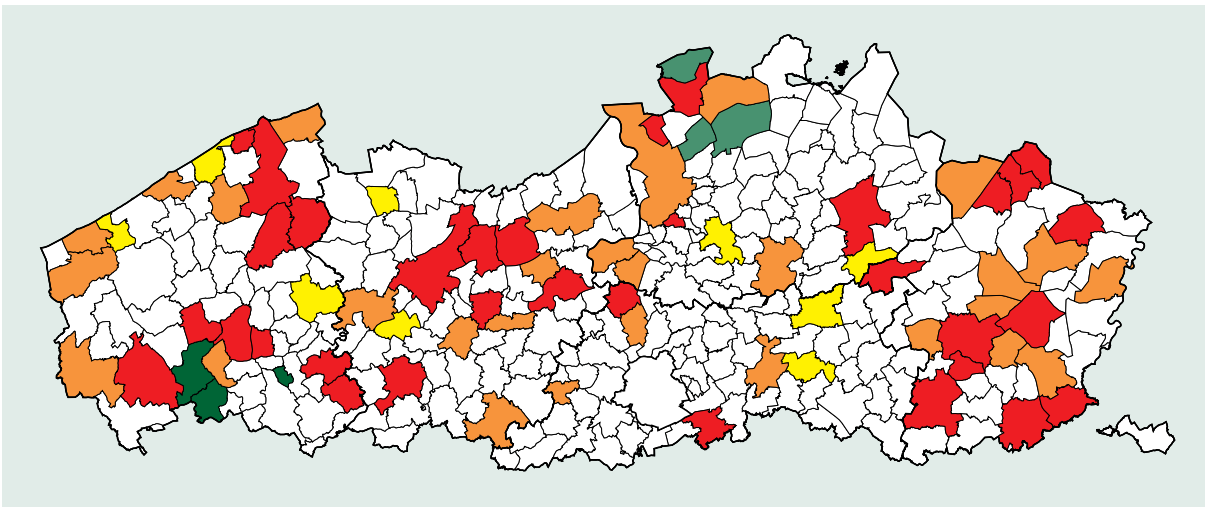
GEMEENTELIJKE RUIMTELIJKE STRUCTUURPLANNEN

2.56 Overzicht gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen, augustus 1999.
Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

definitieve vaststelling	■
voorlopige vaststelling	■
voorontwerp/ontwerp	■
startnota/procesnota	■
beslissing CBS start	■

GEMEENTELIJKE COMMISSIES VAN ADVIES

2.57 Gemeentelijke Commissies van Advies, augustus 1999.
Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

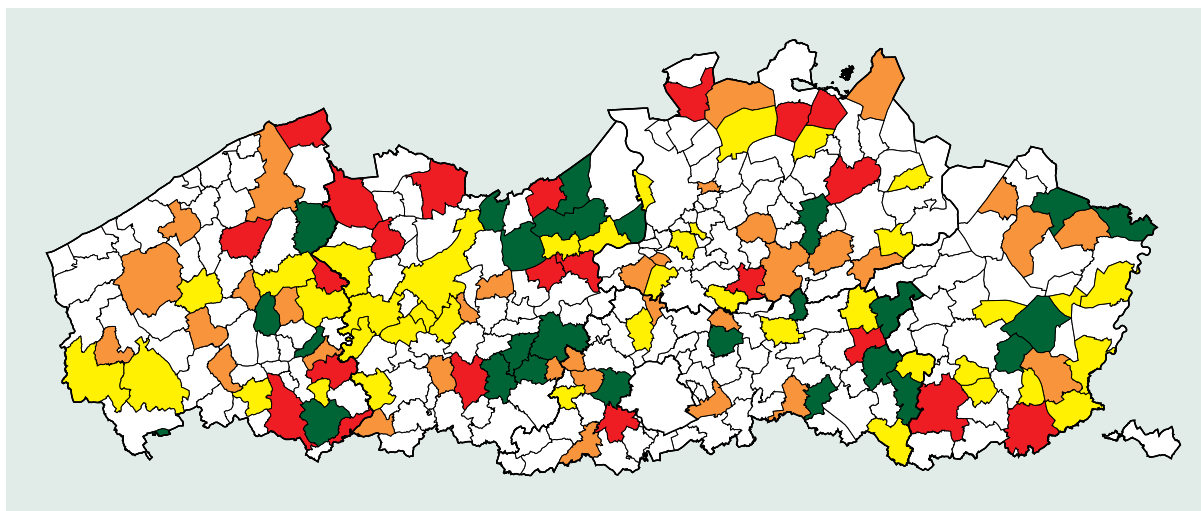
samengesteld in 1995 (33)	■
samengesteld in 1996 (29)	■
samengesteld in 1997 (9)	■
samengesteld in 1998 (3)	■
samengesteld in 1999 (3)	■

gemeenten beslist tot de opmaak van het structuurplan. Toch is er slechts één definitieve vaststelling bijgekomen. Ook moet vermeld worden dat heel wat gemeenten op informele basis met structuurplanning bezig zijn, zonder dat de Vlaamse overheid tot nu toe enig document mocht ontvangen.

Gemeentelijke Commissie van Advies

Het aantal gemeenten dat een Gemeentelijke Commissie van Advies voor Ruimtelijke Ordening heeft opgericht, blijft betrekkelijk laag: 77 gemeen-

WONINGBEHOEFTESTUDIES

2.58 Woningbehoeftestudies, augustus 1999.
Bron: LIN, afdeling Ruimtelijke Planning.

1996 (26) ■
1997 (40) ■
1998 (34) ■
1999 (22) ■

ten, dat is slechts 5 meer dan vorig jaar.

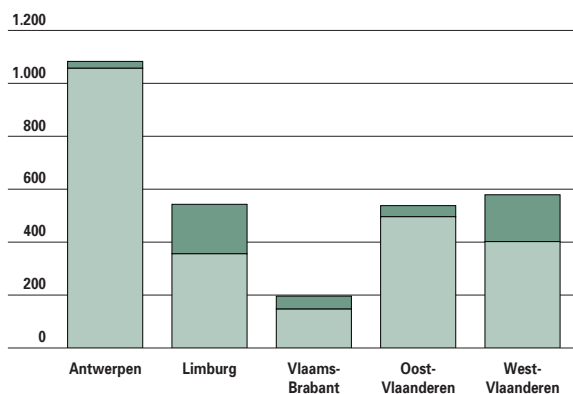
Het is mogelijk dat de meeste gemeenten wachten tot het decreet van 18 mei 1999 over de organisatie van de ruimtelijke ordening in werking treedt. Dit decreet geeft aan dat in elke gemeente een Gemeentelijke Commissie voor de Ruimtelijke Ordening moet worden opgericht die de Gemeentelijke Commissie van Advies vervangt. De commissie moet advies verlenen bij de opmaak van het gemeentelijk ruimtelijk structuurplan en de uitvoering ervan.

Woningbehoeftestudies

Gemeenten maken een woningbehoeftestudie in het kader van het gemeentelijk ruimtelijk structuurplan of ter verantwoording van het aansnijden van woonuitbreidingsgebieden.

Deze reservegebieden mag men immers niet zomaar volbouwen. Eerst moeten de effectieve woongebieden ingenomen zijn, wat een gedegen studie vereist. 122 Vlaamse gemeenten hebben de afgelopen vier jaar een woningbehoeftestudie ingediend of bijgesteld.

GEVERBALISEERDE KLACHTEN

2.59 Aantal geverbaliseerde klachten in 1998 op basis van de maandelijkse registratiegegevens door de provincies overgemaakt aan AROHM.

Bron: LIN, afdeling Bouwinspectie.

Vlaamse administratie ■
gemeenten en andere instanties ■

Handhavingsbeleid

Een beleid blijft dode letter wanneer het niet uitgeoefend wordt. Vooral de ambtshalve uitvoering van vonnissen en arresten, in dit geval het slopen van illegale gebouwen, kreeg veel media-aandacht.

In 1998 werden in totaal niet minder dan 2.837 proces verbalen opgesteld.

Bijna de helft daarvan in de provincie Antwerpen. Slechts 16% van de PV's werd door de Vlaamse overheid vastgesteld.

In de meeste gevallen wordt de overtreding na een geverbaliseerde klacht spontaan hersteld.

Zoniet riskeert de overtreder een gerechtelijke vervolging. Toch nemen heel wat Vlamingen dit risico voor lief en laten hun zaak voorkomen voor de rechtbank: in 1998 gingen 439 vonnissen en arresten in kracht van gewijsde, wat wil zeggen dat de

VONNISSEN EN ARRESTEN 1998

VONNISSEN EN ARRESTEN	ANTWERPEN	LIMBURG.	VL.-BRABANT	OOST-VL	WEST-VL.	TOTAAL
Herstel vd plaats / staken strijdig gebruik	115	37	26	11	32	221
Aanpassingswerken	1	1	1	0	2	5
Meerwaarde	15	2	1	2	30	50
bedrag meerwaarde (frank)	12.160.884	1.371.260	200.000	1.860.900	10.491.032	26.084.076
Veroordeling zonder herstelmaatregel	50	26	6	1	14	97
Vrijspraak	15	13	1	0	6	35
Totaal vonn. & arr. in kracht van gewijsde	196	79	35	14	84	408
UITVOERING VONNISSEN & ARRESTEN						
Herstel vd plaats / staken strijdig gebruik	34	79	66	33	57	269
Aanpassingswerken	3	0	0	0	1	4
Meerwaarde	6	0	0	11	29	46
bedrag meerwaarde (frank)	6.061.227	2.303.540	2.764.780	7.941.394	10.307.707	29.378.648
Geïnde dwangsommen	3.066.337	7.730.030	5.714.538	3.629.614	2.837.718	22.978.217
Totaal uitgevoerde vonnissen en arresten	43	79	66	44	87	319

2.60 Aantal vonnissen en arresten in 1998 op basis van de maandelijkse registratiegegevens door de provincies overgemaakt aan AROHM.
Bron: LIN, afdeling Bouwinspectie.

rechterlijke uitspraak uitvoerbaar is. De meeste leggen herstel van de plaats of staken van het strijdig gebruik op.

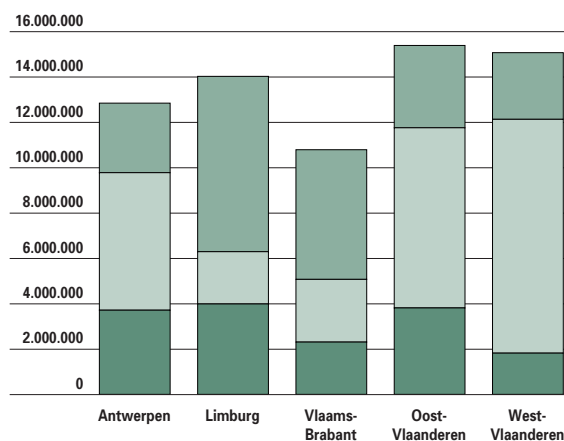
Ook hier vindt men Antwerpen op kop.

In 1998 gingen de eigenaars in 324 dossiers in op de uitspraak van de rechter: de plaats werd hersteld, er werden aanpassingswerken uitgevoerd of meerwaarde betaald.

Halsstarrige overtreders, die niet binnen de gestelde termijn hun zaken in orde brengen, riskeren een ambtshalve sanering. In de praktijk betekent dit dat de overheid zelf het vonnis laat uitvoeren, op kosten van de veroordeelde. In 1998 werden 187 dossiers geopend met oog op ambtshalve uitvoering van een herstelbevel. Slechts een tiental vonnissen en arresten werden ambtshalve uitgevoerd.

In de meeste gevallen ging de overtreder toch nog tot herstel over.

GEÏNDE SOMMEN

2.61 Overzicht van de geïnde transactiesommen bij regularisaties, meerwaarde en dwangsommen in 1998, in frank, op basis van de maandelijkse registratiegegevens door de provincies overgemaakt aan AROHM.
Bron: LIN, afdeling Bouwinspectie.

Definities

Bebouwde oppervlakte

De som van alle percelen die volgens het kadaster gedefinieerd zijn als bebouwd, dit wil zeggen percelen met appartementen, buildings, huizen en hoeven, bijgebouwen, ambachts- en industriegebouwen, opslagruimten, kantoorgebouwen, gebouwen met handelsbestemming, openbare gebouwen, gebouwen voor nutsvoorzieningen, gebouwen voor sociale zorg en ziekenzorg, gebouwen voor onderwijs, onderzoek en cultuur, gebouwen voor erediensten, gebouwen voor recreatie en sport en andere bebouwde percelen.

De kadastrale gegevens in het register vormen de basis van onze berekeningen. Wanneer de eigenaar echter belangrijke veranderingen van grond of verbouwingen vergeet te melden, kunnen de gegevens niet bijgewerkt worden.

De bebouwde percelen bevatten bovendien doorgaans een tamelijk belangrijk niet-bebouwd gedeelte (tuin, weide,...).

Onbebouwde oppervlakte

De som van alle percelen die volgens het kadaster gedefinieerd zijn als onbebouwd, dit wil zeggen akkerland, grasland, tuinen en parken, boomgaarden, bossen, woeste gronden, recreatieterreinen, gekadastreerde wateren en wegenis en andere onbebouwde percelen.

Ruimteboekhouding

Maakt een essentieel onderdeel uit van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. Deze ruimteboekhouding geeft aan hoeveel oppervlakte in 2007 besteed mag worden aan wonen, werken, natuur, bos en landbouw.

Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

Legt de ruimtelijke ordening van Vlaanderen voor de toekomst vast. Het creëert een algemeen ruimtelijk referentiekader voor het hele Vlaamse grondgebied. De doelstellingen van het ruimtelijk beleid voor de komende jaren zijn erin bepaald. Het is geen bestemingsplan, maar een kompas voor het beleid.

Stedelijk gebied

Volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen is dit het gebied waar intense ruimtelijke, culturele en socio-economische samenhang bestaat tussen verschillende menselijke activiteiten (wonen, diensten, werken, ...), waar dichte bebouwing overheerst en waar het wenselijk is de ontwikkelingen te stimuleren en te concentreren.

De grenzen van het 'stedelijke gebied' volgen niet noodzakelijk de administratieve stadsgrenzen.

Buitengebied

Volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen is dit het gebied waarin de open (onbebouwde) ruimte overweegt. Dit wil niet zeggen dat er geen bebouwing zou zijn. Gebouwen en infrastructuur die een samenhang hebben met de niet-bebouwde ruimte kunnen zelfs plaatselijk overwegen.

VOOR MEER INFORMATIE

Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.
NIS, Kadastrale Statistieken (1982-1999).

2.3 Waar het goed is om te wonen

Blikvangers

- Het bezit van een eigen woning blijft in Vlaanderen blijkbaar een belangrijk statussymbool. Meer dan driekwart is dan ook eigenaar. *(ill. 2.63)* De Vlaming geeft jaarlijks ongeveer één derde van zijn budget uit aan uitgaven voor deze woning (huur, aflossing, onderhoud, inrichting,...). *(ill. 2.72)*
- Een woning kopen kan nog, een nieuwbouw verwerven wordt daarentegen alsnar duurder. We zien de nieuwbouw dan ook fors afnemen. Deze trend wordt trouwens bevestigd door de dalende cijfers van leningen voor nieuwbouw van het Vlaams Woningfonds. *(ill. 2.83)* Dit heeft vooral te maken met een stijgende prijs van de bouwgronden *(ill. 2.64)*, alhoewel het stijgingspercentage verschilt naar regio. *(ill. 2.69)*
- Ook de bouwactiviteit van de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij liep lichtjes terug. Wel kunnen de eerste resultaten worden voorgelegd van het kernenbeleid in de sociale huisvesting. Daarbij wordt afgestapt van de grootschalige projecten buiten de stads- en dorpscentra en geopteerd voor een integratie van sociale huisvesting in bestaande of te realiseren woonkernen of wijken. *(ill. 2.88)*
- Ondersteuningsmaatregelen van de Vlaamse overheid bereiken specifieke doelgroepen. Zo komen huursubsidies, verbeterings- en aanpassingspremies vooral de senioren ten goede, terwijl bouwleningen, premies voor koop en renovatie vooral bij jongere gezinnen terecht komen. *(ill. 2.93)*
- Voor de Vlaming blijft de ideale woning nog steeds een alleenstaand huis met een tuin. *(ill. 2.74)* Gezien de ruimtelijke problemen maar ook de ontwikkelingen van onze huishoudens, waarbij vooral de gezinsverdunding en de vergrijzing opvallen *(ill. 2.71)*, komt dit ideaalbeeld onder druk te staan en zal de behoeften aan andere woonvormen toenemen.

2.3.1

Structuur van de woningmarkt

Om een doeltreffend woonbeleid te kunnen voeren, is het belangrijk de structuur van de woningmarkt te kennen. Dit hoofdstuk beschrijft zowel de vraag als het aanbod op de woningmarkt. Het aanbod wordt in beeld gebracht aan de hand van de indicatoren woonstatuut, woningtype en nieuwbouw van woningen. De vraag wordt afgeleid uit de indicatoren verkoop van woningen, flats en bouwgronden met de daaraan gekoppelde prijsevolutie.

We werpen ook een blik in de toekomst en wagen ons aan een prognose voor de nieuwbouw, vanuit de evolutie van de verschillende types van huishoudens.

Evolutie op de woningmarkt

De Vlaming blijft traditiegetrouw de fiere bezitter van een eigen woning (79%). Slechts 19% van de Vlaamse bevolking huurt een woning en de resterende 2% woont gratis als bijvoorbeeld concierge. Vlaanderen kende tot 1995 een relatieve krachtige ontwikkeling van de *nieuwbouw*. Vanaf 1996 merken we een terugval ondanks de historisch lage rentevoeten. Dit kan onder meer een gevolg zijn van de prijsstijgingen in de bouwgrond (zie verder in dit hoofdstuk). In 1998 werden in Vlaanderen 16.261 nieuwe woongebouwen opgetrokken, 15.178 huizen en 1.083 flats. In vergelijking met het voorgaande jaar

speelde het grootst aantal bouwopdrachten zich af in 1998 in de arrondissementen Maaseik, Tongeren, Oudenaarde en St.-Niklaas. In 1998 werden voor het Vlaamse Gewest 18.975 bouwgronden, 45.634 woningen en 17.638 flats verkocht. In tegenstelling tot de nieuwbouw waren 1997 en 1998 voor de verkoop van woningen en appartementen absolute toppers in vergelijking met de voorgaande jaren.

Koop- en huurprijzen

Een woning kopen is het duurst in Knokke-Heist. Daarna volgen vooral gemeenten uit Vlaams-Brabant: Beersel, Sint-Genesius-Rode, Hocilaart, Linkebeek en Overijse.

NIEUWBOUW

	TOTAAL AANTAL WOONGEBOUWEN	WOONGEBOUWEN MET 1 WONING	WOONGEBOUWEN MET MEERDERE WONINGEN	TOTAAL AANTAL WONINGEN	AANTAL WONINGEN IN GEBOUWEN MET MEERDERE WONINGEN
1975-1980	37.478	35.598	1.879	52.509	16.910
1981-1985	17.110	16.628	481	20.178	3.550
1986-1990	20.634	19.723	911	26.764	7.041
1991-1995	24.677	22.989	1.687	36.130	13.141
1996	20.351	19.030	1.321	29.116	10.086
1997	18.734	17.497	1.237	26.097	8.600
1998	16.261	15.178	1.083	23.197	8.019

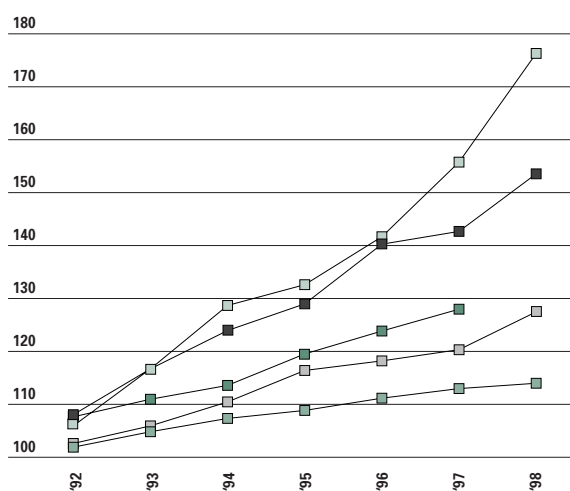
2.62 Begonnen woongebouwen in het Vlaamse Gewest. De periodes 1975 t.e.m. 1995 worden door een gemiddelde per jaar weergegeven. Bron: NIS.

WOONSTATUUT

	1997-1998
Eigenaar (zonder afbetaling van een lening)	39,2
Eigenaar (met afbetaling van een lening)	39,8
Huurder	15,8
Huurder (van een sociale woning)	2,8
Huurder (verminderde huur door werkgever)	0,2
Gratis gehuisvest door werkgever	0,8
Gratis gehuisvest door andere dan werkgever	1,5
	100,0

2.63 Woonstatuut in Vlaanderen (percentage huishoudens). Bron: NIS.

KERNCIJFERS VERKOOP

2.64 Evolutie van de prijzen bouwgronden, eengezinswoningen, flats, index gemiddeld inkomen en consumptieprijzen. Bron: NIS, STADIM. Gemiddelde prijs na uitsluiting van de 25% goedkoopste en de 25% duurste verkopen (gemiddelde prijs per m² voor de bouwgronden). 1991 = 100.

Het is een serieuze indicatie van het prijspeil waarmee deze provincie kampt. De andere gemeenten uit deze provincie kennen trouwens eveneens vrij dure woningprijzen.

Ook de Kempen is een prijzige regio. Voor de laagste prijzen moet men naar het Meetjesland, Haspengouw en naar de omgeving van Menen en Ronse. De sterkste prijsstijgingen in de periode 1997-1998 voor het kopen van een woning worden vooral in Vlaams-Brabantse gemeenten opgetekend. Ook Mechelen werd fors duurder.

Lichte prijsdalingen werden dan weer genoteerd in de Vlaamse-Ardennen en aan de Westkust.

De grondprijzen zijn nagenoeg de voorbije jaren

VERKOOP WONINGEN, FLATS EN BOUWGRONDEN

	WONINGEN	FLATS	BOUWGRONDEN
1990	41.520	13.095	30.177
1991	42.198	13.251	27.682
1992	43.845	14.993	27.738
1993	43.045	15.247	26.724
1994	42.976	15.702	26.500
1995	40.904	13.751	22.100
1996	42.672	16.467	21.640
1997	46.186	17.288	21.525
1998	45.634	17.638	18.975

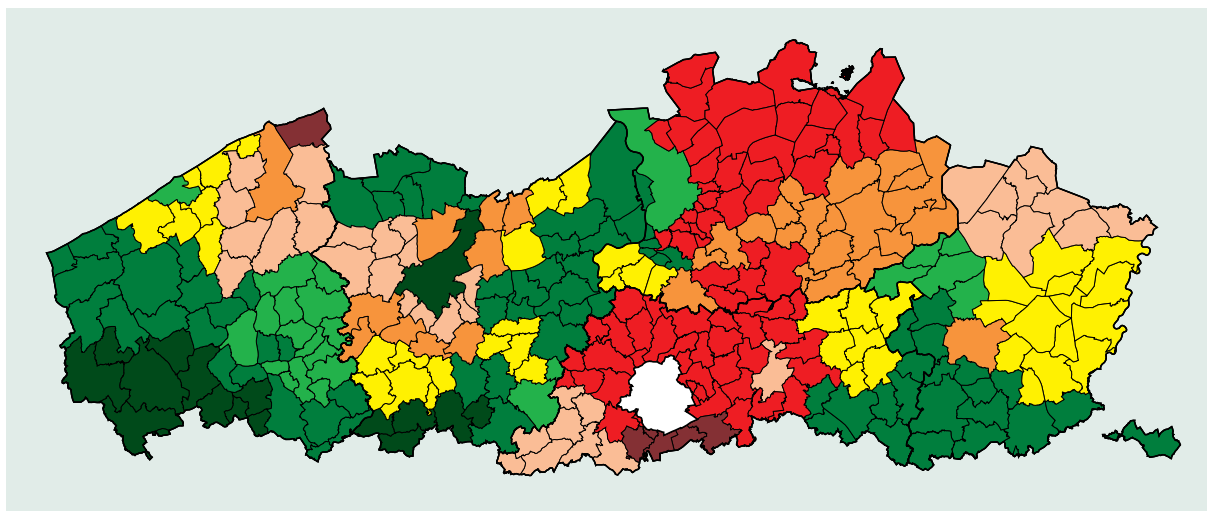
2.65 Verkoop woningen, flats en bouwgronden. Bron: STADIM.

NIEUWBOUW PER ARRONDISSEMENT

	1992	1995	1998
Vlaams Gewest	103,9	111,7	69,0
Prov. Antwerpen	99,7	95,8	56,4
Arr. Antwerpen	99,0	88,7	51,3
Arr. Mechelen	102,4	109,6	76,5
Arr. Turnhout	99,2	97,3	53,2
Prov. Vlaams-Brabant	98,1	89,7	62,7
Arr. Halle-Vilvoorde	97,1	85,7	64,0
Arr. Leuven	99,2	93,9	61,3
Prov. Limburg	98,0	124,5	85,1
Arr. Hasselt	104,0	128,0	86,3
Arr. Maaseik	101,0	112,0	77,4
Arr. Tongeren	83,2	136,9	94,1
Prov. Oost-Vlaanderen	113,0	137,2	84,4
Arr. Aalst	100,1	144,4	59,5
Arr. Dendermonde	113,7	124,3	80,9
Arr. Eeklo	127,4	178,6	112,1
Arr. Gent	105,6	119,0	82,4
Arr. Oudenaarde	123,2	173,3	122,8
Arr. Sint-Niklaas	136,4	152,5	94,5
Prov. West-Vlaanderen	110,1	116,5	62,3
Arr. Brugge	114,9	107,2	64,8
Arr. Diksmuide	117,1	175,2	95,3
Arr. Ieper	87,8	110,5	72,4
Arr. Kortrijk	102,9	108,3	66,6
Arr. Oostende	118,4	166,2	54,4
Arr. Roeselare	107,4	145,5	73,0
Arr. Tielt	97,5	116,2	74,7
Arr. Veurne	136,6	61,6	24,7

2.66 Nieuwbouw eengezinswoningen per arrondissement (1991 = 100). Bron: NIS.

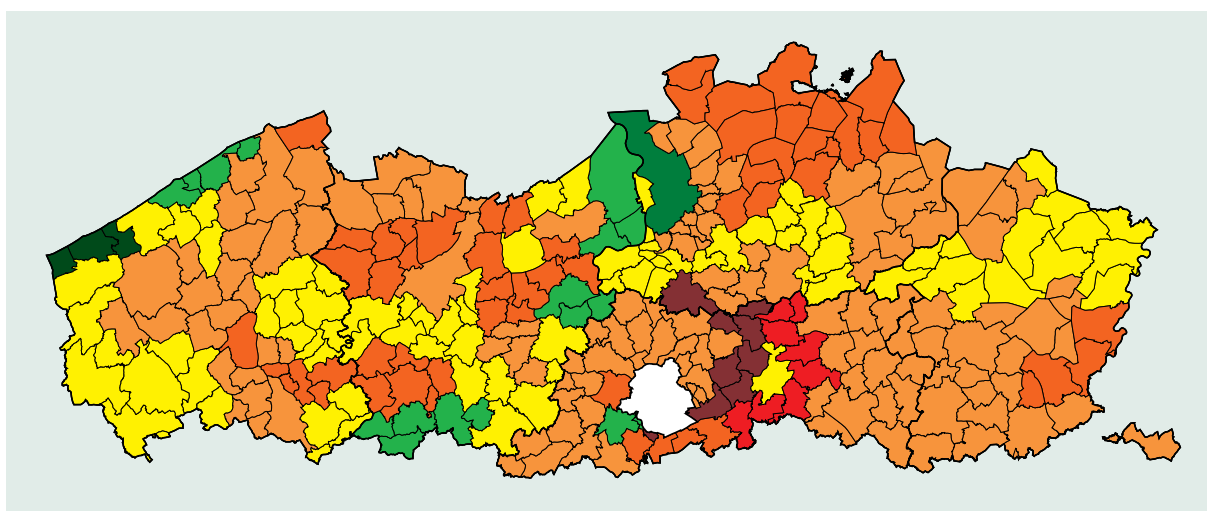
INDEX VAN DE PRIJZEN VAN DE WONINGEN

2.67 De index van de prijzen van de woningen in 1998 (Vlaanderen = 100).
Bron: STADIM.

130 tot 161 (6)	81 tot 86 (45)	57 tot 66 (16)
100 tot 130 (76)	75 tot 81 (24)	
94 tot 100 (36)	66 tot 75 (74)	
86 tot 94 (31)		

KOSTPRIJS WONINGEN

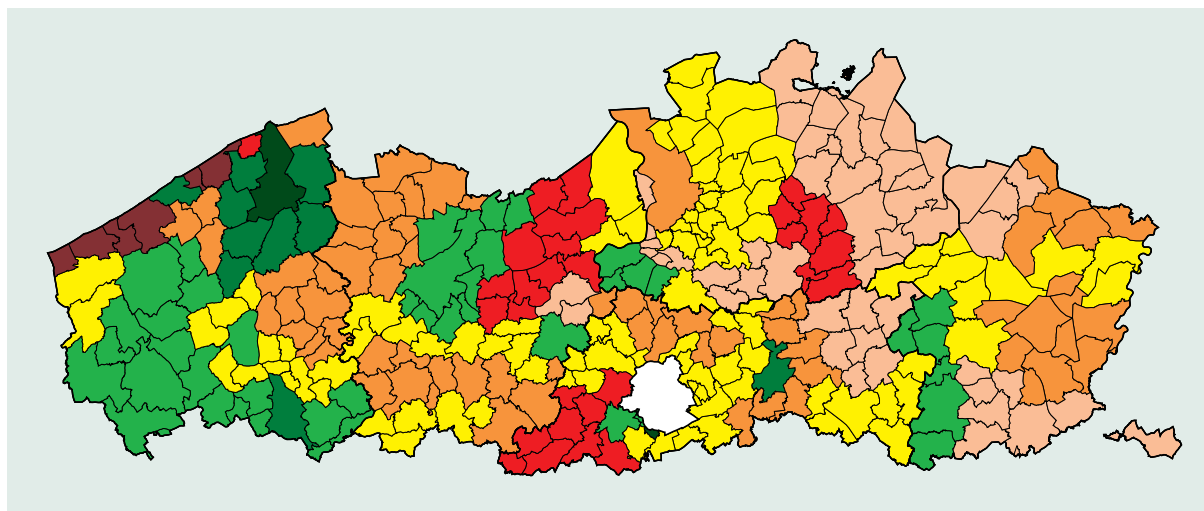
2.68 Kostprijs woningen index 1997-1998 (index 1997 = 100).
Bron: STADIM.

130 tot 143 (9)	100 tot 105 (82)	
120 tot 130 (8)	90 tot 100 (17)	
110 tot 120 (58)	80 tot 90 (1)	
105 tot 110 (130)	62 tot 80 (3)	

overal behoorlijk gestegen. Sinds 1991 is de index van de consumptiegoederen maar matig toegenomen. Het gemiddelde inkomen groeide in die periode echter wel met een kwart. Vergeleken met het gemiddeld inkomen is de verkoopprijs voor appartementen zelfs relatief in prijs gedaald, maar de ééngesinswoningen en bouwgronden laten een heel ander verhaal zien. Daar explodeerde de verkoopprijs met

een stijging van maar liefst 54% en 76%. Desondanks bleef de verkoop van woningen en flats vrij stabiel, maar de verkoop van bouwgrond kende in 1998 een duidelijke achteruitgang. Bij de huurprijzen is het overzicht niet zo eenvoudig te maken. Toch mag men aannemen dat de huurprijzen op de privémarkt tijdens de jaren negentig met een kwart zijn toegenomen. Over de huurprijs van de sociale woningen is heel wat meer geweten.

INDEX VAN DE GRONDPRIJS

2.69 Grondprijs index 1995-1998 (1995 = 100).
Bron: STADIM.

200 tot 325 (6)	120 tot 130 (98)
150 tot 200 (29)	110 tot 120 (43)
140 tot 150 (52)	100 tot 110 (10)
130 tot 140 (68)	90 tot 100 (2)

Ook daar merken we een prijsstijging: in de periode 1991-1998 groeide de huurprijs sterker dan het gemiddeld inkomen. Sinds 1996 is niettemin een status quo opgetreden en volgen deze huurprijzen getrouw de index der consumptieprijsen.

Toekomstverkenning

Eerst trouwen en dan een huis kopen: het zijn twee scharniermomenten in het leven van de Vlaming. Een woning kopen staat dan ook hoog op het verlanglijstje van de gehuwde gezinnen. Bij samenwonenden en alleenstaanden wordt slechts in de helft van de gevallen een woning aangekocht, en dan nog op veel latere leeftijd.

De jonge éénoudergezinnen - veelal alleenstaande moeders - kunnen zich veel moeilijker een eigen

HUURPRIJS SOCIALE WOONGELEGENHEDEN						
1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
108,9	110,1	122,4	125,8	130,2	131,4	132,2

2.70 Gemiddelde reële huurprijs sociale woongelegenheden (huizen + flats) (1991 = 100). Bron: VHM.

woning permitteren. Op oudere leeftijden gaat het vooral om weduwen en weduwnaars en hier is een eigen woning vrij courant. De trend van de toekomst laat zich vandaag al voelen: gezinsverdunding. Het standaardgezin van vader, moeder en twee kinderen komt steeds minder voor. We zien een toename van alleenwonenden en koppels zonder kinderen. Dat doet de vraag naar kleinere woningen toenemen.

PROJECTIE HUISHOUDENS

HUISHOUDENTYPE	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Alleenwonende	528.195	622.176	699.698	767.323	825.594	878.781
Gehuwd koppel zonder kinderen	551.267	569.388	589.224	611.532	633.019	654.798
Gehuwd koppel met kind(eren)	880.595	865.106	841.415	811.012	777.889	747.110
Ongehuwd koppel zonder kind(eren)	44.857	49.264	53.698	58.193	62.383	66.342
Ongehuwd koppel met kind(eren)	24.707	32.105	37.665	40.732	41.815,5	41.995
Alleenstaande ouder met kind(eren)	146.925	169.267	186.117	196.947	202.314	203.664
Totaal aantal huishoudens	2.176.546	2.307.305	2.407.816	2.485.739	2.543.014	2.592.690
Gemiddelde huishoudensomvang	2,59	2,51	2,43	2,37	2,32	2,27

2.71 Aantal huishoudens naar type en gemiddelde huishoudensomvang, projectie tot 2016. Bron: Wonen Onderzocht.

2.3.2 Woonkwaliteit

De zorg om een modern woningpark en het streven naar een geïntegreerd huisvestingsbeleid waar wonen, werken en vrijetijdsbesteding harmonieus samengaan blijft een hoofdbekommernis van de Vlaamse overheid. We gaan na hoe oud de woningen zijn. Een interessante indicator om te zien hoe verknocht de Vlaming aan zijn eigen woning is, vormt het deel van zijn inkomen dat hij jaarlijks in zijn huis of appartement investeert. Tenslotte gaan we ook het comfortpeil van de Vlaamse woningen na. Twee nieuwe instrumenten uit de Vlaamse Wooncode komen aan bod: het recht van voorkoop en het sociaal beheersrecht.

Woonkwaliteit

Ruim 22% van het Vlaamse woningpark is gebouwd voor 1945. Bijna de helft van de woningen dateert van na 1971. Zowel Wallonië als Brussel hebben een nog ouder woningpatrimonium.

De kwaliteit van de Vlaamse woningen is niettemin behoorlijk: twee derden vertoont nauwelijks gebreken.

Gemiddeld spenderen de huishoudens in Vlaanderen een derde van hun inkomen aan wonen.

Vooraf gepensioneerden geven relatief veel aan hun woning uit: niet minder dan 40% van hun inkomen.

Wooncomfort

Het wooncomfort blijft in Vlaanderen toenemen. Zo goed als elk huishouden beschikt over de minimale hygiënische infrastructuur. Kolen komen nog nauwelijks, en alleen bij de laagste inkomens, voor. Zowel een koelkast, een elektrische kookplaat, als een mico-golf zijn bij de overgrote meerderheid van de Vlaamse huishoudens gemeengoed geworden.

De vaatwasmachine is vooral ingeburgerd bij de bedienden. De diepvries wordt dan weer meer aangetroffen bij arbeiders.

Bijna alle Vlamingen hebben telefoon. De draagbare telefoon heeft nog heel wat marktruimte om te veroveren: slechts 8% van de huishoudens beschikt over een gsm.

Voldoende oppervlakte is eveneens een belangrijke factor in het wooncomfort. De woonruimte van de Vlamingen is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. Van de Vlaamse huishoudens haalt 83% het algemeen aanvaard minimum van 60 m².

Bij de niet-actieven bereikt echter 22% deze basisnorm niet.

Woonkeuze

Op een appartement leven is niet de eerste keuze van een Vlaming. Maar liefst 85% van de gezinnen woont in een open of een halfopen bebouwing of in een rijhuis.

Men ziet een duidelijke verschuiving met de leeftijd: de meeste twintigers die in appartementen wonen, zullen vrij snel verhuizen naar een ééngezinswoning.

WOONKOSTEN		
	HUISVESTING (%)	HUUR (%)
Gepensioneerde	40	27
Andere niet-actieve	34	24
Arbeider	32	21
Zelfstandigen	31	19
Bediende	30	18

2.72 Uitgaven per bevolkingsgroep aan huisvesting in het algemeen, en huur in het bijzonder. In percentage van het inkomen. Bron: NIS.

OUDERDOM WONINGPARK

	BRUSSEL	VLAANDEREN	WALLONIË	RIJK
Voor 1918	13,3	7,9	21,3	12,9
Van 1918 tot 1945	24,3	14,2	17,2	16,2
Van 1946 tot 1960	24,0	16,6	14,2	16,6
Van 1961 tot 1970	16,8	15,8	9,6	14,0
Van 1971 tot 1980	9,1	17,8	14,8	15,8
Van 1981 tot 1990	5,8	14,9	10,3	12,4
Van 1991 tot nu	3,1	11,2	7,6	9,1
Onbekend	3,6	1,5	5,3	3,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

2.73 Percentage van huishoudens dat leeft in een woning, volgens bouwjaar van de woning. Bron: NIS.

WOONKEUZE

	1997-1998
Open	41,3
Half open	22,1
Rijwoning	21,1
Flat/studio binnen 2 woningen	1,0
Flat/studio binnen 3-4 woningen	2,4
Flat/studio binnen 5-9 woningen	4,6
Flat/studio binnen 10+	5,9
Andere	1,0
Totaal	100,0

2.74 Woonkeuze binnen Vlaanderen. Bron: NIS.

VERNIEUWBOUWBEHOEFTE INCLUSIEF LEEGSTAND

	1991-1995	1995-2000	2000-2005	2005-2010	1991-2010
Prov. Antwerpen	4.542	3.787	3.335	3.485	15.150
Antwerpen	2.797	2.376	2.107	2.316	9.596
Mechelen	797	663	597	567	2.623
Turnhout	947	749	632	603	2.931
Prov. Vlaams-Brabant	4.000	3.568	3.846	5.040	16.454
Halle-Vilvoorde	2.164	1.909	1.982	2.692	8.747
Leuven	1.837	1.659	1.864	2.348	7.708
Prov. West-Vlaanderen	21.881	20.510	27.485	37.361	107.237
Brugge	5.170	4.930	6.613	9.156	25.869
Diksmuide	931	897	1.140	1.501	4.468
Ieper	2.180	2.067	2.617	3.361	10.225
Kortrijk	5.451	4.928	6.743	9.138	26.259
Oostende	2.973	2.798	3.786	5.258	14.816
Roeselare	2.613	2.383	3.206	4.449	12.651
Tielt	1.518	1.448	1.963	2.660	7.588
Veurne	1.045	1.059	1.417	1.839	5.359
Prov. Oost-Vlaanderen	27.457	25.447	34.174	45.460	132.538
Aalst	5.435	5.000	6.731	8.696	25.862
Dendermonde	3.505	3.127	4.431	5.951	17.014
Eeklo	1.585	1.441	1.907	2.662	7.594
Gent	10.690	10.054	13.120	17.506	51.370
Oudenaarde	2.361	2.295	2.942	3.706	11.304
Sint-Niklaas	3.881	3.529	5.043	6.940	19.393
Prov. Limburg	7.326	7.028	8.839	12.537	35.729
Hasselt	3.695	3.475	4.425	6.212	17.807
Maaseik	1.773	1.927	2.096	3.195	8.991
Tongeren	1.858	1.626	2.317	3.130	8.931
VLAANDEREN	65.205	60.341	77.678	103.883	307.108

2.75 Raming totale vernieuwbouwbehoefte inclusief leegstand Vlaanderen 1991-2010. Bron: Wonen onderzocht.

PRIVÉ-UITGAVEN VOOR WONEN

	1978-1979	1987-1988	1995-1996	1996-1997	1997-1998
Eerste of tweede woning	23,5	26,6	25,8	27,5	26,6
bruto huur	17,0	20,7	20,7	22,1	21,4
verwarming, verlichting en water	6,5	5,9	5,1	5,4	5,2
Meubelen, vaste toebehoren en huishoudartikelen in textiel	4,7	2,7	3,0	2,7	2,8
Grote huishoudartikelen	1,3	1,2	1,3	1,0	0,9
Onderhoud van het huis	3,5	3,0	2,6	2,5	2,7

2.76 Evolutie van de privé-uitgaven voor wonen, in percentage van de totale gezinsuitgaven. Bron: NIS.

AARD VAN DE WONING

	20-29	30-39	40-49	50-59	60 EN MEER
Eengezinswoning (open bebouwd)	36,0	37,3	48,8	49,2	35,4
Eengezinswoning (half open bebouwd)	11,6	24,5	21,8	20,6	23,5
Eengezinswoning (rijhuis)	26,8	25,4	20,6	20,3	17,9
Appartement in een gebouw van 2 woningen	2,8	2,0	0,0	1,3	1,3
Appartement in een gebouw van 3-4 woningen	4,4	1,3	2,2	1,5	3,8
Appartement in een gebouw van 5-9 woningen	7,1	5,1	1,9	3,5	6,3
Appartement in een gebouw van 10 woningen	11,4	3,3	3,2	2,8	10,9
Andere woningtype	0,0	1,2	1,5	0,8	0,9

2.77 Aard van de woning in functie van de leeftijdsklassen. Bron: NIS.

HUISHOUDELIJK COMFORT

	1997-1998
Aansluiting betaaltelevisie	5,5
Aansluiting internet	6,1
Aansluiting op kabel-TV	92,7
Paraboolantenne	2,0
Aansluiting op telefoon	95,0
GSM	8,4
Koelkast	74,2
Koel- diepvrieskast	31,5
Wasmachine/droger	1,1
Computer (PC)	36,9
Fornuis op aardgas	28,0
Fornuis op butaan- of propaangas	10,8
Fornuis op electriciteit	64,3
Micro-golf oven	67,6
Stofzuiger	98,6
Televisie (kleur)	96,8
Vaatwasmachine	34,7

2.78 Huishoudelijk comfort (percentage huishoudens in bezit van minstens één van de opgesomde goederen in Vlaanderen). Bron: NIS.

WOONRUIMTE

	1997-1998
< 35 m ²	4,8 %
35-44 m ²	1,6 %
45-54 m ²	3,8 %
55-64 m ²	6,7 %
65-84 m ²	19,4 %
85-104 m ²	23,7 %
105-124 m ²	18,5 %
125 m ² >	21,1 %
Totaal	100,0 %

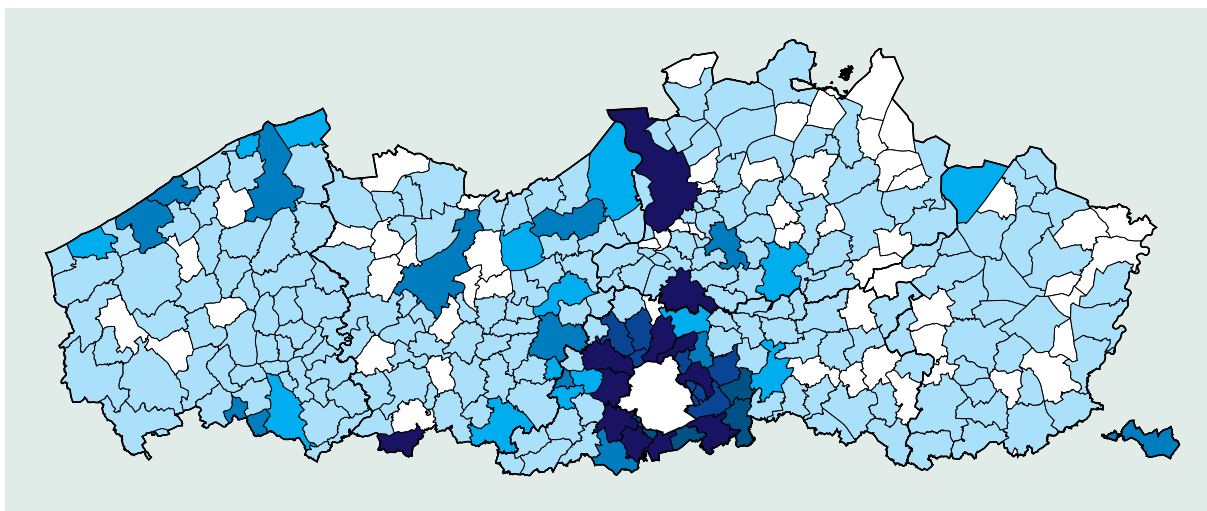
2.79 Woonruimte in Vlaanderen in m². Bron: NIS.

Bij een kwart van de zestigplussers treedt dan weer de omgekeerde beweging op. Zij laden de meubels in een verhuiswagen richting hoogbouw.

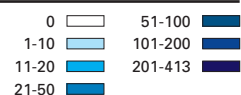
Recht op voorkoop

Het recht op voorkoop is relatief eenvoudig: een eigenaar die zijn woning verkoopt, is verplicht die woning aan te bieden aan de Vlaamse Huisvestings-

RECHT VAN VOORKOOP

2.80 Aantal aanbiedingen "Recht van Voorkoop" tussen 1 februari 1999 en 6 oktober 1999.
Bron: VHM.

maatschappij, een Sociale Huisvestingsmaatschappij, de gemeente of het OCMW. Zij kunnen de woning kopen aan dezelfde prijs die de verkoper van een derde-koper kan krijgen.

Het recht op voorkoop geldt enkel voor woningen in slechte staat of gelegen in speciale door de Vlaamse regering afgebakende gebieden.

Tussen 1 februari en 6 oktober 1999 werden 8.600 dossiers ingediend. 15 woningen werden effectief via dit systeem aangekocht.

Het sociaal beheersrecht

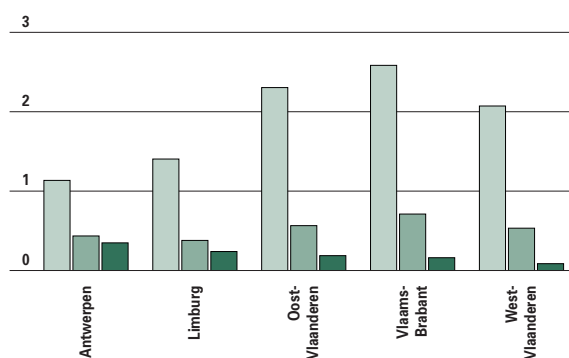
Dit recht houdt in dat bepaalde instanties het recht hebben om woningen voor (minimaal) negen jaar in beheer te nemen, te renoveren en te verhuren. Dit instrument heeft tot doel te voorkomen dat leegstaande maar kwaliteitsvolle huizen van de woningmarkt verdwijnen en kan eveneens worden uitgeoefend op alle niet-conforme, ongeschikte of onbewoonbare woningen die niet binnen de reglementair voorziene termijn zijn gerenoveerd. Vooralsnog zijn er geen gegevens over deze maatregel beschikbaar.

Heffing op leegstand en verkrotting

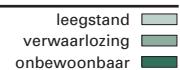
De strijd tegen leegstand en verkrotting is eveneens een topprioriteit van het Vlaamse woonbeleid. Gebouwen en woningen waarvan de gemeenten vermoeden dat ze leeg staan en verkrotten worden

gesignaleerd aan de bevoegde administratie ABAFIM die een aanslagbiljet opmaakt. Eigenaars die een dergelijke aanslag in de bus vinden kunnen gemotiveerd verzet aantekenen en zich van deze lijsten laten schrappen. Het aantal daadwerkelijke heffingen is dan ook maar een beperkt deel van de onderzochte of geïnventariseerde woningen. De geïnde financiële middelen vloeien via het Sociaal Impulsfonds terug naar de gemeenten. Zij kunnen deze fondsen enkel gebruiken voor de verbetering van de woonomgeving en de woonkwaliteit. Het SIF stelde voor 1998 1,6 miljard frank ter beschikking.

LEEGSTAND EN VERKROTTING

2.81 Inventaris van de leegstand, verwaarlozing en onbewoonbaar/ongeschikte woningen in Vlaanderen, x 1.000. Bron: AROHM.

2.3.3 Overheidsoptreden: particulieren

De Vlaamse overheid wil haar rol spelen op de woningmarkt. Eén van de concrete maatregelen om de woningmarkt positief te beïnvloeden zijn de tegemoetkomingen aan particulieren voor bouw, aankoop en verbouwing van woningen. Twee actoren spelen hier een voorname rol, nl. het Vlaams Woningfonds en de Vlaamse Huinvestigingsmaatschappij. Bovendien tracht de overheid de sociale verhuurkantoren en de huurdersbonden bij te sturen en hen tevens bij deze sociale opdracht nauw te betrekken.

Tegemoetkomingen

De Vlaamse overheid tracht de particulieren ertoe te bewegen een eigen woning te bouwen, te kopen of te renoveren. In 1998 trok ze voor 1,7 miljard frank aan premies uit. Verder verleent zij ook nog huurtegemeetkoming voor huurders met een laag inkomen en huurverminderingen voor grote gezinnen in een sociale woning.

Ook de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij verstrekt sociale leningen aan particulieren voor de bouw, aankoop of renovatie van een sociale woning.

Particuliere sector met sociaal doel

Het Vlaams Woningfonds is een coöperatieve vennootschap die hypothecaire kredieten toestaat aan minder goeude gezinnen voor de renovatie en sanering of aankoop van een eigen woning.

Op 1 juli 1996 besliste de Vlaamse regering om de doelgroep van het Vlaams Woningfonds uit te breiden tot gezinnen met 2 kinderen ten laste, aanvankelijk alleen binnen 10 kernsteden.

Sinds 1 januari 1998 werden nog 12 steden aan deze lijst toegevoegd en sinds 23 januari 1999 kan het Vlaams Woningfonds leningen toekennen aan alle gezinnen in het Vlaamse Gewest met 2 kinderen en een bescheiden inkomen.

Ondanks al deze uitbreidingen daalde het aantal leningen in 1998 lichtjes tot 2.119 eenheden.

Deze daling is vooral te wijten aan de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen, ondanks de toe-

name in Limburg en West-Vlaanderen.

Vlaams-Brabant blijft status quo.

Er worden steeds minder leningen toegekend voor nieuwbouw, steeds meer voor aankoop en terugbetaling van schulden. In vergelijking met 1995 is de schuldaflossing met 21% toegenomen.

De hypothecaire leningen op die manier beschikbaar werd vanzelfsprekend bijzonder interessant dankzij de lage rentevoeten.

In vergelijking met het begin van de jaren '90 worden meer leningen toegekend aan eigenaars. Het aandeel van de ontleners met een arbeidersstatuut neemt toe tot de helft van het totaal.

De groep 'zonder beroep' blijft relatief hoog op 21,5%.

De allochtonen maken 25% uit van het cliënteel.

Sociale verhuurkantoren

De sociale verhuurkantoren zijn gegroeid uit het welzijns- en opbouwwerk. Zij bewegen zich op de privé huurmarkt en hebben hoofdzakelijk een zeer kwetsbaar bewonerspubliek als doelgroep: de kansarme en kwetsbare huurder die maar moeilijk een huisbaas kan overtuigen om hem of haar een huurcontract te geven.

De verhuurkantoren treden op als bemiddelaars tussen eigenaars-verhuurders en huurders.

In december 1998 waren er in Vlaanderen 62 sociale verhuurkantoren, met als zwaartepunt West- en Oost-Vlaanderen.

Samen hebben zij 1.642 woningen in beheer, meer dan een verdubbeling sinds 1994.

INDIVIDUELE TEGEMOETKOMINGEN

JAAR	AANTAL BEGUNSTIGDEN	TOTAAL BEDRAG (1) (100%)	NIEUWBOUW (IN %)	KOOP OPENBARE SECTOR (IN %)	KOOP BESTAANDE WONING (IN %)	RENOVATIE (2) (IN %)
1990	24.961	4.385.217.318	68,6	1,9		29,5
1991	20.254	3.784.527.891	61,3	3,3	2,3	33,1
1992	21.984	3.726.162.234	50,2	2,7	4,5	42,6
1993	21.045	3.288.345.509	39,5	6,0	7,9	46,6
1994	18.982	2.474.933.476	28,3	3,5	3,8	64,4
1995	14.591	1.554.495.751	22,5	3,4	2,3	71,8
1996	14.258	1.290.367.298	17,2	5,7	1,4	75,7
1997	15.766	1.732.429.294	24,6	6,6	2,6	66,2
1998	13.616	1.775.136.759	25,8	6,2	2,4	65,6

2.82 *Individuele tegemoetkomsten in het kader van eigen woningen. Bron: AROHM.*

Deze tabel bevat de particuliere begunstigden en de vastgelegde bedragen inzake de oude stelsels van bouwpremies, kooppremies, saneringspremies, huisvestingspremies, verwervingspremies, renovatiepremies en stads- en dorpsvernieuwingspremies en de nieuwe stelsels van tegemoetkomsten in de leningslast (TIL) (voor bouw, koop openbare sector, koop privé sector, renovatie) en verbeterings- en aanpassingspremies (VAP). In de kolom "renovatie" zitten zowel de saneringspremies en de VAP als de renovatiepremies en stads- en dorpsvernieuwingspremies en de TIL-renovatie.

(1) In 1993 werden nieuwe reglementeringen van kracht. Voor het belangrijkste nieuwe stelsel (TIL) worden de uitbetalingen gespreid over een periode van minimum 3 en maximum van 6 jaar. De daling vanaf 1994 is voor een deel te wijten aan het feit dat de eerste vastlegging slechts voor 3 jaar gebeurde. Deze daling gaat door tot in 1996 omdat de tweede vastlegging (verlenging van 3 jaar) nog maar zeer beperkt meespeelt, vanaf 1997 is er opnieuw een stijging omdat de verlenging reeds in ruimere mate meespeelt. Vanaf 1996 (zeer beperkt) en verder in 1997 (in ruimere mate) en 1998 (voluit) heeft de tweede vastlegging (verlenging van 3 jaar) dus haar invloed. Hierbij weze opgemerkt dat voor die verlengingen wel de bedragen meegeteld worden maar niet de begunstigden (zijn reeds geteld bij de eerste vastlegging).

(2) Vanaf 1994 wordt het % van de tegemoetkomsten voor "Renovatie" in positieve zin vertekend door de afhandeling van een groot aantal saneringsdossiers tegelijk met een sterk slinkend aantal bouwdoossiers van de oude reglementering. Dit zet zich verder door en het % "renovatie" bereikt zijn hoogtepunt in 1996. In 1997 wordt de trend (stijgend % renovatie) gekeerd en in 1998 stabiliseert het % renovatie zich op ongeveer hetzelfde peil als dat van 1997.

VLAAMS WONINGFONDS

ACTIVITEITEN VWF EN ONTLENNERSGEZINNEN	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ontleningen							
nieuwbouw	636	459	336	301	248	237	111
aankoop al dan niet werken	971	875	760	1.030	1.010	1.122	1.223
werken eigen woning	401	347	300	348	315	268	236
terugbetaling schulden al dan niet werken	78	143	284	444	481	496	538
andere	17	23	66	29	-	-	-
Totaal leningen	2.107	1.847	1.746	2.152	2.065	2.135	2.119
Nieuwbouw als % van de begonnen woningen	1,8	1,4	0,9	0,7	0,8	0,9	0,5
Gemiddeld aantal personen	5,5	5,5	5,5	5,4	5,4	5,2	5,0
Gemiddeld aantal kinderen	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,3	3,2
Gemiddelde leeftijd van de vader	35j 5md	35j 7md	35j 8md	35j 9md	36j 35j 11md	36j 1md	
Gemiddelde leeftijd van de moeder	33j 3md	33j 5md	33j 6md	33j 7md	34j 33j 9md	33j 9md	
Gemiddelde leeftijd van de kinderen	7j 3md	7j 6md	7j 6md	7j 11md	8j 8j 1md	8j 1md	
Gemiddeld bruto-maandinkomen	76.412	76.335	76.884	75.224	75.339	72.234	73.585
Percentage huurder voor toekenning lening	74	69	62	59	55	56	55
Percentage eigenaar voor toekenning lening	23	26	34	37	38	35	35
% leningen aan gezinnen van vreemdelingen	19,9	20,4	21,0	21,6	23,4	26,6	24,7
% gezinnen die financiële middelen besteden aan aanpassing van de woning	57,1	56,0	53,5	48,5	46,4	46,6	47,3
Vastleggingen voor huurhulpactiviteiten (in mln. frank)	116	265	213	449	170	255	150

2.83 *Verwezenlijkingen Vlaams Woningfonds en karakteristieken van de ontleennersgezinnen. Bron: VWF.*

VERHUURKANTOREN

	AANTAL SVK'S ⁽¹⁾	NIET SUBSIDIEERBARE WONINGEN ⁽²⁾	SUBSIDIEERBARE WONINGEN ⁽³⁾	TOTAAL
1994	29	233	505	738
1995	33	362	580	942
1996	38	576	858	1.434
1997	36	613	897	1.510
1998	62	676	966	1.642

2.84 Aantal wooneenheden op 31/12. Bron: Vlaams Overleg Bewonersbelangen.

(1) Sociale verhuurkantoren.

(2) Woningen gehuurd voor sociale huisvestingsmaatschappijen, VWF, lokale besturen, erfpacht of woningen in eigendom.

(3) Woningen gehuurd op de privé-markt die effectief verhuurd zijn.

Huurdersbonden

Huurdersbonden informeren en begeleiden de zwakkere huurders. De meest voorkomende vragen waarmee de huurdersbonden geconfronteerd worden zijn de beëindiging van het huurcontract, de herstellingen en staat van de woning, de huurwaarborg, de kosten en lasten.

Er zijn vijf provinciale en twee regionale huurdersbonden met 12.258 individuele leden en 273 collectieve leden (zoals vzw's).

Zij verstrekken advies in 26 Vlaamse steden en gemeenten.

De huurdersbonden worden erkend door diverse lokale instanties, zoals gemeenten, OCMW's en lokale sociale huisvestingsmaatschappijen.

Inkomensverzekering

Wie een woning bouwt of renoveert is, mits te voldoen aan een aantal voorwaarden, gratis verzekerd tegen inkomensverlies.

Als men tijdens de eerste tien jaar na het afsluiten van een hypothecaire lening onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, neemt de Vlaamse overheid grotendeels de afbetaling op zich.

Deze tegemoetkoming wordt gedurende maximaal drie jaar toegekend en bedraagt ten hoogste 20.000 frank per maand.

Deze regeling is nog zeer nieuw, maar tussen de opstart in juli 1998 en eind september 1999 werden reeds 5.018 polissen 'verzekering tegen inkomensverlies' afgesloten.

2.3.4 Overheidsoptreden: eigen bouwactiviteiten

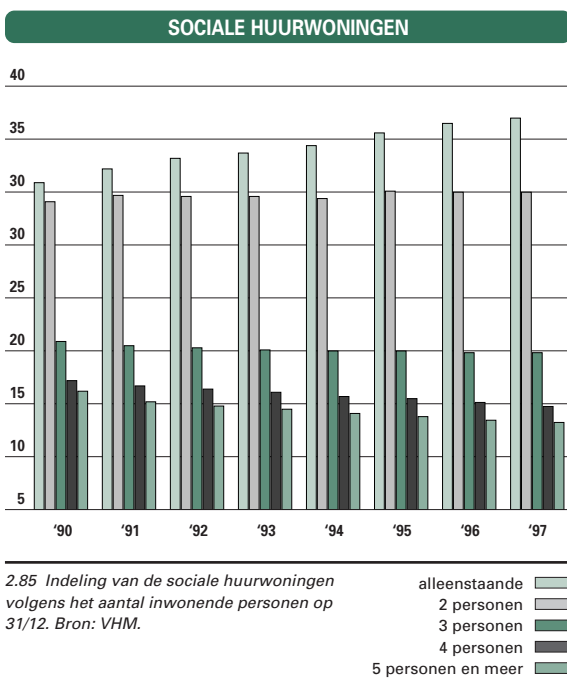
Zorgen voor een degelijke huisvesting voor kwetsbare groepen blijft een belangrijk aandachtspunt voor de Vlaamse overheid. Deze taak wordt onder meer door de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij samen met haar erkende sociale huisvestingsmaatschappijen en het Vlaams Woningfonds vervuld. Ook het urgentieprogramma Domus Flandria en het project Vlabinvest zijn sprekende bewijzen van de zorg om de woonzekerheid en het realiseren van woningen van goede kwaliteit.

De Vlaamse overheid werkt voor haar sociale woningbouw samen met de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM) met haar 120 erkende sociale vennootschappen, het Vlaams Woningfonds (VWF), de gemeenten, de OCMW's en de intercommuna-

les. Elk daarvan kan een beroep doen op middelen van de Vlaamse overheid.

Vlaamse Huisvestingsmaatschappij

De bouwactiviteit liep licht terug: in 1998 werden door de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij 2.597 nieuwe woningen neergezet, nog altijd goed voor 11% van de begonnen woningen in het Vlaamse Gewest maar wel ruim honderd eenheden minder dan het jaar voordien. Tegelijk heeft de VHM ook merkkelijk minder woningen verkocht. Dat alles resulteerde in een toename van 1,5% woningen in

REGIONALE VERDELING

	AANTAL WONINGEN	AANTAL NIET-BETROKKEN WONINGEN	AANTAL WONINGEN MET ANDERE BESTEMMING
Antwerpen	40.523	1.570	204
Limburg	15.442	97	72
Vlaams-Brabant	28.938	455	115
Oost-Vlaanderen	13.820	456	38
West-Vlaanderen	23.230	299	93
Totaal	121.953	3.128	522

2.86 Vlaamse Huisvestingsmaatschappij - regionale verdeling. Bron: VHM.

VHM-ACTIVITEITEN

		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Huurwoningen	totaal	923	3.886	3.279	2.377	1.791	2.157	1.831
	reguliere middelen	319	229	366	317	400	611	782
	bijzondere programma's	534	3.492	2.692	1.824	1.247	1.385	800
	eigen middelen maatsch.	70	165	221	236	144	161	249
Koopwoningen	totaal	527	475	950	848	649	560	765
	reguliere middelen	416	351	491	278	438	486	586
	bijzondere programma's	58	115	350	391	61	-	-
	eigen middelen maatsch.	53	9	109	179	150	74	179
Totaal aantal woningen		1.450	4.349	3.979	3.225	2.440	2.717	2.596
als % van het totaal aantal begonnen woningen		4,1	13,0	10,2	8,0	8,3	10,4	11,1
Renovatie en verbeteringswerken	totaal	2.891	2.312	7.061	7.530	4.668	4.743	10.361
	reguliere middelen	1.050	1.201	3.387	1.478	2.061	2.640	4.922
	bijzondere programma's	0	96	2.332	5.134	1.739	256	1.383
	eigen middelen maatsch.	1.841	1.015	1.342	918	868	1.847	4.056
Hypothecair krediet	totaal	434	814	647	1.759	1.705	1.690	1.194
	nieuwbouw	207	130	134	138	87	65	49
	krotbestrijding	127	144	183	891	712	703	616
	aankoop sociale woning		540	330	730	906	922	529
Verkopen	totaal	1.148	858	791	889	1.192	1.337	874
	huurwoningen	365	324	347	262	286	270	250
	koopwoningen	783	534	444	627	989	1.067	624
Sociale kavels en gerealiseerd	aantal kavels	357	335	399	112	120	115	437
	aantal verkavelingen	27	28	23	9	10	5	43

2.87 Overzicht van de VHM-activiteiten. Bron: VHM.

vergelijking met het voorgaande jaar: op 1 januari 1998 beschikten de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij en haar lokale sociale huisvestingsmaatschappijen over 121.953 wooneenheden. Nauwelijks 2,5% werd niet verhuurd, het merendeel omdat die woningen in de stellingen stond voor renovatie.

In 1998 had ruim de helft van de huurders een inkomen van minder van 500.000 frank. De huurders blijken steeds vaker alleenstaanden te zijn, een trend die zich ononderbroken doorzet sinds begin de jaren negentig.

In 1998 maakte de VHM 437 sociale kavels bouwrijp en verleende 1.194 hypothecaire kredieten, een forse daling in vergelijking met de voorgaande jaren.

Kernenbeleid

Niet zozeer de cijfers zijn hier van belang, maar wel de plaats waar deze woningen neergezet werden. De uitdaging bestond erin om een ander soort sociale

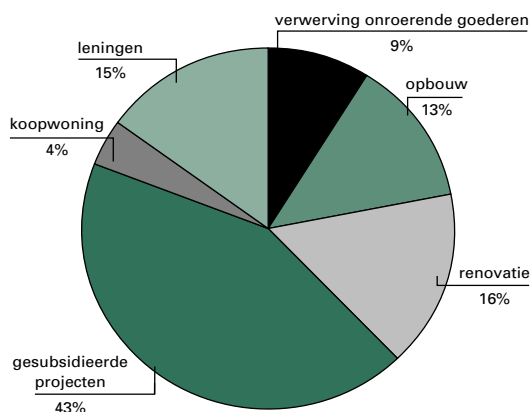
huisvesting tot stand te brengen. Grootschalige huisvestingsprojecten die buiten de stads- en dorpscentra worden neergepoot, zijn niet meer van deze tijd. De ervaring heeft geleerd dat zich in dergelijke projecten vaak wijvingen voordoen rond leefbaarheid, onveiligheidsgevoelens, samenleving en mobiliteit. Het creëren van een goede sociale mix binnen een wijk voorkomt vele problemen en komt de leefbaarheid ten goede.

Het kernenbeleid koos resoluut voor kleinere projecten, die op loopafstand van de kern liggen, op minder dan 600 meter van een kruidenier of een supermarkt, van een basisschool of van een kerk, echt in het centrum dus.

Er werd verder gestreefd naar gemengde projecten, waarbij naast huurwoningen ook sociale en private koopwoningen, winkelruimten en zelfs ontmoetingsplaatsen zouden voorzien worden. Om deze gemengde projecten te stimuleren, konden er in de regel niet meer dan 20 huur- of koopwoningen in één groep gepland worden. Het kernenbeleid werd gelanceerd

in februari 1996, met een budget van maar liefst 9 miljard frank voor de periode 1996-1998. Een bilan van dit driejarenprogramma: 371 nieuwe woningen en 129 koopwoningen werden gebouwd,

VERDELING MIDDELEN KERNENBELEID

2.88 Verdeling middelen kernenbeleid. Bron: VHM.

DOMUS FLANDRIA

	SH'S	GOI	PRIVÉ	TOTAAL
Huurwoningen	2.837	1.172	3.110	7.119
Koopwoningen	753	81	463	1.227
Renovatie	2.098	28	-	2.126
Totaal	5.688	1.281	3.573	10.542

2.89 Domus Flandria, aantal woningen per initiatiefnemer, toestand 31/12/98. Bron: Domus Flandria, jaarverslag 1998.
SH: Sociale Huisvestingsmaatschappijen VHM en het Vlaams Woningfonds.
GOI: Gemeente, OCMW, Intercommunale.

WOONBELEID VAN PROVINCIES EN GEMEENTEN

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Provincie (1)	1.068	1.050	934	997	768	610
Gemeente (2)	1.998	2.025	710			

2.90 Subsidiëring van de overheidsinitiatieven in miljoen frank. Bron: provincies, EWBL.
(1) Ramingen op basis van begrotingscijfers, exclusief werkingskosten.
(2) Eindrekeningen 1995 en 1996 voor huisvesting en stedenbouw.

ACTIVITEITEN VLABINVEST

IN VOORBEREIDING	ERFPACHT	HUUR	KOOP
125	Wemmel 7	St.-Genesius Rode 13 Tervuren 52 Overijse 27	St.-Genesius Rode 12

2.91 Activiteit Vlabinvest. Aantal woningen. Bron: Vlabinvest.

33 oude vervangen door nieuwe en 2.240 woningen gerenoveerd louter en alleen met de middelen van de sector. Daarnaast werden er nog 4.986 aanpakmiddelen aanvullende financiering van gesubsidieerde projecten. Tenslotte werden 636 saneringsleningen en 4 nieuwbouwleningen vastgelegd. Wordt het kernenbeleid voortgezet? De raad van bestuur van de VHM heeft inmiddels beslist om voor het jaar 1999 opnieuw een bedrag van 3,25 miljard frank eigen middelen vrij te maken. Op die manier wordt de trend naar kernversterking en kernenbeleid van de voorbije drie jaar doorgetrokken.

Domus Flandria

Het urgentieprogramma was een overheidsprogramma voor de bouw van 10.000 sociale woningen. Het lag in de bedoeling van de overheid om 6.500 nieuwe huurwoningen, 2.000 koopwoningen en 1.500 gerenoveerde woningen te realiseren. Dit project wordt nu afgerond. Binnen het totaal pakket werd 54% van deze woningen gerealiseerd door de lokale huisvestingsmaatschappijen van de VHM of VWF. De gemeenten, de OCMW's en de intercommunales realiseerden 12%, en de privé 34%.

Vlabinvest

Vlabinvest, het Investeringsfonds voor Grond- en Woonbeleid voor Vlaams-Brabant, wil de uitwijking van de Vlaamse bevolking uit de Vlaamse rand rond Brussel tegengaan. Dat is geen makkelijke opgave want de huur- en koopprijzen in deze regio zijn bij de hoogste in Vlaanderen.

Met de medefinanciering van Vlabinvest kunnen intercommunales en sociale huisvestingsmaatschappijen extra huur- en koopwoningen bouwen die aan een redelijke prijs op de markt worden gebracht.

Provincies en gemeenten

Ook de provincies en gemeenten spelen een rol in deze materie via leningen en subsidies.

2.3.5 Doelgroepen

Een woonbeleid is ruimer dan het neerzetten van huizen en het subsidiëren van baksteen. De Vlaamse overheid moet ook de doelgroepen in de gaten houden en zien welke doelgroepen prioritair ondersteuning nodig hebben. We gaan na welke groepen op dit moment premies ontvangen en nemen eveneens enkele kwetsbare groepen zoals éénoudergezinnen, senioren, migranten en woonwagenbewoners onder de loep.

Als we naar de inkomsten van de huidige begunstigten kijken, is het wel duidelijk dat deze groepen zonder enige steun slechts uiterst moeilijk dergelijke investeringen zouden aankunnen. De verbeterings- en aanpassingspremies van de Vlaamse overheid gaan vooral naar de inkomensklasse tot 850.000 frank. Het Vlaams Woningfonds verleent 30% van haar leningen aan personen met een inkomen beneden 500.000 frank. Het netto belastbaar inkomen van de huurders van een sociale woning ligt voor 57% van hen eveneens onder de 500.000 frank. De huursubsidies helpen in de eerste plaats de nog lagere inkomens.

Huursubsidies, verbeterings- en aanpassingspremies komen vooral de senioren ten goede.

Bouwleningen, premies voor koop en renovatie worden meer aan jonge mensen uitbetaald. Toch is een grote kentering waar te nemen in de huursubsidies. Op vier jaar tijd is het aandeel van de categorie 'jonger dan 40' verdubbeld.

Als we de steunmaatregelen per provincie nader bekijken zien we sterke regionale verschillen.

Antwerpen trekt vooral tegemoetkomingen aan voor huur en koop binnen de privé-sector. De inwoners van Vlaams-Brabant bouwen en kopen eerder binnen de openbare sector. Oost- en West-Vlaanderen nemen dan weer 50% van de tegemoetkomingen voor renovatie voor hun rekening. Dit is logisch omdat Oost- en West-Vlaanderen een vrij oud woningpatrimonium hebben.

Eenoudergezinnen

Het is zonneklaar dat vanaf twee uitkeringen of vanaf twee inkomens, zelfs bij minder lucratieve

beroepen er zich nauwelijks woonproblemen voordoen. Een heel ander verhaal wordt het wanneer het gezin het moet stellen met één inkomen. Dit is per definitie het geval bij de éénoudergezinnen. Eenoudergezinnen, vooral met een vrouw als gezinshoofd, zijn maatschappelijk kwetsbaar. Dat vertaalt zich onmiddellijk in het percentage dat een eigen woning bezit: 55%, tegenover 67% bij de totale Vlaamse bevolking.

Ouderen

De aankomende generatie ouderen (55 tot 64 jaar) en de jonge bejaarden (65 tot 74 jaar) beschikken over een aanvaardbaar inkomen en zijn meestal eigenaar van de woning. Zij bezitten een comfortabele en ruime woning, vaak een vrijstaand huis in een lan-

REGIONALE VERDELING BEGUNSTIGDEN

	HSU	VAP	TIL BOUW	TIL KOOP OS	TIL KOOP PS	TIL RENO
Antwerpen	30,1	22,1	18,8	29,7	44,4	26,4
Limburg	6,4	21,7	13,3	18,1	7,0	6,6
Vlaams-Brabant	13,4	12,4	16,5	12,6	2,5	13,6
Oost-Vlaanderen	28,8	21,7	22,9	24,7	42,8	31,9
West-Vlaanderen	21,3	22,1	28,5	14,9	3,3	21,5

2.92 Regionale verdeling tegemoetkomingen Vlaams huisvestingsbeleid in 1998 (% t.o.v. het totaal aantal begunstigten van de tegemoetkomingen).

Bron: AROHM.

HSU = huursubsidie

VAP = verbeterings- en aanpassingspremie

TIL bouw = tegemoetkoming in de leninglast voor de bouw van een woning

TIL koop os = idem voor de koop van een woning in de openbare sector

TIL koop ps = idem maar voor de koop van een woning in de privé-sector

TIL reno = idem voor de renovatie van een woning

BEGUNSTIGDEN

			HSU	VAP	TIL BOUW	TIL KOOP OS	TIL KOOP PS	TIL RENO	VWGG	HUUR VHM
Leeftijd	< 40 j.	1995	14,5	22,0	92,0	86,5	88,0	83,5	75,4	
		1996	21,5	22,9	90,8	86,3	83,9	82,8	73,0	
		1997	23,6	22,3	90,3	83,3	88,1	81,5	74,3	
		1998	29,4	21,3	90,9	81,5	88,1	80,3	71,0	
	41-60 j.	1995	12,0	25,5	7,5	13,0	12,0	16,0	24,4	
		1996	17,1	25,2	9,1	13,3	16,1	16,7	26,7	
		1997	19,4	23,8	9,2	16,2	11,5	17,3	25,3	
		1998	23,7	23,8	8,8	18,2	11,9	17,6	28,6	
	> 60 j.	1995	73,5	52,5	0,5	0,0	0,0	0,5	0,1	
		1996	61,4	51,9	0,1	0,4	0,0	0,5	0,2	
		1997	57,0	53,9	0,5	0,5	0,4	1,2	0,3	
		1998	46,9	54,9	0,3	0,3	0,0	2,1	0,3	
Inkomen	< 500.000	1995	97,5	47,0	12,0	22,0	37,0	23,5	24,0	57,5
		1996	97,9	47,0	13,1	16,3	31,7	27,8	24,5	57,0
		1997	97,7	47,0	14,6	18,4	48,0	26,9	29,7	56,5
		1998	96,6	44,7	15,7	18,1	40,3	28,3	29,8	57,7
	500.000-850.000	1995	2,5	52,0	35,0	51,5	40,0	37,0	43,0	29,0
		1996	2,1	52,0	35,3	38,5	44,8	36,5	41,3	28,5
		1997	2,3	52,2	36,2	38,9	34,1	36,9	41,1	28,7
		1998	3,4	54,1	36,0	35,9	39,9	37,1	41,1	27,9
	+ 850.000	1995	0,0	1,0	53,0	36,5	23,0	40,0	33,0	13,5
		1996	0,0	1,0	51,6	45,2	23,5	35,7	34,2	14,1
		1997	0,0	0,8	49,2	42,7	17,9	36,2	29,1	14,7
		1998	0,0	1,2	48,3	46,0	19,8	34,6	29,1	14,3

2.93 Karakteristieken naar leeftijd en netto belastbaar inkomen van de begunstigden van het Vlaams huisvestingsbeleid in 1998 (% ten opzichte van het totaal aantal begunstigden voor de diverse tegemoetkomingen). Bron: AROHM, VHM, VWF.

HSU = huursubsidie

VAP = verbeterings- en aanpassingspremie

TIL bouw = tegemoetkoming in de leninglast voor de bouw van een woning

TIL koop os = idem voor de koop van een woning in de openbare sector

TIL koop ps = idem voor de koop van een woning in de privé-sector

TIL reno = idem voor de renovatie van een woning

delijk gebied. Hun woontevredenheid is vrij groot. De hoogbejaarde 75-plusser woont meestal alleen. Hij is vaker huurder, woont meer in een rijhuis, in een kleinere en minder geriefelijke woning. Nochtans is ook zijn woontevredenheid vrij hoog. De woonsituatie van de ouderen is over het algemeen vrij goed te noemen; drie vierden van hen heeft nauwelijks nog leenlasten en woont in een comfortabele woning; de grote meerderheid is eigenaar van de woning maar dit aandeel neemt af naarmate de leeftijd vordert. De woontevredenheid en de honkvastheid is groot. Wel daalt de renovatie en het onderhoud van de woning naarmate de leeftijd toeneemt waardoor de kwaliteit van de woning in het gedrang komt.

In vergelijking met de totale bevolking blijven de ouderen toch nog een achterstand in woonkwaliteit hebben. Vooral huurders op de particuliere markt

wonen minder goed en betalen vaak veel. De aankomende generatie ouderen zal het wellicht beter doen: zij wonen in recentere en zeer comfortabele woningen (wc met waterspoeling, beschikken over warm water, douche/bad en centrale verwarming).

Migranten

De allochtonen zijn vaker huurder dan de gemiddelde Vlaming. Als ze dan toch een huis kopen, werd dat meestal gebouwd in het begin van de 20ste eeuw: minder ruime woningen met minder aangepast comfort.

Toch mag men niet alle migranten over één kam scheren: er komen zeer markante huisvestingsverschillen voor tussen de diverse groepen.

Italianen en Spanjaarden die reeds een geruime tijd in het land vertoeven, bouwden vrij snel zelf een

AANTAL TOEWIJZINGEN

	JAAR	BELG %	NIET-BELG EU %	NIET-EU %	AANTAL TOEWIJZINGEN
Antwerpen	1995	84,3	3,4	12,2	2.978
	1996	80,9	3,2	15,8	3.486
	1997	78,8	3,7	17,3	3.785
	1998	75,4	4,4	20,0	3.324
Vlaams Brabant	1995	87,6	1,6	10,6	1.153
	1996	81,8	3,8	14,2	1.036
	1997	83,1	3,7	13,1	1.028
	1998	84,3	1,4	14,1	1.255
West-Vlaanderen	1995	95,8	1,0	3,1	1.644
	1996	95,6	1,6	2,7	1.640
	1997	94,5	1,2	4,3	1.583
	1998	94,4	0,9	4,5	1.503
Oost-Vlaanderen	1995	91,2	1,1	7,6	2.402
	1996	93,2	1,8	4,9	1.981
	1997	91,2	1,3	7,3	2.529
	1998	90,8	0,8	8,3	2.378
Limburg	1995	73,5	7,7	18,7	1.170
	1996	75,0	8,7	16,2	1.203
	1997	74,4	8,5	16,9	1.176
	1998	77,6	7,9	14,4	1.171
Vlaanderen	1995	87,1	2,7	10,0	9.347
	1996	85,3	3,4	11,1	9.346
	1997	84,3	3,3	12,3	10.101
	1998	83,6	3,0	13,2	9.631

2.94 Aantal toewijzingen (sociale huurder) volgens herkomst 1995-1998. Toestand op 31/12 van het kalenderjaar waarnaar verwezen wordt. Bron: VHM.

nieuwe woning of kochten een degelijke comfortabele woonst. Italianen iets meer dan de Spanjaarden. Hun situatie is sterk vergelijkbaar met de lokale bevolking, hoewel het kopen iets lager ligt dan bij de Vlamingen. Turkse en Marokkaanse migranten kwamen dikwijls naar Vlaanderen als ongeschoolde arbeiders en vestigden zich in steden, waar zij het segment van de residuele huursector inpalmde (huurwoning met minstens één afwezig element van het klein comfort). Dit waren vooral de woningen die vrijkwamen toen de Vlaming uit de stadskern wegtrok naar het groen van de randstad. De Marokkanen stappen gemakkelijker dan de Turken naar de sociale huursector om hun woonsituatie te verbeteren. De Turken verkiezen eerder een eigendom, zij het vaak via een noodkoop. Migrantengroepen doen vooral in de grote steden beroep op de particuliere huursector en komen vaak terecht in specifieke buurten, die meer dan eens niet altijd de aanvaardbare kwaliteit hebben om gezinnen te huisvesten. De weg vinden naar de sociale huurwo-

ningen is voor hen bijzonder moeilijk. Ook bepaalde willekeurige interpretaties bij de toekenning van de woningen door de huisvestingsmaatschappijen vergemakkelijken deze vooruitgang geenszins. Velen besluiten tot noodkoop. Na verloop van tijd wordt de woning meestal gerenoveerd en aangepast aan de algemeen geldende normen.

Begeleid wonen

Het begeleid wonen voor personen met een handicap is nog niet volledig tot ontplooiing gekomen. Dit recente woonprogramma heeft tot nog toe geleid tot een begeleiding van 1.431 personen. De huisvesting voor het beschut wonen telt 2.236 psychiatrische patiënten.

Thuislozen

De groep van thuislozen valt moeilijk te schatten maar de centra voor daklozen verstrekten in 1998

aan 8.920 personen een tijdelijk onderkomen: 46,6% waren mannen, 31,8% vrouwen en 21,6% kinderen. Samen waren zij goed voor 675.925 overnachtingen of een gemiddelde verblijfsduur van 76 dagen.

Bijna de helft van het volwassen publiek is jonger dan 30 jaar, slechts 9% is ouder dan 50 jaar. Meer dan 80% heeft de Belgische nationaliteit, de niet-Belgen komen vooral van buiten de Europese Unie. Bij de opname beschikt 35% over geen enkele vorm van inkomen, 19% kan terugvallen op een OCMW-inkomen en 18% op een RVA-uitkering.

Slechts 11% heeft een inkomen uit arbeid. Bij het vertrek uit het opvangverblijf heeft 17% nog steeds geen enkele vorm van inkomen.

Ongewone woonvormen

Een andere probleemgroep zijn de vaste bewoners van illegale campings, de woonwagenbewoners en de kamerbewoners in de grote steden.

1 Campingbewoners

De laatste jaren krijgt de problematiek van de permanente bewoning van campings in Vlaanderen meer aandacht. Nieuwe decreten verplichtten de campinguitbaters voor 1 januari 2000 een oplossing te vinden voor de permanente bewoning van hun camping.

Hierdoor belandden heel wat permanente campingbewoners in een zeer onzekere situatie, met slechts beperkte alternatieven.

In Vlaanderen wonen minstens 1.690 gezinnen (3.107 personen) permanent op campings. De woontevredenheid is over het algemeen zeer groot en de verhuisbereidheid eerder laag. Opvallend genoeg voldoet bijna 90% aan de inkomensvoorwaarde om in aanmerking te komen voor een sociale huurwoning.

2 Bewoners van weekend-verblijven

De meeste terreinen voor weekendverblijven zijn in de Noorderkempen en aan de kust te vinden (72%). Op deze terreinen wonen permanent ongeveer 3.900 personen. De gemiddelde omvang van deze gezinnen is 2,15 personen. Eén derde is een alleenstaande, 37% van de gezinnen bestaat uit twee personen en een 30% leeft met drie of meer personen.

3 Woonwagenbewoners

De woonwagenbewoners bestaat eigenlijk uit twee belangrijke gemeenschappen.

Enerzijds een etnische minderheid, de Manoesjen en de Rom-gemeenschap, zeg maar de zigeuner-gemeenschap.

Anderzijds een autochtone groep, de zogenaamde voyageurs. Deze laatste groep heeft eveneens een lange geschiedenis en ontstond uit armen die onder druk van de 19de eeuwse industrialisering en tal van andere sociaal-economische omstandigheden uitweken naar een nomadisch leven in woonwagens.

De huidige generatie woonwagenbewoners blijft echter veelal op dezelfde plaats.

Slechts een deel van deze gezinnen verandert regelmatig van standplaats, maar dan veelal nog binnen dezelfde regio.

Woonwagenkampen vindt men meestal aan de rand van de steden, in de omgeving van Brussel (in ondermeer Sint-Pieters-Leeuw, Steenokkerzeel) en Antwerpen (in ondermeer Wilrijk, Deurne en Wommelgem).

Ook in het Leuvense en in de omgeving van Aalst kan men een aantal families aantreffen.

De voyageursgezinnen kunnen tenslotte terecht op de residentiële terreinen in Genk, Mechelen, Herenthals, Aarschot, Grobbendonk, Maaseik, Hasselt, Gent-Wondelgem, Wetteren, Heist-op-den-Berg, Rotselaar en Sint-Truiden.

WEEKENDVERBLIJVEN

	TERREINEN MET WEEKENDVERBLIJVEN		WEEKENDVERBLIJVEN		TERREINEN MET PB		PB-GEZINNEN	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Antwerpen	66	34,9	5.134	32,1	48	38,1	2.167	55,4
Limburg	11	5,8	1.114	7,0	9	7,1	187	4,8
Vlaams-Brabant	25	13,2	919	5,7	15	11,9	286	7,3
Oost-Vlaanderen	18	9,5	1.103	6,9	11	8,7	461	11,8
West-Vlaanderen	69	36,5	7.727	48,3	43	34,1	811	20,7
Totaal	189	100,0	15.997	100,0	126	100,0	3.912	100,0

2.95 Aantal terreinen met weekendverblijven en weekendverblijven in Vlaanderen, totale en permanente bewoning (PB) in 1997. Bron: Wonen Onderzocht.

Definities

Doelgroep (huurders)

Wettelijke doelgroep:

sociale en privé huurders die voldoen aan de wettelijke toewijzingscriteria. Dit veronderstelt dat gezinnen met een hoger inkomen door sociale mobiliteit de huurwoningvoorraad verlaten.

Verruimde doelgroep:

rechthebbende sociale en privé huurders die ofwel meer dan 20% van hun inkomen aan huur besteden ofwel niet beschikken over een wc, bad of douche en centrale verwarming. Eigenaars die voldoen aan de wettelijke inkomenscriteria, die meer dan 33% van hun inkomen aan afbetalingen besteden en die niet beschikken over een wc, bad of douche en centrale verwarming.

Prioritaire doelgroep:

rechthebbende sociale en privé huurders die ofwel meer dan 20% van hun inkomen aan huur besteden ofwel niet beschikken over wc en een bad of douche.

Residuele huursector

Huurwoning met minstens één afwezig element van klein comfort.

Klein comfort

Woning met wc met waterspoeling, warm water, douche/bad.

Groot comfort

Woning met wc met waterspoeling, warm water, douche/bad en centrale verwarming.

VOOR MEER INFORMATIE

NIS, Huishoudbudgetonderzoek, 1997-1998, Brussel 1999.

Wonen Onderzocht 1995-1999, Een overzicht van de resultaten van de recente onderzoeken, Samenstelling en eindredactie Pascal De Decker, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel 1999, dept. LIN, AROHM.

Handboek Wonen van Ouderen, Een veelzijdige kijk op het wonen van een nieuwe generatie ouderen, Platform Wonen van Ouderen, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, dept. LIN, AROHM, afd. Woonbeleid, Brussel, 1998.

3. Creatief Vlaanderen

Blikvangers

- Bijna elke Vlaming is minstens passief lid (geweest) van een vereniging. De helft van de bevolking is echt actief betrokken. *(zie ill. 3.8)* Meest actief zijn deze verenigingen in de eerder kleinstedelijke gebieden. *(zie ill. 3.7)* Voor de overheid een signaal om het verenigingsleven en de lokale netwerken in de stedelijke gebieden extra te ondersteunen.
- Gender blijft ook in het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk voor grote verschillen zorgen. Waarvan men lid is, waarvoor men zich inzet en wat men doet wordt nog steeds fel gekleurd door het feit of je als man of als vrouw door het leven gaat. *(zie ill. 3.12 en 3.13)*
- In vrijwel elke gemeente kunnen kinderen en jongeren voor hun vrije tijd bij het jeugdwerk terecht. *(zie ill. 3.6)* Naast een gevarieerde waaier aan particuliere initiatieven valt vooral de toename van het lokaal overheidsinitiatief op. *(zie ill. 3.9)* Een duidelijk effect van een aangepaste regelgeving die meer verantwoordelijkheid heeft gelegd bij de lokale besturen.
- Het aanbod van de culturele centra heeft de voorbije jaren weinig grondige wijzigingen ondergaan. In hoofdzaak worden er nog educatieve activiteiten opgezet. Wel zien we dat het professioneel podiumaanbod, dat in hoofdzaak door de centra zelf wordt opgezet, een groter aandeel van de gebruikers van een centrum aantrekt. *(zie ill. 3.24)* Culturele centra spelen in de cultuurspreiding een steeds prominere rol.
- Vlamingen bezoeken meer dan andere Europeanen regelmatig een concert of een theatervoorstelling. Vooral de jongeren kennen de weg naar het theater en de concertzaal, zeker wanneer het om modernere muziekgenres en multimediale spektakels gaat. *(zie ill. 3.30)* Het doorbreken van de beschotten tussen de genres kan enkel de participatie alleen maar ten goede komen.
- Jongeren en hogeschoolden lezen veel meer dan ouderen en lager geschoolden. Deze grote verschillen ebbten echter weg wanneer men de functie van het lezen bekijkt. Jongeren en hogeschoolden lezen namelijk vooral in functie van studie of werk. *(zie ill. 3.41)*
- De beschikbaarheid van multimedia neemt snel toe. Over een algemene verspreiding kunnen we nog niet spreken. Geslacht, leeftijd en opleidingsniveau zorgen nog voor grote verschillen. *(zie ill. 3.36 en 3.37)*
- Na enkele slappe jaren zit het toerisme terug in de lift en dit zowel voor de lange als de korte vakanties. *(zie ill. 3.59 en 3.61)* Daartegenover staat een blijvende terugval van het aantal toeristische overnachtingen in eigen land. *(zie ill. 3.64)*
- Niettegenstaande de vele genderverschillen is het vnl. het opleidingsniveau dat de culturele betrokkenheid blijft bepalen. Hoe hoger de opleiding, hoe hoger de participatie. We dienen daarbij wel te beseffen dat we vrijwel overwegend de gecanoniseerde cultuuruitingen in kaart brengen.

3.1

Volksontwikkeling

Sociaal-culturele verenigingen, vormingsinstellingen en -diensten willen de persoonlijke en artistieke ontplooiing van volwassenen stimuleren. De spreiding van deze organisaties kunnen we in beeld brengen, maar over het aanbod is bitter weinig geweten. Wel kunnen we, aan de hand van het lidmaatschap, de betrokkenheid van de bevolking nagaan. Dit laat toe een beperkt beeld te schetsen van het effect dat de Vlaamse overheid via haar subsidiëringsbeleid bereikt.

Aanbod

De Vlaamse Gemeenschap subsidieert onder de noemer 'volksontwikkeling' een brede waaier van instellingen en organisaties die voor een zeer verscheiden aanbod zorgen dat zich zowel richt op het grote publiek als op specifieke doelgroepen. In dit overzicht bekijken we het aanbod van het sociaal-culturele verenigingsleven, de amateurkunsten, de vormingsinstellingen en de vormingsdiensten.

Het Vlaams *verenigingsleven* leeft dankzij vrijwilligers en staat dan ook dicht bij de mensen.

Landelijke verenigingen, zoals bijvoorbeeld de KAV, de socialistische gepensioneerden en het Willemsfonds, brengen een ruime groep leden samen rond bepaalde sociaal-culturele doelstellingen. In 1998 erkende de Vlaamse Gemeenschap tweeneveertig van dergelijke landelijke verenigingen, waaronder elf landelijke migrantenverenigingen en vier verenigingen voor bijzondere doelgroepen.

In 1998 telde dit netwerk 12.422 actieve afdelingen gespreid over het Vlaamse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Na een forse daling begin jaren negentig blijft het aantal afdelingen de jongste jaren stijgen.

Opvallend is het relatief succes van de migrantenorganisaties (352 afdelingen) en de verenigingen voor bijzondere doelgroepen (498 afdelingen).

Het aantal erkende lokale verenigingen per duizend inwoners is het grootst in de provincies West-

Vlaanderen en Limburg. Het aanbod in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant ligt beduidend lager. Naast het sociaal-culturele verenigingsleven kent Vlaanderen een rijke waaier aan verenigingen die zich toeleggen op *amateurkunst*. Ook deze verenigingen werken met lokale afdelingen. In 1998 waren er 3.760 lokale amateurgroepen actief, samen goed voor ongeveer tweehonderdduizend vrijwillige medewerkers en een tienduizend manifestaties en uitvoeringen. In vrijwel elk Vlaams dorp vindt men nog een fanfare, een koor of een toneelgroep. Iets minder verspreid zijn de dansgroepen en film-, video- en fotoclubs. De spreiding over de provincies, gerelateerd aan het aantal inwoners, is vrij gelijkmatig. In vergelijking met begin jaren negentig blijft ook in de amateurkunsten het aantal afdelingen toenemen.

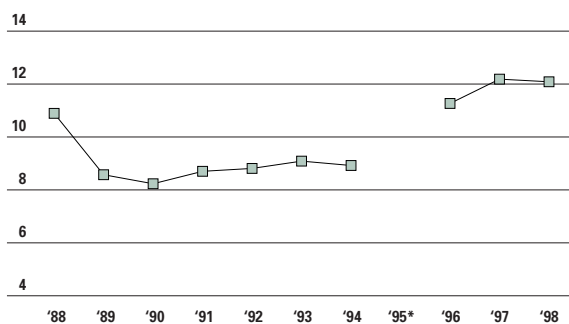
Ongeveer een kwart miljoen mensen volgen in de loop van een jaar een of andere cursus bij een erkende landelijke *vormingsinstelling* (Stichting Lodewijk De Raet, Elcker-Ik,...). De politieke instellingen uit deze groep bereiken op jaarbasis ongeveer dertigduizend geïnteresseerden.

De *dienstensector* van het volksontwikkelingswerk bevindt zich nog in een overgangsfase: 28 diensten werden ondertussen erkend, 61 organisaties zitten nog in de overgangperiode.

Deze diensten moeten vier basisfuncties kiezen uit negen mogelijkheden.

In 1998 realiseerden de 28 erkende vormingsdiensten in totaal 144 basisfuncties waarvan er 116 werden gesubsidieerd. In orde van belangrijkheid geeft

EVOLUTIE SOCIAAL-CULTURELE VERENIGINGEN

3.1 Evolutie sociaal-culturele verenigingen, x 1.000. Bron: WVC, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk, APS-bewerking.
*1995 is de start van het nieuwe decreet.

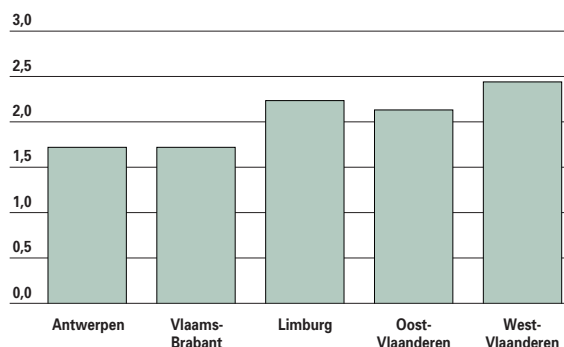
dit: begeleiding, ondersteuning en advies, educatieve activiteiten, campagnes, uitgave van een tijdschrift of educatieve publicaties. Geen enkele vermelding vonden we voor de rubrieken ontwikkelen 'audio-visueel', 'educatief en technisch materiaal', 'onderzoek' en 'tentoonstellingen'.

Spreiding culturele manifestaties

Verenigingen en instellingen kunnen bij de Vlaamse Gemeenschap ondersteuning krijgen voor het inrichten van culturele manifestaties. We onderzochten het aanbod en de spreiding van deze manifestaties van het najaar '97 tot eind 1998. In totaal werden een kleine 3.500 manifestaties opgesomd, met een totale tussenkomst van de Vlaamse Gemeenschap van ongeveer veertig miljoen frank.

In zeventig procent van de gevallen ging het initiatief uit van een socio-culturele vereniging. Iets meer dan twintig procent werd opgezet door een cultureel centrum terwijl de rest op vraag was van een culturele of seniorenraad.

VERENIGINGEN PER PROVINCIE

3.2 Densiteit verenigingen in 1998, per provincie. Bron: WVC, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk, APS-bewerking.
Densiteit = aantal verenigingen per 1.000 inwoners.

EVOLUTIE AMATEURKUNST

	1992	1996	1998
Landelijke verenigingen	19	19	21
Lokale afdelingen	3.052	3.289	3.759
Podiumkunsten	673	834	927
Dans	222	282	293
Instrumentale muziek	1.279	1.152	1.439
Vocale muziek	537	627	666
Beeldende expressie	341	394	434

3.3 Evolutie amateurkunst naar sector. Bron: WVC, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk.

Om een beeld te krijgen van de spreiding berekenen we een aantal indexen. De provincies West- en Oost-Vlaanderen halen de hoogste scores in het aantal initiatieven. De provincie Limburg haalt de meeste steun binnen. De verenigingen in kleinstedelijke omgevingen (volgens indeling Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen) nemen in verhouding het meest initiatieven.

VORMINGSAANBOD VAN INSTELLINGEN

		1990	1994	1995	1996	1997	1998
Instellingen	aantal erkende instellingen	48	55			42	42
	aantal cursussen	73.604	94.015	152.437	167.082	159.120	150.258
	aantal deelnemers	72.779	101.496	249.800	310.482	270.000	252.111
Politieke vormingsinstellingen	aantal erkende instellingen		5	5	5	5	5
	aantal cursussen		7.281	6.845	7.269	7.321	7.167
	aantal deelnemers		31.028	24.468	33.012	33.383	31.592

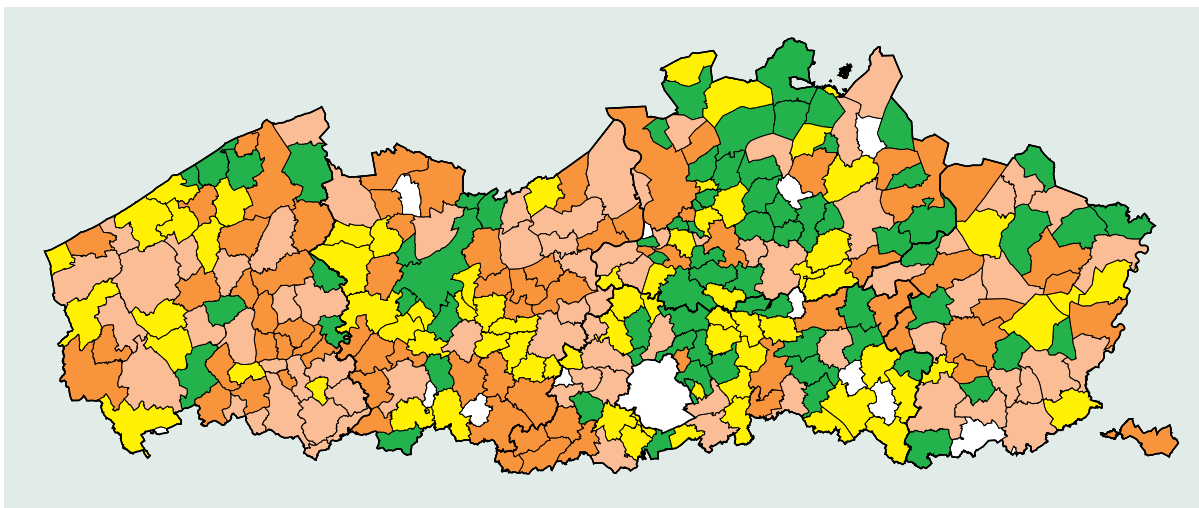
3.4 Evolutie van het vormingsaanbod van instellingen. Bron: WVC, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk, APS-bewerking.

CULTURELE MANIFESTATIES PER PROVINCIE

	ANTWERPEN	LIMBURG	OOST-VLAANDEREN	VLAAMS-BRABANT	WEST-VLAANDEREN	TOTAAL
Spreidingsindex	0,5	0,6	0,7	0,5	0,7	0,6
Tussenkomst per inwoner (frank)	4,8	7,7	6,1	5,9	7,4	6,3

3.5 Culturele manifestaties per provincie. Index: aantal initiatieven per 1.000 inwoners. Bron: WVC, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk, APS-bewerking.

CULTURELE MANIFESTATIES: TUSSENKOMST PER INWONER

3.6 Culturele manifestatie: tussenkomst per inwoner. Bron: WVC, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk, APS-bewerking.

> 8 frank/inwoner (74)
 > 5 frank/inwoner (74)
 > 2,7 frank/inwoner (73)
 < 2,7 frank/inwoner (74)

Participatie

Het lidmaatschap van een vereniging kan vele ladingen dekken. Sommigen zijn zeer actief en nemen bestuursfuncties op, anderen beperken zich tot een papieren lidmaatschap of gaan er prat op ooit lid te zijn geweest. Als we met al deze categorieën rekening houden dan kunnen we stellen dat slechts uitzonderingen nooit met het verenigingsleven in aanraking zijn gekomen. Zo is bijna de helft van de bevolking wel eens lid geweest van een jeugd- en/of sportvereniging. Ook belangenorganisaties scoren op dit vlak nog redelijk hoog. De vele passieve of voorbijgaande lidmaatschappen kunnen echter niet verhelen dat ook vandaag de helft van de bevolking beweert actief lid of bestuurslid te zijn van een vereniging. Zoals bij de passieve scoren ook bij de actieve lidmaatschappen mannen hoger dan vrouwen en met toenemende scholing neemt ook het actief lidmaatschap toe. Wie lid is van een vereniging is doorgaans nog lid

CULTURELE MANIFESTATIES EN STEDELIJKHEID

STEDELIJKHEID (RSV)	SPREIDINGS-INDEX	TUSSENKOMST PER INWONER (FRANK)
Buitengebied	0,6	5,7
Grootstedelijk gebied	0,5	5,5
Kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau	0,8	10,4
Regionaalstedelijk gebied	0,5	5,8
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	0,6	8,2
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	0,5	5,8
Totaal	0,6	6,3

3.7 Culturele manifestaties en stedelijkheid. Bron: WVC, afdeling Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk, APS-bewerking.

van een aantal andere. Meervoudig lidmaatschap ligt merkbaar lager bij de jongeren, die zich doorgaans beperken tot een jeugd- en/of een sportvereniging. Lager geschoolden zijn ook veel minder

AARD VAN HET LIDMAATSCHAP

AARD	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	LAGER	MIDDELBAAR	HOBU	UNIV
Nooit lid	8,5	14,4	11,4	13,7	7,6	11,7	10,7	11,4	16,0	17,3	8,3	6,1	8,8
Vroeger lid	16,0	16,1	16,0	18,0	15,7	17,4	14,2	16,0	14,7	14,8	17,8	17,1	10,1
Passief lid	20,9	24,8	22,9	10,8	22,5	25,7	26,6	24,2	24,9	29,2	22,6	24,4	16,2
Actief lid	41,5	36,4	39,0	46,8	46,6	34,3	33,8	38,8	33,8	31,9	39,3	39,9	48,0
Bestuurslid	13,1	8,2	10,7	10,8	7,6	10,8	14,7	9,6	10,7	6,8	12,0	12,5	16,9
Alle leden*	75,5	69,5	72,5	68,3	76,7	70,9	75,1	72,6	69,3	67,9	73,9	76,8	81,1
Actieve leden**	54,6	44,7	49,6	57,6	54,2	45,1	48,6	48,4	44,4	38,7	51,3	52,4	64,9

3.8 Aard van het lidmaatschap naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau (%). Bron: APS-survey 1999. * Passief + actief + bestuurslid; ** Actief + bestuurslid.

MEERVOUDIG LIDMAATSCHAP NAAR GESLACHT EN LEEFTIJD

	TOTAAL	MAN	VROUW	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Geen enkele	28,7	25,6	31,7	31,3	25,4	30,9	25,7	27,8	32,4
Eén	31,1	30,5	31,6	34,9	35,3	27,8	32,7	30,6	24,0
Twee	20,1	21,4	18,7	19,8	20,7	20,1	19,1	19,9	20,0
Drie	9,6	11,1	8,0	9,4	9,2	8,6	12,1	7,5	11,1
Meer dan drie	10,7	11,4	10,0	4,7	9,4	12,6	10,4	14,2	12,4

3.9 Meervoudig lidmaatschap naar geslacht en leeftijd, naar % van de bevolkingsgroep tussen 16 en 75 jaar. Bron: APS-survey 1999.

ACTIEF LIDMAATSCHAP VAN EEN SOCIAAL-CULTURELE VERENIGING

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	>65	LAGER	MIDDELBAAR	HOBU	UNIV
Actief	10,1	16,4	13,2	6,8	9,2	7,7	15,6	21,4	25,3	13,1	14,7	12,5	17,6
Bestuur	3,0	3,7	3,4	1,1	1,0	4,3	3,8	3,6	7,6	2,6	4,0	4,3	2,7
Totaal actieven	13,1	20,1	16,6	7,9	10,2	12,0	19,4	24,9	32,9	15,7	18,7	16,8	20,3

3.10 Percentage actieve leden en bestuursleden tussen 16 en 75 jaar van een sociaal-culturele vereniging. Bron: APS-survey 1999.

TIJDSBESTEDING IN HET VERENIGINGSLEVEN

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	>65	LAGER	MIDDELBAAR	HOBU	UNIV
Uren	17,2	10,3	14,1	24,6	13,7	11,6	10,7	13,5	12,6	12,5	14,6	11,9	12,6

3.11 Aantal uren per maand die leden aan het verenigingsleven besteden. Bron: APS-survey 1999.

georganiseerd dan hoger geschoolden. Voorgaande cijfers hadden betrekking op alle soorten van verenigingen van hobbyclubs over sportclubs tot en met kerkelijke en politieke verenigingen. Als we ons in het kader van de volksontwikkeling beperken tot die organisaties die zich specifiek inlaten met sociaal-cultureel werk en cultuurspreiding zien we dat ca. zeventien procent zegt actief lid of bestuurslid te zijn van een dergelijke vereniging. In tegenstelling met het globale beeld scoren vrouwen op dit terrein hoger dan mannen. De cijfers geven ook duidelijk de vergrijzing van deze sector aan, zeker wanneer we de bestuursfuncties bekijken. Ook valt op dat de lager geschoolden nog relatief

goed vertegenwoordigd zijn in deze organisaties. Jongeren treffen we hier veel minder aan. Het beeld wordt echter vertroebeld door een relatief hoge participatie van jongeren tussen 16 en 25 jaar aan jeugd- (15,6%) en sportverenigingen (36,5%). Als we de cijfers in detail bekijken zien we trouwens dat ook heel wat jongeren (6,8%) actief zijn in een koor, muziek- of toneelgroep. Een doorsnee lid van een vereniging beweert ca. 14u. per maand aan het verenigingsleven te besteden. Mannen merkelijk meer dan vrouwen. Jongeren mogen dan al lid zijn van minder verenigingen, als ze zich ergens inzetten besteden ze er doorgaans ook meer tijd aan.

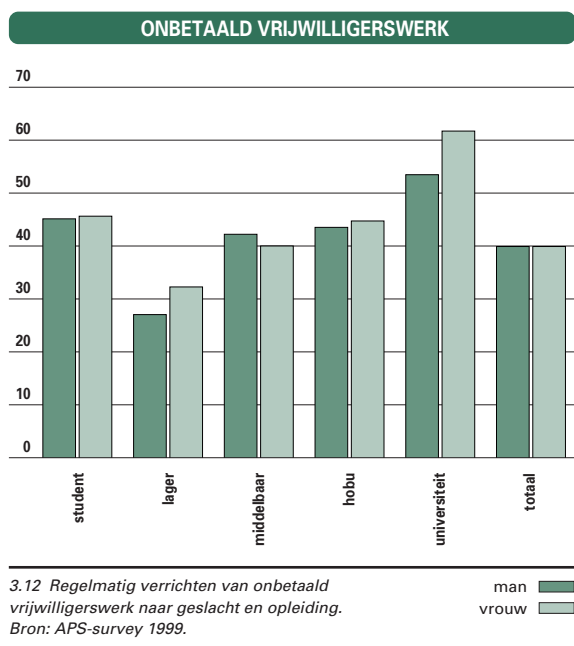

3.2 Vrijwilligerswerk

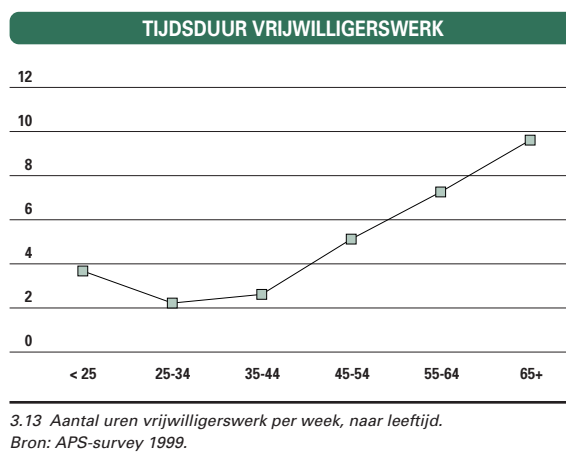
Zichzelf onbezoldigd inzetten voor anderen of voor een ideaal, vormt een belangrijke indicator voor het maatschappelijk engagement en de solidariteit onder de bevolking. Daarnaast is vrijwilligerswerk een belangrijke component van de politiek in het algemeen, en de democratie in het bijzonder. Meer dan redenen genoeg voor de overheid om de ontwikkelingen op dit terrein op de voet te volgen en via allerhande maatregelen vrijwilligerswerk aan te moedigen en te ondersteunen. We gaan na wie vrijwilligerswerk verricht, waar en hoeveel uur per week.

Profiel vrijwilliger

De voorbije jaren schommelde het aantal vrijwilligers telkens rond de twintig procent van de bevolking. Dit cijfer was gebaseerd op een simpele vraagstelling waarbij men van zichzelf kon zeggen al dan niet vrijwilligerswerk te doen. In de jongste APS-survey werd deze vraag niet gesteld maar nagegaan op welke terreinen mensen vrijwilligerswerk doen.

Ook niet verenigingsverbonden activiteiten zoals hulpverlening bij familie of buurt en niet betaalde kinderopvang werden mee opgenomen. Dit resulteert in een veel hoger percentage vrijwilligers. Zowel bij de mannen als de vrouwen stellen we veertig procent vrijwilligers vast. Vrouwen, die vrijwilligerswerk doen, besteden gemiddeld meer tijd (5,2 u. per week) aan vrijwilligerswerk dan mannen (3,8 u. per week). Met de leeftijd neemt de tijd die men aan vrijwilligerswerk besteedt fors toe. Informele hulpverlening aan familie maar ook op school scoort het hoogst en is gendergebonden. Hier zullen vooral vrouwen zich inzetten, terwijl we de mannen eerder terugvinden in het meer georganiseerde vrijwilligerswerk via verenigingen.

TERREINEN WAAROP VRIJWILLIGERSWERK WORDT VERRICHT

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Hulp bij familie, kinderopvang	14,8	20,2	17,5	16,2	20,2	17,2	17,1	17,1	16,4
Sportvereniging	13,9	5,9	9,9	12,6	11,0	11,5	10,7	7,8	3,1
Hulp op school	6,8	9,8	8,3	12,6	8,4	13,8	6,4	2,5	2,2
Hobbyvereniging	6,9	4,0	5,5	3,6	5,5	5,6	6,9	5,7	4,4
Amateuristische kunstbeoefening	5,9	4,2	5,1	4,3	5,0	6,5	4,0	3,9	6,2
Vereniging die zich inzet voor bureu, bejaarden, gehandicapten	4,1	5,4	4,7	3,2	3,9	4,7	4,6	5,7	7,1
Godsdienst/levensbesch. vereniging	4,0	4,8	4,4	4,0	3,4	4,5	4,6	4,3	6,2
Beroeps- of vakorganisatie	5,2	3,4	4,3	1,8	5,2	6,5	6,1	2,5	0,4
Jeugdbeweging	4,5	3,9	4,2	11,2	5,8	3,8	1,7	1,1	1,3
Oudercomité, schoolbestuur	2,5	3,3	2,9	1,1	3,1	4,7	3,5	1,8	1,8
Vrouwenvereniging	0,9	4,9	2,9	1,4	2,1	4,7	3,5	1,8	3,1
Hulpdienst (rode kruis, brandweer,...)	2,8	1,8	2,3	2,9	3,1	2,0	1,7	2,8	1,3
Maatschappelijk werk (AI, wereldwinkel,...)	2,5	1,6	2,1	2,9	1,3	2,5	2,0	2,1	1,8
Politieke organisatie	2,6	1,2	1,9	1,4	2,1	2,5	0,9	1,8	3,1
Advies, voorlichting, wetswinkel, telefoon	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	0,9	1,7	0,7	1,3
Andere	4,3	4,8	4,5	5,8	4,2	3,4	2,9	6,0	6,7

3.14 Terreinen waarop vrijwilligerswerk wordt verricht, naar geslacht en leeftijd. Bron: APS-survey 1999.

TAKEN VRIJWILLIGERS

	TOTAAL	MAN	VROUW	STUDENT	LAGER	MIDDELBAAR	HOBUE	UNIV
Hulpverlening	26,6	16,2	36,9	32,1	30,1	27,8	23,1	20,5
Klussen	18,5	24,1	13,0	13,1	26,3	20,2	16,2	11,5
Organiseren	16,2	17,4	15,0	27,4	9,0	13,7	16,2	20,5
Vergaderen	13,3	16,2	10,4	9,5	6,0	11,7	20,0	24,4
Administratie	7,2	9,6	4,9	1,2	4,5	10,5	6,9	6,4
Fondsenwerving	2,7	1,7	3,7	3,6	4,5	2,4	2,3	1,3
Voordrachten	2,7	2,6	2,9	0,0	1,5	2,0	6,2	3,8
Tijdschrift	1,0	0,9	1,2	1,2	0,0	0,4	0,0	6,4
Andere	11,1	10,7	11,5	11,9	17,3	10,9	7,7	5,1

3.15 Taken vrijwilligerswerk, naar geslacht en opleiding. Bron: APS-survey 1999.

Ook de taken van de vrijwilligers blijven duidelijk gender gekleurd. Vrouwen nemen vooral de zorg en de hulpverlening op zich, mannen staan in voor de praktische klussen en de besluitvorming. Jongeren organiseren in vergelijking met de andere leeftijdsgroepen veel meer activiteiten. Dit hangt uiteraard samen met het jeugdwerk in Vlaanderen.

We zien dat lager geschoolden veel minder van zichzelf zeggen vrijwilligerswerk te doen.

Alhoewel alle leeftijdsgroepen vrijwel gelijkmatig zeggen vrijwilligerswerk te doen, komt er met de leeftijd blijkbaar iets meer tijd vrij.

3.3 Jeugdwerk

Het jeugdwerk wil het engagement, het verantwoordelijkheidsgevoel en het sociaal weefsel onder de jeugd versterken. Op deze wijze bouwt men aan het democratisch en solidair fundament van de samenleving. We bekijken het aanbod en de spreiding van het jeugdwerk en gaan na in welke mate kinderen en jongeren op dit aanbod ingaan. We nemen vooral de ontwikkelingen op gemeentelijk niveau onder de loep omdat de Vlaamse overheid het jeugdwerk via deze lokale besturen wil stimuleren.

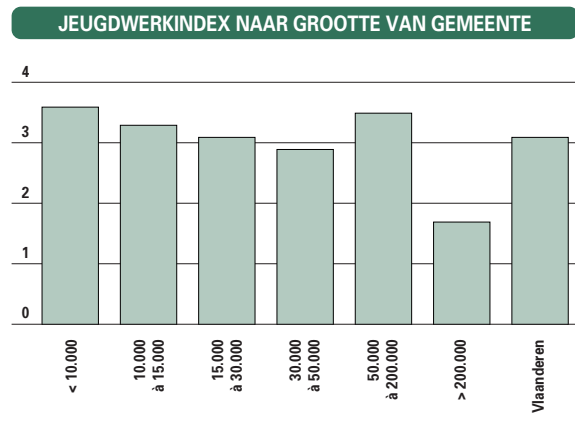
Spreiding jeugdwerk

Internationaal vergeleken beschikt Vlaanderen over het meest intense netwerk van jeugdwerkinitiatieven. Op basis van de gegevens van 297 gemeenten telden we in 1998 ongeveer 5.500 particuliere initiatieven. Opmerkelijk daarbij is het succes van de traditionele jeugd- en jongerenbewegingen die in vrijwel elke gemeente over één en meestal meerdere

PARTICULIERE JEUGDWERKINITIATIEVEN		
WERKVORM	1998	% GEMEENTEN
Jeugdbewegingen	2.050	99
Jongerenbewegingen	964	88
Speelpleinen	437	34
Politieke jongerenbewegingen	425	60
Jeugdhuizen	411	73
Jeugdhobbyclubs	307	59
Amateuristische kunsten	263	36
Studentenbewegingen	136	19
Jeugdatelieriers	135	34
Jeugdmuziekatelieriers	125	33
Initiatieven kansarme jongeren	123	20
Vorming werkende jongeren	27	7
Kinderboerderij	25	8
Andere	7	2
Totaal	5.435	

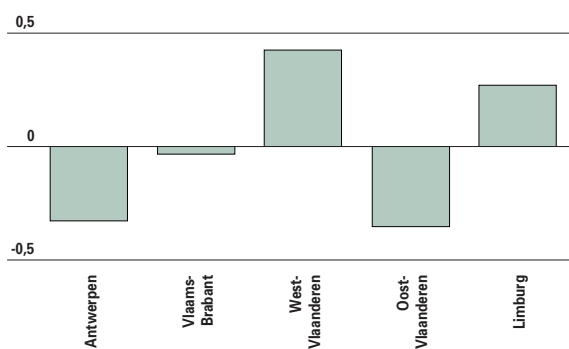
3.16 Particuliere jeugdwerkinitiatieven: aantal en aanwezigheid in de gemeenten. Bron: Cijferboek gemeentelijk jeugdwerkbeleid 1999-2001, APS-bewerking.

afdelingen beschikken. Het decreet op het lokaal jeugdwerkbeleid van 1993 heeft ondertussen voor een hausse aan gemeentelijke initiatieven gezorgd. Gemeenten steunen het particuliere jeugdwerk en zetten zelf meer en meer eigen initiatieven op. Zo heeft zeventig procent van de gemeenten ondertussen een speelpleinwerking tijdens vakantieperiodes uitgebouwd en biedt meer dan de helft van de gemeenten een 'Grabbelpas', een gevarieerde set van vakantiesuggesties voor kinderen en jongeren, aan. De kans dat een jongere met het particulier jeugdwerk geconfronteerd wordt is sterk afhankelijk van de grootte van de gemeenten. Kleine gemeenten moeten alvast niet onderdoen voor de grotere. In verhouding scoren de steden Antwerpen en Gent beduidend lager dan de rest. Een provinciale verge-

3.17 Jeugdwerkindex naar grootte van gemeente. Bron: Cijferboek gemeentelijk jeugdwerkbeleid 1999-2001. Jeugdwerkindex = aantal initiatieven per 1.000 jongeren onder 25 jaar.

JEUGDWERKINDEX NAAR PROVINCIE

3.18 Jeugdwerkindex naar provincie. Afwijking van de densiteit per provincie van het Vlaams gemiddelde. Bron: Cijferboek gemeentelijke jeugdwerkbeleid 1999-2001.
Jeugdwerkindex = aantal initiatieven per 1.000 jongeren onder 25 jaar in de gemeente.

lijking laat zien dat je voor het jeugdwerk beter af bent in West-Vlaanderen en Limburg dan in de andere provincies. Daartegenover staat dat grotere gemeenten meer een eigen jeugdwerkeraanbod ontwikkelen. Daarvoor hebben ze onder andere grotere jeugddiensten uitgebouwd. Toch scoren ook inzake gemeentelijke jeugdwerkprogramma's de gemeenten in de provincies Limburg en West-Vlaanderen hoger dan de andere.

Participatie

De spreidingsgegevens schetsen een beeld van de mogelijkheden die aan kinderen en jongeren geboden worden. Of deze activiteiten veel volk trekken, kunnen we er niet uit afleiden. Voor de participatiecijfers blijven we aangewezen op de gegevens van de landelijk erkende jeugd- en jongerenbewegingen. Alleen de jeugdbewegingen zijn vandaag nog goed voor meer dan tweehonderdduizend leden of onge-

AANTAL LEDEN JEUGDBEWEGINGEN

FOS	5.891
Chirojeugd-Vlaanderen	94.343
KSJ - KSA - VKSJ	34.495
Rode Valken	810
VNJ	1.923
VVKSM	70.165
Totaal jeugdbewegingen	207.627
Percentage op 5-24-jarigen	14,7

3.20 Aantal leden jeugdbewegingen in 1998. Bron: WVC, afdeling Jeugd en Sport, APS-bewerking.

GEMEENTELIJKE JEUGDWERKPROGRAMMA'S

	AANTAL	% GEMEENTEN
Speelpleinwerking	208	70
Grabbelpas	160	54
Spelanimatie-initiatieven	98	33
Tienerwerking	92	31
Cultureel kinderprogramma (-12 j.)	89	30
Cultureel jongerenprogramma (+12 j.)	76	26
Kleuterwerking	74	25
Ateliers	58	20
Kindergemeenteraad	45	15
Andere	48	16

3.19 Gemeentelijke jeugdwerkprogramma's. Bron: Cijferboek gemeentelijk jeugdwerkbeleid 1999-2001.

veer vijftien procent van de kinderen en jongeren tussen vijf en vijftientwintig jaar. Ook uit de omkaderingscijfers blijkt dat jeugdbewegingen blijkbaar over het algemeen geen problemen kennen om leiding te rekruteren en te houden. Gemiddeld dient een leider in de jeugdbeweging de begeleiding op zich te nemen van 5,4 kinderen of jongeren. Meer dan de helft van de jongeren is tijdens zijn jeugd actief of actief geweest in een of andere jeugdvereniging. Jongens participeren doorgaans meer dan meisjes. Alhoewel deze cijfers lager liggen dan uit vorige onderzoeken bleek, blijven ze merkkelijk hoger dan waar ook in Europa. Een recent onderzoek bij laatstejaars secundair onderwijs toonde aan dat meer dan een derde van deze jongeren zegt lid te zijn van een jeugdvereniging.

LIDMAATSCHAP JEUGDVERENIGING NAAR GESLACHT

	JONGENS	MEISJES
Geen lid	40,9	45,0
Vroeger lid	36,2	38,0
Actief lid	12,1	7,8
Bestuurslid	4,7	3,9

3.21 Lidmaatschap jeugdvereniging naar aard en geslacht. Cijfers hebben betrekking op jongeren tussen 16 en 25 jaar. Bron: APS-survey 1999.

JEUGDVERENIGING: INTERNATIONALE VERGELIJKING

	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EUROPA 15
Jongeren tussen 15 en 24 jaar	12,9	6,2	6,7	7,9	7,4

3.22 Lidmaatschap van een jeugdvereniging: internationale vergelijking (%). Bron: Eurobarometer 1997.

3.4 Culturele centra

Culturele centra zijn pluralistische instellingen die aan burgers en verenigingen infrastructuur ter beschikking stellen voor culturele en educatieve activiteiten. Daarnaast ontwikkelen deze centra ook een eigen aanbod. We analyseren de spreiding en het aanbod van de culturele centra en gaan na hoeveel mensen ze bereiken en voor welke activiteiten.

Aanbod

In 1998 ondersteunde de Vlaamse Gemeenschap 118 culturele centra. Wanneer men de geografische spreiding van de culturele centra bekijkt, merkt men toch nog enkele witte vlekken.

In totaal zetten deze centra op jaarbasis bijna een kwart miljoen activiteiten op, waarvan tweederde receptief en een derde op eigen initiatief. Wie het initiatief neemt is sterk afhankelijk van de aard van de activiteiten.

Zo zien we dat professionele podiumkunsten en artistieke tentoonstellingen overwegend door het

cultureel centrum zelf worden opgezet.

Amateurkunst, educatieve tentoonstellingen en ontspannende activiteiten gebeuren dan weer meestal op initiatief van een vereniging die gebruik maakt van de infrastructuur van het cultureel centrum.

Globaal genomen neemt dat het aantal initiatieven dat het cultureel centrum zelf opzet toe. Naar aanbod zien we over de jongste jaren niet zo'n grote verschillen.

Participatie

Als we geen rekening houden met bezoekers van tentoonstellingen in een cultureel centrum, stellen we vast dat het podiumgebeuren de grootste publiekstrekker is. Professionele gezelschappen trek-

AANBOD VAN DE CULTURELE CENTRA

	% RECEPTIEF	% EIGEN	AANTAL ACTIVITEITEN
Professionele kunst	19,7	80,3	11.135
Amateurkunst	87,0	13,0	5.192
Artistieke tentoonstellingen	17,9	82,1	19.246
Educatieve tentoonstellingen	81,8	18,2	11.181
Educatieve activiteiten	60,0	40,0	90.551
Repetities	79,9	20,1	19.926
Bestuurlijke activiteiten	86,9	13,1	23.754
Ontspanning	90,8	9,2	31.058
Andere	78,8	21,2	10.073
Totaal	65,9	34,1	222.116

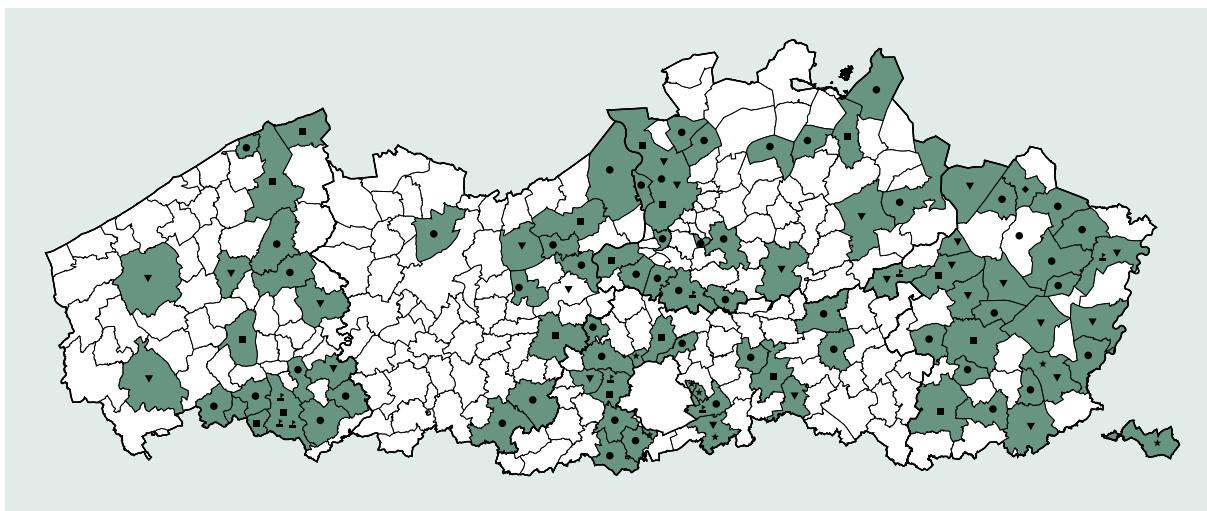
3.23 Initiatiefnemer van het aanbod van de culturele centra in 1998.
Bron: FEVECC, APS-bewerking.

DEELNEMERS AAN ACTIVITEITEN

	RECEPTIEF	EIGEN	DEELNEMERS
Professionele kunst	21,2	78,8	2.074.074
Amateurkunst	88,1	11,9	1.049.242
Educatieve activiteiten	70,5	29,5	1.500.758
Repetities	92,1	7,9	343.070
Bestuurlijke activiteiten	91,5	8,5	438.564
Ontspanning	93,1	6,9	1.748.202
Andere	76,9	23,1	545.819
Totaal	67,6	32,4	7.763.182

3.24 Aantal deelnemers aan de activiteiten naar inrichter (1998).
Bron: FEVECC, APS-bewerking.

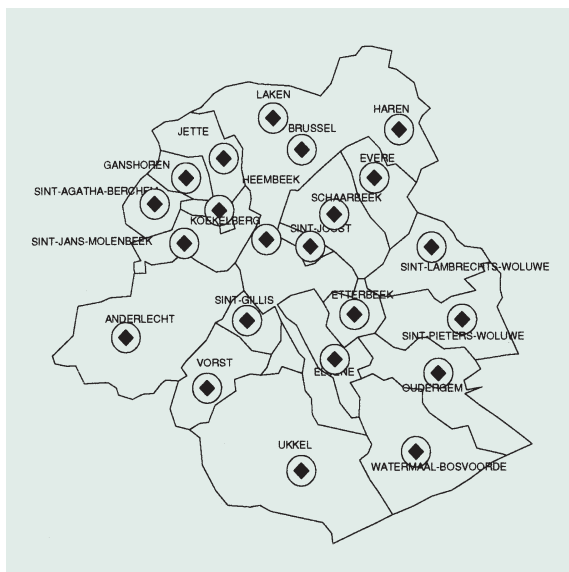
GEOGRAFISCHE SPREIDING ERKENDE CULTURELE CENTRA

3.25 Geografische spreiding van de erkende culturele centra op 1 januari 1999.
Bron: FEVECC.

wijkhuis
 basiscategorie
 plus-categorie I
 plus-categorie II
 provinciale culturele centra
 culturele centra van de Vlaamse gemeenschap

BRUSSELSE GEMEENSCHAPSCENTRA

3.26 Erkende Brusselse gemeenschapscentra op 1 januari 1999.
Bron: FEVECC.

VERGELIJKING AANBOD EN PARTICIPATIE

	AANBOD*	DEELNAME
Professionele podia	7,4	26,7
Amateurkunst	13,7	13,5
Educatieve activiteiten	40,8	19,3
Repetities	9,0	4,4
Bestuurlijke activiteiten	10,7	5,6
Ontspanning	14,0	22,5
Andere	4,5	7,0
Totaal	191.689	7.763.182

3.27 Vergelijking aanbod en participatie in de culturele centra in %.
'Totaal' in absolute cijfers (1998). Bron: FEVECC, APS-bewerking.
* Geen rekening gehouden met de tentoonstellingen.

ken daarbij meer publiek dan amateurgezelschappen. Ontspannende activiteiten zijn goed voor ongeveer een kwart van het publiek van een cultureel centrum en de educatieve activiteiten voor een vijfde. Het jongste decennium zien we in publieksaantrekking weinig grote verschuivingen.

Op basis van de beschikbare gegevens zien we wel dat het totaal aantal deelnemers aan activiteiten van het cultureel centrum toeneemt. Daarmee kunnen we geen uitspraak doen over het aantal personen dat men op jaarbasis aantrekt. Gaat het bv. om een select publiek dat heel intens participeert of recruteert men heel ruim?

Naar aantrekkingskracht is er weinig evolutie waar te nemen. Wel zien we dat de podiumactiviteiten de neiging vertonen verder te stijgen en dit blijkbaar ten koste van de educatieve activiteiten.

3.5 Podiumkunsten

Via een selectief ondersteuningsbeleid wil de Vlaamse overheid een podiumaanbod realiseren dat niet alleen in Vlaanderen maar ook in het buitenland gewaardeerd wordt. Gezelschappen, acteurs, musici,... kunnen daarvoor een beroep doen op de overheid. Daarnaast wil de overheid alle lagen van de bevolking aan het cultuurgebeuren laten deelnemen. Daarbij gaat zowel aandacht naar het professionele aanbod als de amateurkunsten. Nu het nieuwe muziekdecreet ook aandacht heeft voor meer populaire muziekgenres wordt ook hier nagegaan in hoeverre de bevolking hieraan participeert.

Onder podiumkunsten worden hier alle podiumactiviteiten in de theater-, muziek- en danssector verstaan.

Jaarlijks besteedt de Vlaamse overheid een kleine drie miljard frank aan deze podiumactiviteiten.

Om een globaal zicht te krijgen op de totale overheidsinspanning moet men hier nog de middelen van de provincies en vooral van de steden en gemeenten aan toevoegen.

BESTEDINGEN PODIUMKUNSTEN					
AARD	SOORT/AANTAL	BUDGET	AARD	SOORT/AANTAL	BUDGET
Danssubsidies	6 gezelschappen	116.300.000	Bevordering muziekgebeuren		283.100.000
	9 projecten	21.000.000	a) concertverenigingen	20 verenigingen	10.785.000
Kunstencentra	10 centra	186.000.000	b) organisatoren concerten	45 organisatoren	2.905.000
	3 organisaties	9.000.000	c) organisatoren projecten	35 organisatoren	12.399.500
DeSingel	werking	75.900.000	d) CD-producties		2.850.000
	beheer	45.100.000	e) muziekclubs	8 clubs	1.920.000
Theater Stap		6.100.000	f) compositieopdrachten	120 opdrachten	10.940.500
Muziektheater	4 gezelschappen	44.300.000	g) vaste orkesten en ensembles	25 orkesten	150.300.000
	6 projecten	10.000.000	h) Federatie Jeugd en Muziek		16.000.000
Theatersubsidies	28 gezelschappen	715.700.000	i) Filharmonische Jeugdorkest		75.000.000
	18 projecten	42.000.000	Ballet van Vlaanderen	± 100 voorstellingen	286.700.000
Diverse Brusselse podia	5 centra	103.200.000	Philharmonie van Vlaanderen	± 60 voorstellingen	199.200.000
Vlaams Theaterinstituut		13.700.000	Festival van Vlaanderen	8 verenigingen	48.900.000
P.A.R.T.S	pedagogisch project		Vlaams Omroeporkest en Kamerkoor		246.000.000
Toneelauteurs	15 auteurs	3.000.000	Vlaamse opera		424.300.000

3.28 Bestedingen podiumkunsten 1999, in frank. Bron: WVC, afdeling Muziek, Letteren en Podiumkunsten.

PARTICIPATIE AAN DE PODIUMKUNSTEN NAAR GESLACHT EN OPLEIDING

MEERMAALS PER JAAR	TOTAAL	MAN	VROUW	STUDENT	LAGER	MIDDELBAAR	HOBU	UNIV
Professioneel toneel	16,0	13,3	18,7	16,4	8,3	14,7	22,0	35,1
Amateur toneel	14,3	13,0	15,6	17,4	11,9	13,1	17,8	14,9
Pop/jazz concert	11,8	14,0	9,6	23,9	2,9	11,1	18,3	16,2
Multi-media spektakel	10,8	12,2	9,5	22,4	2,8	10,5	18,0	12,8
Pop-jazz festival	8,6	10,6	6,5	20,7	1,8	8,1	12,8	10,1
Professionele opera/concert	7,6	6,9	8,4	5,9	3,1	5,8	11,0	25,7
Professioneel ballet of dans	6,5	6,2	6,8	6,8	1,7	5,6	10,7	15,5
Cabaret/kleinkunst	6,5	6,3	6,7	8,3	3,7	5,9	9,8	10,8
Amateur opera/concert	4,0	3,2	4,8	2,9	2,0	3,8	6,4	8,8
Amateurballet of dans	3,7	2,7	4,7	6,4	1,5	4,2	4,0	4,7
Opera/klassiek festival	1,8	2,4	1,3	0,0	0,7	1,7	2,8	6,8
Score podiumkunsten*	7,0	7,0	7,1	8,8	3,5	6,8	10,3	11,5

3.29 Participatie aan de podiumkunsten naar geslacht en opleiding. Percentage van diegenen die meermaals per jaar participeren aan één van de vermelde podiumkunsten. Bron: APS-survey 1999.

* Som van de gemiddelde scores op de verschillende podiumkunsten telkens gaande van 0 (nooit gedaan) tot 8 (dagelijks).

Participatie aan podiumkunsten

Op basis van de jongste APS-survey kunnen we een gedetailleerd beeld schetsen van de cultuurparticipatie. Zo werd gevraagd hoe vaak men een ticket koopt voor theater, klassieke concerten, pop/jazz- en andere (meerdaagse) concerten en ballet- en dansvoorstellingen.

Driekwart van de bevolking beweert op jaarbasis minstens naar één concert, dans- of theateervoorstelling te gaan. Als we het criterium optrekken tot meermaals per jaar, daalt het aandeel tot een tiende van de bevolking.

Theateervoorstellingen scoren daarbij het hoogste gevolgd door pop-jazz en multimediateproducties. Professionele producties halen over de hele lijn meer bezoekers dan amateurvoorstellingen.

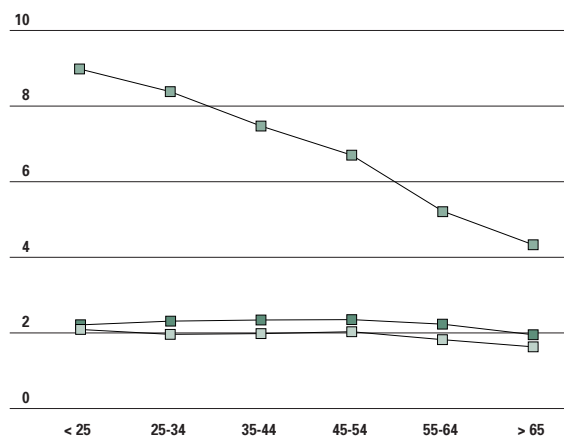
Vrouwen participeren doorgaans iets meer dan mannen, behalve bij de meer hedendaagse podia zoals pop-/rock-/jazzconcerten en multimedia spektakels, die het vooral van een mannelijk en jonger publiek moeten hebben. Zoals ook uit ander cultureel participatieonderzoek blijkt, vindt men vrijwel geen lager geschoolden in de concertzalen.

Enkel het amateur toneel kan op enige belangstelling van dit deel van de bevolking rekenen.

Van de universitair geschoolden beweert dan weer meer dan een derde jaarlijks meermaals naar een professioneel theater en een kwart naar een klassiek concert te gaan.

Als we alle podiumkunsten in rekening brengen valt op hoe vooral de jongste leeftijdsgroepen merklijk

PARTICIPATIE AAN PODIUMKUNSTEN NAAR LEEFTIJD

3.30 Participatie aan podiumkunsten naar aard en leeftijd. Bron: APS-survey 1999.

* Som van gemiddelde scores telkens gaande van 0 (nooit gedaan) tot 8 (dagelijks).

Professioneel en amateur: ballet, toneel, klassiek concert.
Podiumkunsten: inclusief multimedia, pop-jazz, concerten en festivals.

hoger participeren dan de ouderen.

Vrijwel alle leeftijdsgroepen nemen gelijkmatig deel aan uitvoeringen van amateur- of professionele gezelschappen. Het zijn de modernere genres die voor de verschillen zorgen.

Alhoewel internationaal vergelijken, bij gebrek aan standaarden, zeer moeilijk is, scoort Vlaanderen op het vlak van de participatie aan podiumkunsten in Europese context toch vrij behoorlijk.

3.6

Musea en beeldende kunsten

De beeldende kunst en de musea promoten, de vormgeving en architectuur verbeteren; dat zijn zowat de centrale doelstellingen van de Vlaamse overheid op deze terreinen.

Een goed voorbeeld is het recente museumdecreet dat netwerken tot stand wil brengen en een professionelere werking wil promoten. De effecten van dit beleid in beeld brengen is voorts nog zeer moeilijk. Voorlopig moeten we ons beperken tot een overzicht van de instellingen en kunstenaars die steun ontvangen en de ingezette middelen.

De budgetten voor ondersteuning van de beeldende kunst zitten reeds een aantal jaren in de lift. Ook in 1998 bleven ze nog lichtjes stijgen. De financiële steun maakt in 1999 nog een extra sprong met

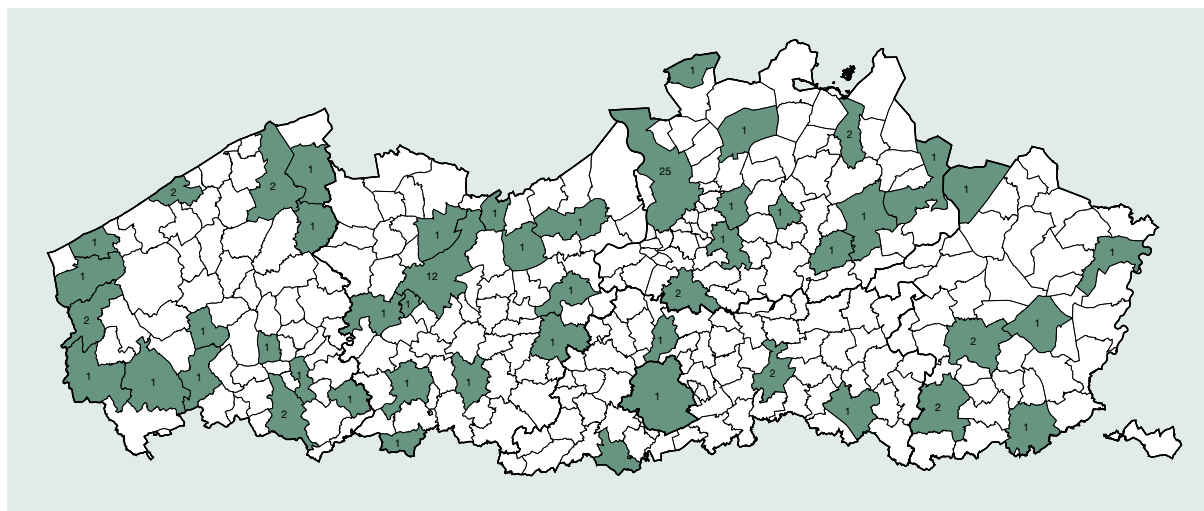
bijna een verdubbeling van het budget voor beeldende kunst en ook heel wat extra middelen die ingezet worden bij het invoeren van het nieuwe museumdecreet.

KERNCIJFERS BEELDDE KUNST EN ARCHITECTUUR

AARD	OMSCHRIJVING	BUDGET*
Oeuvre aankopen eigen collectie	4 kunstenaars	1,3
Aankopen voor eigen collectie	14 kunstenaars	4,7
Ondersteuning aankopen MUHKA	11 kunstenaars	6,1
Ondersteuning aankopen PMHK Oostende	2 kunstenaars	2,0
Ondersteuning MHK Gent	16 kunstenaars	9,0
Werkbeurzen aan kunstenaars	89 kunstenaars	13,2
Subsidies verenigingen	18 verenigingen/15 projecten	9,0
Subsidies MUHKA	infrastructuur+werking	76,3
Kunst in Huis	2.222 abonnementen	8,5
Cultuurprijzen	2 prijzen	1,0
Lezingen: bezoeken beeldende kunstenaars	207 lezingen/55 kunstenaars	1,0
Buitenlandactiviteiten		60,2
Gewone subsidies musea	94 musea	61,0
Projectsubsidies musea	45 projecten	61,3
Werkingsubsidie architectuur	4 verenigingen	1,6
Projectsubsidies architectuur	10 projecten	5,9
Cultuurprijs vormgeving	1	0,5
Subsidies oudheidkundige verenigingen	33 verenigingen	2,0

3.31 Kerncijfers beeldende kunst en architectuur in 1998. Bron: WVC, afdeling Beeldende Kunst en Musea. * In miljoen frank.

GEMEENTEN MET GESUBSIDIEERDE MUSEA

3.32 Gemeenten met gesubsidieerde musea. Bron: WVC, afdeling Beeldende Kunst en Musea, APS-bewerking.

gemeenten met aantal gesubsidieerde musea (49)

Spreiding

Vlaamse beeldende kunstenaars worden vooral via werkbeurzen ondersteund. In 1998 konden 89 kunstenaars op een dergelijke beurs rekenen.

Gemiddeld ontvangt men 150.000 frank per jaar. Van de 89 beurzen gingen er 74 naar mannelijke kunstenaars.

Het museumlandschap van Vlaanderen en Brussel is zeer divers: grote en kleine musea, professioneel uitgebouwd of door vrijwilligerswerk in stand gehouden, privaat of ingericht door een overheid, alleenstaand of geïntegreerd in een andere dienst,...

In de jongste Museumgids van de Vlaamse Gemeenschap werden in totaal 450 musea opgenomen. Niet alle musea worden gesubsidieerd. In 1998 kregen 94 van deze musea ondersteuning voor hun werking voor een totaal budget van ongeveer 120 miljoen frank.

Bijna de helft van dit budget ging naar de respectievelijk 24 en 12 erkende musea in Antwerpen en Gent.

Daarnaast zijn het overwegend de provinciehoofdsteden en Mechelen en Oostende die het zwaarst worden gesubsidieerd.

WERKBEURZEN BEELDENE KUNSTENAARS

LEEFTIJD	% BEURZEN	M/V	% BUDGET
21-30	22,5	13/7	19,7
31-35	25,8	19/4	25,6
36-40	21,3	18/1	19,3
41-45	16,9	12/3	17,8
46-50	7,9	7/0	7,0
51-60	5,6	9/0	10,6
Totaal	89,0	74/15	13,2

3.33 Werkbeurzen beeldende kunstenaars naar leeftijd en geslacht, in miljoen frank. Bron: WVC, afdeling Beeldende Kunst en Musea.

Participatie

Een derde van de bevolking beweert meermaals per jaar een tentoonstelling of een museum te bezoeken. Grote verschillen tussen mannen en vrouwen hebben we niet geconstateerd. Jongeren doen zeker niet onder voor oudere leeftijdsgroepen. Het opleidingsniveau toont de grootste verschillen: hoe hoger de opleiding, hoe vaker men een museum of een tentoonstelling bezoekt.

BEZOEK AAN MUSEUM EN TENTOONSTELLING

	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	STUDENT	LAGER	MIDDELBAAR	HOBU	UNIV
Binnenland	29,0	35,3	22,8	26,5	30,7	31,7	30,9	38,8	17,3	25,2	37,5	56,1
Buitenland	14,9	17,2	12,5	13,0	15,5	17,1	16,3	18,0	7,6	11,5	22,7	35,8

3.34 Percentage van de bevolking dat beweert meermaals per jaar naar een museum of tentoonstelling te gaan. Bron: APS-survey 1999.

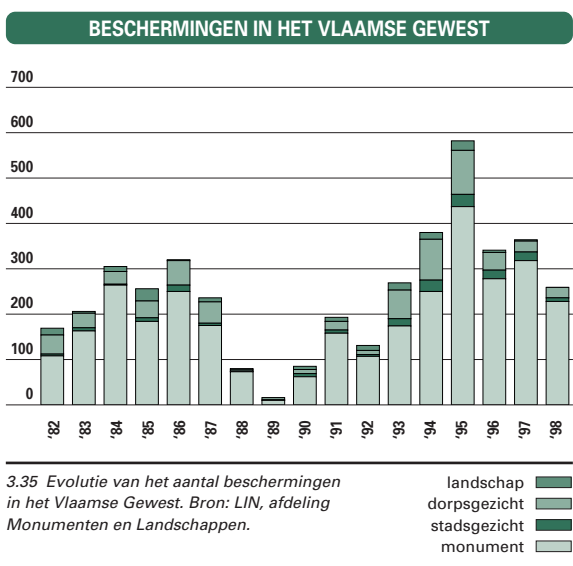
3.7

Monumenten en landschappen

Bescherming, bewaring, restauratie en ontsluiting van het patrimonium zijn belangrijke doelstellingen van de Vlaamse overheid. Voor de bescherming van het roerend cultureel erfgoed worden vandaag de eerste stappen gezet naar een Vlaamse regeling. Voorlopig dienen we ons te beperken tot een aantal kerncijfers voor het onroerend patrimonium en enkele algemene participatiecijfers.

Patrimonium

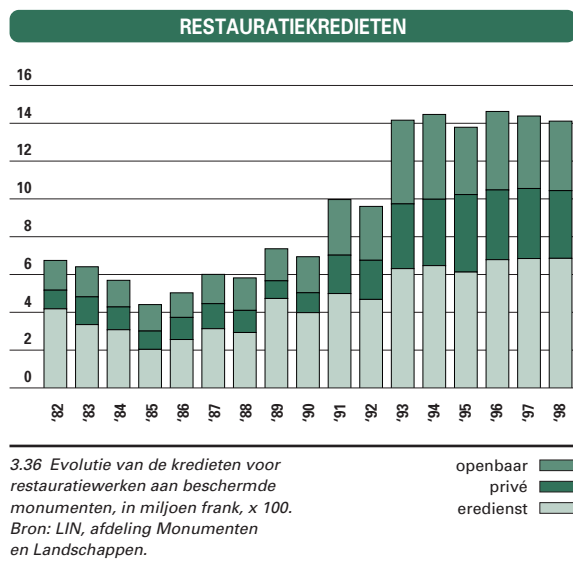
Een gestage groei bracht het aantal beschermde monumenten, landschappen, stads- en dorpsgezichten in Vlaanderen van 11 in 1933 tot 8.212 in 1998. Het aantal nieuwe beschermingen (259 in '98) liep de jongste jaren wel iets terug. 1995 blijft het recordjaar met 582 beschermingsbesluiten. De restauratiekredieten zijn in '98 lichtjes gezakt wat niet wil zeggen dat er minder kredieten beschikbaar waren. Naast de restauratieregeling wordt echter meer en meer gebruik gemaakt van een onderhoudspremie. Het is echter nog iets te vroeg om daar een evolutie van de schetsen.

Participatie

Meer dan de helft van de bevolking beweert in de loop van een jaar wel eens een historische gebouw, een monument of een archeologische site te bezoeken. Meerdere bezoeken per jaar is maar weggelegd voor een derde van de bevolking. Mannen scoren daarbij iets hoger dan vrouwen, leeftijdsverschillen doen zich vrijwel niet voor. Bijna twee derde van de universitair geschoolden beweert meermaals per jaar een monument, historisch gebouw of site te hebben bezocht.

Historische gebouwen en monumenten trekken meer bezoekers dan archeologische sites. Als men

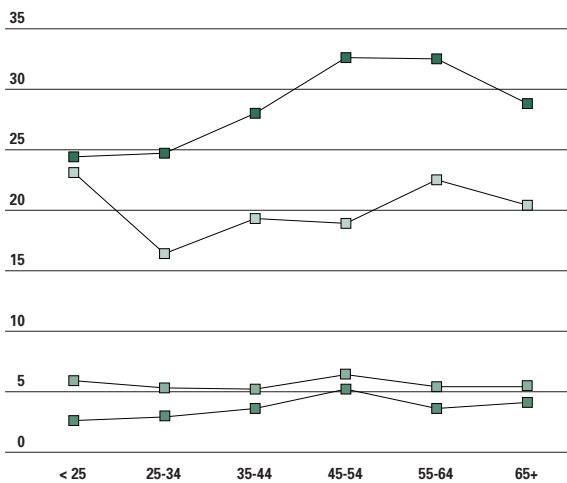

HISTORISCHE GEBOUWEN, MONUMENTEN EN ARCHEOLOGISCHE SITES

	TOTAAL	MAN	VROUW	STUDENT	LAGER	MIDDELBAAR	HOBU	UNIV
Monument binnenland	28,4	29,8	27,0	26,2	17,1	27,4	39,6	53,4
Monument buitenland	19,7	20,7	18,8	22,0	8,8	17,0	30,5	46,9
Archeologische site binnenland	3,7	4,0	3,3	2,0	2,2	3,5	5,2	8,2
Archeologische site buitenland	5,6	5,5	5,6	5,4	2,2	4,5	7,9	16,3

3.37 Percentage van de bevolking dat meermaals per jaar historische gebouwen, monumenten en archeologische sites bezoekt, naar geslacht en opleiding.
Bron: APS-survey 1999.

HISTORISCHE GEBOUWEN EN MONUMENTEN

3.38 Meermaals per jaar bezoeken van historische gebouwen, monumenten en archeologische sites naar leeftijd.
Bron: APS-survey 1999.

een opgraving bezocht heeft, zal het ook eerder in het buitenland zijn dan in eigen land. Jongeren worden blijkbaar minder aangesproken voor monumenten en sites in het binnenland. In het buitenland scoren ze dan weer iets hoger dan de andere leeftijdsgroepen. Iets oudere universitair geschoolden zijn het meest in de omgeving van historische gebouwen, monumenten en sites terug te vinden.

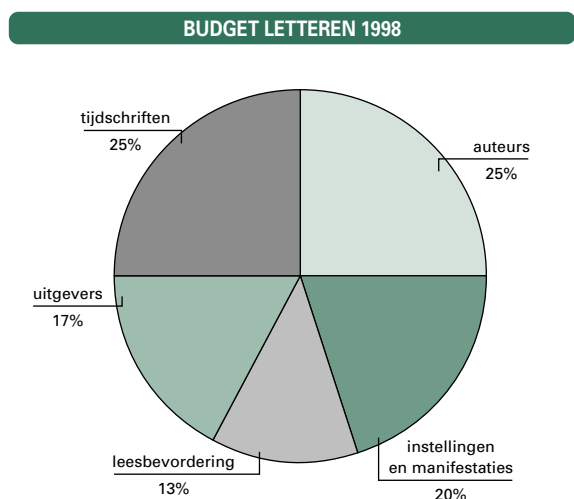

3.8

Letteren en bibliotheken

De Vlaamse overheid wil de letteren stimuleren door auteurs en uitgevers te ondersteunen. Subsidiëring van organisaties, verenigingen, manifestaties en lezingen moeten dit mee ondersteunen en aanzetten tot leesbevordering, zeker bij kinderen en jongeren. We bekijken hier het leesgedrag van de bevolking. Bibliotheken kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. Ze groeien vandaag echter meer en meer uit tot multimediale centra waar men naast boeken ook terecht kan voor audiovisueel materiaal en de allernieuwste informatiekkanalen. Het ter beschikking stellen van internet in alle bibliotheken is daar het meest recente voorbeeld van.

Het budget voor de letteren blijft jaar na jaar stijgen. Bij het begin van dit decennium voorzag de Vlaamse begroting een goede 50 miljoen frank. Vorig jaar werd bijna 130 miljoen vrijgemaakt. Een kwart daarvan gaat naar de auteurs zelf in de vorm van werkbeurzen, steunaankopen en publicatiepremie. Een ander kwart wordt besteed aan subsidiëring van literaire tijdschriften. Relatief de grootste steiger is echter de leesbevordering waarvoor steeds meer projecten worden ondersteund.

3.39 Verdeling budget letteren 1998.
Bron: WVC, afdeling Muziek, Letteren en Podiumkunsten.

Leesgedrag

Van de bevolking tussen 16 en 75 jaar beweert 70% ooit een boek te hebben gelezen. Vrouwen lezen meer dan mannen. Hoe hoger de opleiding, hoe groter de leeshonger. Met de leeftijd neemt deze wel af.

Voor zijn ontspanning neemt een gemiddelde boe-

SUBSIDIES LITERATUUR 1998		
	AARD	BUDGET
Publicatiepremie	68 auteurs	4.091.000
Steunaankopen	67 titels	3.242.175
Werkbeurzen	87 auteurs/ literaire vertalers	21.200.000
Literaire verenigingen	33 verenigingen	15.320.000
Literaire manifestaties	13 manifestaties	995.000
Literaire tijdschriften	27 tijdschriften	20.600.000
Productiesubsidies	53 dossiers	13.815.000
Subs. instellingen (ad nominatim)	3 instellingen	9.400.000
Cultuurprijzen literatuur	3 prijzen	1.500.000
Literaire lezingen	2.111 lezingen/ 264 auteurs	11.300.000
Leesbevordering	13 projecten	10.300.000

3.40 Subsidies literatuur 1998, in frank. Bron: WVC, afdeling Muziek, Letteren en Podiumkunsten.

BOEKEN LEZEN NAAR GESLACHT EN LEEFTIJD

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Leest wel eens een boek (%)	65,8	74,5	70,1	85,3	72,0	71,6	69,1	63,7	55,1
Voor het werk (gem. aantal)	4,9	4,9	4,9	8,2	5,2	5,5	4,3	1,4	0,9
Voor ontspanning (gem. aantal)	8,5	14,4	11,6	11,5	9,8	11,5	11,3	13,2	14,5

3.41 Percentage boeken lezen naar geslacht en leeftijd gekoppeld aan het gemiddeld aantal boeken per lezer op jaarbasis. Bron: APS-survey 1999.

BIBLIOTHEEKGEBRUIK NAAR GESLACHT EN LEEFTIJD

	MAN	VROUW	TOTAAL	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Nooit	31,3	26,6	29,0	7,6	15,6	24,0	34,8	49,1	54,1
Sporadisch (ooit en eens per jaar)	31,2	25,6	28,4	13,4	39,4	26,0	31,3	27,4	29,3
Regelmatig (meermaals per jaar tot maandelijks)	27,5	31,8	29,6	49,8	32,5	36,3	26,7	14,6	9,9
Intens (vanaf meermaals per maand)	10,0	16,0	13,0	29,2	12,4	13,7	7,2	8,9	6,8

3.42 Bibliotheekgebruik naar geslacht en leeftijd. Bron: APS-survey 1999.

kenlezer per jaar iets minder dan twaalf boeken ter hand. Voor werk of studie komen daar nog vijf boeken bij. Studenten scoren zeer hoog. Zij lezen echter vooral in functie van hun studie. Ouderen en lager geschoolden scoren dan weer hoger in het aantal boeken dat voor ontspanning wordt gelezen.

Bibliotheekgebruik

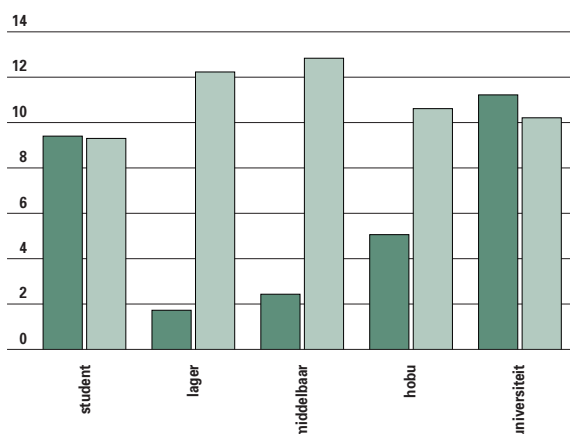
Bijna dertig procent van de bevolking zegt nooit een bibliotheek te bezoeken. Iets meer dan tien procent mogen we intense bibliotheekgebruikers noemen. Zij trekken meermaals per maand tot wekelijks naar de bibliotheek.

Bij studenten gaat dit om meer dan een derde. Zij doen dit echter overwegend om studieredenen. Studenten zijn de grote gebruikers van internet in de bibliotheek. Zij springen ook het meest binnen om audiovisueel materiaal te ontlenen.

Bibliotheeken worden echter nog overwegend gebruikt om boeken te ontlenen en informatie te verzamelen.

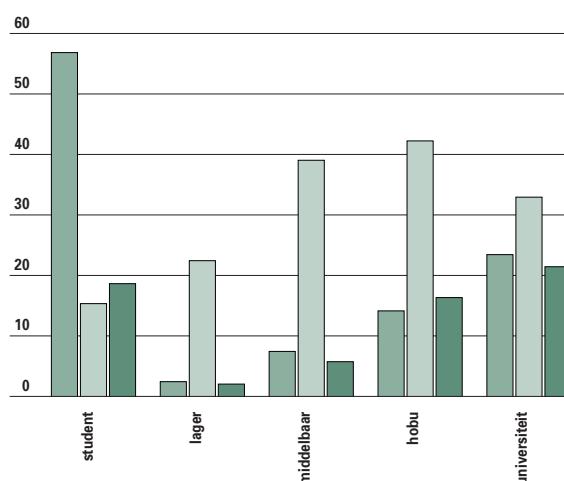
Bij jongeren en hoger geschoolden is het multifunctioneel gebruik van de bibliotheken wel reeds meer ingeburgerd.

BOEKEN LEZEN NAAR OPLEIDING

3.43 Gemiddeld aantal boeken per jaar in functie van werk/ontspanning naar opleiding bij lezers. Bron: APS-survey 1999.

BIBLIOTHEEKBEZOEK NAAR OPLEIDING

3.44 Gebruik van de bibliotheek in functie van werk/ontspanning naar opleiding. Bron: APS-survey 1999.

MOTIEVEN BIBLIOTHEEKGEBRUIK NAAR GESLACHT EN OPLEIDING

	TOTAAL	MAN	VROUW	STUDENT	LAGER	MIDDELBAAR	HOBU	UNIV
Boeken lenen	50,7	46,3	55,0	86,0	25,2	49,1	67,7	68,2
Informatie verzamelen	33,3	34,2	32,3	80,7	9,7	26,9	45,4	58,8
Consulteren catalogi	17,0	19,1	14,8	43,5	4,0	12,2	23,2	38,5
Uitlenen audio-visueel materiaal	16,5	17,7	15,4	34,3	4,0	15,3	26,5	22,3
Lezen in de bibliotheek	9,6	11,2	8,0	24,2	2,2	8,0	9,8	26,4
Tijdschriften of kranten lenen	8,8	9,8	7,9	20,3	2,9	5,6	13,7	16,9
Gebruik internet	4,8	5,9	3,7	23,2	1,1	1,8	4,9	7,4

3.45 *Motieven bibliotheekgebruik naar geslacht en opleiding. Bron: APS-survey 1999.*

3.9

Media- en multimediagebruik

De impact van de media op de samenleving blijft toenemen. Via de beheersovereenkomst die ze met de openbare omroep heeft afgesloten is de overheid ook een direct betrokken partij. Haar mediabeleid beperkt zich echter niet tot de openbare omroep. We bekijken hier de overheidssteun aan de Vlaamse filmindustrie en de evolutie in het verkoop van filmtickets. Ook gaan we na in hoeverre de Vlaming het dagelijks nieuws volgt en in hoeverre de nieuwe communicatiemiddelen al ingeburgerd zijn.

Radio en TV

1998 was het eerste volledige VRT-jaar onder de nieuwe beheersvorm, met duidelijke objectieven voor zowel radio als TV.

De performantiecijfers maken duidelijk dat de VRT de resultaatverbintenissen op beide terreinen grotendeels heeft gehaald. Vooral voor de openbare TV-omroep betekende dit een ommezwaai. Na een forse duik in het begin van de jaren negentig heeft de openbare omroep opnieuw marktaandeel ingepalmd. In 1998 zat de gemiddelde Vlaming dagelijks 2u37' voor de televisie. Dit is een minuut minder dan het jaar voordien. De VRT kwam iets meer in de gratie: de gemiddelde kijkduur van Canvas/Ketnet steeg van 10' naar 14', TV1 behield het gemiddelde van 34'.

PERFORMANTIE VRT

MAATSTAF	1997	1998
Uren zendtijd	5.797	5.400
Weekbereik bevolking (%)*	76	78,1
Weekbereik 4-12-jarigen (%)*	76	75,3
Gemiddelde dagcijfers informatieprogramma's	1,5 mio	1,4 mio
Weekbereik cultuurprogramma's (%)*	15	16,8
Weekbereik educatieve programma's (%)*	10	21,2
Aandeel eigen en co-producties (%)	50	59,1

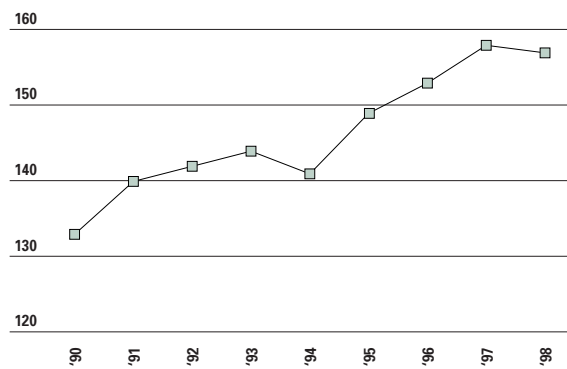
3.46 Performantie VRT (1998). Bron: VRT-studiedienst.
* Bereik = minstens 15 minuten opeenvolgend bereikt.

EVOLUTIE VAN DE RADIO-MARKTAANDELEN

	V'96	N'96	V'97	N'97	V'98	N'98
Radio 1	8	8	8	8	8	9
Radio 2	36	36	35	37	34	35
Radio 3	2	1	1	1	2	2
Studio Brussel	10	10	11	9	8	8
Donna	23	23	24	25	27	29
Totaal VRT	78	78	80	79	79	82
Niet-openbare radio	18	17	16	16	16	13

3.47 Evolutie van de radio-marktaandelen in %. Bron: VRT-studiedienst.
V = voorjaar; N = najaar
Aandeel: resultaat van luisteronderzoek bij telkens ca. 5.500 Vlamingen via telefonische enquëtering en dagboekpanels

EVOLUTIE GEMIDDELTE KIJKDUUR

3.48 Evolutie van de gemiddelde kijkduur (1990-1998) in %. Bron: VRT-studiedienst.

EVOLUTIE MARKTAANDELEN TELEVISIEZENDERS

	TV1	TV2/CANVAS	VRT	VTM	KA2	VT4	NED	VIDEO	ANDERE
1989	22,5	9,0	31,5	27,4			17,1	1,2	22,8
1990	21,8	7,0	28,8	35,6			11,5	5,7	18,4
1991	25,7	4,1	29,8	38,1			9,4	7,1	15,6
1992	25,5	4,6	30,1	37,3			9,1	7,8	15,7
1993	25,0	4,5	29,5	38,3			9,0	7,8	15,4
1994	22,5	6,4	28,9	36,4			8,7	9,4	16,6
1995	17,5	5,1	22,6	37,1	3,9	6,1	6,4	8,3	15,6
1996	19,3	5,7	25,0	32,8	6,5	7,9	5,3	8,0	14,8
1997	21,3	6,5	27,8	28,9	6,5	8,7	5,0	8,0	15,1
1998	21,3	9,0	30,3	27,0	6,0	9,0	5,0	8,0	15,0

3.49 Evolutie marktaandeel tussen 1989 en 1998 in %. Bron: VRT-studiedienst.

Niet alle Vlamingen kijken televisie en niet iedereen kijkt even lang. Twee derde van de bevolking houdt het bij een kwartier per dag. Een tien procent kijkt minder dan een kwartier per week. Bij de kinderen ligt dit iets lager. Met de leeftijd neemt het kijkgedrag toe. Zo kijken senioren gemiddeld 2,5 maal meer dan jonge kinderen. Vrouwen (2u42') zitten iets langer voor de televisie dan mannen (2u34'). Hoe lager de sociale groep, hoe meer men voor het scherm zit. De laagste sociale klassen kijken dubbel zo lang als de hoogste. De VRT-radiozenders halen een marktaandeel van ruim 80%, met Radio 2 (35%) en radio Donna (29%) als de paradepaardjes. Het aandeel van de niet-openbare radio's blijft dalen.

Volgen actualiteit

Iets minder dan de helft van de bevolking beweert dagelijks een krant te lezen. Mannen (52%) doen dit iets meer dan vrouwen (40%). Met de leeftijd en het

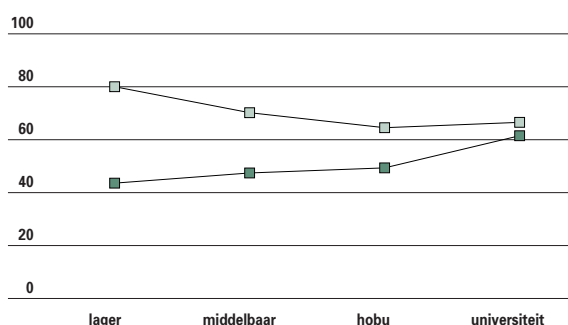
opleidingsniveau neemt het dagelijks een krant lezen toe. Meer dan tweederde van de bevolking zegt de actualiteit via het TV-nieuws te volgen. Ook hier scoren mannen (71%) hoger dan vrouwen (66%). Hoe ouder, hoe meer men naar het nieuws kijkt.

SOORT TIJDSCHRIFT NAAR GESLACHT

	MAN	VROUW	TOTAAL
General interest	35,4	25,2	30,1
TV en showbizz	20,7	28,0	24,5
Damesbladen	1,7	27,6	15,2
Special interest	26,3	4,6	15,0
Lifestyle & gezondheid	1,1	4,6	2,9
Culturele magazines	1,1	0,9	1,0
Andere	13,6	9,1	11,3

3.51 Soort tijdschrift naar geslacht, in %. Bron: APS-survey 1999.

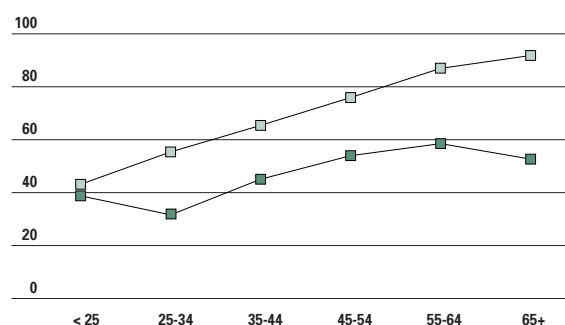
VOLGEN VAN ACTUALITEIT NAAR OPLEIDING

3.50 Dagelijks volgen van de actualiteit, naar opleiding, in %. Bron: APS-survey 1999.

tv-nieuws —□—
via krant —■—

VOLGEN VAN ACTUALITEIT NAAR LEEFTIJD

3.52 Dagelijks volgen van de actualiteit, naar leeftijd, in %. Bron: APS-survey 1999.

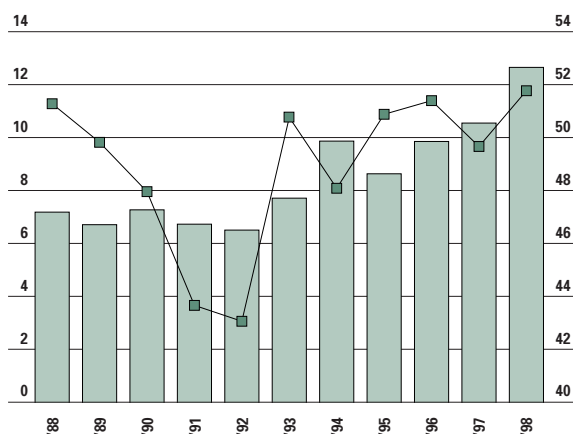
tv-nieuws —□—
via krant —■—

ONDERSTEUNDE FILMS VIA FONDS FILM IN VLAANDEREN

	1994	1995	1996	1997	1998
Lange speelfilm	11	11	4	13	10
Korte film	16	16	18	12	16
Creatieve docu/kunsthlm	1		10	5	6
TV-fictie		2	2		
Scenariopremies	7	12	7	14	10
Premies bruto-ontv	4	3	7	9	9
Renteloze voorschotten	1			1	
Totaal budget	239.181.078	225.583.328	144.605.946	228.187.880	232.471.309

3.53 Ondersteunde films via fonds Film in Vlaanderen (1994-1997). Bron: Film in Vlaanderen.

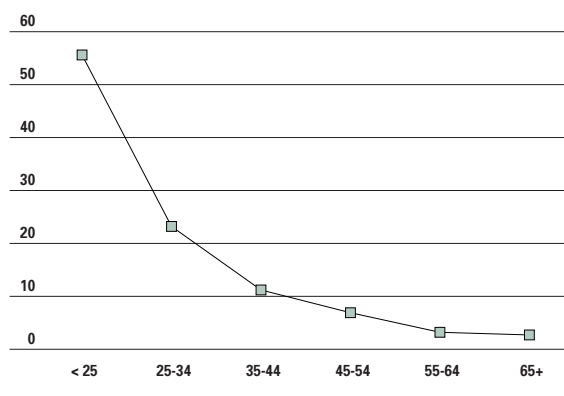
EVOLUTIE BIOSCOOPPLAATSEN EN -BEZOEKERS

3.54 Evolutie bioscoopplaatsen en -bezoekers. Bron: NIS. Bezoekers x 1.000.000; Plaatsen x 1.000

aantal bezoekers
aantal plaatsen

BIOSCOOPBEZOEK NAAR LEEFTIJD

3.55 Bioscoopbezoek naar leeftijd. Bron: APS-survey 1999. Percentage dat minstens maandelijks naar de bioscoop gaat.

Wel stellen we vast dat hoe hoger geschoold, hoe minder men dagelijks het nieuws volgt.

In tegenstelling tot kranten scoren tijdschriften beter bij vrouwen dan bij mannen.

Bijna 80% van de vrouwen leest meermaals per maand in een tijdschrift. Bij de mannen is dit 73%. Bij de vrouwen zijn het uiteraard de vrouwenbladen maar ook de TV- en showbizbladen die hoog scoren.

De voorkeur van de mannen gaat eerder uit naar general interest- (Humo, Knack,...) en special interestbladen (auto, computer, hobby, sport,...).

Film

Het gaat niet zo goed met de Vlaamse filmindustrie. Het beperkte publieke succes van Vlaamse films maakt het moeilijk om financiering te vinden voor nieuwe producties.

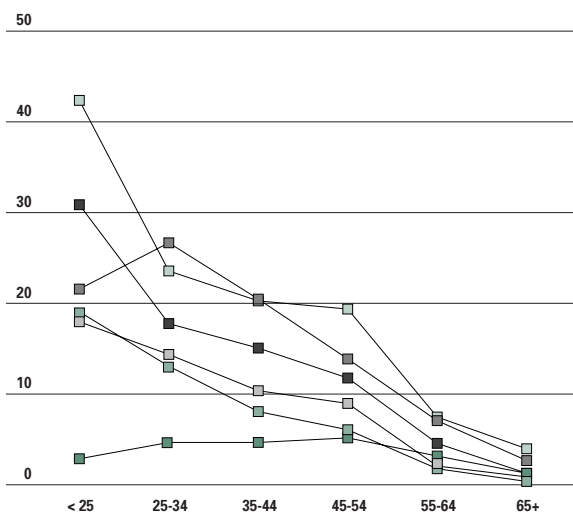
De kostprijs voor het draaien van een prent loopt steeds hoger op en de overheidssteun kan deze malaise niet direct keren. Dit neemt niet weg dat de voorbije jaren meer dan 200 miljoen frank per jaar op de begroting werd voorzien voor ondersteuning van de filmproductie.

Voor volgend jaar is trouwens 427,8 miljoen frank opgenomen voor het fonds 'Film in Vlaanderen'. De slabakkende filmproductie contrasteert met het groeiend cinemabezoek.

Na een terugval in het begin van de jaren negentig groeit het aantal bioscoopzalen opnieuw aan en gaan steeds meer filmtickets over de toonbank. Een zesde van de bevolking gaat minstens maandelijks naar de bioscoop. Het succes van de bioscoop ligt echter vooral bij de jongeren waarvan meer dan de helft beweert minstens maandelijks naar de bioscoop te gaan.

Bioscoopbezoek is sterk opleidingsgebonden. Lager geschoolden worden er duidelijk veel minder door aangesproken dan hoger geschoolden.

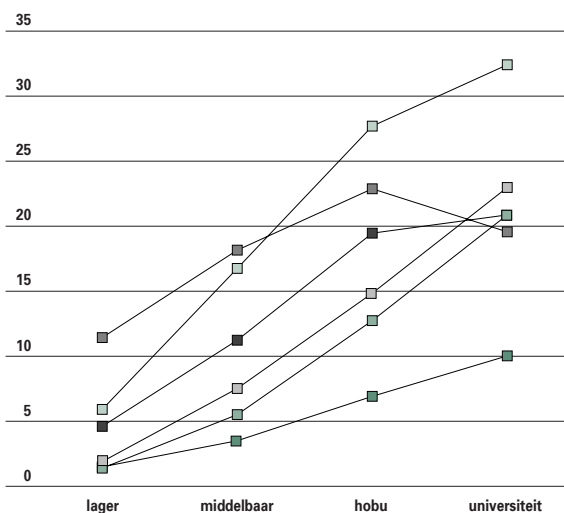
MULTIMEDIAGEBRUIK NAAR LEEFTIJD

3.56 Intens multimediegebruik in vrije tijd naar leeftijd. Bron: APS-survey 1999.

PC
GSM
CD-Rom
fax
internet
modem

MULTIMEDIAGEBRUIK NAAR OPLEIDING

3.57 Intens multimediegebruik in vrije tijd naar opleiding. Bron: APS-survey 1999.

PC
GSM
CD-Rom
fax
internet
modem

MULTIMEDIAGEBRUIK IN DE VRIJE TIJD EN OP HET WERK

	GEEN GEBRUIK		INTENS GEBRUIK*	
	THUIS	WERK	THUIS	WERK
PC	60,4	22,0	20,2	33,4
GSM	70,4	39,8	16,8	12,3
CD-Rom	80,4	43,2	14,2	14,0
Fax	74,0	48,3	4,0	21,2
Internet	81,9	41,8	8,5	9,9
Modem	84,1	32,9	9,7	13,3

3.58 Multimediegebruik in de vrije tijd en op het werk. Bron: APS-survey 1999.
* Minstens meermaals per week.

Multimedia

De beschikbaarheid van multimedia neemt snel toe. Over een algemene verspreiding kunnen we echter nog niet spreken.

Zo beweert een derde van de respondenten minstens meermaals per week een PC op het werk te gebruiken, een vijfde doet dit thuis.

Mannen scoren over de ganse lijn merkkelijk hoger in het aanwenden van multimedia dan vrouwen.

Het zal niet verwonderen dat vooral de jongste leeftijdsgroepen en de hoger geschoolden intense gebruikers zijn.

3.10 Toerisme

Op vakantie gaan heeft een vaste plaats verworven in het levenspatroon van de Vlamingen. Vakantie is uiteraard een vlag die veel ladingen dekt: van het ontdekken van andere culturen tot het gewoon genieten van natuur, zee en zon. We gaan na hoeveel Vlamingen op reis gaan, hoe vaak en naar welke bestemmingen. Daarnaast is het toerisme in Vlaanderen uitgegroeid tot een belangrijke economische sector. Waar komt de toerist vandaan en waar gaat hij naartoe?

Vakanties van de Vlamingen

Tweederde van de Vlamingen ging in 1998 op vakantie. Na de daling vorig jaar, zien we nu terug een sterke stijging waardoor het peil net boven dit van 1994 komt.

Ook het aantal reizen per 100 Vlamingen kende een sterke groei en komt met 108,9% een stuk boven het percentage van 1994 uit.

In 1998 pakten de Vlamingen in totaal 6,6 miljoen keer hun koffers. Dit is meer dan het jaar voordien. De stijging deed zich enkel voor in de zomervakanties, waar een toename van 300.000 vakanties werd

genoteerd. Zowel de binnenlandse als de buitenlandse vakanties zijn opnieuw meer in trek.

Belangrijkste vakantiebestemmingen

Ruim 70% van de vakanties werd in het buitenland doorgebracht. In 1998 stellen we vast dat er een einde is gekomen aan de daling van het aantal vakanties in België, vooral de Kust en de Ardennen zien hun aandeel opnieuw toenemen. De Kust blijft dan ook de belangrijkste binnenlandse vakantiebestemming met meer dan 1 miljoen vakanties. Het aandeel van de buitenlandse bestemmingen loopt licht terug, ondanks de stijging van het aantal vakanties met bijna 130.000.

Frankrijk blijft nummer één. Na de daling van vorig jaar, kent Frankrijk nu een stijging van 100.000 vakanties. Spanje, de nummer twee, heeft de voorbije jaren een zeer sterke groei gekend en steekt Frankrijk naar de kroon als geliefkoosde buitenlandse vakantiebestemming.

Op ruime afstand van Frankrijk en Spanje volgen Oostenrijk en Italië. Vooral Spanje, Griekenland, Tunesië/Marokko en Portugal versterkten hun positie de afgelopen twee jaren.

In 1998 behaalden de langeafstandsbestemmingen een aandeel van 5,1% of ongeveer 334.000 vakanties. Vooral de Verenigde Staten en het Verre Oosten zijn voor de verre reizigers populaire bestemmingen.

VAKANTIEPARTICIPATIE VAN DE VLAMINGEN

OMSCHRIJVING	1991	1994	1996	1998
Netto participatie (%)	61,2	65,8	63,5	65,9
Bruto participatie (%)	101,0	106,0	104,7	108,9
Aantal vakanties*	5,9	6,4	6,3	6,6
Aantal zomervakanties*	4,6	5,0	5,0	5,3
Aantal wintervakanties*	1,3	1,4	1,3	1,3
Aantal binnenlandse vakanties*	2,1	1,9	1,7	1,9
Aantal buitenlandse vakanties*	3,8	4,5	4,6	4,7

3.59 Vakantieparticipatie van de Vlamingen. Bron: WES-onderzoek naar het reisgedrag van de Belgen.

* In miljoen.

Netto participatie: aantal Vlamingen op 100 dat een vakantie heeft genomen.

Bruto participatie: aantal reizen per 100 Vlamingen.

BELANGRIJKSTE VAKANTIEBESTEMMINGEN VAN DE VLAMINGEN

GERAAMD AANTAL VAKANTIES	1994		1996		1998	
	(X 1.000)	%	(X 1.000)	%	(X 1.000)	%
Vlaamse Kust	972	15,2	896	14,2	1.003	15,3
Ardennen	467	7,3	416	6,6	485	7,4
Groen Vlaanderen	352	5,5	353	5,6	315	4,8
Overig België	77	1,2	76	1,2	59	0,9
Binnenland	1.868	29,2	1.741	27,6	1.862	28,4
Buitenland	4.530	70,8	4.566	72,4	4.694	71,6
Frankrijk	1139	17,8	978	15,5	1.070	16,3
Spanje	896	14,0	927	14,7	991	15,1
Oostenrijk	409	6,4	397	6,3	341	5,2
Duitsland	205	3,2	240	3,8	216	3,3
Italië	333	5,2	328	5,2	328	5,0
Zwitserland	211	3,3	227	3,6	203	3,1
Nederland	211	3,3	208	3,3	216	3,3
Oost-Europa	173	2,7	170	2,7	144	2,2
Britse Eilanden	122	1,9	183	2,9	125	1,9
Portugal	70	1,1	88	1,4	111	1,7
Griekenland	166	2,6	133	2,1	203	3,1
G.H.-Luxemburg	64	1,0	63	1,0	39	0,6
Scandinavië	32	0,5	38	0,6	59	0,9
Tunesië/ Marokko	90	1,4	69	1,1	104	1,6
Turkije	96	1,5	145	2,3	151	2,3
Overige Europese bestemmingen	38	0,6	44	0,7	59	0,9
Niet-Europese bestemmingen	275	4,3	328	5,2	334	5,1
Totaal	6.398	100,0	6.307	100	6.556	100

3.60 Belangrijkste vakantiebestemmingen van de Vlamingen. Bron: WES-onderzoek naar het reisgedrag van de Belgen.

Korte vakanties

In 1998 boekte vier op de tien Vlamingen minstens één korte vakantie. Dit is een stijging. De groei van het aantal korte vakanties in 1998 is zowel terug te vinden in de winter als in de zomer, en zowel voor binnenlandse als buitenlandse bestemmingen.

In tegenstelling tot de voorgaande jaren kende de buitenlandse korte vakanties een minder sterke toename dan de binnenlandse.

In 1998 werden ongeveer 3,6 miljoen korte vakanties ondernomen door de Vlamingen. Ook dat is een stijging.

Bijna 60% werd in eigen land doorgebracht. Het aandeel van het binnenland stagneert na de constante achteruitgang de voorbije jaren.

Het binnenland tekende de laatste jaren wel een constante absolute groei op van om en bij de 200.000 vakanties.

KORTE VAKANTIEPARTICIPATIE VAN DE VLAAMSE BEVOLKING

OMSCHRIJVING	1991	1994	1996	1998
Netto participatie (%)	27,6	33,5	35,5	38,9
Bruto participatie (%)	40,5	49,3	55,6	60
Aantal korte vakanties*	2,3	2,9	3,3	3,6
Aantal korte zomervakanties*	1,3	1,9	2,2	2,3
Aantal korte wintervakanties*	1,0	1,0	1,1	1,3
Aantal binnenlandse korte vakanties*	1,5	1,8	1,9	2,1
Aantal buitenlandse korte vakanties*	0,8	1,1	1,4	1,5

3.61 Korte vakantieparticipatie van de Vlaamse bevolking.
Bron: WES-onderzoek naar het reisgedrag van de Belgen.

Alle bestemmingen trokken meer volk, maar de Kust was de enige bestemming die marktaandeel kon winnen.

Voor de korte buitenlandse vakanties is en blijft

BELANGRIJKSTE KORTE VAKANTIEBESTEMMINGEN VAN DE VLAMINGEN

GERAAMD AANTAL KORTE VAKANTIES	1994		1996		1998	
	(X 1.000)	%	(X 1.000)	%	(X 1.000)	%
Vlaamse Kust	607	20,8	676	20,4	762	21,1
Ardennen	711	24,4	730	22,0	770	21,3
Groen Vlaanderen	344	11,8	414	12,5	441	12,2
Overig België	131	4,5	133	4,0	159	4,4
BINNENLAND	1.793	61,5	1.953	58,9	2.132	59,0
BUITENLAND	1.123	38,5	1.363	41,4	1.481	41,0
Frankrijk	376	12,9	451	13,6	521	14,4
Duitsland	225	7,7	215	6,5	296	8,2
Nederland	216	7,4	239	7,2	249	6,9
G.H.-Luxemburg	105	3,6	133	4,0	97	2,7
Britse Eilanden	125	4,3	239	7,2	181	5,0
Overig buitenland	76	2,6	86	2,6	137	3,8
TOTAAL	2.916	100,0	3.316	100,0	3.613	100,0

3.62 Belangrijkste korte vakantiebestemmingen van de Vlamingen. Bron: WES-onderzoek naar het reisgedrag van de Belgen.

Frankrijk een zeer gegeerde bestemming, gevolgd door Duitsland, dat zijn aandeel voor het eerst ziet toenemen.

Het aandeel van de overige buitenlandse bestemmingen krimpt.

Toeristische overnachtingen

De dalende trend van vorig jaar blijft zich doorzetten. België zag het totaal aantal overnachtingen in 1998 teruglopen met bijna twee procent.

De groei van de buitenlandse markt (+0,5%) was onvoldoende om de daling van de binnenlandse (-4,2%) te compenseren.

Een belangrijke kentering is de daling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met -4,1%.

Na de steile opgang de voorbije jaren ziet Brussel voor het eerst het aantal overnachtingen dalen.

Het Vlaamse Gewest heeft ongeveer evenveel overnachtingen als in 1997 opgetekend.

Het Waalse Gewest blijft in een dalende lijn zitten met in 1998 een daling van -4,6%.

De binnenlandse markt

De binnenlandse markt blijft afkalven. In 1998 nam het aantal Belgische overnachtingen in eigen land af met -4,2%. Deze achteruitgang was er zowel voor het Vlaamse als het Waalse Gewest.

Daartegenover staat de stijgende lijn van het aantal Belgische overnachtingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met in 1998 een toename met maar liefst 30%.

TOERISTISCHE OVERNACHTINGEN

	1997	1998	EVOLUTIE
België	28.522.674	28.023.247	-1,80%
Vlaams Gewest	17.331.887	17.329.257	0,00%
Brussels Gewest	4.259.813	4.083.978	-4,10%
Waals Gewest	6.930.974	6.610.012	-4,60%

3.63 Toeristische overnachtingen. Bron: NIS.

TOTAAL AANTAL BINNENLANDSE OVERNACHTINGEN

	1997	1998	EVOLUTIE
België	13.760.272	13.184.880	-4,20%
Vlaams Gewest	9.463.083	9.035.642	-4,50%
Brussels Gewest	217.290	281.462	29,50%
Waals Gewest	4.079.899	3.867.776	-5,20%

3.64 Totaal aantal binnenlandse overnachtingen. Bron: NIS.

3.11 Sport

Sport draagt bij tot de lichamelijke en geestelijke gezondheid, de ontspanning, de zelfontplooiing en de sociale ontwikkeling van de beoefenaars. Daarom is het belangrijk dat het sportaanbod voldoende gespreid, kwaliteitsvol en voor iedereen toegankelijk is. De overheid treedt ondersteunend en stimulerend op. We gaan na welke initiatieven genomen worden en hoe ze geografisch en sociaal gespreid liggen.

Sportaanbod

De Vlaamse Gemeenschap erkent en subsidieert sportdiensten. De organiserende overheid van een sportdienst kan de gemeente, de provincie of de Vlaamse Gemeenschapscommissie zijn. Een sportdienst omvat een minimum aan sportinfrastructuur (minstens een overdekte sportaccommodatie en vier openlucht sportvelden).

In 1999 vielen geen nieuwe erkenningen van sportdiensten te noteren. Het totaal blijft behouden op 165: 159 gemeentelijke sportdiensten, 5 provinciale en de sportdienst van de Vlaamse Gemeenschapscommissie

Van alle provincies kent West-Vlaanderen het grootst aantal erkende sportdiensten, daarin gevolgd door Limburg. Erkenning betekent niet automatisch

SPORTDIENSTEN EN SPORTFUNCTIONARISSEN

	% GEMEENTEN	SPORTFUNCTIONARISSEN
Antwerpen	48,6	44
Vlaams-Brabant	27,7	28
Limburg	81,8	48
Oost-Vlaanderen	46,2	44
West-Vlaanderen	70,3	59
Vlaams-Gewest	52,9	225

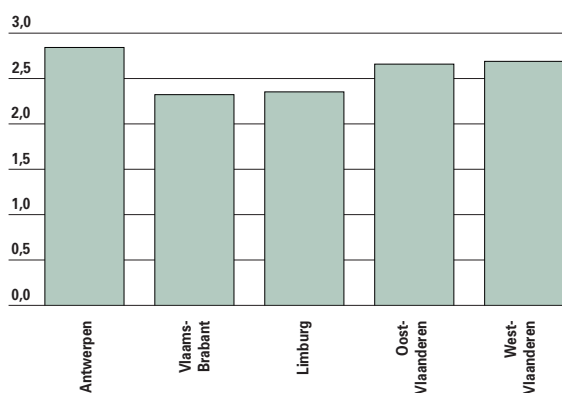
3.65 Percentage gemeenten met een erkende sportdienst en aantal gesubsidieerde sportfunctionarissen per provincie. Bron: BLOSO.

SPORTVERENIGINGEN PER PROVINCIE*

PROVINCIE	AFDELINGEN	%
Antwerpen	4.589	30,3
Vlaams-Brabant	2.295	15,1
Limburg	1.805	11,9
Oost-Vlaanderen	3.507	23,1
West-Vlaanderen	2.919	19,3
Andere	39	0,3
Totaal	15.154	100,0

3.66 Aantal actieve sportverenigingen per provincie. Bron: BLOSO.
* Enkel voor de 89 erkende federaties door BLOSO.

DENSITEIT SPORTVERENIGINGEN PER PROVINCIE

3.67 Densiteit sportverenigingen 1998 per provincie. Bron: BLOSO, APS-bewerking. Densiteit = aantal verenigingen per 1.000 inwoners.

subsiëring. In 1998 kwamen 146 van de 159 erkende gemeentelijke sportdiensten in aanmerking voor subsidiëring van in totaal 225 sportfunctionarissen.

Grote onbekende blijven de vele private en commerciële voorzieningen. Daarover hebben we echter geen precieze gegevens.

Het aantal sportverenigingen aangesloten bij de sportfederaties die door het Bloso erkend worden, stijgt in 1999 tot 15.227 afdelingen.

Sommige grote sportfederaties zoals de voetbal-, basket- en wielrijdersbond functioneren vooralsnog federaal en worden daardoor door het BLOSO noch erkend noch geregistreerd.

Als men deze federaal georganiseerde verenigingen meerekent, dan mag het totaal aantal actieve sportverenigingen in het Vlaamse Gewest op 20.000 geraamd worden.

De densiteit (het aantal verenigingen per 1.000 inwoners) is het hoogste in de provincie Antwerpen. In Limburg en Vlaams-Brabant zijn er relatief gesproken minder sportverenigingen.

Sportparticipatie

In 1998 registreerde het BLOSO een miljoen sportbeoefenaars in clubverband, dit is bijna 17% van de bevolking. Antwerpen blijft koploper.

Wanneer we de ledenbestanden analyseren naar leeftijd en geslacht zien we dat bij de jongste leeftijdsgroepen, wanneer we de federale bonden buiten beschouwing laten, de meisjes duidelijk in de meerderheid zijn. Vrij vlug verschuiven de verhoudingen en vanaf 16 jaar vergroten de mannen stelselmatig hun voorsprong.

Uit eigen survey-onderzoek blijkt dat een kwart van de mannen zegt actief lid te zijn van een sportvereniging. Bij de vrouwen is dit duidelijk minder. Hoe jonger en hoe hoger geschoold, hoe meer men lid is van een sportvereniging.

We gingen ook na in hoeverre mensen aan sport doen buiten een sportvereniging. Een kwart van de bevolking zegt ook los van een sportvereniging individueel aan sport te doen, terwijl een vijfde zegt wel eens af en toe met vrienden sportief te zijn.

VERZEKERDE SPORTBEOEFENAARS NAAR GESLACHT EN LEEFTIJD

90 FEDERATIES	-12	12-15	16-18	19-25	26-45	45-PLUS	TOTAAL
Man %	46,8	49,5	56,4	65,3	68,4	62,7	60,4
Vrouw %	53,2	50,5	43,6	34,7	31,6	37,3	39,6
Totaal N	182.045	89.882	61.199	146.987	309.004	225.646	1.016.128

3.68 Verzekerde sportbeoefenaars volgens geslacht en leeftijd (1998). Bron: BLOSO.

LIDMAATSCHAP VAN EEN SPORTVERENIGING NAAR LEEFTIJD EN GESLACHT

	TOTAAL	MAN	VROUW	<25	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Geen lid	48,3	40,1	56,5	32,0	35,6	46,0	54,6	60,5	69,3
Vroeger lid	22,0	25,6	18,3	27,3	25,1	23,7	22,3	16,0	13,3
Passief lid	2,7	3,0	2,4	1,8	3,4	3,6	2,3	2,1	2,2
Actief lid	20,5	23,8	17,2	32,0	29,8	21,2	13,0	14,6	8,4
Bestuurslid	2,2	3,5	1,0	2,9	2,1	2,0	2,9	2,1	1,3

3.69 Lidmaatschap van een sportvereniging naar leeftijd (16 tot 75 jaar) en geslacht. Bron: APS-survey 1999.

SPORTACTIEF NAAR GESLACHT EN OPLEIDING

	TOTAAL	MAN	VROUW	LAGER	MIDDELBAAR	HOBUE	UNIV
Lid	19,9	25,1	14,6	12,0	20,0	21,6	25,7
Groepsverband	19,7	19,8	19,5	11,7	20,3	20,4	30,4
Individueel	25,7	28,3	23,2	20,1	25,8	32,0	33,1

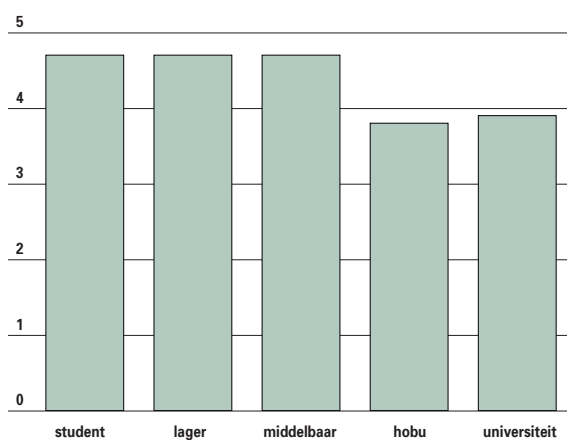
3.70 Sportactief naar geslacht en opleidingsniveau. Bron: APS-survey 1999.

SPORTBEOEFENAARS IN VERENIGINGSVERBAND

PROVINCIE	AANTAL	% BEVOLKING
Antwerpen	349.244	21
Vlaams-Brabant	169.480	17
Limburg	127.315	16
Oost-Vlaanderen	195.561	14
West-Vlaanderen	171.897	15
Vlaams-Gewest	1.013.497	17

3.71 Aantal actieve sportbeoefenaars in verenigingsverband 1998.
Bron: BLOSO.

UREN SPORTACTIEF PER WEEK

3.72 Aantal uren sportactief per week naar opleidingsniveau.
Bron: APS-survey 1999.

De sportactieven besteden gemiddeld bijna 4u30' aan hun sport per week. Mannen besteden iets meer tijd aan hun sport dan vrouwen en lager geschoolden meer dan hoger geschoolden.

VOOR MEER INFORMATIE

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
Cultuurstudies in Vlaanderen. Een reeks onderzoeken rond verschillende culturele aspecten van marketing tot participatie op initiatief van Luc Martens, voormalig Vlaams Minister van Cultuur, Gezin en Welzijn.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Cijferboek gemeentelijk jeugdwerkbeleid 1999-2001.

4. Werkend Vlaanderen

4.1 Economie

Blikvangers

- 1997 luidde het begin in van een nog steeds aanhoudende periode van groeiversnelling. Het scenario van een steeds groter wordende economische kloof tussen de regio's, waarin Vlaanderen meer en meer de hoofdrol speelt, stelt zich de laatste jaren steeds scherper. *(ill. 4.1)*
- Na het 'recordjaar' 1997 moest de omzet in 1998 wat gas terug nemen. Niettemin viel er een globale omzetsijging van 3,8% op te tekenen. *(ill. 4.7)*
- De Vlaamse investeringen kregen in 1998 een flinke duw in de rug. Ondanks de verslapping naar het einde van het jaar toe, werd een groeipercentage opgetekend van zes procent, het sterkste cijfer van de drie regio's. De tewerkstellingscreatie als direct gevolg van de Vlaamse investeringssteun blijft het grootst in de kleine en middelgrote bedrijven. *(ill. 4.12)*
- De export handhaafde zich in 1998 met enige moeite onder de druk van de Aziatische crisis. De trend naar tertiarisering van de export zette zich verder door, net als het stijgend aandeel van Vlaanderen in de Belgische uitvoer. Die stond in 1998 voor 10.155 miljard frank. Hiervan nam Vlaanderen 69,5% voor zijn rekening.
- In 1998 is, voor het eerst sinds 1994, het aantal falingen gedaald. Anderzijds werden er minder bedrijven opgericht. Het totaal aantal vestigingen kent een lichtjes dalende tendens. *(ill. 4.32)*
- De interne bestedingen in Vlaamse bedrijven ten behoeve van O&O stijgen fors. *(ill. 4.47)* Interne O&O-bestedingen in Vlaanderen zijn goed voor zo een 18.900 personeelsleden. Na een conjuncturele terugval brengen de Vlaamse ondernemingen overigens steeds meer nieuwe of sterk verbeterde producten op de markt. Niettemin blijft het percentage van de middelen die bedrijven aan O&O besteden, onder het Europese gemiddelde steken.

4.1.1 Bruto Binnenlands Product voor Vlaanderen

Het bruto binnenlands product per regio (BBPR) geeft aan hoeveel toegevoegde waarde we met zijn allen tijdens een jaar realiseren, vermeerderd met de BTW en de indirecte belastingen bij de invoer en vermindert met de subsidies bij de uitvoer. Het is een van de belangrijkste indicatoren om de omvang van de economische activiteit weer te geven. We bekijken het bruto binnenlands product per gewest, per sector en per provincie.

De Vlaamse bruto toegevoegde waarde groeide in 1997 met 3,5% aan. Dat is een forse versnelling in vergelijking met het voorgaande jaar (1,1%), maar nog geen record. De voorbije 10 jaar was de groei het sterkst in 1988 (+5,5%) en in 1989 (+4,5%).

Het Waalse Gewest noteerde in 1997 een groeicijfer van 2,4%, Brussel-Hoofdstad 1,7%.

De economische groei in het Vlaamse Gewest komt op naam van elk van de drie sectoren. De primaire sector (landbouw en visserij) groeide het sterkst

met 5,2%. Toch legt deze vrij kleine sector maar een beperkt gewicht in de schaal. De secundaire sector (industrie en bouw) nam toe met 4,6%. De tertiaire sector (handel en diensten) breidde uit met 2,5%.

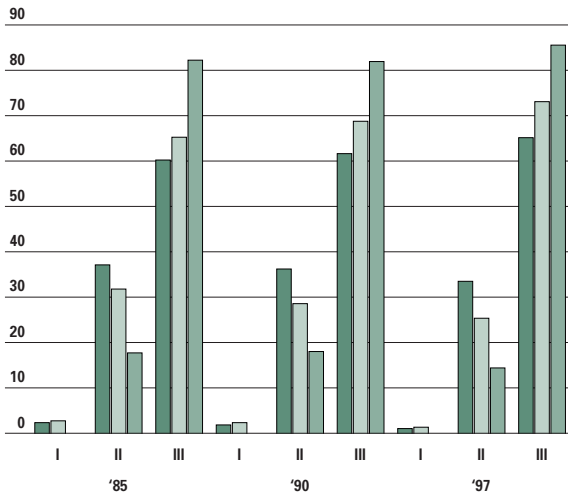
De meeste toegevoegde waarde wordt gerealiseerd in de tertiaire sector (65,1%). De secundaire sector komt op de tweede plaats (33,6%). In de primaire sector wordt een vrij miniem deel van de toegevoegde waarde gerealiseerd (1,3%).

EVOLUTIE VAN HET BBPR

	VLAAMS GEWEST		WAALS GEWEST		BHG		BELGIË	
	MLD. BEF	%	MLD. BEF	%	MLD. BEF	%	MLD. BEF	EVOLUTIE IN INDICES
1985	2.795,6	57,8	1.261,9	26,1	776,9	16,1	4.834,4	100,0
1986	2.934,7	57,7	1.329,0	26,1	821,2	16,1	5.084,9	105,2
1987	3.081,4	57,9	1.374,0	25,8	863,2	16,2	5.318,7	110,0
1988	3.325,7	58,5	1.463,5	25,7	900,3	15,8	5.689,5	117,7
1989	3.642,4	59,1	1.576,9	25,6	948,0	15,4	6.167,4	127,6
1990	3.903,5	59,6	1.651,5	25,2	999,4	15,2	6.554,4	135,6
1991	4.078,7	59,4	1.758,8	25,6	1.031,5	15,0	6.868,9	142,1
1992	4.295,5	59,4	1.852,3	25,6	1.080,7	15,0	7.228,6	149,5
1993	4.417,3	59,7	1.886,1	25,5	1.101,9	14,9	7.405,2	153,2
1994	4.671,5	60,1	1.962,4	25,3	1.135,0	14,6	7.768,9	160,7
1995	4.877,6	60,5	2.032,7	25,2	1.157,9	14,4	8.068,1	166,9
1996	5.012,6	60,4	2.085,3	25,1	1.207,3	14,5	8.305,1	171,8
1997	5.261,1	60,6	2.170,2	25,0	1.244,2	14,3	8.675,5	179,5
1998							9.064,2	187,5

4.1 De evolutie van het BBPR tegen marktprijzen, in werkelijke prijzen. Bron: INR, APS- bewerking. De gegevens m.b.t. België voor 1998 hebben het ESR95 als referentiekader.

ECONOMISCHE STRUCTUUR VAN DE GEWESTEN

4.2 De economische structuur van de gewesten in 1985, 1990 en 1997 (in %). Bron: INR.

I = primaire sector
II = secundaire sector
III = tertiaire sector

Vlaams Gewest
Waals Gewest
BHG

In vergelijking met 1985 is het aandeel van de tertiaire sector gegroeid. Maar het komt nog lang niet op het niveau van het Waalse Gewest (73,0%) of het Brusselse Gewest (85,4%). Dat laatste percentage hoeft niet te verwonderen gezien de kantooractiviteit in de hoofdstad.

Een werknemer in het Vlaamse Gewest zorgde in 1997 voor gemiddeld 2,6 miljoen frank bruto toegevoegde waarde.

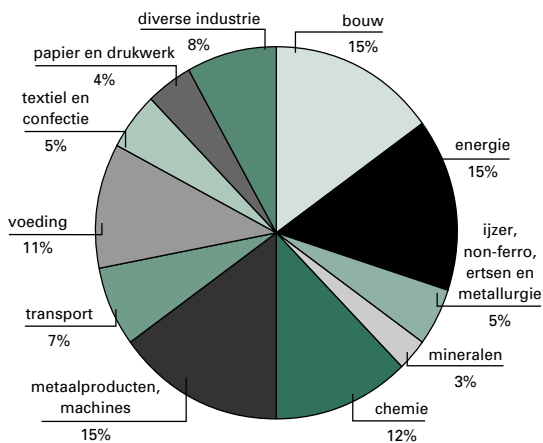
Dit is meer dan in het Waalse (2,4 miljoen) of Brusselse Gewest (2 miljoen). Over de periode 1993-1997 was er in het Vlaamse Gewest een aangroei met 6,9%. Dit is vergelijkbaar met het Brusselse maar hoger dan in het Waalse Gewest. De oorzaak is waarschijnlijk te zoeken in de secundaire sector die een hogere bruto toegevoegde waarde per werknemer realiseert (2,97 miljoen frank) en in Vlaanderen sterker is uitgebouwd.

Vlaamse provincies

De provincie *Antwerpen* realiseerde in 1997 een bruto toegevoegde waarde van 1.710 miljard frank. Deze provincie is daarmee goed voor een aandeel van 35,3% in het Vlaamse Gewest. Daar tegenover staat een aandeel in de Vlaamse bevolking van slechts 27,7%. Antwerpen is de enige provincie waar het percentage toegevoegde waarde veel hoger ligt dan het percentage bevolking. De provincie is duidelijk gespecialiseerd in de sectoren van de energie en de chemie. Textiel en confectie is heel zwak vertegenwoordigd in Antwerpen. Voor de tertiaire sector springt het belang van vervoer en communicatie in het oog.

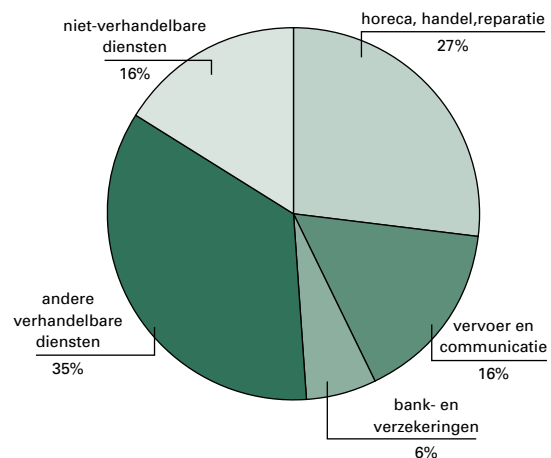
Vlaams-Brabant heeft een aandeel in de toegevoegde waarde van 13,9% tegenover een bevolkingsaandeel van 17%. Voeding en de metaalproducten en machines zijn er relatief goed vertegenwoordigd in contrast met de energie, chemie en textiel en confectie. In de tertiaire sector komen voornamelijk de banken en verzekeringen naar voor. Vervoer en

BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE INDUSTRIE

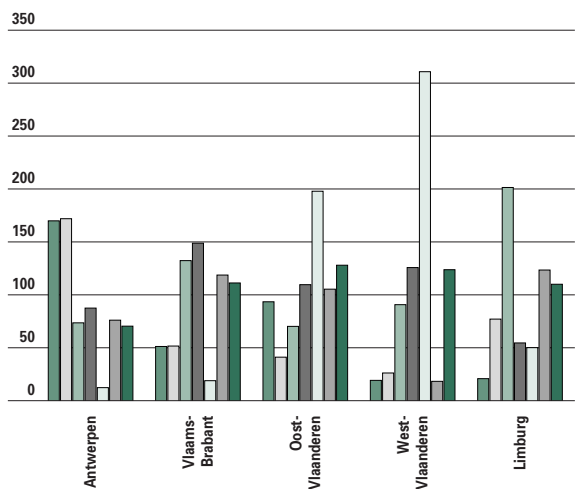
4.3 Bruto toegevoegde waarde in de secundaire sector in 1997 (procentueel per bedrijfstak). Bron: INR.

BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE DIENSTEN

4.4 Bruto toegevoegde waarde in de tertiaire sector in 1997 (procentueel per bedrijfstak). Bron: INR.

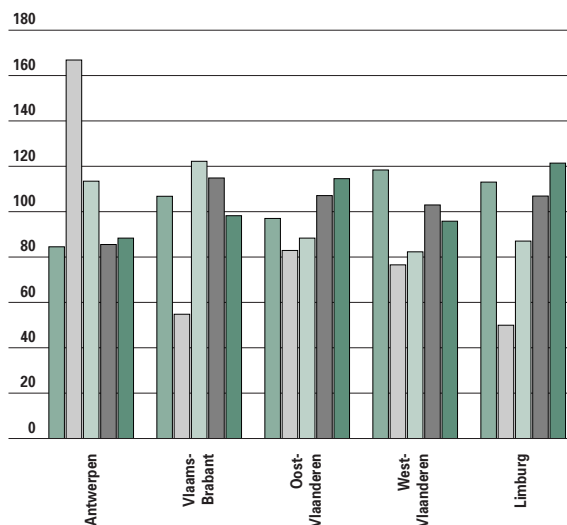
SPECIALISATIE-INDICES SECUNDAIRE SECTOR

4.5 Specialisatie-indices voor de Vlaamse provincies in de secundaire sector, in 1997. Bron: INR, APS-bewerking.

energie
chemie
metaalproducten, machines
voeding
textiel en confectie
overige industrie
bouw

SPECIALISATIE-INDICES TERTIAIRE SECTOR

4.6 Specialisatie-indices voor de Vlaamse provincies in de tertiaire sector, in 1997. Bron: INR, APS-bewerking.

handel, horeca, reparatie
vervoer en communicatie
banken en verzekeringen
andere verhandelbare diensten
niet-verhandelbare diensten

communicatie is duidelijk geen specialisme in de provincie Vlaams-Brabant. Met een aandeel in de bevolking van 23% realiseert *Oost-Vlaanderen* 20,1% van de bruto toegevoegde waarde. Textiel en confectie komt er vrij sterk aan bod, zij het minder dan in *West-Vlaanderen*. Voorts is ook de bouwnijverheid belangrijk voor *Oost-Vlaanderen*. De chemie is zwak aanwezig. *West-Vlaanderen* is goed voor 18,6% van de Vlaamse toegevoegde waarde, met 19,1% van de bevolking. Weinig verrassend is de sterke aanwezigheid van de textiel- en confectienijverheid, meer dan driemaal zo belangrijk als het Vlaamse gemiddelde. Energie en chemie komen veel minder aan bod. *Limburg* tenslotte bereikt een aandeel in de bruto toegevoegde waarde van 12,1%. Het aandeel in de Vlaamse bevolking is er 13,2%. *Limburg* kent een vrij sterke specialisatie in metaalproducten en machines. Textiel en confectie en vooral de energie-sector komen er veel minder aan bod. In de tertiaire sector zijn de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk overheidsbestuur) naar verhouding goed aanwezig.

4.1.2 Omzet

Naast de toegevoegde waarde, die we in het vorig hoofdstuk bespraken, geven ook de omzetcijfers een goede indicatie van de richting die onze economie uitgaat. We bekijken de omzet van elke economische sector van nabij. Door enkele stappen terug te zetten en de cijfers op langere termijn te bekijken, ontstaat een beeld van de Vlaamse economische tendenzen. Deze informatie is vanzelfsprekend van primordiaal belang bij het uitstippelen van een economische politiek.

In 1998 nam de omzet in Vlaanderen met 3,8% toe. Dat is fors minder dan in het voorgaande jaar toen Vlaanderen een groeiversnelling kende en de omzet met maar liefst 10% steeg. Eenzelfde fenomeen deed zich eveneens voor in de andere gewesten. Maar, even plots als de groeiversnelling in 1997 optrad, verdween ze opnieuw in 1998. De omzetstijging was het grootst bij de niet-industriële ondernemingen. Het Vlaamse aandeel in de Belgische omzet neemt jaar na jaar uiterst traag maar in elk geval gestaag toe. Anno 1998 levert het Vlaamse Gewest 64% van de totale federale omzet.

Primaire sector

De primaire sector heeft de voorbije jaren diverse crisissen gekend, maar blijft niettemin mooie omzetcijfers neerzetten. Tussen 1985 en 1998 is de omzet meer dan verdubbeld.

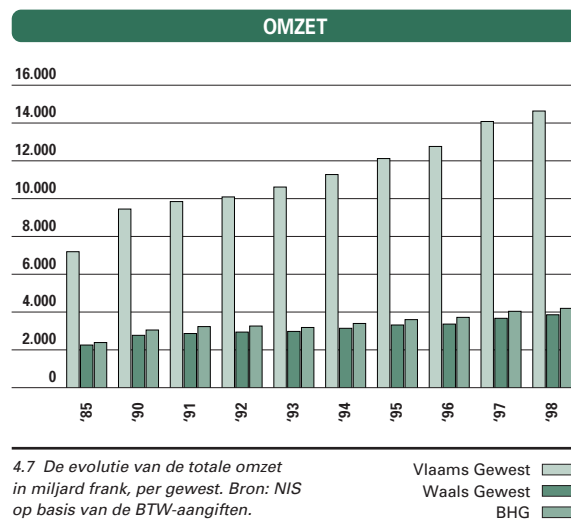
Vlaanderen is hiervan de belangrijkste motor met een groeipercentage van maar liefst 152%. Ook de overige gewesten kenden een spectaculaire groei, maar moeten toch de duimen leggen voor de Vlaamse groeikracht. Dat heeft tot gevolg dat het Vlaamse aandeel in de Belgische omzet jaar na jaar toeneemt. Het Vlaamse Gewest draagt momenteel 77% van de omzet in de primaire sector in België. De totale omzet van de primaire sector zou 218 miljard frank bedragen. Sommige bronnen wijzen erop dat dit bedrag waarschijnlijk een derde hoger ligt. Vermits boeren niet facturatieplichtig zijn, blijven de transacties tussen landbouwers onderling onzichtbaar in de boekhoudkundige gegevens.

Secundaire sector

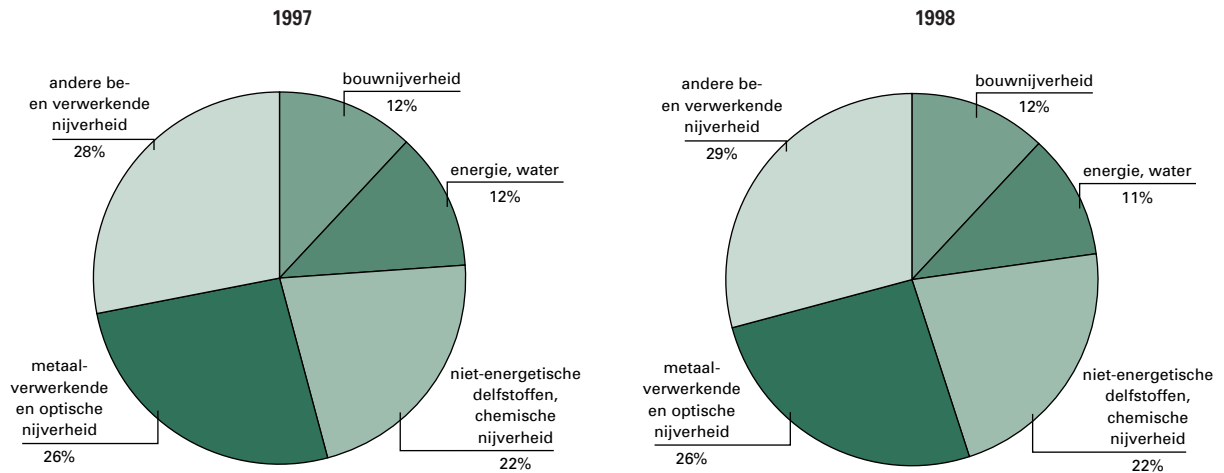
De Vlaamse secundaire sector is tussen 1985 en 1998 toegenomen met 64,9%. Om deze 'toename' juist in te schatten, moet men echter rekening houden met de inflatie gedurende die periode: daaruit blijkt dat de 'omzetgroei' nagenoeg volledig door de inflatie geneutraliseerd wordt.

De industriële omzet groeit dus nog nauwelijks aan. Ook de verhouding tussen de gewesten blijft vrij stabiel: het Vlaamse Gewest neemt 65,7% van de Belgische omzet voor haar rekening, goed voor 5.606 miljard frank.

Met een aandeel van 28,9% in de Vlaamse industriële omzet bleef de be- en verwerkende nijverheid ook in 1998 koploper, op de voet gevolgd door de

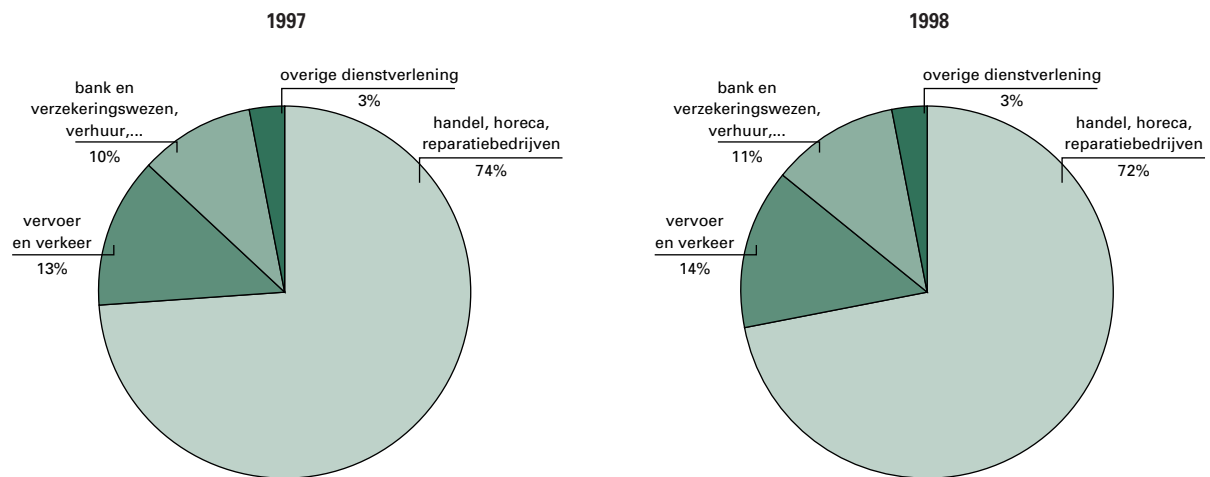

OMZET IN DE SECUNDAIRE SECTOR

4.8 Vlaanderen: de omzet in de secundaire sector, per bedrijfstak, 1997-1998. Bron: NIS, op basis van de BTW-aangiften.

OMZET IN DE TERTIAIRE SECTOR

4.9 Vlaanderen: de omzet in de tertiaire sector, per bedrijfstak, 1997-1998. Bron: NIS, op basis van de BTW-aangiften.

metaalverwerkende en optische nijverheid. In de bouwnijverheid daalde in 1998 de omzet met 11,5%. Dat is des te opvallender omdat in 1997 de bouwomzet nog groeide met 12,9%. Die stijging werd toen toegeschreven aan een stijgend gezinsinkomen, het nakend einde van de selectieve BTW-verlaging en de lage rentevoeten. Die effecten zijn blijkbaar uitgewerkt.

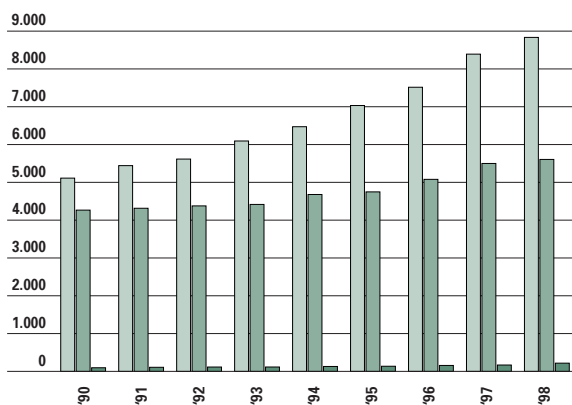
Tertiaire sector

Het belang van de diensteneconomie neemt nog ieder jaar toe. In 1998 stond de tertiaire sector in het Vlaamse Gewest in voor maar liefst 60,4% van

de totale Vlaamse omzet.

Over de periode 1985-1998 kende de Vlaamse omzet meer dan een verdubbeling, terwijl de groeispromingen in het Waalse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een trager tempo vertoonden. Hierdoor stijgt het Vlaamse aandeel in de Belgische omzet en bedraagt in 1998 reeds 62,8%. In vergelijking met de primaire en de secundaire sector is dit echter het laagste percentage. De subsector 'handel, horeca, reparatiebedrijven,...' neemt een dominante positie in en genereert drie kwart van de omzet in de tertiaire sector. Tot slot: in 'KMO-land Vlaanderen' blijkt de term 'kleine zelfstandigen' accuraat de lading te dekken.

OMZET PER SECTOR

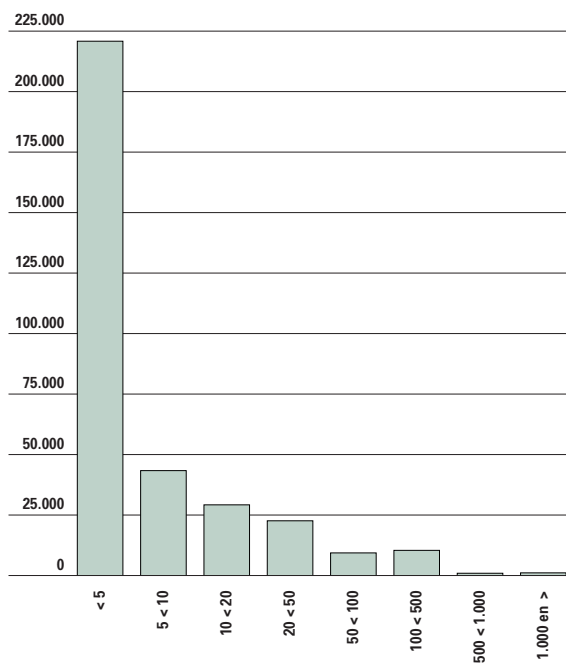

4.10 Vlaanderen: de evolutie van de omzet naar sectoren (in miljard frank).
Bron: NIS op basis van de BTW-aangiften.

tertiaire sector
secundaire sector
primaire sector

Een kleine twintig procent van de BTW-plichtigen (dit zijn zowel personen als vennootschappen) zou minder dan een half miljoen frank omzet genereren. Iets meer dan de helft van de aangevers haalt de drempel van de drie miljoen frank niet.

BTW-AANGEVERS NAAR OMZET

4.11 Aantal BTW-aangevers in Vlaanderen naar klasse van omzet in 1998, in miljoen frank. Bron: NIS op basis van de BTW-aangiften.

4.1.3 Investeren en ondernemen

De eerste vereiste van duurzaam ondernemen is investeren om de toekomst veilig te stellen. In dit hoofdstuk bekijken we de investeringen per sector en de investeringssteun die de Vlaamse overheid daar tegenover stelt. Naast rechtstreekse financiële injecties (op eigen kracht of in samenspraak met de Europese Gemeenschap) heeft de overheid nog andere instrumenten uitgebouwd om het investeringsklimaat te bevorderen. De belangrijkste maatregelen en hun evolutie over de jaren heen worden hier van nabij bekeken.

In 1998 steeg het consumentenvertrouwen zienderogen. De consumptie groeide voor het vijfde opeenvolgende jaar sneller dan het beschikbaar inkomen van de gezinnen. Daardoor daalde de spaarquote van de gezinnen tot minder dan 15%, het laagste peil sinds het einde van de jaren '80.

De bedrijfsinvesteringen stegen in Vlaanderen met meer dan 6%. De toename van de kapitaalvorming lag iets hoger omdat de bezettingsgraad van de productiecapaciteit van de nijverheid een recordhoogte bereikte. Ook de lage rente voor investeringskredieten en de stijging van de winsten ondersteunden de bedrijfsinvesteringen. De laatste kwartalen van 1998 werden echter gekenmerkt door een significant dalende trend in consumenten- en producenten-

vertrouwen. De verzwakking van de wereldeconomie liet zich voelen in de export en in de productiesfeer, wat de daling van de vertrouwensindicatoren in de hand werkte. In absolute cijfers bedroegen de investeringen in België 1.057 miljard frank, waarvan Vlaanderen 59,6% voor zijn rekening nam.

Primaire sector

Ook in de primaire sector stegen de investeringen, op het eerste zicht zelfs in fors grotere mate in het Vlaamse Gewest dan in het Waalse Gewest. Als we echter de geïnvesteerde bedragen vergelijken met de omzet, dan blijkt duidelijk dat de Vlaamse investeringsdynamiek achterop hinkt.

Secundaire sector

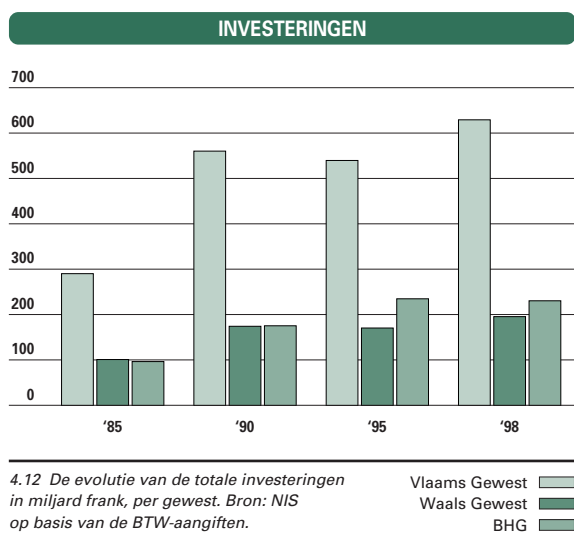
De Vlaamse secundaire sector blijft indrukwekkende sommen investeren (258 miljard frank in 1998), maar deze bedragen nemen wel af.

Ook Vlaanderen ontspringt de dans van de desindustrialisering niet.

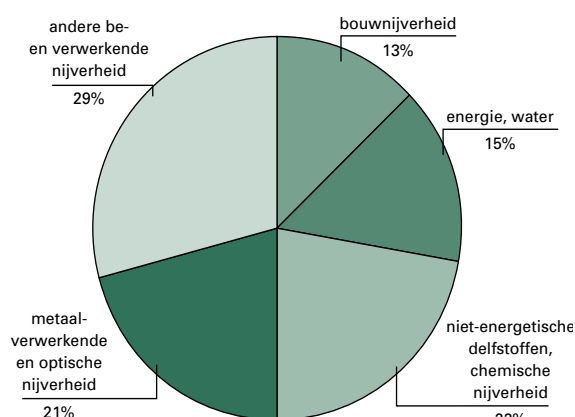
Sommige subsectoren kenden nog wel een stijging, maar konden hoe dan ook het algemene tij niet keren: energie en water, de metaalverwerkende nijverheid en de andere be- en verwerkende nijverheid.

Tertiaire sector

De stijgende capaciteitsbezetting tijdens de jaren negentig moest vroeg of laat doordringen tot de tertiaire sector. Tussen 1995 en 1998 stegen de

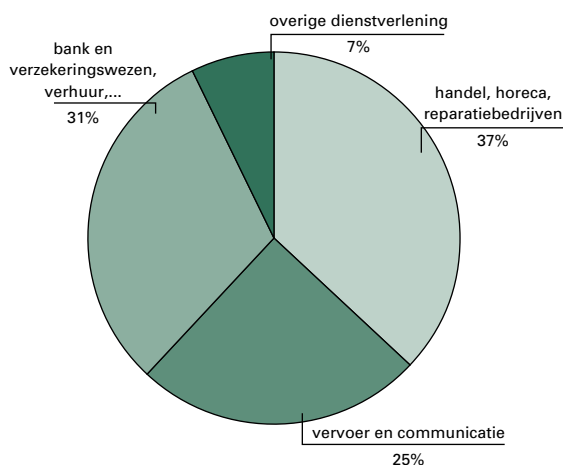

INVESTERINGEN IN SECUNDAIRE SECTOR

4.13 Vlaanderen: de investeringen in de secundaire sector, per bedrijfstak, 1998. Bron: NIS, op basis van de BTW-aangiften.

INVESTERINGEN IN TERTIAIRE SECTOR

4.14 Vlaanderen: de investeringen in de tertiaire sector, per bedrijfstak, 1998. Bron: NIS, op basis van de BTW-aangiften.

investerings in de tertiaire sector in het Vlaamse Gewest dan ook met een vijfde. Meer dan een derde van investeringen werden gependend in de subsector 'handel, horeca en reparatiebedrijven'. Van dichtbij volgen 'banken, verzekeringen, verhuur' en de bedrijfstak 'vervoer

en communicatie'. De toename van de investeringen in de tertiaire sector is te zien in alle gewesten. De groei is het meest uitgesproken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat blijkbaar een inhaal-beweging heeft ingezet.

INVESTERINGSSTEUN KLEINE Ondernemingen

	1994	1995	1996	1997	1998	TOTAAL
Ingediende dossiers	3.357	4.958	4.698	4.741	6.205	23.959
Positieve beslissingen	6.026	3.214	4.133	4.190	3.094	20.657
Aanvaarde investeringen*	54,5	36,2	49,0	50,8	43,5	238,7
Toegekende steun*	2,9	3,6	5,0	5,0	4,4	20,7
% steun/investeringen	5,2	9,9	10,2	9,6	10,0	9,7

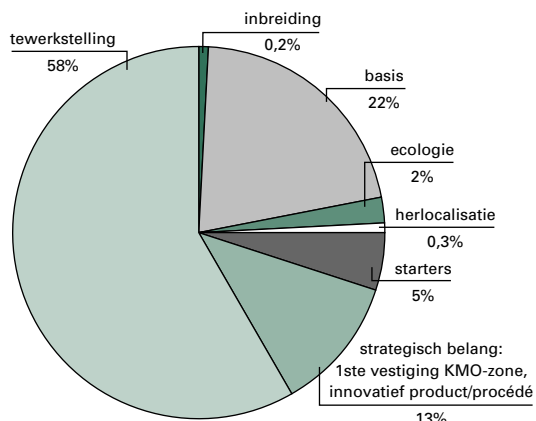
4.15 Vlaanderen: overzicht van het aantal ingediende en behandelde investeringsdossiers, de aanvaarde investeringen en de toegekende steun bij kleine ondernemingen (1994-1998). Bron: EWBL.
* in miljard frank.

INVESTERINGSSTEUN MIDDELGROTE EN GROTE Ondernemingen

	1994	1995	1996	1997	1998	TOTAAL
Ingediende dossiers	430	284	478	387	480	2.059
Positieve beslissingen	298	461	444	391	336	1.930
Aanvaarde investeringen*	36,1	37,9	62,4	47,8	78,5	262,8
Toegekende steun*	3,4	3,6	4,5	4,6	6,8	22,8
% steun/investeringen	9,4	9,4	7,2	9,5	12	8,4
Voorziena bijkomende arbeidsplaatsen	3.652	3.741	4.270	4.412	4.011	20.086

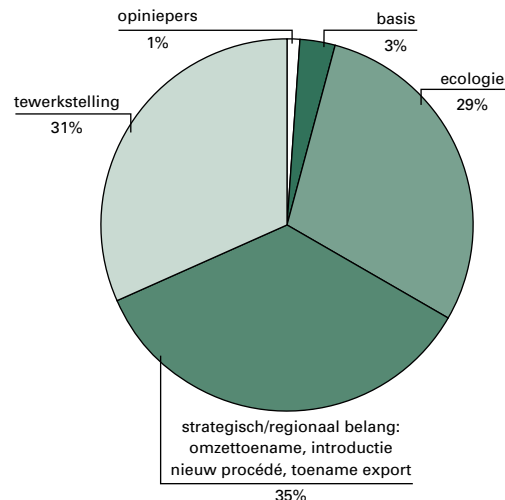
4.16 Vlaanderen: overzicht van het aantal ingediende en behandelde investeringsdossiers, de aanvaarde investeringen, de toegekende steun en de verwachte tewerkstellingstoename bij middelgrote en grote ondernemingen (1994-1998). Bron: EWBL.
* in miljard frank.

EXPANSIESTEUN AAN KLEINE OndernEMINGEN

4.17 Expansiesteun aan kleine ondernemingen naar steunregime in Vlaanderen (toegekend in 1998). Bron: EWBL.

EXPANSIESTEUN MIDDELGROTE EN GROTE OndernEMINGEN

4.18 Expansiesteun aan middelgrote en grote ondernemingen naar steunregime in Vlaanderen (toegekend in 1998). Bron: EWBL.

Investeringssteun

1 Expansiesteun

De voorbije vijf jaar werden 26.018 aanvragen voor investeringssteun ingediend door ondernemingen met hun exploitatiezetel in het Vlaamse Gewest. 1998 was een piekjaar met 6.685 aanvragen. Ten opzichte van het voorgaande jaar was dit een stijging van maar liefst 30%.

Deze plotse en forse toename was hoofdzakelijk te wijten aan een anticipatie op nieuwe en meer selectieve richtlijnen die van kracht werden op 1 november 1998.

De dossiers die in 1998 aanvaard werden, spraken over een totaal investeringsbedrag van 122 miljard frank. Hieraan werd 11 miljard frank investeringssteun toegekend, wat betekent dat deze ondernemingen gemiddeld 9% van hun investeringen recupererden.

Er is een groot verschil tussen de kleine en de overige ondernemingen. Bij de kleine ondernemingen gaat ruim de helft van de steun naar investeringen die leiden tot duurzame tewerkstelling. In totaal werd 2,5 miljard frank overheidssteun uitgetrokken voor een geplande tewerkstellingsgroei met 7.517 personeelsleden.

Bij de middelgrote en grote ondernemingen liggen de kaarten anders. Daar is tewerkstelling nog steeds een belangrijke factor, maar duidelijk niet zo dominant. Opvallend ook: de middelgrote en grote ondernemingen ontvingen 2,1 miljard frank - dus een vergelijkbaar bedrag - voor nauwelijks 4.011 extra jobs.

Investeringen in ecologie nemen bij middelgrote en grote ondernemingen 29% van de steun in. Kleine ondernemingen investeren opvallend heel wat minder in ecologische vraagstukken: de steun hiervoor bedraagt slechts 2%.

INVESTERINGSSTEUN VLIF

	1993		1995		1997		1998	
	GEVRAAGD	%	GEVRAAGD	%	GEVRAAGD	%	GEVRAAGD	%
	KREDIET	AANTAL	KREDIET	AANTAL	KREDIET	AANTAL	KREDIET	AANTAL
	MLN BEF	DOSSIERS	MLN BEF	DOSSIERS	MLN BEF	DOSSIERS	MLN BEF	DOSSIERS
Landbouw	9.633	62,2	6.708	62,8	6.016	65,3	6.779	69,4
Tuinbouw	5.458	34,8	3.901	37,2	2.833	30,8	2.890	29,5
Coöperatieven	601	0,3	421	0,6	359	3,9	100	1,0

4.19 Bedragen investeringssteun VLIF (primaire sector). Bron: EWBL, administratie Land- en Tuinbouw.

2 Vlaams Landbouw Investeringsfonds

Het Vlaams Landbouw Investeringsfonds (VLIF) geeft land- en tuinbouwers met investeringsplannen een zetje in de rug. Het VLIF is voor 2/3 op landbouw en 1/3 op tuinbouw georiënteerd.

Het aantal aanvragen bij het VLIF steeg met 20%. Bovendien nam het gemiddelde kredietvolume van de ingediende aanvragen toe met 6,3%.

Maar in totaal ligt de steun in 1998 lager dan in 1997: 1,3 miljard frank in plaats van 1,4 miljard. Het aandeel van de steun bij eerste installatie of overname is gedaald, maar het aandeel van de rentesubsidie voor de bouw en verbetering van gebouwen in de tuinbouw is toegenomen. Ook is het aandeel van milieu en dierenwelzijn gestegen.

Ondernemerschap stimuleren

1 Vlaams Waarborgfonds

Het Vlaamse Gewest steunt investeringen door zich borg te stellen bij banken en participatiemaatschappijen. Veel goede ideeën blijven immers in de lade steken omdat de ondernemer zelf niet over voldoende fondsen beschikt, en al evenmin een financier vindt die mee het risico durft te dragen.

Het Vlaams Waarborgfonds wil deze patstelling doorbreken en waarborgt de terugbetaling van de lening.

In 1998 werden 1.436 nieuwe waarborgen toegekend voor kleine ondernemingen. Op een krediet-totaal van 4,5 miljard frank stelde het Vlaamse Gewest zich borg voor 2 miljard frank.

In vergelijking met het voorgaande jaar is het aantal nieuwe waarborgen fors gedaald, maar het borgtotaal gestegen.

VLIF RENTESUBSIDIE

	% AANDEEL
Eerste installatie/overname	23,5
Aankoop hoeve	6,5
Bouw en verbetering landbouwbedrijfsgebouwen	15,5
Bouw en verbetering tuinbouwbedrijfsgebouwen	19,0
Herbevolking na veeziekten	0,0
Andere bedrijfsverbeteringen	14,1
Aankoop materieel en vee	12,8
Milieu en dierenwelzijn	5,5
Landbouwers- en tuinderscoöperaties	3,0

4.20 Procentuele verdeling toegekende VLIF rentesubsidie voor 1998. Bron: VLIF.

Daarnaast stelt het fonds zich ook borg bij participatiemaatschappijen of kent het zelf leningen toe aan innoverende KMO's. Tussen 1 juli 1997 en 31 december 1998 werden 20 garanties uitgeschreven aan de verstrekkers van risicokapitaal. Een kapitaal van 0,9 miljard frank kreeg een overheidswaarborg mee voor 0,35 miljard frank.

2 Vlaminov

In 1998 was er een financiële tegemoetkoming voor ondernemingen met uitbatingszetel in het Vlaamse Gewest die in 1997 investeerden en minstens zorgden voor het behoud van hun tewerkstelling tegenover 1996.

Er werden 11.030 ontvankelijke aanvragen ingediend, waarvan nagenoeg 52% in aanmerking kwamen voor steun. De toegekende steun bedroeg in totaal 1,2 miljard frank en ging voor 36% naar ondernemingen in West-Vlaanderen.

Dit systeem werd afgeschaft in 1999.

VLAMINOV-SUBSIDIE

	INGEDIENDE AANVRAGEN	DEFINITIEVE POSITIEVE BESLISSINGEN	TOEGEKENDE STEUN (IN MILJOEN BEF)	BEHOUD TEWERKSTELLING	BIJKOMENDE TEWERKSTELLING
Antwerpen	2.617	1.242	276,5	51.042	3.121
Limburg	1.445	746	170,0	20.424	2.114
Oost-Vlaanderen	2.564	1.267	257,9	30.581	2.472
Vlaams-Brabant	905	433	105,8	13.186	1.825
West-Vlaanderen	3.499	2.042	365,1	39.809	3.304
Totaal	11.030	5.730	1.175,2	155.042	12.836

4.21 Overzicht van het aantal ingediende en goedgekeurde aanvragen, de toegekende steun, de behouden tewerkstelling (van 1996 naar 1997) en de gerealiseerde bijkomende tewerkstelling per provincie (in 1998). Bron: EWBL.

ADVIESPREMIES		
DOMEIN VAN ADVIESVERLENING	ADVIESPREMIE	%
Commercieel beleid	435.000	11
Financieel/boekhoudkundig beleid	1.006.428	25
Haalbaarheid/uitvoerbaarheid	266.510	7
Industrieel beleid	956.500	23
Organisatie-, management en personeelsbeleid	1.415.400	35
Totaal	4.079.838	100

4.22 Adviespremies in 1998 per domein: bedrag en procentueel aandeel. Bron: EWBL.

3 Mercuriusproject en het centrummanagement

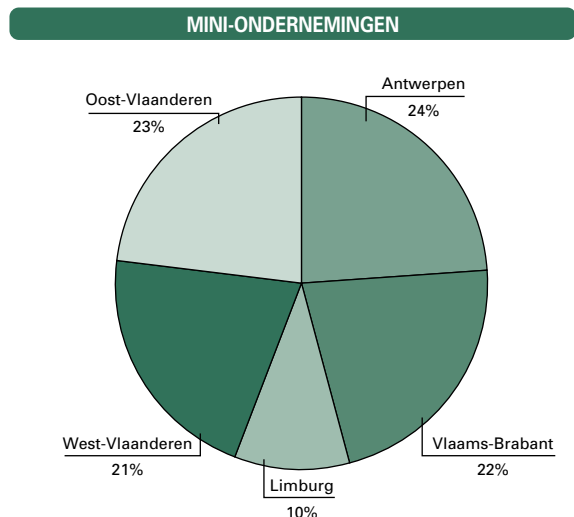
Het Mercuriusproject wil een van de belangrijkste functies van de binnensteden nieuw leven in blazen: het winkelen. Om het shoppen weg te trekken van de baanwinkels en opnieuw onder te brengen in de stadskern, moet men wel eerst de handelaars overtuigen hun winkels opnieuw te openen in het stadscentrum. Steden en gemeenten denken daarbij vooral aan verfraaiing, het opzetten van evenementen, het verbeteren van het openbaar vervoer,... In 1998 werden 38 concrete projecten van 22 gemeenten geselecteerd. Voor het opmaken van deze plannen konden de gemeenten financiële steun krijgen. Er bleek een hoge nood te bestaan aan gestructureerd overleg in de commerciële stadscentra. Als antwoord daarop werd het Mercurius-centrummanagement in het leven geroepen, dat in zijn werkingskosten financieel zal bijgestaan worden door de Vlaamse overheid. Centrummanagers moeten het binnenstedelijk winkelgebied promoten, vooral door contacten te leggen tussen alle betrokken partijen. De centrummanager is een interface tussen de overheid, de privé-sector en de klanten.

4 Peterschapsprojecten

Kleine ondernemingen draaien vaak rond één ondernemer. Een professioneel manager van buitenuit aantrekken klinkt voor veel stichters-ondernemers als een blamage, en om externe consultants in te huren is meestal geen geld voorradig.

Om de bedrijfsvoering van kleine ondernemingen te professionaliseren wordt via peterschapsprojecten de uitwisseling van ervaringen met grotere ondernemingen gestimuleerd.

De Vlaamse overheid besloot in 1997 deze projecten een stimulans te geven door de werkingskosten van de erkende peterschapsprojecten te subsidiëren. Tijdens 1997 en 1998 werden 18 peterschaps-

4.23 Indeling van de Vlaamse mini-ondernemingen naar provincie (schooljaar 1998-1999). Bron: VZW Vlaamse Jonge Ondernemingen.

projecten door het Vlaamse Gewest financieel ondersteund. Hierdoor kregen meer dan 1.500 bedrijfsleiders van kleine ondernemingen een peter toegewezen.

5 Adviespremies

De ondernemers van kleinere bedrijven beschikken vaak niet over de tijd om een strategie grondig uit te werken, noch over de middelen om professioneel advies in te huren. Ondernemen krijgt dan vaak de allure van een sprong in het onbekende.

Daarom besloot de Vlaamse overheid de adviespremies nieuw leven in te blazen: 50% (of 75% in geval van starters) van de advieskosten worden rechtstreeks door de overheid betaald.

In 1998 werden 55 aanvragen voor een adviespremie ingediend. Van de 25 behandelde aanvragen kregen er 20 een positieve beoordeling.

De totale aanvaarde advieskost bedroeg een kleine 8,2 miljoen frank waarvoor 4,1 miljoen frank premie uitgekeerd werd.

6 Mini-ondernemingen

Het project 'mini-ondernemingen' mikt op de laatste jaars van het middelbaar onderwijs. Men probeert jongeren voor het ondernemerschap warm te maken door hen de kans te geven om zelf gedurende één schooljaar een mini-onderneming te beheren.

Sinds het schooljaar 1996-1997 betaalt de Vlaamse overheid de loonkosten van het kader dat de Vlaamse mini-ondernemingen begeleidt en coördineert. Het succes en de toename van het aantal mini-ondernemingen in het Vlaamse Gewest gaan eveneens gepaard met een stijging van de financiële bijdrage

MINI-ONDERNEMINGEN

SCHOOLJAAR	AANTAL MINI-ONDERNEMINGEN PER GEWEST							AANTAL JONGEREN NAAR TAALGROEP			
	VLAANDEREN		WALLONIE		BHG		TOTAAL	NL		FR	
	ABSOLUUT	% AANDEEL	ABSOLUUT	% AANDEEL	ABSOLUUT	% AANDEEL		% AANDEEL	% AANDEEL		% AANDEEL
1989-1990	97	51,6	64	34,0	26	13,8	187	1.537	55,5	1.233	44,5
1994-1995	144	55,2	88	33,7	29	11,1	261	1.965	59,0	1.365	41,0
1996-1997	183	61,6	91	30,6	23	7,7	297	2.404	65,1	1.288	38,9
1997-1998	241	67,5	82	23,0	34	9,5	357	3.079	70,6	1.283	29,4
1998-1999	271	61,0	127	28,6	46	10,4	444	3.279	62,1	1.997	38,9

4.24 De evolutie van het aantal mini-ondernemingen per gewest en taalgroep, absoluut aantal en procentueel aandeel.
Bron: VZW Vlaamse Jonge Ondernemingen.

van de Vlaamse overheid: voor het schooljaar 1999-2000 werd 18,6 miljoen frank overgemaakt, ten opzichte van 16,8 miljoen frank in 1998-1999. In bijna 10 jaar is het aantal mini-ondernemingen in België meer dan verdubbeld. De groei is het sterkst in Vlaanderen, de provincie Antwerpen als absolute koploper.

7 Installatieproef administratie Land- en Tuinbouw

De administratie Land- en Tuinbouw organiseert elk jaar in elke provincie installatieproeven. Het installatieattest biedt personen zonder landbouwopleiding de mogelijkheid om toch investerings-subsidies te trekken bij hun vestiging. In 1998 hebben 221 personen met succes aan de proeven deelgenomen. Dit is tweemaal zoveel als in 1997.

8 Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Om welvaartsverschillen binnen de Europese Unie te verminderen wordt de economische bedrijvigheid in de minst welvarende regio's gestimuleerd. De probleemgebieden krijgen bijstand via het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). De ondersteuning is gericht op produktieve investeringen, infrastructuur en ontwikkeling van de KMO's. Vlaanderen krijgt Europese steun rond de doelstellingen 2 en 5b. Doelstelling 2 wil de omschakeling bevorderen van regio's die zwaar getroffen zijn door de achteruitgang van de industrie. Doelstelling 5b mikt op de ontwikkeling en structurele aanpassing van het platteland. De EFRO-steun bedraagt maximaal 50% van de projectkosten. De rest van de steun wordt gedragen door Vlaamse overheden (gewest, provincies, gemeenten, inter-communales) en door privé-promotoren.

In 1998 bedroeg de EFRO-steun aan Vlaanderen nagenoeg 1,4 miljard frank. Daartegenover stond een Vlaamse cofinanciering van 2,9 miljard frank.

9 Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw

Het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) financiert zowel de aanpassing van de landbouwstructuren in het kader van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (doelstelling 5a) als de ontwikkeling en structurele aanpassing van het platteland (doelstelling 5b).

EFRO-STEUN

	EFRO-STEUN	VLAAMSE COFINANCIERING	TOTALE KOSTEN
Doelstelling 2			
Limburg	670,7	1.243,6	1.914,3
Turnhout	350,3	601,3	951,6
Doelstelling 5b			
Westhoek-Middenkust	111,7	343,8	455,5
Meetjesland	37,4	107,9	145,3
Communautaire Initiatieven			
Rechar	101,2	335,8	437,0
Retex	26,9	28,8	55,7
Konver	19,8	28,7	48,5
MKB	19,4	45,8	65,2
Urban	34,9	109,0	143,9
Leader Westhoek	13,1	52,4	65,5
Leader Meetjesland	7,2	28,8	36,0
Totaal	1.392,6	2.925,9	4.318,5

4.25 EFRO-steun aan Vlaanderen in 1998 (in miljoen frank). Bron: EWBL.

Binnen doelstelling 5a verleent het EOGFL directe steun bij investeringen in de verwerking en afzet van land- en bosbouwprodukten. Voor de periode 1994-1999 werd 915,3 miljoen frank voor Vlaanderen voorzien. Voor 1996 zijn 95 projecten principieel goedgekeurd. Tot op heden heeft de Europese Commissie echter nog geen definitieve beslissing genomen. Als gevolg hiervan kan ook nog geen nieuwe indieningsronde georganiseerd worden.

Het EOGFL verleent ook indirecte steun door rentesubsidies van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds mee te financieren.

Voor de ontwikkeling van het platteland (doelstelling 5b) werden het Meetjesland en het gebied Westhoek-Middenkust-Zeevisserij erkend. Deze steun is gericht op het versterken van de tewerkstelling in de regio en de leefbaarheid van het platteland. Voor beide gebieden samen werd voor de periode 1994-1999 462,5 miljoen frank voorzien.

10 Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij

Het Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij (FIOV) ondersteunt projecten rond de verwerking en afzet van visserijprodukten. Ook de stopzetting, de modernisering van de vloot en van de havenuitrusting zijn actiepunten.

Voor de periode 1994-1999 is voor Vlaanderen 900 miljoen frank steun voorzien. Voor 1998 werd 102 miljoen frank goedgekeurd.

In het kader van het Communautair Initiatief PESCA werd voor 1994-1999 een bedrag van 98,7 miljoen frank voorzien. Het programma werd in 1996 operationeel. In 1998 kregen 3 projecten voor 16,5 miljoen frank steun.

4.1.4 Uitvoer

In een kleine regio zoals Vlaanderen is export een evidentie voor elke ondernemer die verder kijkt dan het eigen dorp. Maar uitvoer is bij groeibedrijven die de grenzen van de beperkte thuishmarkt bereiken ook een noodzaak. We bekijken in dit korte hoofdstuk de omzetcijfers van de Vlaamse export en de belangrijkste exportlanden.

In 1998 is de Vlaamse uitvoer opnieuw gestegen. In vergelijking met 1985 is de uitvoer zelfs verdubbeld. In het Waalse en Brussels Hoofdstedelijk Gewest is er ook een groei, maar slechts half zo snel als in het Vlaamse Gewest. De Vlaamse uitvoer in 1998 staat voor een bedrag van 7.059,8 miljard frank, of 69,5% van de Belgische uitvoer. Zowel in Vlaanderen als in het Brusselse

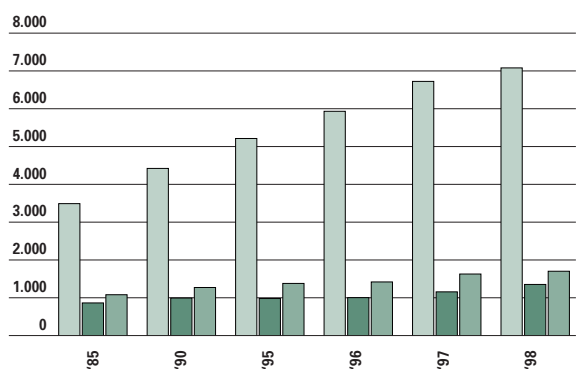
Gewest heeft de tertiaire sector een overwicht in de exportcijfers. Het Waalse Gewest put 66% uit de secundaire sector en 33% uit de tertiaire. Meer dan 81% van de Vlaamse uitvoer blijft binnen Europa. Duitsland is hier de grootste afnemer. De uitvoer naar Azië is gekrompen tot 8,7% (t.o.v. 10,9% in 1997). Deze afname is volledig te wijten aan een verminderde export naar de 'Aziatische Tijgers'.

UITVOER NAAR ECONOMISCHE SECTOR

	1985		1990		1995		1998			
	MLD. BEF	INDEX 1985	MLD. BEF	INDEX 1985	MLD. BEF	INDEX 1985	MLD. BEF	INDEX 1985	BELGIË = 100	
PRIMAIRE SECTOR										
Vlaams Gewest	15,1	100	18,7	123,8	21,2	140,4	27,3	180,7	84,8	
Waals Gewest	2,5	100	4,6	184,0	3,2	128,0	3,8	152,0	11,8	
BHG	0,1	100	0,5	500,0	0,6	600,0	1,1	1.089,9	3,4	
België	17,7	100	23,8	134,5	25,0	141,2	32,2	181,9	100,0	
SECUNDAIRE SECTOR										
Vlaams Gewest	1.876,6	100	2.334,4	124,4	2.452,6	130,7	2976,7	158,6	69,1	
Waals Gewest	635,4	100	688,8	108,4	685,2	107,8	909,5	143,1	21,1	
BHG	347,5	100	475,7	136,9	401,9	115,7	420,1	120,8	9,8	
België	2.859,5	100	3.498,9	122,4	3.539,7	123,8	4306,3	150,5	100,0	
TERTIAIRE SECTOR										
Vlaams Gewest	1.604,7	100	2.067,8	128,9	2.733,0	170,3	4055,4	252,7	69,7	
Waals Gewest	251,3	100	323,8	128,8	316,4	125,9	461,0	183,4	7,9	
BHG	757,1	100	818,4	108,1	999,1	132,0	1299,9	171,6	22,4	
België	2.613,1	100	3.210,0	122,8	4.048,5	154,9	5816,3	222,5	100,0	

4.26 Evolutie van de uitvoer (gewesten en België), naar economische sector (index 1985 = 100). Bron: NIS op basis van de BTW-aangiften.

UITVOER PER GEWEST

4.27 De evolutie van de totale uitvoer in miljard frank, per gewest. Bron: NIS op basis van de BTW-aangiften.

Vlaams Gewest
 Waals Gewest
 BHG

UITVOER NAAR WERELDDEEL

	% VAN DE TOTALE EXPORT 1998	VOORNAAMSTE EXPORTLANDEN BINNEN HET WERELDDEEL (% T.O.V. TOTAAL WERELDDEEL)
Europa	81,4	
Duitsland		23,5
Frankrijk		18,4
Nederland		13,4
Ver. Kon.		13,4
Azië	8,7	
DAE*		21,1
Israël		21,5
India		22,5
Japan		12,5
Amerika	7,2	
VSA		77,3
Afrika	1,8	
Zuid-Afrika		19,5
Tunesië		11,4
Australië en Oceanië	0,5	
Australië		86,4

4.28 De Vlaamse export naar werelddeel, met aanduiding van de voornaamste handelspartners (% van de totale uitvoer - 1998). Bron: INR. * Dynamic Asean Economies (Hong-Kong, Singapore, Zuid-Korea, Taiwan, Maleisië en Thailand).

4.1.5 Energie

Het energieverbruik door de ondernemingen is een goede indicator voor de stand van de conjunctuur. Bovendien is het belangrijk om de energiebalans in het oog te houden omdat onvoorziene prijsschommelingen een onmiddellijke impact hebben op de economische groei. We bekijken hier de energieproductie en het verbruik.

Energiebalans

De energiebalans geeft een beeld van de volledige energieketen: de winning, de invoer, de bunkering, de transformatie en het eindgebruik. In 1997 nam Vlaanderen 60% van het Belgische verbruik voor zijn rekening.

Vlaanderen is voor zijn energievoorziening zo goed als volledig afhankelijk van het buitenland. De eigen productie via windenergie, afvalverbranding, houtkachels,... is bescheiden te noemen.

De transformatiesector is dan ook van groot strategisch belang. Het is dan ook opvallend dat in 1997

andermaal de cokesfabrieken marktaandeel verloren. De vaste brandstoffen boeten aan belang in, vooral ten voordele van de petroleumproducten.

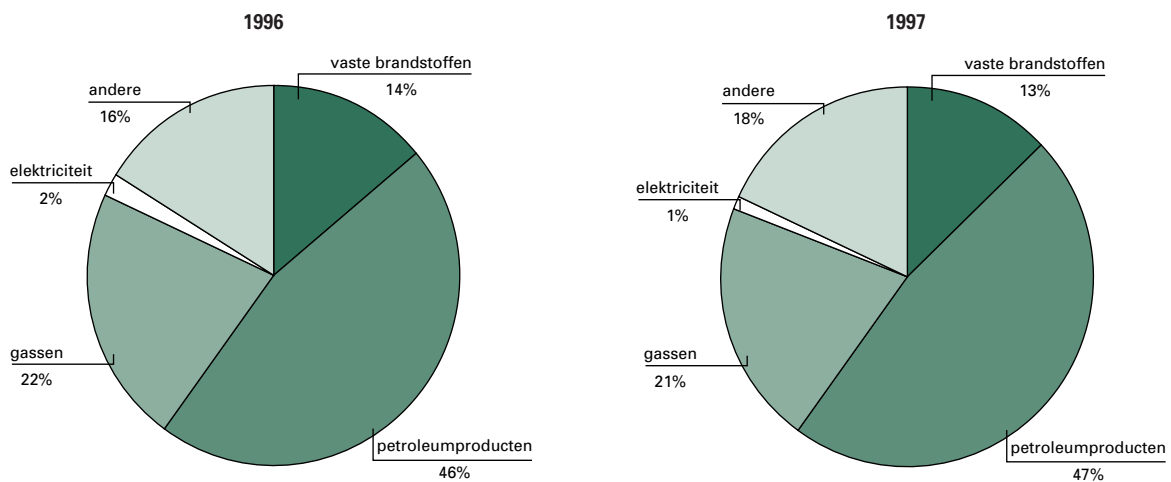
Het eindenergiegebruik is in 1997 zo goed als constant gebleven.

Een daling zien we vooral in de huishoudens en in de tertiaire sector.

De petrochemie had echter een forse hoeveelheid extra aardolie nodig, niet zozeer als energie maar als basisstof voor de aanmaak van andere producten.

Ook de transportsector verstookte andermaal meer energie. Vooral het wegvervoer en de luchtvaart zijn hier de grote slokoppes.

ENERGIEBRONNEN

4.29 Marktaandeel verschillende energiebronnen in Vlaanderen, 1996 en 1997. Bron: VITO.

BEKNOPTE ENERGIEBALANS VLAANDEREN 1996

(PJ)	VASTE BRANDSTOFFEN	PETROLEUMPRODUCTEN	GASSEN	ELEKTRICITEIT	ANDERE (1)	TOTAAL
Primair energieverbruik	200,9	905,3	307,1	25,3	220,7	1.659,3
Bruto binnenlands energieverbruik	200,9	660,3	307,1	25,3	220,7	1.414,3
Transformatiesector	126,0	85,6	61,3	-130,4	200,3	342,7
elektriciteit en warmte (2)	114,8	7,1	66,3	-143,2	198,4	243,3
raffinaderijen		76,6	0,1	3,9	1,8	82,5
cokesfabrieken	10,0		-5,1	0,2		5,1
andere (3)	1,1	1,9		8,7	0,1	11,8
Eindenergieverbruik	74,9	574,7	245,9	155,7	20,4	1.071,6
niet-energetisch verbruik	5,8	137,5	21,3			164,7
industrie	62,3	57,8	91,6	87,4	13,3	312,5
residentieel en gelijkgesteld	6,8	194,2	130,5	66,3	7,1	404,9
transport		185,2	2,4	2,0		189,6
Internationale bunkers (4)		244,9				244,9
Bruto primair energieverbruik		905,3				1.659,3

4.30 Beknopte energiebalans Vlaanderen 1996. Bron: VITO.

Opmerkingen:

1 andere energiedragers dan in kolommen 2, 3, 4 of 5: (nucleaire) warmte, afval,...

2 exclusief andere zelfproducenten van elektriciteit

3 andere transformaties, inclusief verliezen op het elektriciteitsnet

4 internationale lucht- en scheepvaartbunkers

BEKNOPTE ENERGIEBALANS VLAANDEREN 1997

(PJ)	VASTE BRANDSTOFFEN	PETROLEUM-PRODUCTEN	GASSEN	ELEKTRICITEIT	ANDERE (1)	TOTAAL	% WIJZIGING T.O.V. 1996
Primair energieverbruik	191,8	946,5	303,1	21,5	255,8	1.718,7	59,4 +4
Bruto binnenlands energieverbruik	191,8	661,1	303,1	21,5	255,8	1.433,3	-226,0 -1
Transformatiesector	115,1	88,7	67,7	-137,1	234,5	368,9	309,6 +8
elektriciteit en warmte (2)	105,7	8,6	72,4	-150,0	231,9	268,6	25,3 +10
raffinaderijen		78,2	0,5	4,1	2,6	85,4	2,9 +4
cokesfabrieken	9,5		-5,2	0,1		4,4	-0,7 -14
andere (3)		2,0		8,6		10,6	-1,2 -10
Eindenergieverbruik	76,7	572,4	235,4	158,6	21,3	1.064,3	-7,3 -1
niet-energetisch verbruik	5,1	157,7	22,1			184,9	20,2 +12
industrie	65,9	59,7	91,4	89,9	14,8	321,7	9,1 +3
residentieel en gelijkgesteld	5,7	164,8	120,2	66,5	6,5	363,8	-41,1 -10
transport		190,2	1,6	2,1		194,0	4,4 +2
Internationale bunkers (4)		285,4				285,4	40,4 +17
Bruto primair energieverbruik		946,5				1.718,7	59,4 +4

4.31 Beknopte energiebalans Vlaanderen 1997. Bron: VITO.

Opmerkingen:

1 andere energiedragers dan in kolommen 2, 3, 4 of 5: (nucleaire) warmte, afval,...

2 exclusief andere zelfproducenten van elektriciteit

3 andere transformaties, inclusief verliezen op het elektriciteitsnet

4 internationale lucht- en scheepvaartbunkers

4.1.6 Aantal vestigingen, geboorten en sterften

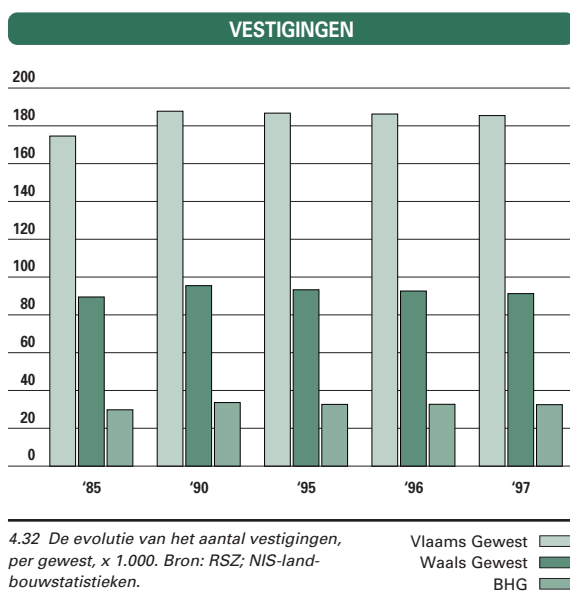
Het aantal falingen, ontbindingen en nieuwe oprichtingen is een indicator van de gezondheidstoestand van de bedrijfs-wereld. Toch moeten we deze indicator met de grootste voorzichtigheid benaderen. De cijfers kunnen immers sterk beïnvloed worden door externe factoren zoals een nieuwe faillissementsregeling. Niettemin geven de vergelijkingen tussen de gewesten een goed zicht op de groeikracht van de respectievelijke economieën.

Aantal vestigingen

In 1998 telde het Vlaamse Gewest 185.542 vestigingen. Dat cijfer is vrij stabiel, maar toch lichtjes lager dan in 1990, het absolute piekjaar voor elk van de gewesten.

Het aantal vestigingen zegt echter weinig over de tewerkstelling: 96% van de bedrijven is een KMO (minder dan 50 werknemers).

Het is de resterende 4% die instaat voor meer dan de helft van de jobs. De KMO's vindt men in grotere mate in het Vlaamse en het Waalse Gewest dan in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

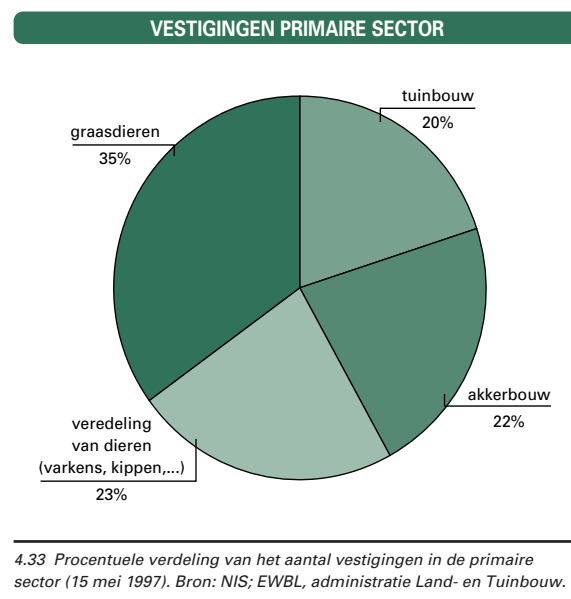

1 Primaire sector

Vlaanderen ziet jaar na jaar meer land- en tuinbouwbedrijven de deuren sluiten. De opeenvolgende crisissen in deze sector bieden weinig optimistische verwachtingen en de oudere generatie landbouwers vindt maar moeilijk opvolgers. Deze tendens is niet aan een bepaald gewest verbonden, maar vrij algemeen.

2 Secundaire sector

Sinds het begin van de jaren '90 is het aantal vestigingen in de secundaire sector in België licht achteruit gegaan. Die daling is vooral te wijten aan het

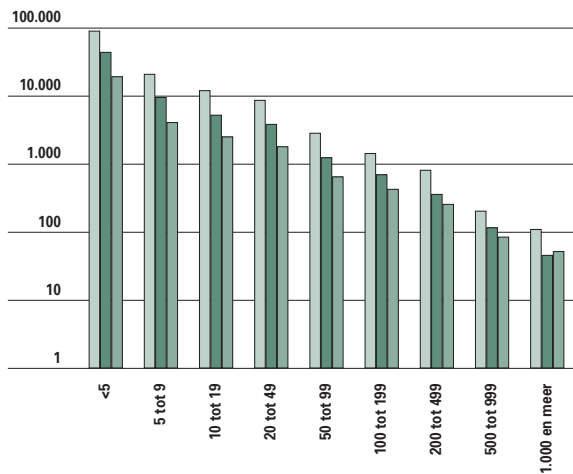

VESTIGINGEN NAAR OMVANG

AANTAL WERKNEMERS	VLAAMS GEWEST	WAALS GEWEST	BHG	TOTAAL	VLAAMS GEWEST	WAALS GEWEST	BHG
< 5	96.088	47.625	21.843	165.556	58,0	28,8	13,2
5 tot 9	22.167	10.125	4.614	36.906	60,1	27,4	12,5
10 tot 19	12.820	5.595	2.748	21.163	60,6	26,4	13,0
20 tot 49	9.099	4.033	1.895	15.027	60,6	26,8	12,6
50 tot 99	3.032	1.290	686	5.008	60,5	25,8	13,7
100 tot 199	1.544	750	443	2.737	56,4	27,4	16,2
200 tot 499	893	405	277	1.575	56,7	25,7	17,6
500 tot 999	216	126	91	433	49,9	29,1	21,0
1.000 en meer	110	51	62	223	49,3	22,9	27,8
	145.969	70.000	32.659				

4.34 Aantal vestigingen naargelang het aantal werknemers, absolute aantallen en procentuele verdeling over de gewesten. Bron: RSZ.

VESTIGINGEN NAAR OMVANG

4.35 Het aantal vestigingen naargelang het aantal werknemers, per gewest. Bron: RSZ.

Vlaams Gewest
 Waals Gewest
 BHG

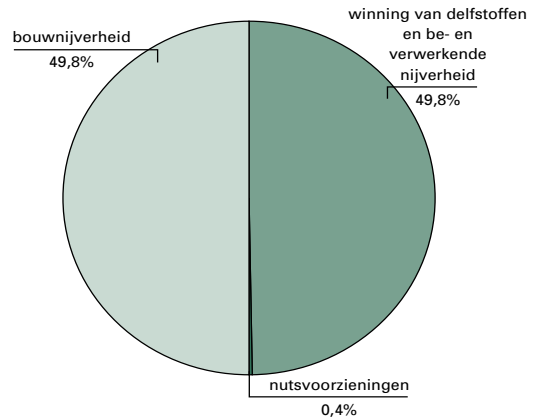
Brussels Gewest dat momenteel zelfs minder vestigingen telt dan halverwege de jaren '80. Het aandeel van Vlaanderen in de secundaire sector bedraagt 64%.

De secundaire sector kan in 2 ongeveer even grote blokken verdeeld worden: de be- en verwerkende nijverheid en de bouw. Vergeleken met 1985 is het aandeel van de be- en verwerkende nijverheid afgenomen ten voordele van de bouw.

3 Tertiaire sector

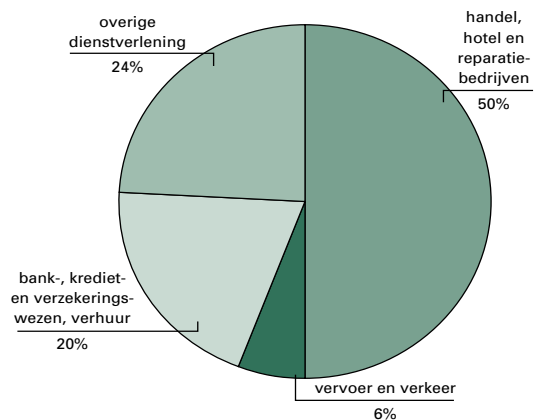
In de jaren '90 doet zich in Vlaanderen en Wallonië een trage stijging van het aantal tertiaire vestigingen voor. Deze tendens geldt niet voor Brussel, waar het

VESTIGINGEN SECUNDAIRE SECTOR

4.36 Procentuele verdeling van het aantal vestigingen in de secundaire sector in Vlaanderen (2de kwartaal 1997). Bron: RSZ.

VESTIGINGEN TERTIAIRE SECTOR

4.37 Procentuele verdeling van het aantal vestigingen in de tertiaire sector in Vlaanderen (2de kwartaal 1997). Bron: RSZ.

VESTIGINGEN PRIMAIRE SECTOR

	1985		1990		1996		1997		BELGIË = 100
	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	
Vlaams Gewest	66.548	100	57.934	87,1	46.062	69,2	44.527	66,9	66,1
Waals Gewest	33.189	100	29.178	87,9	23.652	71,3	22.829	68,8	33,9
BHG	94	100	68	72,3	42	44,7	41	43,6	0,1
Totaal	99.831	100	87.180	87,3	69.756	69,9	67.397	67,5	100,0

4.38 Evolutie van het aantal vestigingen in de primaire sector, naar gewest (index 1985 = 100). Bron: NIS landbouwstatistieken (telkens 15 mei).

VESTIGINGEN SECUNDAIRE SECTOR

	1985		1990		1996		1997		BELGIË = 100
	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	
Vlaams Gewest	30.086	100	33.543	111,5	33.720	112,1	33.316	110,7	64,2
Waals Gewest	13.549	100	15.078	111,3	14.939	110,3	14.817	109,4	28,6
BHG	4.479	100	4.718	105,3	3.804	84,9	3.745	83,6	7,2
Totaal	48.114	100	53.339	110,9	52.463	109,0	51.878	107,8	100,0

4.39 Evolutie van het aantal vestigingen in de secundaire sector, naar gewest (index 1985 = 100). Bron: RSZ (telkens 2de kwartaal).

VESTIGINGEN TERTIAIRE SECTOR

	1985		1990		1996		1997		BELGIË = 100
	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	AANTAL VESTIGINGEN	INDEX 1985	
Vlaams Gewest	78.080	100	96.376	123,4	106.588	136,5	107.699	137,9	56,6
Waals Gewest	42.844	100	51.320	119,8	54.145	126,4	53.706	125,4	28,2
BHG	25.322	100	28.943	114,3	28.964	114,4	28.829	113,8	15,2
Totaal	146.246	100	176.639	120,8	189.697	129,7	190.234	130,1	100,0

4.40 Evolutie van het aantal vestigingen in de tertiaire sector, naar gewest (index 1985 = 100). Bron: RSZ (telkens 2de kwartaal).

aantal vrij stabiel blijft. Het relatieve aandeel van Vlaanderen in de tertiaire sector is gestegen tot 57%.

De tertiaire sector bestaat voor de helft uit handel. Dat was ook al zo in 1985. Ook van de andere segmenten is het aandeel weinig veranderd.

Falingen

1998 bracht goed nieuws. Het aantal falingen is voor het eerst sinds 1994 gedaald. Deze kentering doet zich voor in elk van de gewesten.

Het minder goede nieuws is dat volgens de Vlaamse Commissie voor Preventief Bedrijfsbeleid deze daling niet te wijten is aan het beter renderen van onze bedrijven, maar aan de afschaffing van het ambtshalve faillissement.

Nog minder goed nieuws: het Vlaamse aandeel in

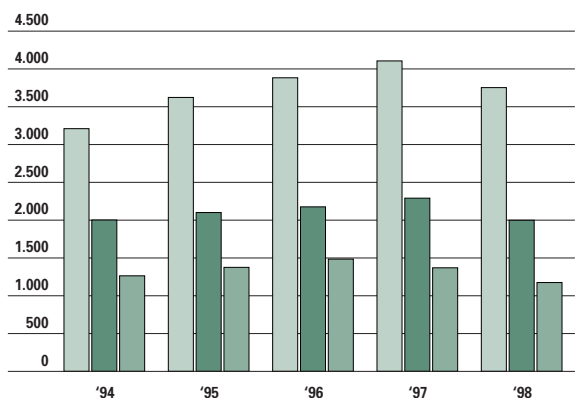
de totaliteit van de faillissementen blijft ook in 1998 toenemen tot 54% van het Belgische totaal. Voor 1999 beschikten we bij het ter perse gaan over de cijfers van de eerste 8 maand. Daaruit blijkt dat er meer faillissementen waren dan in 1998, maar minder dan in pickjaar 1997.

Deze 'trend' moet echter met een korreltje zout genomen worden. De plotse piek in 1997 zou veroorzaakt zijn door een efficiëntere werking van de Brusselse handelsrechtbank en een bijgevolg kortere faillissementsprocedure.

Ontbindingen

Een ontbinding betekent een vrijwillige stopzetting van een onderneming. In 1998 klapten 10.518 Belgische ondernemers op eigen initiatief de boeken dicht.

FALINGEN PER GEWEST

4.41 Evolutie van het aantal falingen, per gewest. Bron: Graydon Belgium.

Vlaams Gewest
Waals Gewest
BHG

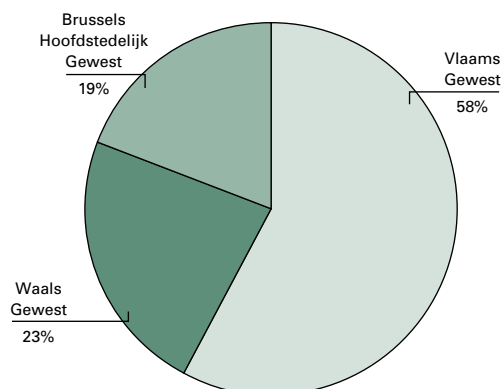
FALINGEN PER SECTOR

4.42 Procentuele verdeling van falingen naar sectoren en gewesten. Bron: Graydon Belgium.

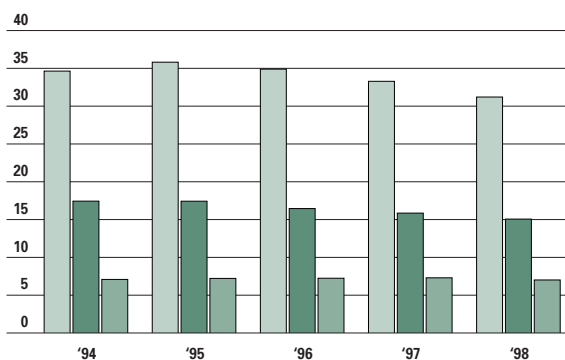
tertiair
secundair
primair

ONTBINDINGEN

4.43 Procentuele verdeling van het aantal ontbindingen in België in 1998, per gewest. Bron: Graydon Belgium.

OPRICHTINGEN

4.44 Evolutie van het aantal oprichtingen, x 1.000, per gewest. Bron: Graydon Belgium.

Vlaams Gewest
Waals Gewest
BHG

Wallonië kent een serieuze daling in de ontbindingen sinds 1996, Brussel zelfs al sinds 1994. Het Vlaamse aandeel is iets groter dan bij de falingen (57% t.o.v. 54%).

Oprichtingen

In 1998 werden in het Vlaamse Gewest 31.420 nieuwe ondernemingen boven de doopvont gehouden. Dit is zo'n 2.000 minder dan het voorgaande jaar.

De dalende lijn is zowel in het Vlaamse als in het Waalse Gewest aan de gang sinds 1995. Enkel Brussel kon nog een tijdje standhouden, maar zag in 1998 eveneens het aantal oprichtingen dalen. De algemene terugval leidt ertoe dat België in

1998 een kleine 6.000 oprichtingen minder telde dan in 1994.

Minder oprichtingen is op zichzelf niet meteen een knipperlicht, mocht tegelijk ook het aantal falingen afnemen. Men moet bijgevolg de hele foto bekijken: de verhouding tussen het aantal nieuwe vestigingen en het aantal falingen is een belangrijke indicator voor de economische groei en bloei.

4.1.7 Innovatief ondernemen

De toekomstkansen van onze economie hangen in grote mate af van de innovaties die vandaag voorbereid worden in de Vlaamse ondernemingen en onderzoeksinstituten. We bekijken hier de budgetten die het bedrijfsleven en de overheid vrijmaken voor Onderzoek en Ontwikkeling. In een markteconomie die steeds globaler wordt, is een internationale vergelijking geen overbodige luxe. We gaan ook dieper in op de procesautomatisering, veranderingen in de bedrijfsorganisatie en de investeringen in opleiding.

Onderzoek en Ontwikkeling

Onderzoek en Ontwikkeling (O&O) staat voor het creëren van nieuwe technologieën (onderzoek) en de toepassing ervan in nieuwe producten, diensten en processen (ontwikkeling). Het aantal ondernemingen dat aan O&O doet, wordt in Vlaanderen geschat op ongeveer 2.000.

Een minderheid daarvan verricht O&O op een continue en gestructureerde wijze. Bij meer dan de helft is er echter geen toewijsbaar budget en geen formele O&O-afdeling.

De echte zwaargewichten in O&O behoren uiteindelijk tot een selecte club: de harde kern bestaat uit een beperkt aantal grote ondernemingen, in een

beperkt aantal grote sectoren. Meer dan 60% van de O&O-inspanningen gebeurt binnen ondernemingen met meer dan 1.000 werknemers.

Kleine bedrijven innoveren duidelijk minder. In 1997 namen niet de helft van de kleine en een derde van de grote bedrijven nieuwe producten in hun aanbod op.

O&O zit niettemin duidelijk in de lift.

De interne bestedingen in Vlaamse bedrijven worden voor 1997 geschat op 76,9 miljard frank, een stijging met 15% op één jaar tijd. Er zouden ongeveer 18.900 O&O-personeelsleden zijn tewerkgesteld, een stijging met 11%.

Daarnaast wordt ook nog O&O uitbesteed, maar deze externe bestedingen maken slechts een tiende uit van de totale O&O-investering.

O&O-INSPANNINGEN

AANTAL WERKNEMERS	1996		1997	
	% O&O-UITGAVEN	% O&O-PERSONEEL	% O&O-UITGAVEN	% O&O-PERSONEEL
< 200	21,7	25,6	16,0	21,9
< 20	3,7	5,7	3,7	6,4
20-49	4,2	5,5	4,0	6,1
50-99	4,0	4,5	3,5	4,2
100-199	9,8	9,9	4,8	5,1
200-499	6,9	6,7	11,9	10,4
500-999	9,8	8,8	9,8	9,4
≥ 1.000	61,5	59,0	62,4	58,3

4.45 Verdeling van de O&O-inspanningen van de ondernemingen per grootteklasse in 1996 en 1997. Bron: IWT.

O&O-UITGAVEN EN -PERONEEL

NACE-BEL CODE	OMSCHRIJVING	1996		1997	
		% O&O-UITGAVEN	% O&O-PERONEEL	% O&O-UITGAVEN	% O&O-PERONEEL
15	Voeding, drank	1,9	3,3	1,7	3,0
17-19	Textiel, kleding, schoeisel	1,4	1,7	1,5	1,9
20-22	Hout, papier	0,5	0,7	0,5	0,7
23-24	Chemie, excl. farmacie	25,2	26,3	25,0	26,4
244	Farmacie	13,0	10,6	16,0	11,3
25	Rubber, plastic	1,8	2,0	1,9	2,0
26	Steen, glas, klei	0,3	0,4	0,3	0,4
27-28	Ferro, non-ferro, basis metaalverw.	3,3	3,7	2,8	3,6
29	Mechanica, optica	5,8	7,0	5,8	7,2
30-33	El.-techniek, elektronica, incl. IT	24,9	22,7	24,8	23,2
30, 32.1, 32.2	IT (hardware)	17,7	14,6	15,9	13,8
34-35	Transportmiddelen	4,9	4,1	4,2	4,0
40-41	Energie en -waterhuishouding	0,0	0,0	0,0	0,0
	Overige industrie	4,6	5,7	3,6	5,0
	Totaal industrie	87,9	88,2	88,1	88,6
60-63	Transport	0,5	1,0	0,5	1,0
642	Telecommunicatie	0,2	0,2	0,3	0,3
72	IT (software en diensten)	6,4	5,4	7,6	6,3
	Overige diensten	5,0	5,1	3,5	3,8
	Totaal diensten	12,1	11,8	11,9	11,4

4.46 De (interne) O&O-uitgaven en -personeel in 1996 en 1997 in Vlaanderen per Nace-Bel sector. Bron: IWT.

De chemiesector (inclusief farmacie) is op zijn eentje goed voor een derde van de investeringen, de informatietechnologie voor een vijfde.

Vlaanderen lijkt een inhaalbeweging ingezet te hebben, terwijl vele westerse landen net met een vertraging kampen. In de rangschikking van 70 regio's in de Europese Unie komt Vlaanderen in 1995 op de 12de plaats.

De totale Vlaamse bestedingen in 1997 - van bedrijven, overheid en non-profit sector samen - worden geschat op 1,9% van het BBPR. Dat ligt nog altijd onder het EU-gemiddelde van 2%.

De bedrijven nemen drie kwart van de O&O-bestedingen voor hun rekening. Het is vooral de (Vlaamse en federale) overheid die het percentage naar omlaag halen. Door een recente inhaalbeweging is het overheidspercentage weliswaar gestegen van 0,59% van het BBPR in 1995 naar 0,65% in 1999. Maar het blijft nog altijd onder het EU-gemiddelde van 0,95%.

We kunnen het Vlaamse O&O-niveau niet alleen bekijken langs de kant van de financiële input, maar

ook langs de kant van de technologische output. Ook hier zien we een stijgende tendens.

Verspreiding van innovatie

Na een conjuncturele terugval in 1994 brengen de Vlaamse ondernemingen opnieuw meer nieuwe of sterk verbeterde producten op de markt. Kleine bedrijven innoveren minder dan grote, zeker wat de technologische productinnovaties betreft.

De procesautomatisering in de productie lijkt te stagneren. Voor de meeste indicatoren beperkt de evolutie zich in de periode 1992-1997 tot een verschil van een paar procenten: het gebruik van CAD/CAE lijkt niet langer toe te nemen, de evolutie op het vlak van CNC/DNC en apparatuur voor meting en controle is beperkt.

Het gebruik van robots kent een terugval, mogelijks worden de traditionele robotfuncties meer en meer overgenomen door technologisch verfijnde CNC-apparatuur.

De 2-dimensionele CAD komt vaker voor dan de 3-dimensionele, CNC vaker dan DNC.

We vonden meer eenvoudige 'stand alone' automa-

O&O-INSPANNINGEN IN VLAANDEREN

	O&O-UITGAVEN (MLN BEF)	O&O-UITGAVEN (CONSTANTE PRIJZEN 1990)	GROEI OP JAARBASIS (%)	O&O-PERSONEEL (REËEL AANTAL)	GROEI OP JAARBASIS (%)
1973	7.197	18.643		9.612	
1975	10.129	20.777	5,6	10.355	3,8
1977	13.122	23.279	5,9	9.880	-2,3
1979	17.248	28.033	9,7	10.467	2,9
1981	19.578	28.786	1,3	10.291	-0,9
1983	27.281	35.459	11,0	11.274	4,7
1985	35.774	41.708	8,5	12.873	6,9
1986	37.167	41.831	0,3		
1987	38.861	42.827	2,4	15.034	8,1
1988	39.043	42.134	-1,6		
1989	42.199	43.526	3,3	14.151	-3,0
1990					
1991					
1992	52.530	49.148		14.259	
1993	55.260	49.637	1,0	13.802	-3,2
1994	60.300	52.959	6,7	15.401	11,6
1995	66.730	57.646	8,9	16.840	9,3
1996	67.044	56.964	-1,2	17.009	1,0
1997	76.931	63.405	11,3	18.898	11,1

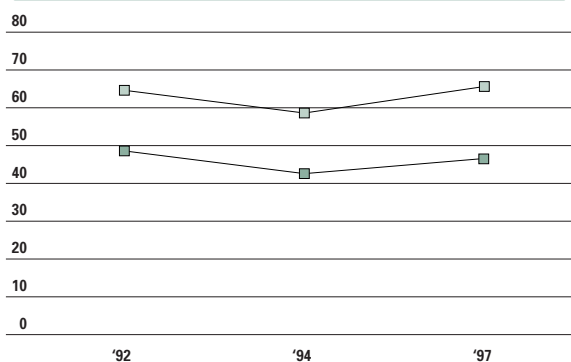
4.47 De O&O-inspanningen in Vlaanderen in de periode 1973-1997. Uitgaven en personeel. Bron: IWT.

O&O-UITGAVEN

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Duitsland	2,1	2,0	1,8	1,7	1,6	1,5	1,5
Frankrijk	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4
Verenigd Koninkrijk	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3
Nederland	1,3	1,1	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1
Italië	0,7	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5
België	1,1	-	-	1,1	1,1	1,2	1,3
Vlaanderen	1,2	-	-	1,2	1,2	1,3	1,4
Wallonië	0,7	-	-	1,0	1,0	1,1	1,2
Brussel	1,4	-	-	0,9	0,9	1,0	1,2
Nordrhein-Westfalen (Duitsland)	1,6	-	1,5	-	1,2	-	1,1
Nord-Pas-de-Calais (Frankrijk)	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Lombardia (Italië)	-	-	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9
South East (Verenigd Koninkrijk)	-	-	-	-	2,2	1,9	1,8

4.48 Evolutie van de O&O-uitgaven gerelateerd aan het BBP(R). Voornaamste handelspartners en typische regio's (in percenten). Bron: IWT.

PRODUCT- OF DIENSTENINNOVATIES

4.49 Bedrijven met product- of dienstinnovaties in de voorgaande twee jaar (gewogen informatie), in %. Bron: STV.

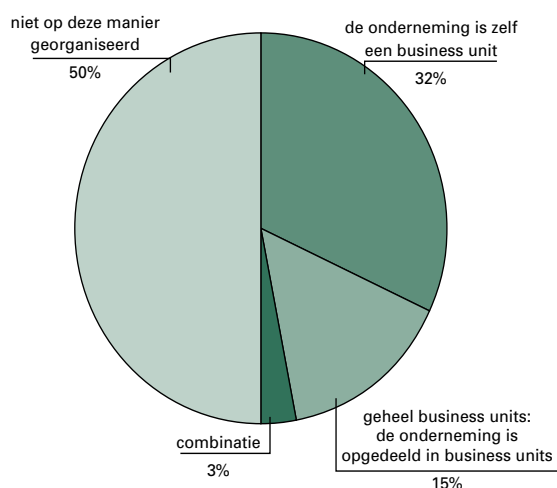
PROCESINNOVATIES

	10-49 WERKN.			50 & MEER WERKN.		
	1992	1994	1997	1992	1994	1997
CAD/CAE	12	14	14	34	40	33
CNC/DNC	12	11	13	23	22	26
Robots	7	9	3	17	23	12
Meting/controle	21	19	16	39	44	41

4.50 Procesinnovaties, naar ondernemingsgrootte en aard van de toepassing, 1992/1994/1997, Vlaanderen (gewogen informatie). Bron: STV.

CAD: Computer Aided Design
CAE: Computer Aided Engineering
CNC: Computer Numerical Control
DNC: Direct Numerical Control

BUSINESS UNITS

4.51 Business Units, bij ondernemingen met minstens 200 werknemers, in 1998. Bron: STV.

AARD VAN DE INNOVATIES

	10-49 WERKN.	50 EN MEER WERKN.
	%	%
Nieuwe materialen	9,0	19,0
Milieubeschermd eigensch.	6,9	12,2
Mechanische performantie	4,9	9,6
Software	4,6	7,0
Micro-elektronica	3,0	3,9
Optische eigenschappen	2,7	4,6
Biotechnologie	2,1	2,4
Energetische eigenschappen	1,8	5,7
Andere technische innovatie	4,9	9,5
Totaal technologische innovatie	22,0	39,8
Nieuwe diensten	10,2	13,2
Andere methode dienstverlening	10,1	13,0
Andere klantbenadering	5,6	4,3
Andere verandering	5,4	5,3
Totaal diensten	26,8	28,1

4.52 Aard van de product- en dienstinnovaties in 1995 en 1996, Vlaanderen, gewogen informatie. Bron: STV.

AANDACHT VOOR KWALITEITZORG

ISO-certificaat behaald of gepland	52,0%
Instellen van een systeem van verbeteringsuggesties	62,8%
Aanstelling van een kwaliteitsmanager	63,0%
Kwaliteitscontrole door steekproeven	79,0%
Kwaliteitscontrole door uitvoerend personeel	84,3%

4.53 Aandacht voor kwaliteitszorg in 1998. Bron: STV.

CRUCIALE ELEMENTEN VOOR MARKTSTRATEGIE

Snelheid van leveren	73%
Bezetten van een niche	43%
Specifieke technische kenmerken	42%
Tempo van product vernieuwing	36%
Reclame en/of promotie	13%

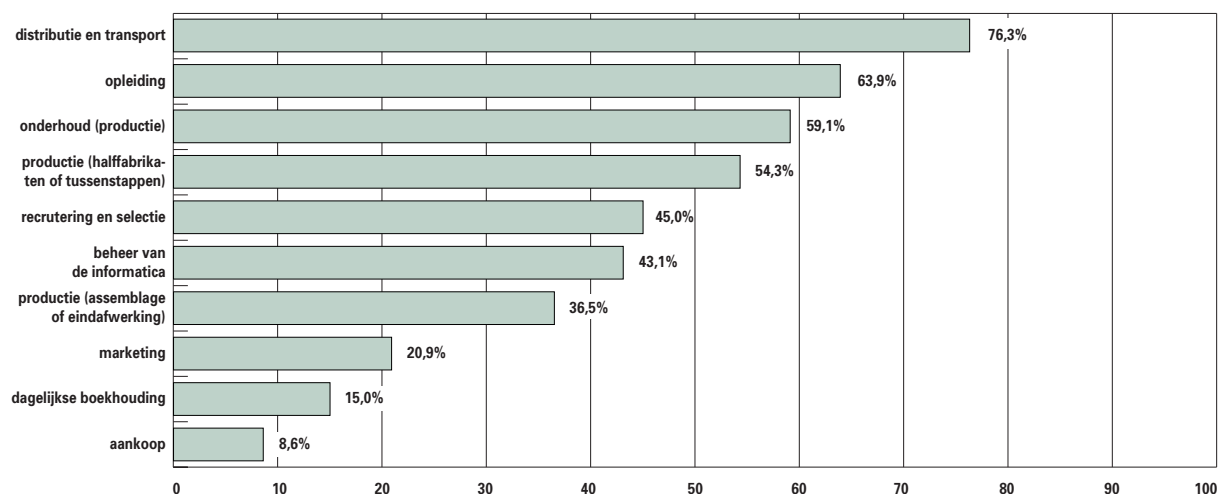
4.54 Cruciale elementen voor marktstrategie in 1998. Bron: STV.

HIËRARCHISCHE NIVEAUS

	VOORBIJE 4 JAAR (%)	VOLGENDE 4 JAAR (%)
⬆	9,7	8,7
=	80,6	86,5
⬇	9,7	4,8

4.55 Evolutie van het aantal hiërarchische niveaus in 1998. Bron: STV.

ACTIVITEITEN DIE UITBESTEED WORDEN

4.56 Activiteiten die uitbesteed worden in 1997. Bron: STV.

% bedrijven die dit minstens gedeeltelijk uitbesteden

tisering dan de ingewikkelde systemen voor centrale besturing.

De achterstand van de kleine bedrijven op de grote inzake procesvernieuwingen blijft bestaan.

Organisatieverandering

Sinds de jaren '80 is binnen ondernemingen vernieuwing vaak vertaald in technologische innovatie. Maar innovatie vraagt ook een vernieuwde organisatie. We horen vaak over de nood aan plattere organisaties om flexibeler op veranderende omstandigheden te reageren. Het afschaffen van logge tussen-niveaus is daarbij cruciaal.

In de voorbije vier jaar hebben evenveel bedrijven hun aantal hiërarchische niveaus doen stijgen als dalen - telkens bijna 10%. Vaak was dit echter het gevolg van een stijging of daling van het aantal werknemers.

Voor de volgende vier jaar verwachten de ondernemingen in nog mindere mate een daling van het aantal niveaus.

De helft van de ondernemingen met meer dan 50 werknemers bevindt zich in een groepsstructuur.

Van de ondernemingen met meer dan 200 werknemers werkt de helft met business units.

Het platter maken van organisaties gebeurt eerder door organisaties op te splitsen in aparte eenheden met een (parallele) hiërarchische structuur, dan door de hiërarchie zelf te ontmantelen.

Distributie, opleiding en onderhoud worden het meest uitbesteed, marketing, boekhouding en

aankoop het minst. De productie wordt door meer dan een derde van de bedrijven minstens gedeeltelijk uitbesteed.

In de regel kennen grote bedrijven meer organisatieveranderingen, meer kwaliteitszorg en meer aandacht voor nichemarkten dan kleine bedrijven. Er zijn echter een paar uitzonderingen: het belang van de snelheid van leveren is in alle bedrijven even prangend.

Grote bedrijven investeren ook duidelijk meer in opleiding dan kleinere. Ruim drie kwart van de bedrijven zegt de werknemers op te leiden tijdens de werkuren. Een derde van de bedrijven deden een belangrijke inspanning: meer dan een kwart van het personeelsbestand kreeg minstens een dag opleiding.

Teamwork wordt vaak beschouwd als het neusje van de zalm in organisatievernieuwing. Een zevende van de bedrijven werkt reeds met dergelijke teams. 35% van die bedrijven hebben enkel teams voor arbeiders, 42% enkel voor bedienden, de resterende 23% voor beide groepen.

Uitzendarbeid is zeker voor arbeiders veralgemeend, 7 op 10 bedrijven heeft uitzendkrachten bij de arbeiders. Bijna de helft van de bedrijven heeft ook bedienden in een uitzendcontract. Weekend- en nachtarbeid voor arbeiders komen elk in zowat 4 op 10 bedrijven voor.

Definities

Bruto toegevoegde waarde

Het verschil tussen de waarde van de finaal geproduceerde goederen en diensten en de input in het productieproces. Bij de berekening van de bruto toegevoegde waarde worden de afschrijvingen mee in aanmerking genomen. Men kan de bruto toegevoegde waarde weergeven ‘tegen factorkosten’, dit is dan exclusief de indirecte belastingen en inclusief de subsidies. Voor de waardering ‘tegen marktprijzen’ worden de indirecte belastingen wel in rekening gebracht en de subsidies afgetrokken.

Bruto binnenlands product (BBPR) per regio

De bruto toegevoegde waarde inclusief de BTW en de indirecte belastingen bij invoer en exclusief de subsidies bij invoer.

Specialisatie-index

Het aandeel van een sector in het totaal van alle sectoren voor een regio (arrondissement, provincie) in verhouding tot datzelfde aandeel voor een referentiegebied (meestal Vlaamse Gewest). Een specialisatie-index van meer dan 100 geeft weer dat een sector naar verhouding sterker vertegenwoordigd is in een regio dan in het referentiegebied. De berekeningen werden hier uitgevoerd voor de bruto toegevoegde waarde.

Bruto binnenlands energieverbruik

Primair energieverbruik, verminderd met de internationale scheepvaart- en luchtvaartbunkers. De hier gebruikte definitie wijkt af van degene die door Eurostat en het IEA wordt gebruikt.

Eindenergieverbruik

Geleverde hoeveelheid energie aan de eindverbruikers energie.

Internationale scheepvaartbunkers

Geleverde hoeveelheden energiedragers (hoofdzakelijk brandstof) aan zeeschepen die naar buitenlandse havens varen.

Internationale luchtvaartbunkers

Geleverde hoeveelheden energiedragers (hoofdzakelijke brandstof) aan vliegtuigen die naar buitenlandse havens vliegen.

Niet-energetisch verbruik van energiedragers

Verbruik van energiedragers als grondstof voor het aanmaken van andere producten.

Primair energieverbruik (ook wel: bruto-energieverbruik)

Hoeveelheid energie die een geografische entiteit nodig heeft om gedurende de bestudeerde periode aan de vraag naar energie te kunnen voldoen. Het primair energieverbruik is gelijk aan de som van de primaire energieproductie en de netto-invoer van energie.

VOOR MEER INFORMATIE

<http://www.iwt.be>

<http://www.serv.be>

<http://www.vlaanderen.be/ned/sites/economie/index.html>

<http://www.vlaanderen.be/ned/sites/overheid/mvg>

4.2 Arbeidsmarkt

Blikvangers

- De beroepsbevolking nam het jongste decennium constant toe. Projecties geven aan dat dit ook de komende jaren zal aanhouden. Toch blijft onze activiteitsgraad laag in vergelijking met het gemiddelde in de Europese Unie in het algemeen en met de directe buurlanden in het bijzonder. *(ill. 4.60)*
De arbeidsmarktparticipatie in Vlaanderen concentreert zich in de leeftijdsklasse 25-49 jaar. In deze leeftijdsgroepen scoren we dan weer hoger dan het EU-gemiddelde.
- De Vlaamse werkzaamheidsgraad blijft stijgen en bedroeg circa zestig procent in 1998. De nieuwe Vlaamse regering heeft zich tot doel gesteld om deze tegen het einde van de legislatuur op hetzelfde niveau te krijgen als handelspartners Nederland en Duitsland (65%). *(ill. 4.61)* Dit impliceert 150.000 extra banen tegen 2004.
- De loontrekkende werkgelegenheid blijft aangroeien dankzij de uitbreiding van het aantal arbeidsplaatsen in de dienstensector die het verlies aan banen in de secundaire sector meer dan compenseert. Hierdoor is de industrie niet langer de belangrijkste leverancier van jobs in loondienst, maar heeft de tertiaire sector begin jaren negentig de fakkel overgenomen. *(ill. 4.63)* Ook de zelfstandige werkgelegenheid blijft toenemen; weliswaar aan een lager tempo dan in de eerste helft van de jaren negentig.
- De trend naar een flexibele arbeidsmarkt, ingezet in de jaren tachtig, zet zich vandaag nog voort. Zowel deeltijds werken als tijdelijke arbeid zitten in de lift. Ook andere vormen van atypische arbeid zoals bijvoorbeeld thuiswerk en ploegwerk groeien verder aan. *(ill. 4.68 en 4.69)*
- De dalende tendens in de werkloosheid, die zich in 1995 inzette, blijft aanhouden. Als we de Europese definitie van de werkloosheidsgraad hanteren, telt Vlaanderen amper vijf procent werklozen. Enkel Nederland doet het in Europa lichtjes beter. *(ill. 4.62)* Toch zijn er nog altijd groepen die minder genieten van de werkloosheidsdaling zoals de jongeren, laaggeschoolden, langdurig werklozen,... Het beleid zal hier dienen te waken dat deze groepen op termijn niet tot een harde kern gaan blijven behoren. *(ill. 4.71, 4.72 en 4.73)*
- Een belangrijke paradox tegen de achtergrond van dalende werkloosheid en een zich herpakkende werkgelegenheids groei vormen de zogenaamde knelpuntvacatures die maar niet tijdig ingevuld geraken. *(ill. 4.77)*
- De Vlaamse overheid besteedt in het werkgelegenheidsbeleid veel aandacht aan de inzetbaarheid van werkzoekenden. Zo lopen er naast verscheidene banenplannen en klassieke tewerkstellingsprogramma's ook acties gericht op opleiding, begeleiding en werkervaring. Tevens wordt arbeidsherverdeling gestimuleerd via aanmoedigingspremies voor loopbaanonderbreking en deeltijds werken; met succes want het aantal aanvragen blijft in stijgende lijn gaan. *(ill. 4.90 en 4.92)*

4.2.1 Anatomie arbeidsmarkt

De werkloosheid blijft hoog op de politieke agenda staan. De strijd tegen de werkloosheid richt zich meer en meer op specifieke groepen die nog altijd moeilijk aansluiting vinden. Het is dan ook nuttig over gedetailleerde informatie over deze doelgroepen te beschikken. We bekijken de beroepsbevolking, de activiteitsgraad, de werkzaamheidsgraad en de werkloosheidsgraad en leggen de Vlaamse cijfers naast die van onze buurlanden.

We volgen de werkzaamheidsgraad specifiek op omdat de nieuwe Vlaamse regering zich tot doel heeft gesteld deze werkzaamheidsgraad tegen het einde van de legislatuur op te drijven tot hetzelfde niveau van Duitsland en Nederland.

Beroepsbevolking

In de periode 1996-1998 waren er in Vlaanderen gemiddeld 39,8% werkenden. In vergelijking met de periode 1995-1997 is dit een lichte stijging van 0,2%. Het percentage werklozen is gelijk gebleven (2,4%), maar de categorie niet-actieven is gedaald tot 57,8%. Onder 'werklozen' verstaan we in dit hoofdstuk personen zonder betrekking die werk zoeken, daarvoor concrete stappen hebben gezet gedurende de voor-

bije vier werken en bovendien binnen de twee weken kunnen beginnen werken. Deze definitie (de zgn. ILO-definitie) omvat dus niet alle Vlamingen zonder een baan.

De niet-actieven zijn de groep die geen baan heeft en niet voldoet aan de ILO-definitie. In 1996-1998 waren dit gemiddeld 3.400.000 personen, overwegend kinderen en studenten, gepensioneerden, arbeidsongeschikten en huisvrouwen. De niet-actieven op beroepsactieve leeftijd bestaan haast

ARBEIDSMARKTSITUATIE BEVOLKING

		1990*		1997**		1990-1997
		(X1.000)	% TOT. BEV.	(X1.000)	% TOT. BEV.	(% WIJZIGING)
Totale bevolking (1) = (2)+ (3)	mannen	2.837	49,4	2.910	49,3	+2,6
	vrouwen	2.907	50,6	2.987	50,7	+2,8
	totaal	5.744	100,0	5.897	100,0	+2,7
Effectieve beroepsbevolking (2)	mannen	1.428	24,9	1.459	24,7	+2,2
	vrouwen	889	15,5	1.030	17,5	+15,9
	totaal	2.317	40,4	2.489	42,2	+7,4
Niet-actieven (3)	mannen	1.409	24,5	1.451	24,6	+2,9
	vrouwen	2.018	35,1	1.958	33,2	-3,0
	totaal	3.427	59,7	3.409	57,8	-0,5

4.57 Evolutie van de arbeidsmarktsituatie van de bevolking in Vlaanderen, naar geslacht, 1989-1998.

Bron: NIS, SEB (bewerking Steunpunt WAV), APS-bewerking.

* Gemiddelde 1989-1991.

** Gemiddelde 1996-1998.

EFFECTIEVE BEROEPSBEVOLKING

		1990*	1997**				1990-1997	
		(X1.000)	(X1.000)				(% WIJZIGING)	
		15-64	15-24	25-49	50-64	15-64	15-64	
Personen met betrekking	mannen	1.391	125	1.029	247	1.401	+0,7	
	vrouwen	804	97	748	102	947	+17,7	
	totaal	2.195	222	1.778	349	2.348	+7,0	
Loontrekkenden	Voltijds	mannen	1.113	104	829	173	1.106	-0,6
		vrouwen	481	67	398	40	504	+4,8
		totaal	1.594	171	1.227	213	1.611	+1,0
	Deeltijds	mannen	18	10	19	6	35	+94,2
		vrouwen	205	23	242	29	294	+43,6
		totaal	223	33	262	35	329	+47,7
Niet-loontrekkenden	mannen	259	12	181	68	260	+0,6	
	vrouwen	118	7	108	33	148	+25,3	
	totaal	377	19	289	101	408	+8,3	
Personen zonder betrekking (ILO-werklozen)	mannen	37	12	37	9	58	+55,7	
	vrouwen	85	16	62	6	83	-2,0	
	totaal	122	27	99	15	141	+15,5	

4.58 Evolutie van de effectieve beroepsbevolking in Vlaanderen, naar geslacht en leeftijdscategorie, 1989-1998. Bron: NIS, SEB (bewerking Steunpunt WAV).
* Gemiddelde 1989-1991. ** Gemiddelde 1996-1998.

PROJECTIE BEROEPSBEVOLKING

		2005	1997-2005	2010	1997-2010
		OMVANG	WIJZIGING	OMVANG	WIJZIGING
Mannen	15-24	116/123	-22/-14	109/116	-29/-22
	25-49	1.018/1.039	-49/-27	963/984	-104/-83
	50-64	302/313	+47/+58	342/355	+87/+99
	15-64	1.435/1.476	-24/+16	1.413/1.454	-46/-5
Vrouwen	15-24	93/100	-19/-12	90/97	-22/-15
	25-49	814/835	-4/+25	790/810	-20/+0
	50-64	187/199	+80/+91	227/239	+120/+132
	15-64	1.095/1.135	+65/+104	1.107/1.146	+77/+116
Totaal	15-24	209/223	-41/-27	199/213	-51/-37
	25-49	1.832/1.875	-45/-2	1.752/1.794	-124/-83
	50-64	490/512	+127/+149	569/594	+206/+231
	15-64	2.530/2.610	+41/+121	2.521/2.601	+31/+111

4.59 Projectie omvang beroepsbevolking (ondergrens/bovengrens) voor de jaren 2005 en 2010 en verschil met de omvang van de beroepsbevolking (ondergrens/bovengrens) in 1997, x 1.000, naar geslacht en leeftijdscategorie, Vlaams Gewest. Bron: NIS, SEB (bewerking Steunpunt WAV).

voor 2/3 uit vrouwen waarvan bijna de helft tot de leeftijdsgroep 50 tot 64 jaar behoort.

De werkenden en de werklozen vormen samen de 'effectieve beroepsbevolking'.

Tussen 1989 en 1998 is deze groep toegenomen met 172.000 personen. Deze groei is in eerste instantie te wijten aan meer vrouwen op de arbeids-

markt. Daarnaast zien we ook het aandeel stijgen van de oudere beroepsbevolking (50 tot 64 jaar), de toenmalige babyboomgeneratie. Het profiel van de beroepsbevolking is niet alleen gewijzigd door de vervrouwelijking en de vergrijzing, maar ook door de toenemende substitutie van laaggeschoolde door hooggeschoolde arbeidskrachten.

ACTIVITEITSGRAAD							
		VL. GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15*
Mannen	15-24	36,9	35,2	53,5	36,5	67,2	49,9
	25-49	94,2	93,2	93,9	95,4	94,3	93,4
	50-64	52,3	52,2	65,2	57,5	64,6	64,2
	15-64	73,0	72,2	79,2	75,1	82,4	77,5
Vrouwen	15-24	30,3	28,9	46,4	31,9	64,9	42,5
	25-49	75,7	74,4	76,3	79,2	73,6	72,4
	50-64	23,8	25,9	44,3	43,9	35,0	39,8
	15-64	53,9	53,7	62,1	61,6	62,5	58,0
Totaal	15-24	33,7	32,1	50,0	34,2	66,1	46,2
	25-49	85,1	83,9	85,2	87,2	84,2	82,9
	50-64	38,0	38,9	54,7	50,6	49,7	51,8
	15-64	63,6	63,0	70,7	68,2	72,6	67,8

4.60 Activiteitsgraad naar geslacht en leeftijd, internationale vergelijking, in %, 1998. Bron: NIS, SEB; Eurostat (bewerking Steunpunt WAV).
* Cijfers Ierland van 1997.

WERKZAAMHEIDSGRAAD							
		VL. GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15*
Mannen	15-24	34,0	29,2	47,7	27,7	61,7	40,8
	25-49	90,7	87,0	86,2	86,6	91,7	86,2
	50-64	50,1	49,5	57,3	52,8	63,3	59,2
	15-64	70,0	66,9	71,7	67,2	79,6	70,5
Vrouwen	15-24	26,7	22,6	42,5	22,8	58,8	33,6
	25-49	70,4	66,4	69,1	68,6	69,8	64,5
	50-64	22,4	24,1	37,6	39,9	33,4	36,2
	15-64	50,0	47,5	55,6	52,9	58,8	51,1
Totaal	15-24	30,5	26,0	45,1	25,2	60,3	37,2
	25-49	80,8	76,8	77,8	77,5	81,0	75,4
	50-64	36,2	36,6	47,5	46,2	48,3	47,5
	15-64	60,1	57,3	63,7	59,9	69,4	60,8

4.61 Werkzaamheidsgraad naar geslacht en leeftijd, internationale vergelijking, in %, 1998. Bron: NIS, SEB; Eurostat (bewerking Steunpunt WAV).
* Cijfers Ierland van 1997.

Toekomstprojecties geven aan dat de beroepsbevolking verder toeneemt. Het reeds lage aandeel van jongeren in de beroepsbevolking zou tegen 2010 verder dalen van de huidige 10% naar ongeveer 8%. De leeftijdsgroep tussen 50 en 64 jaar zal dan niet langer 15% maar 23% van de beroepsbevolking voor zijn rekening nemen. De uitbreiding van de oudere beroepsbevolking compenseert dus zowel de sterke afname van de beroepsactieve jongeren als de behoorlijke inkrimping van de grote middengroep. Dit zal leiden tot een verdere vergrijzing van de beroepsbevolking.

Arbeidsmarktindicatoren

1 Activiteitsgraad

De Vlaamse activiteitsgraad ligt een stuk lager dan het gemiddelde van de Europese Unie. In Vlaanderen waren er in 1998 per 100 inwoners op beroepsactieve leeftijd (15-64 jaar) gemiddeld 63 actief op de arbeidsmarkt. Dat is lager dan in onze buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland die bijna 70% halen. Aan de basis van dit lage Vlaamse cijfer ligt de typisch Belgische context met een late intrede op de

WERKLOOSHEIDSGRAAD

		VL. GEWEST	BELGIË	DUITSLAND	FRANKRIJK	NEDERLAND	EU15*
Mannen	15-24	7,8	17,0	10,9	24,2	8,2	18,2
	25-49	3,6	6,7	8,2	9,2	2,7	7,7
	50-64	4,1	5,1	12,0	7,7	1,8	7,6
	15-64	4,1	7,3	9,4	10,4	3,3	9,0
Vrouwen	15-24	11,7	21,7	8,6	28,4	9,3	20,9
	25-49	6,9	10,8	9,4	13,4	5,2	11,0
	50-64	6,1	7,0	15,0	8,6	4,2	8,3
	15-64	7,3	11,5	10,5	14,1	5,8	11,9
Totaal	15-24	9,6	19,1	9,8	26,2	8,7	19,4
	25-49	5,1	8,5	8,7	11,1	3,8	9,1
	50-64	4,7	5,7	13,2	8,8	2,7	8,2
	15-64	5,5	9,1	9,9	12,2	4,4	10,3

4.62 Werkloosheidsgraad naar geslacht en leeftijd, internationale vergelijking, in %, 1998. Bron: NIS, SEB; Eurostat (bewerking Steunpunt WAV).
* Cijfers Ierland van 1997.

arbeidsmarkt door de jongeren (door de langere leerplicht) en een vervroegde uitrede van de ouderen (door brugpensionering).

De arbeidsmarktparticipatie in Vlaanderen concentreert zich in de leeftijdsklasse 25 tot 49 jaar en ligt met 85% hoger dan gemiddeld genomen in de EU.

② Werkzaamheidsgraad

De werkzaamheidsgraad toont hoeveel personen een betrekking hebben, van de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

De Vlaamse werkzaamheidsgraad blijft stijgen. Per 100 Vlamingen tussen de 15 en 64 jaar hadden er 60 een baan in 1998. Dit is een half procent meer dan in 1997, maar nog altijd net iets onder het EU-gemiddelde van 60,8%.

De werkzaamheid verschilt zeer sterk naargelang de leeftijd, het geslacht en het opleidingsniveau. Vooral dit laatste aspect blijkt een sterk discriminerende factor te zijn: slechts de helft van de laaggeschoolden heeft een job, bij de middengeschoolden is dit 3 op 4 en bij de hogeschoolden haast 9 op 10. De werkzaamheid in Vlaanderen is geconcentreerd in de middelste leeftijdsklasse.

Maar liefst 80,8% van de Vlamingen tussen 25 en 49 jaar is aan de slag. Hiermee komen we op dezelfde hoogte als koploper Nederland. Deze vaststelling geldt zowel voor de mannen (90,7%) als voor de vrouwen (70,4%).

De lagere participatie van vrouwen op oudere leeftijd in Vlaanderen vinden we ook terug in het aandeel werkenden: minder dan een kwart van de

50- tot 64-jarigen is nog aan het werk tegenover een EU-gemiddelde van 36%.

③ Werkloosheidsgraad

Vooraan in dit hoofdstuk stond te lezen dat 2,4% van de Vlamingen werkloos is volgens de strenge ILO-definitie.

De 'werkloosheidsgraad' is hier een afgeleide van. We kijken niet naar het aantal werklozen op de totale bevolking, maar naar het aantal werklozen op de beroepsbevolking. Op die manier komen we op een Vlaamse werkloosheidsgraad van 5,5% in 1998.

Dit is een uiterst laag cijfer. In Europa doet enkel Nederland beter met 4,4%.

Ook de werkloosheidsgraad bij de vrouwen ligt laag, alhoewel bij de jongere vrouwelijke werklozen dit cijfer iets hoger is dan in Duitsland en Nederland. De mannelijke werkloosheid scoort internationaal bekeken met 4,1% zeer goed.

Enkel Nederland doet beter met 3,3%. De Vlaamse jeugdwerkloosheid bij de mannen is gedaald tot 7,8% en zit daarmee op een lager peil dan in de buurlanden.

4.2.2 Tewerkstelling

Ook de tendensen binnen de werkende massa moeten van nabij opgevolgd worden, wil de Vlaamse overheid een adequaat werkgelegenheidsbeleid kunnen voeren. We bekijken hier de werkgelegenheid in de diverse sectoren, de groei- en krimpsectoren en de atypische jobs, zoals deeltijds werken, interims en nachtwerk.

Daaruit blijkt onder meer dat het aantal loontrekkenden blijft stijgen. Maar de 'klassieke' baan, voltijds vast werk, wordt steeds minder vanzelfsprekend. Deze ontwikkelingen hebben verregaande maatschappelijke implicaties.

Werkgelegenheid

1 Sectoren en statuut

In 1997 had Vlaanderen 1.842.267 jobs voor loontrekkenden en 363.371 voor zelfstandigen. In de primaire sector is de meerderheid van de land- en tuinbouwers een zelfstandige. De secundaire sector stelt vooral veel mensen tewerk in de bouwnijverheid (112.803) en de vervaardiging van dranken, voeding en tabak (64.479). De tertiaire sector is zowel bij de zelfstandigen als de loontrekkenden de grootste jobleverancier. Distributie en verhuur is de koploper bij de zelfstandigen, groothandel en bemiddeling bij de loontrekkenden. De quartaire sector is in hoofdzaak een loontrekkende aangelegenheid. Onderwijs (184.202) en

maatschappelijke dienstverlening (98.856) vormen hier de grootste subsectoren.

2 Groei- en krimpsectoren

Goed nieuws: er zijn meer groeisectoren dan krimpsectoren! Tussen juni 1994 en juni 1997 zijn er 4,1% of 72.000 arbeidsplaatsen voor loontrekkenden bijgekomen. De Vlaamse economie dobert vanzelfsprekend mee op de golven van de wereldconjunctuur, maar ook de invloed van de Vlaamse overheidsmaatregelen mag niet onderschat worden. Meer hierover verder in dit boek onder de titel 'Vlaams werkgelegenheidsbeleid'. Het aantal zelfstandigen blijft traag maar zeker stijgen. Tussen december 1995 en december 1997 kwamen er 7.722 zelfstandigen bij. De krimpsector bij uitstek is niettemin de zelfstandige sector in de

WERKGELEGENHEID						
	LOONTREKKENDEN		ZELFSTANDIGEN		TOTAAL	
	AANTAL	% AANDEEL	AANTAL	% AANDEEL	AANTAL	% AANDEEL
Primaire sector	26.048	1,4	40.886	11,3	66.934	3,0
Secundaire sector	570.682	31,0	72.405	19,9	643.087	29,2
Tertiaire sector	668.522	36,3	200.165	55,1	868.687	39,4
Quartaire sector	571.763	31,0	48.416	13,3	620.179	28,1
Onbekend	5.252	0,3	1.499	0,4	6.751	0,3
Algemeen totaal	1.842.267	100,0	363.371	100,0	2.205.638	100,0

4.63 Samenstelling van de loontrekkende en zelfstandige werkgelegenheid naar hoofdsector in Vlaanderen, 1997.
Bron: RSZ (gecentraliseerde en gedecentraliseerde statistiek); RSVZ (bewerking Steunpunt WAV, APS-bewerking).

UITZENDARBEID

		VLAANDEREN	WALLONIË	BRUSSEL	BELGIË
Gepresteerde uren (in miljoen)	*	72,7	28,3	15,4	116,4
gepresteerde uren (in % totaal België)		62,5	24,3	13,2	100,0
% arbeiders	*	74,8	76,8	31,7	63,9
% bedienden		25,2	23,2	68,3	36,1
Aantal uitzendkrachten (naar woonplaats)	**	n.b.	n.b.	n.b.	277.000
Voltijdse equivalenten (schatting)	**	37.060	14.410	7.830	59.300
Penetratiegraad t.o.v. loontrekkende (%)	*	2,0	1,7	1,4	1,8
% studentencontracten via uitzendarbeid	***	n.b.	n.b.	n.b.	40,9

4.64 Uitzendarbeid publieke en private sector, per gewest, 1998. Bron: *UPEDI, **Sociaal Fonds voor de uitzendarbeid, ***MTA.

EVOLUTIE LOONTREKKENDE WERKGELEGENHEID

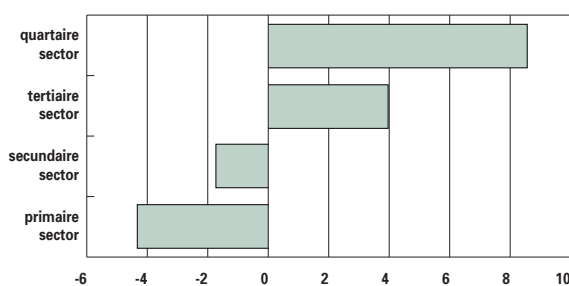
	JUNI 1994-JUNI 1997*		MAART 1997-MAART 1998**	
	AANTAL	%	AANTAL	%
Primaire sector	+13.314	+104,6	+560	+3,4
Secundaire sector	-24.434	-4,1	-1.855	-0,3
Tertiaire sector	+58.142	+9,5	+28.136	+4,3
Quartaire sector	+29.980	+5,5	+6.084	+1,4
Onbekend	-4.299	-45,0	-1	-2,3
Totaal	+72.703	+4,1	+32.924	+2,0

4.65 Evolutie in de loontrekkende Vlaamse werkgelegenheid, naar hoofdsector, in absoluut aantal en in %. Bron: RSZ (bewerking Steunpunt WAV).

* Op basis van gedecentraliseerde RSZ-statistiek.

** Op basis van gecentraliseerde RSZ-statistiek.

EVOLUTIE ZELFSTANDIGE WERKGELEGENHEID

4.66 Evolutie in de zelfstandige Vlaamse werkgelegenheid, naar hoofdsector, in %, 1995-1997.

Bron: RSZV (bewerking Steunpunt WAV).

land- en tuinbouw. Daar daalt het aantal jobs jaar na jaar met ongeveer een duizendtal.

Daar staat tegenover dat het aantal loontrekkende jobs in de primaire sector tussen 1994 en 1997 verdubbelde. Dit cijfer moet niettemin genuanceerd worden want het is grotendeels toe te schrijven aan een gewijzigde RSZ-reglementering.

In de secundaire sector gingen tussen 1994 en 1997 haast 25.000 banen verloren. Krimpsectoren waren bouw, textiel, kleding, meubel en chemie. Recent cijfermateriaal (maart 1997-maart 1998) geeft echter aan dat arbeidsuitstoot in de secundaire sector lijkt af te remmen dankzij het herstel in de bouw, metaal, grafische nijverheid en textiel.

De sterkste groeiers zijn terug te vinden in de tertiaire sector dankzij informatica, de uitzendsector, advies en bijstand.

Ook in de quaire sector bevinden zich sterke groeiers, maar de totale jobcreatie is er niettemin minder groot dan de tertiaire groei. De relatief kleine afvalsector en het onderzoek- en ontwikkelingswerk doen het bijzonder goed.

Contractvormen

1 Voltijds versus deeltijds

In Duitsland, Frankrijk en Nederland is deeltijdarbeid tussen 1994 en 1998 met 18,8% toegenomen. Vlaanderen zette zelfs een indrukwekkende 28,9% neer, maar daar moet meteen bij verteld worden dat een dergelijke sprong niet meer is dan een inhaalbeweging. Deeltijds werken is in Vlaanderen veel later dan in onze buurlanden populair geworden.

De aangroei van deeltijdarbeid is te wijten aan verschillende factoren: stimulansen van de overheid, de uitbouw van de diensteneconomie en vooral het stijgend aantal vrouwen dat de arbeidsmarkt instapt. Het aantal deeltijds werkende vrouwen is haast 10 keer groter dan bij de mannen. Deeltijdarbeid bij vrouwen neemt toe met de leeftijd, bij jonge mannen daarentegen is het vooral een intredefenomeen. De verdere uitbreiding van deeltijdarbeid gaat in Vlaanderen gepaard met de afbouw van voltijdse jobs. Voorbeelden in het buitenland tonen nochtans aan dat het ook anders kan. Vooral in Nederland en

TIJDELIJKE EN DEELTIJDSE ARBEID

		AANDEEL (%)				AANTAL (X 1.000)
		15-24	25-49	50-64	15-64	15-64
Deeltijds loontrekkenden	mannen	8,5	2,3	3,3	3,1	35
	vrouwen	25,5	37,9	42,4	36,9	294
	totaal	16,0	17,6	14,1	17,0	329
Tijdelijke loontrekkenden	mannen	17,5	2,8	0,9	4,0	45
	vrouwen	26,6	6,8	3,6	8,8	70
	totaal	21,5	4,5	1,6	5,9	115

4.67 Aandeel deeltijdse en tijdelijke loontrekkenden in het totaal aantal werkenden, naar leeftijd en geslacht, Vlaams Gewest, gemiddelde 1996-1998. Bron: NIS, SEB (bewerking Steunpunt WAV).

TIJDELIJKE EN DEELTIJDSE ARBEID

		VOLTIJDS	DEELTIJDS	VAST	TIJDELIJK
Vlaams Gewest	x 1.000	-14	+79	+5	+60
	%	-0,9	+28,9	+0,3	+68,2
België	x 1.000	-17	+119	+12	+90
	%	-0,6	+26,5	+0,4	+57,0
Duitsland	x 1.000	-1.173	+780	-971	+578
	%	-4,4	+15,4	-3,4	+17,7
Frankrijk	x 1.000	+323	+683	+312	+694
	%	+2,0	+23,7	+1,9	+34,2
Nederland	x 1.000	+215	+428	+450	+193
	%	+5,7	+20,1	+8,6	+30,3
EU3*	x 1.000	-635	+1.891	-209	+1.465
	%	-1,4,0	+18,8	-0,4	+24,7

4.68 Evolutie van het aantal voltijdse/deeltijdse en vaste/tijdelijke loontrekkenden, internationale vergelijking, 1994-1998. Bron: NIS, SEB; Eurostat (bewerking Steunpunt WAV).

* EU3 = Duitsland, Frankrijk en Nederland.

Frankrijk groeide de voltijdse loonarbeid nog aan, ondanks de toename van deeltijdse banen.

② Vast versus tijdelijk

Tijdelijke arbeid, met interimcontracten of contracten van bepaalde duur, bleef tot voor kort beperkt tot de industriële sector maar is nu vrijwel algemeen doorgedrongen. De uitzendarbeid werd in het verleden voornamelijk ingezet voor vervangingen, nu is het in eerste instantie een flexibiliteitsinstrument geworden in veel ondernemingen.

Ongeveer 1 op 5 jonge mannen en vrouwen, die pas hun intrede doen op de arbeidsmarkt, werken met een tijdelijk statuut. In de oudere leeftijdscategorieën is het tijdelijk werk eerder een uitzondering. België en Vlaanderen zijn hun achterstand tegenover andere EU-lidstaten aan het inlopen. Tussen 1994 en 1998 nam het aantal tijdelijke arbeidscontracten fors toe in Nederland en

Frankrijk, terwijl het aantal vaste contracten trager aangroeide.

③ Atypische contracten

Andere vormen van atypische arbeid, naast deeltijds en tijdelijk werken, doen het eveneens goed. Zo werkten er gemiddeld in 1997 bijna 300.000 Vlamingen in ploegen, ruim 200.000 deden zaterdagwerk en 187.000 werkten regelmatig 's avonds. Al deze vormen van atypische arbeid zijn sinds 1994 gestegen, met als uitzondering het nachtwerk bij de mannen. De meest opvallende groei komt op rekening van de thuiswerkers die hun aantal zagen toenemen tot gemiddeld 61.389 in 1997.

Atypische arbeid is altijd, met uitzondering van zaterdagwerk, een overwegend mannelijke aangelegenheid. Maar de vrouwen zetten een tussensprint in: de groei van de vrouwelijke atypische arbeid is het grootst in alle categorieën.

ATYPISCHE ARBEID

		PLOEGWERK	AVONDWERK	NACHTWERK	ZATERDAGWERK	ZONDAGWERK	THUISWERK
Omvang (x 1.000) 1997	mannen	201,6	124,9	70,0	100,1	61,0	30,5
	vrouwen	92,1	62,5	24,2	102,4	50,3	30,9
	totaal	293,7	187,4	94,2	202,5	111,3	61,4
Evolutie (%) 1994-1997	mannen	+9,6	+2,2	-1,0	+10,5	+7,6	+22,4
	vrouwen	+12,3	+4,1	+6,8	+9,6	+13,3	+21,4
	totaal	+10,4	+2,8	+0,9	+10,0	+10,1	+21,9

4.69 Omvang en evolutie van atypische arbeid in het Vlaamse Gewest, 1994-1997 (gemiddelden 1993-1995 en 1996-1998).
Bron: NIS, SEB (bewerking Steunpunt WAV).

4.2.3 Onevenwichten op de arbeidsmarkt

Cijfers over werkloosheid en vacatures hangen een beeld op over het gebrek aan afstemming tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Knelpuntberoepen geven een signaal van krapte in bepaalde beroepsgroepen.

Niet alleen de omvang, maar ook de kenmerken van de werklozen stellen de Vlaamse overheid in staat om een aangepast beleid te ontwikkelen dat afgestemd is op de specifieke problemen van de getroffen groepen.

Werkloosheid

In 1998 telde Vlaanderen 286.878 werkzoekenden. Dit zijn er 32.180 minder dan in 1997. De groep werkzoekenden bestaat uit 75% niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) en 25% werkende werkzoekenden (WWZ).

Als we de NWWZ van nabij bekijken, kunnen we vrij makkelijk een aantal risicogroepen onderscheiden: vrouwen, de leeftijdsklasse 25-39 jaar, werkloze jongeren, langdurig werklozen en laaggeschoolden. Hoopgevend is niettemin de dalende tendens in de werkloosheid, die zich in 1995 inzette en steeds aan kracht lijkt te winnen.

Tussen 1995 en 1996 daalde het aantal NWWZ met 3,4%. Tussen 1997 en 1998 met niet minder dan 14,3%! Bovendien blijkt deze daling niet langer het gevolg te zijn van institutionele maatregelen zoals schorsingen en uitschrijving van oudere werklozen. De gunstige conjunctuur in 1998 zorgde ervoor dat tal van werkzoekenden opnieuw aan de bak kwamen. De afbrokkeling van de werkloosheid laat zich echter niet bij alle leeftijdsgroepen in dezelfde mate voelen. De sterkste dalingen worden genoteerd bij de langdurig werkloze vijftigplussers (vooral uitschrijvingen) en bij langdurig werkloze vrouwen tussen 25 en 49 jaar (voornamelijk schorsingen). Daarnaast kwamen er nieuwe jobs voor jongeren (ongeacht geslacht

WERKZOEKENDEN NAAR CATEGORIE

	1998				EVOLUTIE (%)			
	MANNEN		VROUWEN		MANNEN		VROUWEN	
	AANTAL	%	AANTAL	%	1990-1998	1997-1998	1990-1998	1997-1998
Niet-werkende werkzoekenden								
UVW	66.475	76,8	103.107	80,9	+24,4	-11,0	+3,6	-11,4
schoolverlater	10.246	11,8	10.650	8,3	+54,1	-9,3	+25,3	-12,7
vrij ingeschreven	4.578	5,3	6.057	4,8	+156,0	-5,8	+144,0	+0,8
andere	5.315	6,1	7.695	6,0	+228,5	-6,4	+171,8	-20,8
totaal	86.614	100,0	127.509	100,0	+36,5	-10,3	+12,5	-11,7
Werkende werkzoekenden								
deeltijds	8.998	47,7	46.043	85,5	-43,0	-0,8	-56,3	-13,2
voltijds	9.225	48,9	7.483	13,9	+186,9	+13,6	+174,7	+7,8
andere	652	3,4	355	0,6	-11,5	+0,6	+1,7	+5,7
totaal	18.875	100,0	53.881	100,0	-4,3	+5,9	-50,3	-10,7

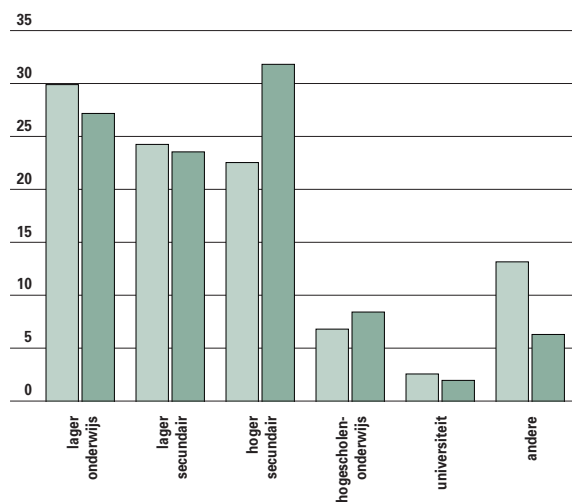
4.70 Evolutie en aantal werkzoekenden naar geslacht en categorie, Vlaams Gewest, 1990-1998. Bron: VDAB.

WERKZOEKENDEN NAAR LEEFTIJD

	1998		EVOLUTIE (%)		
	AANTAL	%	1990-1998	1997-1998	
Mannen	-20	7.044	8,1	+61,6	-2,8
20-24		16.913	19,5	+39,5	-14,1
25-29		12.339	14,3	+48,1	-14,3
30-39		20.676	23,9	+72,6	-10,6
40-49		21.248	24,5	+54,6	-7,4
50+		8.394	9,7	-35,1	-8,0
totaal		86.614	100,0	+36,5	-10,3
Vrouwen	-20	6.469	5,1	-7,8	-7,5
20-24		21.681	17,0	+0,8	-14,1
25-29		18.812	14,8	-1,5	-15,2
30-39		38.269	30,0	+12,2	-14,6
40-49		35.749	28,0	+46,4	-7,4
50+		6.529	5,1	-9,2	-0,1
totaal		127.509	100,0	+12,5	-11,7

4.71 Evolutie en aantal niet-werkende werkzoekenden naar geslacht en leeftijd, Vlaams Gewest, 1990-1998. Bron: VDAB.

WERKZOEKENDEN NAAR STUDIENIVEAU

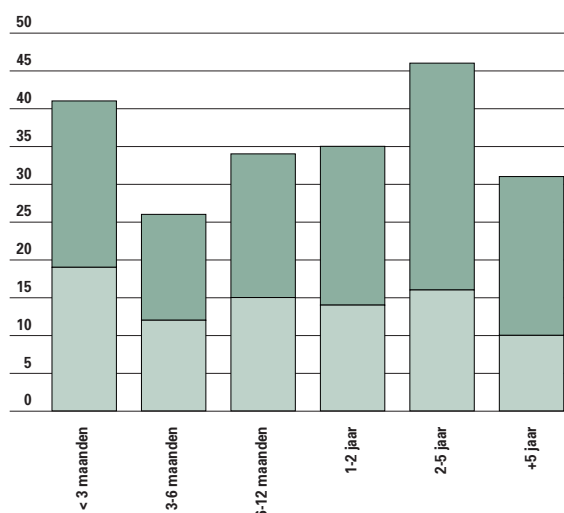
4.72 Niet-werkende werkzoekenden naar geslacht en studieniveau, Vlaams Gewest, in %, 1998. Bron: VDAB.

of studieniveau), laaggeschoolde langdurig werkloze mannen en de kortdurig werklozen.

Vacatures

Het aantal vacatures dat doorspeeld werd naar de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) kent sinds 1996 een

WERKZOEKENDEN NAAR WERKLOOSHEIDSDUUR

4.73 Niet-werkende werkzoekenden naar geslacht en werkloosheidsduur, Vlaams Gewest, x 1.000, 1998. Bron: VDAB.

spectaculaire groei. Ook in 1998 steeg het aantal ontvangen en vervulde vacatures met respectievelijk 20,4% en 15,2%. Het is voornamelijk het alternatief arbeidscircuit (gesco's, werkervaringsplannen,...) dat sterke groeicijfers kan voorleggen.

In 1998 kon de VDAB 68,5% van de ontvangen werkaanbiedingen ook daadwerkelijk invullen. Het jaar voordien was dat nog 71,6%. Deze afname zou een van de eerste tekenen zijn van de krapte die op de arbeidsmarkt van sommige regio's dreigt.

Een paar trends: de vraag naar afgestudeerden uit het hogescholenonderwijs is fors toegenomen, samen met de werkaanbiedingen waarvoor geen bepaald niveau vereist is. Verder valt het stijgend aandeel van bediendenberoepen op, wat wijst op een verdere tertialisering van de economie.

Uit de afgehandelde vacatures van de VDAB worden de zogenaamde knelpuntberoepen gepuurd. Dit zijn de beroepen waarvoor de vacatures maar moeilijk ingevuld geraken.

De knelpuntberoepen blijken nauwelijks te veranderen sinds 1990: vooral technische beroepen zoals technici, tekenaars, machine-bediensers, mecaniciens-herstellers, plaatwerkers, loodgieters-buizenfitters,... hebben constant vacatures op overschot.

De oorzaak: er studeren gewoonweg te weinig technisch goed geschoolde mensen af om de vraag op de arbeidsmarkt te stillen.

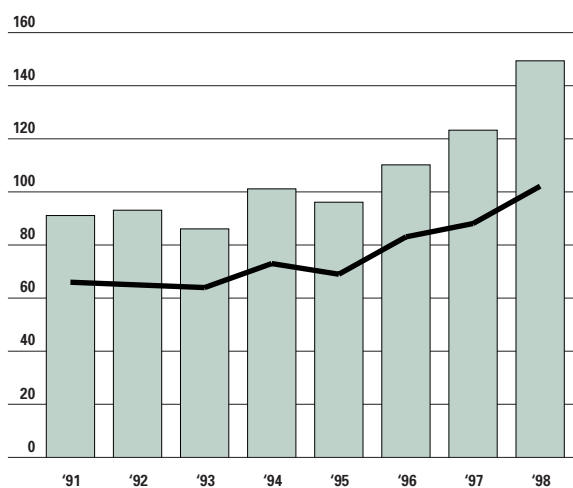
Bovendien stellen de werkgevers ook kwalitatieve eisen die vaak moeilijk ingevuld raken: ervaring, communicatieve vaardigheden, zelfstandig kunnen werken,...

VDAB-VACATURES

		ONTVANGEN		VERVULDE	
		1998 (AANTAL)	1997-1998 (%)	1998 (AANTAL)	1997-1998 (%)
Normaal economisch circuit	gewoon circuit	81.276	+14,0	56.120	+14,0
	stage	5.752	-0,6	4.548	-3,0
	interim en tijdelijk	35.172	+31,3	21.853	+22,3
	loopbaanonderbreking privé	1.919	+29,1	1.554	+24,5
	brugpensioen	595	-18,0	430	-22,2
	vakantiejob	4.153	+23,9	3.404	+21,3
	banenplan	980	-35,7	709	-40,4
	ingroeibaan	1	-95,7	3	-87,5
	eerste werkervaringscontract	2.054	-34,8	1.537	-50,0
	activering werkloosheidsuitkering	4.711	-	2.757	-
	totaal	136.613	+19,7	92.915	+15,0
Alternatief circuit	gesubsidieerde contractuelen (gesco's)	3.693	-15,2	3.093	-18,3
	opsloppingsprogramma's	6.492	+296,3	5.193	+303,8
	werkervaringsplan	2	-99,3	2	-99,6
	totaal	10.187	+62,2	8.288	+50,1
Horeca		88	-95,1	79	-95,5
Eures (internationale uitwisseling)		1.635	+41,1	414	+35,3
Totaal alle circuits		148.523	+20,4	101.696	+15,1

4.74 Aantal en evolutie van ontvangen en vervulde vacatures VDAB, naar arbeidscircuit, Vlaams Gewest, 1997-1998. Bron: VDAB, APS-bewerking.

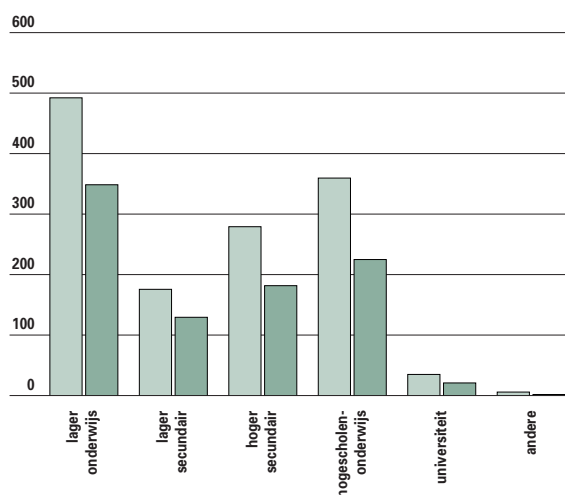
VDAB-VACATURES

4.75 Evolutie van het aantal ontvangen en vervulde vacatures VDAB, Vlaams Gewest, x 1.000, 1991-1998. Bron: VDAB.

ontvangen vacatures █
vervulde vacatures —

VDAB-VACATURES

4.76 Aantal ontvangen en vervulde vacatures VDAB in het normaal economisch circuit, naar studieniveau, Vlaams Gewest, x 100, 1998. Bron: VDAB.

ontvangen vacatures █
vervulde vacatures █

Een steeds nijpender probleem vormt het tekort aan ingenieurs. Hetzelfde verhaal gaat op voor informatici en verpleegkundigen. De knelpunten bij beroepsgroepen als onder-

wijzend personeel, steenbewerkers, chauffeurs, textielarbeiders, opticiens, tandtechnici, arbeiders drukkerij en schilders hebben slechts betrekking op een gering aantal jobs.

KNELPUNTBEROEPEN

BEROEPSGROEP	OORZAAK KNELPUNKARAKTER*				
	KWANTITATIEF	KWALITATIEF	ARBEIDSOMSTANDIGHEDEN		
			LOON	AARD WERK	ZELFSTANDIG
Ingenieurs	1	2			
Verplegend personeel	1			2	
Onderwijzend personeel			1		
Tekenaars	1	2			
Technici	1	2			
Informatici	1				
Kaderpersoneel		1			
Gespecialiseerde bedienden		1			
Verkoopspersoneel		2	1	1	1
Steenbewerkers	1				
Chauffeurs	2	1			
Arbeiders textiel en kleding	1	2			
Arbeiders metaal	1	2			
Arbeiders houtbewerking	1	2			
Arbeiders bouw	1	2			
Arbeiders drukkerij		1			
Bakkers	2		1	1	
Beenhouwers	1		2	2	
Horecapersoneel			1	1	
Kappers, schoonheidsspecialisten		2	1	1	

4.77 Voornaamste knelpunten per beroepsgroep, Vlaams Gewest, 1998. Bron: VDAB.

*Orde van belangrijkheid van de oorzaken wordt aangegeven: 1 = belangrijkste oorzaak, enz.

4.2.4 Vlaams werkgelegenheidsbeleid

Wie de werkloosheid wil bestrijden, kan maar moeilijk rond de paradox: steeds meer vacatures geraken niet ingevuld en tegelijk torst Vlaanderen een grote groep werklozen. Om deze Gordiaanse knoop door te hakken investeert de Vlaamse overheid in programma's rond opleiding en werkervaring. Die moeten ervoor zorgen dat vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd raken. Daarnaast zijn er ook acties naar specifieke doelgroepen en speelt de overheid gretig in op de tendens tot deeltijds werken. Via arbeidsherverdeling kan men immers meer mensen aan het werk krijgen.

Opleiding

1 VDAB

In 1998 volgde 13% van de werkzoekenden die ingeschreven waren bij de VDAB een bijkomende opleiding. Dit is merkkelijk meer dan de 10,5% van het voorgaande jaar.

De VDAB is daarnaast een van de belangrijkste participanten in de Europese programma's rond

risicowerklozen. Europa komt met flink wat geld over de brug via 'doelstelling 3' van het Europees Sociaal Fonds (ESF). De risicowerklozen moeten dan wel een aangepaste opleiding krijgen. Het aantal cursisten dat men bereikt is aanzienlijk toegenomen: van 21.891 in 1997 naar 33.665 in 1998. Daarnaast is er nog de 'doelstelling 4' van het Europees Sociaal Fonds dat via gerichte opleidingsacties het behoud van tewerkstelling beoogt. Het aantal dossiers in het kader daarvan gaat in stijgende lijn.

BEGELEIDING VDAB						
OPLEIDINGS- EN BEGELEIDINGSACTIE	AANTAL NWWZ BEREIKT IN		CUMULATIEF AANTAL UNIEKE BEGELEIDE NWWZ*		CUMULATIEF CIJFER/ DYNAMISCH CIJFER NWWZ** (%)	
	1997	1998	1997	1998	1997	1998
Training en opleiding	28.661	31.179	28.661	31.179	6,0	6,9
Gekwalificeerde intake	0	237	28.661	33.118	6,0	7,3
Jobclub	4.136	4.468	29.725	34.268	6,2	7,5
Oriëntatiecentrum	6.032	5.898	34.370	38.730	7,2	8,5
Weerwerk	15.676	17.531	46.130	52.706	9,7	11,6
Totaal opleidings- en begeleidingsacties + IBO + WEP***			50.778	59.732	10,5	13,0

4.78 Aantal niet-werkende werkzoekenden volgens soort begeleiding van de VDAB, 1997 en 1998, Vlaams Gewest. Bron: VDAB; administratie Werkgelegenheid in 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 1999.

* Deze cijfers geven het cumulatief aantal NWWZ die door een combinatie van begeleidingsacties bereikt werden. Dit geeft een lager aantal dan de sommaties in de vorige kolom omdat een NWWZ met meerdere begeleidingsacties (bv. een beroepsopleiding en een oriëntatiecentrum) hier slechts éénmaal geteld wordt.

** Het totaal aantal mensen dat in een bepaald jaar (1997 en 1998) ooit ingeschreven was als NWWZ (dit is het aantal mensen dat in het begin van het jaar NWWZ was + alle in de loop van het jaar als NWWZ ingestroomde personen).

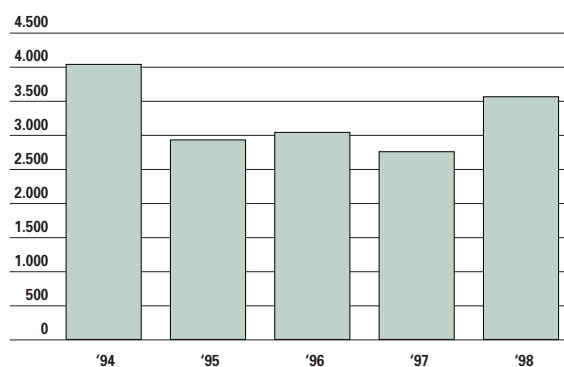
*** Voor 1997 werd IBO en WEP zowel in de teller als in de noemer bijgeteld om het bereikpercentage te berekenen. Voor 1998 was het mogelijk om IBO bij de unieke begeleidingen te tellen, enkel voor WEP-plus was dit nog niet mogelijk.

BEGELEIDINGSANBOD BEPAALDE DOELGROEPEN

	JONGEREN DIE INSTROMEN OP 6 MAANDEN WERKLOOSHEID	VOLWASSENEN DIE INSTROMEN OP 12 MAANDEN WERKLOOSHEID
Raming potentiële doelgroep 1999	31.500	42.000
Vooropgestelde bereik 1999		
alle lagergeschoolden	11.800	26.500
hogergeschoolden	6.000	3.000
totaal	17.800	29.500
Effectief bereik	7.391	25.114

4.79 Raming van de potentiële doelgroep en het vooropgestelde bereik in 1999, Vlaams Gewest. Bron: Vlaamse bijdrage tot Belgische actieplan van 23/3/1999.

INDIVIDUELE BEROEPSOPLEIDING

4.80 Evolutie aantal individuele beroepsopleidingen, 1994-1998, Vlaams Gewest. Bron: VDAB.

DOELSTELLING 3

	AANTAL GOEDGEKEURDE DEELNEMERS				TOTAAL	ESF-STEUN (MILJOEN FRANK)
	ZWAARTE- PUNT 1	ZWAARTE- PUNT 2	ZWAARTE- PUNT 3	ZWAARTE- PUNT 4		
VDAB	4.661	-	6.775	11.416	22.852	627
Dep. Onderwijs	-	3.330	120	-	3.450	228
VFSIPH	-	-	630	-	630	103
VIZO	24	837	58	-	919	37
Derden	1.097	82	3.784	851	5.814	466
Totaal	5.782	4.249	11.367	12.267	33.665	1.461

4.81 Overzicht van het aantal goedgekeurde deelnemers en ESF-steun doelstelling 3, naar type opleidingverstrekker en zwaartepunt, Vlaams Gewest, 1998. Bron: administratie Werkgelegenheid.

Zwaartepunt 1 = laaggeschoolde personen bedreigd met langdurige werkloosheid.

Zwaartepunt 2 = laaggeschoolde jonge werkzoekenden.

Zwaartepunt 3 = personen bedreigd met uitsluiting van de arbeidsmarkt (gehandicapten, kansarmen).

Zwaartepunt 4 = vrouwen in het kader van het gelijke-kansen-beleid (herintredende, laaggeschoolde langdurig werklozen).

2 Hefboomkrediet

Wanneer ondernemingen of sectoren beslissen om opleidingen in te richten die gericht zijn op innovatie, draagt het Vlaamse Gewest een serieus steentje bij. Daarnaast is het trouwens nog best mogelijk dat het Europees Sociaal Fonds eveneens een deel van de kosten op zich neemt.

Het Vlaamse budget bedraagt 665 miljoen frank. 55% van alle dossiers komt uit de industrie. De opleidingsprojecten die werden ingediend hebben vooral betrekking op werknemers.

Het lage aantal werkzoekenden is te wijten aan het gebrek aan interesse van ondernemingen om hun vorming open te stellen voor externen.

3 Individuele beroepsopleiding

De individuele beroepsopleiding (IBO) mikt op beroepen waarvoor men niet genoeg sollicitanten vindt en waarvoor geen specifieke beroepsopleiding

bij de VDAB bestaat. De doorstroming naar tewerkstelling ligt rond de 80%.

4 Betaald educatief verlof

Als je reeds een full time hebt, is een bijkomende opleiding een zware klus. Het stelsel van betaald educatief verlof biedt de kans om vrijaf te krijgen en zo de lessen te volgen.

Al enkele jaren kampt deze maatregel met een tanende interesse. Dat is te wijten aan twee wetwijzigingen: in 1993 werden alle hobbycursussen (koken, klussen, naaien,...) uit het stelsel verwijderd en in 1995 werd het aantal toegestane uren gehalveerd. Het stelsel bereikt in Vlaanderen voornamelijk mannen (79%) en in grote mate arbeiders (70%).

5 Alternerend leren

Sommige jongeren van 16 willen zo snel mogelijk de klasbanken ontvluchten. Zij krijgen de kans

INDIVIDUELE BEROEPSOPLEIDING		
Geslacht	mannen	2.525
	vrouwen	1.086
Leeftijd	< 20 jaar	112
	20-24 jaar	1.193
	25-29 jaar	899
	30-39 jaar	969
	40-49 jaar	378
	50 jaar en +	60
Diploma	lager onderwijs + middenstand	978
	lager secundair	942
	hoger secundair	1.380
	hogescholenonderwijs	258
	universiteit	53
Dynamiek	vroegtijdig gestopt	
	- ongunstig (niet geschikt, conflict, ...)	669
	- gunstig (werk)	149
	beëindigd in 1998	1.587
	lopen door in 1999	1.206

4.82 Kenmerken individuele beroepsopleidingen gestart in 1998, Vlaams Gewest, Bron: VDAB; administratie Werkgelegenheid in 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 1999.

alvast één voet in het bedrijfsleven te zetten via het stelsel van deeltijds werken, deeltijds leren. De werkgevers die hieraan deelnemen krijgen van de Vlaamse overheid een opleidingspremie. In 1998 werd aan het project 203 miljoen frank besteed. Hiervan was 91 miljoen frank afkomstig uit het Europees Sociaal Fonds. In het schooljaar 1998-1999 waren er 1.427 leerlingen tewerkgesteld. Dit is 228 meer dan in het voorgaande schooljaar. Van het schooljaar 1997-1998 is ondertussen 69% van de leerlingen aan de slag en 10% nog in opleiding.

6 Brugprojecten

In het deeltijds onderwijs dat hierboven beschreven werd, zitten een aantal jongeren die het nooit zullen redden op de arbeidsmarkt. Ze hebben niet alleen nood aan opleiding en bemiddeling, maar ook aan individuele begeleiding waarbij ze gemotiveerd worden om hun situatie in handen te nemen. Zij krijgen een promotor naast zich die het deeltijds werken binnen de juiste banen moet leiden. In 1998 werd er 171 miljoen frank besteed aan dit project, waarvan 79 miljoen frank uit het Europees Sociaal Fonds. In het schooljaar 1998-1999 werden 839 leerlingen bijgestaan door 73 promotoren.

Voor beide cijfers een stijging van ongeveer 13% in vergelijking met het voorgaande jaar. Van het schooljaar 1997-1998 is 44,% van de jongeren ondertussen aan het werk en 35% nog in opleiding.

7 Aanleren zelfstandig beroep

Laatstejaars leerlingen die hun eigen toekomst als zelfstandige in handen willen nemen, kunnen voor een opleiding terecht in het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO). De leerjongere combineert een praktische opleiding in een bedrijf met een theoretische vorming. Zowel het aantal leerovereenkomsten als het aantal leerlingen is het laatste schooljaar lichtjes gedaald.

Werkervaring

1 Klassieke tewerkstellingsprogramma's

Ervaring laten opdoen via allerlei acties is niet nieuw: het idee werd reeds in de jaren zeventig uitgebouwd in de zogenaamde tewerkstellingsprogramma's.

In 1998 zijn er nog steeds ongeveer 50.000 mensen via deze programma's tewerkgesteld. Dit cijfer is vergelijkbaar met voorgaande jaren en zal ook niet meer stijgen aangezien er beslist werd om in de klassieke tewerkstellingsprogramma's geen bijkomende middelen te stoppen. Het kostenplaatje voor 1998 kwam op 18,9 miljard frank en ook voor 1999 ligt de raming op eenzelfde bedrag. In 1995 besliste de Vlaamse overheid om de klassieke tewerkstellingsprogramma's te regulariseren: de 'nepstatuten' zoals DAC en Gesco zouden omgebouwd worden tot reguliere arbeidsplaatsen. Deze regularisering steekt voorlopig nog in een voorbereidende fase.

2 WEP

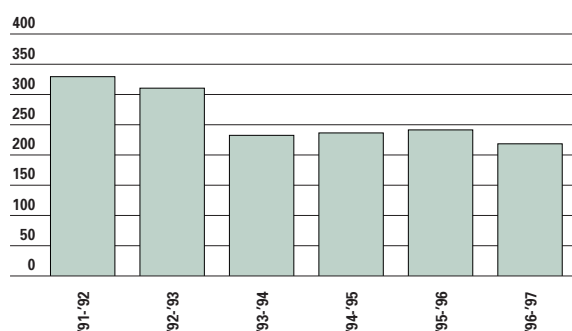
Recent werd een nieuwe weg ingeslagen om langdurig werklozen naar een job te loodsen: de WEP-acties geven aan de werkzoekende een tijdelijke werkervaring, begeleiding en opleiding. Via het WEP-plus-plan worden er op jaarbasis 6.000 arbeidsplaatsen aangeboden. De invulling verloopt echter niet als verwacht: in februari 1999 waren er 4.349 plaatsingen. Het WEP-privé-plan, waarbij men rekt op 2.000 werkervaringsplaatsen in de commerciële sector, ging in oktober 1998 van start en kampt al evengoed met een moeizame invulling: tussen oktober 1998 en oktober 1999 werden in totaal 261 mensen geplaatst.

KLASSIEKE TEWERKSTELLINGSPROGRAMMA'S

Gesubsidieerde contractuelen bij plaatselijke besturen (Gesco's)	30.229
Gesubsidieerde contractuelen in het veralgemeend stelsel (Gesco's)	6.811
Derde arbeidscircuit (DAC)	9.968
Programma voor bevordering van de werkgelegenheid in de niet-commerciële sector (PBW)	2.725
Projecten buitenschoolse kinderopvang	1.089
Totaal	50.822

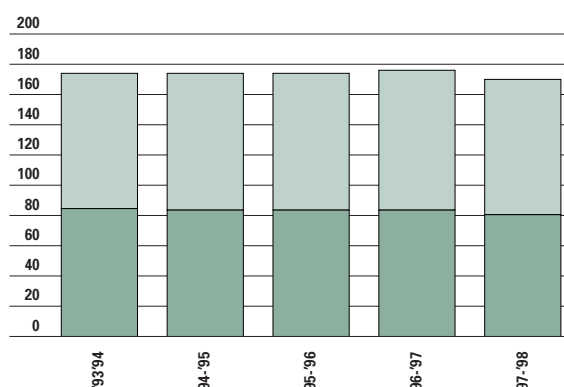
4.83 Aantal personen tewerkgesteld in klassieke tewerkstellingsprogramma's, mei 1999. Bron: administratie Werkgelegenheid.

BETAALD EDUCATIEF VERLOF

4.84 Evolutie aantal begunstigden van betaald educatief verlof, x 100, 1991-1997, Vlaams Gewest. Bron: MTA.

AANLEREN ZELFSTANDIG BEROEP

4.85 Evolutie aantal cursisten maatschappijgerichte vorming en beroepstechnische vorming, x 100, 1993-1998, Vlaams Gewest. Bron: VIZO.

beroepstechnische vorming
maatschappijgerichte vorming

3 Banenplannen

Op federaal niveau zijn er 2 banenplannen voor langdurig werklozen: de Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen (PWA) en de Dienstenbanen. De PWA'ers worden meestal ingeschakeld in huishoudelijke taken en de Dienstenbanen richten zich naar jobs die zo duur geworden zijn dat ze niet meer uitgeoefend worden, zoals bijvoorbeeld de pompbediendes bij benzinstations.

Vlaanderen nam ongeveer 53% van de gepresteerde uren binnen het federale PWA-stelsel voor haar rekening in 1998. Deze verhouding is vergelijkbaar met 1997, maar verbergt een toename in absolute aantallen van ruim 56%. Op 30 juni 1998 waren er in het Vlaamse Gewest 18.207 PWA'ers aan de slag. In 1998 zijn er in het Vlaamse Gewest 2.698 Dienstenbanen toegekend.

Het Interface-programma en het outplacement-experiment zijn 2 vernieuwende, kleinschalige initiatieven van de Vlaamse overheid. Het Interface-experiment, dat in 1995 van start ging, vertrekt van openstaande vacatures. Men poogt op dat moment de werkgevers te overtuigen om laaggeschoolde werklozen in dienst te nemen. Samen met de werkgever wordt nagegaan welke opleiding en begeleiding nodig is om de werkloze klaar te stomen voor

de job. Op die manier werden tussen 1995 en oktober 1998 266 aanwervingen gerealiseerd. Tenslotte is er nog het outplacementproject. Onder bepaalde voorwaarden kunnen werknemers die bij het faillissement aan de deur gezet worden, een outplacementbegeleiding genieten op kosten van de Vlaamse overheid. In de periode 1997 tot maart 1999 kregen de werknemers uit 6 falingen de kans om op die begeleiding een beroep te doen. Van de 1.786 werknemers participeerde een vijfde aan dit programma. Een tweehonderdtal van deze deelnemers heeft ondertussen werk gevonden.

Specifieke doelgroepen

1 Migranten

De Vlaamse overheid kondigde een actieplan voor migranten aan. Dit kadert in een Europees programma dat achtergestelde groepen een duwtje in de rug wil geven. Voor 1999 had de Vlaamse overheid zich als objectief gesteld om het engagement te verkrijgen van 75 bedrijven en openbare instellingen

WEP-PLUS			
		AANTAL	%
Geslacht	mannen	1.550	41
	vrouwen	2.211	59
Leeftijd	< 20 jaar	39	1
	20-24 jaar	556	15
	25-29 jaar	546	15
	30-39 jaar	1.476	39
	40-49 jaar	1.057	28
	50 jaar en ouder	87	2
Werkloosheidsduur	- 3 maanden	247	7
	3-12 maanden	442	12
	1-2 jaar	354	9
	2-5 jaar	1.902	51
	+ 5 jaar	816	21

4.86 Profiel geplaatste werkzoekenden WEP-plus, 1998, Vlaams Gewest. Bron: VDAB.

DIENSTENBANEN			
		AANTAL	%
Geslacht	mannen	1.244	46
	vrouwen	1.454	54
Leeftijd	< 20 jaar	2	0
	20-24 jaar	177	7
	25-29 jaar	352	13
	30-39 jaar	1.157	43
	40-49 jaar	917	34
	50 jaar en ouder	93	3
Werkloosheidsduur	- 3 maanden	137	5
	3-12 maanden	242	9
	1-2 jaar	217	8
	2-5 jaar	1.331	49
	+ 5 jaar	771	29

4.87 Profiel geplaatste werkzoekenden Dienstenbanen, 1998, Vlaams Gewest. Bron: VDAB.

COLLECTIEF OUTPLACEMENT					
	WERK	BEROEPS- OPLEIDING	BEGE- LEIDING	AFGE- HAAKT	TOTAAL
Mannen	168	15	27	36	246
Vrouwen	67	8	29	23	127
Totaal	235	23	56	59	373

4.88 Behaalde resultaten van de werknemers in begeleiding van collectief outplacement, maart 1999, Vlaams Gewest. Bron: administratie Werkgelegenheid.

die een positief actiebeleid willen voeren. Op 1 oktober 1999 waren reeds 30 plannen in uitvoering en 28 plannen in voorbereiding.

2 Social profit

De Vlaamse overheid heeft 3 miljard frank extra vrijgemaakt om meer banen te creëren in 1998, 1999 en 2000. De subsidiëring bij bijkomende aanwervingen moet de druk op de ketel wegnemen die zich in social profitsector heeft opgebouwd. In totaal gaat het om 1.973 full time equivalenten (FTE), wat door het vele deeltijds werken in de sector geraamd kan worden op 3.000 banen. Ongeveer 45% van de FTE gaat naar gehandicaptenzorg, 25% naar thuiszorg, 15% naar bijzondere jeugdbijstand en de overige naar kinderopvang, gezinszorg,...

3 Laaggeschoolden

De sociale werkplaatsen zijn jobs voor zeer moeilijk bemiddelbare werkzoekenden, in praktijk mensen met een laag opleidingsniveau. Deze sociale werk-

plaatsen voor laaggeschoolden mogen niet verward worden met de beschutte werkplaatsen voor gehandicapten. In 1998 besteedde de Vlaamse overheid 449 miljoen frank aan 779 FTE. Dat is een stijging van maar liefst 50% in één jaar tijd.

In 1994 ging het experiment invoegbedrijven van start. Deze ondernemingen nemen laaggeschoolden in dienst en richten zich op economische activiteiten met een maatschappelijke meerwaarde die niet spontaan door de marktsector worden uitgevoerd. Zo nemen scholen bijvoorbeeld laaggeschoolden in dienst voor het schoolrestaurant. Zowel het aantal bedrijven als het aantal werknemers is in de periode 1995-1998 toegenomen.

Arbeidsherverdeling

De Vlaamse overheid stimuleert sinds 1994 loopbaanonderbreking en deeltijds werken via aanmoedigingspremies. Deze maatregel versterkt de analoge federale acties zoals de brugpensioenen en de premies voor loopbaanonderbreking.

Het aantal aanmoedigingspremies gaat in stijgende lijn. Sinds de invoering van de maatregel werden in totaal 43.629 aanvragen goedgekeurd: 30.992 aanvragen voor de privé en 12.637 voor de openbare sector. Arbeidsduurvermindering en loopbaanonderbreking blijven nog steeds vooral een vrouwen-aangelegenheid, al blijft het aandeel van mannen verder stijgen, vooral na de versoepeling van de criteria in 1998. Mannen kiezen eerder voor deeltijdse arbeid dan voor loopbaanonderbreking.

SOCIAL-PROFIT

	WERKDRUK EN ANOMALIEËN		MAATSCHAPPELIJKE EVOLUTIES EN NIEUWE NODEN	
	MILJOEN FRANK	FTE	MILJOEN FRANK	FTE
1998	863	490	0	0
1999	119	0	989	665
2000	0	0	1.000	818

4.89 Geraamde tewerkstelling en budgettaire implicaties VIA, 1998-2000, Vlaanderen. Bron: Kabinet cultuur, gezin en welzijn; administratie Werkgelegenheid in 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 1999.

BEGUNSTIGDEN AANMOEDIGINGSPREMIES

	AANTAL BEGUNSTIGDEN IN HET EERSTE KWARTAAL VAN HET JAAR	EFFECTIEVE BESTEDING OP JAARBASIS IN IN MILJOEN FRANK
1994	33	7
1995	915	88
1996	3.732	238
1997	6.048	363
1998	8.542	504
1999	11.554	nog niet beschikbaar

4.90 Evolutie aantal begunstigten en effectieve besteding, Vlaams Gewest, 1994-1999. Bron: administratie Werkgelegenheid in 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 1999.

INVOEGBEDRIJVEN

	AANTAL BEDRIJVEN ACTIEF	AANTAL BEDRIJVEN IN FALING	AANTAL WERKNEMERS			
			GESUBSIDIEERD	NIET-GESUBSIDIEERD	OMKADERING	TOTAAL
December 1995	10	-	45	9	11	65
December 1996	10	2	68	10	14	92
December 1997	13	-	92	17	22	131
December 1998	16	1	104	39	34	177

4.91 Evolutie aantal invoegbedrijven en werknemers, 1995-1998, Vlaams Gewest, Bron: administratie Werkgelegenheid in 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', 1999.

GOEDGEKEURDE AANVRAGEN M.B.T. AANMOEDIGINGSPREMIE

	LOOPBAANONDERBREKING				DEELTIJDS WERKEN		TOTAAL
	PRIVÉ-SECTOR		OPENBARE SECTOR		PRIVÉ-SECTOR		
	MAN	VROUW	MAN	VROUW	MAN	VROUW	
1994	49	182	-	-	17	294	542
1995	41	1.617	15	568	133	1.039	3.413
1996	69	2.918	42	1.393	178	1.635	6.235
1997	247	4.615	123	2.355	395	1.843	9.578
1998	636	5.703	214	3.920	732	2.485	13.690
1999*	892	4.230	371	3.636	266	776	10.171
1994-1999*	1.934	19.265	765	11.872	1.721	8.072	43.629

4.92 Goedgekeurde aanvragen m.b.t. aanmoedigingspremies, naar geslacht, Vlaams Gewest, 1994-juni 1999.

Bron: EWBL, afdeling Migratie en Arbeidsmarktbeleid.

* T.e.m. 30 juni 1999.

Definities

Activiteitsgraad	Effectieve beroepsbevolking/bevolking op beroepsactieve leeftijd.
Arbeidsplaatsen	Jobs voor zowel de loontrekkenden als de niet-loontrekkenden.
Bevolking op beroepsactieve leeftijd	Iedereen ouder dan 15 jaar en jonger dan 65 jaar.
Effectieve beroepsbevolking	De werkenden en ILO-werklozen samen.
ILO-werklozen	Personen zonder betrekking die werk zoeken, daarvoor concrete stappen hebben gezet gedurende de laatste vier weken en bovendien binnen de twee weken kunnen beginnen werken. Deze groep werklozen omvat niet alle werklozen.
Loontrekkenden	Personen die betaalde arbeid verrichten in dienstverband.
Niet-actieven	Iedereen die geen betrekking heeft en niet voldoet aan de ILO-werkloosheidscriteria wordt beschouwd als niet-actief. Qua leeftijd geldt geen beperking.
Werkenden	Alle inwoners van Vlaanderen die betaalde arbeid uitoefenen, hetzij als loontrekkende (arbeider, bediende, ambtenaar), hetzij als werkgever en zelfstandige of helper. Alle personen met een betrekking, ook al gaat het om een betaalde betrekking van slechts 1 uur per week, zijn in dit cijfer opgenomen.
Werkloosheidsgraad (ILO)	ILO-werklozen/effectieve beroepsbevolking.
Werkzaamheidsgraad	Werkenden/bevolking op beroepsactieve leeftijd.
Werkzoekenden	<i>Niet-werkende werkzoekenden</i> Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen + jongere werknemers in wachttijd + niet werkende vrij ingeschreven werkzoekenden + andere. <i>Werkende werkzoekenden</i> Deeltijdse werknemers met behoud van rechten + deeltijds tewerkgestelde jonge werknemers in wachttijd + andere + werkende vrij ingeschreven werkzoekenden.
Zelfstandigen	Personen in hoofdberoep of als helper, die aangesloten zijn bij de sociale verzekeringsfondsen voor zelfstandigen.

VOOR MEER INFORMATIE

Stuurgroep Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, met medewerking van het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek 1999, Leuven, 1999
Studiedienst VDAB, Jaarverslag arbeidsmarkt Vlaanderen 1998, Brussel, 1999;
VDAB, Jaarverslag 1998, 1999

Websites

<http://www.kuleuven.ac.be/stwav>
<http://www.vdab.be> (luik arbeidsmarktinformatie)
<http://www.vlaanderen.be/ned/sites/werk/index.html>

5. Zorgzaam Vlaanderen

Blikvangers

- Belangrijke indicatoren voor de welvaart en het welzijn van een bevolking doen het in Vlaanderen uitstekend: de levensverwachting behoort tot de hoogste ter wereld (*ill. 5.2*) en de perinatale (*ill. 5.8*) en kindersterfte (*ill. 5.7*) blijven dalen.
- De nieuwe regering wil Vlamingen ‘beter laten omgaan met hun lijf’. Dat het hier om een reële verzuchting gaat mag blijken uit het feit dat de helft van de jonge Vlaamse meisjes van zichzelf vindt dat ze te dik zijn. (*ill. 5.18*) Een internationaal record.
- Nieuwe preventiecampagnes tegen roken en druggebruik worden door de nieuwe regering in het vooruitzicht gesteld. Deze zijn zeker nodig nu we zien dat het dagelijks roken, vooral bij vrouwen (*ill. 5.19*) en jongeren (*ill. 5.20*) terug toeneemt. Dit is trouwens eveneens het geval voor het druggebruik. (*ill. 5.24 en 5.25*)
- Vlaanderen telt – internationaal vergeleken – hoge zelfmoordcijfers. (*ill. 5.35*) Het aantal zelfmoorden maar ook zelfmoordpogingen (*ill. 5.36 en 5.37*) blijft ondertussen nog steeds toenemen. Deze laatste liggen trouwens verontrustend hoog bij jongeren. (*ill. 5.34*) Een aanleiding voor de nieuwe Vlaamse regering om enerzijds via gedragsbeïnvloeding meer preventief op te treden maar anderzijds ook om in te spelen op een aantal belangrijke omgevingsfactoren (toenemende agressie, stress e.d.).
- De criminaliteitsgraad is in 1998 in Vlaanderen lichtjes toegenomen, maar ligt voor elke Vlaamse provincie lager dan de criminaliteitsgraad van België. (*ill. 5.53*) Vlamingen voelen zich dan ook veiliger dan Walen en Brusselaars. (*ill. 5.56*)
- Tot '97 bleef de armoede in Vlaanderen stijgen. Of deze trend zich nog doorzet is onduidelijk. Wel staat vast dat in 1998 het aantal bestaansminimumtrekkers voor de eerste maal sinds jaren is gedaald. (*ill. 5.70*)
- De beleidsoptie, ook van de nieuwe regering, om een behoeftengestuurd beleid als uitgangspunt te nemen met o.a. meer zorg in het eigen milieu wordt beter en beter gerealiseerd. Zowel de psychiatrische zorgverlening (*ill. 5.48*), de begeleiding van personen met een handicap (*ill. 5.61*), de opvang in de bijzondere jeugdbijstand (*ill. 5.81*) als de verzorging en ondersteuning van bejaarden (*ill. 5.85 en 5.87*) verloopt meer en meer ambulantly.

5.1

Levensverwachting, mortaliteit en vermijdbare sterfte

De levensverwachting, mortaliteit, vermijdbare sterfte, perinatale en kindersterfte zijn goede indicatoren voor de welvaart, het welzijn en de performantie van het gezondheidssysteem van een land. Ze geven ook een idee over de sleutelfactoren waarmee de overheid de levenskwaliteit en vooral de levensverwachting van de bevolking kan verbeteren. Op basis van deze gegevens kan men de individuen ook gericht aanzetten om hun primaire verantwoordelijkheid over de eigen gezondheid beter op te nemen, zodat vermijdbare sterfte effectief vermeden wordt.

Levensverwachting

De levensverwachting van de Vlamingen blijft stijgen en behoort tot de hoogste ter wereld. In vergelijking met onze buurlanden zal een Vlaamse mannelijke baby, geboren in 1997 gemiddeld het langste leven. De Vlaamse vrouwelijke baby in een gelijkaardig lijstje komt op de tweede plaats, na Frankrijk.

Mortaliteit

In 1997 overleden 55.426 Vlamingen: ruim driehonderd overlijdens minder dan het jaar voordien. Het bruto sterftecijfer bedroeg 9,7 per 1.000 man-

nen en 9,1 per duizend vrouwen.

Er is een duidelijk overwicht aan mannelijke overlijdens. Zij hebben op vrijwel elke leeftijd een hogere sterftekans dan de vrouwen.

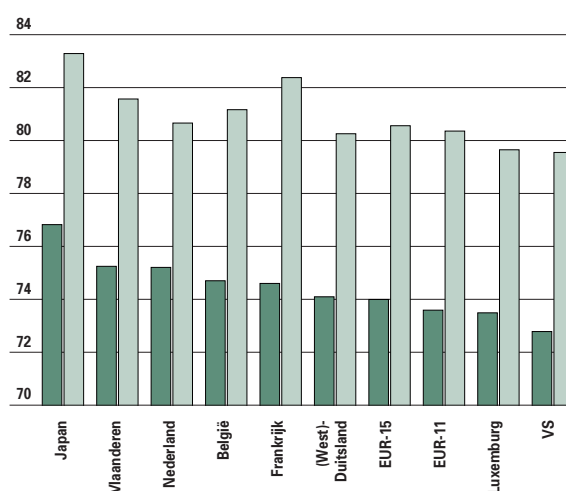
Bij de jongere leeftijdsgroepen valt de impact op van verkeersongevallen en zelfmoord, bij de ouderen zijn vooral kanker en hart- en vaatziekten fataal. In vergelijking met de sterftecijfers van de omliggende

EVOLUTIE LEVENSV ERWACHTING

	0 JAAR		65 JAAR		75 JAAR	
	M	V	M	V	M	V
1976	69,5	75,2	12,7	15,7	7,6	8,9
1982	71,1	77,3	13,3	17,0	7,9	9,9
1990	73,4	79,6	14,4	18,5	8,4	11,0
1993	74,0	80,2	14,9	19,0	8,7	11,3
1997	75,2	81,5	15,7	19,9	9,3	12,0
1998	75,8	81,6	15,9	20,0	9,4	12,1

5.1 Evolutie van de levensverwachting van mannen en vrouwen, bij geboorte, op de leeftijd van 65 en 75 jaar, Vlaanderen 1976 tot 1998. De levensverwachting wordt door het NIS berekend op basis van de sterftetabellen van de laatste 3 jaren. Bron: NIS.

LEVENSV ERWACHTING - INTERNATIONALE VERGELIJKING

5.2 Levensverwachting: Vlaanderen, de buurlanden, EU, Japan en VS (1997). Bron: WGO, NIS en Statistische Jaarboeken diverse landen.

STERFTECIJFER

		AANTAL STERFTES	BRUTO STERFTE- CIJFER	GESTANDAR- DISEERD BRUTO STERFTECIJFER
Mannen	1987	28.616	10,2	13,0
	1989	29.412	10,4	13,5
	1991	28.693	10,1	13,1
	1993	29.259	10,2	12,9
	1995	28.790	9,9	12,7
	1997	28.267	9,7	12,4
Vrouwen	1987	26.224	9,1	7,9
	1989	27.092	9,3	7,9
	1991	27.098	9,3	7,8
	1993	27.796	9,4	7,6
	1995	27.163	9,2	7,4
	1997	27.159	9,1	7,3

5.3 Sterftecijfers volgens geslacht: absolute aantallen, bruto en gestandaardiseerd (/1.000 inwoners). Vlaanderen 1987-1997. Bron: WVC, team Gezondheidsindicatoren.

landen komt Vlaanderen slecht uit de verf op het vlak van zelfmoord, verkeersongevallen, kanker in het algemeen en longkanker bij mannen in het bijzonder.

Vroegtijdige sterfte bij de mannen tussen 15 tot 64 jaar wordt veroorzaakt door zelfmoord, verkeersongevallen, ischemische hartziekten en longkanker. Dit zijn ook de belangrijkste oorzaken van verlies van potentiële levensjaren. Bij de vrouwen zijn dat borstkanker, zelfmoord, verkeersongevallen en cerebrovasculaire aandoeningen.

Mannen 'verliezen' heel wat meer potentiële jaren dan vrouwen. De belangrijkste oorzaak bij de vrouwen kost nog altijd minder potentiële levensjaren dan de vierde oorzaak bij de mannen.

In 1997 was van alle overlijdens voor de leeftijd van 65 jaar 40% bij de mannen en 38% bij de vrouwen vermijdbaar. Dit wil zeggen dat met de huidige stand van de medische wetenschap deze personen nog in leven hadden kunnen zijn. Een goed voorbeeld daarvan is het overdadig tabaksgebruik.

PROPORTIONEEL STERFTECIJFER

	MANNEN			VROUWEN		
	AANTAL	%	VOORNAAMSTE OORZAKEN (%)	AANTAL	%	VOORNAAMSTE OORZAKEN (%)
1-14 jaar	91	0,3	alle uitwendige oorzaken (37%), waaronder verkeersongevallen (16%), en ongevallen in de privé-sfeer (14%); kanker (22%)	61	0,2	alle uitwendige oorzaken (43%), waaronder ongevallen in de privé-sfeer (15%); kanker (26%)
15-24 jaar	280	1,2	alle uitwendige oorzaken (79%), waaronder verkeersongevallen (46%), zelfmoord (21%) en ongevallen in de privé-sfeer (8%); kanker (9%)	111	0,4	alle uitwendige oorzaken (62%), waaronder verkeersongevallen (37%) en zelfmoord (17%); kanker (15%)
25-44 jaar	1.190	4,3	alle uitwendige oorzaken (53%), waaronder verkeersongevallen (18%) en zelfmoord (24%); kanker (17%); hart- en vaatziekten (14%)	586	2,2	kanker (37%), waarvan vooral borstkanker (13%); alle uitwendige oorzaken (30%), waaronder verkeersongevallen (7%) en zelfmoord (17%); hart- en vaatziekten (14%)
45-64 jaar	4.933	17,4	kanker (45%), waaronder vooral longkanker (18%); hart- en vaatziekten (28%), waarvan vooral ihz (15%)	2.604	9,6	kanker (55%), waarvan vooral borstkanker (19%); hart- en vaatziekten (19%), waarvan vooral ihz (7%)
65-74 jaar	7.596	27,1	kanker (42%), waaronder vooral longkanker (18%); hart- en vaatziekten (34%), waaronder vooral ihz (15%); longaandoeningen (10%)	4.222	15,6	kanker (39%), waarvan vooral borstkanker (8%); hart- en vaatziekten (35%), waaronder vooral ihz (13%) en cva (9%)
75+ jaar	14.001	49,5	hart- en vaatziekten (40%), waaronder vooral ihz (12%) en cva (10%), kanker (25%), waaronder vooral longkanker (7%); longaandoeningen (16%); dementie (4%)	19.422	71,9	hart- en vaatziekten (47%), waaronder vooral cva (14%) en ihz (12%); kanker (16%); longaandoeningen (10%); dementie (4%)
Totaal	28.091	100		27.026	100	

5.4 Proportioneel en oorzakspecifiek sterftecijfer in leeftijdsklassen. Vlaanderen 1997. Bron: WVC, team Gezondheidsindicatoren.

ihz = ischemische hartziekten

cva = cerebro-vasculaire aandoeningen

VERLOREN POTENTIËLE JAREN

MANNEN		VROUWEN	
Zelfmoord	6,9	Borstkanker	3,2
Verkeersongevallen	6,8	Zelfmoord	2,6
Ischemische hartziekten	3,6	Verkeersongevallen	1,8
Longkanker	3,6	Ischemische hartziekten	0,9
Cerebrovasculaire aandoeningen	1,2	Cerebrovasculaire aandoeningen	0,9
Chronisch leverlijden - cirrose	1,2	Colorectale kanker	0,7
Totaal VPJ-cijfer	42,2	Totaal VPJ-cijfer	21,7

5.5 Verloren potentiële levensjaren (VPJ) per 1.000 persoonsjaren, leeftijdsgroep 15-64 jaar. Vlaanderen, 1997. Bron: WVC, team Gezondheidsindicatoren.

VERMIJDABARE STERFTE

	MANNEN		VROUWEN	
	AANTAL	%	AANTAL	%
Vermijdbaar door medische interventies	329	4,8	810	22,3
Vermijdbaar door primaire preventie	2.382	35,0	582	16,0
Totaal	2.711	39,8	1.392	38,3

5.6 Vermijdbare sterfte voor de leeftijdsgroep 1-64 jaar, aantal en proportioneel t.o.v. de volledige sterfte van deze groep, 1997. Bron: WVC, team Gezondheidsindicatoren.

Liefst een derde van de sterfgevallen bij de Vlaamse mannen is hieraan te wijten. Bij de vrouwen is dit nog altijd heel wat minder (4,3% van de sterfgevallen), maar het stijgt wel snel. In 1996 was dit nog 3,4%.

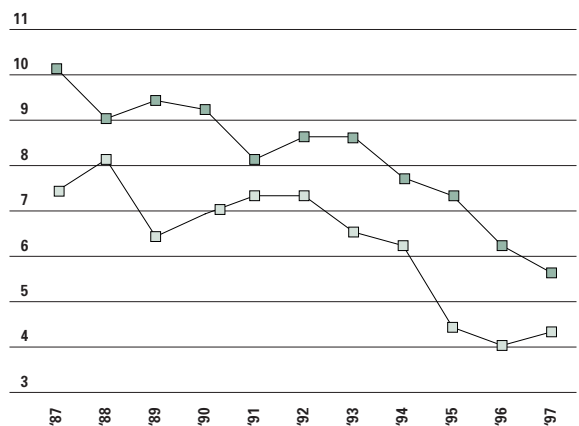
Kinder- en perinatale sterfte

De kindersterfte in Vlaanderen daalt verder: van 8,8 per duizend levend geboren in 1987 naar 4,9 in 1997.

De daling in wiegendood is zelfs spectaculair: in 1993 stierven 118 baby's door wiegendood, in 1997 nog 46.

Ook de perinatale sterfte neemt af. Er is een duidelijk verband tussen perinatale sterfte en het geboortegewicht, en (meestal) daarmee samenhangend de zwangerschapsduur. Hoe lager het geboortegewicht, hoe groter de sterftekans. Dat verklaart grotendeels de hoge perinatale sterftcijfers voor meerlingen. Vlaanderen kent in Europa de hoogste frequentie van meerlingen. Het aantal geboorten van meerlingen blijft stijgen en is bijna integraal toe te schrijven aan medisch begeleide bevruchtingen. Er blijft ook bij de kindersterfte een overwicht aan mannelijke overlijdens.

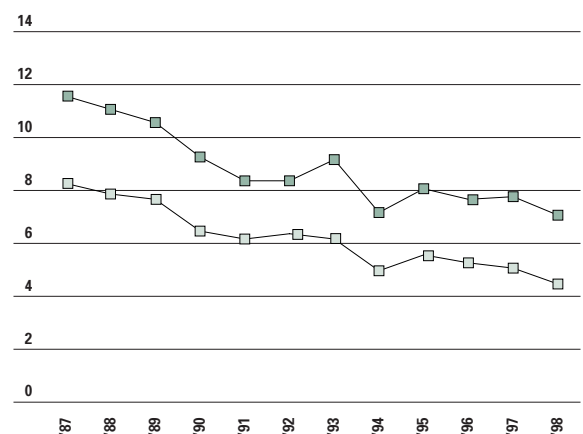
KINDERSTERFTE

5.7 Evolutie van de kindersterfte (sterfte voor de leeftijd van 1 jaar) per 1.000 levendgeborenen, naar geslacht, Vlaanderen 1987-1997.

Bron: WVC, team Gezondheidsindicatoren.

PERINATALE STERFTE

5.8 Evolutie van de perinatale sterfte voor borelingen per 1.000 geboortes met een geboortegewicht van respectievelijk minstens 500 g en 1.000 g, Vlaanderen 1987-1998. Bron: SPE.

met een geboortegewicht van minstens 500 gram —■—
minstens 1.000 gram —□—

5.2 Ziekte

Heel wat ziekten liggen genetisch verankerd of duiken bij toeval op. Nochtans kan het individu zelf ook wat voorzichtigheid aan de dag leggen. Ook de overheid kan hier een rol spelen via preventieacties, gezondheidspromotie en vaccinaties. We bekijken van nabij een aantal aandoeningen zoals kanker, TBC en AIDS. Zeker bij een langere levensverwachting is het belangrijk de evolutie op te volgen van de chronische aandoeningen. Aan de andere kant van het spectrum kijken we ook even naar de gezondheidsklachten bij jongeren.

Kanker, neuropsychiatrische kwalen en cardio-vasculaire ziektes zijn typische beschavingsziektes. Neuropsychiatrische kwalen vormen de voornaamste ziektemakers in de rijke landen aan het einde van de twintigste eeuw. De Wereld Gezondheidsorganisatie voorspelt nog een grote toename van deze kwalen. In de rijke Europese landen heb je zeer weinig kans om een infectie- of parasitaire ziekte op te lopen, terwijl dit voor de lage- en middeninkomenlanden de grootste ziekteverwekkers zijn.

Kanker

Kanker komt vaker voor bij mannen dan bij vrouwen. Bij de vrouwen lokaliseren nagenoeg 50% van alle kankers zich ter hoogte van de typisch vrouwelijke organen (borsten en genitaal stelsel). Eén kanker op drie betreft borstkanker. Ook colorectale kankers scoren relatief hoog. De voornaamste trend bij de vrouwen is de spectaculaire toename van longkanker.

Bij de mannen blijft longkanker ook in 1995 de grootste killer, gevolgd door prostaat­kanker en colorectale kankers. De voornaamste trend? Een uitgesproken toename van prostaat­kanker.

Hersenvliesontsteking en tuberculose

Bij de infectieziekten valt de toename van hersenvliesontsteking onmiddellijk op. Het aantal gevallen blijft beperkt, maar gaat wel in stijgende lijn. Vooral kleine kinderen zijn kwetsbaar.

Tuberculose, algemeen aanvaard als een indicator van armoede, blijft een zeldzaam verschijnsel in Vlaanderen. In 1998 werden er 544 nieuwe tbc-patiënten geregistreerd, of 10 minder dan in 1997. Antwerpen, Oostende en Leuven halen in Vlaanderen de hoogste cijfers, maar internationaal gezien scoort Vlaanderen bij de besten ter wereld. De incidentie (het aantal gevallen per 100.000 inwoners) ligt bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit op 7,1 en voor niet-Belgen op 50. Risicogroepen zijn gedetineerden, asielzoekers, daklozen en alcoholisten. De Waalse incidentie ligt hoger dan de Vlaamse, maar de daling verloopt er ongeveer gelijkmatig. Vlaamse mannen worden tweemaal zoveel getroffen door tbc als vrouwen.

AIDS en HIV-seropositief

Op 31 december 1998 waren er in België 12.143 personen als seropositief geregistreerd. Van 1.056 gediagnosticeerden zijn er niet voldoende gegevens om ze verder op te volgen.

Het gemiddeld aantal nieuwe HIV-diagnoses daalde van 71 in de periode 1987-1993 tot 60 per maand in de periode 1996-1998.

Van een derde kent men de nationaliteit niet. Van de overigen heeft slechts iets minder dan de helft de Belgische nationaliteit.

Voor zover er gegevens zijn over de verblijfplaats van de niet-Belgen in België, woont nagenoeg de helft in het Brusselse Gewest en een kwart in het Vlaamse Gewest. Driekwart is afkomstig uit een Afrikaans land onder de Sahara en ongeveer een

ZIEKTES OF LETSELS

	LAAG- EN MIDDENINKOMENSLIDSTATEN	HOOG INKOMENSLIDSTATEN UIT EUROPA
Populatie (x 1.000)	4.976.748	392.402
Geschat aantal ziekten (%)	25,6	13,0
infectie- en parasitaire ziektes	25,2	2,3
infecties van het ademhalingsstelsel	6,6	1,4
maternale condities	2,5	0,4
perinatale condities	6,2	1,5
ontoereikende voeding	3,4	0,8
kanker	5,1	14,9
andere nieuwvormingen	0,2	0,8
diabetes	0,7	3,1
endocriene kwalen	0,4	1,1
neuropsychiatrische kwalen	10,5	22,4
zintuiglijke kwaal	1,0	0,2
cardio-vasculaire ziektes	9,7	18,2
ademhalingsziektes	4,2	7,8
spijsverteringsziektes	2,9	7,4
ziektes van het genitaalstelsel	1,1	1,1
huidziektes	0,1	0,1
spierskelet ziektes (arthritis)	1,3	4,0
congenitale abnormaliteiten	2,1	1,5
onvrijwillige letsels	11,6	7,8
vrijwillige letsels	4,8	3,3

5.9 De geschatte procentuele verdeling van ziektes en letsels in laag- en middeninkomenslidstaten van de Wereld Gezondheidsorganisatie WGO en van hoge inkomenlidstaten uit Europa, 1998. Bron: WGO.

HIV-GEÏNFECTEERDEN

	BELG	NIET-BELG	TOTAAL
Woonplaats onbekend	545	2.198	2.743
Vlaanderen	1.167	537	1.704
Wallonië	862	728	1.590
Brussel	999	1.101	2.100
Totaal	3.573	4.564	8.137

5.10 Aantal HIV-seropositieven naar nationaliteit en woonplaats binnen België, toestand op 31 december 1998. Bron: WIV-Louis Pasteur.

AIDS-PATIËNTEN

	RESIDENTEN	NIET-RESIDENTEN	ONBEKENDE VERBLIJFS-DUUR	TOTAAL
Belg	1.225	106	43	1.374
Niet-Belg	369	715	100	1.184
Onbekende nationaliteit	2	2	10	14
Totaal	1.596	823	153	2.572

5.11 Het aantal AIDS-patiënten naar nationaliteit en verblijf, toestand op 31 december 1998. Bron: WIV-Louis Pasteur.

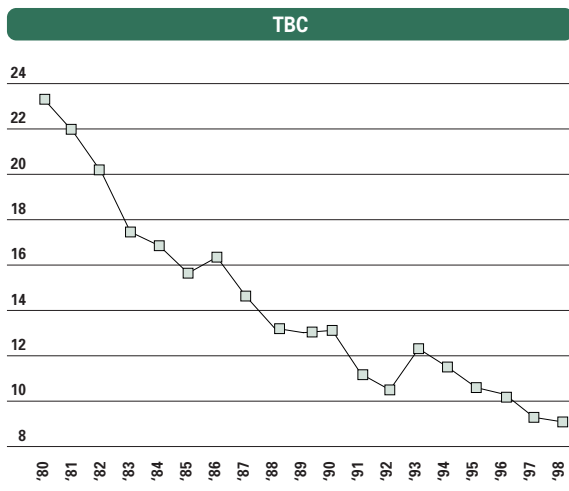
vijfde uit een ander Europees land. De overdracht gebeurt bij hen vooral via heteroseksueel contact. Bij de Belgen zijn er vier keer meer mannelijke patiënten dan vrouwelijke. Bij de niet-Belgen is het verschil tussen de geslachten heel wat kleiner. Bij de Belgen is de overdracht van het virus bijna altijd te wijten aan onvoorzichtige seksuele contacten. Tweederde werd seropositief na homo- en biseksueel contact. Bij de Belgische vrouwen

gebeurt de overdracht in drie op vier gevallen via heteroseksueel contact.

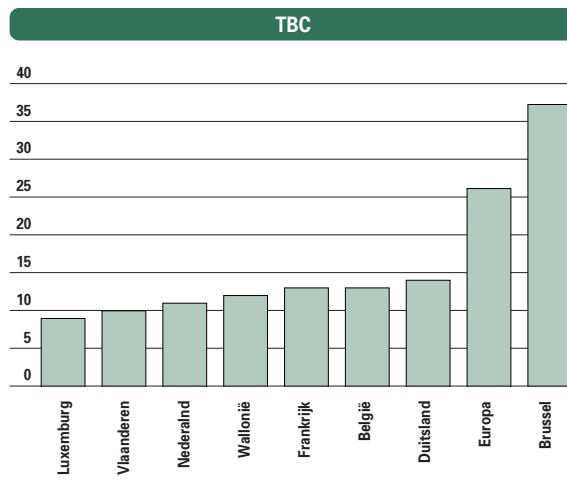
Eén op drie van de Belgische HIV-geïnfecteerden woont in Brussel en 39% in Vlaanderen. De gemiddelde ouderdom is 38 jaar. De overdracht via drugspuiten kon, vooral in Vlaanderen, worden teruggedrongen, maar het probleem is zeker nog niet opgelost. Vooral de leeftijdscategorie 15-24 jaar blijft problematisch.

KANKER							
HOOFDGROUP	SUBGROEP	NIEUWE GEVALLEN 1995			EVOLUTIE 1993-1995 T.O.V. 1987-1989 (= 100)		
		M	V	T	M	V	T
Mond- en keelholte		306	134	440	104,1	107,0	104,9
Spijsverteringsstelsel en peritoneum		2.013	1.730	3.743	90,3	91,1	90,7
	maag	408	324	732	79,3	77,6	78,6
	dikke darm	807	895	1.702	108,8	104,8	106,7
	rectum	579	434	1.013	95,5	97,2	96,2
Ademhalingsstelsel		2.859	480	3.339	93,4	120,2	96,5
	long	2.562	383	2.945	97,0	120,8	99,6
Borst- en genito-urinair stelsel		3.117	5.093	8.210	133,7	103,6	113,5
	borst	38	3.192	3.230		106,1	106,5
	baarmoeder	0	854	854		98,4	98,4
	prostaat	1.945	0	1.945	158,9		158,9
	ovarium	0	455	455		103,4	103,4
	blaas	715	257	972	103,1	107,2	104,1
Andere locaties		1.068	1.040	2.108	90,4	70,9	81,1
Lymfe- en bloedstelsel		751	685	1.436	103,9	104,8	104,3
		10.114	9.162	19.276	102,7	97,6	100,3

5.12 Verschillende soorten kanker in Vlaanderen, hun aantal en evolutie 1987-1989 tot 1993-1995. Bron: Nationaal kankerregister.

5.13 TBC-incidentie in Vlaanderen per 100.000 inwoners, 1980-1998. Bron: VRGT.

5.14 TBC-incidentie per 100.000 inwoners in Europa en de ons omringende landen, 1996. Bron: WGO.

Bloedtransfusie is in België volledig 'clean'. Wanneer het aantal geregistreerde seropositieven afneemt, zien we logischerwijs enkele jaren later eenzelfde tendens in het aantal nieuwe AIDS-gevallen. In 1998 werden in België nog 108 nieuwe patiënten en 70 laattijdige aangiften geregistreerd. Internationaal bekeken breidt de AIDS-epidemie zich in België trager uit dan in de rest van Europa. België behoort samen met Finland, Zweden,

Ierland, Duitsland en Oostenrijk tot de minst aangetaste landen. Op 31 december 1998 werden sinds het begin van de epidemie 2.572 AIDS-gevallen geteld. Van 26% onder hen weet men zeker dat ze nog in leven zijn en van 60% dat ze overleden zijn. De rest is uit het oog verloren. Globaal heeft of had 53% de Belgische nationaliteit. Tweederden heeft een vaste woonplaats in België.

CHRONISCHE GEZONDHEIDSPROBLEMEN		
		JA
Geslacht	man	20,5
	vrouw	23,9
Leeftijd	<25	11,3
	25-34	12,8
	35-44	17,5
	45-54	20,6
	55-64	27,4
	65+	45,4
Opleiding	lager	29,9
	secundair	17,4
	hobu	19,4
	universitair	12,1
Totaal		22,2

5.15 Chronische gezondheidsproblemen, ziekte of handicap naar geslacht, leeftijd en opleiding, (%) Vlaanderen 1998. Bron: PSBH, APS-bewerking.

Daaronder vinden we 4 maal meer mannen dan vrouwen, met een gemiddelde leeftijd van respectievelijk 41 en 37 jaar.

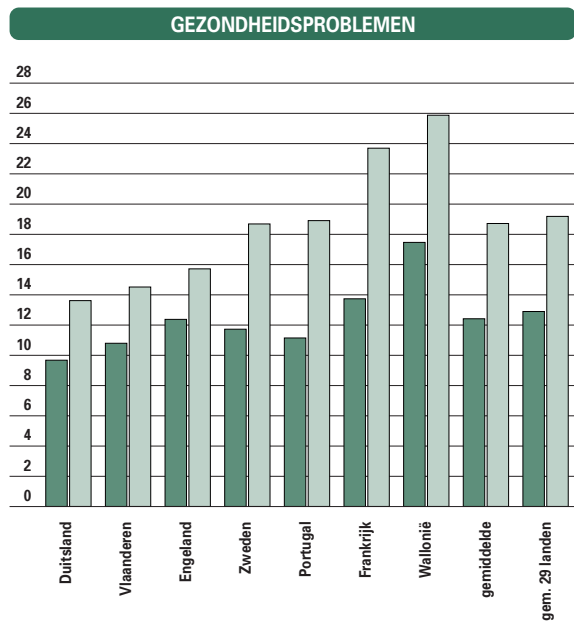
In een kwart van de gevallen gaat het om gehuwden. Van alle AIDS-patiënten die in België verblijven woont of woonde iets minder dan de helft in het Brusselse Gewest en 30% in het Vlaamse Gewest. De impact van de recente medische doorbraken laat zich al meteen voelen: de snelle overlijdens zijn sterk gedaald. In de periode 1987-1994 stierf nog tot 50% van de patiënten binnen het jaar na de diagnose, in 1997 daalde dit cijfer tot 12%.

Bij de groep van niet-residenten heeft of had 17% de Belgische nationaliteit. De grootste groep onder hen zijn Afrikanen uit landen ten zuiden van de Sahel.

Chronische aandoeningen

Van alle Vlamingen heeft 22% te kampen met chronische gezondheidsproblemen, ziekte of handicap. Bij vrouwen ligt dat percentage iets hoger dan bij mannen. Logischerwijs stijgt het aantal klachten naarmate de leeftijd toeneemt. Zeer opvallend is niettemin de trendlijn die getrokken wordt door het opleidingsniveau: hoe hoger het diploma, hoe minder chronisch lijden.

De meest voorkomende aandoeningen bij de Vlaamse bevolking zijn allergie, gewrichtsslijtage, hardnekkige rugaandoeningen, hoge bloeddruk, sinusitis en voor de vrouwen ook nog migraine.

5.16 Het gemiddeld percentage jongeren tussen 11 en 15 jaar dat meerdere malen per week tot dagelijks last heeft van maagdarmproblemen, rugpijn, humeurigheid, zenuwachtigheid, vermoeidheid en/of hoofdpijn in 29 landen, 1998. Bron: Jongeren en gezondheid.

Vanaf de leeftijd van 65 jaar zorgen vooral gewrichtsslijtage, hoge bloeddruk, ernstige hartkwaal of -infarct, gewrichtsontsteking en hardnekkige rugaandoeningen voor problemen. Nogal wat oudere mannen hebben bovendien last van chronisch longlijden en prostaatproblemen. Bij vrouwen is dat osteoporose en depressie.

Gezondheidsklachten bij jongeren

Bij de jongeren tussen 11 en 15 jaar valt op dat de meisjes meer last hebben van regelmatig terugkerende klachten. Met de leeftijd neemt de hoeveelheid klachten toe. Internationaal bekeken hoort men in Oostenrijk en in de Scandinavische landen de minste klachten.

Vlaanderen volgt kort daarna op een zevende plaats. De Vlaamse jongeren klagen, op de Denen na, het minst over maagdarmproblemen. Ze komen eveneens op de tweede plaats in de categorie 'humeurigheid', na de Oostenrijkers.

De Waalse jongeren hebben veel meer terugkerende tot dagelijkse klachten. Ze positioneren zich op de vierde laatste plaats op 29 landen.

Jongeren uit Israël rapporteren de meeste klachten, gevolgd door hun leeftijdsgenoten uit de Verenigde Staten en Rusland.

5.3 Gedrag

De levenswijze van het individu bepaalt voor een groot stuk zijn gezondheidsstatus. Een goed voorbeeld daarvan is de rechtstreekse link tussen roken en kanker. De overheid kan niet in de plaats treden van het individu, maar kan wel sturen via promotiecampagnes, gezondheidsvoorlichting en preventieve acties. Om een goed beeld te krijgen van het Vlaamse gedrag nemen we eten, drank, drugs, de sigaret en het veilig vrijen als indicatoren.

Voeding

Vlamingen kunnen nog veel verbeteren aan hun voedingsgewoontes door minder cholesterol en verzadigde vetten te gebruiken en door meer koolhydraten en voedingsvezels te eten. Slechte voedingsgewoontes kunnen leiden tot zwaarlijvigheid. Een indicator hiervan is de Body Mass Index (BMI = gewicht/lengte²).

In Vlaanderen kampt 32% van de bevolking met een overgewicht (BMI tussen 25 en 30) en is nog eens 8% echt zwaarlijvig (BMI > 30).

Meer mannen hebben overgewicht dan vrouwen. Zwaarlijvigheid komt echter evenveel voor bij mannen als bij vrouwen. Zowel overgewicht als zwaar-

lijvigheid nemen toe met de leeftijd. Zwaarlijvigheid neemt af naarmate het opleidingsniveau stijgt.

Het andere uiterste, een te laag gewicht, is een bijna exclusief vrouwelijk probleem: 16% van alle Vlaamse vrouwen krijgt hiermee te maken. Vooral jongere vrouwen kampen met dit probleem.

Eetgedrag

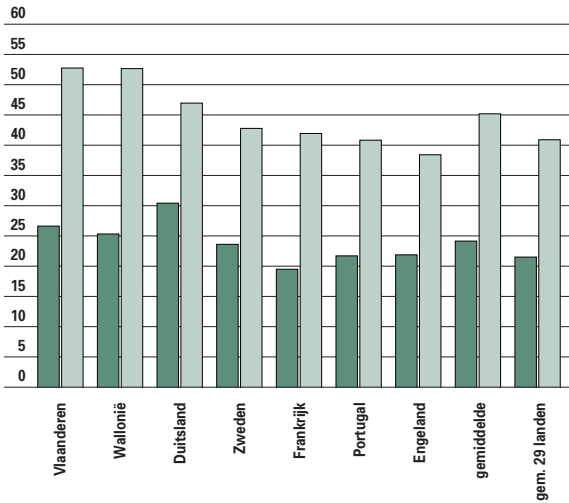
Heel wat meisjes maken zich zorgen over hun uiterlijk. Ze willen er slanker uitzien, ook al is hun BMI naar medische normen normaal. Dit kan resulteren in een drastisch omgegooid eetgedrag en zelfs afglijden tot anorexia en boulemie.

Een ondergewicht (BMI 18-20) tot een extreem

BODY MASS INDEX							
GESLACHT	LEEFTIJD	<18	18-20	20-25	25-27	27-30	>30
Man	<25	3,1	19,9	62,9	8,6	3,1	2,3
	25-34	0,0	6,3	53,3	22,2	11,7	6,3
	35-44	0,4	3,0	49,8	19,6	17,9	9,3
	45-54	1,0	1,3	36,9	23,2	27,5	10,1
	55-64	0,0	0,9	36,6	23,6	25,0	13,9
	65+	0,7	2,4	35,3	29,7	24,5	7,3
Vrouw	<25	10,7	26,4	49,2	7,0	2,9	3,7
	25-34	4,9	16,5	54,5	10,0	7,0	7,0
	35-44	2,0	14,6	59,6	9,7	7,9	6,2
	45-54	1,0	5,4	55,7	15,4	13,1	9,4
	55-64	0,0	5,8	44,4	16,4	20,0	13,3
	65+	2,0	6,1	36,0	21,6	21,0	13,3

5.17 BMI naar leeftijd en geslacht (%), Vlaanderen 1998. Bron: PSBH, APS-bewerking.

ZICH TE DIK VOELEN

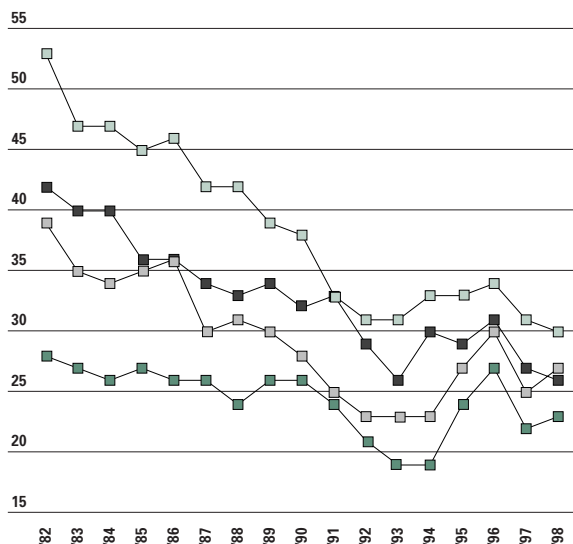
5.18 Het gemiddeld percentage jongeren tussen 11 en 15 jaar dat zich te dik voelt, internationale vergelijking, 1998. Bron: Jongeren en gezondheid.

jongens
meisjes

ondergewicht (BMI<18) is vooral te vinden in de jongere leeftijdsgroepen. Een aanzienlijk aantal wil dit ondergewicht zelfs behouden.

Bij de meisjes tussen 11 en 18 jaar vindt ruim de helft zich te dik, tegenover een kwart van de jongens. Van de meisjes is 9% aan het diëten en nog eens 36% vindt dat ze toch zouden moeten vermageren. Bij de jongens is dit respectievelijk 3% en 16%.

ROKERS

5.19 Het percentage regelmatige/dagelijkse rokers in België vanaf 18 jaar en ouder, naar geslacht en gewest, 1982-1998. Bron: OIVO.

Vlaanderen
Wallonië
vrouwen
mannen

Wie voelt zich te dik? Jongens uit de Verenigde Staten, Duitsland, Wallonië en Vlaanderen voeren de lijst aan. Onderaan vinden we de landen terug van het vroegere Oostblok.

De Vlaamse meisjes staan in het internationale klas-sement op kop, gevolgd door de Waalse voor het criterium 'zich te dik voelen' en bekleden de tweede plaats voor 'zich veel te dik voelen'.

Hier spannen de meisjes uit Wales de kroon. De meisjes uit Wallonië staan op een zevende plaats met 8,5%. Ook hier staat het vroegere Oostblok onderaan de lijst.

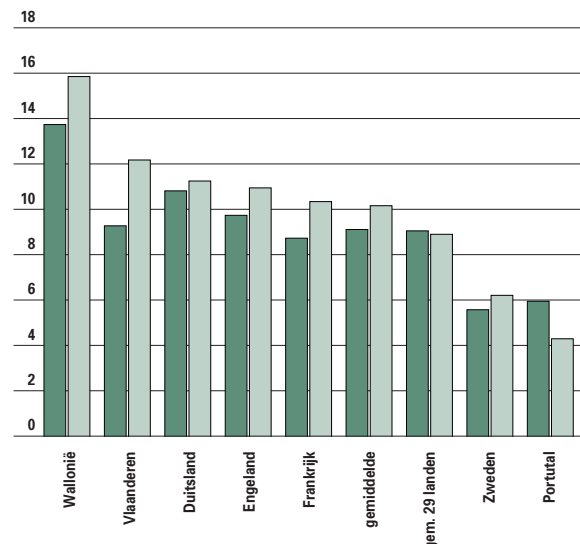
Rookgedrag

Het aantal Belgische rokers daalde in 1997, maar lijkt zich sindsdien te stabiliseren. In Vlaanderen en bij de vrouwen in het bijzonder gaat het aantal regelmatige tot dagelijkse rokers in 1998 lichtjes omhoog tegenover 1997.

Van de Vlaamse bevolking ouder dan 15 jaar rookt 31%. Een kwart rookt dagelijks en 7% mag beschouwd worden als zware roker met meer dan 20 sigaretten per dag. Mannen roken meer dan vrouwen en tellen ook meer zware rokers. De leeftijdsgroep 35 tot 54 jaar kent het grootste aantal zware rokers. Vlamingen met een diploma tot en met het secundair onderwijs roken significant meer dan zij met een hoger diploma.

Het aantal jongeren tussen 13 en 18 jaar dat dage-

DAGELIJKS ROKEN BIJ JONGEREN

5.20 Het gemiddeld percentage jongeren tussen 11 en 15 jaar dat dagelijks rookt, internationale vergelijking, 1998. Bron: Jongeren en gezondheid.

jongens
meisjes

AANTAL SIGARETTEN PER DAG (%)

		≤ 10	11-20	> 20	TOTAAL DAGELIJKSE ROKERS
Geslacht	man	10,2	11,4	10,1	31,7
	vrouw	8,1	8,6	4,6	21,4
Leeftijd	<25	15,6	11,8	3,5	30,8
	25-34	12,0	11,8	6,9	30,7
	35-44	8,7	12,5	9,7	31,0
	45-54	8,6	12,6	10,8	32,0
	55-64	6,9	6,9	7,3	21,2
	65+	4,1	3,4	2,8	10,3
Opleiding	lager	8,9	10,3	9,5	28,6
	secundair	10,5	11,5	7,5	29,5
	hobu	7,5	7,3	4,2	19,0
	universitair	8,2	7,7	3,6	19,4
Totaal		9,1	9,9	7,3	26,4

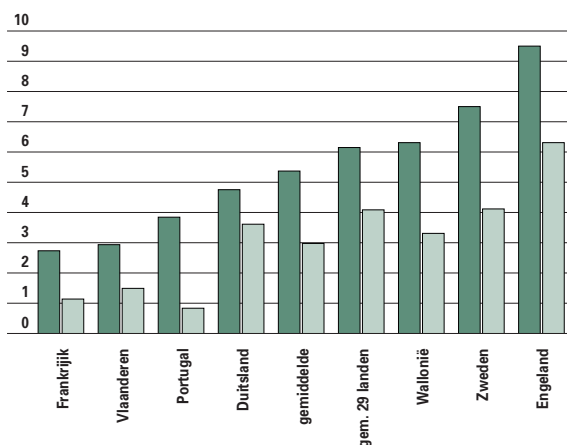
5.21 Het percentage dagelijkse rokers en zware rokers (> 20) naar opleidingsniveau, leeftijd en geslacht, 1998. Bron: PSBH, APS-bewerking.

lijks sigaretten opsteekt is sinds 1990 fors toegenomen: bij 15-16-jarige jongens van 14% tot 21%, bij de meisjes van 12% tot 20%.

Bij de 17-18-jarige meisjes zien we zelfs een verdubbeling: van 14% naar 30%.

Als we de tijdshorizon wat inkorten en vergelijken met 1996 telt Vlaanderen in 1998 minder rokende jongens. Bij de meisjes tekent zich een omgekeerde tendens af waardoor zij de jongens zo goed als bijgebeend hebben.

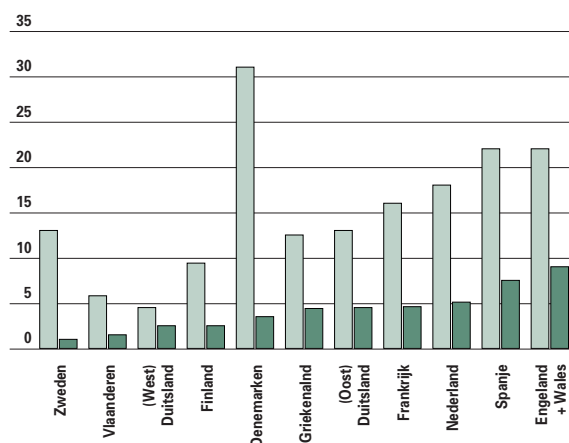
DRONKEN ZIJN

5.22 Het gemiddeld percentage jongeren tussen 11 en 15 jaar dat reeds minstens 10 maal dronken is geweest, internationale vergelijking, 1998. Bron: Jongeren en gezondheid.

jongens
meisjes

CANNABISGEBRUIK VOLWASSENEN

5.23 Percentage volwassenen in enkele landen van de EU dat ooit of recentelijk cannabis heeft gebruikt. Recentste gegevens per land. Bron: EWDD.

ooit
recentelijk

Internationaal bekeken prijken de Vlaamse jongens in de klassering 'dagelijks roken' op de negende plaats op 29 landen, en de Vlaamse meisjes op een derde plaats. Groenland staat voor beide geslachten uitgesproken op kop, gevolgd door Wallonië.

De inhaalbeweging van de Vlaamse meisjes komt niet onverwacht. In nogal wat landen zijn de meisjes nu al de grootste rokers. Binnenkort nemen de meisjes ook in Vlaanderen de koppositie vermits jonge meisjes tussen 11-15 jaar al meer dagelijks roken dan jongens.

Zowel de Vlaamse jongens als meisjes uit het beroepssecundair onderwijs roken meer dan deze uit het technisch, die op hun beurt meer roken dan leerlingen uit het algemeen secundair onderwijs.

Alcoholgebruik

De alcoholconsumptie blijft verder dalen. Het gebruik van sterke drank is sedert 1990 gestagneerd, terwijl biergebruik sinds 1980 continu daalt, met uitzondering van de abdijbieren die nog altijd meer liefhebbers vinden. De wijnconsumptie neemt sinds 1995 opnieuw toe.

Mannen drinken bijna driemaal meer alcohol dan vrouwen. Ook alcoholmisbruik is een mannenzaak. Alcoholmisbruik is niet afhankelijk van het opleidings- of inkomensniveau. Wel zullen rokers ook significant meer alcohol drinken dan niet-rokers. Sinds 1994 daalt het aantal Vlaamse jongeren dat minstens wekelijks alcohol drinkt. Deze daling is vooral significant bij de jongens, niettemin heffen

DRUGS EN OPLEIDING

		ASO			TSO			BSO		
		1994	1996	1998	1994	1996	1998	1994	1996	1998
Jongens	ooit	25,2	23,7	33,9	33,6	37,8	37,4	24,8	36,5	41,0
	laatste maand	15,2	13,1	20,8	17,8	21,9	23,8	13,5	19,6	28,4
Meisjes	ooit	16,1	17,2	24,9	18,8	24,9	30,4	12,9	21,7	32,3
	laatste maand	6,3	8,2	13,3	8,7	11,0	16,3	6,2	11,4	15,5

5.24 Evolutie van het percentage jongeren (15-18 jaar) dat ooit en de laatste maand drugs gebruikte, naar opleidingsvorm. 1994-1996-1998. Bron: Jongeren en gezondheid.

DRUGS EN LEEFTIJD

		15-16 JAAR			17-18 JAAR		
		1994	1996	1998	1994	1996	1998
Jongens	ooit	18,4	20,3	25,6	33,2	39,3	44,5
	laatste maand	9,9	12,3	16,8	18,8	23,0	28,3
Meisjes	ooit	13,0	14,5	19,5	19,1	26,3	34,5
	laatste maand	5,7	8,6	12,2	8,3	11,2	16,7

5.25 Evolutie van het percentage jongeren dat ooit en de laatste maand drugs gebruikte, naar leeftijd. 1994-1996-1998. Bron: Jongeren en gezondheid.

jongens nog steeds vaker dan meisjes het glas en zijn ze ook vaker dronken. Alcoholgebruik en dronkenschap stijgen met de leeftijd. Het aantal jongens dat nog nooit dronken was bleef vrij stabiel rond 60%, terwijl dit bij de meisjes lichtjes daalde naar 70%.

De frequentie van dronkenschap neemt bij de meisjes van 17-18-jaar toe.

Opvallend is de link met de opleiding: jongeren uit het beroepssecundair onderwijs zijn vaker dronken dan uit het technisch secundair onderwijs, die op hun beurt vaker dronken zijn dan leerlingen uit het algemeen secundair onderwijs.

Ook internationaal bekeken gebruiken jonge meisjes minder alcohol en zijn ze minder vaak dronken dan jongens. Uitzondering op deze regel zijn meisjes tussen 11 en 15 jaar uit het hoge noorden: in Denemarken en Groenland zijn er procentueel meer meisjes 10 maal dronken geweest, dan jongens.

De Vlaamse jongeren komen op een zevende plaats op 29 voor het criterium 'nog nooit dronken geweest'. De Zwitserse jeugd is het soberst, gevolgd door Israël en Frankrijk. De grootste drinkers groeien op in Groot-Brittannië, Groenland en Denemarken.

Druggebruik

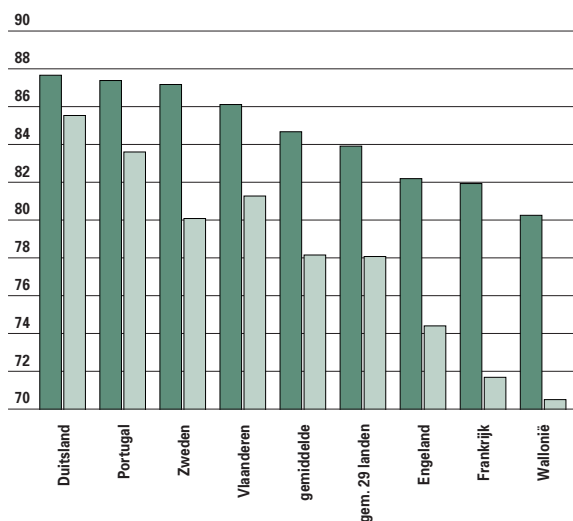
In 1995 verklaarde 6% van de Vlamingen tussen 18 en 65 jaar ooit een illegale drug gebruikt te hebben. Drugs blijven grotendeels een mannenzaak en eerder jongeren dan ouderen aan te spreken. Cannabis was het populairst, maar binnen de

Europese Unie - de gegevens zijn niet in alle landen voorhanden - tellen Duitsland en Vlaanderen wel het laagste percentage cannabisgebruikers. Bij de jongeren stijgt het experimenteren en het gebruik van drugs snel. Harddrugs kunnen op weinig liefhebbers rekenen, maar XTC en speed worden wel populairder. Jongens gebruiken meer dan meisjes. Er is tevens samenhang met het opleidingsniveau: in 1998 waren jongeren uit het BSO de grootste experimenteerders en gebruikers, gevolgd door de leerlingen uit het TSO. De jaren voorheen was dit omgekeerd. Binnen de EU heeft gemiddeld ongeveer één op vijf jongeren van 15-16-jaar ooit cannabis geprobeerd. Tussen de landen onderling tekenen zich momenteel nog grote verschillen af, maar recente studies wijzen er op dat deze snel vervagen: in landen met een groot cannabisgebruik lijkt de trend zich te stabiliseren of terug te lopen, terwijl in landen met een laag gebruik de curve opwaarts evolueert. De Engelse jongeren zijn massaal vertrouwd met cannabis: ongeveer 40% van de 15-16-jarigen heeft ooit cannabis gebruikt. Ook in Wales en Ierland is cannabis wijdverbreid, gevolgd door Nederland. Vlaanderen, Spanje en Frankrijk zijn goed voor iets meer dan 20%.

Geneesmiddelengebruik

Het geneesmiddelengebruik gaat sedert 1980 in stijgende lijn. Deze toename is gedeeltelijk te verklaren door de vergrijzing. Het gebruik stijgt immers

MEDICATIE JONGEREN

5.26 Het gemiddeld percentage jongeren tussen 11 en 15 jaar dat nog nooit medicatie nam tegen hoofdpijn, zenuwachtigheid, slaapproblemen en maagdarmproblemen, internationale vergelijking, 1998.
Bron: Jongeren en gezondheid.

jongens
meisjes

met de leeftijd. Vooral vanaf 55 jaar is er een grote toename. Vlaamse vrouwen slikken meer pillen dan de mannen.

Een derde van de gebruikte medicatie is niet voorgeschreven.

Pijnmedicatie is het populairst, gevolgd door geneesmiddelen voor het ademhalingsstelsel en tegen cardiovasculaire problemen.

De internationale vergelijking bij jongeren tussen 11 en 15 jaar toont dat meisjes meer medicatie gebruiken dan jongens. Het verschil wordt gemaakt door medicatie tegen hoofdpijn en tegen maag-darmproblemen. Bij de jongens komen de grootste geneesmiddelengebruikers uit Groenland, Israël, Schotland, de Verenigde Staten en Wallonië. Bij de meisjes zijn dat Wales, Wallonië en de Verenigde Staten. De Waalse jongeren staan internationaal op kop voor het slikken van medicatie tegen maag-darmproblemen.

De Vlaamse jongeren komen op de 11de plaats. Op uitzondering van Noorwegen gebruiken zij het minst slaapmedicatie.

Veilig seksueel gedrag

Ruim een derde van de bevolking weet nog altijd niet hoe ze besmet kunnen worden met AIDS. En niet meer dan de helft van de bevolking (vanaf 15 jaar) weet welke 'beschermingsmaatregelen' niet

volstaan om een AIDS-besmetting tegen te houden. De kennis neemt sterk af met de leeftijd. Het best geïnformeerd zijn de 25- tot 34-jarigen. Slechts een kwart van de Vlamingen met enkel een diploma lager onderwijs is goed op de hoogte. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe beter de kennis.

Op iets langere termijn tekent zich een duidelijke tendens af naar meer veiligheid in seksuele relaties, maar bij de risicogroepen (jongeren, homo's, drugspuiters, prostituees, personen met contacten in endemische gebieden,...) blijft risicogedrag aanwezig. Jongeren hebben op steeds vroegere leeftijd hun eerste seksuele contacten en beschermen zich hierbij niet voldoende. Vooral jongere homoseksuele mannen lopen meer risico. Bovendien lijkt er de jongste jaren een vals gevoel van veiligheid te ontstaan omdat de epidemie bij ons geen hoge toppen scheert en omdat de (foutieve) indruk bestaat dat er al doeltreffende geneesmiddelen op de markt zijn of binnen korte tijd beschikbaar zullen komen.

Het bestaan van problematisch vrijgedrag kan worden afgeleid uit het aantal aangevraagde HIV-testen. In 1997 verklaarden 83.000 Vlamingen (17%) van 15 jaar of ouder minstens één HIV-test te hebben ondergaan, waarbij 10% zich effectief ernstige zorgen maakte over een mogelijke besmetting. Vooral de leeftijdsgroep 15 tot 24 jaar liet de test om die reden uitvoeren.

Het RIZIV financierde in België in 1998 525.000 HIV-testen. Dit is bijna 5% minder dan het jaar voordien. Een vijfde daarvan werd geprikt tijdens hospitalisatie, de rest bij een doktersbezoek.

5.4 Fysieke conditie

Er is nog altijd een verschil tussen niet ziek zijn en zich fysiek goed voelen. Deze subjectieve gegevens vullen de objectieve ziekte- en sterftcijfers aan. De persoonlijke beoordeling van de eigen gezondheid vertoont een belangrijke samenhang met ziektepatronen, beperkingen, gebruik van zorgverlening,... Het is een indicator voor het beleid om bepaalde accenten te (ver)leggen en om bepaalde doelgroepen te selecteren.

Subjectieve gezondheid

De meeste Vlamingen (80%) voelden zich in 1998 gezond, mannen iets meer dan vrouwen. Het subjectieve gevoel van goede gezondheid daalt met de leeftijd. Zeer opvallend is de rol die het opleidingsniveau lijkt te spelen: hoe hoger het diploma, hoe beter men zich voelt.

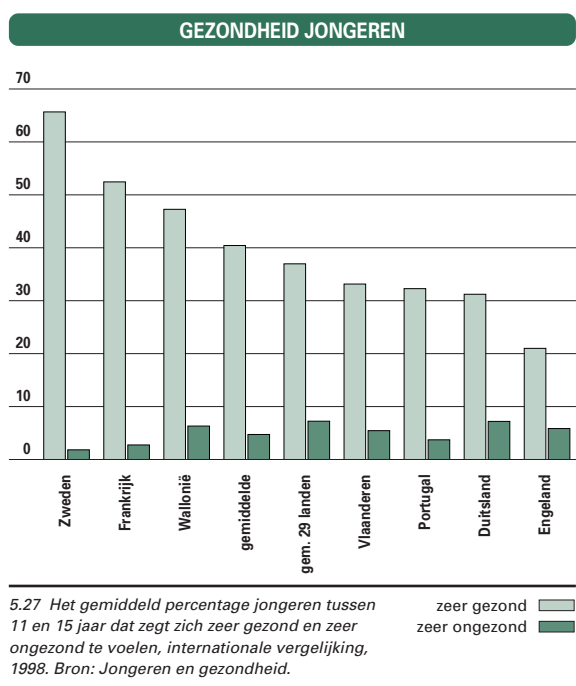
De meeste jongeren tussen 11 en 18 jaar voelen zich gezond, maar dit cijfer neemt de voorbije jaren af. Dit is een internationaal fenomeen.

De Zweedse, Zwitserse en Franse jongeren voelen

zich zeer gezond. De Waalse jongeren staan op een 5de plaats. De Vlaamse jongeren scoren onder het gemiddelde.

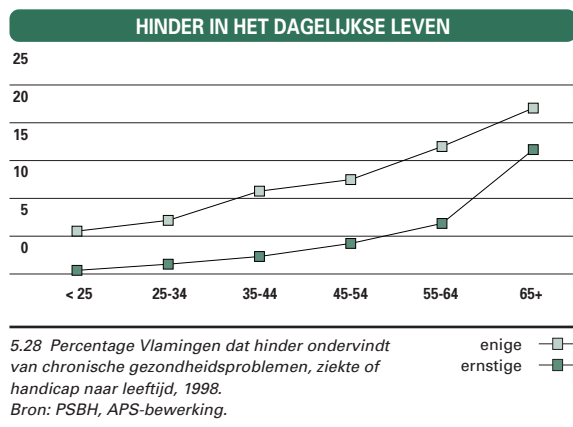
Neem deze vergelijking echter wel met een korreltje zout: de Waalse jongeren voelen zich gezonder dan de Vlaamse. Maar de Vlaamse voelen zich minder zeer ongezond dan de Waalse. 't Is maar hoe je het bekijkt,...

Vlaamse leerlingen uit het ASO voelen zich gezonder dan leerlingen uit het TSO en BSO. De meisjes uit het BSO voelen zich het minst gezond.

Hinder in het dagelijkse leven

Een vijfde van alle Vlamingen heeft af te rekenen met chronische gezondheidsproblemen, ziekte of handicap. Dat bemoeilijkt bij een kwart van deze chronisch zieken in ernstige mate het dagdagelijkse leven. De hinder groeit met de leeftijd.

SUBJECTIEVE GEZONDHEID

		GOED TOT ZEER GOED	SLECHT TOT ZEER SLECHT
Geslacht	man	81,6	3,0
	vrouw	78,0	3,7
Leeftijd	<25	90,1	0,8
	25-34	91,9	1,4
	35-44	85,5	1,8
	45-54	82,2	2,5
	55-64	70,9	4,6
	65+	54,5	9,6
Opleiding	lager	70,8	5,8
	secundair	84,5	2,2
	hobu	88,7	1,5
	universitair	88,0	0,8
Totaal		79,9	3,4

5.29 Subjectieve gezondheid en geslacht, leeftijd en opleiding (%), 1998.
Bron: PSBH, APS-bewerking.

Fysieke fitheid van de jeugd

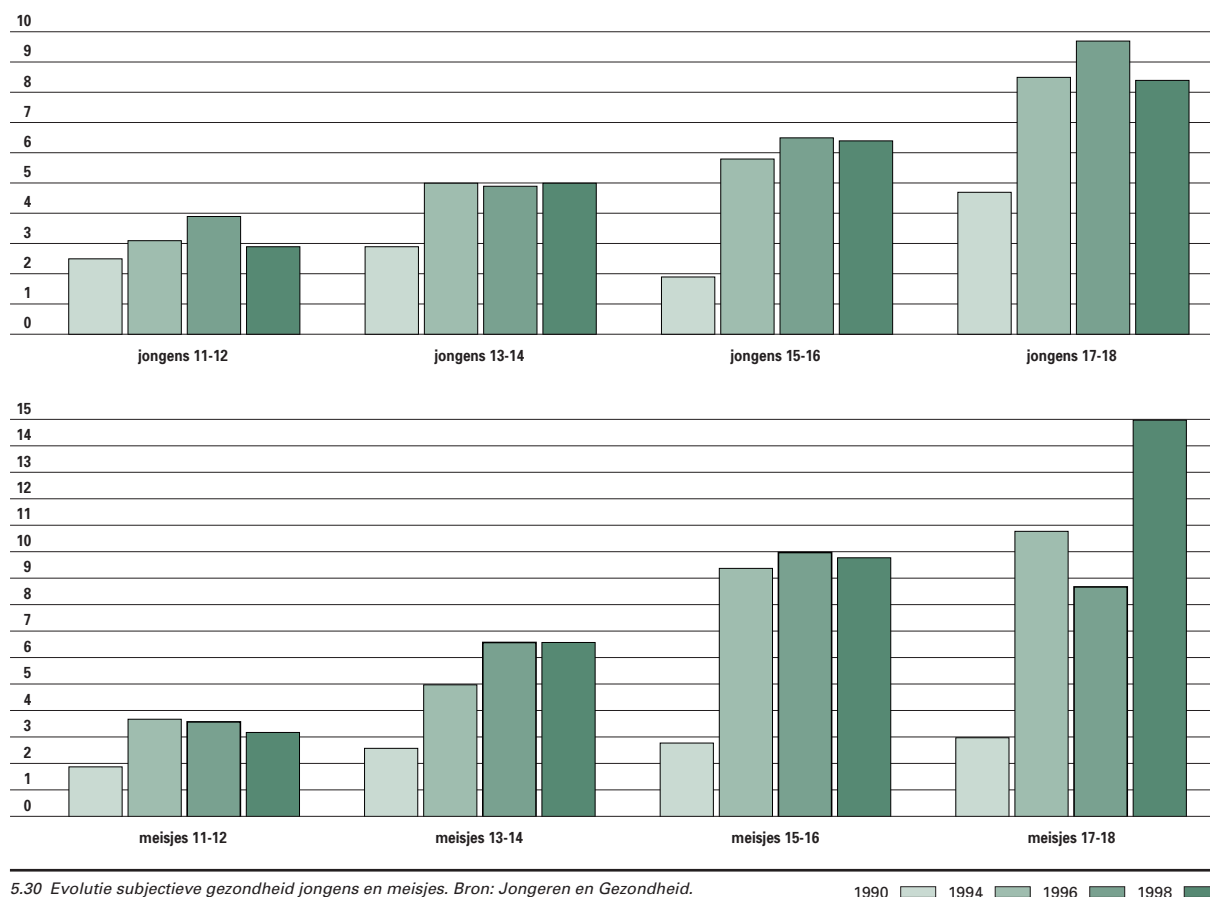
De jeugd wordt steeds groter, en zwaarder. Bij de meisjes is vooral de lengte significant toegenomen, bij de jongens het gewicht.

De fysieke fitheid blijft maar achteruit boeren.

Jongens vertonen de neiging meer onderhuids vetgehalte op te stapelen, bij de meisjes is dit iets verbeterd. Zowel bij de jongens als bij de meisjes neemt de snelheid van de ledematen, de loopsnelheid en de explosieve kracht sinds 1990 opvallend af. Jongens boeten vooral aan lenigheid en functionele kracht in, bij de meisjes neemt de handknijpkracht gestaag af.

De belangrijkste gezondheidsindicator voor fysieke fitheid, namelijk het aerobe uithoudingsvermogen, is significant verminderd voor elke leeftijd, zowel bij de jongens als de meisjes.

SUBJECTIEF SLECHTE GEZONDHEID JONGENS EN MEISJES

5.30 Evolutie subjectieve gezondheid jongens en meisjes. Bron: Jongeren en Gezondheid.

1990 1994 1996 1998

5.5 Psychische conditie en welbevinden

Zich goed voelen in zijn vel is een belangrijke voorwaarde om goed te kunnen functioneren. Naast aangeboren factoren spelen ook omgevings- en maatschappelijke factoren hierbij een rol. Preventie, gezondheidspromotie en hulpverlening zijn interventies die de Vlaamse overheid op dit vlak aanbiedt. We bekijken hier in detail het beschikbare cijfermateriaal over het ‘subjectief welbevinden’, de depressies, de zelfmoordpogingen en de zelfmoorden. Ook de hulpvragen aan gespecialiseerde instellingen worden in kaart gebracht.

Subjectief welbevinden

Geconfronteerd met zeventien uitspraken over psychisch onwelzijn, verklaarde 71% van de Vlamingen dat ze hier zelden of nooit last van hebben. In 1998 voelde gemiddeld 9% van de Vlamingen zich regelmatig tot vaak psychisch niet goed. Bij de rest duikt dit probleem af en toe op.

De jongste en de oudste leeftijdsgroep heeft er meer

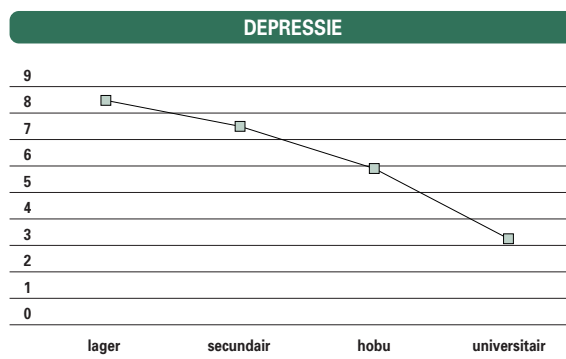
PSYCHISCH WELBEVINDEN		
REGELMATIG OF VAAK PSYCHISCHE KLACHTEN		
Geslacht	man	7,2
	vrouw	10,8
Leeftijd	<25	11,5
	25-34	8,4
	35-44	8,7
	45-54	7,7
	55-64	8,5
	65+	10,0
Opleiding	lager	9,9
	secundair	9,7
	hobu	7,7
	universitair	6,1
totaal		9,1

5.31 Percentage Vlamingen dat zich psychisch niet zo goed voelt, gemiddelde procentuele score op 12 uitspraken over zich psychisch niet goed voelen naar geslacht, leeftijd en opleiding, 1998. Bron: PSBH, APS-bewerking.

last van dan de rest. Hoe hoger het diploma hoe minder problemen er zijn. Vrouwen voelen zich minder goed dan mannen: ze hebben meer last van gemakkelijk wenen, nood aan bevestiging, slaapproblemen, schuldgevoelens en prikkelbaarheid.

Depressie

In 1998 verklaarde 7% van de Vlamingen zich depressief te voelen, vrouwen iets meer dan mannen. Mannen tussen 35 en 44 jaar zijn extra gevoelig voor depressies, vanaf de leeftijd van 65 jaar manifesteert deze grotere gevoeligheid zich bij zowel mannen als vrouwen. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe kleiner de kans om depressief te zijn.

5.32 Percentage Vlamingen die zich in 1998 binnen de 3 maanden voor bevraging depressief voelde, naar opleidingsniveau. Bron: PSBH, APS-bewerking.

Hulpvragen

1 Diensten voor teleonthaal

In 1998 kreeg teleonthaal 278 telefoons per dag binnen. Dit is een daling in vergelijking met 1997, toen het hoogste cijfer ooit werd bereikt (307 oproepen per dag).

De oproepen komen vooral van vrouwen en alleenwonenden, zestigplussers maken relatief weinig gebruik van teleonthaal.

Moeizame partnerrelaties, een problematische gezondheid en eenzaamheid zijn de vaakst gehoorde klachten. In vergelijking met 1997 blijft deze top drie identiek.

2 Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg

De 84 ambulante Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg zorgden in 1998 voor 55.388 hulpvragers, of een toename met 24% in vergelijking met 5 jaar geleden.

Een kwart van de hulpvragers is jonger dan 17 jaar. Eenmaal boven de 60 jaar doet men bijna geen beroep op de CGG's.

Driekwart van de volwassenen patiënten heeft minstens een diploma van het secundair onderwijs, slechts een minderheid heeft enkel lager onderwijs gevolgd. De helft van de volwassen patiënten heeft geen werk.

De helft van de volwassen patiënten kwam voordien al in aanraking met de psychiatrie.

Bij de kinderen tot 17 jaar wordt men vooral geconfronteerd met relatiemoelijkheden, gedragsproblemen (zoals agressie, maatschappelijk niet-aanvaard gedrag) en psychische problemen (zoals angst of depressie). Volwassenen kampen vooral met psychische problemen en relatiemoelijkheden.

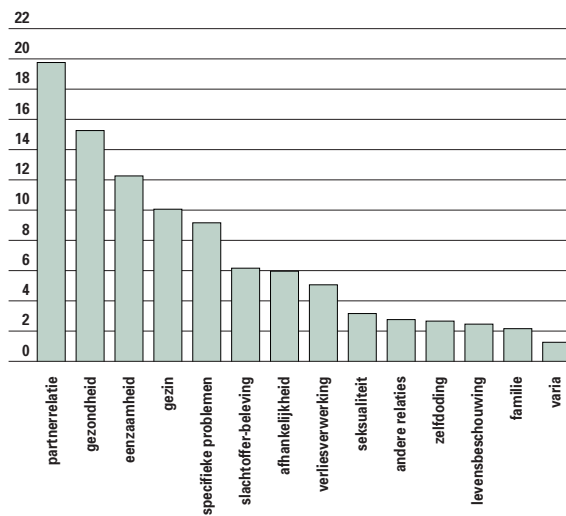
Zowel bij de kinderen als bij de volwassenen zijn problemen binnen de primaire steungroep de voornaamste psychosociale stressfactor.

Zelfmoord

De zelfmoordcijfers liggen in België zeer hoog. In Europa gaan enkel de landen van het vroegere Oostblok en vooral van de uiteengevallen USSR België vooraf. In West-Europa staat België op kop. Hoewel het Waalse en het Brusselse Gewest hogere zelfmoordcijfers kennen, heeft ook het Vlaamse Gewest in vergelijking met onze buurlanden opvallend hoge cijfers.

In vergelijking met het voorgaande jaar werden in 1997 29 zelfmoorden meer geregistreerd. Mannen

GESPREKSONDERWERPEN TELE-ONTHAAL

5.33 Procentuele verdeling naar hoofdcategorieën van de gespreksonderwerpen bij de diensten tele-onthaal, Vlaanderen, 1998. Bron: Federatie van Tele-Onthaaldiensten.

plegen meer zelfmoord dan vrouwen. Voor 1997 waren er 26,4 zelfmoorden per 100.000 mannen en 9,6 per 100.000 vrouwen. De reële cijfers liggen hoger want onderrapportering van zelfmoord wordt geschat op 13% bij de mannen en op 20% bij de vrouwen.

In de oudste leeftijdscategorie komen de meeste zelfmoorden voor, maar de grootste toename situeert zich bij de leeftijdsgroep 15-44 jaar en dit vooral bij de mannen. De gemiddelde leeftijd bij zelfmoord gaat dan ook omlaag.

De meest gehanteerde methode van zelfmoord is ophanging. Mannen zoeken ook hun toevlucht tot vuurwapens en vergiftiging; bij de vrouwen is dat vergiftiging en verdrinking.

Tot de risicogroepen behoren werkloze (mannen), echtgescheidenen en mensen met een laag inkomen. Wie al een zelfmoordpoging achter de rug heeft, behoort tot de hoogste risicocategorie.

Een hoog aantal zelfmoorden gaat hand in hand met een groot aantal zelfmoordpogingen. Precieze cijfers over deze pogingen zijn er evenwel niet, enkel schattingen. Maar deze lopen nogal uiteen afhankelijk van de invalshoek. Bij zelfmoordpogingen waarbij een huisarts betrokken werd, schat men het aantal pogingen in Vlaanderen op 116 per 100.000 inwoners. Bij zelfmoordpogingen die resulteerden in een hospitalisatie, komt men tot een raming van 262 per 100.000 inwoners.

In 1996 werden in de Gentse regio 476 zelfmoordpogingen geregistreerd, waarbij 420 personen

ZELFMOORDPOGING BIJ JONGEREN

		JONGENS			MEISJES		
		NOOIT	1 KEER	> 1 KEER	NOOIT	1 KEER	> 1 KEER
1996	15-16 jarigen	93,0	5,1	1,9	87,2	10,0	2,8
	17-18 jarigen	90,6	6,7	2,7	90,6	7,8	1,6
	Totaal	91,8	5,9	2,3	88,9	8,9	2,2
1998	15-16 jarigen	94,1	4,2	1,8	88,4	9,5	2,1
	17-18 jarigen	93,6	4,9	1,4	90,7	7,3	2,0
	Totaal	93,9	4,5	1,6	89,6	8,4	2,0

5.34 Percentage jongeren dat beweert minstens 1 maal een poging te hebben ondernomen om zelfmoord te plegen, volgens geslacht en leeftijd. 1996 en 1998. Bron: Jongeren en gezondheid.

ZELFMOORDCIJFERS

5.35 Evolutie van het aantal zelfmoorden naar geslacht. Bron: NIS en WVC, team Gezondheidsindicatoren.

ZELFMOORDPOGINGEN

5.36 Aantal zelfmoordpogingen in Gent en omgeving, 1996. Bron: UZ Gent.

ZELFMOORDPOGINGEN INTERNATIONAAL

PLAATS	INCIDENTIE/100.000	
	MANNEN	VROUWEN
Gent	355	356
Helsinki	329	281
Tallinn	229	187
Odense	151	128
Würzburg	122	147
Stockholm	88	190
Padua	69	84

5.37 Incidentie (per 100.000 inwoners) van zelfmoordpogingen in diverse regio's in Europa, 1996. Bron: UZ Gent.

betrokken waren (1,13 pogingen per persoon). Op basis van deze cijfers werd een incidentie berekend van 356 zelfmoordpogingen per 100.000 inwoners. De leeftijdsgroep 20-29 jaar bij de mannen en 15-24 jaar bij de vrouwen kennen de hoogste incidentiecijfers. Meer dan 80% was in psychiatrische

behandeling en meer dan de helft had reeds minstens één poging ondernomen in hetzelfde jaar. Een aantal socio-demografische factoren verhogen het risico op een zelfmoordpoging: nooit gehuwd, alleenwonend, werkloos en inactief.

Ander onderzoek toont aan dat jongeren met een homoseksuele geaardheid een significant hoger risico lopen.

De cijfers zijn niet veralgemeenbaar naar Vlaanderen omdat Gent en omstreken eerder een verstedelijkt gebied is, waar de cijfers hoger liggen. Een indicator hiervan is dat in dezelfde regio en in hetzelfde jaar 42 mannen op 100.000 en 19 vrouwen op 100.000 effectief zelfmoord pleegden, terwijl die incidentiecijfers voor Vlaanderen toen respectievelijk 26 en 10 waren.

Aan de schoolgaande jongeren tussen 13 en 18 jaar werd in 1996 en 1998 gevraagd of ze ooit een poging gedaan hadden om een einde aan hun leven te maken. De resultaten zijn verontrustend, vooral bij de meisjes en in het beroepsonderwijs.

5.6 Preventie

De Vlaamse regering is verantwoordelijk voor de preventie en gezondheidspromotie. In dit hoofdstuk brengen we onder meer cijfers over het hele babytraject: van prenatale begeleiding tot borstvoeding en opvolging van het jonge kind. Ook gaan we na in hoeverre vrouwen gebruik maken van kankerpreventie en hoeveel sporters (in de praktijk bijna steeds mannen) betraapt worden op doping. Deze indicatoren geven alvast een aantal doelgroepen aan waar preventie een belangrijke rol kan spelen.

Zwangerschap en begeleiding

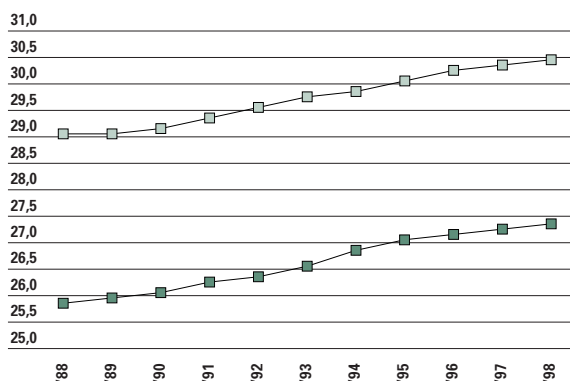
In 1998 kwam 4% van de zwangerschappen in Vlaanderen tot stand na een medisch begeleide bevruchting. In 1997 waren dat er 3,4% en in 1993 2,7%. Dergelijke bevruchtingen zijn verantwoordelijk voor de hoge graad aan meerlingen die Vlaanderen kent, met het verhoogde risico van een laag geboortegewicht en dus van perinatale sterfte. Van de eenlingen die in 1998 op de wereld kwamen was 3% het resultaat van een medisch begeleide bevruchtingen. Bij de meerlingen was dit maar liefst 39%.

Bijna alle zwangere vrouwen hebben hun eerste prenatale consultatie voor ze zestien weken zwanger zijn. Meer dan de helft doorloopt een volledig adequate prenatale opvolging, en slechts 1% laat de prenatale zorg volledig aan zich voorbij gaan. 13% van de zwangere vrouwen heeft gerookt tijdens hun laatste zwangerschap.

Bevallingen

In 1998 werden in Vlaanderen 61.038 bevallingen geregistreerd. Hiervan zijn 408 vrouwen thuis bevallen. Er werden 1.149 tweelingen en 19 drielingen

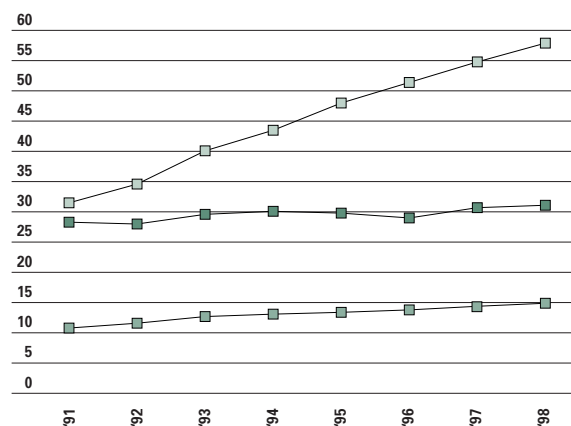
MATERNALE LEEFTIJD

5.38 Evolutie van de gemiddelde maternale leeftijd bij een eerste en bij een tweede en volgende geboorte. 1988-1998. Bron: SPE.

tweede en verdere geboorte
eerste geboorte

WIJZE VAN BEVALLEN

5.39 Evolutie van het aantal inducties, epidurales en keizersnedes bij bevallingen (%). 1992-1998. Bron: SPE.

epidurale
inductie
keizersnee

BORSTVOEDING	
	%
Antwerpen	63,4
Vlaams-Brabant	62,0
West-Vlaanderen	49,6
Oost-Vlaanderen	58,3
Limburg	62,7
Totaal	59,4

5.40 Percentage borelingen dat borstvoeding krijgt per provincie, 1998.
Bron: Kind en Gezin.

gen geboren. In 1998 waren de kersverse moeders van een eerste kind gemiddeld 27,4 jaar. De leeftijd bij een eerste kind neemt nog altijd jaar na jaar toe. Ook voor een tweede en voor de volgende kinderen wordt steeds langer gewacht met alle gezondheidsrisico's van dien voor moeder en kind.

Het aantal voldragen zwangerschappen neemt lichtjes af: van 94% in 1992 naar 93% in 1998. Dat betekent hoe dan ook ruim 600 prematuren meer, met een hoger risico op afwijkingen en perinatale sterfte. Het aantal baby's met een geboortegewicht van minder dan 2,5 kilo stagneert. Niettemin stijgt het aantal borelingen dat overgebracht wordt naar een neonatale dienst.

Het verloop van de bevallingen kent een duidelijke evolutie: meer epidurales (bij meer dan de helft van de bevallingen in 1998), meer keizersneden en meer inducties.

Borstvoeding

In 1998 kreeg 59% van de zuigelingen borstvoeding. De eerstgeborenen iets meer dan de volgende kinderen. Vreemd genoeg wordt in West-Vlaanderen opvallend minder borstvoeding gegeven.

Kind en gezin

De preventieve begeleiding van het jonge kind verloopt in belangrijke mate via de consultatiebureaus van Kind en Gezin. Ruim 85% van de kinderen jonger dan 1 jaar wordt naar een consultatiebureau gebracht of preventief onderzocht in een kinderdagverblijf.

Kinderartsen worden geconsulteerd door 40% van de kinderen en bij iets minder dan een vijfde doen de ouders een beroep op de huisarts.

Er zijn bijkomende consultmogelijkheden voor kansarme gezinnen, gezinnen met een gehandicapt

kind, gezinnen met een verleden met kindermishandeling en gezinnen met risico-indicatoren. De regioverpleegkundigen van Kind en Gezin bezochten in 1998 87% van de pas bevallen vrouwen in de kraamkliniek en 97% kreeg minstens één huisbezoek. In 1998 verzorgde Kind en Gezin ruim 870.000 consulten.

Kankerpreventie

Borstkanker en baarmoederhalskanker zijn bij vrouwen de eerste en derde dodende kanker. Voor beide kankers is wetenschappelijk aangetoond dat vroegtijdige opsporing zinvol is en dat georganiseerde bevolkingsonderzoeken de beste perspectieven bieden.

Bijna de helft van de doelgroep, de vrouwen tussen 50 en 69 jaar oud liet tussen 1995 en 1997 een mammografie nemen. De provincie West-Vlaanderen scoorde het slechtst en Oost-Vlaanderen het best. Voor een derde van de vrouwen uit die leeftijdsgroep betrof het de eerste mammografie. In dezelfde periode onderging ruim de helft van de vrouwen tussen 50 en 69 een klinisch borstonderzoek door een arts. Voor bijna een derde was dit hun eerste borstonderzoek door een geneesheer. Jongere vrouwen stappen hiervoor meer naar een dokter dan oudere dames.

Ongeveer een derde van de Vlaamse vrouwen van 15 jaar en ouder heeft in die periode een zelfonderzoek van de borsten uitgevoerd, 40% had dit nog nooit gedaan.

In de periode 1994-1997 liet 73% van de doelgroep (Vlaamse vrouwen tussen 25 en 64 jaar) een uitstrijkje nemen. Dit percentage steeg van 50% in de leeftijdsgroep 20-24 jaar tot 88% in de leeftijdsgroep 30-34 jaar. Daarna daalt het cijfer geleidelijk. Hoe hoger de opleiding en het inkomensniveau, hoe hoger het percentage.

Medisch verantwoord sporten

Van 1993 tot 1998 werden 11.530 dopingcontroles uitgevoerd. Dit resulteerde in 5,9% positieve analyses met sanctie. Het ging bijna altijd om mannen. De meeste doping wordt gevonden bij body-builders, power-lifters en wielrenners. De leeftijdsgroep 20-34 jaar is goed voor 55% van alle positieve gevallen.

5.7

Medische consumptie

Wanneer bepaalde groepen binnen onze bevolking grotere gezondheidsproblemen hebben dan andere, dan zou dit zich moeten weerspiegelen in hun medische consumptie. Is dit niet zo, dan stellen zich problemen van toegankelijkheid van de gezondheidssector. De medische consumptie wordt in kaart gebracht aan de hand van hospitalisaties, bezoeken aan (tand)artsen en alternatieve genezers.

Huisartsbezoek

Gemiddeld 95% van de Vlaamse bevolking beschikt over een vaste huisarts. Ouderen iets vaker dan jongeren.

Van de Vlamingen zegt 16% dat men het afgelopen jaar nooit bij een huisarts is langs geweest. Bij de andere 84% lag het aantal consulten gemiddeld op 5. Senioren doen vanzelfsprekend vaker een beroep op artsen. In vergelijking met de modale Vlaming ligt het gemiddeld aantal consultaties bij de 65-plussers dubbel zo hoog. Meer vrouwen kloppen aan bij de huisarts dan mannen en ze doen dat gemiddeld ook vaker.

Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe minder de Vlaming het laatste jaar een huisarts consulteerde. Een derde van de huisartscontacten zijn huisbezoeken. Eenmaal 65 jaar zal men eerder de dokter aan huis laten komen.

De huisarts krijgt de meeste vragen over het ademhalingsstelsel (vooral bij de jongste leeftijdscategorie), het bewegingsapparaat (vooral de leeftijdsgroep 45 tot 54 jaar) en hart en bloedvaten (vooral vanaf 55 jaar).

Bezoek aan de specialist

In 1998 heeft 56% van de Vlamingen geen specialist moeten raadplegen. Mannen gaan iets minder vlug naar een specialist dan vrouwen. De gynaecologische onderzoeken spelen hierin wellicht hun rol.

Naarmate men ouder wordt zal men meer naar een specialist stappen. Het opleidingsniveau van de Vlaming laat geen grote

verschillen zien in het bezoek aan een specialist. Mannen willen het advies van specialisten over het bewegingsapparaat, huidaandoeningen, hart en bloedvaten en de ogen. Vrouwen hebben vragen over het bewegingsapparaat, zwangerschap/geboortepanning, het genitale stelsel en de huid. Het zijn dan ook de gynaecologen, de orthopedisten, de dermatologen, de oogartsen en de cardiologen die het meeste werk hebben.

Hospitalisatie

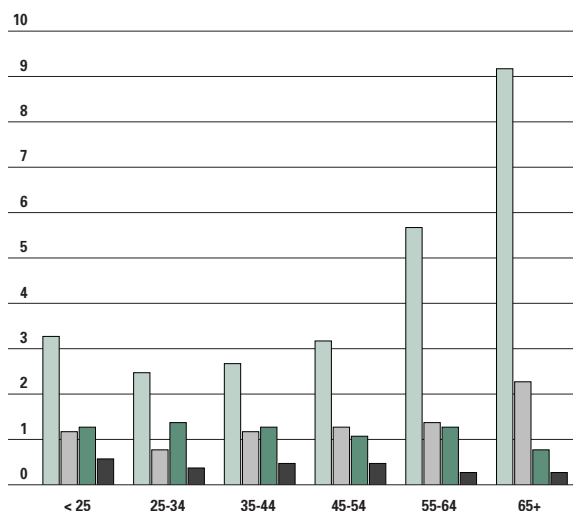
In 1998 werd 12% van de Vlaamse bevolking gehospitaliseerd. Vrouwen iets meer dan mannen, en ouderen meer dan jongeren.

Hoe lager het opleidingsniveau, hoe hoger de kans op hospitalisatie. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen is de voornaamste oorzaak het bewegingsstelsel. Mannen worden ook opgenomen voor klachten over het spijsverteringsstelsel en hart en bloedvaten.

Bij de vrouwen volgen problemen van het genitaal stelsel en van het spijsverteringsstelsel.

Opvallend is nog dat bij de laagste socio-economische groepen psychosociale problemen en problemen met hart en bloedvaten frequenter een reden voor opname vormen dan bij de andere categorieën. In iets meer dan de helft van de opnames wordt operatief ingegrepen. Mannen worden het meest opgenomen in een heelkundige dienst, gevolgd door de dienst voor inwendige ziekten en de dienst orthopedie. Bij de vrouwen is dit de dienst inwendige ziekten, de dienst gynaecologie-verloskunde en de dienst heelkunde.

RAADPLEGINGEN MANNEN

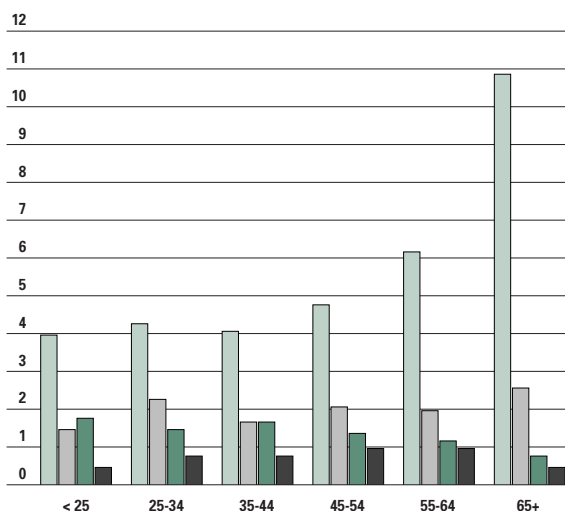

5.41 Gemiddeld aantal raadplegingen van mannen bij (tand)artsen naar leeftijd, 1998.

Bron: PSBH, APS-bewerking.

huisartsbezoek
specialisatiebezoek
tandartsbezoek
bezoek alternatieve geneeskunde

RAADPLEGINGEN VROUWEN

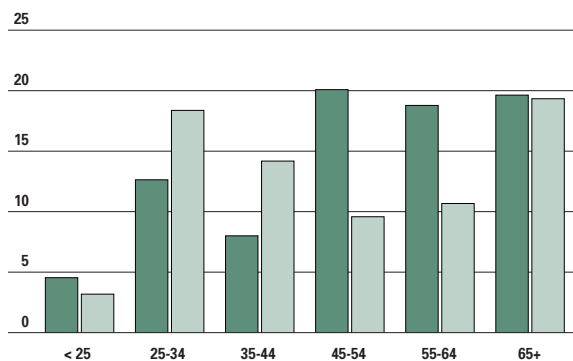

5.42 Gemiddeld aantal raadplegingen van vrouwen bij (tand)artsen naar leeftijd, 1998.

Bron: PSBH, APS-bewerking.

huisartsbezoek
specialisatiebezoek
tandartsbezoek
bezoek alternatieve geneeskunde

HOSPITALISATIE

5.43 Gemiddeld aantal dagen hospitalisatie, naar leeftijd en geslacht, 1998.

Bron: PSBH, APS-bewerking.

mannen
vrouwen

Gebruik van alternatieve geneeskunde

Iets meer dan 12% van de Vlamingen heeft in 1998 één of andere alternatieve genezer geraadpleegd: een homeopaat, een chiropractor, een osteopaat of een acupuncturist.

Vrouwen consulteren vlugger de alternatieve geneeskunde dan mannen. De leeftijdsgroep 45 tot 54 jaar maakt er iets meer en iets langduriger gebruik van.

Opvallend is de link met de opleiding: mensen met enkel een diploma lager onderwijs stappen veel minder vaak naar de alternatieve geneeskunde dan de hoger opgeleiden.

Bezoek aan de tandarts

In 1998 bracht 60% van de Vlamingen een bezoek aan de tandarts. Vrouwen gaan iets meer naar de tandarts dan mannen. Het tandartsbezoek en de frequentie van bezoek neemt af met de leeftijd. Vlamingen met enkel een diploma lager onderwijs gaan significant minder naar de tandarts dan de rest.

5.8

Aanbod van gezondheidsvoorzieningen en zorgverstrekkers

Het spreekt vanzelf dat Vlaanderen voldoende ziekenhuizen, ziekenhuisbedden en geneeskundigen moet tellen om van een efficiënt gezondheidsbeleid te kunnen spreken. In dit hoofdstuk wordt nagegaan welk soort hulpverlening ter beschikking staat, wat de dekkingsgraad is en hoever Vlaanderen staat in vergelijking met de Europese landen.

Algemene ziekenhuizen

Eind 1998 telde Vlaanderen nog 98 algemene ziekenhuizen, of 17 minder dan eind 1997. De Vlamingen kunnen terecht in 31.682 erkende bedden of 5,3 bedden per duizend inwoners. In Vlaanderen zijn er nog 76 acute ziekenhuizen, waarvan 4 erkend als academisch ziekenhuis. De overige 22 ziekenhuizen beperken zich tot revalidatie en behandeling. De groep acute ziekenhuizen beschikt over 26 nierdialysecentra, 14 radiotherapie-diensten, 16 centra voor hartkatheterisatie (waarvan

13 met zowel invasief cardiologisch onderzoek als interventionele cardiologie).

De grootste verschuiving deed zich voor in de diensten voor medische beeldvorming met een CT-scanner of magnetische resonantie tomograaf: op een jaar tijd daalde dit aantal van 95 naar 85.

Rust- en verzorgingstehuizen

Op 31 december 1998 telde Vlaanderen 602 rust- en verzorgingstehuizen, met een totale capaciteit

BEDDEN IN ALGEMENE ZIEKENHUIZEN

HOSPITALISATIEDIENSTEN	AANTAL BEDDEN	TOTAAL
Groep der volwassendiensten		24.177
Chirurgie (C)	10.240	
Algemene geneeskunde (D)	9.747	
Andere (CD)	102	
Besmettelijke ziekten (L)	8	
Geriatric (G)	4.080	
Kindergeneeskunde (E)		1.744
Materniteit (M)		1.910
Intensieve neonatale zorg pasgeborenen (NIC)		163
Groep der psychiatrische diensten		1.272
Acute behandeling volwassenen (A-a)	1.143	
Acute behandeling kinderen (K-k)	129	
Revalidatie en behandeling (Sp)		2.416
Totaal		31.682

5.44 Aantal bedden in algemene ziekenhuizen, Vlaanderen, 31 december 1998. Bron: WVC, afdeling Verzorgingsvoorzieningen.

GENEESHEREN

	HUISARTSEN	INWONERS/ HUISARTS	(KANDIDAAT)- SPECIALISTEN	INWONERS/ (KANDIDAAT)- SPECIALISTEN	TOTAAL	INWONERS/ GENEESHEER
Vlaanderen	9.780	606	10.841	547	20.621	287
Antwerpen	2.612	628	2.797	587	5.409	303
Vlaams-Brabant	2.125	476	2.888	350	5.013	202
West-Vlaanderen	1.689	667	1.702	662	3.391	332
Oost-Vlaanderen	2.180	624	2.408	565	4.588	296
Limburg	1.174	671	1.046	753	2.220	355
Wallonië	6.392	520	6.983	476	13.375	248
Brussel	2.670	357	3.648	262	6.318	151
België	18.842	542	21.472	476	40.314	253

5.45 Aantal geneesheren, federaal, per gewest en per Vlaamse provincie, toestand op 31 december 1998. Bron: ministerie van Volksgezondheid.

TANDARTSEN EN APOTHEKERS

	TAND- ARTSEN	INWONERS/ TANDARTS	APOTHEKERS	INWONERS/ APOTHEKERS
Vlaanderen	4.108	1.443	7.871	753
Antwerpen	1.055	1.555	2.143	766
Vlaams-Brabant	895	1.130	1.569	645
West-Vlaanderen	762	1.479	1.498	752
Oost-Vlaanderen	867	1.568	1.960	694
Limburg	529	1.489	701	1.123
Wallonië	2.054	1.617	5.039	659
Brussel	944	1.011	1.808	528
België	7.106	1.437	14.772	691

5.46 Aantal tandartsen en apothekers, federaal, per gewest en per Vlaamse provincie. Toestand op 31/12/1998. Bron: ministerie van Volksgezondheid.

BEDDEN IN PSYCHIATRISCHE ZIEKENHUIZEN

HOSPITALISATIEDIENSTEN	AANTAL BEDDEN
Kenletter A-a (acute behandeling volwassenen)	3.383
Kenletter K-k (acute behandeling kinderen)	199
Kenletter T-t (chronische aandoeningen volwass.)	5.182
Kenletter Tg (chronische aandoeningen geriatrische volwassenen)	1.275
Kenletter Tf (bedden/plaatsen voor gezinsverpleging)	920
Totaal	10.959

5.47 Aantal bedden in psychiatrische ziekenhuizen, 31 december 1998. Bron: WVC, afdeling Verzorgingsvoorzieningen.

van 15.087 erkende bedden. Hiervan bevinden zich 11.794 bedden in 544 rusthuizen, de rest in 58 algemene of gesloten ziekenhuizen.

Geneesheren, tandartsen, apothekers

Vlaanderen beschikt gemiddeld over één geneesheer (met of zonder praktijk) op 287 inwoners. Voor Wallonië is dat 1 op 248, voor Brussel 1 op 151. Het hoogste aantal artsen per 1.000 inwoners vindt men in Vlaams-Brabant. Het laagste in Limburg en West-Vlaanderen.

Wallonië en vooral Brussel hebben ook meer apothekers per inwoner. Ook hier vinden we de hoogste concentratie in Vlaams-Brabant en de laagste in Limburg.

In Wallonië zijn er minder tandartsen per inwoner dan in Vlaanderen.

De residentiële psychiatrische sector

Eind 1998 waren er 40 psychiatrische ziekenhuizen in Vlaanderen, met een totale capaciteit van 10.959 bedden. Dit komt neer op 1,9 bedden per 1.000 inwoners. Op 31 december 1998 waren er 24 psychiatrische verzorgingstehuizen in Vlaanderen, met een capaciteit van 2.448 bedden. Hiervan moeten er op termijn 1.068 bedden verdwijnen. Binnen 46 samenwerkingsverbanden beschikte deze sector over 2.236 plaatsen voor beschut wonen.

Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg

Het aantal hulpvragen in de ambulante geestelijke gezondheidszorg is op vijf jaar tijd met een kwart toegenomen. Meer gegevens over de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) vindt u in het hoofdstuk 'Psychisch welbevinden'.

CENTRA GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

	1989*	1991	1993**	1995	1997	1998
Erkende diensten	70	82	84	84	84	84
Gemiddeld aantal cliënten per dienst	503	494	532	567	636	659
Aantal hulpvragers	38.250	40.575	44.722	47.878	53.438	55.388
Personeel (voltijdse equivalenten)	393	458	496	521,5	524	524

5.48 Evolutie van de kengegevens van de C.G.G. Toestand op 31 december 1998. Bron: VVGG en WVC, afdeling Verzorgingsvoorzieningen.

* Nederlandstalige Brusselse C.G.G.'s niet meegerekend. Deze centra werden in 1991 samen met de budgettaire middelen geïntegreerd in de Vlaamse Gemeenschap.

** Vanaf hier exact aantal.

ZORGVERSTREKKERS

	AANTAL INWONERS PER		
	ARTS	TANDARTS	APOTHEKER
België	259	1.382	697
Wallonië	254	1.570	659
Brussel	155	933	534
Vlaanderen	294	1.396	758
Duitsland	215	1.060	1.740
Spanje	234	2.570	874
Finland	352	1.061	697
Oostenrijk	277	2.097	1.892

5.49 Internationale vergelijking van het aantal inwoners per (tand)arts en apotheker, 31 december 1997. Bron: ministerie van Volksgezondheid en Eurostat.

ZIEKENHUISBEDDEN

	AANTAL INWONERS PER BED	
	ZIEKENHUIS	PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS
Vlaanderen	184	538
Duitsland	141	1.319
Nederland	195	584
Portugal	256	1.396
Oostenrijk	110	1.732
Noorwegen	251	1.411

5.50 Internationale vergelijking aantal inwoners per ziekenhuisbed, 31 december 1997. Bron: ministerie van Volksgezondheid en Eurostat.

Internationale positionering

Als we het aantal inwoners per bed in algemene ziekenhuizen internationaal vergelijken, komt Vlaanderen op de zevende plaats van de 15 landen in de Europese Unie.

Voor de bedden in psychiatrische ziekenhuizen scoort Vlaanderen het hoogste. Let wel, bij de algemene ziekenhuizen zijn de psychiatrische bedden ingeteld. Het zou kunnen dat Vlaanderen meer specifieke psychiatrische ziekenhuizen erkend heeft maar dat er echter elders meer psychiatrische bedden (in algemene ziekenhuizen) zijn.

Voor het aantal inwoners per arts en tandarts komt Vlaanderen op de vijfde plaats. Bij de apothekers zelfs op de tweede, na Finland. Wallonië en vooral Brussel tellen nog minder inwoners per arts dan Vlaanderen.

Alleen wat het aantal tandartsen betreft scoort Wallonië lager dan Vlaanderen.

5.9

Kindermishandeling

Kindermishandeling laat niemand ongevoelig. De laatste jaren kwam deze problematiek op een schrijnende manier in de aandacht. Reeds in 1991 werd in Vlaanderen een speciale structuur uitgebouwd die gemelde feiten nauwkeuriger registreert.

Kindermishandeling is een van de indicatoren van hoe volwassenen al dan niet met stressfactoren kunnen omgaan. We brengen hier het aantal meldingen bij de Vlaamse vertrouwenscentra en het aantal p.v.'s dat aan het parket doorgespeeld werd.

Het aantal meldingen dat in 1998 bij de zes Vlaamse vertrouwenscentra kindermishandeling binnenliep, bedroeg ongeveer evenveel als het jaar daarvoor, namelijk 4.792. Sinds de start van de registratie is dit het eerste jaar dat het aantal meldingen niet stijgt.

De meldingen betroffen 6.547 kinderen, of 51 per 10.000 kinderen. De verschillende vormen van kindermishandeling of verwaarlozing worden in ongeveer dezelfde mate gemeld. Er is een lichte daling van het percentage emotionele mishandeling en lichamelijke verwaarlozing en een lichte stijging van het percentage emotionele verwaarlozing. Iets minder dan de helft van de meldingen komt uit de onmiddellijke omgeving van het kind.

Professionele hulpverleners staan in voor een derde van de meldingen, de rest komt via school of een voorschoolse voorziening binnen.

Bij 85% van de gevallen wordt intra-familiaal daderschap gemeld (bloedverwant tot de 3de graad of een vervangend familielid zoals bijvoorbeeld een stiefvader of stiefbroer). Hoe jonger het kind, hoe vaker de intra-familiale problematiek een rol speelt. In 1998 hebben de politiediensten in Vlaanderen 1.308 procesverbalen aan het parket doorgespeeld naar aanleiding van seksuele delicten op kinderen. In één op drie van de gevallen ging het om verkrachting, de rest betrof aantasting van de eerbaarheid. Over slagen en verwondingen bij kinderen, binnen en buiten familieverband zijn er nog geen cijfers voor 1998. In 1997 werden 1.061 dergelijke gevallen vastgesteld, waarvan 190 binnen het familieverband.

AANTAL GEMELDE KINDEREN

Antwerpen	60,2
Vlaams-Brabant	51,8
West-Vlaanderen	56,0
Oost-Vlaanderen	43,7
Limburg	33,3
Vlaams Gewest	51,0

5.51 Aantal gemelde kinderen per 10.000 bij kindermishandeling naar provincie.
Bron: Kind en Gezin.

KINDERMISHANDELING

	1994	1995	1996	1997	1998
Seksueel misbruik	26,7	30,1	30,6	31,1	31,0
Lichamelijke mishandeling	20,2	17,7	17,3	16,0	15,9
Lichamelijke verwaarlozing	11,5	11,1	12,3	10,2	9,5
Emotionele mishandeling	9,9	10,7	9,7	11,2	10,1
Emotionele verwaarlozing	7,7	6,5	5,6	6,4	7,0
Münchausensyndr. by proxy	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3
Risicosituatie	15,9	16,2	16,3	15,7	16,1
Onduidelijk	3,2	3,3	3,3	4,8	5,6
Verwerkingsproblematiek t.g.v. vroegere mishandeling	1,4	1,4	1,3	1,6	1,7
Geen mishandeling, aanverwant probleem	3,3	2,6	3,4	2,8	2,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

5.52 Gemelde kinderen bij de vertrouwenscentra kindermishandeling naargelang de belangrijkste gemelde problematiek, 1994-1998 (%).
Bron: Kind en Gezin.

5.10 Criminaliteit, gevoel van onveiligheid, slachtoffer- en daderhulp

Zich veilig voelen is een essentieel onderdeel van het welzijn. Vooral de aantasting van de fysieke integriteit en diefstal in de woning maken bij de Vlamingen onveiligheidsgevoelens los, ook al spreken koele statistieken die onveiligheid grotendeels tegen. Ook werpen we een blik op slachtoffer- en daderhulp en op de hulpverlening aan seksuele delinquenten.

Criminaliteit

In 1998 bedroeg de Vlaamse criminaliteitsgraad 6,1. Dit wil zeggen dat gemiddeld 6,1 criminele feiten per maand en per 1.000 inwoners werden gerapporteerd en via proces-verbaal overgemaakt aan het parket. Dit is een lichte stijging tegenover 1997. De Vlaamse criminaliteitsgraad ligt niettemin nog altijd lager dan in Wallonië en Brussel.

CRIMINALITEITSGRAAD	
België	7,24
Vlaanderen*	6,10
Wallonië*	7,95
Brussel	11,79
Luik	8,79
Henegouwen	8,12
Namen	7,12
Antwerpen	6,82
Waals-Brabant	6,60
Oost-Vlaanderen	6,35
Luxemburg	6,27
West-Vlaanderen	5,98
Vlaams-Brabant	5,61
Limburg	5,08

5.53 Gemiddeld maandelijks aantal gemelde criminele feiten per 1.000 inwoners, 1998. Voorlopige cijfers. Bron: Algemene Politie-eurostatdienst, APS-bewerking.

Alle Vlaamse provincies blijven trouwens onder de Belgische criminaliteitsgraad.

De reële criminaliteit ligt in werkelijkheid natuurlijk heel wat hoger omdat een groot aantal feiten niet geverbaliseerd wordt.

Diefstal komt het vaakst voor, gevolgd door vandalisme, aantasting van de lichamelijke integriteit, oplichting en bedrog. Samen vormen zij 73% van alle misdrijven.

Gevoel van (on)veiligheid

Vlamingen voelen zich beduidend veiliger dan Walen en Brusselaars. Vrouwen voelen zich veel onveiliger dan mannen.

Ouderen twijfelen tussen de twee uitersten: naarmate men ouder wordt voelt men zich globaal gezien veiliger. Maar tegelijk neemt ook 'zich vaak onveilig voelen' toe met de leeftijd.

Slachtofferhulp

In Vlaanderen zijn er sinds verschillende jaren centra voor slachtofferhulp actief. Sinds begin 1998 wordt er in elk gerechtelijk arrondissement een dergelijk centrum gesubsidieerd. In totaal gaat het om 36 full-time equivalenten.

De federale overheid is bevoegd voor een respectvolle opvang van de slachtoffers en een snelle schaderegeling.

De Vlaamse Gemeenschap zorgt voor een pro-actief hulpaanbod met vrijwilligershulp (een 200-tal

CRIMINALITEIT HOOFDRUBRIEKEN

	DIEFSTAL EN AFFERSING		GEWELDDADIGE MISDRIJVEN TEGEN DE EIGENDOM (VANDALISME)		MISDRIJVEN TEGEN DE LICHAAMELIJKE INTEGRITEIT		TOTAAL*	
	AANTAL	%	AANTAL	%	AANTAL	%	AANTAL	%
Antwerpen	65.022	58,2	12.613	11,3	9.836	8,8	111.702	100,0
Vlaams-Brabant	28.071	49,6	6.764	12,0	4.299	7,6	56.542	100,0
Limburg	21.235	53,3	5.723	14,4	3.527	8,9	39.823	100,0
Oost-Vlaanderen	38.722	44,9	11.019	12,8	8.627	10,0	86.206	100,0
West-Vlaanderen	33.429	49,7	9.436	14,0	6.171	9,2	67.283	100,0
Vlaanderen	186.479	51,6	45.555	12,6	32.460	9,0	361.557	100,0

5.54 Criminaliteit naar de belangrijkste hoofdruubrieken, Vlaanderen, 1998. Voorlopige cijfers. Bron: Algemene Politiesteundienst, APS-bewerking.

SLACHTOFFERS VAN MISDRIJVEN

	VLAANDEREN	WALLONIË	BRUSSEL	BELGIË
GESCHATTE SLACHTOFFERPERCENTAGE OP NIVEAU HUISHOUDENS				
Poging tot woninginbraak	3,3	2,9	5,8	3,4
Woninginbraak met diefstal	1,5	2,3	3,3	1,9
Diefstal uit auto	2,2	3,7	10,0	3,2
Vernieling aan auto	12,3	11,6	23,5	12,9
Diefstal van fiets	3,0	1,1	2,1	2,5
Vernieling (uitz. aan voertuig of ten gevolge woningbraak)	4,2	4,9	8,1	4,8
GESCHATTE SLACHTOFFERPERCENTAGES IN DE TOTALE BEVOLKING				
Diefstallen (uitz. inbraak of diefstal voertuig): totaal	5,8	4,8	7,8	5,7
Diefstal vanaf persoon met bedreiging of geweld	0,5	0,8	1,6	0,7
Diefstal vanaf persoon zonder bedreiging of geweld	2,4	2,4	3,7	2,5
Diefstal buitenshuis in afwezigheid slachtoffer	3,2	1,7	2,4	2,7
Lichamelijk geweld (uitz. diefstal met geweld): totaal	4,3	5,1	7,1	4,8
Bedreiging lichamelijk geweld	3,5	4,4	6,2	4,0
Lichamelijk geweld	1,1	1,2	1,7	1,2
Vluchtmisdrijf	2,8	1,4	2,6	2,4

5.55 Geschatte percentages slachtoffers van bepaalde misdrijven, Vlaanderen, 1998. Bron: Algemene Politiesteundienst.

personen) die aansluit op de eerste, professionele lijn.

In 1996 werden ongeveer 3.000 slachtoffers geholpen.

Daderhulp

De centra voor justitieel welzijnswerk hebben de taak een brug te slaan tussen de gedetineerden en het brede hulpaanbod binnen de Vlaamse Gemeenschap op het vlak van onder meer sport, sociaal cultureel werk, tewerkstelling, gezondheidszorg, enzovoort.

In elke gevangenis vindt men bovendien een wel-

zijnsteam waaraan zowel de medewerkers van de centra voor justitieel welzijnswerk als de maatschappelijke assistenten van justitie participeren.

Hulpverlening aan seksuele delinquenten

Seksuele delinquenten die voorwaardelijk vrij komen, moeten een begeleidingsprogramma volgen bij de centra voor algemeen welzijnswerk of de centra voor geestelijke gezondheidszorg. Om deze begeleiding te organiseren werd eind 1998 een samenwerkingsakkoord ondertekend tussen het federale ministerie van Justitie en de Vlaamse

ONVEILIGHEIDSGEVOEL

		ALTIJD	VAAK	SOMS	ZELDEN/NOOIT
Voorkomen van een algemeen gevoel van onveiligheid	Vlaanderen	2,1	5,7	20,9	71,3
	Wallonië	4,0	8,7	27,1	60,1
	Brussel	6,4	12,6	30,3	50,7
Bepaalde plekken in de woongemeente mijden	Vlaanderen	4,7	6,0	15,2	74,2
	Wallonië	6,5	9,4	21,9	62,2
	Brussel	14,3	14,9	22,8	48,0
Bij nacht niet opendoen voor onbekenden	Vlaanderen	39,9	6,5	12,6	41,0
	Wallonië	37,2	10,3	13,5	39,0
	Brussel	47,2	10,2	12,1	30,5
Schrik hebben om de kinderen ergens naartoe te laten gaan	Vlaanderen	20,4	18,1	26,8	34,8
	Wallonië	43,0	19,7	19,7	17,5
	Brussel	50,2	20,1	17,4	12,4

5.56 Percentage van de bevolking dat zich onveilig voelt, naar gewesten, 1998. Bron: Algemene Politiesteundienst.

SLACHTOFFERHULP

CAW De Maretak	Hasselt	4,5
CAW De Kempen	Herentals	3,0
CAW Leuven	Leuven	1,5
CAW Zuid-Oost-Vlaanderen	Ronse	1,5
CAW De Papaver	Ieper	1,5
CAW Het Welzijnshuis	Willebroek	3,0
CAW De Mare	Antwerpen	3,5
CAW 't Dak - Teledienst	Dendermonde	3,5
CAW Archipel	Brussel	3,5
CAW De Visserij	Gent	3,0
CAW De Viersprong	Brugge	3,5
CAW Stimulans	Kortrijk	3,0
Totaal		35,0

5.57 De centra voor slachtofferhulp met vermelding van aantal beroepskrachten, 31 december 1998. Bron: WVC, afdeling Welzijnzorg.

DADERHULP

CAW 't Verschil	Hasselt	1,5
CAW De Maretak	Hasselt	3,0
CAW De Kempen	Herentals	6,0
CAW De Poort	Brugge	4,0
CAW Artevelde	Gent	3,0
CAS Leuven	Leuven	4,0
CAW Markant	Antwerpen	3,8
CAW Zuid-Oost-Vlaanderen	Ronse	2,0
CAW De Papaver	Ieper	1,5
CAW Het Welzijnshuis	Willebroek	1,5
CAW 't Dak - Teledienst	Dendermonde	2,5
CAW Archipel	Brussel	3,0
CAW Stimulans	Kortrijk	1,0
Totaal		36,8

5.58 De centra voor justitieel welzijnswerk met vermelding van het aantal beroepskrachten, 31 december 1998. Bron: WVC, afdeling Welzijnzorg.

Gemeenschap (Welzijn en Gezondheidszorg). Voor de specifieke uitvoering van dit samenwerkingsakkoord subsidieert de Vlaamse overheid 8 netwerken van centra voor geestelijke gezondheidszorg en 5 centra voor algemeen welzijnswerk.

5.11 Integratie van personen met een handicap

Het Vlaams gehandicaptenbeleid wil de integratie van personen met een handicap in de samenleving bevorderen. Een flexibel aanbod van maatregelen is hiervoor een absolute vereiste. We bekijken daarom in dit hoofdstuk de tewerkstelling, opvang en begeleiding, onderwijs en huisvesting van personen met een handicap.

Het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (VFSIPH) kreeg in de periode van 1993 tot 1998 42% meer aanvragen te verwerken. Dit is niet enkel te wijten aan de grotere vraag naar tussenkomst voor hulpmiddelen. Daarnaast wordt ook meer zorg-op-maat aangeboden door gehandicapteninstellingen, bijvoorbeeld via een deeltijdse opvang.

Materiële bijstand

De grotere vraag naar een tegemoetkoming in hulpmiddelen is reeds enkele jaren merkbaar. Ook in 1998 werd deze trend bevestigd.

Het globale budget voor hulpmiddelen (sector individuele materiële bijstand) bedroeg in 1998 364 miljoen frank, wat een stijging van 12% betekent ten opzichte van 1997. Dit is de derde stijging op rij.

Beroepsopleiding en tewerkstelling

Het aantal jobs in het kader van CAO 26 steeg in 1998 met een kleine 4%. CAO 26 biedt werkgevers in de privé-sector die gehandicapte werknemers tewerkstellen een financiële compensatie voor het rendementsverlies. Deze financiële tegemoetkoming

MATERIËLE BIJSTAND

	1991	1997	1998
Aanpassing woning	255	1.605	1.656
Mobiliteit (o.a. rolwagens, driewiel fietsen, aanpassing van auto, ...)	1.125	1.172	1.120
Communicatie (o.a. doventelefoon, brailleschrijfmachines, ...)	206	539	515
Diverse (o.a. speciaal bed, anti-decubitusmateriaal, incontinentiemateriaal)	633	1.570	1.675

5.59 Overzicht van de meest gevraagde tussenkomsten inzake materiële bijstand, 1991-1998. Bron: VFSIPH.

OPLEIDING EN TEWERKSTELLING

		1991	1997	1998	EVOLUTIE (1991=100)
Centra voor studie en beroepskeuze	Aantal centra	22	22	22	100,0
Centra voor beroepsopleiding of omscholing	Aantal participanten	305	367	367	120,3
Gewone tewerkstelling privé-sector (CAO26)	Aantal werknemers	2.212	2.665	2.765	120,5
Beschutte werkplaatsen	Aantal werknemers	12.822	11.229	11.226	87,6

5.60 Evolutie van een aantal kencijfers over beroepsopleiding en tewerkstelling van personen met een handicap, 1991-1998. Bron: VFSIPH.

ZORGVOORZIENINGEN

		1991	1997	1998	EVOLUTIE (1991=100)
Residentiële voorzieningen					
internaten	capaciteit	5.544	5.033	4.879	88,0
tehuizen werkenden	capaciteit	1.129	1.136	1.141	101,1
tehuizen voor niet-werkenden	capaciteit	5.668	7.046	7.337	129,4
tehuizen voor kortverblijf	capaciteit	28	41	56	200,0
observatiecentra	capaciteit	331	327	327	98,8
plaatsing in gezinnen	bezetting	698	831	763	109,3
Semi-residentiële voorzieningen					
semi-internaten	capaciteit	3.501	3.508	3.578	102,2
dagcentra	capaciteit	2.279	2.956	3.045	133,6
Ambulante voorzieningen begeleid wonen					
thuisbegeleiding	erkende begeleidingen	17.600	25.250	30.450	173,0
zelfstandig wonen	capaciteit	87	172	187	214,9
beschermd wonen	capaciteit	0	95	120	

5.61 Evolutie van een aantal kencijfers over de zorgvoorzieningen voor personen met een handicap, 1991-1998. Bron: VFSIPH.

kostte de Vlaamse overheid in 1998 ruim 782 miljoen frank, 13% meer dan het jaar voordien. In 1998 waren 22 centra voor studie-en beroepsopleiding erkend. Deze centra adviseren de persoon met een handicap bij het kiezen van een geschikte beroepsopleiding, omscholing of herscholing. 367 cursisten volgden in 1998 een beroepsopleiding. Eind 1998 waren er 68 beschutte werkplaatsen verspreid over het hele Vlaamse land. Het maximum aantal betoelaagbare arbeidsplaatsen bleef behouden op 13.870.

Zorg- en begeleidingsvoorzieningen

Globaal bekeken nam het aantal residentiële en semi-residentiële opvangplaatsen tussen 1991 en 1998 toe met ongeveer 10%. Deze stijging is vooral toe te schrijven aan meer plaatsen in de dagcentra en in tehuizen voor niet-werkenden. De ambulante diensten blijven binnen het zorgaanbod aan belang winnen. Er is een blijvende tendens om personen met een handicap en hun naaste omgeving te begeleiden in hun eigen leef- en woonsituatie of binnen een meer geïntegreerde woonvorm. 'Begeleid wonen' steeg tot 1.124 plaatsen in 1998. 24 van deze plaatsen werden voorzien voor het begeleid wonen van personen met een motorische en/of sensorische handicap. Ook de thuisbegeleidingsdiensten en diensten voor beschermd en zelfstandig wonen kennen een signifi-

cante groei. De uitbouw van deze zorgvormen is nog volop aan de gang. Deze tendens zal zich ongetwijfeld ook in de volgende jaren verder zetten.

Aangepaste sociale woningen

Voor ernstig lichamelijk gehandicapte personen en voor de projecten 'zelfstandig wonen' met hulpverlening voor de activiteiten van het dagelijks leven (ADL) stelt de sociale huisvesting aangepaste woningen ter beschikking. Op 31 december 1998 waren er 726 aangepaste woningen gebouwd, dit is 11 woningen meer dan het jaar voordien. Hiervan waren er 571 betrokken.

Specifiek onderwijs

Via het buitengewoon onderwijs en het geïntegreerd onderwijs doet de Vlaamse overheid heel wat inspanningen om kinderen en jongeren met een handicap integratiekansen te geven in de Vlaamse samenleving. Meer gegevens zijn te vinden in het hoofdstuk 'Lerend Vlaanderen'.

5.12 Integratie van etnisch-culturele minderheden

Om een ernstig vreemdelingenbeleid te kunnen voeren, kan het zeker geen kwaad over de juiste en objectieve gegevens te beschikken.

We brengen hier de cijfers van de nationaliteitsveranderingen, erkende vluchtelingen en asielzoekers. Het aantal mensen zonder papieren blijft uiteraard een donkere vlek in onze statistieken. Ook de niet-begeleide minderjarigen en de woonwagewoners nemen we even onder de loep.

Allochtonen

De allochtonen vormen de grootste doelgroep van het minderhedenbeleid. Juiste cijfers over het aantal allochtonen in Vlaanderen zijn momenteel niet beschikbaar omdat vreemdelingen die via verandering van nationaliteit of naturalisatie Belg geworden zijn, niet in de statistieken opgenomen worden.

Tussen 1985 en 1995 verwierven ongeveer 252.000 vreemdelingen de Belgische nationaliteit. Voor 1996, 1997 en 1998 waren het er respectievelijk 24.581, 31.687 en 34.034.

Het aandeel van de niet-Europeanen neemt daarin toe. Dat is ook logisch omdat veel staatsburgers van de Europese Unie binnen de huidige Europese wetten nauwelijks nog baat hebben bij een nationaliteitsverandering.

De 289.065 legale vreemdelingen vormen in Vlaanderen 4,9% van de bevolking. Iets meer dan de helft is onderdaan van één van de landen binnen de Europese Unie. Van de overigen heeft 35% de Marokkaanse en 30% de Turkse nationaliteit.

Erkende vluchtelingen

Ons land telt ongeveer 20.000 erkende vluchtelingen. Nagenoeg de helft hiervan verblijft in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Vlaanderen telt een 4.500 erkende vluchtelingen. Zeker meer dan de helft van deze groep valt ten laste van het OCMW. Een beperkte groep geniet van een vervangingsinkomen uit de werkloosheidsverzekering.

Asielzoekers

De federale overheid is bevoegd voor het asielbeleid in België. In 1998 werden er in ons land in totaal 21.967 asielaanvragen ingediend. Daarvan was meer dan een kwart afkomstig uit Kosovo en telkens ongeveer 5% uit Roemenië, Albanië en Slovaakse. Ongeveer een derde van de aanvragen wordt na verloop van tijd ontvankelijk verklaard. Dit is een vrij constant gegeven.

Vervolgens worden de betrokkenen verspreid over de gemeenten en komen daar ten laste van het OCMW. Uiteindelijk wordt ongeveer één op drie ontvankelijk verklaarde asielzoekers als vluchteling erkend. Eenmaal erkend, wordt de betrokkene ingeschreven in het bevolkingsregister.

Mensen zonder papieren

Uiteraard is niet bekend hoeveel illegale vreemdelingen er in Vlaanderen verblijven. Voor België wordt hun aantal op verscheidene tienduizenden geschat. Dit zijn hoofdzakelijk mensen die onderduiken wanneer hun toeristenvisum verstreken is of wanneer hun asielaanvraag wordt afgewezen.

Voor deze mensen dienen de basisrechten, zijnde het recht op voeding, gezondheidszorg, onderdak en onderwijs voor minderjarigen, gegarandeerd te worden.

Om het recht op onderdak beter waar te maken is het Brusselse Steunpunt Mensen zonder Papieren in samenwerking met de erkende onthaalhuizen

gestart met een opvanginitiatief voor mensen zonder papieren.

Op basis van het gewaarborgd recht op onderwijs maakt de Vlaamse Gemeenschap geen onderscheid tussen legaal of illegaal op het grondgebied verblijvende leerlingen. Ook kinderen zonder wettig verblijfsstatuut kunnen ingeschreven worden in een basis- of secundaire school, ze komen in aanmerking voor financiering/subsidiëring en kunnen een diploma behalen.

Woonwagengewoners

In 1996 waren er in de Vlaamse Gemeenschap 387 gereguleerde residentiële standplaatsen (waarvan 8 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Daarnaast werden er 593 sedentaire woonwagengezinnen geteld op een niet-gereguleerd terrein. Voor de pakweg 1.000 doortrekkers die Vlaanderen jaarlijks aandoen en voor de zowat 120 in Vlaanderen gedomicilieerde Rom-zigeunergezinnen (die sterk nomadisch leven) zijn er momenteel geen doortrekkerterreinen voorhanden.

Van de woonwagengewoners leeft ruim de helft van een vervangingsinkomen (werkloosheid, bestaansminimum, invaliditeit, pensioen). Als pensioen geldt in regel het gewaarborgd minimumpensioen.

De arbeid in loondienst of als zelfstandige is doorgaans ongeschoold of laaggeschoold. Loonarbeid is meestal van tijdelijke aard en wordt vooral door jongere woonwagengewoners uitgeoefend.

De zelfstandige arbeid is verbonden met traditionele beroepen: schroothandel, handel in tweedehandse auto's, leurhandel, stoelematten, straatmuzikanten, messenslijper,...

Opmerkelijk is ook dat het aantal pensioenge-rechtigden bij de woonwagengevolking in verhouding veel lager ligt dan bij de Vlaamse bevolking. De levensverwachting bij de vrouwen is immers 14 jaren lager en bij de mannen zelfs 20 jaar lager dan bij de Vlaamse bevolking.

Integratiecentra

De vroegere 8 regionale en 43 lokale integratiecentra worden versmolten tot 8 erkende integratiecentra: één centrum per provincie, plus een extra integratiecentrum in de steden Brussel, Antwerpen en Gent.

Deze versmelting is het gevolg van een nieuwe aanpak waarbij een maximale samenwerking over de doelgroepen (allochtonen, erkende vluchtelingen, asielzoekers, mensen zonder papieren en woonwagengewoners) heen centraal staat.

WOONWAGENTERREINEN

GEMEENTE	LOKATIE	AANTAL STANDPLAATSEN
Aalst	Zijpstraat	13
Aarschot	Gijmelhoekstraat	11
Antwerpen (Deurne)	Krijgsbaan	24
Antwerpen (Wilrijk)	Klaverbladdreef	12
As	Lanklaarsesteenweg	6
Bilzen	Vrankrijkstraat	3
Diest	Turnhoutsebaan	5
Genk	Horensberg	57
Gent	Lucas De Heerestraat	5
Gent	Vosmeers	12
Grobbendonk	Schmidtshove	10
Heist o/d Berg	Broekmansstraat	10
Hasselt	Crutzenstraat	18
Hasselt	Stadsheide	8
Ham	Eikendreef	10
Leuven	Kesseldallaan	18
Maaseik	Wurfelder molenstraat	24
Maasmechelen	Oude Baan	26
Mechelen	Grote Nieuwendijkstr.	20
Mortsel	Gasthuishoeve	26
Oud Turnhout	Steenweg op Mol	8
Puurs	Lichterstraat	5
Rotselaar (Werchter)	Nieuwebaan	6
St.-Jans Molenbeek	Nestelingenstraat	8
St.-Katelijne-Waver	Spoorweglaan	12
St.-Truiden	Groenstraat	16
Wetteren	Zuiderdijk	14
Totaal		387

5.62 Gemeentelijke woonwagenterreinen in Vlaanderen (toestand 1/9/99).
Bron: WVC, afdeling Algemeen Welzijnsbeleid.

Forum voor minderheden

Om de betrokkenheid van de doelgroepen bij het beleid waar te maken heeft de Vlaamse overheid in 1999 - in uitvoering van het minderheden decreet - het forum van organisaties van etnisch-culturele minderheden als gesprekspartner erkend. De verenigingen van etnisch-culturele minderheden (allochtonen, vluchtelingen en woonwagengewoners) vormen samen het forum. Vluchtelingen en woonwagengewoners hebben echter nauwelijks groeperingen die hen kunnen vertegenwoordigen. Daarentegen zijn er 11 landelijke en een 400-tal gekende lokale allochtonenverenigingen.

5.13 Armoede en bestaansonzekerheid

Leven in een financieel stabiele en bevredigende situatie is één van de meest essentiële voorwaarden voor welzijn. Met deze indicator willen we nagaan hoeveel en welke mensen in Vlaanderen in een preciaire financiële situatie verkeren. We bekijken de inkomensnormen, de bestaansminimumtrekkers en de bejaarden met een gewaarborgd minimuminkomen. Een andere invalshoek vormen de indicatoren die opgesteld zijn door Kind en Gezin. Ook de tendensen in het aantal geregistreerde gezinnen met afbetalingsproblemen geeft een beeld van de armoede-evolutie.

Benadering via inkomensnormen

Het gemiddeld beschikbaar inkomen van de Vlaamse huishoudens is tussen 1976 en 1997 slechts met 4,5% gestegen. Over twee decennia bekeken kunnen we dus bijna spreken van een status quo. We moeten echter rekening houden met het feit dat in de voorbije twintig jaar het begrip 'huishouden' geëvolueerd is: de gezinnen werden veel kleiner. Als we hiermee rekening houden en het aantal personen mee in rekening brengen, steeg de gemiddelde welvaart van de gezinnen veel sneller, met 17%. Opvallend: de stijging is groter bij de huishoudens met de laagste inkomens. Bij het percentiel met de laagste inkomens zien we tussen 1976 en 1997 een welvaartsroei van 33%. Dit betekent dat de kloof

tussen arme en rijke gezinnen kleiner wordt, de welvaart beter verdeeld en het aantal armen in 1997 significant kleiner is dan in 1976.

In 1997 leefden niettemin nog altijd 161.724 huishoudens en 318.903 personen in relatieve armoede. De verkleining van de kloof is geenszins een continue trend naar minder ongelijkheid. De voorbije twintig jaar valt uiteen in drie deelperiodes. Tussen 1976 en 1985 is er een lichte daling van de gemiddelde welvaart bij de gezinnen, maar lijken de wanden van de kloof naar elkaar toe te groeien: er doet zich een sterke egalisatie voor. Gezinnen aan de onderkant zien hun welvaart groeien terwijl gezinnen aan de bovenkant erop achteruit gaan. Vooral de bejaarden, en met name dan de minst begoede bejaarden, doen een goede zaak. Tussen 1985 en 1992 gaat de gemiddelde welvaart plots in stijgende

INKOMEN, WELVAART EN ARMOEDE IN VLAANDEREN

	1976	1985	1988	1992	1997
Gemiddeld gezinsinkomen (BEF)*	74.400	68.600	72.900	77.600	77.800
Welvaart (gestandaardiseerd inkomen)**	39.600	38.800	41.300	45.100	46.400
Ongelijkheid (Theil) gestandaardiseerd gezinsinkomen	0,107	0,082	0,079	0,085	0,088
% arme huishoudens EU-norm***	10,8	6,0	5,4	6,7	6,9
% arme individuen EU-norm	7,4	4,4	4,3	4,8	5,4

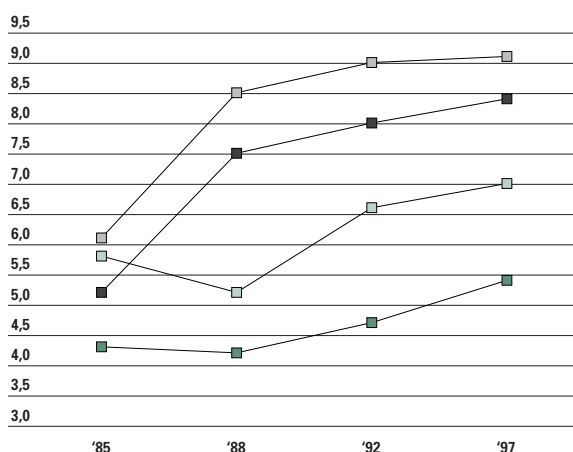
5.63 Indicatoren van de verdeling van het inkomen en de welvaart in Vlaanderen, 1976-1997. Bron: CSB.

* maandbedragen in prijzen van 1997, zonder inkomens uit roerend vermogen, arbeidspremies en vakantiegeld.

** het feitelijk inkomen, gecorrigeerd naar gezinsgrootte (zie ***).

*** 50% van het gemiddeld gezinsinkomen, waarbij voor de berekening van het gestandaardiseerd inkomen voor de schaalvoordelen van een gezinstype de eerste volwassene factor 1 krijgt, de andere volwassenen 0,5 en de kinderen 0,3.

RELATIEVE ARMOEDE

5.64 Procentueel aandeel van huishoudens en individuen die arm zijn, Vlaanderen en Wallonië, 1985-1997. Bron: CSB.

Wallonië huishoudens —□—
Wallonië individuen —■—
Vlaanderen huishoudens —○—
Vlaanderen individuen —●—

lijn met een toename van maar liefst 17%. Alle lagen van de bevolking zien hun levensstandaard sterk toenemen, maar de egalisatie zelf valt stil.

In 1992 stappen we opnieuw in een ander scenario: het groeitempo van de welvaart daalt abrupt. Sinds 1992 zien we nog een schamele extra 3%, een markant verschil met de 17% van de vorige periode. Alarmerend is echter dat de gezinnen die op de armoede balanceren er in reële termen op achteruit gaan. De kloof tussen gezinnen met een arbeidsinkomen en gezinnen met een vervangingsinkomen wordt groter.

In vergelijking met Vlaanderen ligt in Wallonië het gemiddeld beschikbaar gezinsinkomen lager en het percentage arme huishoudens en individuen hoger. Sommige huishoudtypes blijken extra kwetsbaar voor armoede. Dit is o.a. het geval wanneer het gezinshoofd moet leven van de bijstand, of werkloos is of het beroep van landbouwer uitoefent.

Benadering via wettelijke normen

Een andere manier om armoede te benaderen is via de wettelijke norm: het aantal gerechtigden op het bestaansminimum, het gewaarborgd inkomen voor bejaarden en de inkomensvervangende tegemoetkoming aan gehandicapten.

1 Gewaarborgd inkomen voor bejaarden

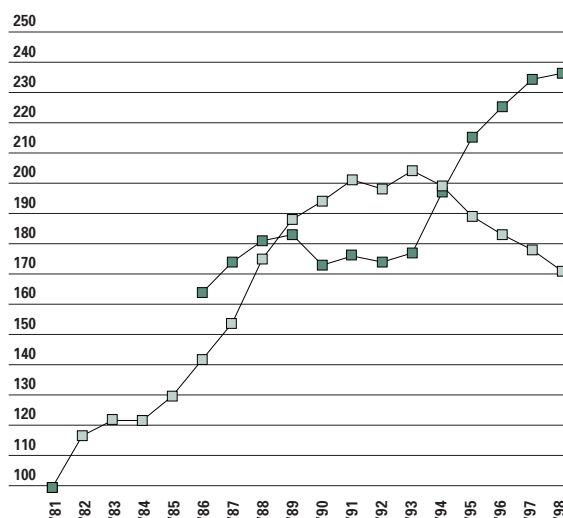
Het aantal bejaarden met een gewaarborgd minimuminkomen daalt sinds 1994. Tot dan was er een

ARMOEDEKANSEN

Bijstandstrekker	39,9
Landbouwer	37,3
Werkloos	36,8
Komt uit een niet-EU land	28,1
Tussen 16 en 24 jaar	19,3
Niemand tewerkgesteld in huishouden	17,9
Ziek/invaliditeit	16,4
Niet tewerkgesteld	16,0
Ongeschoold arbeider	14,6
Eén inkomenstrekker in huishouden	13,3
Lager onderwijs	13,3
65 jaar en +	12,8
Ongehuwd	12,3
Vrouw	12,0
Totaal	7,7

5.65 Percentage huishoudens dat in relatieve armoede verkeert volgens het statuut van het gezinshoofd, België, 1997. Bron: CSB.

GROEI-INDEX BM- EN GIB-GERECHTIGDEN

5.66 Groei-index van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum en op het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, 1 januari 1981-1 januari 1998 (1981 = 100). Bron: ministerie van Volksgezondheid en Rijksdienst voor Pensioenen.

G.I.B. —■—
B.M. —□—

voortdurende stijging omdat het recht meer algemeen bekend raakte. Deze stijging deed zich enkel voor bij bejaarden die pensioenrechten hadden opgebouwd, maar toch onder de inkomensgrens van het GIB (gewaarborgd inkomen voor bejaarden) bleven. Het aantal bejaarden dat enkel van een GIB leeft, daalt al sinds de jaren '70.

GIB

	GERECHTIGDEN	INWONERS 65+	%	GEMIDDELD MAANDBEDRAG	INDEX (BELGIË = 100)
Antwerpen	13.538	274.388	4,9	7.845	110,6
Limburg	5.606	106.124	5,3	7.599	107,2
Oost-Vlaanderen	14.869	229.219	6,5	6.534	92,1
Vlaams-Brabant	7.800	167.590	4,7	7.355	103,7
West-Vlaanderen	14.823	200.132	7,4	6.632	93,5
Vlaanderen	56.636	977.453	5,8	7.092	93,2
Wallonië	26.117	557.513	4,7	7.944	104,4
Brussel	11.384	162.487	7,0	9.435	124,0
België	94.137	1.697.453	5,5	7.611	100,0

5.67 Het aantal gerechtigden op het GIB en het gemiddeld maandbedrag per provincie en per gewest, 1 januari 1999. Bron: Rijksdienst voor pensioenen.

Sinds juli 1994 krijgen veel zelfstandigen een hoger pensioen, wat de daling grotendeels verklaart. De voorbije jaren stijgt het aantal nieuwe gerechtigden lichtjes maar onvoldoende om het aantal uittrekers wegens sterfgeval te compenseren.

Gezien de leeftijds piramide is 70% van de gerechtigden een vrouw. Het gemiddeld bedrag aan GIB ligt bij hen ongeveer 2.700 BEF per maand hoger dan bij de mannen.

2 Bestaansminimum

Het aantal gerechtigden op het bestaansminimum is voor het eerst sinds 1992 gedaald en bedroeg voor 1998 4,9 per duizend inwoners. Hetzelfde fenomeen zien we terug in Wallonië maar dan wel met 11,9 gerechtigden per duizend inwoners.

In Brussel blijft het aantal gerechtigden echter verder stijgen tot een voorlopig record van 15 per duizend inwoners.

De tendens dat de gemiddelde leeftijd steeds lager werd, lijkt in 1998 om te buigen. De verjonging had onder meer te maken met het verlagen van de toegangsleeftijd tot het stelsel. Het aantal alleenstaanden neemt verder toe. Een andere tendens, sterker in Wallonië dan in Vlaanderen, is de concentratie van bestaansminimumtrekkers in de grote steden: Brussel-Hoofdstad, Antwerpen, Luik, Gent, Charleroi, Bergen,...

De groei van het aantal bestaansminimumtrekkers heeft diverse oorzaken. Spelen zeker een rol: de leeftijdsverlaging van 21 jaar naar 18 jaar, de substantiële verhoging van de bedragen (vooral bij alleenstaanden met kinderen ten laste) en de verlaging van een aantal minimumuitkeringen in de sociale zekerheid. Ook het strenger schorsingsbeleid in de werkloosheidsvergoeding heeft z'n invloed.

Het verbreken van de familiale banden door echtscheiding of de kinderen die het huis uit trekken,

TEGEMOETKOMING GEHANDICAPTEN

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Personen ten laste	2.064	3.696	5.760
Alleenstaand	7.193	7.212	14.405
Samenwonend	6.230	5.759	11.989
Totaal	15.587	16.667	32.154

5.68 Aantal genietters van minstens een inkomensvervangende tegemoetkoming aan gehandicapten volgens gezinssituatie (1998). Bron: ministerie van Sociale Voorzorg.

en de groeiende bestaansonzekerheid van jongeren blijven niet zonder gevolgen.

Armoede en bestaansonzekerheid zijn in vele gevallen een hardnekkig probleem en worden dikwijls generaties lang meegedragen. Eén op twee OCMW-clënten behoort tot de harde kern van de langdurig tot permanent bijstandsafhankelijken.

3 Inkomensvervangende tegemoetkoming voor gehandicapten

Gehandicapten die zelf niet voor hun inkomen kunnen instaan, hebben recht op een inkomensvervangende tegemoetkoming. Het bedrag ervan komt overeen met het bestaansminimum.

Het aantal gerechtigden is de voorbije jaren aan het dalen. Het valt op dat de grootste daling zich voordoet bij de gehandicapten met personen ten laste.

Subjectieve benadering

Tijdens de huishoudbudgetenquête van 1997-1998 werd aan de gezinnen gevraagd hun welvaartspositie te evalueren.

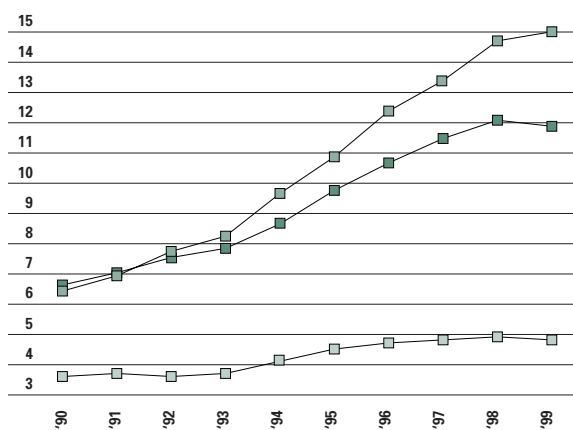
Niet-actieven en alleenstaanden hebben het duidelijk moeilijker dan de anderen.

SUBJECTIEF ARMOEDEGEVOEL

		KOMEN MOEILIK ROND	ECONOMISCHE TOESTAND EFFECTIEF ONDER HET GEMIDDELDE	KUNNEN NIET SPAREN
Woonplaats	Vlaanderen	13,4	14,3	39,9
	Wallonië	18,7	17,9	53,7
	Brussel	24,9	21,8	55,8
	België	16,4	16,3	46,2
Professionele status	niet-actief	43,9	53,9	67,2
	gepensioneerd	12,8	14,4	46,9
	arbeider	16,4	14,8	45,3
	bediende	11,7	9,1	36,6
	zelfstandige	19,5	19,4	52,8
Alleenstaanden	ouder dan 65 jaar	18,5	21,6	52,9
	30-64 jaar	25,4	33,5	51,7
	jonger dan 30 jaar	35,3	38,3	40,0
Met kinderen van 16 jaar en jonger		30,3	41,1	70,7

5.69 Percentage huishoudens naar gewest dat zegt moeilijk te kunnen rondkomen, niet te kunnen sparen en zich in een economische toestand bevinden die effectief onder het gemiddelde ligt, 1998. Bron: NIS.

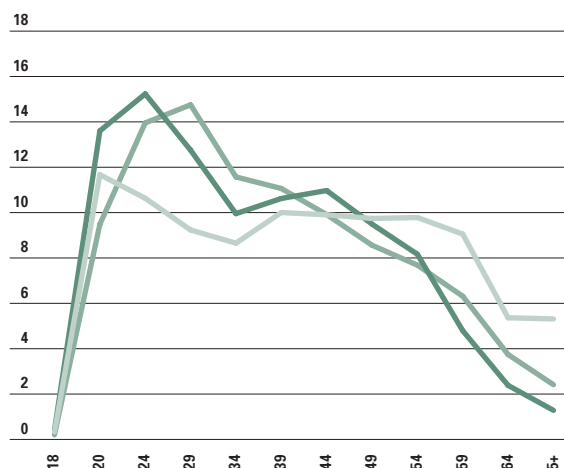
GERECHTIGDEN BESTAANSMINIMUM

5.70 Evolutie van het aantal gerechtigden op het bestaansminimum per 1000 inwoners naar gewest, 1 januari 1990 - 1 januari 1999. Bron: ministerie van Volksgezondheid.

Brussel
Wallonië
Vlaanderen

LEEFTIJDVERDELING BM

5.71 Leeftijdverdeling van de gerechtigden op het bestaansminimum volgens gewest (%), 1 januari 1998. Bron: ministerie van Volksgezondheid.

Vlaanderen
Wallonië
Brussel

Benadering van Kind en Gezin

Kind en Gezin ontwikkelde een kansarmoede-indicator die rekening houdt met zes componenten. Als het gezin op minstens drie componenten slecht scoort, wordt het als kansarm gedefinieerd. In 1998 werden in het Vlaams Gewest 2.747 kinderen geboren in een kansarm gezin. Dit betekende 4,4% van alle geboorten en een stijging van een honderdtal in vergelijking met 1997.

Een zwakke arbeidssituatie en een laag opleidingsniveau kwam voor in 80% van de gezinnen, gevolgd door een laag inkomen.

Een op drie van de kinderen die geboren wordt in een kansarm gezin woont in drie van de 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest: Antwerpen, Gent en Mechelen.

KANSARME GEZINNEN

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Antwerpen	4,2	4,6	4,4	4,5	4,6	4,6
Vlaams-Brabant	2,7	2,6	2,2	2,1	2,5	3,1
West-Vlaanderen	4,2	3,9	3,1	3,6	3,6	4,1
Oost-Vlaanderen	3,8	3,9	3,4	3,9	4,1	4,6
Limburg	2,9	3,6	3,7	3,5	5,2	5,3
Vlaams Gewest	3,7	3,9	3,5	3,7	4,0	4,4

5.72 Evolutie van het percentage kansarme gezinnen bij de geboorte van een kind, volgens de normen van Kind en Gezin, 1993-1998. Bron: Kind en Gezin.

Huishoudens in financiële moeilijkheden

Het aantal Belgische huishoudens dat moeilijkheden heeft om zijn schulden af te betalen blijft toenemen. Tussen december 1988 en december 1998 is het

aantal geregistreerde personen met achterstallige betalingen van een consumptiekrediet met factor 2,4 toegenomen.

Het aantal achterstallige contracten steeg met factor 3,2 en het aantal niet geregulariseerde contracten met factor 3,8.

Het eisbaar bedrag van de niet geregulariseerde contracten steeg met factor 3,1 ten opzichte van 1990. Iets meer dan een derde van de personen met uitstaande schuld heeft meer dan één contract met achterstal.

Bij de hypothecaire kredieten is tussen december 1994 en december 1998 het aantal geregistreerde personen met achterstallige betalingen toegenomen met factor 1,5.

Het aantal niet geregulariseerde contracten steeg met factor 1,5 en het eisbaar bedrag met factor 1,9.

Met ander woorden, steeds meer mensen hebben afbetalingsproblemen voor steeds meer contracten en voor steeds grotere bedragen.

ACHTERSTALLEN CONSUMPTIEKREDIET

31 DEC	AANTAL CONTRACTEN	ACHTERSTALLIGE NIET-GEREGULARISEERDE CONTRACTEN		UITSTAANDE KREDIETEN IN MILJOEN FR.	ACHTERSTALLIGE BEDRAGEN VAN DE NIET-GEREGULARISEERDE CONTRACTEN (MILJOEN FR.)		BETROKKEN PERSONEN	
		ABS.	%		ABS.	%	ABS.	INDEX
1988	2.779.000	95.849	3,4	290.004	n.b.	0,0	140.846	100,0
1990	2.793.000	160.014	5,7	362.494	14.420	4,0	206.150	146,4
1992	2.844.000	221.093	7,8	406.788	23.029	5,7	268.042	190,3
1994	3.741.000	309.052	8,3	362.091	31.667	8,7	322.303	228,8
1996	3.886.000	329.405	8,5	384.520	39.027	10,1	327.596	232,6
1997	3.984.000	347.934	8,7	409.410	42.617	10,4	329.418	233,9
1998	4.325.000	363.375	8,4	451.000	45.101	10,0	333.754	237,0

5.73 Evolutie van de achterstallige contracten bij consumptiekredieten. België 1988-1998. Bron: NBB, APS-bewerking.

ACHTERSTALLEN HYPOTHECAIR KREDIET

31 DEC	ACHTERSTALLIGE NIET-GEREGULARISEERDE CONTRACTEN		UITSTAANDE KREDIETEN VOOR HUISHOUDENS IN MILJOEN FR.	ACHTERSTALLIGE BEDRAGEN VAN DE NIET-GEREGULARISEERDE CONTRACTEN (MILJOEN FR.)		BETROKKEN PERSONEN	
	ABS.	INDEX		ABS.	%	ABS.	INDEX
1994	18.822	100,0	1.516.094	9.402	0,6	40.954	100,0
1995	22.676	120,5	1.426.903	13.357	0,9	54.086	132,1
1996	24.971	132,7	1.554.095	14.408	0,9	57.349	140,0
1997	25.954	137,9	1.695.204	16.140	1,0	59.149	144,4
1998	27.449	145,8	1.888.190	17.777	0,9	60.394	147,5

5.74 Evolutie van de achterstallige contracten bij hypothecaire kredieten. België 1994-1997. Bron: NBB, APS-bewerking.

5.14 Kinderopvang

De Vlaamse overheid bouwt de kinderopvang verder uit. Dit beantwoordt duidelijk aan de behoefte binnen onze samenleving om de opvang van kinderen uit te besteden, vooral in gezinnen met twee werkende ouders en zeer zeker in de éénoudergezinnen. We bekijken het aantal plaatsen en de diverse soorten van opvang.

Omvang

Ongeveer 54% van de kinderen onder de drie jaar wordt geregeld toevertrouwd aan familie, een opvanggezin of opvanginstelling. Anderzijds gaat 42% nooit naar één of andere vorm van opvang. Bij de kinderen die regelmatig worden opgevangen, spelen de grootouders (38%) een belangrijke rol maar die neemt de laatste tijd af. Ruim 37% van de kinderen worden naar een kinderopvang gebracht die gesubsidieerd wordt door Kind en Gezin en 17% komt terecht in de particuliere sector. De atypische opvang (dit is opvang voor 7 uur, na 18 uur, gedurende meer dan 11 uren per dag, op niet-werkdagen of op wisselende momenten) is nodig voor 20% van de regelmatige gebruikers van opvang. Ook bij de kinderen van de basisschool speelt opvang nog een belangrijke rol. Bijna 40% van de

kinderen in de kleuterschool en 30% van de kinderen van de lagere school maken gebruik van opvang. De grootouders zijn ook hier de belangrijkste opvanginstantie. Toch maakt ongeveer 30% gebruik van georganiseerde buitenschoolse opvang.

Soorten

Per duizend kinderen onder de drie jaar waren er eind 1998 in het formele circuit 284,6 opvangplaatsen beschikbaar. Dit is, in vergelijking met 1997, een stijging met 7%.

1 De gesubsidieerde kinderopvang

In de gesubsidieerde kinderopvang zijn er 204,4 plaatsen per duizend kinderen onder de drie jaar. Het aantal prestaties en het aantal ingeschreven kinderen blijft stijgen. Kind en Gezin besteedde bijna 3,1 miljard frank aan deze sector, de bijdrage van de ouders was goed voor 2,8 miljard frank.

KINDEROPVANG

	1995	1997
Grootouders of familielid	43,3	40,3
Derden	3,7	3,2
Particuliere sector	14,0	17,1
Opvanggezin van een dienst	20,7	21,9
Crèche, peuterspeelplaats	15,8	15,3
Buitenschoolse opvang	1,8	1,5
Andere	0,6	0,7
Totaal	100	100

5.75 Gebruik van opvang naar soort opvang. Percentage kinderen tot 3 jaar dat regelmatig opvang gebruikt, 1995-1997. Bron: Kind en Gezin.

GESUBSIDIEERDE OPVANGPLAATSEN

	KINDERDAG- VERBLIJVEN	DIENSTEN VOOR OPVANGGEZINEN	TOTAAL
Antwerpen	58,6	163,7	222,3
Vlaams-Brabant	88,2	124,8	213,0
West-Vlaanderen	41,7	127,0	168,7
Oost-Vlaanderen	56,1	146,3	202,4
Limburg	43,3	165,9	209,2
Vlaams Gewest	57,9	146,4	204,4

5.76 Het aantal gesubsidieerde opvangplaatsen per 1.000 kinderen < 3 jaar, per provincie. Bron: Kind en Gezin.

CAPACITEIT KINDEROPVANG

	1990	1997	1998
Kinderdagverblijven	10.219	12.945	13.079
Diensten voor opvanggezinnen	14.199	26.572	28.628
Buitenschoolse opvang in aparte lokalen in kinderdagverblijven	-	177	802
Initiatieven voor buitenschoolse opvang	-	NB	*10.648
Particuliere opvanggezinnen	5.800	7.643	7.995
Particuliere opvanginstellingen	5.569	8.298	9.425

5.77 Evolutie van de capaciteit van de kinderopvang in het Vlaamse en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 1990-1998. Bron: Kind en Gezin.
* aantal plaatsen op schooldagen.

INGESCHREVEN KINDEREN

		1990	1997	1998
Gewone dagopvang	Kinderdagverblijven	22.975	26.911	26.977
	Diensten voor opvanggezinnen	23.280	44.915	47.622
	Particuliere opvanggezinnen	NB	10.223	10.415
	Particuliere opvanginstellingen	NB	14.420	15.826
Buitenschoolse opvang	Kinderdagverblijven	1.490	1.852	2.424
	Diensten voor opvanggezinnen	4.058	14.430	18.786
	Initiatieven voor buitenschoolse opvang		NB	70.937
	Particuliere opvanggezinnen	NB	873	885
	Particuliere opvanginstellingen	NB	1.646	1.755

5.78 Evolutie van het aantal ingeschreven kinderen in kinderopvangvoorzieningen in het Vlaamse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 1990-1998.
Bron: Kind en Gezin.

2 De particuliere sector

Eind 1998 telde de particuliere sector 80,2 plaatsen per duizend kinderen jonger dan 3 jaar.

3 De buitenschoolse opvang

Sinds 1997 is de buitenschoolse opvang ook toevertrouwd aan Kind en Gezin. In 1998 waren er 128 initiatieven voor buitenschoolse opvang met een capaciteit van 10.648 plaatsen (op schooldagen) voor kinderen jonger dan drie jaar.

Ook in de kinderdagverblijven, bij diensten van opvanggezinnen en in de particuliere sector is buitenschoolse opvang mogelijk. In 1998 waren er in de kinderdagverblijven zelf 802 plaatsen voor buitenschoolse opvang.

PRESTATIES

	1990	1997	1998
Kinderdagverblijven	1.765.120	2.283.965	2.327.773
Diensten voor opvanggezinnen	1.746.477	3.672.887	3.873.971
Totaal	3.511.597	5.956.852	6.201.744

5.79 Evolutie van de prestaties in full-time equivalenten in de gesubsidieerde kinderopvangvoorzieningen in het Vlaamse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 1990-1998. Bron: Kind en Gezin.

5.15 Bijzondere Jeugdbijstand

Rond jeugdbijstand wil de overheid zoveel mogelijk preventie en meer zorg op maat door de werking te verschuiven naar een grotere ambulante en meer gezinsondersteuning. We gaan hier na of deze doelstelling gerealiseerd wordt en bekijken de hulpvraag en het aantal begeleidingen.

Hulpvraag

De laatste jaren stijgt het aantal gezinnen en hun kinderen dat vrijwillig hulp zoekt bij of verwezen wordt naar het comité voor bijzondere jeugdzorg. Veel voorkomende problemen zijn:

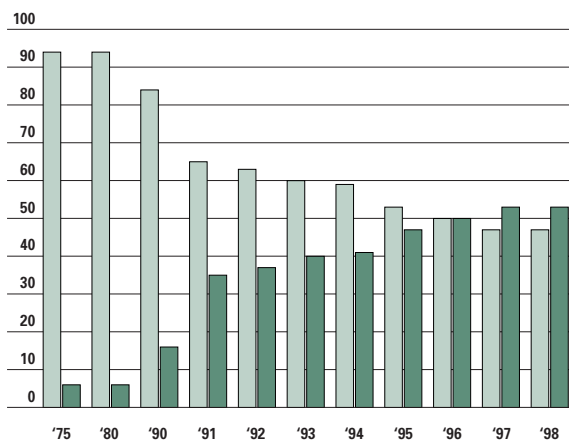
- verslaving, met verarming en verwaarlozing tot gevolg
- ouders met zware psychische problemen die de opvoeding van de kinderen niet meer aankunnen
- jongeren die niet in het schoolstelsel passen, nomadieren van school naar school en uiteindelijk escaleren
- incestproblemen

- al deze probleemsituaties gaan vaak samen met echtscheidingsperikelen.

Soms zal de consultant van het comité zelf de begeleiding opstarten, of doorverwijzen naar diensten van de algemene hulpverlening of naar de bijzondere jeugdbijstand. Indien het comité de gewenste hulpverlening niet vrijwillig kan uitlokken kan beroep gedaan worden op de bemiddelingscommissie om de situatie te deblokken.

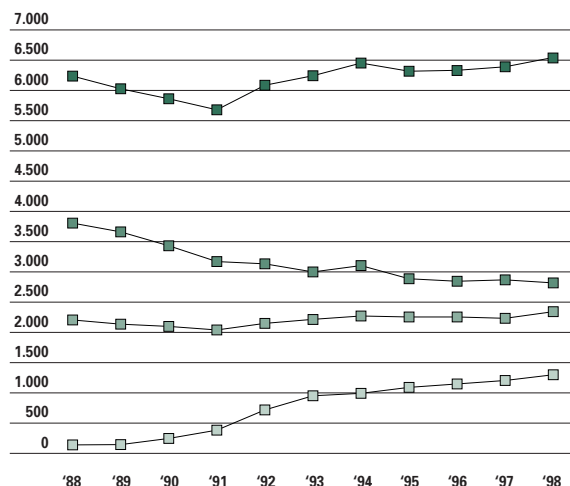
In 1998 werden 1.328 bemiddelingsverzoeken ingediend, waarvan 28% uitliep op een minnelijke schikking tussen het gezin en de consultants en

VERWIJZING NAAR DE BIJZONDERE JEUGDBIJSTAND

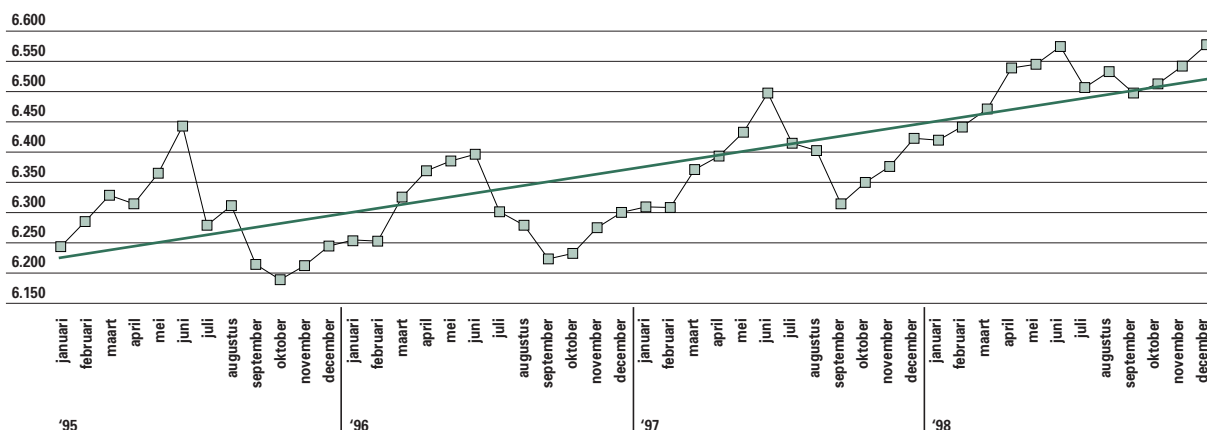
5.80 Percentage jongeren dat verwezen wordt naar de hulpverlening binnen de bijzondere jeugdzorg, hetzij via de jeugdrechtbanken. 1990-1998. Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

BJB-BEGELEIDINGEN

5.81 De evolutie van het totaal aantal begeleidde jongeren en van het aantal naar vorm binnen de bjb. 1 jan. 1988 - 1 jan. 1999. Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

VERWIJZING NAAR DE BIJZONDERE JEUGDBIJSTAND

5.82 Evolutie van de maandelijkse verwijzingen naar de hulpverlening binnen de bijzondere jeugdbijstand, hetzij door de comités voor bijzondere jeugdbijstand, hetzij via de jeugdrechtbanken. 1 januari 1995-31 december 1998. Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

ERKENNINGSTOESTAND PER PROVINCIE

	RESIDENTIËLE INSTELLINGEN		ONTHAAL-OBSERVATIE +ORIENTERING		DAGCENTRA		THUISBEGELEIDING		BEGELEID ZELFSTANDIG WONEN	
	1992	1999	1992	1999	1992	1999	1992	1999	1992	1999
1 JANUARI										
Antwerpen	721	685	45	80	137	157	93	208	78	84
Vlaams-Br.	261	310	12	27	68	74	36	152	25	32
Limburg	402	329	18	21	71	72	36	96	18	25
Oost-Vl.	803	752	60	60	116	124	69	198	45	32
West-Vl.	959	779	29	41	168	160	69	192	39	48
Vlaanderen	3.146	2855	164	229	560	587	303	846	205	221

5.83 De evolutie van de erkende capaciteit per provincie en per werkvorm (uitgezonderd gezinsplaatsing), 1992-1999. Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

55% doorverwezen werd naar het parket. Het parket beoordeelt de situatie en vordert desgevallend de jeugdrechtbank.

Als een jongere een als misdaad omschreven feit heeft gepleegd, komt het parket tussen. Het gaat meestal over diefstallen, seksuele delicten, agressie, drugs,... Het parket kan vrijwillige hulpverlening voldoende vinden of gedwongen hulpverlening vorderen in een instelling voor Bijzondere Jeugdbijstand. Over deze gedwongen hulpverlening beslist de jeugdrechter.

Hulpverleningsaanbod

Bij de erkende voorzieningen (zoals bijvoorbeeld de residentiële instellingen) doen zich twee evoluties voor.

Enerzijds is er een inhaalbeweging te merken in Antwerpen en in Vlaams-Brabant.

Anderzijds wordt gestreefd naar een meer ambu-

GEMEENSCHAPSINSTELLINGEN EN GEVANGENISSEN

	1995	1996	1997	1998
Minderjarigen in gemeenschapsinstellingen	855	1.062	1.070	1.071
Minderjarigen in de gevangenis	0	0	62	125

5.84 Aantal minderjarigen opgenomen in een gemeenschapsinstelling of in de gevangenis. 1995-1998. Bron: WVC, afdeling Bijzondere Jeugdbijstand.

lante hulpverlening, zoals dagcentra, thuiscentra en begeleid zelfstandig wonen.

Aantal begeleidingen

In 1998 werden 6.538 jongeren begeleid. De bijzondere jeugdbijstand wil niet zozeer het gezin vervangen, maar wel ondersteunen. Deze evolutie leidt tot de overschakeling van bijna uitsluitend residen-

tiële naar meer ambulante begeleiding. Vandaar de daling in de residentiële opvang van 3.800 begeleidingen in 1988 naar 2.800 in 1998.

Binnen de pleegzorg blijft het aantal begeleidingen schommelen tussen 2.100 en 2.400 per jaar. De stijging van het aantal begeleidingen sinds 1991 is bijgevolg uitsluitend toe te schrijven aan de groei van de ambulante sector: van ongeveer 200 naar 1.300 per jaar.

De efficiëntie en de effectiviteit van de begeleidingen neemt toe: enerzijds stijgt het aantal jongeren dat geholpen wordt via één maatregel en anderzijds vermindert de gemiddelde duur van de begeleiding. De doorstroomtijd is met 9% verbeterd sedert 1995. De wachtlijsten in piekperiodes bewijzen dat het hulpaanbod volledig wordt benut. Tevens stelt men vast dat de consulenten bij gebrek aan alternatieven zelf als hulpverlener optreden. Ook de druk op de gemeenschapsinstellingen is toegenomen. Door de quasi volledige benutting van de capaciteit werden in 1998 dan maar 125 minderjarigen opgesloten in de gevangenis.

5.16 Ouderen

De vergrijzing van de Vlaamse bevolking is één van de grootste uitdagingen voor het beleid. Deze indicatoren reiken elementen aan om na te gaan of vraag en aanbod in de bejaardenzorg op elkaar afgestemd zijn. We bekijken de hulpvraag, het aantal diensten en leggen vraag en aanbod naast elkaar.

Hulpvraag bij bejaarden

Bij bejaarden stijgt de hulpvraag met de leeftijd naarmate de functiebeperkingen toenemen. Vanaf de leeftijd van 75 jaar wordt ze intenser.

Op 1 januari 1999 waren er in Vlaanderen 401.716 personen ouder dan 75 jaar. Ze vormden 6,8% van de totale bevolking en 30,9% binnen de groep van de 60-plussers.

Vrouwen doen meer een beroep op voorzieningen dan mannen. Ze worden immers ouder en zijn vaker alleenstaand. Alleenstaanden doen meer een beroep op voorzieningen dan gehuwden of samenwonenden.

De Vlaamse bejaarden zijn doorgaans zeer goed omringd door familie, burens, kinderen,...

Bij de Vlaamse hoogbejaarden (75-plussers) heeft 15% van de mannen en 10% van de vrouwen hooguit eens per maand contact met verwanten, kinderen, vrienden of kennissen. 13% van de hoogbejaarden kunnen niet rekenen op burens, vrienden of familie als ze in problemen zitten.

Aanbod en gebruik van diensten en voorzieningen

1 Ambulant

Ongeveer 85% van alle 75-plussers woont thuis, 35% onder hen woont alleen en 30% woont nog samen met de partner.

Bejaarden die thuis wonen, doen in de eerste plaats een beroep op mantelzorg. Door familie, vrienden, burens, ... Bijna alle thuiswonende 75-plussers krijgen mantelzorg.

47% van de 75-plussers maakt gebruik van het commerciële circuit voor hulp in het huishouden (klusjes, poetsen), bij administratieve beslommelingen, voor persoonsverzorging (pedicure), voor vervoer (taxi) en voor onderhoud (wasserij).

Ongeveer 10% van de leeftijdsgroep 65-74 jaar en 20% van de 75-plussers doet een beroep op thuisverpleging.

Naar schatting 45.000 bejaarde gezinnen met 60-plussers doen een beroep op bejaardenhulp. Dit is 80% van

DIENSTEN VOOR BEJAARDEN

Gezins- en bejaardenzorg	totaal geholpen gezinnen	1998	56.339
	60-plussers op jaarbasis (raming)	1998	45.071
Thuisverpleging*	75-plussers	1998	77.118
Dienst maaltijdbedeling	Maaltijden (OCMW's)	1995	3,9 milj.
Poetsdienst	gepresteerde uren (OCMW's)	1995	3,5 milj.
Klusjesdienst	aantal interventies (OCMW's)	1995	15.000
Personen-alarmpoetsen	Aantal gesubsidieerde sedert 1987	1998	7.195

5.85 Diensten voor bejaarden en hun dienstverlening. Bron: WVC, OCMW's en RIZIV.

* Aantal bejaarde patiënten die een RIZIV-tussenkost krijgen voor een hygiënische verzorging thuis (A of B-forfait of toilet).

FUNCTIEBEPERKINGEN BIJ 75-PLUSERS

	MATIG	ERNSTIG	TOTAAL
Verplaatsing	23,5	13,2	36,7
Gehoor	31,8	3,6	35,4
Aan- en uitkleden	17,1	11,3	28,4
In-uit bed	16,0	8,9	24,9
In-uit zetel	17,5	3,7	21,2
Eten en voedsel snijden	14,8	3,9	18,7
Naar toilet gaan	11,9	2,5	14,4
Handen en gezicht wassen	10,0	3,3	13,3
Incontinentie	6,4	6,5	12,9
Zicht	11,8	0,5	12,3

5.86 Percentage 75-plussers die beperkt zijn in een aantal functies, 1997.
Bron: WIV-Louis Pasteur.

het totale cliënteel van gezins- en bejaardenhulp. Er zijn 125 (20%) van de 628 geprogrammeerde dienstencentra gerealiseerd. Van de vooropgestelde 2.119 plaatsen in dagverzorgingscentra zijn er 513 ingevuld.

2 Residentieel

Serviceflats met dienstverlening zijn bij bejaarden zeer gegeerd. Eind 1998 waren reeds 8.607 plaatsen erkend, een stijging met 284 eenheden in vergelijking met 1996. De gemiddelde leeftijd van de serviceflat-bewoners is 80 jaar. Driekwart van de bewoners zijn vrouwen. 41% van de mannen is nog gehuwd, tegenover slechts 13% van de vrouwen. Naar mobiliteit toe is 23% semi-mobiel en 11% huisgebonden tot bedlegerig. De zelfredzaamheid van de bewoners van serviceflats ligt relatief hoog en is gemiddeld hoger dan bij de thuiswonende bejaarden die een beroep doen op bejaardenhulp. Er is weinig sprake van ernstige dementie.

Eind 1998 waren ongeveer 57.300 wooneenheden in rusthuizen erkend. Bovendien waren er circa 11.800 RVT-bedden in de rusthuizen erkend. Uit onderzoek blijkt dat ten opzichte van 1988 de populatie in de residentiële sector ouder wordt en een zwaarder zorgprofiel vertoont. Het aandeel van demente bejaarden blijft stijgen (meer dan 30% van de totale rusthuispopulatie). Het valt op dat de realisatiegraad van wooneen-

VOORZIENINGEN VOOR BEJAARDEN

31 DECEMBER	1990	1997	1998
Aantal erkende diensten gezins- en bejaardenhulp	143	153	153
Aantal contingent uren G&BH (in 1.000 u)	10.399	12.266	12.524
Aantal erkende dienstverleningscentra	61	124	125
Aantal erkende dagverzorgingscentra	n.v.t.	35	38
Totaal aantal verblijfseenheden in dagverzorgingscentra	n.v.t.	475	513
Aantal erkende serviceflatgebouwen met dienstverlening (Brussel inbegrepen)	18	223	245
Aantal niet-erkende serviceflatgebouwen met dienstverlening (Brussel inbegrepen)	25	19	21
Totaal aantal erkende wooneenheden in serviceflatgebouwen met dienstverlening	641	8.323	8.607
Totaal aantal niet-erkende wooneenheden in serviceflatgebouwen met dienstverlening	1.424	582	669
Aantal erkende rusthuizen	637	768	771
Aantal niet-erkende rusthuizen	99	18	12
Totaal aantal erkende woongelegenheden in rusthuizen	44.627	56.473	57.302
Totaal aantal niet-erkende woongelegenheden in rusthuizen	4.466	507	483
Totaal aantal erkende RVT-bedden	11.877	12.406	15.087
Aantal erkende RVT-bedden binnen rusthuizen	7.627	9.118	11.794

5.87 Evolutie van de voorzieningen voor bejaarden, 1990-1998. Het aanbod past binnen een programmatie: - voor wat de rusthuizen betreft:

- 1 woongelegenheid per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 60 tot 74 jaar
 - 4 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 75 tot 79 jaar
 - 12 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 80 tot 84 jaar
 - 23 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 85 tot 89 jaar
 - 32 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 90 en ouder
 - 1,7 R.V.T.-bedden per 100 65-plussers
 - 2 plaatsen in serviceflatgebouwen met dienstverlening per 100 60-plussers
 - 1,5 plaatsen in dagverzorgingscentra per 1.000 60-plussers
 - 1 dienstencentrum per 2.000 60-plussers.
- Bron: WVC.

WOONGELEGENHEDEN RESIDENTIËLE- EN DAGOPVANG

AANTAL WOONGELEGENHEDEN (ERKEND + IN ONDERZOEK) IN RUSTHUIZEN EN RVT'S OP 1 JAN. 1998 T.O.V. DE PROGRAMMATIE 1998 EN 2005					
	WOONGELEGENHEDEN	PROGRAMMATIE 1998	TEKORT/ OVERSCHOT	PROGRAMMATIE 2005	VERSCHIL MET 1998
Antwerpen	15.934	17.369	-1.462	21.256	-5.322
Vl.-Brabant	8.459	10.423	-1.964	13.039	-4.580
Limburg	4.130	6.216	-2.086	8.438	-4.308
Oost-Vl.	15.268	14.597	671	17.647	-2.379
West-Vl.	12.836	12.457	379	15.259	-2.423
Vlaanderen	56.627	61.090	-4.463	75.639	-19.012
AANTAL WOONGELEGENHEDEN (ERKEND + IN ONDERZOEK) IN SERVICEFLATS OP 1 JAN. 1998 T.O.V. DE PROGRAMMATIE 1998 EN 2005					
	WOONGELEGENHEDEN	PROGRAMMATIE 1998	TEKORT/ OVERSCHOT	PROGRAMMATIE 2005	VERSCHIL MET 1998
Antwerpen	2.778	7.525	-4.747	8.343	-5.565
Vl.-Brabant	960	4.600	-3.640	5.162	-4.202
Limburg	620	3.206	-2.586	3.754	-3.134
Oost-Vl.	2.018	6.273	-4.255	6.940	-4.922
West-Vl.	2.112	5.457	-3.345	6.013	-3.901
Vlaanderen	8.488	27.061	-18.573	30.212	-21.724
AANTAL VERBLIJFSEENHEDEN (ERKEND + IN ONDERZOEK) IN DAGVERZORGINGSCENTRA OP 1 JAN. 1998 T.O.V. DE PROGRAMMATIE 1998 EN 2005					
	WOONGELEGENHEDEN	PROGRAMMATIE 1998	TEKORT/ OVERSCHOT	PROGRAMMATIE 2005	VERSCHIL MET 1998
Antwerpen	166	564	-398	626	-460
Vl.-Brabant	26	345	-319	387	-361
Limburg	39	240	-201	282	-243
Oost-Vl.	25	470	-445	520	-495
West-Vl.	138	409	-271	451	-313
Vlaanderen	394	2.028	-1.634	2.266	-1.872

5.88 Het aantal woongelegenheden in rusthuizen, RVT's en verblijfseenheden in dagverzorgingscentra t.o.v. de programmatie 1998 en 2005. Bron: Heeren, J. en Thewys, T.

ZORGBEHOEFTE IN RESIDENTIËLE OPVANG

	O	A	B	C	CD	TOTAAL
Antwerpen	2.982	2.765	2.926	1.713	4.462	14.848
Vl.-Brabant	1.716	1.415	1.660	1.077	2.270	8.138
Limburg	708	748	804	468	1.243	3.971
Oost-Vl.	3.182	3.283	2.771	1.863	3.531	14.630
West-Vl.	2.386	2.124	2.304	1.973	3.551	12.338
Vlaanderen	10.974	10.335	10.465	7.094	15.057	53.925

5.89 Aantal bewoners van rusthuizen en RVT's naar de behoeftegraad volgens de Katz-schaal, 2de en 3de trimester 1997. Bron: Heeren, J. en Thewys, T.

den in rusthuizen, RVT's en serviceflats het laagst is in Limburg, gevolgd door Vlaams-Brabant. Rekening houdend met de evolutie van de veroudering moeten er op basis van de programmatie tegen eind 2005 19.000 woongelegenheden in rusthuizen en RVT's gerealiseerd worden, en zal er

nood zijn aan 21.700 bijkomende plaatsen in serviceflats en 1.900 verblijfseenheden in dagverzorgingscentra. In de provincie Oost-Vlaanderen verblijven procentueel significant minder zwaar zorgbehoevenden in rusthuizen.

VERGELIJKING ZORGBEHOEFTE BIJ RESIDENTIËLE OPVANG EN BIJ THUISVERPLEGING

	O/TOILET		A		B	
	RESIDENTIEEL	THUISZORG	RESIDENTIEEL	THUISZORG	RESIDENTIEEL	THUISZORG
Antwerpen	25,7	74,3	43,9	56,1	43,7	56,3
VI.-Brabant	25,8	74,2	33,5	66,5	33,2	66,8
Limburg	13,0	87,0	19,9	80,1	16,5	83,5
Oost-VI.	22,8	77,2	40,3	59,7	36,5	63,5
West-VI.	19,8	80,2	33,2	66,8	36,9	63,1
Vlaanderen	22,1	77,9	35,9	64,1	34,4	65,6

5.90 Percentage bewoners van rusthuizen en RVT's en gebruikers van thuisverpleging naar de vergelijkbare behoeftegraden volgens de Katz-schaal, 2de en 3de trimester 1997. Bron: Heeren, J. en Thewys, T.

LOGIESPRIJS

	LOGIESPRIJS PER MAAND		PENSIOEN PER MAAND		PENSIOEN/LOGIESPRIJS	
	GEMIDDELD	MEDIAAN	GEMIDDELD	MEDIAAN	GEMIDDELD	MEDIAAN
Antwerpen	45.034	43.850	26.500	26.572	59,5%	60,3%
VI.-Brabant	40.410	40.096	25.044	25.060	62,7%	61,2%
Limburg	37.860	37.895	25.911	25.779	68,9%	69,8%
Oost-VI.	38.700	38.562	24.942	24.625	65,2%	65,0%
West-VI.	39.304	39.302	24.477	24.500	62,7%	62,1%
Vlaanderen	40.523	39.889	25.351	25.206	63,4%	62,9%

5.91 De dekkingsgraad van de gemiddelde en mediaan logiesprijs in rusthuizen door het gemiddeld en mediaan pensioen, 1998. Bron: Heeren, J. en Thewys, T.

ZORGBEHOEFTE BIJ THUISVERPLEGING

	TOILET	A	B	TOTAAL
Antwerpen	8.610	3.529	3.770	15.909
VI.-Brabant	4.923	2.805	3.341	11.069
Limburg	4.738	3.008	4.055	11.801
Oost-VI.	10.801	4.855	4.826	20.482
West-VI.	9.640	4.274	3.943	17.857
Vlaanderen	38.712	18.471	19.935	77.118

5.92 Aantal gebruikers van thuisverpleging naar de behoeftegraad volgens de Katz-schaal, 2de en 3de trimester 1997. Bron: Heeren, J. en Thewys, T.

Bij vergelijking van de zorgbehoevendheid van 75-plussers in rusthuizen of RVT's versus thuiswonenden die thuisverpleging ontvangen is de positie van de provincie Limburg opvallend: in elke vergelijkbare categorie maken zij meer gebruik van thuisverpleging dan de rest. Het feit dat de realisatiegraad van de programmatie van wooneenheden zowel in rusthuizen, RVT's en serviceflats het laagst is in de provincie Limburg zal hierin zeker een rol spelen. Verblijven in een rusthuis is niet goedkoop. In de provincie Antwerpen is de bijdrage van de bewoners het hoogst. Ook het pensioen is er het hoogst, maar toch heeft men in de provincie Antwerpen het meest problemen om de bijdrage te betalen.

Definities

Bruto-sterftecijfer

Het aantal sterfgevallen in een bepaalde periode per fractie (bvb. per 1.000) van de gemiddelde populatie in die periode.

Gestandaardiseerd sterftecijfer

Gezien de opbouw van de leeftijds piramide tussen mannen en vrouwen sterk verschilt (hoe hoger de leeftijd, hoe meer vrouwen) is een vergelijking van de sterftecijfers tussen de geslachten slechts zinvol als dit verschil wordt uitgeschakeld. Concreet wordt de leeftijds piramide van de vrouwen gelijkgesteld aan die van de mannen en wordt hierbinnen het bruto-sterftecijfer herberekend.

Proportioneel sterftecijfer

De verhouding tussen het aantal overlijdens door een specifieke oorzaak in een bepaalde periode ten opzichte en het totaal aantal overlijdens in die periode.

Verloren potentiële jaren

Een maat om de relatieve impact van doodsoorzaken te vatten. Het is de som van het aantal jaren dat de personen, overleden aan een bepaalde doodsoorzaak, nog zouden geleefd hebben vóór een bepaalde referentieleeftijd (meestal uitgedrukt per 1.000 persoonsjaren).

Vermijdbare sterfte

De som van het aantal overlijdens vóór de leeftijd van 65 jaar ten gevolge van een reeks aandoeningen die gezien de huidige stand van de medische en volksgezondheidskundige kennis theoretisch had kunnen vermeden worden via primaire preventie (o.a. goed gezondheidsgedrag, vaccinaties,...) of door (tijdige) medische interventies.

Kindersterfte

Alle sterfte voor de leeftijd van 1 jaar, per 1.000 levend geboren.

Perinatale sterfte

Alle doodgeboorten en alle sterften tot en met zeven dagen na de geboorte, per 1.000 geboortes.

Laag inkomen landen

Volgens de ranking van de Wereldbank de groep landen met een gemiddeld BNP/capita van 520 US dollars, inclusief China en India.

Midden inkomen landen

Volgens de ranking van de Wereldbank de groep landen met een gemiddeld BNP/capita van 2.950 US dollars.

Hoog inkomen landen

Volgens de ranking van de Wereldbank de groep landen met een gemiddeld BNP/capita van 25.510 US dollars + de Europese Monetaire Unie met een gemiddeld BNP/capita van 22.300 US dollars.

VOOR MEER INFORMATIE

Algemene Politie steundienst, Criminaliteitsstatistieken, Jaarrapport 1998, Brussel, 1999.

Bea Cantillon, e.a., Sociale indicatoren 1976-1997, Antwerpen, 1999.

C. van Heeringen, e.a. 'Attempted suicide in Gent 1996', in *Archives of Public Health* 1999, 57, pp. 171-184.

J. Heeren en T. Thewys, Seniorenvoorzieningen voor en na 2000, Diegem, 1999.

Lea Maes en Carine Vereecken, Jongeren en Gezond-

heid, 1998, Databank 'Jongeren en Gezondheid 1990-1998'.

Resultaten van de gezondheidsenquête d.m.v. interview 1997, zie website:

<http://www.iph.fgov.be/epidemiology/epinl/index000.htm>

W. Aelvoet, e.a., Gezondheidsindicatoren 1997, WVC, Team gezondheidsindicatoren, Brussel, 1999.

Databank Panelstudie van Belgische Huishoudens (BBH), Universiteit Antwerpen.

6. Lerend Vlaanderen

Blikvangers

- De scholingsgraad van de Vlaamse bevolking kent een stijgende trend. Steeds meer Vlamingen halen een diploma hoger secundair onderwijs. De stijging van het aantal Vlamingen die een diploma van universitair niveau halen is eveneens enorm hoog. (*ill. 6.1, 6.2 en 6.3*)
- Vlaanderen geeft relatief gezien ongeveer evenveel uit voor onderwijs als het landengemiddelde van de OESO en de EU maar er zijn verschillen naar onderwijsniveau. (*ill. 6.20*)
- De survival-ratio van de Vlaamse universiteitsstudenten ligt gevoelig onder het Europees gemiddelde. Hierbij moet evenwel opgemerkt worden dat de toelatingsvoorwaarden tot het universitair onderwijs in internationale context verschillen. (*ill. 6.29*)
- Bij de schoolkeuze voor hun kinderen laten ouders zich vooral leiden door de gepercipieerde kwaliteit van het gegeven onderwijs. Ook de levensbeschouwing speelt een niet onbelangrijke rol. (*ill. 6.35 en 6.36*)
- Het opleidingsniveau van de ouders speelt een belangrijke rol in de schoolloopbaan van een persoon. Hoe hoger het opleidingsniveau van de ouders, hoe groter de kans dat het kind een diploma hoger onderwijs behaalt. (*ill. 6.40*) Er zijn evenwel verschillen enerzijds binnen de internationale vergelijking en anderzijds naar de in kaart gebrachte leeftijdscategorieën.
- De participatie aan het Vlaams onderwijs is heel hoog en dit zowel op het niveau van het secundair onderwijs als op het niveau van het hoger onderwijs. Deze hoge participatie weerspiegelt zich ook in een hoge diplomaratio. (*ill. 6.13, 6.32 en 6.33*)
- Wat leerkrachtensalariëring betreft, wordt Vlaanderen in Europees verband gekenmerkt door een eerder gemiddelde verloning maar er zijn verschillen naar onderwijsniveau. (*ill. 6.23*)
- Dankzij de inhaalbeweging van de Vlaamse overheid en een inspanning van het bedrijfsleven de voorbije vier jaar kreeg Vlaanderen aansluiting bij het OESO-gemiddelde van de uitgaven voor ‘Onderzoek en Ontwikkeling’ (O&O). De kaap van 2% van het BBPR die de vorige Vlaamse regering vooropstelde, werd gehaald. (*ill. 6.46*)
- De basisfinanciering van de universiteiten stagneert, wat maakt dat de financiering van ‘Onderzoek en Ontwikkeling’ in steeds sterkere mate gedragen wordt door de vrijgestelde kredieten uit openbare onderzoeksfondsen. In 1999 draagt de basisfinanciering - volgens een inschatting - voor 4,9 miljard frank bij aan de betoelaging van O&O, terwijl uit de onderzoeksfondsen samen voor ruim 6,3 miljard frank geput wordt. (*ill. 6.50*)
- Vlaanderen plaatst zich als 3de binnen de 77 Europese regio’s wat betreft tewerkstelling in ‘hoogst technologische sectoren’ volgens de afbakening van Eurostat. (*ill. 6.56*)
- Vlaamse publicaties worden in doorsnee vaker geciteerd dan het algemene gemiddelde van de tijdschriften waarin ze verschenen. Deze hogere ‘zichtbaarheid’ wijst op een goede kwaliteit van het onderzoek. (*ill. 6.60*)

6.1

Scholingsgraad van de bevolking

Een goed opgeleide bevolking is belangrijk. Onderwijs en vorming spelen hierin een aanzienlijke rol: ze brengen kennis, vaardigheden en attitudes bij om creatief en kritisch aan het maatschappelijk leven te participeren. Onderwijs draagt ook bij tot de expansie van wetenschappelijke en culturele kennis. Een indicator van de scholingsgraad van de bevolking is voor (onderwijs)beleidsmakers dan ook zinvol omdat hij een beeld geeft van de output van het onderwijs op langere termijn.

Hoger secundair onderwijs

In de loop van de voorbije decennia hebben steeds meer inwoners van het Vlaamse Gewest een diploma hoger secundair onderwijs behaald.

Met uitzondering van Griekenland is de toename van het percentage van de bevolking dat minstens hoger secundair onderwijs voltooid heeft, nergens

zo groot als in het Vlaamse Gewest.

De Vlaamse 55- tot 64-jarigen staan samen met de Ieren (30%) op een elfde plaats binnen de EU.

De jongeren halen hogere percentages. Bij de 25- tot 34-jarige Vlamingen heeft ruim driekwart een diploma hoger secundair onderwijs.

Vlaanderen staat hiermee op een gedeelde vijfde plaats met Denemarken en Frankrijk. Vooral de Vlaamse vrouwen zorgen voor hoge cijfers.

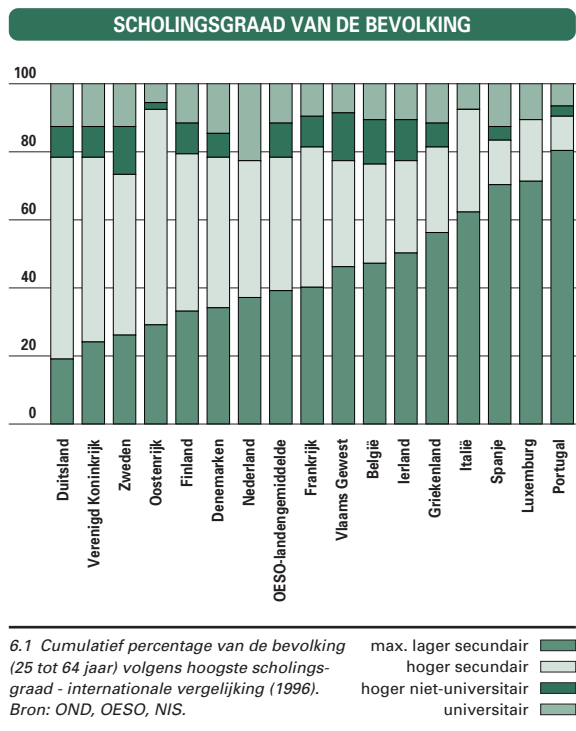
Hoger onderwijs

Het aantal diploma's van universitair niveau neemt eveneens sterk toe. Het aandeel van de bevolking dat een dergelijk diploma heeft (universitair of hoger onderwijs van twee cycli) is nergens sterker gestegen dan in Griekenland, Spanje en het Vlaamse Gewest.

Ondanks dit stijgend aantal bevindt Vlaanderen zich nog altijd in het midden van de EU-klassering. Bij de groep 25- tot 34-jarigen staat het Vlaamse Gewest met 13% op een achtste plaats binnen Europa.

Bij de 55- tot 64-jarigen van het Vlaamse Gewest heeft slechts 4% een diploma van universitair niveau. Het verschil tussen de geslachten is het grootst in Luxemburg, Nederland, Duitsland en het Vlaamse Gewest (25- tot 64-jarigen).

Voor de 25- tot 34-jarigen is er in het Vlaamse Gewest zelfs, samen met Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk, de hoogste ongelijkheid binnen de EU.

HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS VOLTOOID

		25-64- JARIGEN	25-34- JARIGEN	35-44- JARIGEN	45-54- JARIGEN	55-64- JARIGEN
België	M	54	67	57	50	35
	V	53	72	58	44	27
Denemarken	M	70	74	74	70	58
	V	62	75	65	61	43
Duitsland	M	87	88	89	87	83
	V	76	84	81	75	59
Finland	M	66	82	74	59	42
	V	67	85	78	61	38
Frankrijk	M	63	74	68	61	44
	V	57	75	61	51	33
Griekenland	M	47	65	53	40	27
	V	42	67	50	31	17
Ierland	M	47	62	52	36	29
	V	54	71	57	41	32
Italië	M	40	50	47	36	20
	V	37	54	45	27	13
Luxemburg	M	34	33	38	34	27
	V	25	32	29	21	13
Nederland	M	68	72	70	66	60
	V	57	72	63	48	36
Oostenrijk	M	79	86	82	75	64
	V	64	78	68	59	42
Portugal	M	20	29	24	17	11
	V	20	36	25	14	8
Spanje	M	32	48	36	25	15
	V	28	52	32	16	8
Ver. Koninkr.	M	81	88	85	79	70
	V	71	86	76	64	52
Vl. Gewest	M	56	71	59	50	34
	V	54	76	60	44	26
Zweden	M	73	87	78	69	52
	V	75	88	83	72	54
OESO ¹	M	61	69	65	58	47
	V	55	69	60	49	35

6.2 Percentage van de bevolking dat tenminste hoger secundair onderwijs heeft voltooid, per leeftijdsgroep - internationale vergelijking en OESO-landengemiddelde¹⁾ (1996). Bron: OND, OESO, NIS.

UNIVERSITAIR ONDERWIJS VOLTOOID

		25-64- JARIGEN	25-34- JARIGEN	35-44- JARIGEN	45-54- JARIGEN	55-64- JARIGEN
België	M	13	15	15	13	9
	V	8	13	8	6	3
Denemarken	M	16	15	17	17	13
	V	15	17	18	14	9
Duitsland	M	16	14	19	19	13
	V	10	12	13	9	5
Finland	M	13	14	15	14	10
	V	10	12	12	10	5
Frankrijk	M	11	12	11	12	7
	V	9	13	9	7	4
Griekenland	M	13	14	16	13	9
	V	11	18	13	8	3
Ierland	M	12	15	13	11	8
	V	9	14	10	7	4
Italië	M	9	8	11	10	6
	V	7	9	10	7	3
Luxemburg	M	15	13	17	17	10
	V	8	10	10	7	3
Nederland	M	26	26	28	26	20
	V	19	24	22	16	11
Oostenrijk	M	8	8	9	8	6
	V	5	6	6	3	2
Portugal	M	8	9	9	7	5
	V	7	13	9	5	2
Spanje	M	13	16	15	12	8
	V	13	23	15	8	4
Ver. Koninkr.	M	15	17	18	15	11
	V	10	14	12	8	5
Vl. Gewest	M	12	15	13	12	7
	V	6	12	7	4	1
Zweden	M	14	12	15	17	11
	V	13	11	14	16	9
OESO ¹	M	14	14	15	14	10
	V	11	14	12	9	5

6.3 Percentage van de bevolking dat onderwijs van universitair niveau heeft voltooid, per leeftijdsgroep - internationale vergelijking en OESO-landengemiddelde¹⁾ (1996). Bron: OND, OESO, NIS.

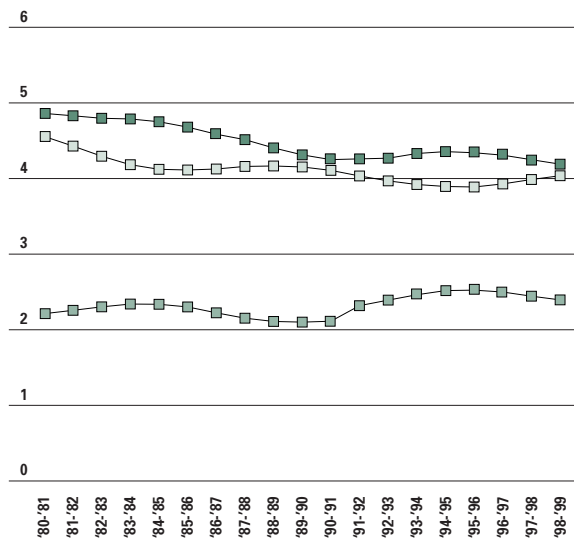
6.2

Kerncijfers leerlingen en studenten

Het organiseren van onderwijs voor iedereen is een van de belangrijkste opdrachten van de Vlaamse regering. Ruim 1,2 miljoen leerlingen en studenten lopen school in Vlaanderen. De evoluties in de aantallen worden natuurlijk voor een groot stuk gestuurd door demografische ontwikkelingen. Lagere geboortecijfers leiden tot minder kleuters en finaal tot minder potentiële universitairers. Niettemin geven deze cijfers ook de gevolgen weer van overheidsbeslissingen: bijvoorbeeld bij de ontwikkelingen in verband met buitengewoon onderwijs.

Ruim 1,2 miljoen leerlingen en studenten lopen school in de Vlaamse Gemeenschap. De leerplicht geldt vanaf de maand september van het jaar waarin ze 6 worden tot eind juni van het jaar waarin ze 18 worden. Vanaf 15-16 jaar is er een deeltijdse leerplicht en een mogelijkheid tot deeltijds werken. Nadat men het leerplichtonderwijs doorlopen heeft, staat een brede keuze open binnen het hoger onderwijs.

LEERLINGENEVOLUTIE GEWOON ONDERWIJS

6.4 Evolutie aantal leerlingen in het gewoon onderwijs, x 100.000. Vanaf het schooljaar 1991-1992 werd de tellingsdatum verschoven van 1 oktober naar 1 februari. Deze verschuiving verklaart grotendeels de verhoogde deelname aan het kleuteronderwijs in het schooljaar 1991-1992. Bron: OND.

secundair —■—
lager —□—
kleuter —■—

Gewoon onderwijs

1 Kleuteronderwijs

Sedert het schooljaar 1996-1997 zijn er steeds minder kleuters. Dit is natuurlijk te wijten aan het geboortecijfer dat sinds 1994 opnieuw daalt. In de kleuterscholen vormen jongens een zeer kleine meerderheid. Twee derden van de kleuters loopt school in het gesubsidieerd vrij onderwijs.

2 Lager onderwijs

1991 en 1992 waren sterke geboortejaren en dat vertaalt zich momenteel in meer leerlingen in het lager onderwijs. De grotere instroom zorgt voor meer leerlingen. Ook hier vormen de jongens nog net de meerderheid. Het gesubsidieerd vrij onderwijs neemt 64% van de leerlingen voor haar rekening.

3 Secundair onderwijs

In het gewoon secundair onderwijs blijft men sinds het schooljaar 1995-1996 minder leerlingen inschrijven. De stijging van de jaren '80 en '90 is daarmee volledig tenietgedaan. Het aantal inschrijvingen bereikt zelfs het laagste peil sedert het schooljaar 1970-1971.

SCHOOLBEVOLKING BASISONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Kleuteronderwijs	123.175	117.666	240.841
Lager onderwijs	205.046	199.975	405.021

6.5 Schoolbevolking in het gewoon basisonderwijs, 1998-1999. Bron: OND.

SCHOOLBEVOLKING SECUNDAIR ONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Onthaalklas anderstalige nieuwkomers	339	267	606
1ste graad	68.584	64.748	133.332
ASO	50.369	62.257	112.626
TSO	52.115	38.186	90.301
KSO	2.140	2.953	5.093
BSO	39.489	38.919	78.408
Totaal	213.036	207.330	420.366

6.6 Schoolbevolking in het gewoon secundair onderwijs, schooljaar 1998-1999. In de gegevens voor het beroepssecundair onderwijs zijn de leerlingen in de 4de graad inbegrepen (505 jongens en 3.871 meisjes). Bron: OND.

De procentuele verhouding tussen jongens en meisjes is nagenoeg dezelfde als in het gewoon lager onderwijs. Driekwart van de leerlingen volgt les in het gesubsidieerd vrij onderwijs.

Na de eerste graad kiezen de leerlingen tussen vier onderwijsvormen:

- 39% volgt algemeen onderwijs (ASO)
- 32% volgt de technische afdelingen (TSO)
- 27% volgt het beroepssecundair onderwijs (BSO - inclusief de leerlingen in de 4de graad BSO)
- 2% volgt de kunstafdelingen (KSO).

Buitengewoon onderwijs

Voor het eerst sinds vele jaren lijkt in 1998-1999 het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs te stagneren. Er zijn evenwel verschillen binnen de onderwijsniveaus.

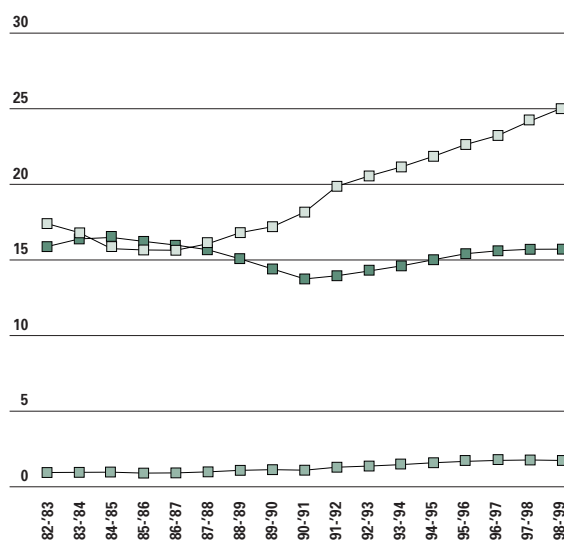
Ten opzichte van het voorgaande schooljaar daalt het aantal kleuters met een 2%.

Het buitengewoon lager onderwijs haalt nog 4% meer inschrijvingen en in het buitengewoon secundair onderwijs blijft het aantal leerlingen nagenoeg ongewijzigd.

Sedert het begin van de jaren '90 nam het aandeel van het buitengewoon onderwijs telkens toe. Deze toename lijkt nu te stoppen in het kleuteronderwijs en het secundair onderwijs.

Deze trend kan niet eenvoudig verklaard worden: een van de mogelijke elementen is de verhoogde aandacht voor leerlingen met leerproblemen in het gewoon onderwijs via projecten als zorgverbreding. Heel wat leerlingen zetten wellicht de stap naar het gewoon onderwijs bij de overgang tussen lager en secundair: het aandeel van het buitengewoon onderwijs in het lager bedraagt 5,8%, in het secundair nog 3,6%. Het type 8 dat in het BLO sterk groeit, wordt niet aangeboden in het BuSO en het BKO.

LEERLINGENEVOLUTIE BUITENGEWOON ONDERWIJS

6.7 Evolutie aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs, x 1.000. Vanaf het schooljaar 1991-1992 werd de tellingsdatum verschoven van 1 oktober naar 1 februari. Om dubbelstellingen te vermijden werden de leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 niet meegeteld in deze tabel. Bron: OND.

SCHOOLBEVOLKING BUITENGEWOON ONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Kleuteronderwijs	1.186	594	1.780
Lager onderwijs	15.719	9.216	24.935
Secundair onderwijs	9.656	6.003	15.659

6.8 Schoolbevolking in het buitengewoon onderwijs, schooljaar 1998-1999. In deze cijfers zijn de leerlingen die omwille van een langdurige ziekte tijdelijk les volgen in het buitengewoon onderwijs (type 5) niet opgenomen. De telling op 1 februari geeft een momentopname van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 aangezien het leerlingenaantal fluctueert gedurende het ganse jaar. Op 1 februari 1999 werden in het type 5 in het buitengewoon kleuteronderwijs 191 kleuters geteld, in het buitengewoon lager onderwijs 261 leerlingen en in het buitengewoon secundair onderwijs 190 leerlingen. Bron: OND.

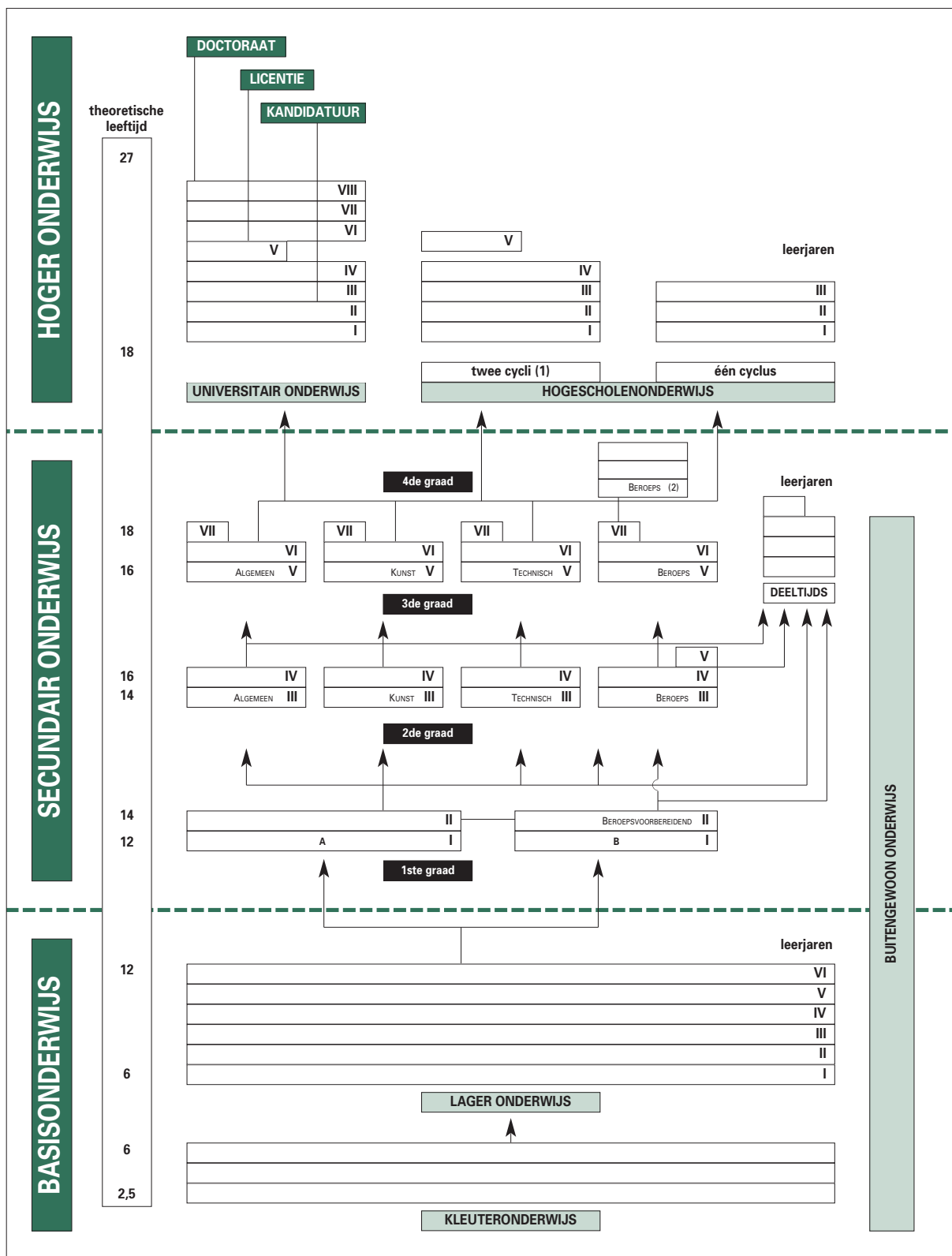
SCHOOLBEVOLKING GEÏNTEGREERD ONDERWIJS

Kleuteronderwijs	333
Lager onderwijs	610
Secundair onderwijs	412
Hogescholenonderwijs	21

6.9 Aantal leerlingen in het geïntegreerd onderwijs naar het onderwijsniveau van de leerling, schooljaar 1998-1999. Bron: OND.

Geïntegreerd onderwijs

Het geïntegreerd onderwijs vangt leerlingen met een handicap op in het gewoon onderwijs. Het gaat hier meestal om motorisch, visueel of auditief

6.10 Onderwijsstructuur van het Vlaams onderwijs, schooljaar 1998-1999. Bron: OND. (1) Onderwijs van academisch niveau. (2) Iedereen die het 2de leerjaar van de 3de graad met vrucht heeft beëindigd of geslaagd is in een toelatingsexamen, heeft toegang tot de 4de graad beroepsopleiding.

SCHOOLBEVOLKING DEELTIJDS ONDERWIJS

	JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Deeltijds beroepssec. onderwijs	3.398	1.757	5.155
Experimenteel secundair onderwijs met beperkt leerplan (18-25-jarigen)	352	165	517
Deeltijds secundair zeevisserij-onderwijs	7	0	7

6.11 Schoolbevolking in het deeltijds onderwijs op 1 februari 1999. Bron: OND.

gehandicapte kinderen. Ze volgen les in het gewoon onderwijs met de hulp van deskundigen uit het buitengewoon onderwijs. Deze onderwijsvorm raakt in Vlaanderen meer en meer ingeburgerd. Het geïntegreerd onderwijs bestaat in alle niveaus van het onderwijssysteem, met uitzondering van het universitair onderwijs.

Deeltijds onderwijs

Vanaf 15-16 jaar kunnen jongeren uit het voltijds secundair onderwijs stappen en kiezen voor het deeltijds secundair onderwijs. Dit deeltijds secundair onderwijs bestaat uit het deeltijds *beroeps*secundair onderwijs, het deeltijds secundair *zeevisserij*-onderwijs en de *middenstandsopleidingen* (georganiseerd in de VIZO-centra). Het deeltijds beroepssecundair onderwijs werd in 1983 opgericht, tegelijkertijd met de verlenging van de leerplicht. Het wordt in principe gevolgd door leerlingen onder de achttien jaar die niet meer onderworpen zijn aan de voltijdse leerplicht. De toegang ertoe werd evenwel uitgebreid tot jongeren van achttien tot vijfentwintig jaar die een industrieel leercontract afgesloten hebben en tot jongeren die vóór de leeftijd van achttien jaar reeds deeltijds secundair onderwijs hebben gevolgd (experimenteel secundair onderwijs met beperkt leerplan voor 18- tot 25-jarigen). In het schooljaar 1998-1999 waren 5.155 leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs ingeschreven; dit is een lichte stijging in vergelijking met het voorgaande schooljaar. In het experimenteel secundair onderwijs met beperkt leerplan daarentegen is het aantal leerlingen licht gedaald. Het deeltijds secundair zeevisserij had in het schooljaar 1998-1999 nog slechts 7 leerlingen. Tot slot kunnen jongeren hun deeltijdse leerplicht onder andere ook vervullen via de middenstandsopleiding, onder de auspiciën van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO). Deze 'leertijd' bestaat uit een lesdag per week in een VIZO-centrum; de overige vier dagen werken ze bij een zelfstandig ondernemer. Op 31 december 1998 waren er 8.672 leerovereenkomsten en leerverbinten-

HOGESCHOLENONDERWIJS

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1993-1994	43.056	47.896	90.952
1994-1995	42.386	48.145	90.531
1995-1996	42.544	48.687	91.231
1996-1997	43.804	50.336	94.140
1997-1998	45.779	52.001	97.780
1998-1999	46.796	53.137	99.933

6.12 Evolutie van het aantal studenten in het hogescholenonderwijs (basisopleidingen) naar geslacht, academiejaar 1993-1994 t.e.m. 1998-1999. Vanaf het academiejaar 1998-1999 worden de vrije studenten niet meer in het cijfermateriaal opgenomen. Bron: OND.

nissen onder toezicht afgesloten. In vergelijking met het jaar voordien is dit een daling met 6,5%.

Hoger onderwijs

1 Hogescholenonderwijs

In 1998-1999 telde het hogescholenonderwijs 99.933 studenten. Dit is een stijging met 2% in vergelijking met het voorgaande academiejaar. De stijgende trend die zich al een aantal jaren manifesteert, zet zich dus door. Bijna drie kwart van de studenten koos voor een opleiding van één cyclus, de rest voor de langere opleiding van twee cycli. Het aantal vrouwelijke studenten blijft stijgen. Het merendeel van de vrouwen volgt evenwel een opleiding van 1 cyclus. Een derde van de studenten koos voor het studiegebied handelswetenschappen en bedrijfskunde. Daarnaast is er ook heel wat interesse voor industriële wetenschappen en technologie, gevolgd door de studiegebieden onderwijs en gezondheidszorg. In het academiejaar 1998-1999 volgden 1.216 studenten een voortgezette opleiding, 789 studenten de voortgezette lerarenopleiding en 685 studenten de initiële lerarenopleiding van academisch niveau. In vergelijking met het academiejaar 1998-1999 is in elk van deze voortgezette opleidingen een stijgende deelname vast te stellen.

2 Universitair onderwijs

In het academiejaar 1998-1999 telden de Vlaamse universiteiten 69.173 studenten. In vergelijking met het voorgaande academiejaar komt dit nagenoeg neer op een status-quo.

Participatiegraad

Deze indicator toont het totaal aantal leerlingen en studenten in het onderwijs berekend als percentage van de totale bevolking tussen 5 en 29 jaar.

UNIVERSITAIR ONDERWIJS

	MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
1993-1994	33.431	29.409	62.840
1994-1995	33.945	30.585	64.530
1995-1996	34.624	32.062	66.686
1996-1997	35.050	33.143	68.193
1997-1998	35.059	34.094	69.153
1998-1999	34.275	34.898	69.173

6.13 Evolutie van het aantal studenten in het universitair onderwijs naar geslacht, academiejaar 1993-1994 t.e.m. 1998-1999. Bron: VI.I.R.

In deze cijfers zijn de inschrijvingen aan de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit niet inbegrepen. Deze gegevens omvatten wel de inschrijvingen voor:

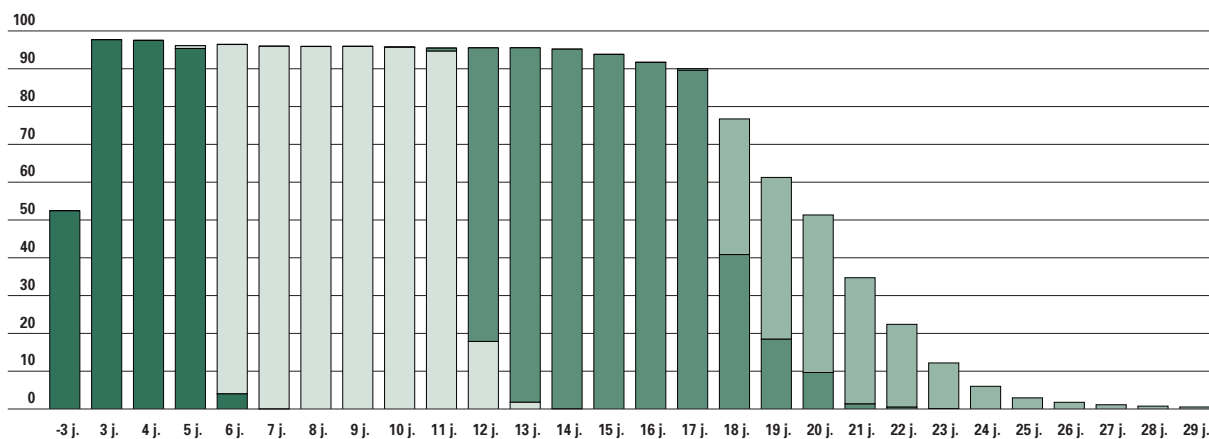
- de opleidingen van de eerste en de tweede cyclus,
- de aanvullende opleidingen en de specialisatie-opleidingen,
- de afzonderlijke vakken, de leraren- en de doctoraatsopleiding en de inschrijvingen als navorsers of doctorandus.

Vlaanderen heeft een participatiegraad van 66%. Dit is lager dan het Belgische percentage.

Met 71% heeft België zelfs de hoogste participatiegraad van de Europese Unie. Internationale vergelijkingen moeten echter met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Niet alle landen gebruiken immers dezelfde definitie.

Dit gezegd zijnde blijft de constatering overeind dat er binnen Europa grote verschillen in participatiegraad bestaan. Luxemburg bijvoorbeeld scoort zeer laag omdat er in het Groot Hertogdom Luxemburg weinig of geen hoger onderwijs georganiseerd wordt. De lage participatiegraad in Griekenland en Italië heeft dan weer te maken met hun korte leer- of schoolplicht. In de Vlaamse Gemeenschap daalt de onderwijsparticipatie vanaf de leeftijd van 18 jaar tot onder de 90%. Tussen de leeftijd van 3 jaar 17 jaar schommelt de participatiegraad rond de 95 à 96%. Met andere woorden: in het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap participeert minder dan 100% van de populatie 3- tot 17-jarigen aan het onderwijs. En dus ook niet in de leerplichtleeftijden, waarin iedereen les moet volgen. Een mogelijke oorzaak is het aantal leerlingen uit het Vlaamse Gewest dat Franstalig onderwijs volgt. Ook studenten heel wat buitenlanders aan Franstalige instellingen. Daarnaast is ook nog huisonderwijs mogelijk. Tenslotte is het aandeel van de 'Nederlandstalige' bevolking in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest wellicht iets te hoog geschat. Deze verschillende factoren zorgen voor een participatiegraad die onder de 100% ligt.

PERCENTAGE JONGEREN IN HET VOLTIJDS ONDERWIJS

6.14 Percentage jongeren in het voltijds onderwijs ten opzichte van de Vlaamse populatie. Bron: OND.

Voltijds onderwijs wordt als volgt gedefinieerd:

- het kleuteronderwijs (gewoon en buitengewoon);
- het lager onderwijs (gewoon en buitengewoon);
- het secundair onderwijs (gewoon en buitengewoon);
- het deeltijds secundair onderwijs;
- de leerovereenkomsten en leerverbintenissen van het VIZO;
- het tertiair onderwijs (universiteit en hogeschool);
- de ondernemersopleiding van het VIZO.

Deeltijds onderwijs bestaat uit:

- sociale promotie (secundair en hoger onderwijs);
- deeltijdse opleiding aan universiteit.

De studenten in de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit Brussel zijn opgenomen in de gegevens van het tertiaire onderwijs. Andere opleidingsvormen zoals het deeltijds kunstonderwijs, de volwassenenvorming zoals afstandsonderwijs en basiseducatie en beroepsopleidingen zoals onder meer georganiseerd door de VDAB, worden tot nu toe in internationale context niet opgenomen.

kleuter
lager
secundair
hoger

6.3

Personeel en instellingen

Het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap kan rekenen op een omvangrijk pedagogisch korps. Het aantal personeelsleden is vanzelfsprekend voor een groot deel de resultante van de evolutie in het aantal leerlingen en studenten. Maar ook hier spelen de beleidsopties een rol. Een correct beeld van het personeel is ook belangrijk om evoluties zoals vergrijzing bij sommige personeelscategorieën tijdig in te schatten.

Het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap wordt gekenmerkt door een omvangrijk pedagogisch korps: in 1995 was 5,3% van de actieve bevolking als leerkracht in de onderwijssector tewerkgesteld.

Personeel buiten de universiteit

Het *bestuurs- en onderwijzend personeel* dat op de betaalrol van het departement Onderwijs staat is tussen 1989 en 1999 gestegen met 3,6%, uitgedrukt in fulltime-equivalenten. In fysieke personen bedraagt deze stijging 6,2%. Minder of meer personeel valt in eerste instantie samen met de evolutie van het aantal leerlingen. De sterkste stijging in leerlingen - en dus ook in leerkrachten - tekent zich af in het

deeltijds kunstonderwijs en in het buitengewoon basisonderwijs. Een daling vinden we in het gewoon secundair onderwijs. De evolutie in het hogescholeonderwijs is vertekend omdat de lesopdrachten van gastprofessoren en de mandaatvergoedingen vanaf 1995-1996 niet meer in de statistieken opgenomen zijn. Als we deze effecten wegcijferen, is hier toch nog een daling van het aantal personeelsleden merkbaar. Naast de leerlingeffecten speelt ook het beleid een rol. Zo is de stijging van het aantal tijdelijken voor een deel terug te brengen tot de benoemingsstop in het secundair onderwijs. Gemiddeld steeg het aandeel van tijdelijken van 18% naar 23% tussen 1989-1990 en 1998-1999.

In het secundair onderwijs voor sociale promotie is er een langzame inhaalbeweging van de vastbe-

BESTUURS- EN ONDERWIJZEND PERSONEEL PER NIVEAU

	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999
Gewoon basisonderwijs	41.247	41.179	41.398	41.176	41.513	41.799	42.383	43.276
Buitengewoon basisonderwijs	4.026	4.123	4.235	4.323	4.457	4.510	4.658	4.780
Gewoon secundair onderwijs	54.301	54.596	53.723	53.931	54.304	54.510	54.335	53.987
Buitengewoon secundair onderwijs	4.023	4.028	4.055	4.116	4.213	4.328	4.371	4.468
Hogescholeonderwijs	8.167	8.385	8.407	8.378	7.753	7.402	7.413	7.455
Secundair onderwijs voor sociale promotie	2.217	2.224	2.232	2.238	2.262	2.275	2.311	2.394
Hoger onderwijs voor sociale promotie	410	437	452	457	472	464	465	472
Deeltijds kunstonderwijs	2.775	2.839	2.859	2.842	2.960	3.050	3.086	3.103
Totaal bestuurs- en onderwijzend personeel	117.166	117.811	117.361	117.461	117.934	118.338	119.022	119.935
Vastbenoemden	94.866	95.766	95.277	94.778	94.413	92.573	90.853	91.978
Tijdelijken	22.300	22.045	22.084	22.683	23.521	25.765	28.169	27.957

6.15 Evolutie van het bestuurs- en onderwijzend personeel per onderwijsniveau en naar statuut uitgedrukt in budgettaire fulltime-equivalenten in januari. Bij het hogescholeonderwijs zijn vanaf het academiejaar 1995-1996 personeelsleden met een mandaatsvergoeding en gastprofessoren niet in de statistieken opgenomen. Bron: OND.

ANDERE PERSONEELSCATEGORIEËN PER NIVEAU

	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999
Gewoon basisonderwijs	1.584	1.462	1.365	1.300	1.247	1.203	1.123	1.044
Buitengewoon basisonderwijs	857	907	967	1.057	1.204	1.289	1.384	1.526
Gewoon secundair onderwijs	8.500	8.291	7.998	7.772	7.529	7.368	7.173	6.853
Buitengewoon secundair onderwijs	461	492	518	540	567	575	606	619
Hogescholenonderwijs	1.237	1.221	1.212	1.249	1.287	1.254	1.300	1.360
Secundair onderwijs voor sociale promotie	152	148	141	138	135	137	146	154
Hoger onderwijs voor sociale promotie	14	16	13	13	16	15	15	15
Deeltijds kunstonderwijs	130	131	125	118	120	122	121	119
PMS-centra, inspectie, pedagogische begeleiding, semi-internaten,...	2.449	2.269	2.249	2.332	2.269	2.270	2.304	2.362
Totaal niet-onderwijzend personeel	15.384	14.937	14.588	14.519	14.374	14.233	14.172	14.052
Vastbenoemden	12.645	12.281	12.023	11.858	11.665	11.333	10.951	10.979
Tijdelijken	2.739	2.656	2.565	2.661	2.709	2.900	3.221	3.073

6.16 Evolutie van de andere personeelscategorieën per onderwijsniveau en naar statuut uitgedrukt in budgettaire fulltime-equivalenten in januari. Bron: OND.

noemden op gang gekomen, maar het aandeel van de tijdelijken bedroeg in 1998-1999 nog altijd 45%. Het succes van de terbeschikkingstelling voorafgaand aan het pensioen (TBS55+) in het basis- en secundair onderwijs - elke leraar die in dit stelsel stapt, moet vervangen worden - leidt tot een toename van het aantal leerkrachten bij een gelijk aantal leerlingen. De stijging van het aantal fulltime-equivalenten is groter bij de vrouwen dan bij de mannen. De vrouwelijking van het bestuurs- en onderwijzend personeel is het meest uitgesproken in het onderwijs voor sociale promotie. Het hogescholenonderwijs neemt een uitzonderingspositie in met een daling van zowat 35% van het aantal vrouwelijke fulltime-equivalenten over de periode 1989-1999. In 1999 was in het gewoon basisonderwijs 77% van het bestuurs- en onderwijzend personeel een vrouw. In het hogescholenonderwijs was dit slechts 42%, in het hoger onderwijs voor sociale promotie nog 37%. De leeftijdsstructuur van het bestuurs- en onderwijzend personeel verschuift naar een overwicht van ouder personeel. In het onderwijs voor sociale promotie en het deeltijds kunstonderwijs speelt deze vergrijzing niet omdat deze niveaus een veel jongere leeftijdsstructuur hebben. De veroudering speelt echter wel een rol in het basis-, secundair en hogescholenonderwijs. Vooral de sterke aangroei van de groep 55 tot 59-jarigen valt hierbij op. Door het succes van de TBS55+ zullen meer en meer mensen uit deze leeftijdscategorie vervangen moeten worden, wat zou moeten leiden tot meer jongere leerkrachten. Deze laatste tendens is voorlopig enkel zichtbaar in het secundair onderwijs, waar de categorie 20- tot 29-jarigen opnieuw stijgt.

Het *niet-onderwijzend personeel* neemt geleidelijk af, zowel in aantal fysieke personen als in fulltime-equivalenten. Deze daling situeert zich quasi volledig in het gewoon basis- en het gewoon secundair onderwijs. In het gemeenschapsonderwijs wordt immers het administratief, meester-, vak- en dienstponeel dat natuurlijk afvloeit, niet vervangen. In realiteit zal een deel van dit personeel vervangen worden, maar komt hun loon uit de werkingsmiddelen van de scholen. Deze gegevens zijn niet terug te vinden in de tabellen; die bevatten enkel de personeelsleden die op de betaalrol staan van het departement Onderwijs.

In het buitengewoon basis- en secundair onderwijs valt de sterke toename op van de 'andere personeelscategorieën'. Dit is wellicht toe te schrijven aan het cumulatief effect van de grote leerlingtoename en de ruimere omkaderingsregels (o.a. voor het paramedisch personeel) in het buitengewoon onderwijs. In de categorie 'andere personeelsleden' is het aandeel vrouwen toegenomen in alle onderwijsniveaus, met uitzondering van het universitair onderwijs dat niet in de cijfers van het departement Onderwijs vervat zit. Over de periode 1989-1999 is er een stijging van het aantal vrouwelijke fulltime-equivalenten met zowat 4%: in 1989 was zo'n 67% van het overig personeel een vrouw, in 1999 is dat percentage al opgelopen tot 71%.

Universiteiten

Ten opzichte van 1996 is het universitair personeel toegenomen met 2.442,6 eenheden. Deze toename is gelijk verdeeld over mannen en vrouwen.

PERONEEL AAN DE UNIVERSITEITEN

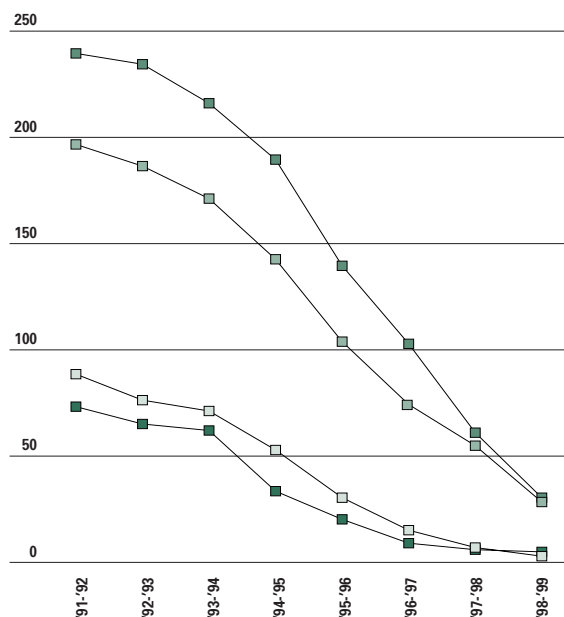
	1992		1996		1999	
	M	V	M	V	M	V
ZAP	2.190,9	261,5	2.056,1	291,0	2.028,0	303,6
AAP	965,7	625,6	960,2	727,2	952,2	760,2
ATP	2.240,1	1.646,6	2.004,3	1.528,8	1.959,0	1.664,1
WPbwu	1.452,2	739,4	1.864,2	1.045,0	3.007,0	1.829,4
ATPbwu	694,8	1.071,1	783,9	1.379,2	935,5	1.643,4
Totaal	7.543,8	4.344,3	7.668,7	4.971,2	8.881,8	6.200,7

6.17 Evolutie van het aantal personeelsleden in het universitair onderwijs naar geslacht en personeelscategorie, uitgedrukt in absolute fulltime-equivalenten. Bron: V.I.R.
 ZAP: zelfstandig academisch personeel
 AAP: assisterend academisch personeel
 ATP: administratief en technisch personeel
 WPbwu: wetenschappelijk personeel, bezoldigd buiten de werkingstoelage
 ATPbwu: administratief en technisch personeel, bezoldigd buiten de werkingstoelage

Alle personeelscategorieën zijn toegenomen, met uitzondering van het Zelfstandig Academisch Personeel (ZAP). Deze groep is ondertussen aan het vergrijzen. Bijna een derde van deze docenten is ouder dan 55 jaar. Ook de categorie van het Assisterend Academisch Personeel (assistenten, praktijkassistenten, doctor-assistenten, tijdelijke pedagogische en wetenschappelijke medewerkers) veroudert. In 1992 was 32% ouder dan 30 jaar, in 1999 reeds 43%.

Dit is in hoofdzaak aan de grotere groep praktijkassistenten toe te schrijven. Bij het Administratief en Technisch Personeel (ATP) zet de gestage vergrijzing zich voort. In 1992 was 46% ouder dan 45 jaar, in 1999 is dit al opgelopen tot 61%. Er werken steeds meer vrouwen aan de universiteiten. Sinds 1992 maar liefst 1.848 fulltime-equivalenten meer. De verhouding blijft ondanks deze inhaalbeweging niettemin steken op 59 mannen versus 41 vrouwen. Opvallend is de ondervertegenwoordiging bij het Zelfstandig Academisch Personeel. Daar is nauwelijks 1 docent op 8 een vrouw.

NIET-GEMENGD ONDERWIJS

6.18 Evolutie van het aantal niet-gemengde scholen in het gewoon lager en secundair onderwijs (1991-1999). Bron: OND.

Onderwijsinstellingen

Het gemiddeld aantal leerlingen van een kleuterschool (gewoon kleuteronderwijs) is in de jaren negentig nagenoeg status-quo gebleven. De lagere schoolgrootte (gewoon lager onderwijs) groeit tijdens hetzelfde decennium licht aan. De sterkste toename zien we echter in de secundaire scholen. In het buitengewoon onderwijs blijft het gemiddeld aantal leerlingen per school op elk niveau stijgen. In het begin van de jaren '90 is een niet te stuiten trend ingezet: het merendeel van de scholen heeft een gemengd karakter gekregen. In het gewoon lager onderwijs zijn nog een 60-tal scholen niet gemengd; in het gewoon secundair onderwijs nog slechts een 10-tal.

EVOLUTIE VAN DE GEMIDDELDE SCHOOLGROOTTE NAAR ONDERWIJSNIVEAU

	1991-1992	1993-1994	1995-1996	1997-1998	1998-1999
Gewoon kleuteronderwijs	113	119	121	117	114
Buitengewoon kleuteronderwijs	17	19	20	22	21
Gewoon lager onderwijs	182	177	177	184	187
Buitengewoon lager onderwijs	99	105	115	125	128
Gewoon secundair onderwijs	402	421	444	450	453
Buitengewoon secundair onderwijs	115	124	132	136	138

6.19 Evolutie van de gemiddelde schoolgrootte per onderwijsniveau tussen het schooljaar 1991-1992 en het schooljaar 1998-1999. Bron: OND.

6.4 Middelen

Het onderwijs neemt 43% van de totale Vlaamse begroting voor haar rekening. In dit hoofdstuk gaan we na hoe dit bedrag evolueert. Ook bekijken we de verdeling over de diverse niveaus, en de kostprijs per leerling of student. We vergelijken de salarissen van de leerkrachten met die van hun collega's in de rest van Europa en maken eveneens een internationale vergelijking van de leerling-leerkracht-ratio.

Budgetten

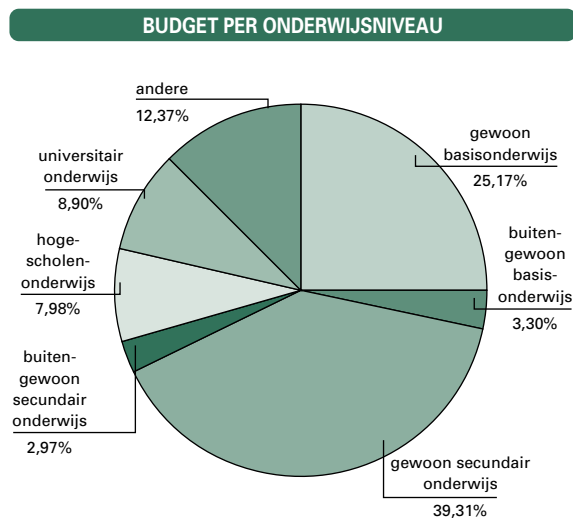
1 Globaal budget

De Vlaamse onderwijsbegroting sensu strictu voor 1999 bedroeg 254,4 miljard frank. Dit komt neer op 43% van de totale Vlaamse begrotingsmiddelen en betekent sinds 1989 een gemiddelde jaarlijkse stijging met 4%. Een berekening volgens de OESO-normen (waarbij de financiële inspanning van de Vlaamse overheid vermeerderd wordt met de onderwijsbudgetten van gemeenten en provincies) levert een onderwijsinspanning op van 5,0% van het Bruto Binnenlands Product per Regio (BBPR). Dit is vergelijkbaar met zowel het EU-landengemiddelde (5,1%) als met het OESO-landengemiddelde (4,9%). Privé-inspanningen, inspanningen van bedrijven en dergelijke worden in deze context niet in rekening gebracht.

2 Budget per niveau

Het aandeel van het gewoon secundair onderwijs in het onderwijsbudget zakt van 41,6% in 1997 naar

39,3% in 1999. Het aandeel van het gewoon basis-onderwijs steeg met 1,0% naar 25%. Het verschil tussen het gewoon secundair en het gewoon basis-

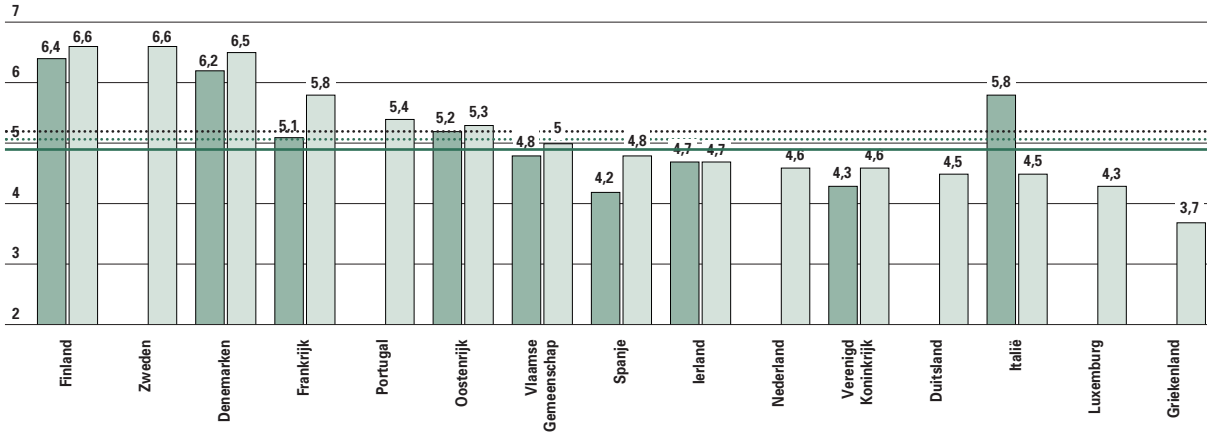
6.21 Budget per onderwijsniveau (1999). Bron: OND.

ONDERWIJSKREDIETEN

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Miljoen frank	172.488,2	177.039,4	189.445,1	202.778,8	212.209,9	224.344,8	230.499,7	235.806,3	240.710,1	246.251,5	254.378,3
Jaarlijkse stijging (in %)		2,6	7,0	7,0	4,7	5,7	2,7	2,3	2,1	2,3	3,3

6.20 Evolutie van de onderwijskredieten (1989-1999), uitgedrukt in miljoen frank. Bron: OND.

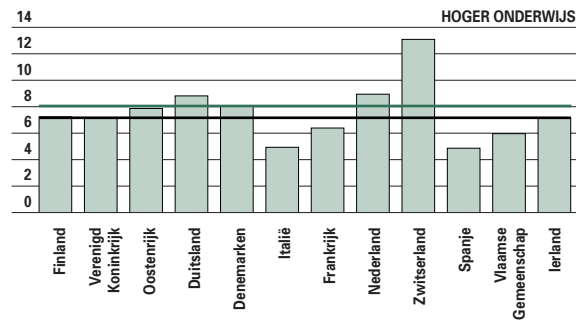
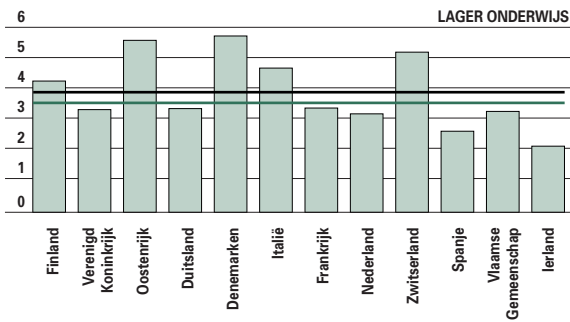
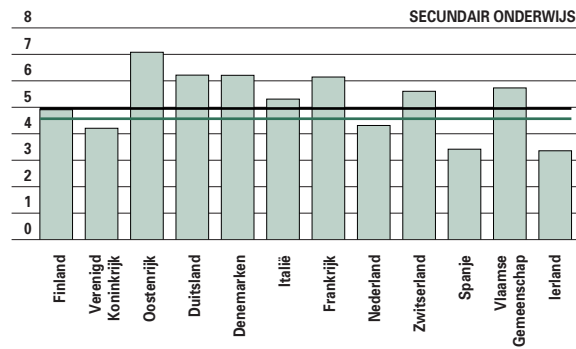
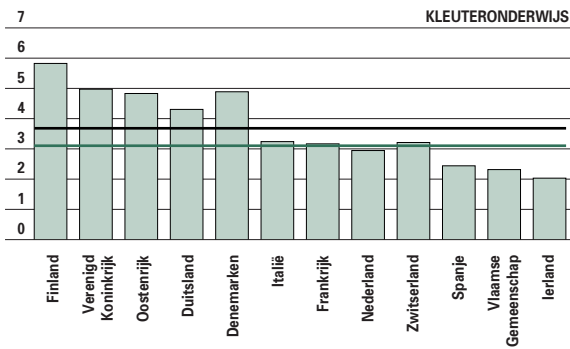
OVERHEIDSUITGAVEN

6.22 De overheidsuitgaven voor onderwijs als percentage van het BBPR, internationale vergelijking (1990 en 1995). Bron: OND, OESO.

1990 — EU-landengemiddelde (1990)
 1995 — EU-landengemiddelde (1995)
 OESO-landengemiddelde (1990 en 1995) —

KOSTPRIJS PER LEERLING

6.23 De overheidskost per leerling in het kleuter-, lager, secundair en hoger onderwijs (1995), x 1.000 US\$. Bron: OND, OESO.

— EU-landengemiddelde
 — OESO-landengemiddelde

onderwijs wordt dus kleiner, maar blijft toch nog altijd substantieel. Dat is voornamelijk te wijten aan de verschillen in de salariering en in de leerling-leerkracht-ratio. Hoe hoger het leerjaar, hoe hoger de specialisatiegraad.

3 Kostprijs per leerling/student

De overheidsinspanning per leerling varieert naar gelang het onderwijsnet. Zo kost in 1999 een leerling in het gewoon basisonderwijs 129.584 frank in het gemeenschapsonderwijs tegenover 98.575 frank in het gesubsidieerd onderwijs.

In het gewoon secundair onderwijs kost een leerling van het gemeenschapsonderwijs 290.124 frank tegenover 219.356 frank in het gesubsidieerd onderwijs.

In het buitengewoon basisonderwijs kost een leerling in het gemeenschapsonderwijs 468.532 frank tegenover 280.516 frank in het gesubsidieerd onderwijs.

In het buitengewoon secundair onderwijs ligt de financiering in het gesubsidieerd onderwijs lichtjes hoger dan in het gemeenschapsonderwijs.

Het is de bedoeling om de niet-objectieve verschillen in de financiering van de werkmiddelen en administratieve omkadering tussen het gesubsidieerd en het gemeenschapsonderwijs geleidelijk aan op te heffen.

Wanneer we Vlaanderen internationaal vergelijken blijkt dat de relatieve overheidskost per leerling enkel in het secundair onderwijs boven het EU-gemiddelde uitkomt.

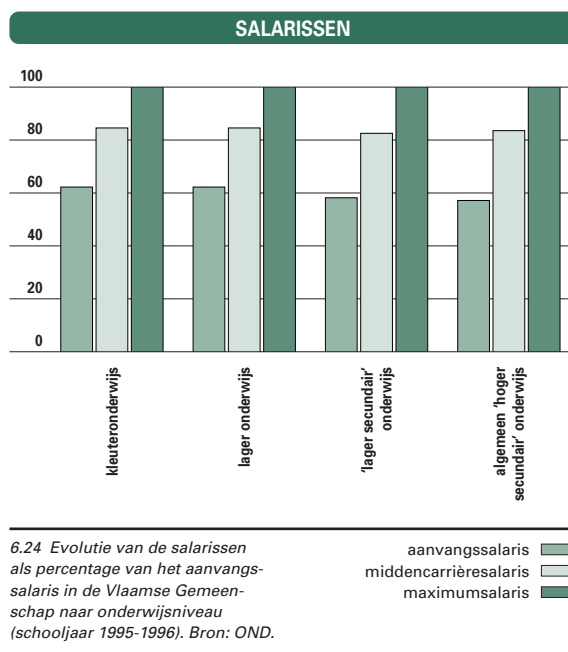
Een leerling in het secundair onderwijs kost de Vlaamse overheid, uitgedrukt in US dollarequivalenten, 5.770 US dollar of 777 US dollar boven het EU-landengemiddelde.

In het hoger onderwijs kost een student met 6.043 US dollar toch nog meer dan een leerling uit het secundair onderwijs, maar dit is evenwel nog altijd 1.400 dollar onder het EU-landengemiddelde en zelfs 2.091 dollar onder het OESO-landengemiddelde.

Enkel Oostenrijk en Denemarken besteden op alle onderwijsniveaus meer per leerling/student dan het EU-landengemiddelde, terwijl Spanje het enige EU-land is dat op alle niveaus onder dat gemiddelde uitkomt.

Salarissen

In vergelijking met 1994-1995 zijn de salarissen van 1995-1996 over het algemeen licht toegenomen. Toch liggen de salarissen in de Vlaamse

Gemeenschap iets lager dan de Belgische salarissen. Internationaal vergeleken is het loonverschil binnen de 13 vermelde EU-landen bijzonder groot.

Griekenland betaalt het minst. Leerkrachten uit Duitsland krijgen het hoogste aanvangssalaris en ook het hoogste middencarrièressalaris - met uitzondering voor het algemeen hoger secundair onderwijs.

Portugal heeft het hoogste maximumsalaris voor het lager en het lager secundair onderwijs en Nederland voor het algemeen hoger secundair onderwijs.

De Vlaamse salarissen voor het lager en het lager secundair onderwijs bevinden zich in de middenmoot. Voor het algemeen hoger secundair onderwijs komen de Vlaamse leerkrachtensalarissen in een middenpositie terecht.

6.5

Schoolloopbaan en survival

Indicatoren als schoolloopbaanverwachting en survival verkrijgen interpretaties van indicatoren die in andere thema's aan bod komen en maken, in samenhang met andere gekwantificeerde data en evoluties, toekomstprognoses mogelijk.

Schoolloopbaanverwachting

De schoolloopbaanverwachting van een kind van vijf bedraagt in Vlaanderen 16,2 jaar.

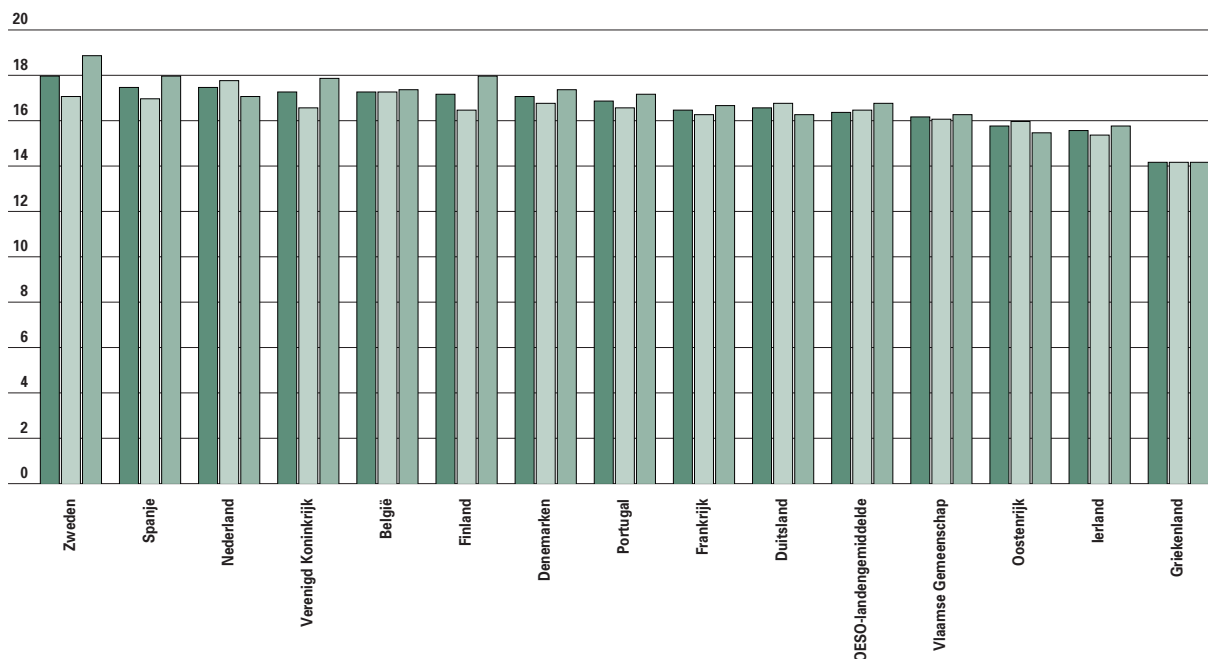
In België is dat 17,3 en in Zweden zelfs 18 jaar. In Griekenland is de schoolloopbaanverwachting het laagst met 14 jaar. Dit alles hangt uiteraard samen met de duur van de school- of leerplicht. De schoolloopbaanverwachting in Vlaanderen sluit nauw aan bij het OESO-landengemiddelde. Toch moeten

deze internationale vergelijkingen met zeer veel omzichtigheid gehanteerd worden.

Wanneer we de verschillen tussen jongens en meisjes van naderbij bekijken, blijkt dat in bijna alle EU-landen de meisjes een langere schoolloopbaanverwachting hebben dan de jongens. Uitzonderingen hierop zijn Nederland, Duitsland en Griekenland. De kleinste verschillen tussen de geslachten zijn terug te vinden in Griekenland, België en Vlaanderen.

In Vlaanderen is de schoolloopbaanverwachting in

SCHOOLLOOPBAANVERWACHTING 5-JARIGE

6.25 Het verwachte aantal jaren schoollopen voor een 5-jarige, internationale vergelijking (schooljaar 1995-1996). Bron: OND, OESO.

M + V
M
V

het lager en het lager secundair onderwijs 8,2 jaar, wat min of meer overeenstemt met de 6-jarige opleiding in het lager onderwijs en de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs. Voor het hoger secundair onderwijs mag men zich verwachten aan 4,3 jaar, te verklaren door de 4-jarige opleiding in de 2de en 3de graad van het gewoon secundair onderwijs.

De schoolloopbaanverwachting in het lager en lager secundair onderwijs is het langst in Portugal, namelijk 10,7 jaar. In Oostenrijk is die het kortst (8,1 jaar).

Voor het hoger secundair onderwijs is de schoolloopbaanverwachting het hoogst in het Verenigd Koninkrijk (6 jaar) en het laagst in Ierland en Griekenland (2,7 jaar).

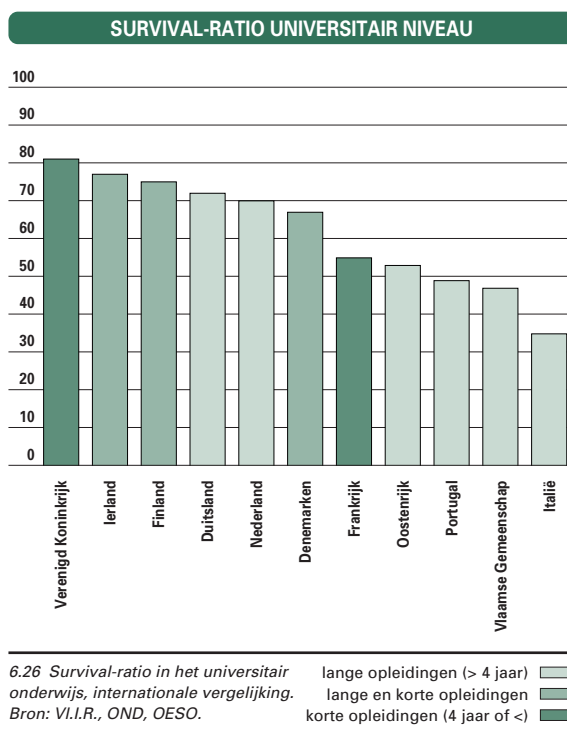
Ook in het hoger onderwijs zijn er aanzienlijke verschillen: de laagste verwachting is voor Duitsland, namelijk 1,9 jaar. De hoogste voor Finland met 3,2 jaar.

Het is duidelijk dat deze cijfers in grote mate afhangen van de onderwijsstructuur en de leer- of schoolplicht van de betrokken landen.

Survival in het universitair onderwijs

Universitaire survivalratio's kunnen nuttige indicatoren zijn om de interne efficiëntie van het hoger onderwijs te evalueren.

De survivalratio's verschillen heel erg tussen de landen van de Europese Unie waarvoor gegevens beschikbaar zijn, van 81% in het Verenigd Koninkrijk tot 35% in Italië. Gemiddeld 62% van alle instromers in de Europese Unie behaalt het eindexamen. De survivalratio van de Vlaamse universiteitsstudenten (47%) ligt gevoelig onder dit Europees gemiddelde.

Het valt echter op dat landen met lange initiële opleidingen lagere survivalratio's hebben dan landen met vooral kortere universitaire opleidingen. De toelatingsvoorwaarden die gesteld worden bij het begin van de universitaire studies oefenen wellicht een invloed uit op de survivalratio's van studenten in de verschillende onderwijssystemen. Deze voorwaarden bepalen immers mede de kwaliteit van de instromers. Zowat alle andere onderwijssystemen waarmee het Vlaams universitair onderwijs in deze indicator vergeleken wordt, hebben centrale examens aan het eind van het secundair onderwijs of toegangsexamens bij het begin van het hoger onderwijs.

6.6

Onderwijsresultaat

Aan de hand van het aantal uitgereikte diploma's, getuigschriften en attesten kunnen we de inspanning ten aanzien van onderwijs - in welke vorm ook - en de resultaten van het Vlaams onderwijsbeleid meten. Deze indicatoren geven de finale output weer op het einde van het secundair onderwijs en op het einde van het hoger onderwijs. Cijfers uit de andere landen van de Europese Unie maken voor deze indicator ook een internationale vergelijking mogelijk.

Secundair onderwijs

Gemiddeld behaalt 85% van de referentiepoulatie een diploma hoger secundair onderwijs in de OESO-landen. In 6 EU-lidstaten haalt 85% of meer van de referentiepoulatie dit diploma. Vlaanderen spant internationaal de kroon met 117%, maar dit is te wijten aan het opnemen van het onderwijs voor sociale promotie in de internationale gegevenstabel-

len. Wanneer we de gegevens van het onderwijs voor sociale promotie uit de internationale tabellen halen, komt de diplomaratio op 88% voor het totaal van het hoger secundair onderwijs.

Hiermee situeert Vlaanderen zich nog steeds binnen de top drie van Europa. 83% van de mannelijke studenten behaalde een diploma van het hoger secundair onderwijs in Vlaanderen, in vergelijking met 93% van de meisjes.

DIPLOMA'S EN GETUIGSCRIFTEN

GEWOON SECUNDAIR ONDERWIJS		JONGENS	MEISJES	TOTAAL
Derde graad				
2de leerjaar van de 3de graad	Diploma van secundair onderwijs ASO	10.954	14.460	25.414
	Diploma van secundair onderwijs TSO	10.759	8.700	19.459
	Diploma van secundair onderwijs KSO	469	712	1.181
	Studiegetuigschrift 2de leerjaar van de 3de graad BSO	7.208	7.030	14.238
3de leerjaar van de 3de graad	Studiegetuigschrift 3de leerjaar van de 3de graad TSO	1.042	812	1.854
	Studiegetuigschrift 3de leerjaar van de 3de graad KSO	23	31	54
	Studiegetuigschrift 3de leerjaar van de 3de graad BSO	161	125	286
Diploma van secundair onderwijs (na het 3de lj. van de 3de graad BSO)		4.407	4.645	9.052
HOGESCHOLENONDERWIJS		MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Eén cyclus		6.069	10.142	16.211
Tweede cyclus van twee		2.509	1.701	4.210
UNIVERSITAIR ONDERWIJS		MANNEN	VROUWEN	TOTAAL
Academische opleiding 2de cyclus		4.188	4.444	8.632

6.27 Aantal diploma's en getuigschriften uitgereikt op het einde van het schooljaar 1997-1998, naar onderwijsniveau en geslacht. In het beroepssecundair onderwijs behaalt de leerling afhankelijk van de vooropleiding, in het 3de leerjaar van de 3de graad (specialisatiejaar) een studiegetuigschrift of een diploma. Kandidaatsdiploma's uitgereikt in het hoger onderwijs zijn niet opgenomen in dit cijfermateriaal. Bron: OND, V.I.R.

In vrijwel alle Europese lidstaten halen meisjes gemakkelijker hun diploma hoger secundair onderwijs dan jongens. Enkel in Oostenrijk en Portugal is het patroon verschillend.

In de meeste Europese landen worden meer technische en beroepsdiploma's dan algemene diploma's van het hoger secundair onderwijs uitgereikt (in vergelijking met de referentiepopulatie). Enkel in Denemarken, Griekenland, Portugal, Spanje en vooral Ierland is dit niet het geval. In Vlaanderen haalt 82% van de referentiepopulatie een diploma van technisch en beroepssecundair onderwijs. Dit komt alweer door de integratie van het onderwijs voor sociale promotie (OSP) in de internationale tabellen. Zuiveren we deze gegevens eruit, dan zien we dat 53% van de referentiepopulatie een diploma van het technisch en beroepssecundair onderwijs haalt in Vlaanderen, tegenover 34% met een diploma van algemeen 'hoger secundair onderwijs'. Meisjes halen in alle landen -met uitzondering van Portugal- vaker een diploma van algemeen hoger secundair onderwijs dan jongens. Het tegenovergestelde is waar voor het technisch en beroepssecundair onderwijs.

In Vlaanderen halen meer vrouwen dan mannen een diploma van deze aard (90% van de vrouwen in vergelijking met 74% van de mannen). Dit hoge cijfer voor de vrouwen is toe te schrijven aan de hoge participatie en beëindiging van taalcursussen in het onderwijs voor sociale promotie.

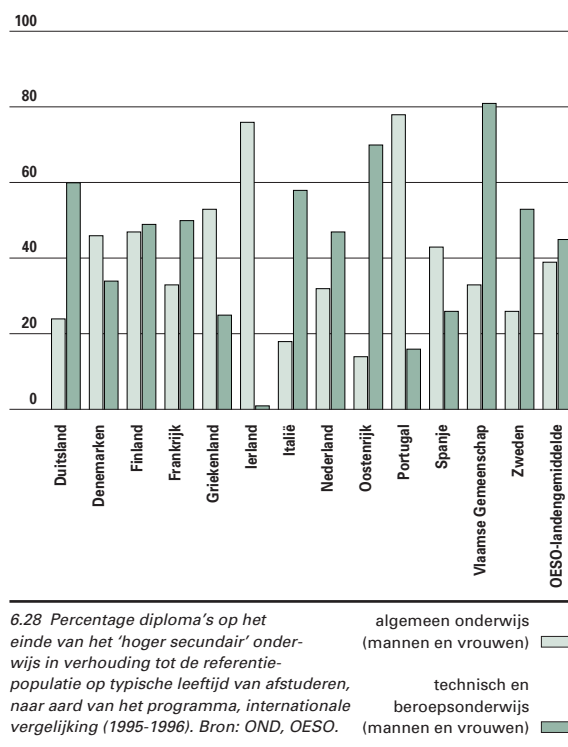
Wanneer we ook hier de OSP-gegevens eruit zuiveren, zien we dat de gegevens voor jongens en meisjes ongeveer gelijk zijn (zo'n 53%), waarmee Vlaanderen dus nog steeds ietwat afwijkt van het Europese patroon.

Hoger onderwijs

Het Vlaamse percentage diploma's in het niet-universitair hoger onderwijs torent ver boven het internationaal gemiddelde uit. Toch is enige nuancering hier raadzaam. Voor Vlaanderen spelen immers de meegerekende diploma's van het hoger onderwijs voor sociale promotie een rol.

Eveneens valt het hoge percentage universitair afgestudeerden op. Enkel Nederland reikt binnen de Europese Unie een hoger percentage diploma's van dit type uit, maar classificeert het Hoger Beroeps-onderwijs (HBO) dan ook als universitair onderwijs. Bovendien telt Vlaanderen in vergelijking met andere Europese lidstaten een relatief groot aantal afgestudeerden van het voortgezet universitair onderwijs: enkel het Verenigd Koninkrijk en Nederland scoren beter. Op doctoraatsniveau haalt Vlaanderen

DIPLOMA'S HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS

6.28 Percentage diploma's op het einde van het 'hoger secundair' onderwijs in verhouding tot de referentiepopulatie op typische leeftijd van afstudeerden, naar aard van het programma, internationale vergelijking (1995-1996). Bron: OND, OESO.

echter niet zo'n best cijfer: het aantal doctoraatsdiploma's is eerder laag.

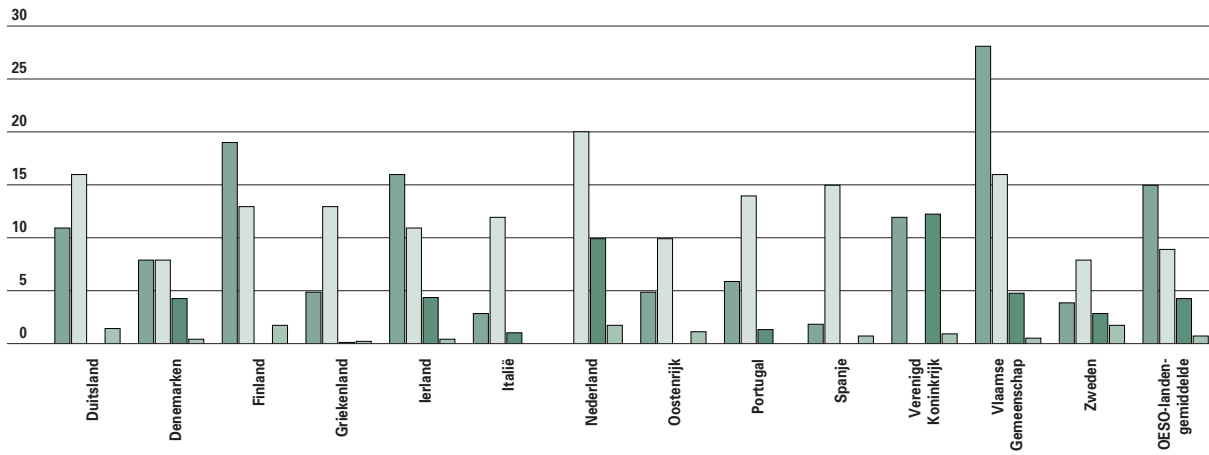
Tussen de geslachten zien we opmerkelijke verschillen. In een derde van de Europese landen waarvoor gegevens beschikbaar zijn, studeren meer mannen dan vrouwen in het niet-universitair hoger onderwijs af. In Vlaanderen daarentegen studeren 6% meer vrouwen dan mannen af in het hogescholen-onderwijs van één cyclus, het HOSP en de ondernemersopleiding.

In het universitair onderwijs met een lange theoretische duur (4 jaar of langer) halen meer vrouwen een diploma dan mannen in de helft van de Europese landen. In Vlaanderen is de verhouding tussen de twee geslachten ongeveer gelijk.

In het voortgezet universitair onderwijs studeren meer vrouwen dan mannen af in 5 van de 9 Europese landen waarvan gegevens beschikbaar zijn. Vlaanderen behoort tot deze groep.

Afstuderen in het onderwijs van universitair niveau doet men in Vlaanderen op ongeveer 23 jaar (mediaanleeftijd). In Finland en Denemarken is men 5 jaar ouder. Bij internationale vergelijking moet men echter rekening houden met internationale verschillen in de theoretische en werkelijke duur van de opleiding en het instapmoment van de jongeren in het hoger onderwijs.

AFGESTUDEERDEN HOGER ONDERWIJS

6.29 Percentage afgestudeerden hoger onderwijs ten opzichte van de referentiepopulatie op typische leeftijd van afstuderen volgens type programma, internationale vergelijking (1995-1996).
Bron: OND, OESO.

niet-universitair hoger onderwijs
 universitair onderwijs - lange theoretische duur
 voortgezet universitair onderwijs
 doctoraat of equivalent

6.7

Oriëntatie op de arbeidsmarkt

Het onderwijs moet jongeren voorbereiden op de arbeidsmarkt. De aansluiting op de arbeidsmarkt evolueert echter voortdurend. De kwalificaties die vandaag gegeerd zijn, kunnen morgen minder in trek zijn. Het is dan ook voor beleidsmensen van belang deze tendensen van nabij te volgen. Het geeft immers een beeld van de mate waarin het onderwijs inspeelt op de eisen van de arbeidsmarkt.

Het aantal inschrijvingen van schoolverlaters bij de VDAB steeg met 512 in 1997. Bij de mannen steeg het aantal inschrijvingen, bij de vrouwen daalde het aantal inschrijvingen lichtjes. Het aantal uitschrijvingen in 1998 neemt eveneens toe (+3.520), en die stijging is groter dan de stijging van het aantal inschrijvingen. Die toename zien we bij alle studieniveaus, behalve bij de vrouwelijke schoolverlaters met enkel een diploma lager onderwijs. Dit is echter een bijzonder kleine groep. De technisch-weten-

schappelijke richtingen, van welk niveau ook, scoren enorm gunstig. De artistieke richtingen scoren over het algemeen slecht, en dit eveneens op alle niveaus. De economische richtingen van het hoger onderwijs presteren beter dan het gemiddelde. De best presterende richting is licentiaat informatica waarvan slechts 3% van de ingeschreven werkzoekende schoolverlaters nog steeds geen werk gevonden had een jaar na de diploma-uitreiking. Opvallend is dat het hoger onderwijs van 1 cyclus een

AANDEEL INSCHRIJVINGEN PER STUDIENIVEAU

	MANNEN						VROUWEN						TOTAAL					
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1992	1993	1994	1995	1996	1997
LO	5,2	4,6	4,3	4,8	5,0	5,2	3,0	2,9	2,4	2,7	2,6	2,7	4,0	3,7	3,3	3,7	3,8	4,0
LS	17,3	13,8	12,1	12,3	11,9	11,5	10,1	8,6	7,8	8,3	7,9	7,6	13,3	11,2	9,9	10,3	9,8	9,5
HS	45,9	43,4	43,4	45,4	46,4	49,4	48,1	43,3	41,3	42,2	41,9	42,7	47,1	43,4	42,3	43,7	44,1	46,0
HOBU	22,8	28,5	30,0	27,8	27,3	24,8	29,4	35,4	38,3	36,6	37,1	36,7	26,5	32,0	34,2	32,3	32,3	30,8
UNIV	8,9	9,7	10,2	9,6	9,3	9,1	9,4	9,8	10,3	10,3	10,5	10,3	9,2	9,7	10,3	10,0	9,9	9,7

6.30 VDAB-inschrijvingen als werkzoekende schoolverlater: procentueel aandeel per studieniveau. Bron: VDAB.

AANDEEL VAN DE UITSTROOM PER STUDIENIVEAU

	MANNEN						VROUWEN						TOTAAL					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1993	1994	1995	1996	1997	1998
LO	62,6	56,2	55,4	52,3	46,4	53,3	52,9	48,5	43,4	41,3	43,8	43,1	58,5	53,2	51,1	48,3	43,0	49,8
LS	70,5	65,8	66,5	61,3	58,9	67,6	55,4	51,2	49,2	47,5	46,0	53,1	64,1	60,1	59,7	55,6	53,6	61,7
HS	83,0	78,0	81,5	78,0	78,1	84,5	74,3	69,8	71,4	68,7	70,2	77,3	78,0	73,8	76,6	73,4	74,2	81,1
HOBU	84,7	80,8	85,0	84,1	86,3	90,5	89,3	85,5	85,2	83,9	84,0	89,8	87,5	83,4	85,1	84,0	84,9	90,1
UNIV	83,3	76,4	79,6	79,3	81,5	86,9	83,2	76,8	79,8	78,3	79,5	85,9	83,2	76,6	79,7	78,8	80,4	86,3

6.31 VDAB-uitschrijvingen als werkzoekende schoolverlater: procentueel aandeel ten opzichte van de inschrijvingen per studieniveau, toestand in juni volgend op het jaar van het schoolverlaten. Bron: VDAB.

kleiner restpercentage heeft dan het hoger onderwijs van 2 cycli of de universiteiten. Bij de interpretatie van deze cijfers moet men echter rekening

houden met het feit dat niet alle schoolverlaters zich bij de VDAB komen inschrijven, wat de cijfers dreigt scheef te trekken.

VDAB - INSCHRIJVINGEN EN UITSCHRIJVINGEN PER STUDIEGEBIED (1)

		MANNEN		VROUWEN	
		INGESCHREVEN	UITGESCHREVEN	INGESCHREVEN	UITGESCHREVEN
		1997	1998	1997	1998
Hoger secundair beroeps	Paramedisch	117	87%	1980	83%
	Voeding	424	85%	361	82%
	Hout	941	84%	42	79%
	Mechanica	1.884	87%	26	81%
	Administratie	491	78%	1.855	76%
	Landbouw	206	86%	40	72%
Hoger secundair technisch	Paramedisch	43	95%	130	82%
	Mechanica	1372	91%	20	95%
	Voeding	187	88%	113	89%
	Drukken	127	85%	46	76%
	Inrichting van woningen	21	81%	29	66%
	Administratie	1.136	81%	1.887	81%

6.32 Opvolging van schoolverlaters van 1997 per studiegebied in het Vlaamse Gewest: hoger technisch en beroepssecundair onderwijs. De verwijzing (1) in de tabel wijst op de onvolledige opsomming; de verwijzing (2) slaat op een studiegebied met minder dan 20 ingeschreven schoolverlaters. Bron: VDAB.

VDAB - INSCHRIJVINGEN EN UITSCHRIJVINGEN PER STUDIEGEBIED (1)

		MANNEN		VROUWEN	
		INGESCHREVEN	UITGESCHREVEN	INGESCHREVEN	UITGESCHREVEN
		1997	1998	1997	1998
Hoger onderwijs (1 cyclus)	Industriële wetenschappen en technologie	1.236	95%	350	90%
	Handelwetenschappen en bedrijfskunde	1.549	92%	2.440	96%
	Biotechniek	25	92%	(2)	(2)
	Gezondheidszorg	349	90%	1.564	93%
	Sociaal-agogisch werk	320	89%	975	89%
	Onderwijs	602	88%	2.416	84%
Hoger onderwijs (2 cycli)	Industriële wetenschappen en technologie	1.056	95%	265	94%
	Handelwetenschappen en bedrijfskunde	239	91%	240	92%
	Toegepaste taalkunde	114	92%	338	93%
	Architectuur	103	83%	100	82%
	Productontwikkeling	24	79%	(2)	(2)
	Audiovisuele en beeldende kunst	201	63%	251	69%
Universitair onderwijs	Informatica	33	100%	(2)	(2)
	Chemie	57	93%	47	98%
	Econ. en toegepaste economische wet.	625	92%	437	94%
	Toegep. wetenschappen (burg. ingenieur)	283	95%	85	91%
	Wiskunde	31	97%	32	94%
	Farmacie	(2)	(2)	76	93%

6.33 Opvolging van schoolverlaters van 1997 per studiegebied in het Vlaamse Gewest: hoger onderwijs. De verwijzing (1) in de tabel wijst op de onvolledige opsomming; de verwijzing (2) slaat op een studiegebied met minder dan 20 ingeschreven schoolverlaters. Bron: VDAB.

GUNSTIGE EN ONGUNSTIGE STUDIEGEBIEDEN EN -RICHTINGEN

	GUNSTIG	ONGUNSTIG
HSA Rt = 25,2% Rm = 23,6% Rv = 27,0%	O.m. sport-wetenschappen, moderne talen-economie, wiskunde-economie, economische wetenschappen (2), klassieke talen	O.m. wetenschappen A, psycho-sociale wetenschappen (1), sociaal-technisch, moderne talen-Latijn (1), wetenschappen B (2)
HST Rt = 16,8% Rm = 13,8% Rv = 21,2%	Hout (254, -8%) O.m. houttechnieken Mechanica (1.392, -8%) O.m. autotechniek, mechanica, elektromechanica Elektriciteit (591, -7%) O.m. elektrotechnieken, elektriciteit	Reclame (23, +22%) O.m. publiciteitstekenen Kleding (102, +13%) O.m. mode en kleding, kleding Kunst (343, +11%) O.m. plastische kunst, artistieke vorming, kunst
HSB Rt = 18,9% Rm = 14,9% Rv = 22,6%	Transport (57, -12%) O.m. vrachtwagenchauffeur Bouw (313, -9%) O.m. renovatie en restauratie, bouw(bedrijf) Mechanica (1.910, -6%) O.m. koeltechniek, verwarmingsinstallatie	Kunst (47, +17%) Kleding (786, +15%) O.m. kleding, verkoop-retouche Schoonheidszorgen (566, +8%) O.m. haartooi, haarstylist
HO1C Rt = 9,4% Rm = 8,7% Rv = 9,7%	Handelwetenschappen (3.989, -4%) O.m. toegepaste informatica, accountancy-fiscaliteit, bedrijfsadministratie Industriële wetenschappen (1.586, -3%) O.m. chemie, elektromechanica, bouw, biochemie, elektronica Gezondheidszorg (1.913, -2%) O.m. ziekenhuisverpleegkunde, psychiatrische verpleegkunde, medisch laborant, vroedkunde	Muziek & Dramatiek (27, +24%) O.m. dramatische kunst Audiovisuele & beeldende kunst (27, +20%) O.m. plastische kunsten Architectuur (245, +14%) O.m. landschaps- en tuinarchitectuur, binnenhuiskunst
HO2C Rt = 11,9% Rm = 11,3% Rv = 12,9%	Industriële wetenschappen (1.321, -7%) O.m. ir. elektriciteit, ir. bouwkunde, ir. chemie, ir. elektromechanica Toegepaste taalkunde (452, -4%) O.m. vertaler Engels-Frans, Frans-Spaans, Duits-Engels, Engels-Spaans Handelwetenschappen (479, -3%) O.m. handels- en financiële wetenschappen, handelsingenieur, handelwetenschappen	Audiovisuele & beeldende kunst (452, +22%) O.m. vrije kunst, fotografie Muziek & Dramatiek (94, +13%) O.m. instrument Architectuur (203, +5%) O.m. interieurarchitectuur, architectuur
UNIV Rt = 13,7% Rm = 13,1% Rv = 14,1%	Informatica (37, -11%) O.m. lic. toegepaste informatica Chemie (104, -8%) O.m. lic. scheikunde-biochemie, lic. scheikunde Economie, TEW (1.062, -7%) O.m. handelingenieur, lic. (toegepaste) economische wetenschappen, lic. marketing, lic. bedrijfseconomie Toegepaste wetenschappen (368, -7%) O.m. ir. elektrotechniek-werktuigkunde-mechanica, ir. elektronica	Kunstgeschiedenis (106, +23%) Diergeneeskunde (51, +20%) O.m. veearts Wijsbegeerte (41, +18%) O.m. lic. wijsbegeerte Aardrijkskunde (45, +11%) O.m. lic. aardrijkskunde Geschiedenis (171, +10%) O.m. lic. geschiedenis

6.34 Opvolging van de schoolverlaters van 1997: gegevens per studiegebied/studierichting en gunstige en/of ongunstige doorstroming naar de arbeidsmarkt. Tussen haakjes de absolute aantallen en de afwijking t.o.v. het restpercentage. Bron: VDAB.

STUDIENIVEAU	Met vermelding van het restpercentage <i>R</i> waarbij: Rt = restpercentage totaal (mannen en vrouwen) na 1 jaar Rm = restpercentage mannen Rv = restpercentage vrouwen
Studiegebied	Met vermelding van het aantal inschrijvingen en de afwijking tegenover het gemiddeld restpercentage van dit niveau. Enkel de meest van het gemiddelde afwijkende gebieden werden weerhouden.
Studierichting	De meest in het oog springende studierichtingen van dit studiegebied.
(1)	Gunstig voor mannelijke schoolverlaters, ongunstig voor vrouwelijke.
(2)	Gunstig voor vrouwelijke schoolverlaters, ongunstig voor mannelijke.

6.8 Individuele oriëntatie

Er wordt steeds meer verwacht van de school en de leerkrachten. Niet enkel de individuele verwachtingen van een leerling of van de ouders worden groter. Ook de maatschappij formuleert ruimere en bredere verwachtingen naar het onderwijs toe. De indicatoren schoolkeuze, spijbelen, verschil tussen generaties en nascholing van leerkrachten verwijzen, rechtstreeks of onrechtstreeks, naar dit gegeven.

Schoolkeuze

Waarop baseren ouders hun schoolkeuze? In het lager onderwijs wordt kwaliteit vrij algemeen geassocieerd met een kindvriendelijke aanpak.

Voor het secundair onderwijs verschillen de verwachtingen naargelang van het opleidingsniveau van de ouders. Hoog opgeleide ouders hebben vooral oog voor de voorbereiding die de school geeft op

hogere studies, de sociale vorming en het leerkrachttenteam. Laag- en matig opgeleide ouders kijken vaker naar de (arbeidsmarkt)waarde van het diploma dat op de secundaire school kan behaald worden, de leerlingbegeleiding en de aanpak van spijbelen. Ook ideologie en levensovertuiging spelen een rol. Vooral in praktiserend-katholieke milieus en bij uitgesproken vrijzinnige ouders is dit een zwaarwegende factor.

DE 15 BELANGRIJKSTE MOTIEVEN BIJ DE KEUZE VAN EEN LAGERE SCHOOL

KEUZEMOTIEVEN	OPLEIDINGSNIVEAU	LAAG		MATIG		HOOG	
		N	%	N	%	N	%
Kwaliteit	Opvoedingsklimaat en sfeer zijn goed	42	44,7	105	57,7	138	62,2
	Kinderen voelen zich goed	51	54,3	103	56,6	131	57,2
	School heeft goed imago	41	43,6	102	56,0	109	49,1
	Er wordt volledig lager onderwijs gegeven	53	56,4	102	56,0	102	45,9
	Nadruk op leren samenwerken en respect	42	44,7	80	44,0	102	45,9
	Het is veilig op school	42	44,7	75	41,2	72	32,4
	Nadruk op lezen, schrijven, rekenen	36	38,3	76	41,8	68	30,6
	Directie bestuurt competent	24	25,5	64	35,2	75	33,8
	De school is bij veel mensen gekend	30	31,9	58	31,9	62	27,9
	Mening van ouders is er belangrijk	26	27,7	49	26,9	44	19,8
Levensbeschouwing	Ons kind wilde er graag naar school	26	27,7	48	26,4	50	22,5
	Het is een katholieke school	22	23,4	50	27,5	73	32,9
	Levensbeschouwing	22	23,4	50	27,5	79	30,3
Afstand en bereikbaarheid	Kind ging daar naar kleuterschool	34	26,2	86	47,3	99	44,6
	Afstand school - thuis	35	37,2	74	40,7	82	36,9

6.35 De 15 belangrijkste motieven bij de keuze van een lagere school (retrospectief), bij ouders met een kind in het tweede leerjaar lager onderwijs volgens opleidingsniveau (n = 509). De cijfers en percentages betreffen ouders die stelden dat het betreffende de schoolkeuze bij hen sterk of heel sterk beïnvloedde. Bron: OND, HIVA (KUL) en RUG.

DE 15 BELANGRIJKSTE MOTIEVEN BIJ DE KEUZE VAN EEN SECUNDAIRE SCHOOL

KEUZEMOTIEVEN	OPLEIDINGSNIVEAU		LAAG		MATIG		HOOG	
			N	%	N	%	N	%
Kwaliteit	Leren samenwerken en elkaar respecteren		51	62,2	120	70,2	183	78,9
	Vorbereiding op hogere studies		44	53,7	118	69,0	189	81,5
	Goed leerkrachtenteam		30	36,6	97	56,7	157	67,7
	Goede naam, reputatie van de school		46	56,1	96	56,1	110	47,4
	Veel aandacht voor leerlingen met problemen		46	56,1	82	48,0	94	40,5
	(Arbeidsmarkt)waarde van diploma		52	63,4	83	48,5	60	25,9
	Infrastructuur van de school		27	32,9	53	31,0	93	40,1
	Er wordt weinig gespijbeld		41	50,0	71	41,5	60	25,9
	Goed bestuur door directie		18	22,0	28	16,4	36	15,5
	Gemengd onderwijs		21	25,6	43	25,2	67	28,9
Levensbeschouwing	Vrij (katholiek) onderwijs		31	37,8	82	48,0	110	47,4
	Gemeenschapsonderwijs		20	24,4	22	12,9	19	8,2
	Officieel gesubsidieerd onderwijs		6	7,3	3	1,8	3	1,3
Afstand en bereikbaarheid	Afstand school - thuis		23	28,1	51	29,8	65	28,0
	Bereikbaarheid van de school		15	18,3	36	21,1	58	25,0

6.36 De 15 belangrijkste motieven bij de keuze van een secundaire school (prospectief), bij ouders met een kind in het zesde leerjaar lager onderwijs volgens opleidingsniveau (n = 496). De cijfers en percentages betreffen ouders die stelden dat het betreffende de schoolkeuze bij hen sterk of heel sterk beïnvloedde. Bron: OND, HIVA (KUL) en RUG.

Tenslotte vormen geografische nabijheid en bereikbaarheid van de school een automatische rem op de keuzemogelijkheden van de ouders.

Voor het secundair onderwijs leggen ouders de limiet bij een afstand van maximaal 15 kilometer. Voor het lager onderwijs kiezen de meeste ouders voor een school op hoogstens 3 kilometer van huis. Bij de keuze van een lagere school spelen naast bereikbaarheid nog andere praktische motieven (voor- en naschoolse opvang, warme maaltijden op school, bijkomende kosten, ...) een rol, vooral bij de lager geschoolde ouders.

Spijbelen

Het onderzoek naar schoolverzuim in het secundair onderwijs volgde tijdens het schooljaar 1998-1999 meer dan 33.000 leerlingen, waarvan ongeveer 31.000 uit het gewoon voltijds onderwijs. In 1998-1999 bedroeg de gemiddelde afwezigheidsduur in het gewoon voltijds secundair onderwijs 13,3 halve dagen. Dit betekent dat een gemiddelde leerling bijna anderhalve week per schooljaar niet op de schoolbanken zit. Ziekte was veruit de belangrijkste reden met 10,4 halve dagen. Alle andere geldige verantwoordingen waren goed voor 1,1 halve dag. De onwettige afwezigheden namen nog 1,8 halve dag voor hun rekening.

De verschillen tussen de opleidingen in het secundair onderwijs zijn groot. Zo zijn leerlingen uit het deeltijds onderwijs of uit het BUSO gemiddeld veel meer afwezig dan leerlingen uit het gewoon voltijds secundair onderwijs. Men is meer afwezig in de hogere leerjaren dan in de lagere. Leerlingen die het vorige schooljaar een C-attest behaald hebben, zijn veel meer afwezig dan leerlingen met een B-attest of een A-attest.

Leerlingen uit het BSO zijn gemiddeld meest afwezig. De verschillen met ASO zijn zeer groot. De kloof tussen leerlingen in de A- en de B-stroom van de eerste graad is verontrustend.

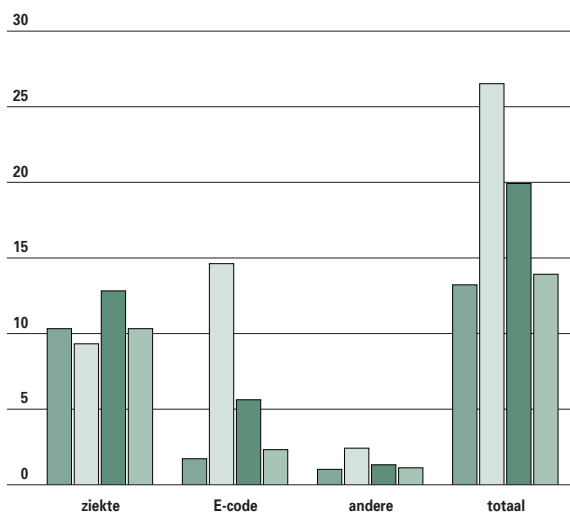
Net als voor de voorgaande schooljaren blijkt ook nu dat de gemiddelde afwezigheidsduur toeneemt naarmate de schoolse achterstand groter is.

Bij deze bevindingen is het belangrijk er op te wijzen dat de onderlinge verschillen in afwezigheidsduur tussen scholen groot zijn.

Diploma's van ouders

Eén van de factoren die het opleidingsniveau van het individu duidelijk beïnvloedt, is de opleiding die de ouders genoten hebben. Voor Vlaanderen blijkt dat van de 16- tot 65-jarigen die een diploma hoger onderwijs behaalden ook ongeveer de helft van hun ouders een diploma hoger onderwijs hadden. Als de

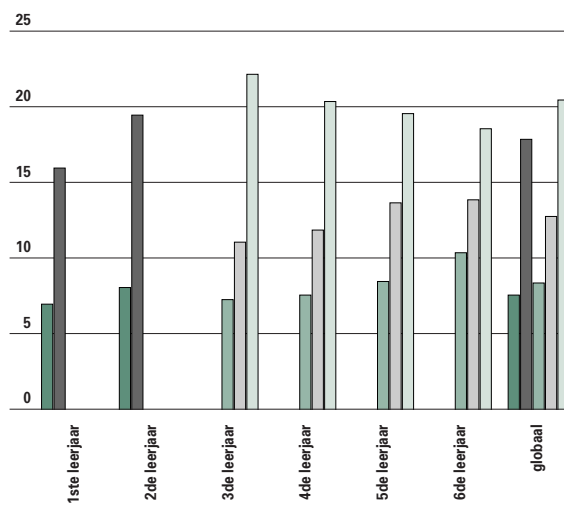
AFWEZIGHEIDSDUUR

6.37 Gemiddelde afwezigheidsduur (in halve dagen) naar reden van afwezigheid in het secundair onderwijs (1998-1999). Bron: OND.

voltijs
deeltijs
BUSO
globaal

AFWEZIGHEIDSDUUR

6.38 Gemiddelde afwezigheidsduur (in halve dagen) naar onderwijsvorm en leerjaar in het voltijds secundair onderwijs (1998-1999). Bron: OND.

A-stroom
B-stroom
ASO
TSO
BSO

ouders een hogere opleiding genoten, heeft het kind 3 keer meer kans om eveneens een hogere opleiding te voltooien dan iemand waarvan de ouders geen hoger secundair onderwijs hebben voltooid. Dit cijfer verschuift met de generaties: een 46- tot 55-jarige Vlaming heeft 4 keer meer kans. Voor de generatie 26-tot 35-jarigen is deze ratio gedaald tot 2,6. Voor deze jongere generatie kan men dus concluderen dat het bereikte studieniveau van de ouders in mindere mate een doorslaggevende rol speelde dan voor de oudere generaties. Hierbij moet wel de nuancering gemaakt worden dat de scholingsgraad van de bevolking over de generaties heen is toegenomen.

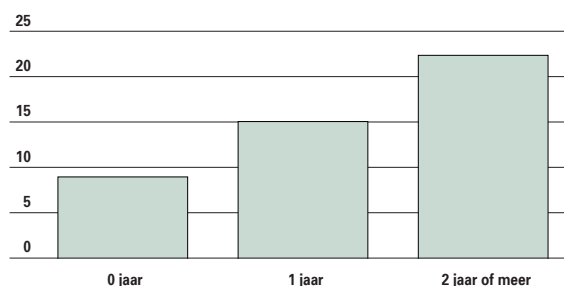
Ook internationaal is er een duidelijke samenhang tussen het opleidingsniveau van een individu en dat van de ouders.

Vlaanderen behoort naast Nederland, Zwitserland en de Verenigde Staten tot die landen die er in slagen (althans voor de jongere generaties) om deze samenhang enigszins te doorbreken, of althans toch te verminderen. Een mogelijke verklaring hiervoor is de democratisering van het hoger onderwijs, waardoor de instroom in het hoger onderwijs gemakkelijker is geworden.

Nascholing van leerkrachten en directies

De nascholing van leerkrachten en directies werd in 1996 grondig hertekend. De belangrijkste wijziging

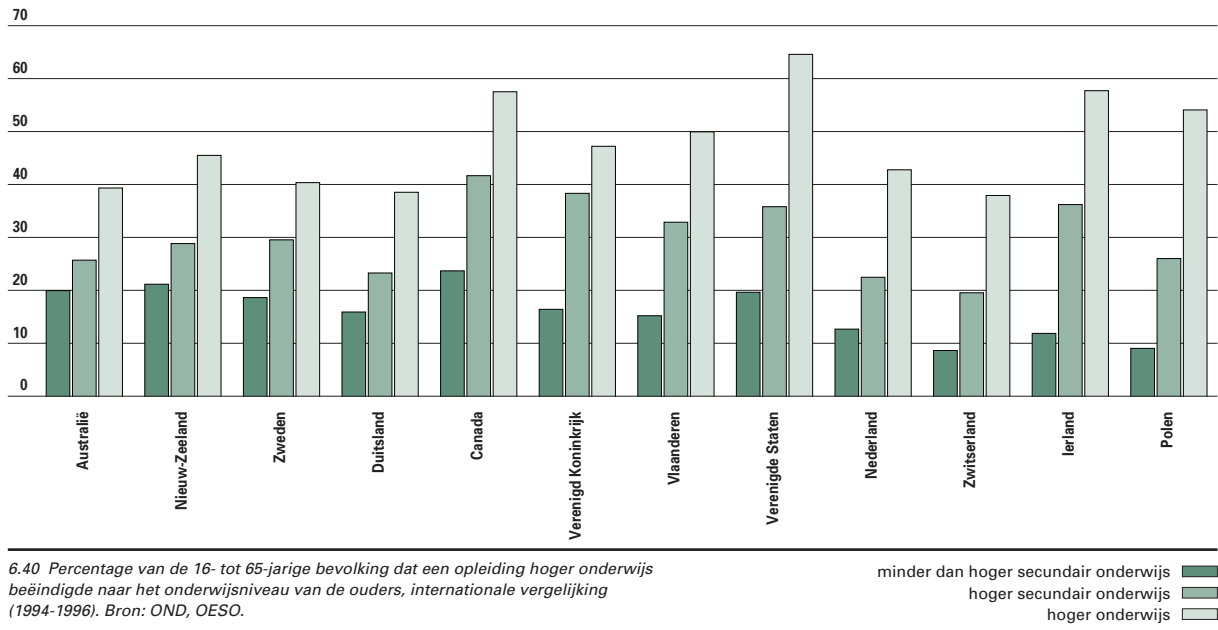
AFWEZIGHEIDSDUUR

6.39 Gemiddelde afwezigheidsduur (in halve dagen) naar schoolse achterstand in het voltijds secundair onderwijs (1998-1999). Bron: OND.

is de overgang van aanbodgestuurde navorming naar hoofdzakelijk vraaggestuurde nascholing. Zowel de organisatie als de financiering van de nascholing in het basis- en secundair onderwijs werd herzien. Scholen en inrichtende machten moeten sinds 1996 een nascholingsplan neerschrijven. De Vlaamse overheid stelt daar middelen tegenover. Globaal genomen lijken de basisscholen tevreden over het nascholingsaanbod: een meerderheid vindt dit aanbod zowel naar vorm als naar inhoud goed afgestemd op hun behoeften. De meeste scholen vinden de kostprijs wel hoog tot zeer hoog. Niettemin beoordeelt een meerderheid van scholen de prijs-kwaliteitverhouding toch nog vrij gunstig. Alhoewel scholen doorgaans vinden dat de informa-

OPLEIDING HOGER ONDERWIJS BEËINDIGD NAAR OPLEIDINGSNIVEAU VAN DE OUDERS

tie die zij krijgen ruim voldoende is, heeft een aantal scholen het moeilijk met een 'overaanbod van nascholing'. Het ontbreekt hen vaak aan betrouwbare informatie om de kwaliteit van het uitgestrekte aanbod goed te kunnen inschatten.

45% vindt de nieuwe (nascholings)regeling een duidelijke verbetering, 17% ziet geen voordelen en 38% heeft gemengde gevoelens en spreekt over zowel voor- als nadelen.

De twee meest frequent opgenoemde voordelen zijn de keuzevrijheid en de mogelijkheid voor de school om met de nascholing aan te sluiten bij de eigen behoeften.

De belangrijkste nadelen zijn volgens hen het kleine budget dat voor nascholing beschikbaar is - gekoppeld aan de hoge prijzen - en de grote problemen die scholen ondervinden om leerkrachten te vervangen zodat ze nascholing tijdens de schooluren kunnen volgen. In het bijzonder voor teamgerichte nascholing vormt dit een hinderpaal. Bovendien wegen deze nadelen extra zwaar voor kleinere scholen.

6.9

Levenslang leren

Steeds vaker wordt het reguliere onderwijsstelsel gezien als een aanzet tot 'een leven lang leren'. Hiermee bedoelt men onderwijs en vorming tijdens de gehele loop van het leven, zowel in het formele als in het niet-formele leermilieu. Een brede waaier van onderwijs-, vormings- en opleidingsmogelijkheden laat mensen niet enkel toe om zich individueel verder te ontplooiën maar biedt hen ook de kans om hun arbeids- of promotiekansen te verhogen.

Permanente vorming

1 Deeltijds kunstonderwijs

Het deeltijds kunstonderwijs telde in 1998-1999 138.264 inschrijvingen. Dit is eens te meer een stijging, nu met ruim 2%. Het deeltijds kunstonderwijs wordt aangeboden in 166 instellingen, waarvan 101 voor Muziek, Woordkunst en Dans en 65 voor Beeldende Kunst. In 87% van de gevallen wordt het ingericht door de gemeente- en stadsbesturen.

2 Sociale promotie en tweedekansonderwijs

Een aantal jongvolwassenen en volwassenen heeft in het verleden zijn opleiding niet voltooid. In het schooljaar 1998-1999 schreven zich 158.819 cursisten in.

Het onderwijs voor sociale promotie (OSP) biedt hen de kans om alsnog het diploma te halen van het secundair onderwijs of hoger onderwijs van het korte type. Het tweedekansonderwijs is hierin een bijzondere vorm. De lessen bereiden voor op de examens ASO/TSO die de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap afneemt.

Daarnaast geeft het OSP de kans aan diegenen die reeds een diploma bezitten om hun kennis en bekwaamheden te verruimen, uit te diepen of te actualiseren om op die manier beter in te spelen op de behoeften van de arbeidsmarkt.

Een ander oogmerk van het OSP is het vergroten van de talenkennis van de bevolking. Naast taalonderricht in de Europese en niet-Europese talen biedt het OSP ook de mogelijkheid aan de allochtone

bevolking om zich bij te scholen in het Nederlands. Ongeveer 40% van het totaal aantal cursisten is ingeschreven in de studierichting talen.

Tot slot wil het OSP ook kansen bieden voor persoonlijke ontplooiing en maatschappelijke integratie. Onze samenleving wordt steeds complexer en stelt voortdurend hogere eisen aan elk individu. Het OSP beoogt een verhoging van het maatschappelijk redzaamheidsniveau van elke cursist.

In het schooljaar 1998-1999 zijn er 172 instellingen die secundair onderwijs voor sociale promotie aanbieden. Voor de opleidingen op het niveau van het hoger onderwijs voor sociale promotie kan men in 69 instellingen terecht.

Het OSP kan georganiseerd worden volgens het klassieke stelsel waarbij de opleidingen minstens één of meerdere leerjaren omvatten. Daarnaast bestaan er modulaire opleidingen waarbij de leerstof verdeeld wordt in een aantal modules die de cursist in staat stellen zelf het tempo van zijn studies te bepalen. In het secundair onderwijs voor sociale promotie volgt 34% van de cursisten een modulaire opleiding; in het hoger onderwijs voor sociale promotie 29% van de cursisten.

3 Afstandsonderwijs

Het afstandsonderwijs biedt aan volwassenen de mogelijkheid om op basis van begeleidde zelfstudie aan (bij)scholing en (na)vorming te doen. Deze vorm van onderwijs wordt kosteloos verstrekt. Het afstandsonderwijs maakt individueel studeren mogelijk. Dit type van onderwijs komt het meest tegemoet aan de levenssituatie van de volwassene. Hij hoeft niet naar een centrum toe: het overbrugt afstanden. Het is spreikbaar in tijd en vooral zeer

DEELNAME AAN PERMANENTE FORMING

	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999
Deeltijds kunstonderwijs (1)						
Beeldende kunst	41.190	43.553	44.534	45.456	46.233	48.205
Muziek, woordkunst en dans	86.950	88.407	90.036	89.851	89.108	90.059
Onderwijs voor sociale promotie (2)						
Secundair onderwijs voor sociale promotie						
Traditioneel stelsel	46.615	45.798	43.290	40.709	38.288	37.694
Talen	55.577	54.904	53.729	54.134	54.009	57.125
Modulair stelsel (2de semester)	19.589	23.594	27.313	32.704	40.344	49.057
Hoger onderwijs voor sociale promotie						
Traditioneel stelsel	10.102	9.953	9.801	9.566	9.888	10.609
Modulair stelsel (2de semester)	3.851	4.149	4.018	3.737	4.228	4.334
Afstandsonderwijs (3)	23.309	25.727	25.488	25.520	30.025	23.887
Basiseducatie (4)	11.825	12.842	13.288	13.590	14.779	16.902

6.41 Evolutie van het aantal cursisten in de door het departement Onderwijs georganiseerde opleidingen in het kader van de permanente vorming (schooljaar 1993-1994 t.e.m. schooljaar 1998-1999). Bron: OND.

(1) De telling in het deeltijds kunstonderwijs is gebaseerd op het aantal financierbare leerlingen (1/2/199x). Wie meer dan één studierichting volgt, wordt meer dan éénmaal geteld.

(2) In de gegevens van het onderwijs voor sociale promotie zijn voor het modulair stelsel de gegevens van het 2de semester inbegrepen.

(3) In afstandsonderwijs worden de cursisten geteld per kalenderjaar (m.a.w. de gegevens weerhouden in de kolom 'schooljaar 1993-1994' refereren aan het kalenderjaar 1993, enz.

(4) In basiseducatie spreekt men over werkjaren i.p.v. schooljaren.

flexibel. De cursist heeft zijn studietempo helemaal zelf in handen.

Door het opstarten van een nieuw cursistenbeheersysteem in de loop van 1998, en het afschaffen van diverse verouderde cursussen waarvoor geen nieuwe inschrijvingen meer aanvaard werden, was er in de loop van 1998 een terugval van het aantal inschrijvingen.

Ondertussen werden diverse cursussen vernieuwd en heropgestart, wat een positieve invloed moet hebben op het aantal cursisten.

4 Basiseducatie

Basiseducatie mikt op de laaggeschoolde volwassenen die hun gebrek aan opleiding, het gevoel niet mee te kunnen, hun achterstelling op de arbeidsmarkt willen wegwerken. In Vlaanderen zijn er 29 centra voor basiseducatie. Zij kregen in 1998 15% meer inschrijvingen.

5 VDAB

De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) heeft als opdracht het onevenwicht op de arbeidsmarkt weg te werken door een aangepast opleidingsaanbod voor werknemers en werkzoekenden. In 1998 organiseerde de VDAB 75.275 opleidingen in de eigen centra. Dit is

een stijging van 2.682 opleidingen in vergelijking met het voorgaande jaar.

Het aantal opleidingen voor 1998 in samenwerking met scholen, vzw's, ondernemingen en beroepssectoren bedraagt 24.825.

6 VIZO

Het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO) is de Vlaamse openbare instelling die zich richt op (toekomstige) zelfstandigen en KMO's. De opdracht van het VIZO is erg ruim: van opleiding en advies tot promotie van de KMO en de vormgeving. De cursussen worden voor het overgrote deel gegeven in 22 regionale opleidingsplaatsen (VIZO-centra).

Een eerste reeks vormingsactiviteiten richt zich op de leerjongeren.

In 1998-1999 volgden 7.884 cursisten een cursus maatschappijgerichte vorming en 8.563 een beroepsgerichte vorming.

Een tweede reeks richt zich tot (jong)volwassenen die zich willen vestigen of juist gevestigd hebben en bij het VIZO een twee- of driejarig programma volgen in een van de ruim 300 verschillende ondernemingsopleidingen.

In 1998-1999 schreven zich 12.649 cursisten in voor een van de vele vormen van bedrijfsbeheer en 19.436 voor de opleiding beroepskenis.

BUDGET PERMANENTE VORMING

	1989	1991	1993	1995	1997	1999
Onderwijs voor sociale promotie	2.597,1	2.673,5	2.955,9	3.510,0	3.819,6	4.260,7
Afstandsonderwijs	80,4	82,7	40,5	40,7	41,3	75,8
Basiseducatie		219,4	344,8	458,4	514,7	601,2
Deeltijds kunstonderwijs	2.350,4	2.878,9	3.431,9	3.896,2	4.312,3	4.610,8

6.42 Evolutie van het budget door het departement Onderwijs besteed aan permanente vorming (1989-1999). Bron: OND.

Daarnaast organiseert het VIZO bijscholing voor wie zijn bedrijfskennis wil bijschaven, specifiek KMO-gerichte taalcursussen en - in samenwerking met hele reeks partners zoals beroepsorganisaties - een breed gamma aan studiedagen en seminars.

7 Landbouwworming

De naschoolse landbouwworming bestaat uit cursussen, stages en korte vormingsactiviteiten, voor landbouwers in hoofd- of bijberoep, hun werknemers en de meewerkende gezinsleden.

Sinds 1996 is de stage verplicht voor beginnende landbouwers die geen volledige landbouwopleiding in het dagonderwijs gevolgd hebben en investeringssteun willen ontvangen.

Voordrachten voor de landbouw-hobbyisten worden eveneens gesubsidieerd.

In 1998 werden 5.414 cursisten, 296.887 deelnemers aan korte vormingsactiviteiten en 365 stages geteld.

Budgetten

Meer leerlingen en cursisten betekent ook jaarlijks meer financiële middelen: 9,6 miljard frank in 1999. Tussen 1989 en 1999 steeg dit budget met 4,6 miljard frank. Het budget dat de Vlaamse overheid uittrok voor het afstandsonderwijs, kende tussen 1991 en 1993 een halvering.

Deze op het eerste gezicht spectaculaire daling is evenwel te wijten aan de overheveling van de budgetten 'open hoger onderwijs' van het afstandsonderwijs naar het hoger onderwijs.

In dezelfde 'sector' is tussen 1997 en 1999 een opmerkelijke verhoging van de middelen merkbaar. Door de vernieuwingen die binnen het afstandsonderwijs aangevat werden, kon een groter aantal cursisten aangetrokken worden en dit onder meer als gevolg van een professioneel uitgewerkte marketing-campagne.

Tevens werden nieuwe cursussen ontwikkeld en werden bestaande cursussen herwerkt.

6.10 Vlaams wetenschapsbeleid

Het wetenschapsbeleid bekijken we aan de hand van de budgetten die de Vlaamse overheid vrijmaakt. We brengen de geldstroom naar de diverse onderzoekscentra in kaart en vergelijken ook even met de investeringen bij onze belangrijkste handelspartners. Indicatoren voor het wetenschappelijke peil van de Vlaamse research vormen de octrooiaanvragen, de publicaties en het gemiddeld aantal keren dat een Vlaamse publicatie geciteerd wordt.

Vlaams Wetenschapsbeleid

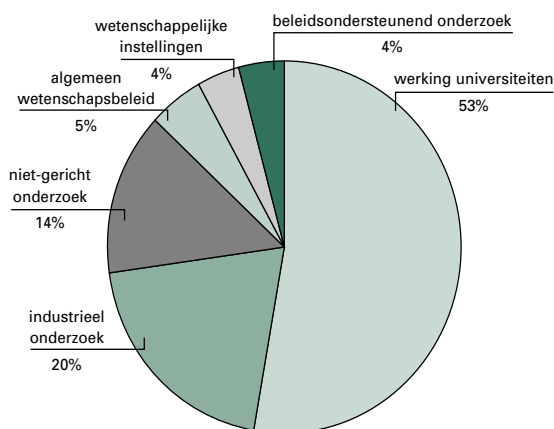
In 1999 werd door de Vlaamse overheid 44,7 miljard frank vrijgemaakt voor wetenschapsbeleid.

Tijdens de voorbije legislatuur steeg de begroting voor wetenschapsbeleid elk jaar met twee miljard frank. De helft van de begroting bestaat uit werkingstoelagen van 'universiteiten en daarmee gelijkgestelde instellingen', maar de aangroei van de werkingstoelagen voor de universiteiten ligt wel onder het gemiddelde groeitempo.

De kleinere kredieten voor 'algemeen wetenschapsbeleid', 'wetenschappelijke instellingen' en 'beleids-ondersteunend onderzoek' kennen anderzijds een forse stijging. Voor 'wetenschapsbeleid' gaat het zelfs bijna om een verzevenvoudiging.

Van de 44,7 miljard frank gaat 23,4 miljard frank naar onderzoek en ontwikkeling (O&O). Niet alleen de Vlaamse, maar ook de federale overheid en

VERDELING BUDGET WETENSCHAPSBELEID 1999

6.44 Verdeling Vlaams budget voor Wetenschapsbeleid (44,7 miljard BEF).
Bron: Speurgids 1999, p. 127.

VLAAMS BUDGET VOOR WETENSCHAPSBELEID

		1995	1996	1997	1998	1999
Budget voor wetenschap, technologie en innovatie ('eigenlijke' begroting) (1)	Budget	8.829	10.954	13.152	15.230	17.437
	% van totale begroting	1,72	2,09	2,38	2,70	2,96
Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid (2)	Budget	32.589	36.008	38.050	40.890	44.668
	% van totale begroting	6,36	6,86	6,92	7,26	7,60

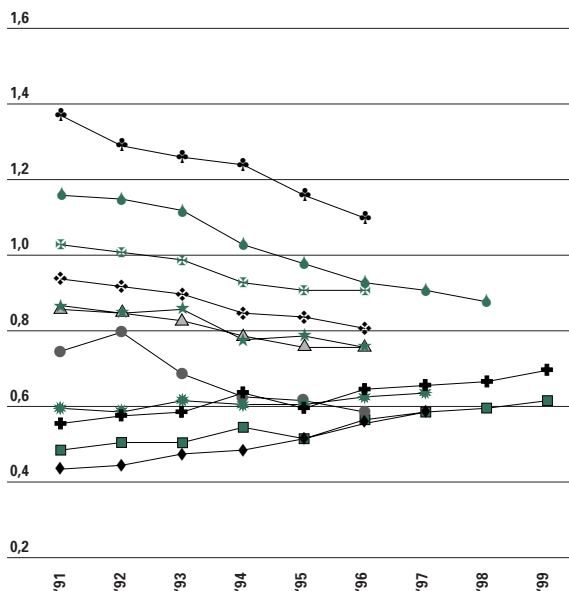
6.43 Evolutie budget voor wetenschapsbeleid, technologie en innovatie en als onderdeel van de begroting van de Vlaamse regering, in miljoenen BEF.
Bron: (1) VRWB 1999, p. 65; Vlaams Indicatorenboek Wetenschap, Technologie en Innovatie 1999, p. 24; (2) Speurgids 1999, p.127; APS-bewerking.

EVOLUTIE VERDELING BUDGET WETENSCHAPBELEID

	1995	1999	INDEX
Wetenschapsbeleid	296,5	2.065,4	697
Wetenschappelijke instellingen	775,2	1.838,5	237
Industrieel onderzoek	4.915,6	8.982,9	183
Beleidsondersteunend onderzoek	1.025,4	1.830,8	179
Niet-gericht onderzoek	3.600,2	6.338,5	176
Werking universiteiten	21.975,9	23.612,3	107
Totaal	32.588,8	44.668,4	137

6.45 Evolutie verdeling budget Wetenschapsbeleid 1995-1999, in lopende prijzen in miljoenen BEF. Index 1995 = 100.
Bron: Speurgids 1999, p.127 en APS-bewerking.

OVERHEIDSKREDIETEN VOOR O&O

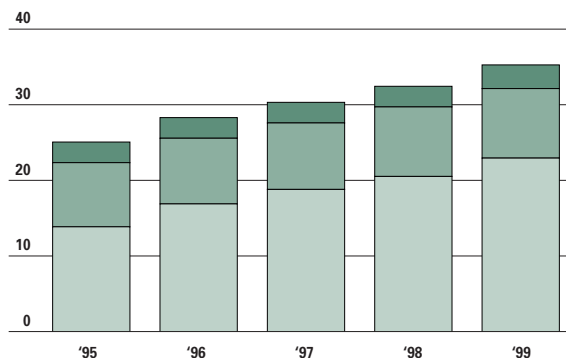

6.46 Evolutie van de overheidskredieten voor O&O als % van het BBP(R), voor België, Vlaanderen, zijn vijf belangrijkste handelspartners, de EU, de VS en Japan. Het cijfer voor België gaat uit van een O&O-aandeel van 43% in de werkingstoelagte voor de universiteiten. Het cijfer voor Vlaanderen gaat uit van een aandeel gelijk aan 25%. Ter vergelijking wordt ook de ontwikkeling getoond bij een aandeel gelijk aan 43%.
Bron: VRWB 1999, p.93.

België (43%)
Vlaanderen (25%)
Vlaanderen (43%)
Duitsland
Ver. Koninkrijk
Frankrijk
Italië
Nederland
Ver. Staten
Japan
EU-15

de Europese Unie maken O&O-fondsen vrij. Samen leverde dat in 1999 een bedrag op van ruim 35 miljard frank. Het Vlaamse aandeel hierin gaat in stijgende lijn en maakt 66% uit van het totale bedrag. In 1995 ging 0,5% van het Vlaamse Bruto Binnenvlands Product per Regio naar O&O, in 1999 was dit al 0,6%. Als we de overheidsinspanning internationaal vergelijken, dan gaat de stijging van het aandeel van O&O (uitgedrukt in percentage van het BBPR)

OVERHEIDSKREDIETEN VOOR 'ONDERZOEK & ONTWIKKELING'

6.47 Evolutie van overheidskredieten voor 'Onderzoek & Ontwikkeling' in Vlaanderen vanwege de Vlaamse, federale en de Europese overheden, 1995-1999. Benaderende berekening, in miljard BEF. M.b.t. de kredieten van de Vlaamse overheid wordt aangenomen dat 25% van de werkingmiddelen voor de universiteiten bestemd is voor O&O. Van de O&O-kredieten van de federale kredieten is het aandeel voor Vlaanderen geraamd volgens de verdeelsleutels: 28,5% van ESA-kredieten (volgens VRWB-berekening) en 56% van de overige kredieten (vastgestelde verdeelsleutel IMCWB). EU-kredieten zijn geraamd op basis van de berekende return van 2,58% voor het Derde Kaderprogramma.
Bron: VRWB 1999, p. 92.

in Vlaanderen tegen de trend in. Niettemin blijft het nog onder het EU-gemiddelde.

In 1998 zouden de Vlaamse bedrijven naar schatting 1,5% van het BBPR aan O&O gespenseerd hebben. Bijgeteld bij de overheidsbestedingen komen we zo tot 2,1%. Hiermee wordt het streefdoel van 'minstens 2%', vooropgesteld door de Vlaamse overheid aan het begin van de vorige legislatuur, bereikt.

Ruimteonderzoek

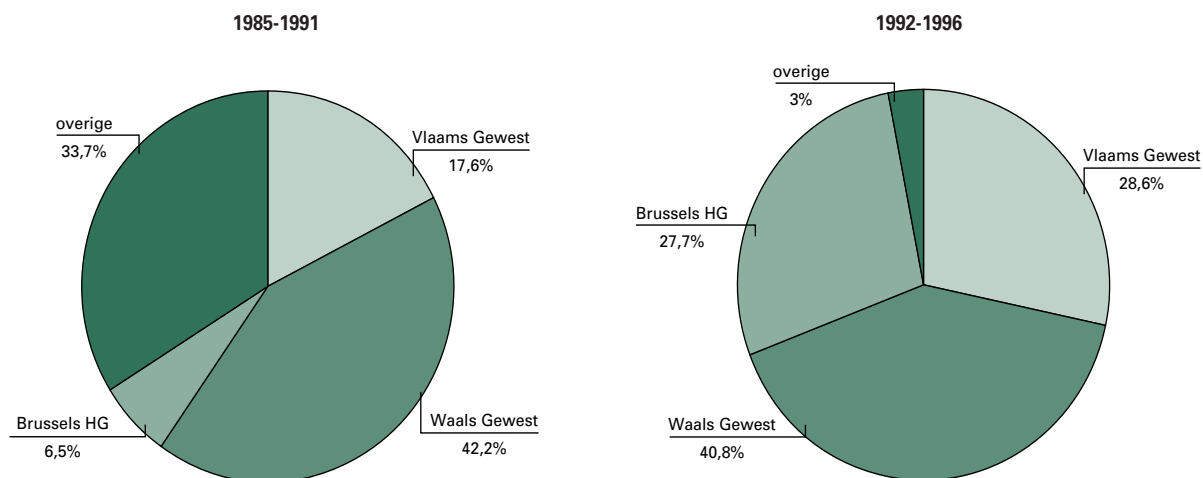
Zowat de helft van de federale O&O-fondsen waarop Vlaamse onderzoekers aanspraak kunnen maken, gaat naar ruimtevaartprogramma's. In 1999 bedroeg de Belgische bijdrage aan ESA 5,9 miljard frank. ESA hanteert het principe van 'juste retour', wat maakt dat de ESA voor hetzelfde bedrag bestellingen in België plaatst.

In hoofdzaak gaat het om industriële ontwikkelingsopdrachten, met in Vlaanderen Alcatel Bell als hoofdrolspeler. Traditioneel scoort het Vlaamse Gewest eerder zwak in de participatie aan de ESA-ruimtevaartprogramma's, maar een kentering ten goede is merkbaar.

Universitair onderzoek

O&O aan de universiteiten wordt door de Vlaamse overheid gefinancierd via twee bronnen. De eerste

REGIONALE VERDELING VAN DE BELGISCHE ESA-RETURN

6.48 Evolutie van de regionale verdeling van de Belgische ESA-return, periode 1985-1991 en 1992-1996. Bron: VRWB 1997, p.46; Vlaams Indicatorenboek Wetenschap, Technologie en Innovatie, p.126-127.

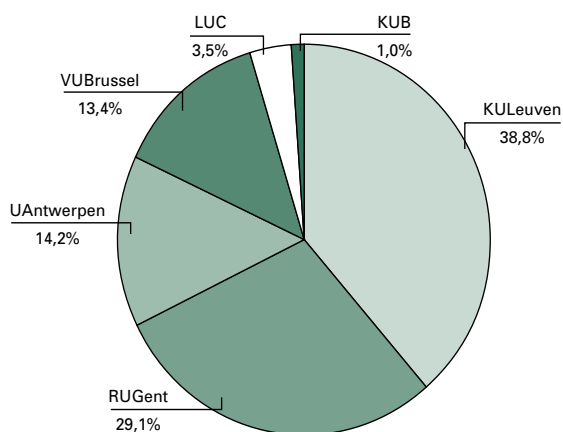
bron bestaat uit een kwart van de werkingskredieten. Voor 1999 is deze 'eerste geldstroom' goed voor 4,9 miljard frank.

De 'tweede geldstroom' wordt gefinancierd door het 'Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek', het 'Bijzonder Onderzoeksfonds' en de specialisatiebeurzen van het 'Vlaams Instituut voor bevordering van het Wetenschappelijk Technologisch Onderzoek in de industrie'.

De aangroei sinds 1995 bedraagt hier 76%. In 1999 gaat het om een bedrag van ruim 6,3 miljard frank.

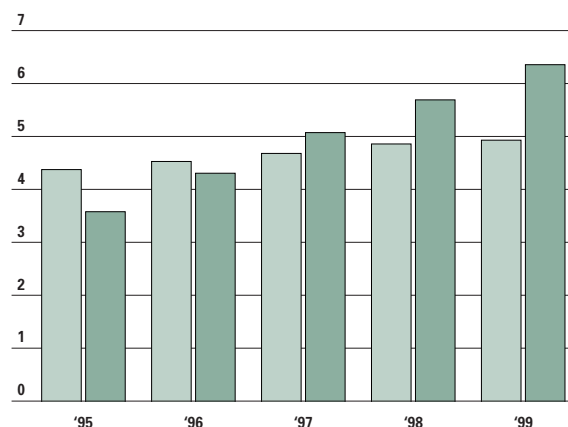
De verhoogde toelage aan het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek zorgde ervoor dat jaarlijks ongeveer 150 aspirant-doctorandi aangehouden worden met een beurs voor vier jaar. Streefdoel is een bestand van 600 doctorandi. De meeste aspirant-doctorandi bekwamen zich in de medische of in de exacte wetenschappen. Het zijn ook de richtingen die het grootste aantal post-doctoraal onderzoekers tewerkstellen. De toegepaste wetenschappen tellen duidelijk minder vorsers.

WERKINGSUITKERINGEN UNIVERSITEITEN 1999

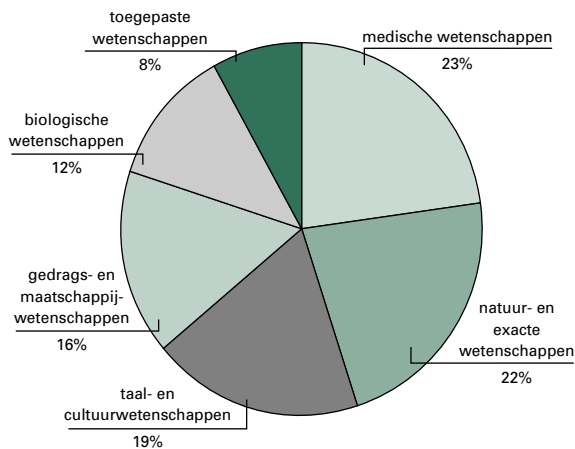
6.49 Verdeling van 19,7 miljard BEF 'universitaire werkingstoelagen' in 1999. Bron: Speurgids 1999, p. 120.

O&O KREDIETEN UNIVERSITEITEN

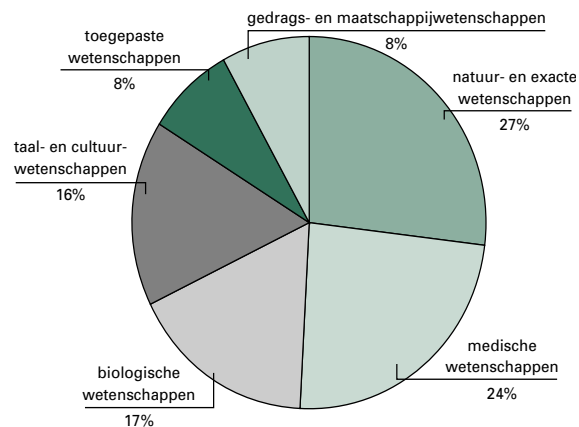
6.50 Evolutie O&O-kredieten voor universiteiten, in lopende prijzen in miljard BEF. Bron: Speurgids 1999, p. 118-121.

ASPIRANT-DOCTORANDI PER WETENSCHAPSSECTOR 1998

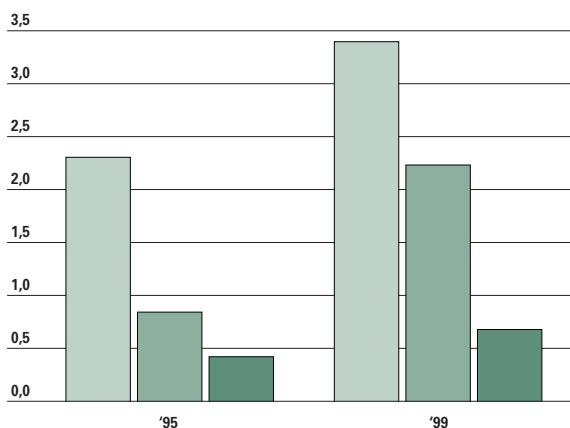
6.51 Verdeling aspirant-doctorandi per wetenschapssector, 1998.
Bron: Speurgids 1999, p. 135.

POST-DOCTORAAL ONDERZOEKERS PER SECTOR 1998

6.52 Verdeling post-doctoraal onderzoekers per wetenschapssector, 1998.
Bron: Speurgids 1999, p. 136.

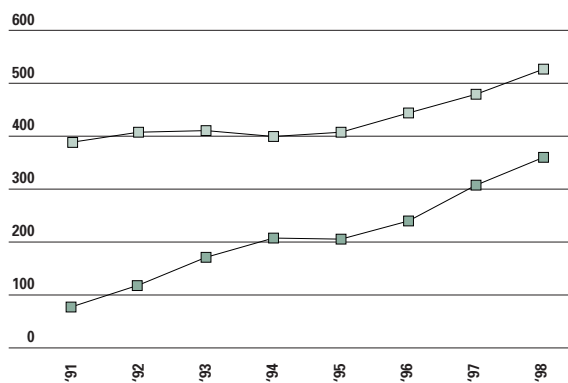
NIET-GERICHT ONDERZOEK AAN DE UNIVERSITEITEN

6.53 Evolutie van de componenten van het niet-gericht onderzoek aan de universiteiten, in lopende prijzen in miljard BEF.
Bron: Speurgids 1999, p. 118.

FWO-Vlaanderen
Bijzonder Onderzoeksfonds
IWT-specialisatiebeurzen

FWO-MANDATENBESTAND

6.54 Evolutie van het mandatenbestand (cijfers op 1 oktober).
Bron: Speurgids 1999, p. 135.

aspirant
post-doctoraal

Programma beleidsgericht onderzoek

Een recente ontwikkeling vormt het 'Programma Beleidsgericht Onderzoek'. Dit onderzoek moet de Vlaamse overheid in staat stellen om beter geïnformeerd het eigen beleid uit te stippelen. De onderzoekopdrachten komen in hoofdzaak terecht in de humane wetenschappen, maar er is ook aandacht voor milieu en gezondheid.

Onderzoek in de industrie

De werkgelegenheid in 'hoogst technologische industriële sectoren' is een indicator voor het O&O-peil in de industrie. Vlaanderen scoort hier bijzonder goed.

Met 4,1% van de totale werkgelegenheid in de hoogst technologische industriële sectoren plaatst de regio zich als derde binnen de 77 Europese regio's. De Vlaamse overheid wil de O&O binnen de industrie verder stimuleren.

Op de begroting 1999 stond 9 miljard frank ingeschreven voor 'onderzoek en ontwikkeling van nieuwe technologieën ten behoeve van het

PROGRAMMA BELEIDSGERICHT ONDERZOEK

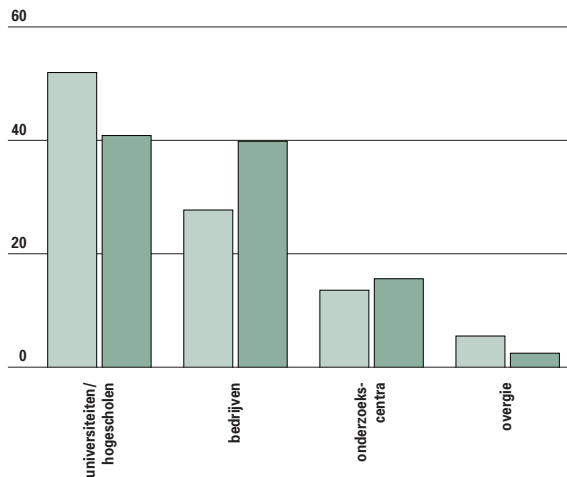
	1997	1998	1999
1. Kenmerken			
Totaal budget	400	450	473
Budget voor 'milieu en gezondheid'		50	50
Budget voor 'longitudinaal onderzoek'		50	200
Maximum krediet per project		15	50
Looptijd	1-3 jaar	1-3 jaar	1-5 jaar
Lancering	okt. '97	okt. '98	juli '99
2. Respons			
Aantal onderzoeksthema's	64	71	57
Aantal ingediende projecten	169	153	103
Aantal goedgekeurd	57	48	

6.55 Programma Beleidsgericht onderzoek, budgetten in miljoen BEF.
Bron: WIM-AWI, mededeling.

bedrijfsleven'. Dat is ruim 4 miljard meer dan in 1995.

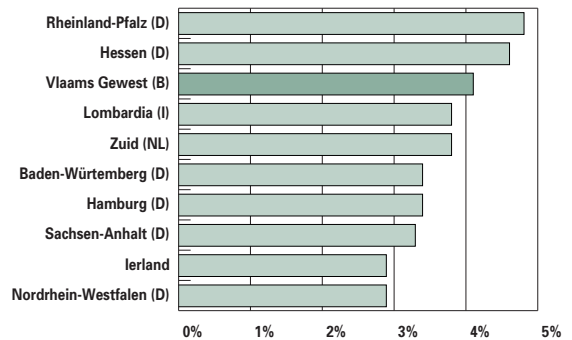
De belangrijkste gegadigden zijn het Vlaams Instituut voor bevordering van het Wetenschappelijk Technologisch Onderzoek in de industrie en het daarmee verbonden 'Fonds tot bevordering van het Industrieel Onderzoek in Vlaanderen'. Daarna volgen de Vlaamse onderzoeksinstituten.

VLAAMSE DEELNAME AAN HET DERDE KADERPROGRAMMA

6.57 Verdeling van de Vlaamse deelname aan het Europese Derde Kaderprogramma voor Onderzoek en Ontwikkeling (1990-1994) volgens type actoren en verdeling van de toelagen onder de verschillende types actoren, in %. Bron: M. Oleo en M. Luwel, Het Europese Derde Kaderprogramma voor Onderzoek en Ontwikkeling, pp. 21-22.

HOOGST TECHNOLOGISCHE INDUSTRIESECTOREN

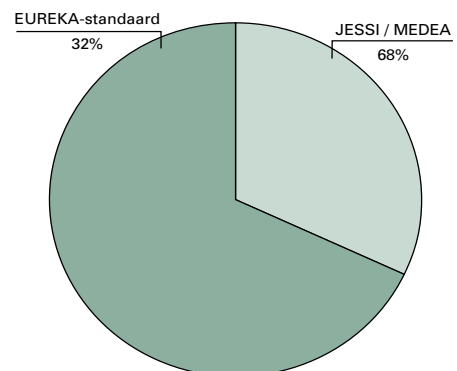
6.56 Het aandeel van de hoogst technologische industriesectoren in de totale werkgelegenheid in 1995. De Top-10 regio's van Europa (NUTS 1).
Bron: Vlaams Indicatorenboek Wetenschap, Technologie en Innovatie, p. 53.

Deelname aan Europese programma's

Het Vijfde Kaderprogramma, dat in 1998 van start ging, maakt een Europees budget vrij van 603 miljard frank. Het is niet eenvoudig om de Vlaamse ontvangsten uit de Europese kaderprogramma's af te leiden, vermits de Europese Unie enkel nationale gegevens ter beschikking stelt.

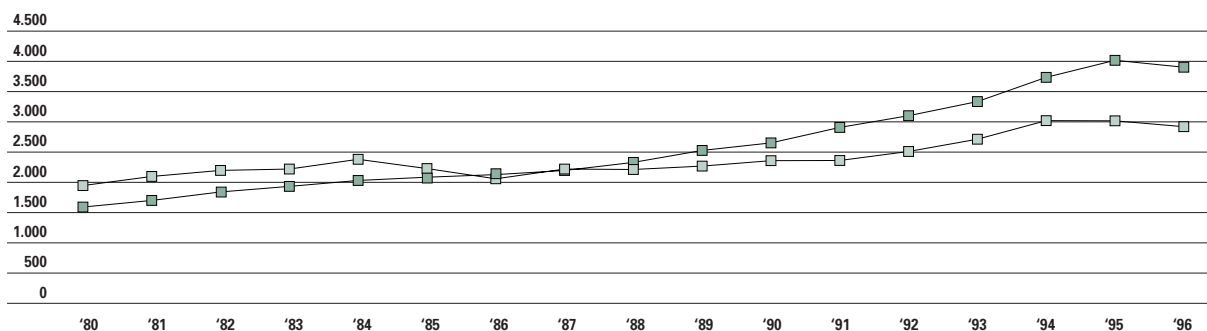
Voor het Derde Kaderprogramma (1990-1994, met een totale begroting van 264 miljard frank) werd alvast berekend dat 'Klein-Vlaanderen', waarmee verwezen wordt naar de onderzoekscentra en bedrijven in het Vlaamse Gewest en de Vlaamse universiteiten en hogescholen, 2,6% van de beschikbare middelen ontving. Dit is meer dan de 'billijke return' van 2 tot 2,4%. De universiteiten en hogescholen halen de meeste projecten binnen, in twee-

EUREKA-STANDAARD EN JESSI/MEDEA

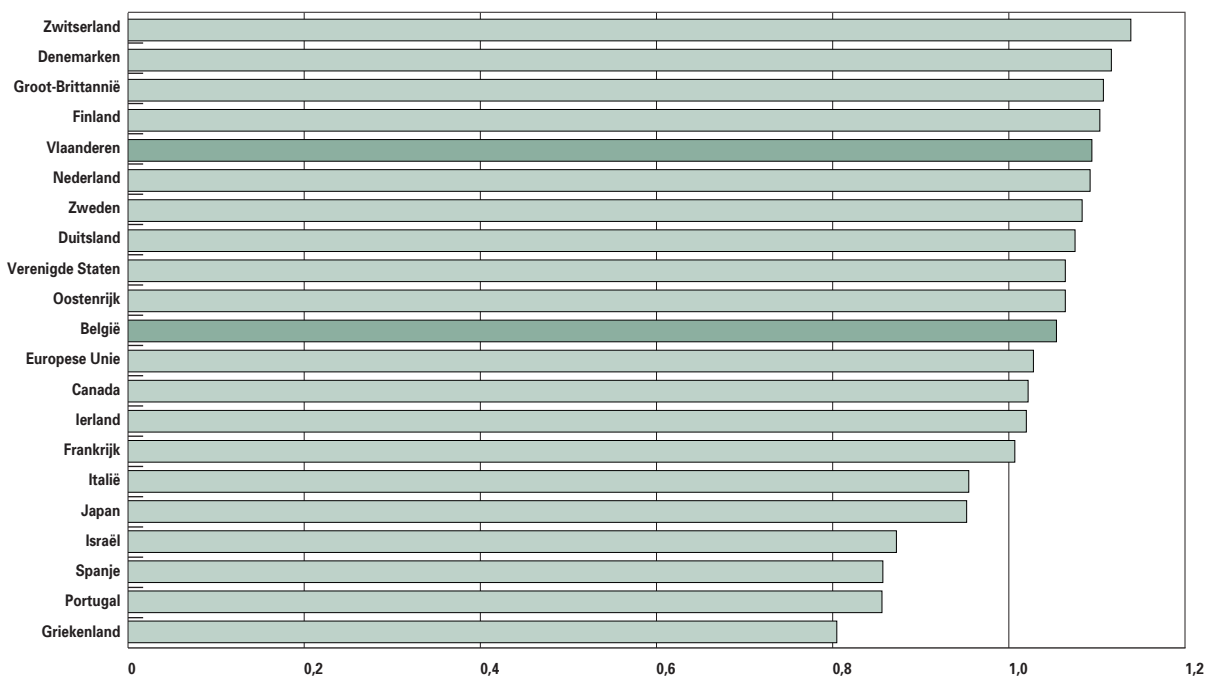
6.58 Verdeling van verleende steun aan Vlaamse deelnemers van EUREKA-standaard en van JESSI/MEDEA-projecten door het IWT, 1992-1998. Bron: Vlaams Indicatorenboek Wetenschap, Technologie en Innovatie 1999, p. 122.

VLAAMSE PUBLICATIES

6.59 Evolutie van het aantal 'Vlaamse' en het aantal 'Belgische, niet-Vlaamse' publicaties, verschenen in tijdschriften verwerkt voor de CD-ROM versie van de SCI. Enkel de publicaties van het type 'Normal article', 'Letter', 'Note' en 'Review' werden geteld. Onder een Vlaamse publicatie wordt verstaan een wetenschappelijke publicatie opgenomen in de SCI waarvan minstens één van de adressen verwijst naar een organisatie (universiteit, wetenschappelijk instituut, bedrijf, ...) die gevestigd is in het Vlaams Gewest of afhangt van de Vlaamse Gemeenschap. Bron: M. Luwel, 1999, p. 40.

INTERNATIONALE ZICHTBAARHEID VAN HET ONDERZOEK

6.60 Internationale zichtbaarheid van Vlaamse publicaties in de natuur-, de levens- en de technische wetenschappen. Gemiddelde waarde voor de periode 1991-1993 van de verhouding van het gemiddeld aantal citaties per publicatie en de gemiddelde impactfactor van het tijdschriftenpakket waarin ze verschenen (CCP/JSCm) voor een reeks landen. Enkel de publicaties van het type 'Normal article', 'Letter', 'Note' en 'Review' werden geteld. Het gebruikte citatievenster is drie jaar. Bron: M. Luwel, 1999, p. 54.

de orde komen de bedrijven. Anderzijds ontvangen beide groepen ongeveer evenveel geld.

Een tweede belangrijk internationaal financieringskanaal is EUREKA, het Europese stimuleringsprogramma voor marktgericht onderzoek, waaraan 25 landen deelnemen. Over de periode 1992-1998 werd voor 2,7 miljard frank steun verleend. Vooral grote bedrijven en ook onderzoeksinstellingen kun-

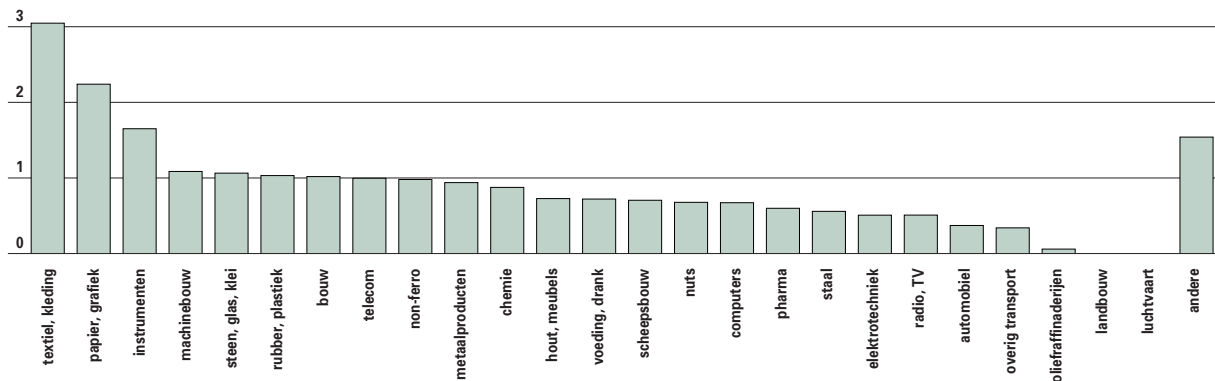
nen hiervan genieten. KMO's maken hiervan in veel mindere mate gebruik.

Publicaties

Een indicator voor de wetenschappelijke activiteit is het aantal publicaties. Tussen 1980 en 1995 verdubbelde het aantal Vlaamse publicaties, met een opval-

RELATIEVE TECHNOLOGISCHE SPECIALISATIE PER BEDRIJFSTAK

4

6.61 Specialisatie-indexen per bedrijfstak (NACE, 2 digits) voor het Vlaams Gewest t.o.v. West-Europa 1978-1996, op basis van aantal toegekende octrooien. Octrooien die aan meerdere regio's en/of NACE-codes zijn toegewezen, zijn fractioneel bij de verschillende regio's en/of NACE-codes opgeteld. Waarden groter dan 1 duiden op een relatief technologisch voordeel. Bron: K. Debackere, M. Luwel en R. Veugelaers, 1997, p. 54.

lende versnelling in de negentiger jaren.

Het aandeel van de Vlaamse publicaties neemt in België toe. Berekend per hoofd van de bevolking heeft Vlaanderen niettemin nog altijd een achterstand ten opzichte van de andere gewesten.

Een artikel laten publiceren is in sommige domeinen al een prestatie, maar de impact kan pas gemeten worden wanneer na verloop van tijd het aantal citeringen duidelijk wordt.

De Vlaamse publicaties uit de periode 1991-1993 werden gemiddeld vaker geciteerd dan het gemiddelde van de tijdschriften waarin ze verschenen. In een internationale rangschikking plaatst de Vlaamse regio zich vooraan, boven België als geheel genomen en komt in de buurt van de andere, kleine landen die internationaal een uitstekende reputatie hebben zoals Denemarken, Nederland en Zweden.

Octrooiaanvragen

Het aantal aangevraagde octrooien geeft eveneens een indicatie van de mate waarin aan onderzoek gedaan wordt. Opmerkelijk is de snelle toename van het aantal aanvragen: van een vijftigtal in 1978 naar meer dan 600 in 1994. De kleine helft van die aanvragen werd ook effectief toegekend.

Uitgedrukt per miljoen inwoners evolueerde de octrooiaanvraag van 44 in 1989 naar 111 in 1995, waardoor Vlaanderen in amper 7 jaar tijd klimt van de 23ste naar de 10de plaats.

Nog meer uitgesproken dan voor Belgische bedrijven het geval is, concentreren de Vlaamse octrooien zich in een beperkt aantal grote bedrijven die tot de

DOE-PAKKETTEN VOOR HET ONDERWIJS

	1995	1996	1997	1998
Productie (stuks)	2.000	1.500	2.100	2.100
Verdeling (stuks)	1.970	1.485	*1.600	
Geadresseerden	ca. 1.200	864	*925	

6.62 Doe-pakketten voor het onderwijs. Elk pakket bestaat uit een tiental onderwerpen. Bron: Speurgids 1999, p.163. * Situatie per 1/4/98.

absolute Europese top behoren. De economische sectoren waarin Vlaanderen, in vergelijking met andere landen in West-Europa, technologisch sterk staat, zijn 'textiel, kleding', 'papier, grafiek' en 'instrumenten'. Anderzijds doet Vlaanderen het heel wat minder goed in hoogtechnologische en exportgerichte domeinen als de farmacie, de elektro-technische nijverheid of de automobielsector.

Wetenschapsinformatie

Om de Vlaamse bevolking in het algemeen en de researchers in het bijzonder te informeren maakt de Vlaamse overheid een budget vrij voor 'wetenschapsinformatie'. Dit budget steeg van 25 miljoen frank in 1994 naar 95 miljoen frank in 1998. Sinds 1995 werd ook het palet aan activiteiten flink uitgebreid met de tweejaarlijkse Wetenschapsweek en het daaraan gekoppeld Wetenschapsfeest, 'doe-pakketten' voor het onderwijs met materiaal voor experimenten, de Wetenschapstruck Experion die wonderbaarlijke proeven tot aan de schoolpoort brengt en tenslotte, de ondersteuning van de projecten over wetenschapsinformatie.

Definities

Scholingsgraad

De scholingsgraad geeft het percentage weer van de bevolkingsgroep van 15 jaar en ouder dat een bepaald onderwijsniveau beëindigd heeft, en dit naar geslacht en leeftijd. Een bijkomende opleiding, een specialisatie, een beroepsopleiding of onderwijs voor sociale promotie komen niet in aanmerking. Deze gegevens worden jaarlijks verzameld door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) in het kader van de zogenaamde ‘enquête naar de beroepsbevolking’.

Leerlingen

De leerlingen- en studentenaantallen hebben betrekking op het aantal ingeschreven leerlingen en studenten op 1 februari 1999. In het hogescholenonderwijs worden de regelmatige inschrijvingen (zonder de vrije studenten) geregistreerd. In het onderwijs voor sociale promotie, het deeltijds kunstonderwijs en het afstandsonderwijs wordt het aantal cursisten geteld. Dit aantal ligt hoger dan het aantal fysieke personen, omdat een leerling voor meerdere cursussen kan ingeschreven zijn.

Leerlingen die omwille van een langdurige ziekte les volgen in het buitengewoon onderwijs (de zogenaamde type 5-leerlingen) worden, om dubbeltellingen te vermijden, niet in het cijfermateriaal van het buitengewoon onderwijs opgenomen.

De leerlingen en studenten die ingeschreven zijn in Franstalige scholen of in Franstalige afdelingen van Nederlandstalige scholen onder de bevoegdheid van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, worden evenmin in dit cijfermateriaal opgenomen.

Participatiegraad

In deze indicator wordt het totaal aantal jongeren (leerlingen en studenten) in het onderwijs uitgedrukt als percentage van het totaal aantal jongeren van 5 tot en met 29 jaar.

De jongeren die opgenomen zijn in deze indicator volgen hetzij voltijds onderwijs hetzij deeltijds onderwijs. Het ‘voltijds’ onderwijs wordt internationaal gedefinieerd als: het kleuteronderwijs, het lager onderwijs, het secundair onderwijs, het deeltijds secundair onderwijs, de leerovereenkomsten en leerverbintenissen van het VIZO, het tertiair onderwijs (hogescholenonderwijs en universitair onderwijs) en de ondernemersopleiding (beroepskennis) van het VIZO.

De studenten in de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit Brussel zijn eveneens opgenomen in de gegevens van het tertiair onderwijs.

Het deeltijds onderwijs omvat enkel het onderwijs voor sociale promotie (secundair onderwijs voor sociale promotie en hoger onderwijs voor sociale promotie). Ook de studenten die een deeltijdse opleiding volgen aan de Vlaamse universiteiten worden opgenomen in deze categorie.

Andere opleidingen en/of opleidingsvormen zoals het deeltijds kunstonderwijs, de volwassenenvorming zoals afstandsonderwijs en basiseducatie en beroepsopleidingen zoals onder meer georganiseerd door de VDAB, worden tot nu toe in internationale context niet opgenomen.

Internationale vergelijkingen rond participatiegraden moeten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden, gelet op de invulling die de verschillende landen zelf geven aan de internationale definities.

Personeel

Gegevens afkomstig van het departement Onderwijs

In de gegevens wordt enkel het personeel geregistreerd dat ofwel rechtstreeks door het departement Onderwijs wordt betaald ofwel waarvan de

lonen ten laste zijn van de werkingsenveloppe van het hoger onderwijs. Dit impliceert dat het meester-, vak- en dienstpersoneel van het gesubsidieerd onderwijs en het personeel van de universitaire sector niet opgenomen is in de statistieken van het departement Onderwijs. De gesubsidieerde contractuelen worden ook buiten beschouwing gelaten, omdat deze personeelsleden niet volledig door het departement worden betaald. Het onderwijspersoneel wordt uitgedrukt in budgettaire fulltime-equivalenten en fysieke personen. Alle personeelsgegevens hebben betrekking op de maand januari omdat deze maand representatief is voor het schooljaar. De budgettaire fulltimes zijn het resultaat van de sommatie van alle deelopdrachten van alle personeelsleden (m.a.w. met inbegrip van de vervangingen van minder dan één jaar). Bij het hogescholenonderwijs zijn de lesopdrachten van de gastprofessoren en de mandaatvergoedingen vanaf 1995-1996 niet meer opgenomen in de budgettaire fulltimes.

Gegevens afkomstig van de V.I.R.

Het personeelsbestand aan de Vlaamse universiteiten wordt weergegeven per 1 februari. Het betreft gegevens van het personeel bezoldigd met de werkingsuitkeringen (ZAP, AAP en ATP) en van het personeel bezoldigd ten laste van andere financieringsbronnen (WPbwu, ATPbwu).

Budget

Het budget wordt uitgedrukt in termen van beschikbare 'beleidskredieten' die jaarlijks worden ingeschreven in de aangepaste uitgavenbegroting van de Vlaamse gemeenschap.

De beleidskredieten zijn de uitgaven waartoe de overheid zich in een bepaald begrotingsjaar heeft geëngageerd. Deze kredieten omvatten de niet-gesplitste kredieten (NGK), de gesplitste vastleggingskredieten (GVK), de variabele kredieten (VRK) en de vastleggingsmachtigingen (MAC), verminderd met de vereffeningskredieten en de uitgaven voor de schuldenlast. Zij omvatten, naast de aangepaste kredieten, ook het aandeel in de globale provisie voor aanpassing van de mechanismen aan de index en CAO.

Dit Vlaams onderwijsbudget wordt, in internationale context, enerzijds vermeerderd met de bijkomende financiële inspanning voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies en van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO) maar houdt anderzijds geen rekening met de bijkomende financiële inspanningen van andere (lokale) overheden, noch met de inspanningen en/of initiatieven van ouders, scholen en privé-bedrijven.

De overheidskost per leerling/student wordt berekend op basis van het aantal financierbare leerlingen/studenten. Een financierbare leerling/student is een regelmatig ingeschreven leerling/student die op basis van bepaalde criteria zoals onderwijsniveau, studierichting, herkomst, ... een wegingcoëfficiënt krijgt. Deze financierbare eenheden bepalen de grootte van de werkingsmiddelen en het personeelsbestand van elke onderwijsinstelling.

Op internationaal vlak wordt de kost per leerling/student berekend op basis van het aantal financierbare studenten en uitgedrukt in US dollarequivalenten.

Salarissen

Deze indicator geeft een beeld van de salarissen van leerkrachten werkzaam in het officieel onderwijs (gemeenschapsonderwijs en gesubsidieerd officieel onderwijs), over de verschillende onderwijsniveaus heen, op verschillende momenten van hun carrière, voor het schooljaar 1995-1996. De gegevens zijn afkomstig uit de OESO-onderwijsdatabank. Wat het

‘hoger secundair onderwijs’ betreft, zijn er enkel gegevens voor het ‘algemeen hoger secundair onderwijs’ beschikbaar. De gegevens van de andere onderwijsvormen bleken niet betrouwbaar te zijn.

De indicator beschrijft meer in concreto het aanvangs-, middencarrière- en maximumsalaris van leerkrachten in de verschillende onderwijsniveaus in internationaal perspectief. Om een vergelijking tussen de verschillende landen mogelijk te maken, worden de bedragen uitgedrukt in US\$ en aangepast volgens de ‘Purchasing Power Parity exchange rates’ (PPP). Deze PPP-index wordt jaarlijks door de OESO samengesteld en is een coëfficiënt die per land de koopkracht weergeeft. Bonussen die deel uitmaken van het salaris (zoals bijvoorbeeld een dertiende maand of vakantiegeld) zijn opgenomen in de gegevens.

Schoolloopbaanverwachting voor een 5-jarige

De verwachte participatie aan het onderwijs, uitgedrukt in jaren, wordt berekend door het percentage 5-jarigen tot en met het percentage 29-jarigen in het onderwijs t.o.v. de referentiepopulatie te sommeren.

Survival-ratio

De survival-ratio op het universitair niveau wordt gedefinieerd als het aandeel instromers in het universitair onderwijs dat met succes een eerste (ook: initieel) universitair diploma behaalt, i.e. een licentiaatdiploma of gelijkgesteld in Vlaanderen.

Diploma's

In tegenstelling tot de indicator rond scholingsgraad van de bevolking, die het bereikte onderwijsniveau van de totale populatie weerspiegelt, geven de percentages van gediplomeerden een beeld van de huidige uitstroom uit het onderwijssysteem voor de verschillende onderwijsniveaus. Toch willen we waarschuwen voor een te ongenueanceerde interpretatie van deze gegevens. Verschillen tussen landen voor deze percentages weerspiegelen immers verschillen in afstuderen, in participatie, in doorstroming en drop-out en in onderwijswetgeving. Zo zal het feit dat er in België een leerplicht tot 18 jaar van kracht is, invloed hebben op het aantal diploma's dat uitgereikt wordt aan het einde van het secundair onderwijs. Ook verschillen in duur, intensiteit en niveau zijn van invloed op de diplomaratio's.

Hoogst technologische industriesectoren

Een indeling volgens Eurostat binnen de door de OESO afgebakende groep van ‘hoogtechnologise industriesectoren’. De indeling steunt op de O&O-intensiteit, zijnde de verhouding van de uitgaven voor ‘Onderzoek en Ontwikkeling’ tot de toegevoegde waarde. Eurostat rekent de bedrijfssectoren NACE24 (Chemische producten), 30 (Kantoorapparaten en computers) en 32 (Audio-, video- en telecommunicatieapparatuur) tot de ‘hoogst technologise industriesectoren’.

Niet-gericht onderzoek

Is fundamenteel onderzoek of onderzoek dat gebeurt op vrij initiatief van de onderzoeker. BOF, FWO en het IWT voor wat de specialisatiebeurzen betreft, worden geklasseerd bij het fundamenteel, niet-gericht of ‘grensverleggend onderzoek op initiatief van de onderzoeker’.

Verschillen tussen generaties in het beëindigen van hoger onderwijs

In deze indicator wordt de samenhang tussen het onderwijsniveau van een generatie met het behaalde onderwijsniveau van de ouders vergeleken. Deze indicator is gebaseerd op analyses die gebeurden op de data van de *International Adult Literacy Survey* (IALS). Deze werd in het Vlaams Gewest uitgevoerd in 1996 waarbij ongeveer 2.000 personen tussen 16 en 65 jaar geïnterviewd en getest werden op hun functionele geletterdheid. Voor Duitsland zijn de gegevens gebaseerd op het socio-

economisch panelonderzoek van 1996. De ratio vergelijkt de waarschijnlijkheid dat een individu een opleiding hoger onderwijs behaalt indien zijn of haar ouders eveneens een hogere opleiding behaalden in vergelijking met iemand wiens ouders het 'hogere secundair onderwijs' niet beëindigden.

VOOR MEER INFORMATIE

ONDERWIJS

- Cossey, H., Douterlugne, M., Verhaeghe, J.-P., e.a. (1999). *Voor elk wat wils – Schoolkeuze in het basis- en secundair onderwijs (OBPWO-project 97.02)*. Leuven/Gent: HIVA en Vakgroep Onderwijskunde. (Ongepubliceerd rapport)
- Ghesquiere, P., Maes, B., Torfs, E. & Van Assche, V. (1997). *Kinderen met specifieke noden in het gewoon onderwijs. Samenwerking tussen het gewoon en het buitengewoon onderwijs (OBPWO 94.05)*. Leuven: KUL.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, afdeling Begroting en Gegevensbeheer (1998). *Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief – editie 1998*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, afdeling Begroting en Gegevensbeheer (2000). *Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief – editie 1999*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs.
- OECD (1998). *Education at a Glance*. OECD Indicators. Parijs: OECD.
- Van Damme, D., Van De Poele, L. & Verhasselt, E. (1997). *Hoe geletterd/gecijferd is Vlaanderen? Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*. Leuven: Garant.
- Van De Velde, J. & Vandenberghe, R. (1999). *De nieuwe nascholingsfinanciering in het Vlaams basisonderwijs – Constructie van en onderzoek met de Vragenlijst Nascholing Basisscholen en de Vragenlijst Nascholingsinstellingen (OBPWO-onderzoek 97.04)*.

Leuven: Centrum voor Onderwijsbeleid en -vernieuwing.

WETENSCHAPSBELEID

- K. Debackere, M. Luwel, R. Veugelers, De Vlaamse technologie-positie: bron van competitief voordeel? Een bedrijfseconomische analyse van EPO-octrooigegevens, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AWI, 1997.
- IWT, IWT-activiteitenverslag '98.
- M. Luwel, Natuur-, levens- en technische wetenschappen: bibliometrisch profiel van het Vlaams onderzoek, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AWI, 1999, p.40.
- M. Oleo en M. Luwel, Het Europese Derde Kaderprogramma voor Onderzoek en Ontwikkeling. Analyse van de Vlaamse deelname (1990-1994), Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AWI, 1997.
- Speurgids 1999. Wetenschap, Technologie en Innovatie, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AWI, 1999.
- Vlaams Indicatorenboek Wetenschap, Technologie en Innovatie 1999, (hoofdredactie Prof. K. Debackere), Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AWI en IWT, 1999.
- VRWB, Tweede aanbeveling betreffende de Vlaamse deelname aan ruimteonderzoek in het kader van ESA met analyserapport, VRWB-R/AANB-13, 1997.
- VRWB, Vlaanderen koploper in wetenschap en technologie? Evaluatie van 4 jaar inhaalbeweging en beleidsvisie voor de toekomst, VRWB-Boodschap juni 1999.

7. Toegankelijk Vlaanderen

Blikvangers

- Het wegverkeer blijft toenemen zowel op gewestwegen als autosnelwegen. Vooral het verkeer op de autosnelwegen stijgt sterk (*ill. 7.6 en 7.7*), een trend die zich ook in 1999 blijkt door te zetten. De spreiding van de piekperiode zet zich verder door. De congestieproblematiek breidt uit.
- Het gebruik van de vervoersalternatieven neemt evenwel toe. Voor wat het personenvervoer betreft, vervoerden zowel de N.M.B.S. als de VVM-De Lijn in 1998 meer reizigers. (*ill. 7.8 en 7.9*) Sinds enkele jaren wordt een licht stijgende tendens vastgesteld in het personenvervoer via trein en bus. Voor wat de VVM-De Lijn betreft staat nu reeds vast dat ook in 1999 deze trend zich verder doorzet. Toch is en blijft mensen overtuigen om de wagen thuis te laten een moeilijk karwei.
- Wat het goederenvervoer betreft, steeg in 1998 voor het spoor de tonnage en het aantal tonkilometer lichtjes (twee à drie procent). (*ill. 7.9*) Ook de binnenvaart kent sinds 1993 een stijgende trend (uitgedrukt in ton en tonkilometers). (*ill. 7.11*) De eerste indicatieve cijfers aan de sluizen in Vlaanderen tonen aan dat deze trend zich ook in 1999 verder doorzet.
- De tol die het wegverkeer eist blijft hoog. (*ill. 7.29, 7.30 en 7.31*) Sinds 1996 neemt het aantal verkeersdoden en verkeersslachtoffers weer toe. De eerste indicatieve cijfers voor 1999 zijn evenwel beloftevol. Voetgangers en fietsers blijven echter een kwetsbare groep in het verkeer. Naar leeftijd bekeken is de groep 20- tot 24-jarigen oververtegenwoordigd wat het aantal doden en zwaar gewonden betreft.
- Niet alleen het wegverkeer maar ook het wegvoertuigenpark blijft stijgen. (*ill. 7.1*) Door allerlei technologische verbeteringen is het wegverkeer minder vervuilend geworden. Alleen de uitstoot van de broeikasgassen CO₂ en N₂O (*ill. 7.33*), te wijten aan respectievelijk de verbranding van fossiele brandstoffen en het gebruik van de katalysator, kent een stijgend verloop.
- Gemiddeld wordt ongeveer tien procent van het beschikbaar inkomen besteed aan mobiliteit. (*ill. 7.28*) Het leeuwenaandeel hiervan wordt besteed aan automobilititeit (aankoop en gebruik van de wagen). Vaak is het beschikken over een wagen een noodzaak om te kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven. Slechts vijf procent van de bevolking woont op wandelafstand van een station en bijna de helft van de woongebieden voldoet niet aan de normstelling inzake basismobiliteit.
- De maritieme trafiek in de Vlaamse havens steeg in 1998 met vijf procent. De positie in de Hamburg-Le Havre range wordt opnieuw versterkt. De passagierstrafiek gaat echter bergaf. (*ill. 7.13*) Deze trend zet zich in 1999 door. (*ill. 7.14 en 7.15*)
- Het luchtverkeer blijft groeien. De luchthaven van Zaventem blijft groeien, zowel wat het goederenvervoer als wat het aantal passagiers betreft. Oostende kende in 1998 een daling in de goederentrafiek die zich in 1999 lijkt te herstellen. Deurne kende na een jarenlange daling in de goederentrafiek voor eerst een stijging. Het passagiersvervoer in beide luchthavens steeg in 1999. (*ill. 7.16 t.e.m. 7.21*)

7.1 Kerncijfers

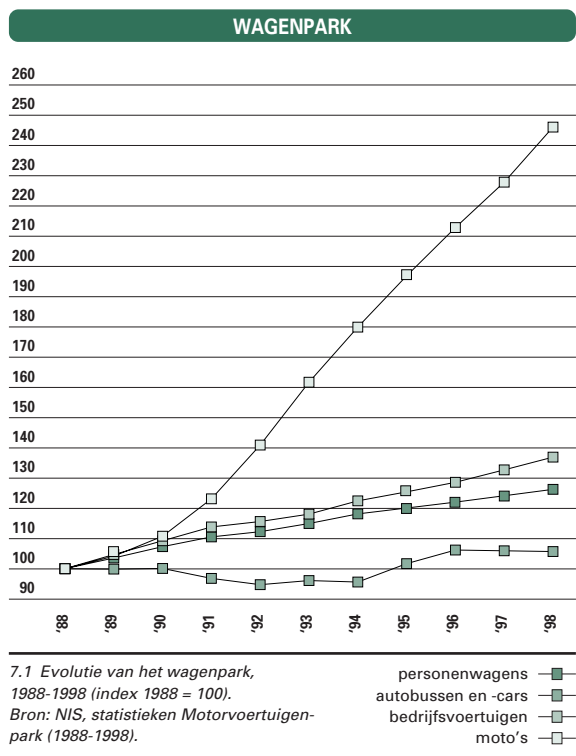
Mobiliteit is een zwaar beladen politiek thema. Het milieu sparen, het fileprobleem oplossen én ruimte laten voor economische groei: het is geen makkelijke opgave. Een goed beeld krijgen van de verkeersproblematiek is hierbij een noodzaak.

We bekijken hier het aantal vervoermiddelen en het gebruik van die vervoermiddelen.

Vervoermiddelen

1 Wegvoertuigen

In 1998 telde Vlaanderen 3,2 miljoen wegvoertuigen. Sinds 1988 betekent dit een stijging van 30%. In Vlaanderen rijden er 2,6 miljoen personenwagens rond en hun aantal blijft toenemen. Begin jaren '90 was de aangroei nog meer dan 3% per jaar, maar de voorbije vier jaren is dat percentage teruggefallen tot gemiddeld 1,7%.

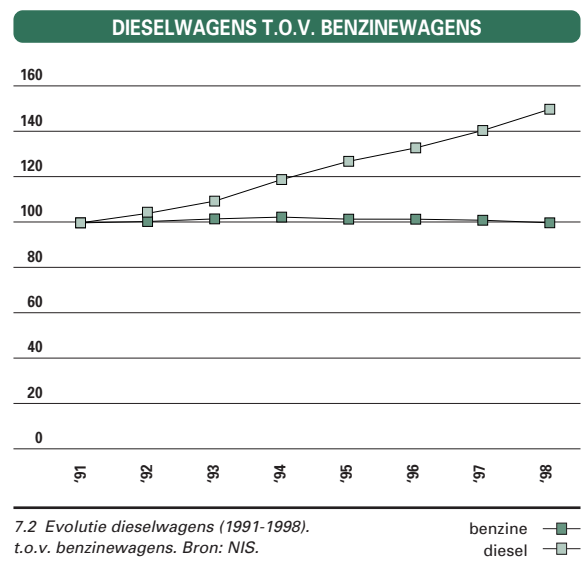

Het aantal motorrijwielen steeg tussen 1988 en 1998 met 146%. Vlaanderen telt ongeveer 145.000 motorrijwielen. Begin jaren '90 steeg het aantal motorrijwielen jaarlijks met meer dan 10%, maar ook hier is het jaarlijks groeitempo teruggefallen.

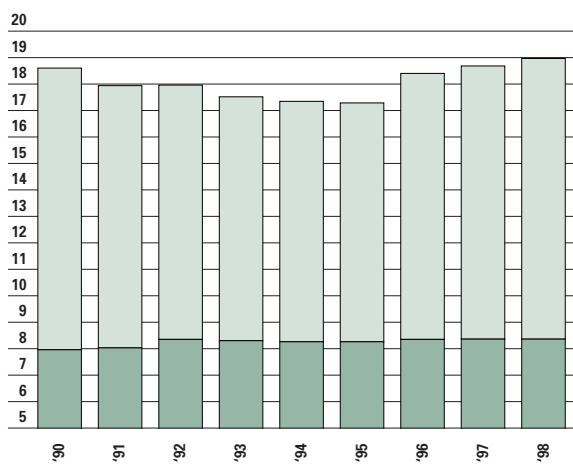
Het bedrijfsvoertuigenpark groeide tussen 1988 en 1998 met 37% tot 415.000 eenheden. Na de forse stijgingen in 1995 en 1996, daalde het aantal autobussen en autocars lichtjes in 1997 en 1998.

Wat de milieukarakteristieken van de personenwagens betreft stellen we vast dat in de periode 1991-1998 het aantal diesels met bijna de helft steeg (tot ongeveer 1,6 miljoen wagens).

Het aantal benzinewagens bleef in diezelfde periode constant en bedraagt nu 2,8 miljoen stuks.

DE LIJN

7.3 Evolutie van het rollend materieel De Lijn (eigen beheer en exploitanten), x 100 (1990-1998). Bron: De Lijn.

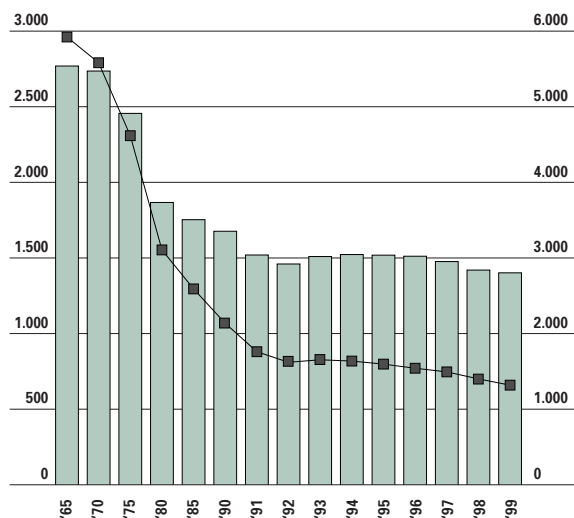
2 Trams en bussen

De Vlaamse Vervoermaatschappij De Lijn beschikte in 1998 over een park van 1.899 voertuigen. In de periode 1990-1995 daalde het aantal voertuigen van De Lijn door o.a. de vermindering van de technische reserve als gevolg van de fusie en de aankoop van gelede bussen. Sinds 1996 neemt het voertuigenpark weer toe met een sterke stijging bij de midibussen. Daarnaast worden nog 844 bussen ingezet door private bus- en autocarbedrijven. Deze exploitanten nemen daarmee bijna 40% van het aanbod (bus-kilometers) voor hun rekening (met uitzondering van tram- en trolleybusexploitatie).

3 Binnenvaart

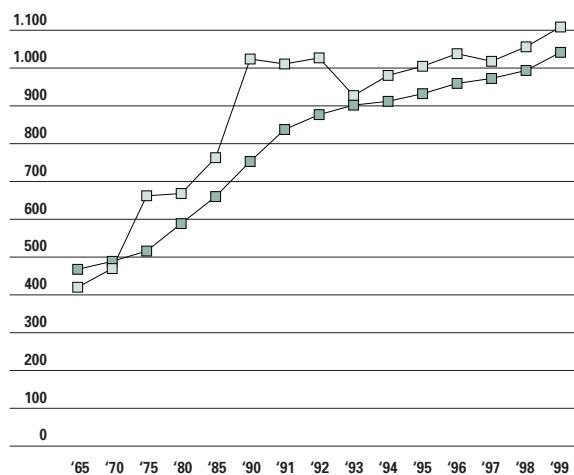
Minder schepen en minder capaciteit. Deze tendens is al jaren aan de gang in de Belgische binnenvaart. In 1999 bedraagt de capaciteit 1,4 miljoen ton, wat een daling van 1,3% betekent in vergelijking met het voorgaande jaar. Het aantal binnenvaartschepen daalde zelfs met bijna 6%. Het aantal binnenschepen daalt, maar er is wel een duidelijke schaalvergroting. Tussen 1980 en 1999 is de gemiddelde capaciteit van de binnenschepen gestegen van 600 tot 1.051 ton. De schepen met *droge lading* hebben nu een gemiddelde capaciteit van 1.041 ton, de *tankschepen* van 1.107 ton. Meer dan driekwart van de binnenschippers heeft een woonplaats in het Vlaamse Gewest. Zij vertegenwoordigen ruim 85% van de totale Belgische capaciteit.

BELGISCHE BINNENVAARTVLOOT

7.4 Samenstelling van de binnenvaartvloot (1965-1999). Bron: dienst Regeling Binnenscheepvaart. Linkerkolom: aantal ton (x 1.000). Rechterkolom: aantal schepen.

CAPACITEIT BINNENVAARTVLOOT

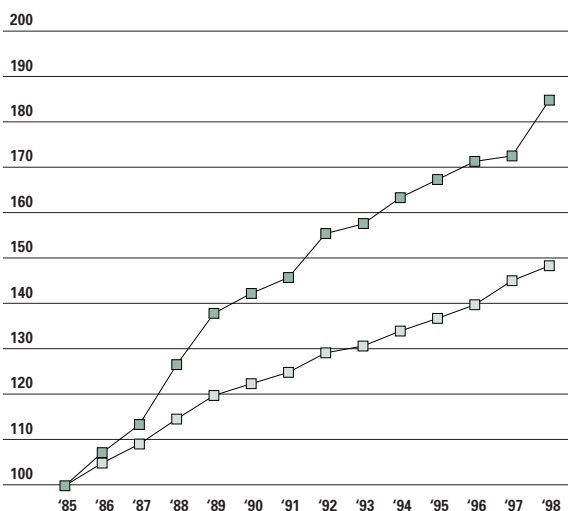

7.5 Gemiddelde capaciteit van de binnenvaartvloot, in ton (1965-1999). Bron: dienst Regeling Binnenscheepvaart.

4 Treinen

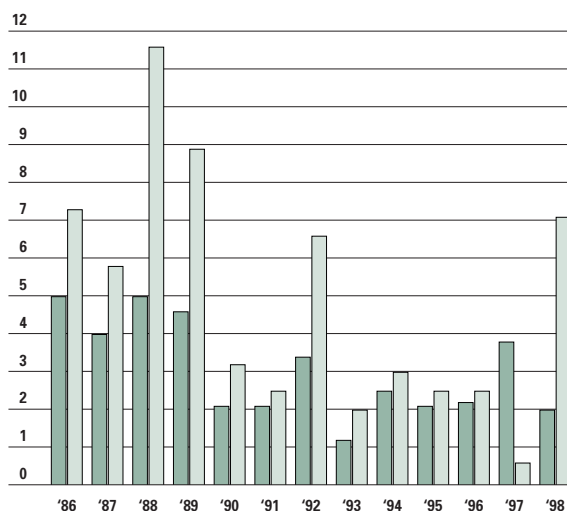
Begin 1999 bezat de NMBS voor heel België 377 elektrische locomotieven, 570 diesellocomotieven, 638 elektrische motorstellen, 11 HST-stellen en 17 motorwagens. De diesellocomotieven maken stelselmatig plaats voor elektrische motorstellen. In 1998 bedroeg het aantal rijtuigen 1.681. Het aantal zitplaatsen daalde van 164.000 in 1996 tot 152.000 in 1998.

WEGVERKEER

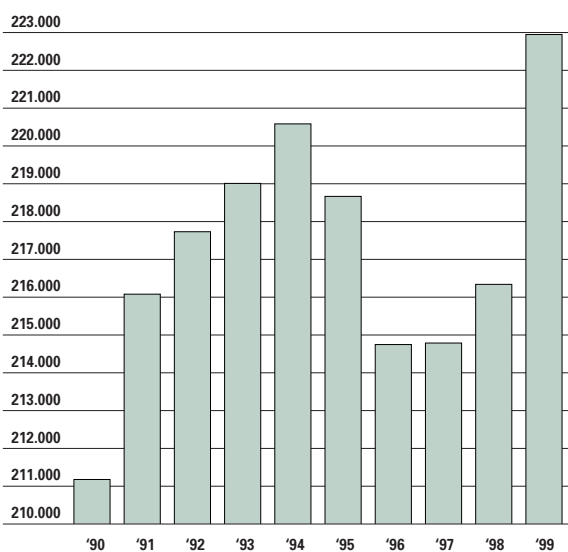
7.6 Evolutie van het wegverkeer, 1985-1998 (index 1985 = 100). Bron: LIN, afdeling Verkeerskunde.

WEGVERKEER

7.7 Evolutie van het wegverkeer in Vlaanderen, evolutie t.o.v. het voorgaande jaar (1986-1998), in %. Bron: LIN, afdeling Verkeerskunde.

OPENBAAR VERVOER

7.8 Evolutie van het aantal reizigers van het openbaar vervoer - De Lijn (1990-1999), x 1.000. Bron: De Lijn.

Evolutie van het verkeer

1 Wegverkeer

Op de gewestwegen nam de verkeersdrukke tussen 1985 en 1998 toe met 48%. Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse stijging met 3%. In 1998 was de aangroei iets kleiner: 2%. Ook voor 1999 wordt een gelijkaardige groei van het verkeer verwacht.

Op de autosnelwegen groeide het verkeer in 1998 met 7%. De eerste indicatieve cijfers voor 1999 geven opnieuw een sterke toename weer van het verkeer.

2 Openbaar vervoer

Het aantal reizigers dat gebruik maakt van het openbaar vervoer is de laatste jaren licht toegenomen. In 1998 telde De Lijn 216,4 miljoen reizigers, wat 0,7% meer is dan het voorgaande jaar. Na de dalingen van 1995 en 1996 en de status-quo van 1997, was dit de eerste stijging sinds 1994. Deze stijging zet zich versterkt door in 1999. Het aantal reizigers bedraagt 223 miljoen, een stijging van 3% ten opzichte van 1998.

In 1997 en 1998 is het aantal treinreizigers lichtjes gestegen, tot 145,9 miljoen.

Het aantal reizigerskilometers verloopt sinds begin jaren negentig in stijgende lijn. Deze stijging is sterker dan de stijging van het aantal treinreizigers, wat wijst op een toename van de gemiddelde afgelegde afstand.

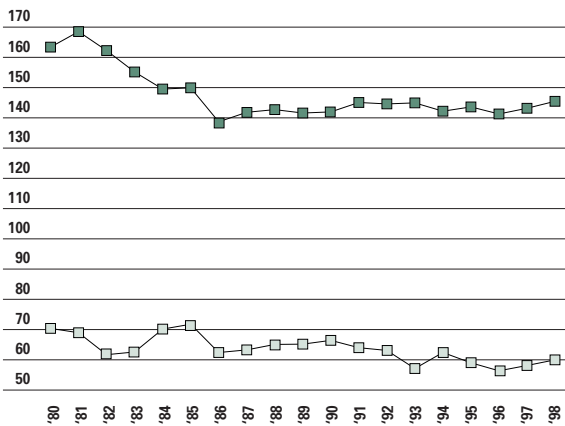
Ook het goederenvervoer per spoor kende de laatste jaren een lichte groei.

De NMBS vervoerde in 1998 60,7 miljoen ton, 3% meer dan in 1997. Het aantal tonkilometer kent de laatste jaren terug een stijgend verloop.

In absolute cijfers ligt de vervoerde tonnage nog onder het niveau van begin jaren negentig.

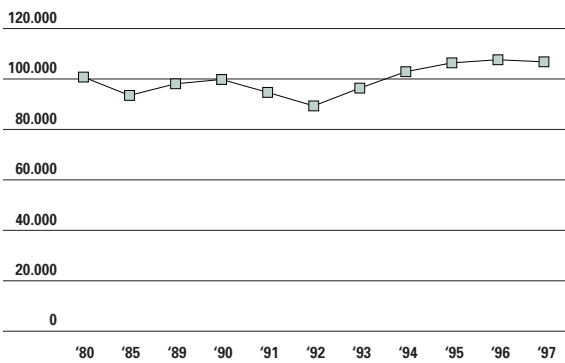
Deze cijfers gelden voor heel België. Voor de Vlaamse cijfers moeten we ons behelpen met schat-

SPoorverkeer

7.9 Verkeer en vervoer per spoor in België - NMBS (1980-1998), x 1.000.000. Bron: NMBS.

Trafiekcijfers Binnenvaart België

7.11 Trafiekcijfers binnenvaart België (1980-1997), x 1.000 ton. Bron: NIS.

tingen. Op basis van de 58% van de Belgen die in Vlaanderen woont, komen we tot 84,5 miljoen Vlaamse treinreizigers in 1998.

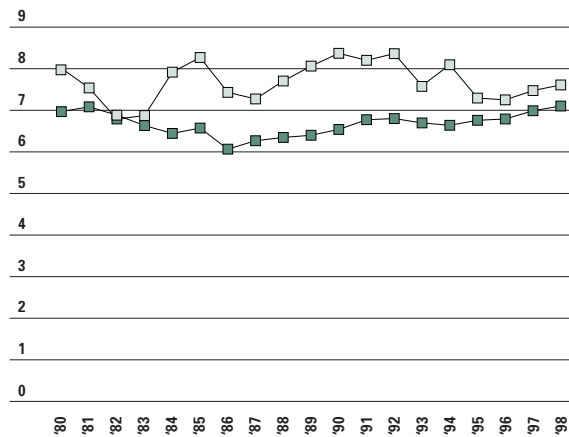
Voor het goederenvervoer gaan we uit van het Vlaamse aandeel in het Bruto Binnenlands Product (naar schatting 60,6%).

Dit betekent dat voor Vlaanderen in 1998 naar schatting 37 miljoen ton goederen per spoor werd vervoerd.

3 Binnenvaart

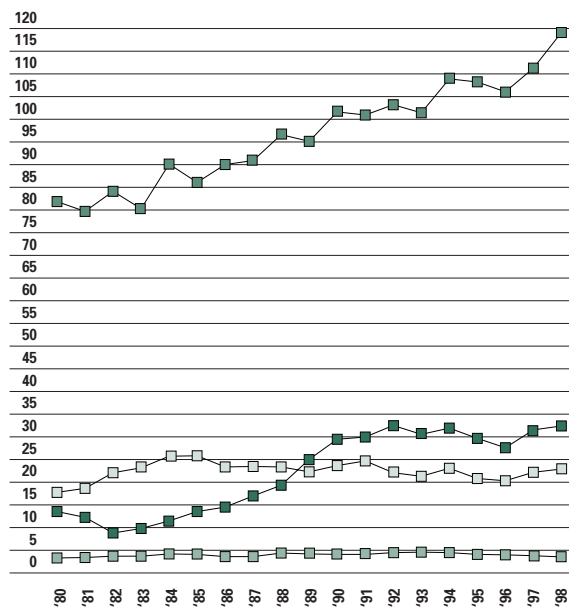
De Belgische goederentrafiek over het water stijgt met 11% sinds 1993 en bedroeg in 1997 ongeveer 106.978 duizend ton. Hiermee stijgt het niveau uit boven dit van begin jaren negentig (ongeveer 95.000 duizend ton). Op basis van de eerste gegevens in verband met de vervoerde trafiek aan de slui-

SPoorverkeer

7.10 Verkeer en vervoer per spoor in België - NMBS (1980-1998), x 1.000.000.000. Bron: NMBS.

Goederentrafiek in de Havens

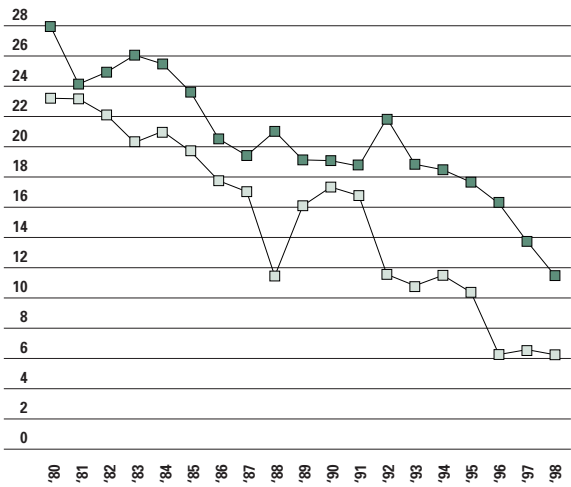
7.12 Evolutie goederentrafiek in de havens (1980-1998), in miljoen ton. Bron: SERV, Vlaamse Havencommissie.

zen in Vlaanderen kan aangenomen worden dat deze trend zich in 1999 doorzet. Ook het aantal tonkilometers neemt toe sinds begin jaren negentig en bedroeg in 1997 ongeveer 5.932 miljoen.

4 Maritieme trafiek

In de periode 1980-1998 is de goederentrafiek in de Vlaamse havens met de helft gestegen. De toename

PASSAGIERS IN DE HAVENS

7.13 Evolutie aantal in- en ontscheepte passagiers, in de havens (1980-1998), x 100.000.

Bron: SERV, Vlaamse Havencommissie.

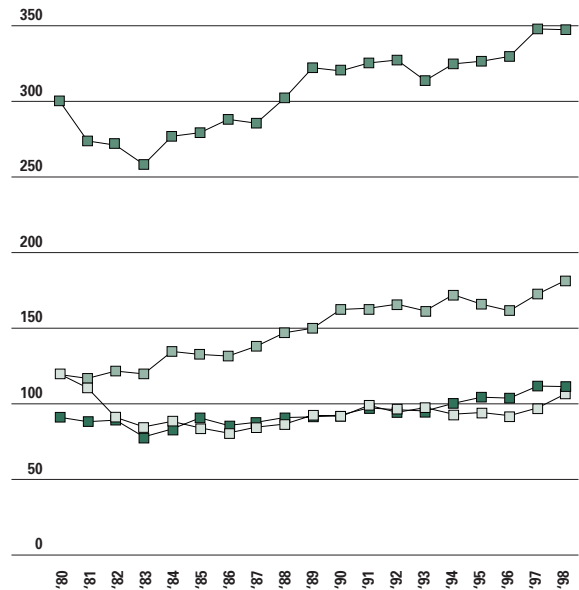
Oostende —■—
Zeebrugge - -■- -

in 1998 is iets minder uitgesproken dan in 1997. Samen vertegenwoordigen de vier havens in 1998 een totale trafiek van 180,6 miljoen ton.

De trafiek in de Vlaamse havens kent globaal een stijgend verloop. Schommelingen in de trafiek hangen nauw samen met de evolutie van de wereldhandel.

De goederentrafiek kende in 1998 in Antwerpen een uitzonderlijke groei (met +7,1%, ten opzichte van 1997). De totale trafiek bedroeg 120 miljoen ton. In 1999 daalde de tonnage tot 116 miljoen ton.

TRAFIEK HAMBURG-LE HAVRE RANGE

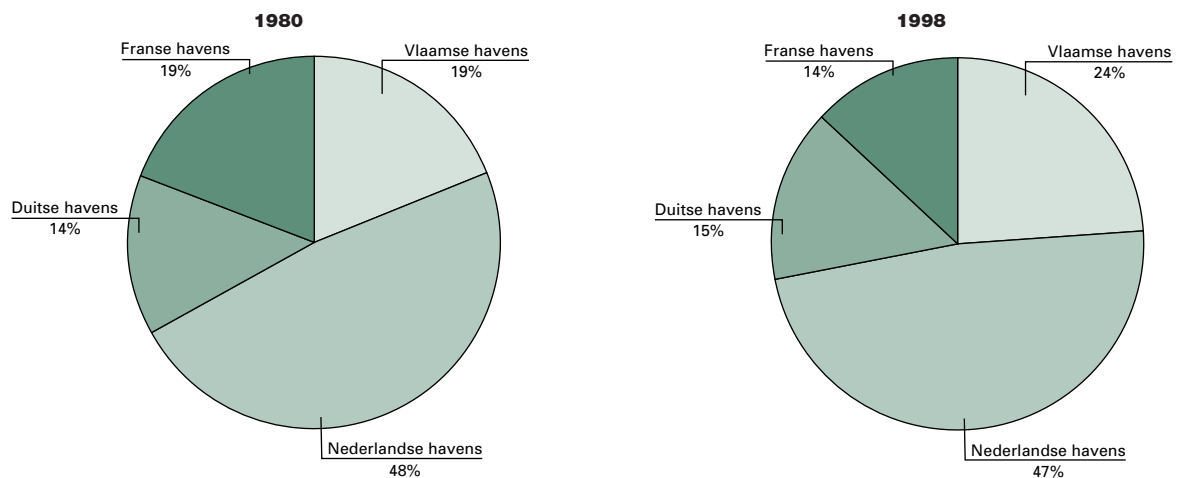
7.14 Trafiek in de havens van de Hamburg-Le Havre range (1980-1998), in miljoen ton. Bron: SERV, Vlaamse Havencommissie.

Vlaamse havens —■—
Nederlandse havens ■—
Duitse havens ■—
Franse havens □—

De tonnages van Gent en Zeebrugge stegen zowel in 1998 als in 1999. Voor Zeebrugge geven de voorlopige cijfers een groei voor 1999 van 6 à 7%.

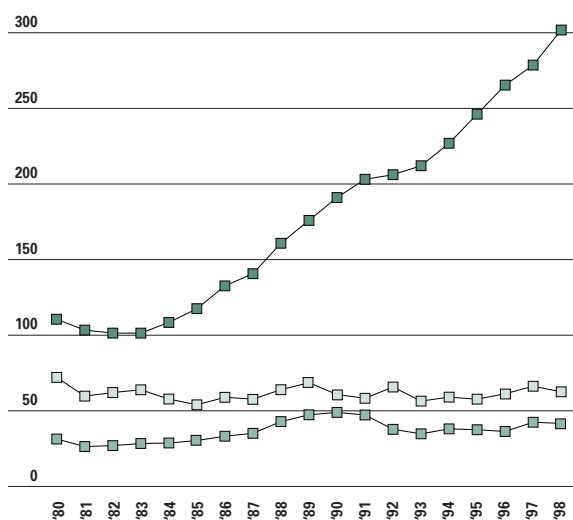
De maritieme trafiek in Oostende daalde zowel in 1998 als in 1999. De *passagierstrafiek* zit in de verdrukking en kent een dalend verloop zowel in Oostende als in Zeebrugge.

HAMBURG-LE HAVRE RANGE

7.15 Vergelijking van de samenstelling van de Hamburg-Le Havre range in 1980 (links) en 1998 (rechts). Bron: SERV, Vlaamse Havencommissie.

BEWEGINGEN OP DE LUCHTHAVENS

7.16 Bewegingen op de luchthavens, x 1.000 (1980-1998). Zaventem — Deurne — Oostende —
Bron: Regie der Luchtwezen; LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

Het Vlaamse havenbeleid wil de positie van de Vlaamse havens in de Hamburg-Le Havre range versterken.

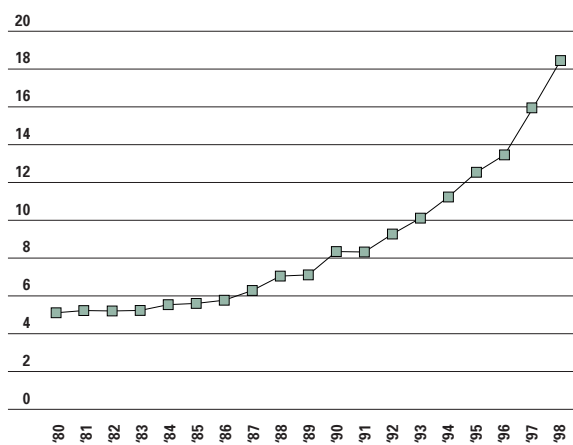
Deze range wordt geografisch afgebakend door Hamburg en Le Havre.

Het marktaandeel van de vier Vlaamse havens steeg van 18,9% in 1980 tot 24,3% in 1998.

5 Luchtverkeer

In 1998 telde Zaventem ongeveer 300.000 vliegtuigbewegingen.

PASSAGIERS ZAVENTEM

7.17 Evolutie passagiers, luchthaven Zaventem (1980-1998), x 1.000.000.
Bron: Regie der Luchtwezen; LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

Tegenover 1997 betekent dit voor Zaventem een belangrijke stijging (+8,3%).

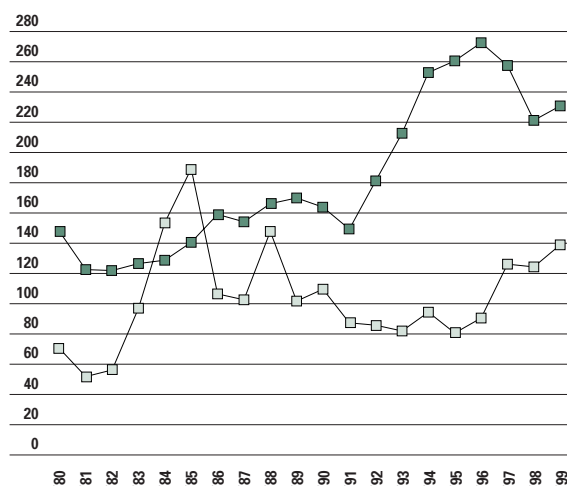
Zaventem zag in 1998 16% meer passagiers langs de terminal passeren dan het jaar voordien. We zien vooral een groei in de transit waarbij de passagiers naar Zaventem vliegen om over te stappen.

Zaventem wordt meer en meer een Europese hub voor intra-Europese vluchten. Het passagiersverkeer op Zaventem is tussen 1980 en 1998 toegenomen met 251%. Het goederenvervoer, inclusief post, is in diezelfde periode verdrievoudigd.

Het vrachtvervoer in Oostende kent een stijgend verloop sinds begin jaren negentig met uitzondering van 1998. In 1999 steeg de trafiek opnieuw tot boven het niveau van 1997. De passagierstrafiek verloopt de laatste jaren in licht stijgende lijn.

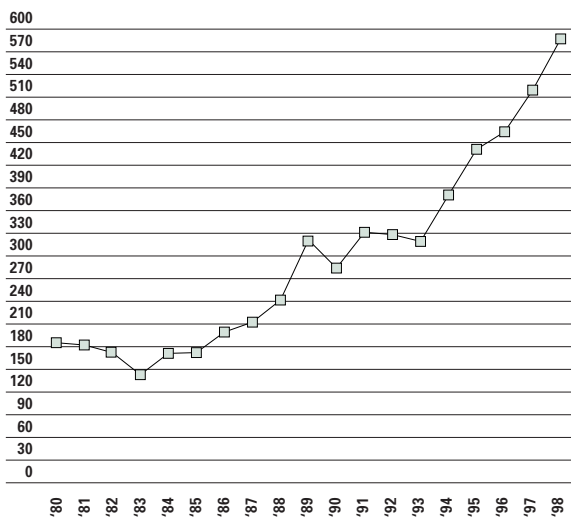
In Deurne kende het vrachtvervoer een dalend verloop sinds 1995. In 1999 steeg voor het eerst de trafiek tot 7.281 ton. Ook het passagiersvervoer kende de laatste jaren een dalend verloop met in 1999 vooreerst een stijging van 4%.

PASSAGIERS DEURNE EN OOSTENDE

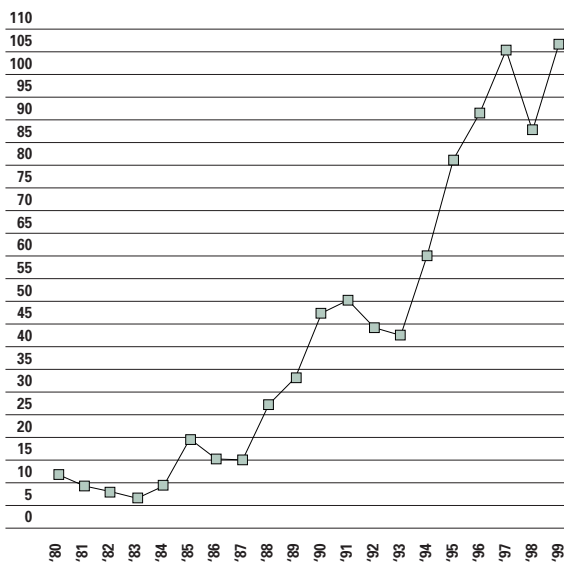
7.18 Evolutie passagiers, luchthavens Deurne en Oostende (1980-1998), x 1.000.
Bron: Regie der Luchtwezen; LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

VERVOERDE VRACHT ZAVENTEM

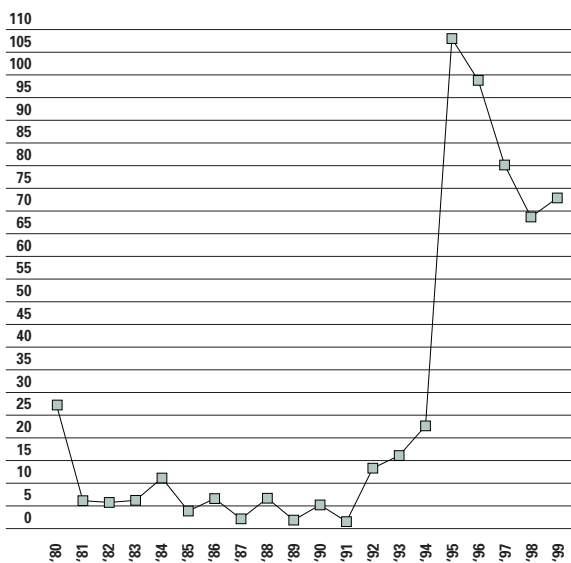
7.19 Vervoerde vracht in de luchthaven Zaventem (1980-1998), x 1.000 ton. Bron: Regie der Luchtwezen; LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

VERVOERDE VRACHT OOSTENDE

7.20 Vervoerde vracht in de luchthaven Oostende (1980-1998), x 1.000 ton. Bron: Regie der Luchtwezen; LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

VERVOERDE VRACHT DEURNE

7.21 Vervoerde vracht in de luchthaven Deurne (1980-1998), x 100 ton. Bron: Regie der Luchtwezen; LIN, afdeling Personenvervoer en Luchthavens.

7.2

Bereikbaarheid

Onze gunstige geografische ligging is een sterke troef die mee aan de basis ligt van de Vlaamse economische welvaart. Congestieverschijnselen dreigen deze bereikbaarheid van de economische knooppunten en poorten in het gedrang te brengen. De Vlaamse regering maakt dan ook een prioriteit van een goede bereikbaarheid. We bekijken hier drie elementen die een cruciale rol spelen: de reistijden, de kostprijs van het vervoer en de betrouwbaarheid van de verkeersinfrastructuur.

Reistijden

Het wegverkeer wordt drukker en drukker. Dit leidt op veel plaatsen tot stroever verkeer. Files duiken vroeger op en slepen steeds langer aan zodat reistijden toenemen. Gemiddeld reist de Vlaming een halfuur om naar zijn werk te gaan, voor een gemiddelde afstand van 18 kilometer.

Over de mate waarin reistijden op jaarbasis toenemen, bestaan momenteel weinig statistische gegevens. Wel beschikken we over een prognose van de verkeersevolutie tot het jaar 2010. De belangrijkste conclusies daarin zijn dat het verkeer nog drukker zal worden op alle autowegen vanuit Brussel en Antwerpen, en op de Antwerpse en Brusselse ring. De huidige congestie op een aantal knelpunten dreigt zich te verspreiden over de gehele weginfrastructuur. Zowel de autosnelwegen als de gewestwegen raken verzadigd of zelfs overbelast, wat zal leiden tot een verdere toename van de reistijd.

WOON-WERKVERKEER

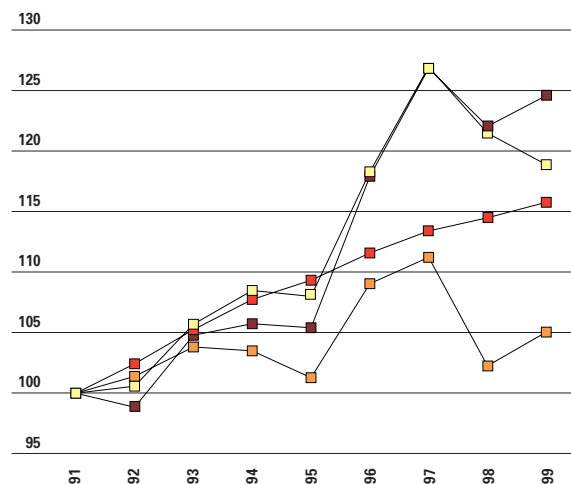
	ANTW	VL-BRA	W-VL	O-VL	LIMB	TOTAAL
Gem. tijd in min.	30,5	31,5	31,6	32,6	25,2	30,7
Afstand in km	17,4	21,0	12,1	21,4	17,9	17,9

7.22 Gemiddelde afstand en reistijd woon-werkverkeer.
Bron: APS-survey 1999.

Kostprijs van het vervoer

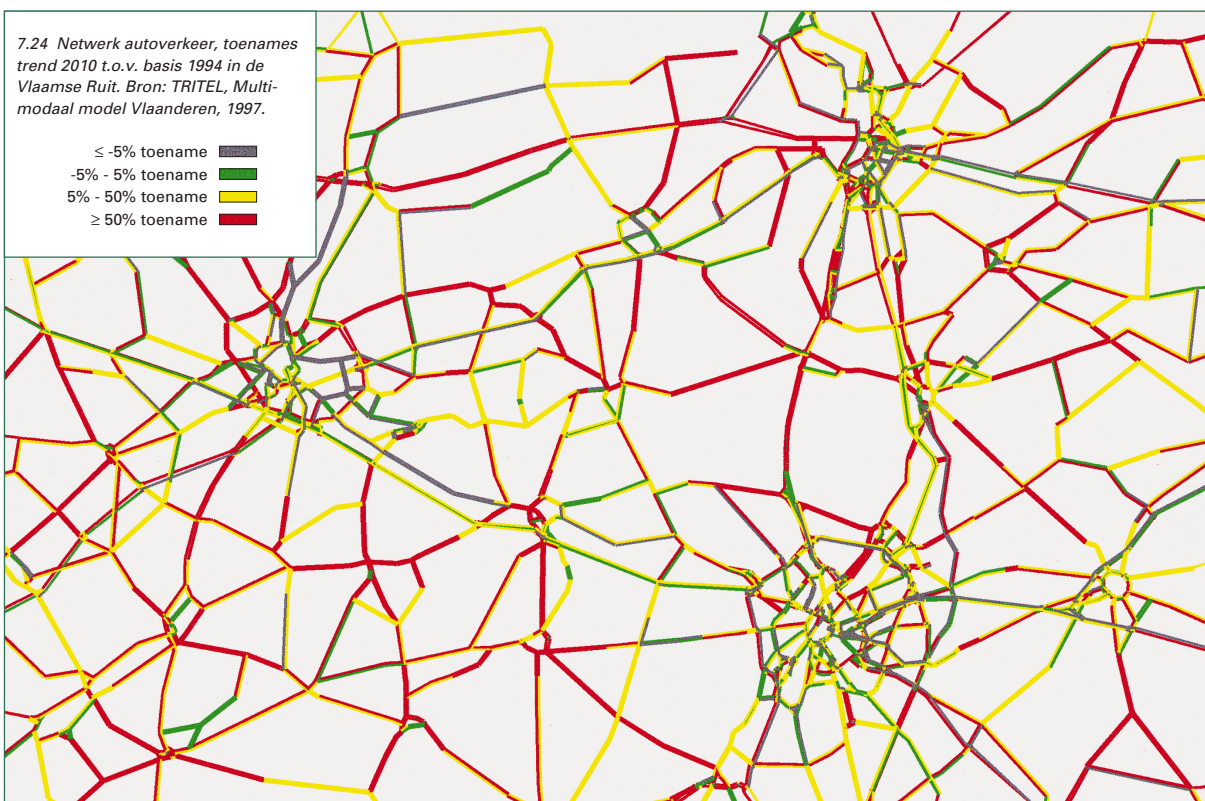
Tussen 1995 tot 1999 is de brandstofprijs van super en loodvrije benzine sterker gestegen dan de inflatie. Autorijden wordt dus duurder. Diesel, een brandstof die toch wel minder milieuvriendelijk is dan de

BRANDSTOFPRIJZEN

7.23 Evolutie brandstofprijzen (1991-1999). Bron: NIS.

inflatie —■—
super —■—
loodvrij (95 en 98 RON) —■—
diesel/gasolie wegvervoer —■—

andere brandstoffen, blijft (nog steeds) beneden het inflatieniveau. De implicaties voor het wagenpark laten zich raden: meer en meer mensen schakelen over op dieselwagens, ook al omwille van het lager verbruik.

impact daarvan neemt toe. Grote delen van het wegennet uit de jaren zestig zijn immers aan een onderhoudsbeurt toe.

Betrouwbaarheid

In de spitsuren rijden we ons steeds vaker vast. In een straal van 30 km rond de grootstedelijke gebieden van Antwerpen en Brussel kan een vijfde van de voertuigen niet sneller dan 60 km/u.

De structurele files bevinden zich vooral in en rond Antwerpen en Brussel. De Antwerpse ring (Schijnpoort) is in 1998 op een gemiddelde werkdag goed voor 176.400 wagens tussen 6 en 22 uur. De Kennedytunnel slikt op werkdagen gemiddeld 133.100 wagens. Op de Brusselse ring passeren er op een normale werkdag gemiddeld 152.500 voertuigen op de Woluwelaan, in Zellik is dat gemiddeld 143.100 voertuigen en te Grimbergen 140.000. Naarmate de intensiteit in de toekomst verder toeneemt, zal ook het aantal structurele files stijgen. Daarnaast wordt de betrouwbaarheid eveneens beïnvloed door de incidentele files die ontstaan door verkeersongevallen, wegenwerken, enzovoort. De

7.3

Verplaatsingsmogelijkheden

Mobiliteit is een essentiële voorwaarde om te kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven en als zodanig een ‘recht’ voor elke Vlaming. De Vlaamse regering wil ook vermijden dat bevolkingsgroepen of gebieden geïsoleerd raken. Vervoersarmoede en -ongelijkheid hebben immers ernstige economische en sociale gevolgen. De verplaatsingsmogelijkheden of het gebrek eraan in beeld brengen is geen eenvoudige opgave. Hier gebeurt dit aan de hand van drie indicatoren: het vervoermiddelenbezit van de gezinnen, het vervoersaanbod en de impact op het gezinsbudget.

Vervoermiddelenbezit van de gezinnen

Vlaanderen telt meer personenwagens dan huishoudens: ruim 2,65 miljoen. In 1996 beschikte zowat 59% van de huishoudens over 1 wagen en 23% over 2 en meer wagens. Toch is de auto niet voor iedereen weggelegd. Bijna een kwart van de huishoudens moet het zonder doen.

Leeftijd en inkomen spelen een belangrijke rol. Bij een inkomen lager dan 40.000 frank per maand vindt men slechts 0,48 auto's per huishouden.

Voor al alleenstaanden (gepensioneerden, éénoudergezinnen, jonge mensen die alleen wonen) is een eigen auto niet vanzelfsprekend. Bij senioren daalt de kans op een eigen auto met de leeftijd.

Twee derde van de 65-plussers beschikt niet over een auto.

BESCHIKBAARHEID VERVOERMIDDELEN

%	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	+65	TOTAAL
Beschikking over auto	55	91	87	87	85	69	81
Fiets	92	84	85	76	81	65	82
Openbaar vervoer	85	69	67	67	71	66	72

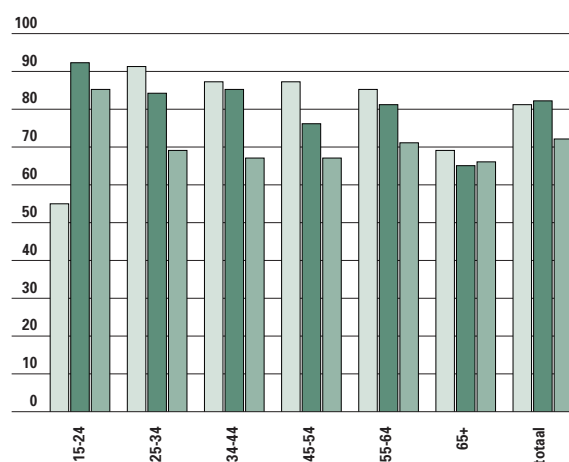
7.25 Beschikbaarheid over vervoermiddelen volgens leeftijd. Bron: APS-Survey 1997.

Hetzelfde geldt trouwens voor de fiets of voor het gebruik van het openbaar vervoer.

Het fietsbezit is veel gelijkmatiger verdeeld over de huishoudens. Hier heeft ongeveer 20% van de huishoudens geen fiets, ongeveer 20% beschikt over 1 fiets en bij de overige 60% of 1,3 miljoen huishoudens staat meer dan 1 fiets in de garage.

Echt degelijke tellingen in verband met het fietsbezit zijn er niet.

BESCHIKBAARHEID VERVOERMIDDELEN

7.26 Beschikbaarheid over vervoermiddelen volgens leeftijd, in %. Bron: APS-survey 1997.

auto
fiets
openbaar vervoer

DICHTSTBIJZIJNDE TREINSTATION

AFSTAND TOT TREINSTATION	PERCENTAGE
Minder dan 499 meter	5,0
Tussen 500 en 999 meter	7,7
Tussen 1.000 en 4.999 meter	40,4
Meer dan 5.000 meter	46,8

7.27 Afstand tussen woonplaats en dichtstbijzijnde treinstation.
Bron: Onderzoek Verplaatsingsgedrag Vlaanderen, 1996.

Voor de Vlaams-Brabantse gemeenten rond Brussel en de steden Antwerpen en Gent zijn fiets-arm. Niettemin doen we onze reputatie van wielernatie alle eer aan: op Europees vlak scoren we heel behoorlijk. De gemiddelde Vlaming legt elk jaar ongeveer 325 kilometer per fiets af. Alleen Denemarken en Nederland doen beter.

Vervoersaanbod

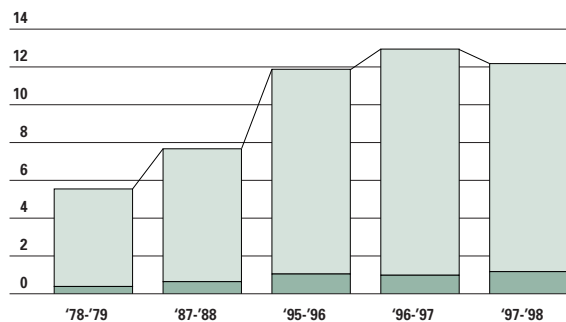
De 'basismobiliteit' wordt gemeten aan de hand van het aantal bedieningen per dag in een gemeente door het openbaar vervoer. In ruim de helft van alle woongebieden worden de normen inzake basismobiliteit gehaald. In een derde van de woongebieden voldoet de bediening niet. 12% van de woongebieden blijft volledig in de kou staan. De cijfers over de nabijheid van een treinstation zijn nog minder rooskleurig. Slechts 5% van de bevolking woont op wandelafstand van een station en bijna de helft zelfs op meer dan 5 kilometer.

Ook over de mate waarin fietsinfrastructuur is uitgebouwd en het kwaliteitsniveau ervan bestaat geen volledig overzicht. Voor de verschillende infrastructurele voorzieningen zijn immers meerdere bestuursniveau's en overheden bevoegd.

Impact op gezinsbudget

De kostprijs van verkeer en vervoer is in absolute termen de voorbije jaren flink toegenomen. Gemiddeld wordt er ongeveer 10% van het gezinsbudget aan besteed en dat aandeel is de voorbije 15 jaar vrij stabiel gebleven. Naarmate het gemiddeld inkomen toeneemt stijgen de uitgaven voor vervoer. Opvallend is wel de verschuiving naar individueel vervoer. Het aandeel van het gezinsbudget dat wordt besteed aan verkeers- en vervoersdiensten bedraagt nauwelijks 0,5%.

UITGAVEN VOOR VERKEER

7.28 Evolutie aandeel van de uitgaven voor verkeer en vervoer t.o.v. het beschikbaar inkomen, x 100.000 frank (nominaal). Bron: Huishoudbudgetonderzoek NIS 1978-79; 1987-88; 1995-96; 1996-97; 1997-98.

overig beschikbaar inkomen
uitgaven voor verkeer en vervoer

7.4

Verkeersveiligheid- en leefbaarheid

Het verkeer veroorzaakt elk jaar een groot aantal doden en gewonden. Vlaanderen scoort Europees gezien niet bijzonder goed. Het is dan ook de vaste wil van de Vlaamse regering om het verkeer veiliger te maken en op Europees topniveau te brengen. De economische en menselijke schade door de verkeersonveiligheid loopt immers hoog op.

We benaderen de verkeersveiligheid vanuit drie invalshoeken: het aantal letselgevallen, het aantal verkeersslachtoffers en de ernst van de verwonding. Ook bekijken we hier de evolutie in de 'leefbare doortochten' vanuit perspectief van de verkeersleefbaarheid.

Tussen 1990 en 1996 daalde het aantal letselgevallen met 21%. In 1997 en 1998 zien we echter opnieuw een stijging.

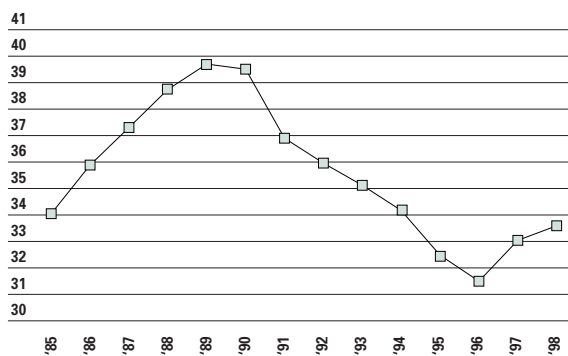
Een parallel verloop merken we bij de verkeersslachtoffers: de dalende tendens sinds 1990 wordt onderbroken in 1997 en 1998.

Het aantal dodelijke verkeersslachtoffers blijft ondertussen stijgen.

Het aantal zwaargewonden daalt wel, maar het aantal lichtgewonden neemt dan weer toe. Vooral voetgangers en fietsers blijven een kwetsbare groep in

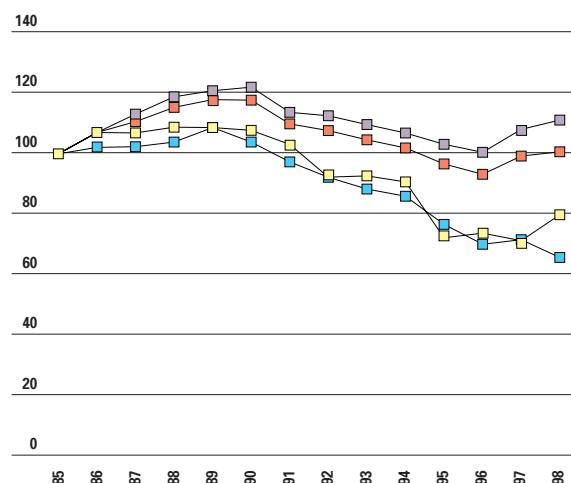
het verkeer. Wanneer wij de evolutie bekijken per leeftijdscategorie, zien wij het aandeel van de jongeren afnemen, maar de groep van 20 tot 24 jaar blijft oververtegenwoordigd. De weekendongevallen eisen hier duidelijk hun tol.

LETSELONGEVALLEN

7.29 Evolutie van het aantal letselgevallen, x 1.000 (1985-1998). Bron: NIS.

VERKEERSSLACHTOFFERS

7.30 Evolutie aantal verkeersslachtoffers (1985-1998). Bron: NIS.

licht gewonden —
ernstig gewonden —
doden en dodelijk gewonden —
totaal —

DODEN EN ERNSTIG GEWONDEN

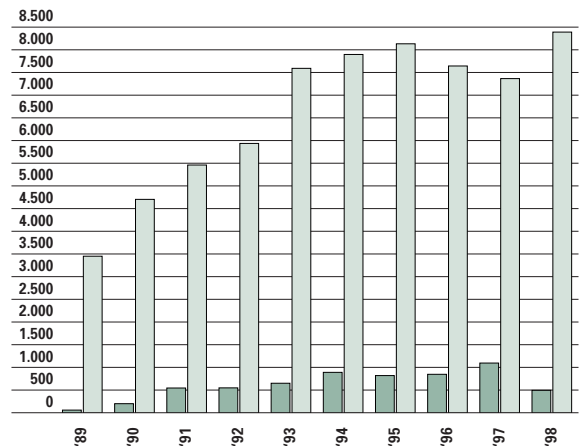
JAAR	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
0-19 jaar	1,7	1,5	1,5	1,3	1,3	1,1	1,1	1,1
20-24 jaar	4,8	4,4	4,4	4,0	3,8	3,2	3,2	3,2
25-59 jaar	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,3
60+	1,3	1,1	1,0	1,1	1,0	0,9	0,9	0,8
TOTAAL	1,9	1,8	1,7	1,7	1,6	1,4	1,4	1,3

7.31 Evolutie van het aantal doden en ernstig gewonden per 1.000 inwoners naar leeftijdscategorie (1991-1998) - cijfers voor Vlaanderen. Bron: NIS.

Leefbare doortochten

De verkeersleefbaarheid wordt een steeds belangrijker facet van onze mobiliteit. Die leefbaarheid komt in het gedrang wanneer de essentiële functies (wonen, handel, horeca, onderwijs,...) van de stedelijke gebieden worden bedreigd of gehinderd. Sinds 1989 wordt bij de heraanleg van wegen in bebouwde kommen rekening gehouden met het evenwicht tussen de verkeersfunctie en de verblijfsfunctie van de weg. Door de wegstructuur aan te passen, kunnen we de snelheid van het verkeer omlaag duwen wat een gunstige invloed heeft op zowel de veiligheid als de oversteekbaarheid. Het programma 'leefbare doortochten' heeft ongetwijfeld bijgedragen tot de daling van het aantal ongevallen. De ernst van de ongevallen is eveneens afge-

LEEFBARE DOORTOCHTEN

7.32 Investerings in leefbare doortochten (in miljoen frank).

Bron: LIN, afdeling Wegenbeleid en -beheer.

investering doortochten
totale investering wegen

nomen. De weggebruiker ervaart de nieuwe situatie als veiliger. Fietsen wordt over het algemeen aangenamer en voetgangers kunnen een stuk gemakkelijker en veiliger de weg oversteken.

Voor de heraanleg van wegen in de bebouwde kom werd in 1998 504 miljoen frank uitgetrokken. Dit vertegenwoordigt 6% van de totale investeringen in wegen.

7.5

Milieuhinder en natuurschade

Over de jaren heen is de negatieve impact van verkeer en vervoer op het milieu steeds zwaarder gaan doorwegen in de mobiliteitsproblematiek.

Drie indicatoren vertellen meer over de invloed van verkeer en vervoer op het milieu en de natuur: emissies veroorzaakt door het wegverkeer, geluidshinder en versnippering veroorzaakt door infrastructuur.

Luchtverontreiniging

Het wegverkeer zorgt voor heel wat luchtverontreiniging. De positieve effecten van allerlei technologische verbeteringen - zuiniger motoren, katalysatoren en minder vervuilende brandstoffen - worden tenietgedaan door de toename van het wagenpark en van het aantal afgelegde kilometers.

Het wegverkeer veroorzaakt emissies van gassen en zware metalen. De belangrijkste vluchtige stoffen die het wegverkeer als bron hebben zijn: koolstofmonoxide en koolstofdioxide (CO en CO₂), zwaveldioxide (SO₂), stikstofoxide (NO_x (NO₂)), niet-methaan vluchtige organische stoffen (NMVOS), ammoniak (NH₃) en methaan (CH₄) en stof. Voor de zware metalen komen vooral lood, koper en zink op deze manier in de lucht terecht.

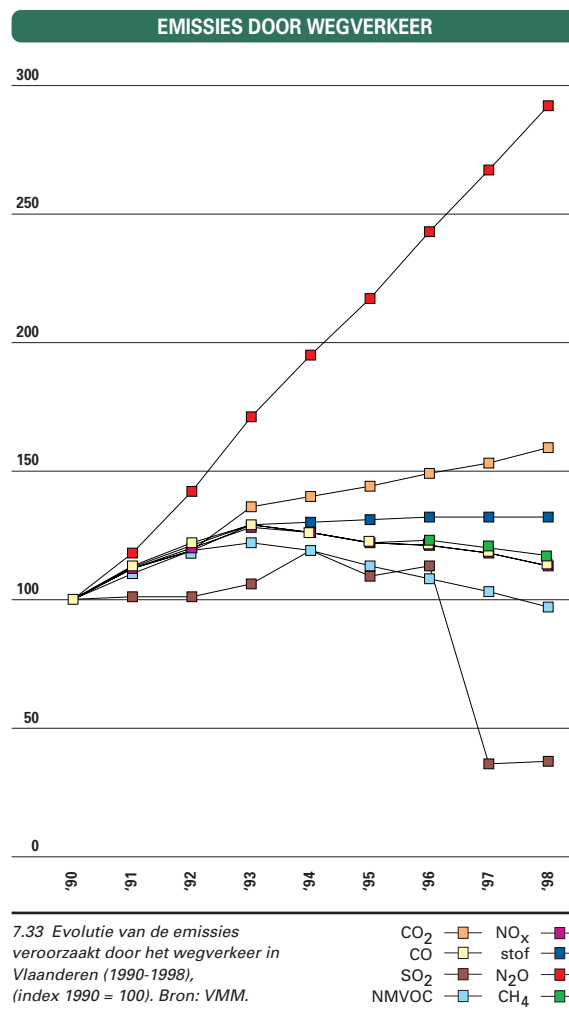
Het wegverkeer veroorzaakt een stijging van de emissies van CO₂. Door het gebruik van katalysatoren is de emissie van CO, NO_x (NO₂) en NMVOS gedaald. Het gebruik van diezelfde katalysatoren doet echter de uitstoot van di-stikstof-oxyde (N₂O) en ammoniak (NH₃) toenemen.

De definitieve doorbraak van de loodvrije benzine zorgde voor een daling van de loodemissies.

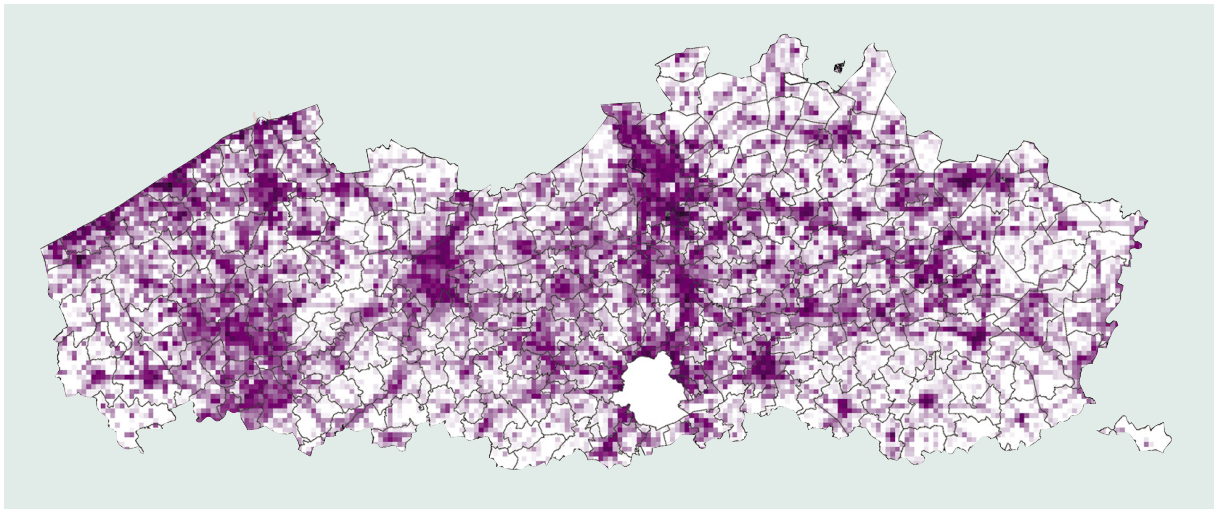
Geluidshinder

Vlaanderen wordt gekenmerkt door een dicht weggennet, een hoge bevolkingsdichtheid en een sterk verspreide bebouwing. Daardoor is verkeerslawaaai de meest voorkomende vorm van geluidshinder.

De Vlaamse regering poogt die geluidshinder af te

VERSNIDDINGSINDEX DOOR VERKEERSINFRASTRUCTUUR

7.34 Versnijdingsindex voor verkeersinfrastructuur (Vlaanderen, 1995).
Bron: MIRA-T 1999.

zeer laag
zeer hoog

EMISSIE ZWARE METALEN DOOR WEGVERKEER

	Pb	Cd	Cu	Cr	Ni	Se	Zn
1990	174.000	34	5.773	170	238	34	3.396
1991	149.000	38	6.528	192	269	38	3.840
1992	143.000	43	7.320	215	301	43	4.306
1993	116.000	47	7.952	234	327	47	4.678
1994	84.000	48	8.169	240	336	48	4.805
1995	90.000	49	8.371	246	345	49	4.924
1996	77.000	51	8.647	254	356	51	5.087
1997	60.000	52	8.872	261	365	52	5.219
1998	54.000	54	9.116	268	375	54	5.362

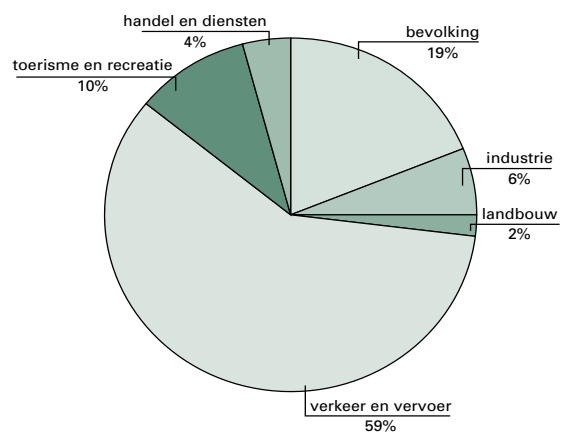
7.35 Evolutie van de emissies van zware metalen (kg/jaar) veroorzaakt door het wegverkeer in Vlaanderen (1990-1998). Bron: VMM.

zwakken met geluidsschermen, grondwallen en aangepaste types van wegverhardingen. De afgelopen 15 jaar werden er in Vlaanderen op 165 plaatsen geluidsschermen geplaatst. Daarnaast zijn ongeveer 40.000 personen blootgesteld aan geluidsniveaus van 60 dB(A) en meer rond de luchthaven van Zaventem.

Versnippering

Nieuwe transportinfrastructuur en drukker verkeer creëren barrières en versnipperen de open ruimtes. Vooral de wegen hebben een sterk versnipperend effect. Maar ook spoorwegen en waterwegen zorgen voor versnippering.

ERNSTIG GEHINDERDEN

7.36 Percentage ernstig gehinderden naar oorzaak (1996).
Bron: MIRA-T 1999.

De versnijdingsindex geeft een beeld van de versnippering veroorzaakt door verkeersinfrastructuur. Deze indicator meet de lengte van de versnijdingen van de 'niet-bebouwde open ruimte' door wegen, spoorwegen en waterwegen. De indicator toont duidelijk de grote verbindingssassen tussen de Vlaamse steden en rond de stadskernen. Ook de kuststreek en de regio Mol-Lommel-Overpelt/Neerpelt scoren hoog. Een aantal grenszones of uithoeken van Vlaanderen ontsnappen nog enigszins aan deze versnippering. Meer doorgangen (bijvoorbeeld wildtunnels) en oversteekplaatsen kunnen deze effecten milderen.

Definities

Bereikbaarheid

De mate waarin een bepaalde bestemmingsplaats tegen een specifieke weerstand (tijd/kosten) vanuit verschillende potentiële herkomstgebieden kan bereikt worden.

Economische knooppunten

Worden als ‘economische knooppunten’ beschouwd:

- de stedelijke gebieden variërend in economisch belang en uitstraling;
- het netwerk van het Albertkanaal;
- de specifieke economische knooppunten omwille van hun impact op de werkgelegenheid.

Voor de als economisch knooppunt geselecteerde gebieden of gemeenten verwijzen wij naar het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.

Poorten

Onder ‘poorten’ wordt verstaan de zeehavens met de internationaal georiënteerde multimodale logistieke parken, de internationale luchthaven Zaventem en het H.S.T.-station Antwerpen-centraal (zie Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen).

Vervoermiddelen (transportmodus)

Alle mobiele investeringsgoederen zoals wegvoertuigen, schepen, treinen, vliegtuigen, fietsen, trams, bussen, enz.

Reizigerskilometer

Totaal door alle reizigers afgelegde kilometers.

Basismobiliteit

Aan de normen inzake basismobiliteit is niet voldaan indien de bedieningsfrequentie:

- lager is dan 12 bedieningen per dag in een buitengebiedgemeente;
- lager is dan 24 bedieningen per dag in een gemeente die behoort tot het kleinstedelijk- of randstedelijk gebied;
- lager is dan 36 bedieningen per dag in een gemeente die behoort tot het regionaal-stedelijk of grootstedelijk gebied.

Tonkilometer

Totaal aantal vervoerde ton vermenigvuldigd met het aantal afgelegde kilometers.

Luchtverontreiniging

De emissies veroorzaakt door onder andere het wegverkeer wordt opgesplitst in twee groepen: de gereguleerde (CO, KWS, NO_x, SO₂, stofdeeltjes, lood) en de niet gereguleerde (PAK, dioxines, hele kleine stofdeeltjes, zware metalen, CO₂).

Letselongevallen

De verkeersongevallen, vastgesteld door de politie of rijkswacht, op de openbare weg die een lichamelijk letsel tot gevolg hebben. Een ongeval tussen twee of meer weggebruikers wordt beschouwd als één ongeval. Zij worden als representatief beschouwd voor het hele fenomeen van de verkeersongevallen. Voor elk letselongeval gebeuren statistisch gezien nog eens 7 à 8 ongevallen met enkel materiële schade (blijfschade). Ongevallen met enkel materiële schade worden niet meer in de statistieken opgenomen sedert 1973. Aanrijdingen op private terreinen werden nooit opgenomen.

Leefbare doortocht

Programma gericht op het realiseren van een groter evenwicht tussen de verkeers- en de verblijfsfunctie van een weg met bijzondere aandacht voor de verkeersveiligheid.

Verkeersslachtoffers

- *doden*: elke persoon die ter plaatse, vóór opname in het ziekenhuis of binnen de dertig dagen na het ongeval, overlijdt.
- *ernstig gewonden*: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en wiens toestand zodanig is dat een opname voor meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is.
- *licht gewonden*: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en op wie de bepaling van dodelijk of ernstig gewond niet van toepassing is.

db(A)

Logaritmische grootheid voor de geluidssterkte of geluidsniveau (decibel).

VOOR MEER INFORMATIE

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Leefmilieu en Infrastructuur, Afdeling Verkeerskunde, Verkeerstellingen, 1997 en 1998.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Leefmilieu en Infrastructuur, Afdeling Personenvervoer en luchthavens, Jaarverslag 1998 Vlaamse regionale luchthavens.

Brussels International Airport Company, Brutrends 1998.

De Lijn, Jaarverslag 1998.

NIS, Motorvoertuigenpark - toestand op 1 augustus 1998.

NMBS, Statistisch Jaarboek 1998.

SERV, Vlaamse Havencommissie, Jaarverslag 1998

Belgisch Instituut voor Verkeersveiligheid, Statistieken verkeersongevallen - kerncijfers 1998.

NIS, Verkeersongevallen op de openbare weg met doden of gewonden, jaar 1998.

Ministerie van Verkeer en Infrastructuur, Dienst voor Regeling der Binnenvaart, Jaarverslag 1998 Antwerpen, april 1999.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Mobiliteitscel, Onderzoek Verplaatsingsgedrag Vlaanderen, april 1996.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement LIN, Mobiliteitscel, Tritel, Multimodaal Model Vlaanderen, 1997.

MIRA-T 1999, VMM.

8. Vlaanderen internationaal

Blikvangers

- Vlaanderen wordt steeds actiever op het internationale forum. Naast het zelfstandig afsluiten van internationale verdragen, werd de Vlaamse minister-president de afgelopen jaren verschillende malen officieel ontvangen door buitenlandse staatshoofden. Ook de weliswaar financiële participatie aan internationale organisaties is de jongste jaren opgedreven. *(zie ill. 8.1 en 8.2)*
- Er is toenemende aandacht voor ontwikkelingssamenwerking. Naast het aanduiden van een minister voor ontwikkelingssamenwerking op Vlaams niveau in 1999 valt er de afgelopen jaren een stijging van de Vlaamse middelen te noteren. *(zie ill. 8.7)*
- De Vlaamse officiële vertegenwoordiging in het buitenland wordt verder opgevoerd. Er wordt tevens een stapje dichterbij een geïntegreerde manier van werken gekomen door de opening van een Vlaamse vertegenwoordiging in Den Haag in november 1999. *(zie ill. 8.10 en 8.11)*
- Het aantrekken van buitenlandse investeerders naar Vlaanderen is tussen 1994 en 1998 in stijgende lijn gegaan. In 1998 kwamen 4 op 10 buitenlandse ondernemingen uit de Verenigde Staten. *(zie ill. 8.12)*
- Vlaamse exporteurs blijven in stijgende mate financiële steunaanvragen indienen bij de Vlaamse overheid en dit zowel voor beursbezoeken als prospectiereizen. *(zie ill. 8.14)*
- De Vlaamse jongeren gaan de buitenlandse sfeer graag opsnuiven en dit zowel via onderwijs als via jeugd- en vrijwilligerswerk. Hun deelname aan Europese programma's blijft immers toenemen. *(zie ill. 8.23)*

8.1

Internationale oriëntatie van Vlaanderen

Tal van beslissingen die de Vlamingen in hun dagelijks leven raken, worden op internationale fora genomen. Het is dan ook van groot belang om op het internationaal niveau actief te zijn. Het aantal verdragen, de verdragspartners en de financiële bijdragen aan internationale instellingen geven een indicatie van de internationale oriëntatie. De officiële ontvangsten van de minister-president in het buitenland zijn eveneens een aanwijzing van de groeiende internationale erkenning.

Internationale overeenkomsten

Vlaanderen sluit internationale overeenkomsten van diverse aard, zowel met landen als met regio's. Sinds 1993 is Vlaanderen bevoegd om autonoom exclusieve verdragen te sluiten met buitenlandse partners. Bijna drie kwart van deze verdragen is bilateraal, terwijl de gemengde verdragen meer multilateraal gaan.

Bij de culturele akkoorden, die meer dan één domein kunnen bestrijken, blijkt onderwijs in meer dan helft van de overeenkomsten aan bod te komen. De top 3 van populairste continenten wordt, zowel bij de culturele akkoorden als de transnationale contracten, aangevoerd door Europa, op enige afstand gevolgd door Azië en Amerika.

INTERNATIONALE OVEREENKOMSTEN

	EXCLUSIEVE VERDRAGEN*	GEMENGDE VERDRAGEN**
Bilateraal	16	23
BLEU	-	46
Benelux	-	1
EU	-	49
Raad van Europa	-	14
Multilateraal	6	50
Totaal	22	183

8.1 Aantal exclusieve en gemengde verdragen waarbij Vlaanderen als partij betrokken is op 19/7/1999. Bron: COO, ABB.

* Verdragen waarvoor de Vlaamse regering, sinds de inwerkingtreding van de jongste staatshervorming, exclusief bevoegd is.

** Verdragen rond aangelegenheden waarvoor zowel de federale als de Vlaamse overheid bevoegd is.

INTERNATIONALE OVEREENKOMSTEN

	AANTAL	BELEIDSDOMEIN***				
		ECONOMIE EN WERKGELEGENHEID	LEEFMILIEU EN INFRA-STRUCTUUR	ONDERWIJS	WELZIJN, VOLKS-GEZONDHEID EN CULTUUR	WETENSCHAP EN TECHNOLOGISCH ONDERZOEK
Culturele akkoorden*	46	1	34	38	38	36
Transnationale contracten**	29	3	8	16	2	7

8.2 Aantal culturele akkoorden en transnationale contracten waarbij Vlaanderen als partij betrokken is, met aanduiding naar beleidsdomein, 19/7/1999. Bron: COO, ABB.

* Verdragen die door de federale overheid gesloten zijn, voor de jongste staatshervorming, en die materies betreffen waar gemeenschappen en gewesten voor bevoegd zijn.

** Verbintenissen tussen 2 staten/regio's waarvan tenminste 1 geen bevoegdheid heeft om verdragen te sluiten.

*** Een cultureel akkoord of transnationaal contract kan meerdere beleidsdomeinen bestrijken.

BELEIDSVERKLARINGEN

LAND/REGIO/MULTILATERALE INSTELLING	AANTAL	BELEIDSDOMEIN*				
		ECONOMIE EN WERKGELEGENHEID	LEEFMILIEU EN INFRA-STRUCTUUR	ONDERWIJS	WELZIJN, VOLKS-GEZONDHEID EN CULTUUR	WETENSCHAP EN TECHNOLOGISCH ONDERZOEK
Baden-Württemberg	1	x	x	x	x	
Catalonië	1	x	x	x	x	x
China	2		x	x		
Estland	1	x				
Hongarije	2	x	x	x	x	
IAO	1	x		x		
Letland	1	x	x			
Litouwen	3	x	x			
Nederland	4	x	x	x		x
Nord-Pas-de-Calais	1	x	x	x	x	x
Nordrhein-Westfalen	2	x	x		x	
Polen	2		x			
Tsjechië	5	x	x	x	x	x
Tunesië	1		x			
UNESCO	1			x	x	x
Vietnam	2		x			
Verenigde Staten	1			x		
Zuid-Afrika	9	x	x	x	x	
Totaal	40	12	14	11	8	5

8.3 Aantal beleidsverklaringen per buitenlandse partner, met aanduiding naar beleidsdomein, 11/9/1989-10/2/1999. Bron: COO, ABB.

* Een beleidsverklaring kan meerdere beleidsdomeinen bestrijken.

RAAD VAN EUROPA

	1994	1995	1996	1997
Audiovisueel Observatorium	882.000	618.554	675.390	675.000
Eurimages	10.000.000	10.000.000	10.000.000	10.000.000
Eurika Audiovisueel	1.544.239	1.522.252	1.485.739	1.607.966
CDEJ-Europees Jeugdfonds	1.642.892	1.662.524	1.719.461	1.746.218
Cultureel Fonds	46.128	62.780	61.980	54.000
Programma stages leerkrachten	315.000	653.000	2.000.000	2.000.000
Programma democratie en mensenrechten	-	300.000	300.000	-
Legislative	500.000	500.000	500.000	500.000
Totaal	14.930.259	15.319.110	16.742.570	16.583.184

8.4 Overzicht van de bijdragen door Vlaanderen gedaan aan de Raad van Europa, per programma, in frank, 1994-1997. Bron: COO, ABB.

Beleidsverklaringen, die geen deel uitmaken van de internationale overeenkomsten strictu sensu omdat zij geen bindende juridische waarde hebben, geven een louter politiek signaal. De Vlaamse regering heeft ondertussen 40 beleidsverklaringen met een buitenlandse partner onderschreven. Zuid-Afrika is koploper en neemt samen met Nederland en

Tsjechië haast de helft van dit soort overeenkomsten voor zijn rekening.

Officiële ontvangsten

Het symbolisch belang van een officiële ontvangst is bijzonder groot. Het is immers een impliciete

OFFICIËLE ONTVANGSTEN

JAAR	LAND/REGIO	STAATSHOOFD
1994	Tsjechië	president Václav Havel
	Hongarije	president Árpád Göncz
1995	Polen	president Lech Wałęsa
	Frankrijk	president François Mitterrand
	Chili	president Eduardo Frei
1996	Estland	president Lennart Meri
	Letland	president Guntis Ulmanis
	Litouwen	president Algirdas Brazauskas
	Zuid-Afrika	president Nelson Mandela
	Roemenië	president Emil Constantinescu
1998	Portugal	president Jorge Sampaio
	Baskenland	president José Antonio Ardanza
	Slovenië	president Milan Kucan
		premier Janez Drnovsek
	Hongarije	president Árpád Göncz
	premier Viktor Orbán	
	Polen	premier Jerzy Buzek
1999	Catalonië	president Jordi Pujol
	Nordrh.-Westfalen	minister-pres. Wolfgang Clement
	Nederland	premier Wim Kok

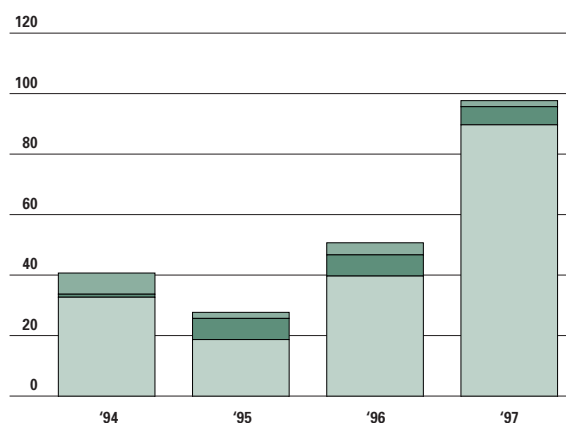
8.5 Officiële ontvangsten van de minister-president door staatshoofden in het buitenland, 1994-oktober 1999. Bron: COO, ABB.

erkenning van Vlaanderen door het buitenland. De Vlaamse minister-president is meermaals officieel ontvangen door buitenlandse staatshoofden. Daarnaast heeft hij ook talloze werkbezoeken afgelegd.

Internationale organisaties

Vlaanderen speelt steeds vaker een rol in internationale organisaties. De bestedingen in het kader van de multilaterale samenwerking nam gevoelig toe van 40,8 miljoen frank in 1994 naar 96,7 miljoen frank in 1997. Gouvernementeel organisaties zoals de Raad van Europa, de Wereldbank en de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) trekken de meeste Vlaamse financiële middelen aan.

INTERNATIONALE ORGANISATIES

8.6 Evolutie van de multilaterale bestedingen door de Vlaamse overheid in het raam van de samenwerking met internationale organisaties, in miljoen frank, 1994-1997. Bron: COO, ABB.

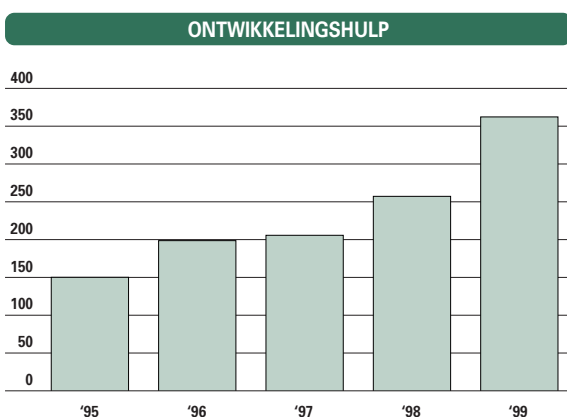

8.2 Internationale solidariteit

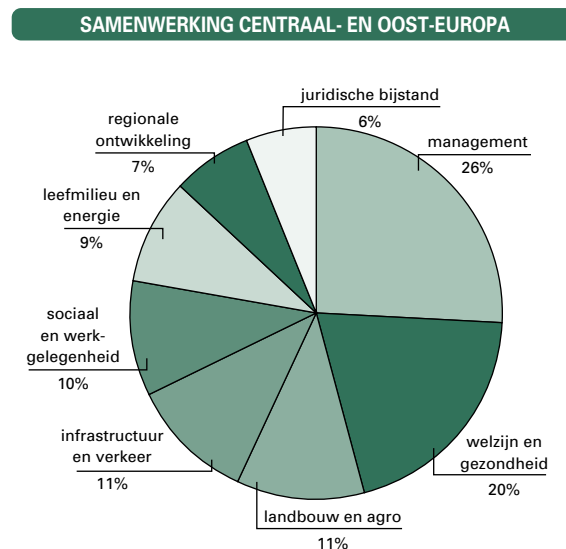
Er is een toenemende aandacht voor ontwikkelings samenwerking. Ook de Vlaamse overheid onderneemt stappen om de duurzame ontwikkeling in de wereld te bevorderen. We schetsen hiervan een beeld via de evolutie van Vlaamse kredieten en subsidies aan landen in ontwikkeling.

De Vlaamse ontwikkelingshulp bedroeg in 1999 360 miljoen frank. Dit geld wordt gespendeerd aan de bewustmaking van de Vlamingen en de ondersteuning van ontwikkelingsprojecten. Meer en meer tracht Vlaanderen ook zijn inspanningen geografisch te focussen. Santiago in Chili en de provincie Vrijstaat in Zuid-Afrika zijn prioritaire partners. Er wordt vooral geld vrijgemaakt voor onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting en welzijn. De projecten kunnen zowel via een Vlaamse organisatie of niet-gouvernementele organisatie (NGO) lopen, als via de plaatselijke overheid, universiteiten of lokale NGO's. Een tweede zwaartepunt ligt in Centraal- en Oost-Europa waar de Vlaamse overheid de omschakeling naar een marktgerichte economie wil steunen. Tussen 1992 en 1998 werden er 629 projecten

ingediend. Hiervan werden 347 projecten goedgekeurd voor ongeveer 2,1 miljard frank aan subsidies. Bijna de helft van de projecten heeft betrekking op management, welzijn en gezondheid. Hongarije en Polen nemen samen 37% van de projecten voor hun rekening en 45% van de subsidies. In de voorbije jaren heeft Vlaanderen ook humanitaire bijstand verleend aan landen in nood: noodhulp aan slachtoffers van conflicten of natuurrampen, ondersteuning van vluchtelingen en voedselhulp aan de meest kwetsbare bevolkingsgroepen. De hulpacties worden meestal uitgevoerd door gespecialiseerde instanties zoals het Rode Kruis en

8.7 Evolutie Vlaamse kredieten voor hulp aan landen in ontwikkeling en humanitaire bijstand, in miljoen frank, 1995-1999. Bron: COO, ABB.

8.8 Verdeling aantal projecten naar sector, in %, 1992-1998. Bron: EWBL, administratie Economie.

SAMENWERKING CENTRAAL- EN OOST-EUROPA

LAND/REGIO	TOEGEKENDE SUBSIDIES (IN MILJOEN FRANK)	% VERDELING STEUN	AANTAL PROJECTEN*
Hongarije	587	27,0	89
Polen	384	17,7	77
Roemenië	301	13,9	54
Tsjechië	213	9,8	43
Regio St.-Petersburg	147	6,8	33
Slovakije	111	5,1	34
Bulgarije	102	4,7	21
Litouwen	85	3,9	27
Oekraïne	76	3,5	12
Letland	73	3,4	24
Estland	43	2,0	16
Slovenië	15	0,7	4
Albanië	14	0,7	4
Rusland	8	0,4	3
Oezbekistan	6	0,3	2
Macedonië	5	0,2	1
Totaal	2.169	100,0	444

8.9 Aantal projecten en bedrag aan Vlaamse subsidies per land, 1992-1998. Bron: EWBL, administratie Economie.

* Sommige projecten hebben betrekking op verschillende landen.

Artsen Zonder Grenzen. De laatste jaren steunde Vlaanderen voornamelijk hulporganisaties die actief waren in ex-Joegoslavië en Rwanda. In 1999 werd een bijzonder krediet van 65 miljoen frank voorzien voor noodhulp aan de slachtoffers van de oorlog in Kosovo.

8.3

Vlaamse vertegenwoordiging in het buitenland

Vlaanderen heeft in het buitenland een net van vertegenwoordigers. We bekijken hier het aantal attachés van de Vlaamse Gemeenschap, de Vlaamse economische vertegenwoordigers, de investeringsprospectoren, de technologisch attaché, de vertegenwoordigers van het Vlaamse promotiecentrum voor Agro- en Visserij-Marketing en de toeristische promotiediensten.

Voor buitenlanders wordt de eerste toegangspoort tot onze regio gevormd door de Vlaamse officiële vertegenwoordigers. Sinds Vlaanderen naar buiten treedt als een volwaardige internationale partner is de officiële vertegenwoordiging in het buitenland uitgegroeid tot een conglomeraat van uiteenlopende, wereldwijde netwerken. Op termijn wil men komen tot één netwerk waarin de gespecialiseerde afdelingen, elk met een eigen opdracht, complementair aan elkaar kunnen functioneren. Deze trend komt reeds tot uiting in Oostenrijk, waar men sinds november 1994 de eerste geïntegreerde vertegenwoordiging opende. In het Vlaams Huis in Wenen zijn de kantoren van de attaché van de Vlaamse Gemeenschap, de economische vertegenwoordiger en de vertegenwoordiger van Toerisme Vlaanderen onder één dak samengebracht. Zo krijgt de vertegenwoordiging in het buitenland een duidelijk herkenbaar Vlaams gezicht en verloopt de onderlinge coördinatie van de diensten vlotter. Ook in Den Haag werd in november 1999 een geïntegreerde Vlaamse vertegenwoordiging geopend en er zijn plannen voor een gelijkaardige integratie in Berlijn.

Attachés van de Vlaamse Gemeenschap

In 1999 beschikte de Vlaamse overheid over 6 attachés van de Vlaamse Gemeenschap. Zij zijn de diplomatieke vertegenwoordigers van de Vlaamse regering in Den Haag, Wenen-Praag-Budapest, Washington, Tokio, Pretoria en de Europese Unie.

In de toekomst komen er ook attachés in Parijs en Berlijn. Hun werkteerterrein bestrijkt in feite alle domeinen die tot de bevoegdheid van de Vlaamse regering behoren, met uitzondering van het aantrekken van buitenlandse investeringen, het promoten van export en toerisme. De attaché informeert de lokale instanties over Vlaanderen. Daarnaast gaat hij na welke samenwerkingsvormen met Vlaanderen mogelijk zijn.

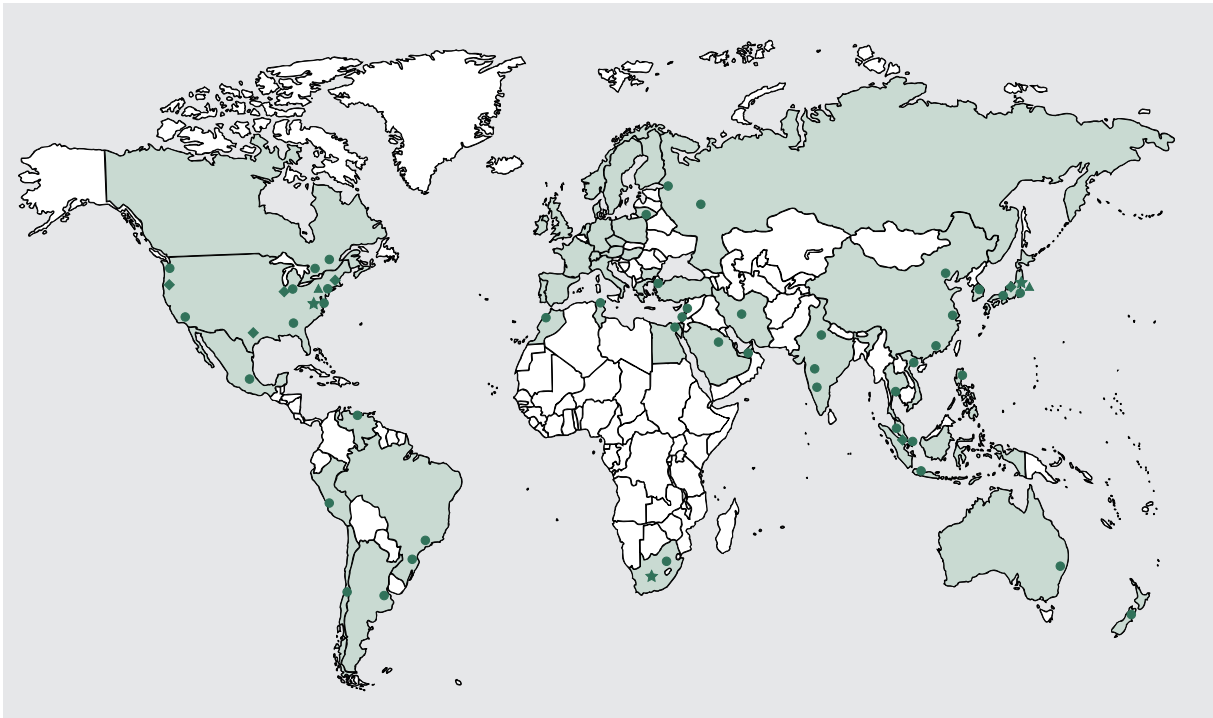
Vlaamse economische vertegenwoordigers

Export Vlaanderen beschikte in augustus 1999 over een wereldwijd netwerk van 77 Vlaamse economische vertegenwoordigers en handelssecretarissen. Dit getal wordt binnenkort opgetrokken tot 91 personen met 73 verschillende standplaatsen, wat een aanzienlijke versterking zou betekenen op de groeimarkten van Oost-Europa, Zuid-Oost-Azië en Latijns-Amerika. Eén van de belangrijkste taken van de vertegenwoordiger is het opsporen van exportkansen. Hij knoopt contacten aan met handelspartners, werkt commerciële samenwerkingsvormen uit, verzamelt informatie en organiseert trefdagen en zendingen.

Vlaamse investeringsprospectoren en technologisch attaché

De Dienst Investeren Vlaanderen heeft 8 investeringsprospectoren met standplaats in Boston, Chicago, Dallas, San Francisco, Tokio, Singapore

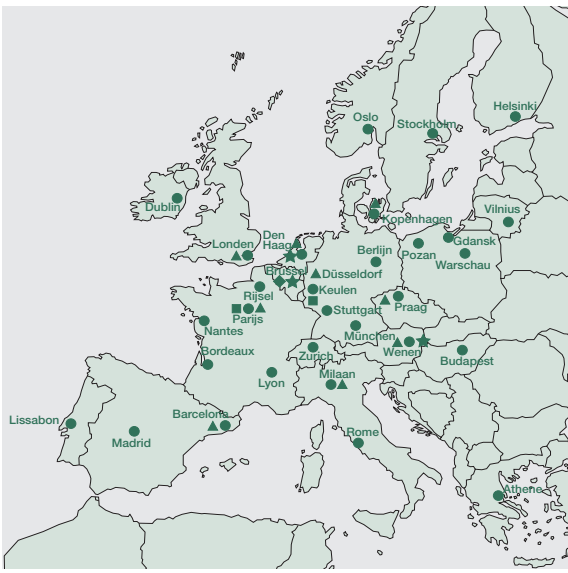
VLAAMSE VERTEGENWOORDIGING IN DE WERELD

8.10 Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers, stand van zaken op 20/8/1999. Bron: COO, ABB.

- ★ attachés van de Vlaamse Gemeenschap
- Vlaamse economische vertegenwoordigers
- ◆ investeringsprospectoren en technologisch attaché
- ▲ Vlaamse toeristische promotie
- landbouwpromotie

EUROPA

8.11 Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers, stand van zaken op 20/8/1999. Bron: COO, ABB.

- ★ attachés van de Vlaamse Gemeenschap
- Vlaamse economische vertegenwoordigers
- ◆ investeringsprospectoren en technologisch attaché
- ▲ Vlaamse toeristische promotie
- landbouwpromotie

en Brussel. Hun primordiale opdracht is investeerders naar Vlaanderen loodsen.

De technologisch attaché heeft zijn basis in Tokio. Hij staat in voor het opsporen en begeleiden van kennisintensieve kandidaat-investeerders om zo de overdracht van technologie te bevorderen.

Toeristische en landbouwpromotie

Toerisme Vlaanderen moet in binnen- en buitenland Vlaanderen aanprezen als een ideale vakantiebestemming.

Het Vlaams promotiecentrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM) zorgt voor de promotie van de primaire sector in binnen- en buitenland, vooral via contacten met de distributie. De VLAM beschikt over vertegenwoordigers in Keulen en Parijs.

8.4

Economische invloed van Vlaanderen

Zowel de export als de buitenlandse investeringen in Vlaanderen zijn van belang voor de economie en de werkgelegenheid. Hier wordt nagegaan wat de overheid onderneemt om de uitvoer te bevorderen en de buitenlandse investeerders naar Vlaanderen te halen.

Aantrekken van buitenlandse investeringen

Tussen 1994 en 1998 steeg het aantal investeringsprojecten met 190%. Het bedrag vervijfvoudigde. De extra directe tewerkstelling groeide jaarlijks met gemiddeld 46%.

In 1998 kwamen de meeste buitenlandse investeringen uit de Verenigde Staten en Europa. Informatie-technologie en chemie voeren de lijst van populaire sectoren aan. Er is bijna een evenwicht tussen de volledig nieuwe investeringen en de uitbreidingen. Het aantal overnames was eerder beperkt.

Exportondersteuning

Export Vlaanderen wil onze ondernemers een duwtje in de rug geven om nieuwe, en vooral verre markten te verkennen. Het aantal aanvragen voor financiële tussenkomst steeg in 1998 met 33%. Vooral het aanvragen voor financiële ondersteuning bij deelnames aan beurzen namen sterk toe. Dit is voor een deel te wijten aan de nieuwe, soepeler criteria. Vooral landbouw-, meubel-, voedings- en

horecabeurzen waren populair.

De prospectie-campagnes waarvoor steun werd gevraagd, mikten vooral op Oost-Europa, Oost-Azië en Noord-Amerika. De grootste daler was Zuidoost-Azië, dat fel te leiden had van de economische crisis in landen als Singapore, Maleisië en Indonesië. De prospectie gebeurde vooral in de sectoren textiel en machines.

Exportbegeleiding

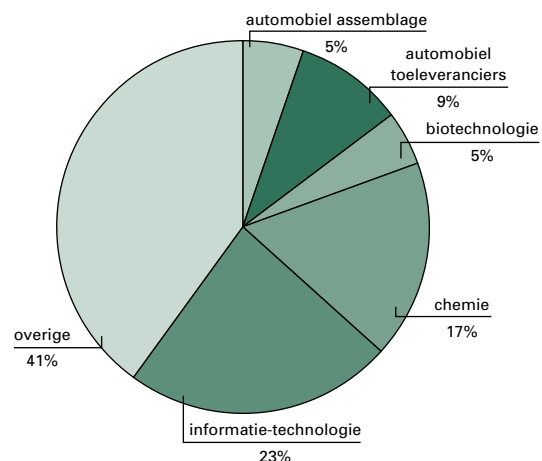
Bedrijfsleiders en exportmanagers kunnen met hun exportvragen terecht bij de Exportcentra. Tweederde van de vragen om inlichtingen, markt-onderzoeken of adressen heeft betrekking op

BUITENLANDSE INVESTERINGEN

	1994	1995	1996	1997	1998
Projecten	44	56	88	94	128
Investeringsbedrag (miljard frank)	14	18	52	62	73
Directe tewerkstelling	1.650	2.128	5.299	3.819	7.408

8.12 Aantal investeringsprojecten, bedrag aan investeringen (in miljard frank) en aantal gecreëerde tewerkstellingsplaatsen, 1994-1998. Bron: Dienst Investeren in Vlaanderen.

BUITENLANDSE INVESTERINGEN

8.13 Aantal investeringsprojecten naar sector, 1998. Bron: Dienst Investeren in Vlaanderen.

AANVRAGEN VOOR FINANCIËLE STEUN

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Beursdeelnames	378	473	451	370	418	605
Prospectie-initiatieven	330	463	341	417	286	335
Totaal	708	936	792	787	704	940

8.14 Aantal steunaanvragen, 1993-1998. Bron: Export Vlaanderen.

TOEGEKENDE FINANCIËLE STEUN

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bouw	1,2	0,8	0,9	1,4	2,9	3,5
Elektriciteit, elektronica, informatica	0,2	1,1	0,1	0,1	0,5	3,0
Geschenken, juwelen	1,3	1,0	0,4	1,3	1,6	1,3
Kleding	3,7	6,9	7,1	4,9	3,5	3,0
Kleine apparaten	0,4	2,0	1,1	0,6	0,6	2,0
Landbouw	1,0	0,2	0,0	0,0	0,2	3,2
Machines	4,7	3,9	7,1	3,2	3,3	2,9
Meubelen	4,2	7,9	6,8	8,1	11,5	5,1
Textiel	6,6	7,2	6,8	4,6	8,0	4,2
Transport	1,2	1,0	0,4	1,0	0,1	1,6
Voeding, horeca	0,8	1,3	1,0	1,9	0,3	3,8
Vrije tijd, sport, diversen	3,7	5,5	3,6	3,2	4,6	4,2
Totaal	29,1	38,7	35,1	30,4	37,0	37,8

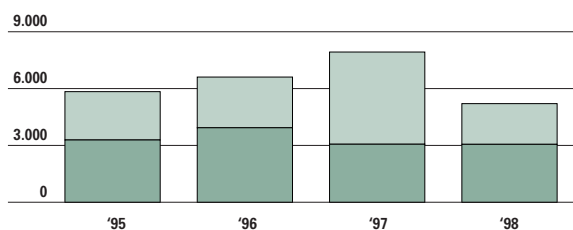
8.15 Sectorale spreiding van de toegekende bedragen aan financiële steun voor beursdeelnames, 1993-1998, in miljoen frank.
Bron: Export Vlaanderen, APS-bewerking.

EXPORTCENTRA

	DEELNEMERS		INSCHRIJVINGEN WORKSHOPS		INDIVIDUELE AFSPRAKEN	
	AANTAL	%	AANTAL	%	AANTAL	%
Oost-Europa	215	38,9	431	42,9	343	25,0
Azië	172	30,0	324	32,3	437	31,9
Amerika	166	31,1	249	24,8	591	43,1
Totaal	553	100,0	1.004	100,0	1.371	100,0

8.16 Activiteiten Exportdagen georganiseerd per geografisch gegroepeerde regio, 1998. Bron: Export Vlaanderen, APS-bewerking.

VRAGEN OM ADRESSEN EN MARKTONDERZOEKEN

8.17 Aantal vragen om adressen en marktonderzoeken bij de Exportcentra, 1995-1998.
Bron: Export Vlaanderen, APS-bewerking.

inlichtingen en
marktonderzoeken
adressen

Europa: Frankrijk, Duitsland en Nederland voeren het klassement aan.

Het aantal vragen is in 1998 gedaald.

Dit is ondermeer het gevolg van de wekelijkse Exportbrief en van het groot aantal contacten tijdens de nieuw opgestarte Exportdagen waarop exporteurs op een gestructureerde manier informatie kregen.

Tijdens de drie reeksen Exportdagen die in 1998 werden georganiseerd, daagden 553 deelnemers op die samen meer dan 1.300 afspraken maakten.

8.5

Uitwisseling met het buitenland

In een tijd van toenemende internationalisering is het nuttig dat Vlamingen de grenzen oversteken om buitenlandse cultuur op te snuiven. Anderzijds is het uitdragen van de eigen Vlaamse cultuur al even belangrijk. Aan de hand van uiteenlopende indicatoren trachten we na te gaan hoe de overheid die ervaringsuitwisseling stimuleert en hoe buitenlanders aangetrokken worden om deel te nemen aan de Vlaamse cultuur.

Gesubsidieerde vertaling Vlaamse literatuur

De subsidies voor literaire vertalingen in 1998 zijn gedaald tot minder dan de helft van het jaar voordien. Het leeuwenaandeel van de gesubsidieerde vertalingen is bestemd voor Europa met Duitsland op kop. Onder de niet-Europese afnemers vinden we Australië, Canada, de Verenigde Staten, Japan en India.

SUBSIDIES LITERAIRE VERTALINGEN

	TOTAALBEDRAG IN FRANK	AANTAL VERTAALPREMIES
1990	3.477.400	44
1991	4.975.100	45
1992	6.114.150	40
1993	7.874.658	23
1994	5.875.402	44
1995	5.730.864	42
1996	7.189.700	50
1997	9.333.794	62
1998	3.901.600	32
1999*	3.098.400	27

8.18 Totaalbedrag en aantal vertaalpremies, 1990-maart 1999.
Bron: WVC, afdeling Muziek, Letteren en Podiumkunsten.
* tot maart 1999.

Kijk- en luistercijfers van de VRT in Nederland

Zowel op gebied van dagbereik als marktaandeel scoort TV1 beter dan TV2 bij onze noorderburen. De cijfers van TV1 lijken echter te stagneren, terwijl de Ketnet- en Canvaszender TV2 aan een inhaalbeweging begonnen is. Het verschil tussen beide zenders neemt gestaag af.

LITERAIRE VERTALINGEN

	AANTAL	%
Duitsland	79	28,3
Frankrijk	22	7,9
Joegoslavië	19	6,8
Italië	17	6,1
Zwitserland	17	6,1
Franstalig België	16	5,7
Noorwegen	14	5,0
Denemarken	11	3,9
Zweden	10	3,6
Polen	8	2,9

8.19 Top tien van landen waar literaire vertalingen verschenen zijn met subsidies van de Vlaamse Gemeenschap, 1990-1999.
Bron: WVC, afdeling Muziek, Letteren en Podiumkunsten, APS-bewerking.

KIJKONDERZOEK IN NEDERLAND

	DAGBEREIK		MARKTAANDEEL (18-24 UUR)	
	TV1	TV2*	TV1	TV2*
1992	13,0	6,0	2,3	1,0
1993	15,0	8,0	2,7	1,1
1994	13,0	7,0	2,2	1,2
1995	12,0	8,0	1,9	1,0
1996	12,0	8,0	1,8	1,3
1997	12,8	10,6	1,7	1,6
1998	12,4	11,6	1,6	1,4

8.20 Kijkonderzoek in Nederland over de zenders TV1 en TV2, in %, 1992-1998. Bron: VRT-studiedienst.

* TV2 = CANVAS/Ketnet sedert december 1997.

Dagbereik = het percentage van de bevolking dat op één dag gedurende bepaalde tijd afstemt op een bepaalde omroep.

Marktaandeel = het percentage van de totale tv-kijktijd dat in het aangegeven tijdvak door de bevolking aan één zender wordt besteed.

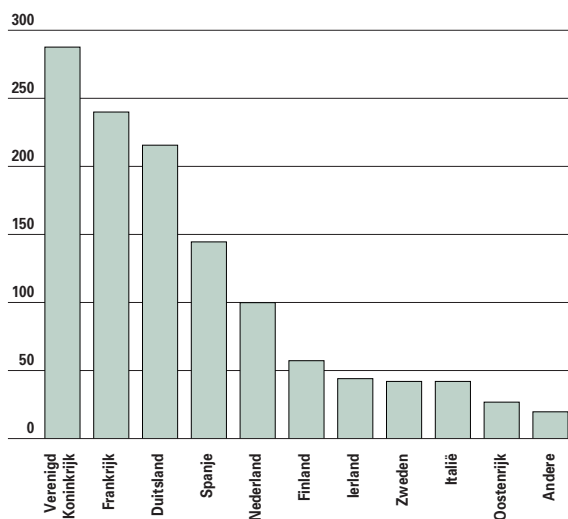
LEONARDO DA VINCI-PROJECTEN

	GOEDGEKEURDE PROJECTEN		BETOELAGING EU	
	AANTAL	%	MLN FRANK	%
Mobiliteitsprojecten	146	79,8	113,9	31,8
Proefprojecten	35	19,1	229,7	64,0
Onderzoeksprojecten	2	1,1	15,1	4,2
Totaal	183	100,0	358,7	100,0

8.21 Goedgekeurde projecten en financiële steun in kader van het Leonardo da Vinci-programma, voor de werkjaren 1995-1998.

Bron: Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap.

LEONARDO DA VINCI-BESTEMMINGEN

8.22 Bestemming van het aantal deelnemers aan de mobiliteitsprojecten-deel I in het kader van het Leonardo da Vinci-programma, voor de werkjaren 1995-1998. Bron: Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap.

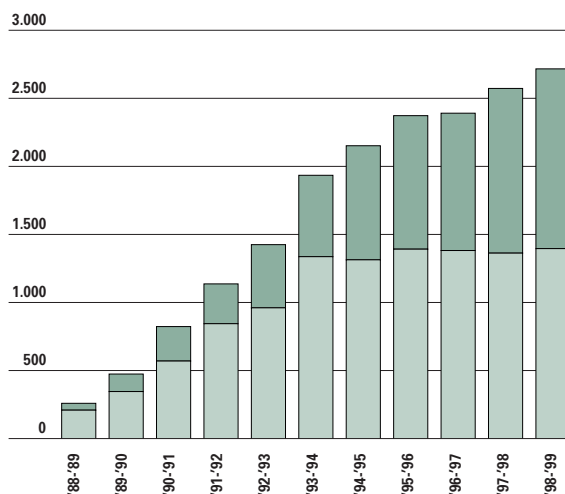
Beroepsopleiding

Het LEONARDO DA VINCI-programma wil de beroepsopleiding in de EU-lidstaten verbeteren door grensoverschrijdende projecten te subsidiëren. Tussen 1995 en 1998 werden er in Vlaanderen 322 projecten ingediend, waarvan ruim de helft een toelage kreeg. In het kader van de mobiliteitsprojecten trokken 1.209 Vlamingen naar het buitenland op stage.

Uitwisseling studenten

Het SOCRATES-programma moet de Europese dimensie in het onderwijs bevorderen. Het omvat bijna alle onderwijsniveaus, van basisschool tot universiteit, en overkoepelt het vroegere ERASMUS-programma (uitwisseling van studenten), het LINGUA-programma (vreemde talenonderwijs) en COMENIUS-programma (internationale partnerschappen scholen). Daarnaast bevat het SOCRATES-programma nu ook een luik Volwassenenonderwijs plus Open en Afstandsonderwijs (OAO). Het ERASMUS-programma blijft een succes doorheen de jaren. Het aantal studenten gaat elk jaar omhoog. De spectaculairste aangroei wordt genoteerd bij de hogeschoolstudenten die hun achterstand op de universiteitsstudenten aan het inlopen zijn. In 1998-1999 steeg het budget voor het eerst sinds vier jaar. Ook het LINGUA-programma en het COMENIUS-programma groeien snel aan.

ERASMUS-STUDENTEN

8.23 Aantal studenten in het kader van het ERASMUS-programma, 1988-1989 tot 1998-1999.

Bron: OND, AHOWO.

hogeschoolsonderwijs
universiteit

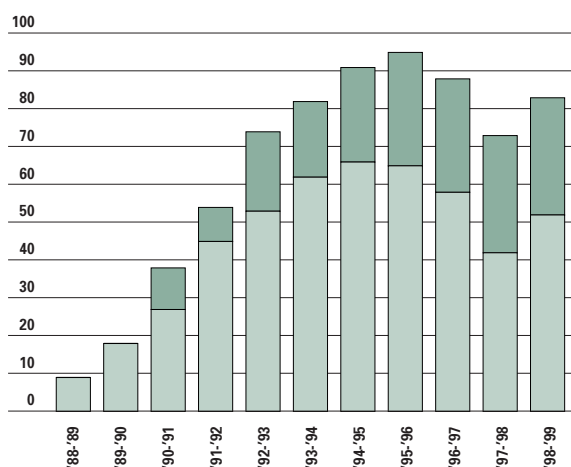
LINGUA-PROGRAMMA

		ACTIE B	ACTIE C	ACTIE E
Wat		nascholingscursussen vreemde talenonderwijs	LINGUA-assistenten	gemeenschappelijke onderwijs- programma's voor talenonderwijs
EU-budget (in Euro)	1995-1996	179.541	39.457	196.122
	1996-1997	171.546	56.414	253.327
	1997-1998	152.211	52.269	195.216
	1998-1999	129.346	71.007	218.526
Projecten	1995-1996	deelname 221 leerkrachten	8 Vlaamse assistenten naar buiten- land, 6 Vlaamse scholen ontvangen buitenlandse assistent	19 voorbereidende bezoeken (44 personen), 20 GOP* (447 personen)
	1996-1997	deelname 202 leerkrachten	12 Vlaamse assistenten naar buiten- land, 15 Vlaamse scholen ontvangen buitenlandse assistent	19 voorbereidende bezoeken (42 personen), 24 GOP (339 personen)
	1997-1998	deelname 110 leerkrachten	15 Vlaamse assistenten naar buiten- land, 14 Vlaamse scholen ontvangen buitenlandse assistent	24 voorbereidende bezoeken (52 personen), 21 GOP (443 personen)
	1998-1999	deelname 111 leerkrachten	15 Vlaamse assistenten naar buiten- land, 18 Vlaamse scholen ontvangen buitenlandse assistent	32 voorbereidende bezoeken (72 personen), 19 GOP (460 personen)

8.24 Deelname Vlaanderen aan het LINGUA-programma, 1995-1996 tot 1998-1999. Bron: OND, ASO.

* GOP = gemeenschappelijke onderwijsprojecten.

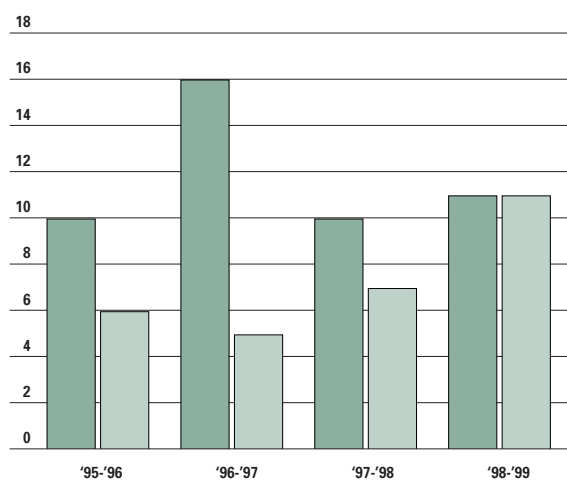
ERASMUS-BUDGET

8.25 Vlaams en Europees budget in het kader van het ERASMUS-programma, in miljoen frank, 1988-1989 tot 1998-1999. Bron: OND, AHOWO.

Vlaams budget
Europees budget

SOCRATES-PROGRAMMA

8.26 Aantal projecten Volwassenen-
onderwijs en OAO in het kader van
het SOCRATES-programma, 1995-
1996 tot 1998-1999. Bron: OND,
afdeling Beleidscoördinatie.

volwassenenonderwijs
open- en afstandsonderwijs

COMENIUS-PROGRAMMA

		1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999
Basisonderwijs	Totaal aantal projecten	3	17	27	80
	participerende instellingen	3	12	19	44
	coördinerende instellingen	0	5	8	36
Secundair onderwijs	Totaal aantal projecten	34	117	114	165
	participerende instellingen	30	113	86	113
	coördinerende instellingen	4	4	28	52
	Studiebezoeken schooldirecteurs (STUDY)	5	5	42	51
	Vorbereidende bezoeken leerkrachten (PREP)	85	167	151	80
	Uitwisseling leerkrachten (TEX)	-	1	9	7
	Plaatsing leerkrachten (TPP)	-	10	9	8

8.27 Deelname Vlaanderen aan het COMENIUS-programma (actie 1), basisonderwijs en secundair onderwijs, 1995-1996 tot 1998-1999. Bron: OND, ABO en ASO.

BUITENLANDSE STUDENTEN HOGESCHOLENONDERWIJS

	1990-1991			1997-1998		
	M	V	TOTAAL	M	V	TOTAAL
Afrika	82	65	147	115	117	232
Amerika	13	16	29	29	32	61
Azië	36	11	47	38	64	102
Europa	478	676	1.154	568	888	1.456
Oceanië	-	-	0	-	2	2
Andere	3	5	8	4	-	4
Totaal	612	773	1.385	754	1.103	1.857

8.28 Evolutie van het aantal buitenlandse studenten in het Vlaamse hogeschoolonderwijs tussen 1990-1991 en 1997-1998, naar geslacht. Bron: OND, afdeling Begroting en Gegevensbeheer.

Het aantal projecten van het Volwassenenonderwijs blijft vrij stabiel.

Het aantal studenten van vreemde nationaliteit in hogeschool en aan universiteiten neemt toe. De vrouwelijke studenten zijn in de meerderheid.

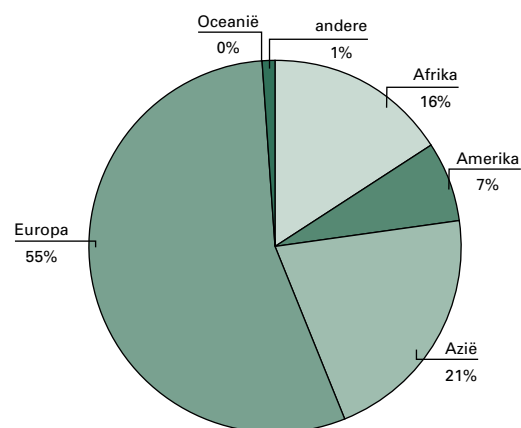
Jeugd

Het "Jeugd voor Europa-programma" promoot onder meer de uitwisseling van jongeren over de grenzen heen.

In 1998 was er een terugval in het aantal gerealiseerde projecten te wijten aan onverwachte afgelastingen door buitenlandse partners. Ook het aantal deelnemers nam hierdoor af.

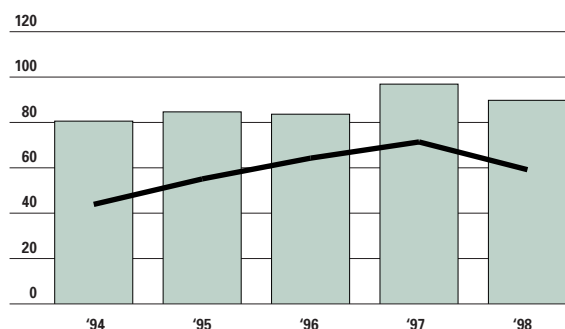
Het Europese Vrijwilligerswerk, een vorm van vrijwilligerswerk waarbij de deelnemers in een sociale of culturele organisatie gaan werken, kende in 1998 een groei.

BUITENLANDSE STUDENTEN UNIVERSITEITEN

8.29 Buitenlandse studenten aan de Vlaamse universiteiten, naar continent van oorsprong, in %, 1997-1998. Bron: V.I.R.

JEUGD VOOR EUROPA-PROGRAMMA

8.30 Evolutie van het aantal ingediende en goedgekeurde projecten in het kader van het Jeugd voor Europa-programma, 1994-1998. Bron: JINT.

9. Goed Bestuur

Blikvangers

- De Vlaamse overheid streeft naar een grotere fiscale autonomie en verantwoordelijkheid. Recent voorbeeld hiervan is de onroerende voorheffing die vanaf 1999 door de Vlaamse overheid zelf geïnd wordt. De inkomsten uit de gewestbelastingen kenden een sterke toename in 1998. Ook in 1999 zullen de gewestbelastingen meer opbrengen dan de oorspronkelijke ramingen. *(ill. 9.3)*
- Al sinds 1997 eindigt de Vlaamse overheid het begrotingsjaar met een kasoverschot. Dit zal voor 1999 niet anders zijn. De prognose is dat de Vlaamse overheid het begrotingsjaar 1999 zal afsluiten met een kasoverschot van om en bij de 40 miljard frank. Een groot deel van dit overschot zal gebruikt worden voor de verdere afbouw van de directe schuld. *(ill. 9.16 en 9.17)*
- De Vlaamse overheid vervult een voorbeeldfunctie betreffende arbeidsherverdeling op vrijwillige basis. Ze moedigt een beter evenwicht aan tussen arbeid en vrije tijd. Ongeveer een vierde van de personeelsleden binnen de Vlaamse administratie werken deeltijds. *(ill. 9.24)*
- De Vlaamse overheidscommunicatie wordt vraaggericht uitgebouwd, vanuit de behoeften van de klanten. Bij de wegwijs- en eerstelijnsvoorlichting neemt de Vlaamse Infolijn een centrale plaats in. De burger heeft alvast de weg gevonden naar de Vlaamse Infolijn, tijdens de eerste 6 maanden van haar bestaan waren er gemiddeld 399 oproepen per dag. *(ill. 9.34)*
- De Vlaamse regering wil werk maken van een digitaal actieplan. Dit betekent onder andere dat binnen 2 jaar één vierde van alle overheidsdiensten via het onderwijs toegankelijk moeten zijn. De Vlaamse gemeenten tonen alvast het goede voorbeeld, ongeveer een derde heeft immers reeds een officiële website op het internet. *(ill. 9.38)*

9.1 Inkomsten

Elk huishouden moet rekening houden met de inkomsten, en die regel geldt per definitie voor de staatshuishouding. Deze inkomsten komen uit verschillende bronnen: dotaties en ristöno's van hogere overheden, eigen belastingen en retributies. We bekijken in dit hoofdstuk de belangrijkste inkomstenstromen voor zowel de Vlaamse overheid als de gemeenten en provincies. Dit levert in vogelvlucht een zicht op van de belastingdruk en van de (gestegen) middelen waarmee de Vlaamse overheid, de provincies en de gemeenten hun werking moeten financieren.

Vlaamse overheid

De algemene middelen van de Vlaamse overheid in 1999 worden (na begrotingscontrole) geraamd op 611,2 miljard frank. Dit betekent een stijging van 6,7% ten opzichte van 1998. De trend van de afgelopen jaren zet zich dus versterkt door, want sinds 1995 nemen de middelen jaarlijks toe met gemiddeld 5,7%.

Alle bedragen in dit hoofdstuk zijn ramingen maar de praktijk wijst uit dat de uiteindelijke reële cijfers nooit ver uit de pas lopen. Sinds 1995 liggen de werkelijke ontvangsten van de Vlaamse overheid hoger dan de vooraf begrote ontvangsten, zo was er in 1998 een positieve marge van 1%.

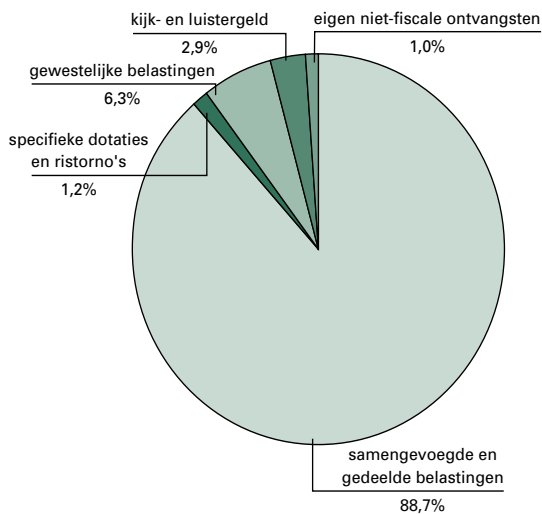
Toegewezen middelen

De toegewezen middelen vormen de belangrijkste categorie van de algemene middelen (bijna 90%). Het zijn de middelen die door de federale overheid aan de Vlaamse overheid worden toegekend. Bij de toegewezen middelen horen de transferten van de federale overheid (7,2 miljard frank) en de gedeelde en samengevoegde belastingen. Deze laatste categorie bestaat uit inkomsten die door de federale overheid worden geïnd via de personenbelasting en de BTW. Voor 1999 worden deze middelen op 541,9 miljard frank geraamd. Ter vergelijking voor 1998 werd deze post nog geraamd op 509,8 miljard frank.

MIDDELEN			
TOEGEWEEZEN MIDDELEN	EIGEN MIDDELEN	TOTALE MIDDELEN	AANDEEL VAN DE EIGEN MIDDELEN
(MILJARD FRANK)	(MILJARD FRANK)	(MILJARD FRANK)	(%)
1992	370,4	404,4	8,4%
1993	388,9	429,2	9,4%
1994	412,5	460,8	10,5%
1995	438,2	490,1	10,6%
1996	454,0	505,7	10,2%
1997	489,8	544,3	10,0%
1998	516,0	572,9	9,9%
1999	549,1	611,2	10,2%

9.1 Evolutie van de toegewezen, eigen en totale middelen van de Vlaamse overheid (na begrotingscontrole) over de periode 1992-1999, in miljard frank.
Bron: AZF, afdeling Budgettering.

OORSPRONG MIDDELEN VAN DE VLAAMSE OVERHEID

9.2 Oorsprong van de totale middelen van de Vlaamse overheid (na begrotingscontrole) in 1999, in miljard frank. Bron: AZF, afdeling Budgettering.

Eigen middelen

Naast deze toegewezen middelen beschikt de Vlaamse overheid nog over een aantal eigen middelen: het kijk- en luistergeld, de gewestbelastingen, de eigen niet-fiscale ontvangsten en eventueel ook leningen. Het aandeel van deze 'eigen middelen' in de totale middelen gaat door de grens van de 10%.

Specifiek aan de eigen middelen is het feit dat de Vlaamse overheid er zelf de hoogte van bepaalt. De inning gebeurt nog steeds grotendeels federaal, behalve voor het kijk- en luistergeld en de onroerende voorheffing dat respectievelijk sinds 1997 en 1999 door de Vlaamse overheid zelf geïnd wordt.

1 Kijk- en luistergeld

Sinds 1997 int de Vlaamse overheid zelf het kijk- en luistergeld. Dankzij intensieve controlecampagnes blijven deze ontvangsten verder toenemen. De opbrengsten voor 1999 worden geraamd op 17,8 miljard frank. Dit is zo'n 606 miljoen frank meer dan begroot werd voor 1998.

2 Gewestbelastingen

De gewestbelastingen worden bepaald door de Vlaamse overheid en komen ook rechtstreeks aan de Vlaamse overheid ten goede. Maar het is voornamelijk de federale overheid die int en nadien integraal doorstort. Voor 1999 is hiervoor 38,3 miljard frank begroot. De belangrijkste posten hiervan zijn de successierechten en de registratierechten, samen goed voor zo'n 83% van de gewestbelastingen.

De begrote middelen van 1999 zijn met 1% gestegen tegenover de reële ontvangsten van 1998. Algemeen wordt verwacht dat de goede prestaties van het voorgaande jaar (een stijging van de ontvangsten met 12%) zich zullen consolideren.

3 Eigen niet-fiscale ontvangsten

De verkoop van overheidspublicaties, de loods- en sleepgelden en uit de verkoop van onroerende goederen zorgen voor 1999 voor iets meer dan 6 miljard frank. Deze categorie blijft, met een aandeel van hooguit 1% van de Vlaamse middelen, een marginale rol spelen.

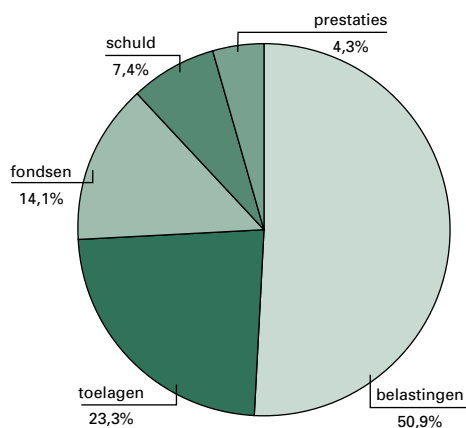
In de toekomst wil de Vlaamse overheid voor de inning van haar inkomsten volledig op eigen benen staan. Er is een tendens om het omwegje langs de federale overheid te elimineren. Zo wordt de onroerende voorheffing al volledig in eigen beheer geïnd. Bijna alle ontvangsten komen terecht in één grote

GEWESTBELASTINGEN

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Spelen en weddenschappen	1.036	989	975	1.003	927	899	933	900
Automatische ontspanningstoestellen	841	919	921	937	976	1.073	1.276	1.376
Openingsbelasting	302	314	334	363	356	411	352	320
Onroerende voorheffing	2.888	2.420	3.302	4.316	3.260	4.165	3.593	3.910
Registratierechten	10.005	10.157	10.926	10.784	11.893	12.468	14.125	14.000
Successierechten	10.115	11.466	11.678	13.082	14.543	14.778	17.637	17.600
Verwijlinteressen								150
Totalen	25.187	26.265	28.136	30.485	31.955	33.794	37.916	38.255

9.3 Evolutie van de gewestbelastingen over de periode 1992-1999, in miljoen frank (1992-1998: reële ontvangsten, 1999: raming na begrotingscontrole). Bron: AZF, afdeling Budgettering.

ONTVANGSTEN VLAAMSE PROVINCIES

9.4 Spreiding van de begrote ontvangsten voor 1999 van de Vlaamse provincies over de diverse bronnen. Bron: Vereniging van de Vlaamse Provincies (VVP).

pot, de algemene middelen. De voorbestemde middelen en de milieuheffingen vormen de uitzondering op de regel. De voorbestemde middelen worden voor een voorafbepaald doel aangewend. Zo gaan de ontvangsten van de leegstandheffing (voor 1999 geraamd op 1,6 miljard frank) integraal naar het Sociaal Impulsfonds. En de opbrengst van de milieuheffingen (voor 1999 geraamd op 14,2 miljard frank) wordt rechtstreeks toegewezen aan het MINA-fonds of het Vlaams Infrastructuurfonds.

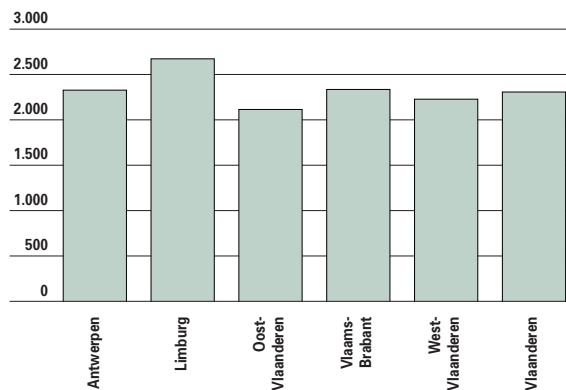
Provincies

De gewone ontvangsten van het eigen dienstjaar van de Vlaamse provincies worden voor 1999 begroot op 26,8 miljard frank. Dit is een toename met 2,9% ten opzichte van het voorgaande jaar. De buitengewone ontvangsten worden geraamd op 9,6 miljard frank. De gewone provinciale ontvangsten bestaan uit vijf categorieën: belastingen, dotaties uit het provinciefonds, toelagen, ontvangsten uit schuld en prestaties. Enkel 'ontvangsten uit schuld' werd lager begroot dan in 1998. De ramingen van de vier overige posten gingen daarentegen in stijgende lijn.

1 Belastingen

De provinciale belastingen van het eigen dienstjaar worden voor 1999 begroot op 13,7 miljard frank. Dit is een stijging van ruim 5%. De Vlaamse provincies leggen op elke inwoner een belastingdruk van gemiddeld 2.304 frank. Die druk is het zwaarst in Limburg het lichtst in Oost-Vlaanderen.

ONTVANGSTEN UIT PROVINCIALE BELASTINGEN

9.5 Gemiddelde ontvangsten per inwoner uit provinciale belastingen voor de verschillende Vlaamse provincies en voor Vlaanderen volgens de begrotingscijfers voor 1999. Bron: VVP; bewerking APS.

2 Dotaties

De dotaties uit het provinciefonds worden voor 1999 begroot op 3,8 miljard frank. Dit is een lichte stijging van 1% ten opzichte van het voorgaande jaar.

3 Toelagen

De toelagen die de provincies krijgen van hogere overheden worden voor 1999 begroot op 6,2 miljard frank, wat een stijging is met 3,7%. Deze toelagen hebben een vooraf vastgelegde bestemming. De belangrijkste toelagen zijn de wedde- en werkings-toelage voor het onderwijs en de terugbetaling van leninglasten door de Gemeenschappen en Gewesten.

4 Ontvangsten uit schuld

De schuldontvangsten omvatten de ontvangsten uit schuldvorderingen of de opbrengst van activa, zoals interesten uit belegde kapitalen, dividenden van intercommunales en terugbetalingen van krediet door particuliere of openbare instellingen. De begrote schuldontvangsten voor 1999 liggen zo'n 9% lager dan het voorgaande jaar.

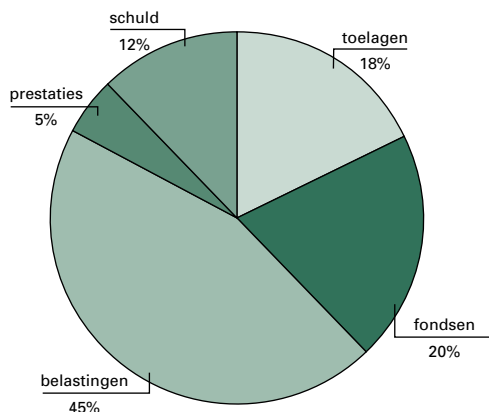
5 Prestaties

De ontvangsten uit prestaties komen van diensten die de provincie verleent en van ontvangsten uit provinciale eigendommen (zoals de huuropbrengsten van gebouwen en terreinen, houtkappingen, enz.). Deze ontvangsten kenden een stijging van 3% ten opzichte van het voorgaande jaar.

Gemeenten

De Vlaamse gemeenten incasseren in 1999 naar schatting 233,9 miljard frank. Dit is een aangroei

ONTVANGSTEN VLAAMSE GEMEENTEN

9.6 Spreiding van de begrote ontvangsten voor 1999 van de Vlaamse gemeenten over de diverse bronnen, in procent. Bron: EWBL, afdeling Gemeenten, OCMW's en Provincies.

met 2,4%. De gemeenten zien deze som toestromen langs 5 kanalen: belastingen, fondsen, toelagen, prestaties en ontvangsten uit schuld.

1 Belastingen

De belastinginkomsten zijn goed voor 46% van de middelen. Bij een totaal van 108 miljard frank is de som 'per kop' snel gemaakt: elke Vlaming stort in 1999 gemiddeld 18.231 frank in de gemeentekas, dat is een stijging met 3% in vergelijking met 1998. We kunnen de belastingen nog opsplitsen in 2 categorieën met enerzijds de aanvullende belastingen op door andere overheden geheven belastingen en anderzijds de gemeentebelastingen geïnd door de gemeenten zelf. Zo blijkt dat 16% van de totale belastingontvangsten voortkomen uit eigen gemeentebelastingen waarvan de belasting op de ophaling van huisvuil de belangrijkste is met een opbrengst van 3,1 miljard frank.

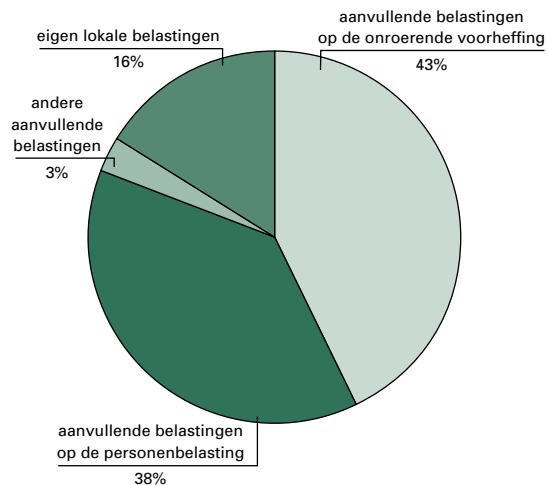
2 Fondsen

Naast de belastingen is ook het gemeentefonds een belangrijke bron van inkomsten voor de gemeenten. Het Vlaamse Gewest bepaalt de omvang van het fonds en de verdeelsleutel per gemeente. Voor 1999 werd hiervoor 46,9 miljard frank begroot, een stijging van 2,7%.

3 Toelagen

De toelagen die de hogere overheden naar de gemeenten doorstorten, zijn bijna even belangrijk als de fondsen. De belangrijkste toelagen zijn de onderwijssubsidies, de diverse werkingstoelagen

BELASTINGONTVANGSTEN VLAAMSE GEMEENTEN

9.7 Belastingontvangsten van de Vlaamse gemeenten volgens aard van belastingen (volgens begrotingen 1999). Bron: EWBL, afdeling Gemeenten, OCMW's en Provincies.

(zoals voor openbare bibliotheek, brandweer, veiligheidscontracten) en de terugbetaling door de subsidiërende overheid van leningen en interest. De toelagen voor 1999 worden begroot op 41,1 miljard frank.

4 Ontvangsten uit schuld

Hieronder verstaan we de ontvangsten uit schuldvorderingen en de ontvangsten uit het patrimonium van de gemeenten, dit zijn de dividenden uit participaties in ondernemingen, de eventuele winst van de gemeentebedrijven, de interest uit belegd kapitaal of de rente op rekeningen bij kredietinstellingen. De ontvangsten uit schuld nemen toe met 1,7 miljard frank ten opzichte van het voorgaande jaar.

5 Prestaties

De prestaties zijn de ontvangsten die de gemeenten halen uit leveringen of diensten en de ontvangsten die voortkomen uit het patrimonium van de gemeenten (huurgelden, houtkap, enz.). Deze ontvangsten daalden met 2,2 miljard frank in vergelijking met het voorgaande jaar.

9.2 Uitgaven

De uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap, de provincies en de gemeenten schetst als geen andere indicator de klemtonen die de overheid wil leggen.

Elke verschuiving in de budgetten verradt een bewuste keuze. We schetsen de beleidskredieten voor elk van de drie overheidsniveaus, opgesplitst per beleidsdomein.

Vlaamse overheid

De Vlaamse Gemeenschap beschikt in 1999 over 591 miljard frank aan beleidskredieten om haar eigen beleid te financieren. Dit is een stijging met 4,4% ten opzichte van het voorgaande jaar. Tussen 1995 en 1999 namen de uitgaven jaarlijks toe met gemiddeld 3,5%.

Tijdens de voorbije legislatuur (1995-1999) bleef de verdeling van de beleidskredieten over de verschillende beleidssporen nagenoeg constant, maar de (vrij geringe) aanpassingen laten toch meteen zien welke accentverschuivingen de Vlaamse overheid heeft doorgevoerd. De beleidskredieten in hun geheel namen in deze periode toe met 15% en vier domeinen stijgen nog sterker: 'zorgzaam Vlaanderen', 'werkend Vlaanderen', 'creatief Vlaanderen' en 'leefbaar Vlaanderen'. Drie beleidsdomeinen moeten het echter stellen met een kleiner aandeel in de totale beleidskredieten; dit zijn de domeinen 'lerend Vlaanderen' en 'toegankelijk Vlaanderen' en 'goed bestuur'. In wat volgt gaan we na wat de evolutie is van het aandeel van de verschillende beleidssporen in de totale beleidskredieten en dit voor de periode 1995-1999.

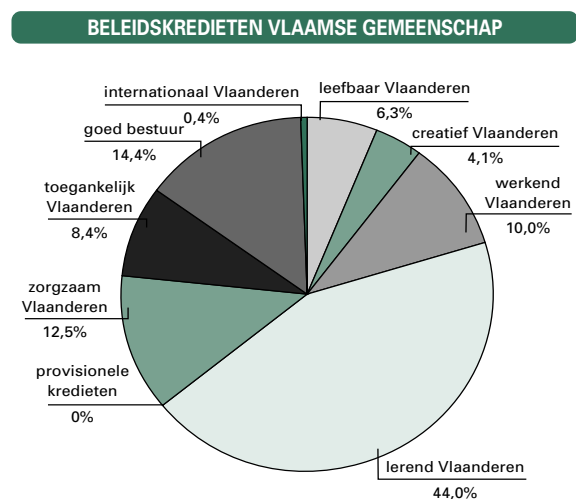
Het onderwijs neemt de grootste hap uit de Vlaamse uitgavenbegroting. Het spoor 'lerend

Vlaanderen' is dan ook goed voor 44% van de beleidskredieten. Het gaat hier voornamelijk om lonen van het onderwijzend personeel. Ten opzichte van 1995 daalt het aandeel van 'lerend Vlaanderen' in de totale beleidskredieten met 1,6%.

Het spoor 'goed bestuur' omvat de werkingskosten van de Vlaamse overheid (Vlaamse raad, Vlaamse regering en het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap) en de bijdragen aan de lokale besturen (voornamelijk het gemeentefonds en het provinciefonds). Haar aandeel in de beleidskredieten bleef in de voorbije legislatuur met een lichte daling van 0,1% nagenoeg constant. Het aandeel van het spoor 'zorgzaam Vlaanderen' in de totale beleidskredieten nam in de periode 1995-1999 toe met 1,1%, meteen de grootste stijger. Opvallend is de opwaartse trend bij de gehandicaptenzorg. Ook het budget voor 'werkend Vlaanderen' gaat nadrukkelijk de

BELEIDSKREDIETEN					
	1995	1996	1997	1998	1999
Absoluut cijfer	514,9	527,8	553,7	566,3	591,0
Absolute groei		12,9	25,9	12,6	24,7
Procentuele groei		2,5	4,9	2,3	4,4

9.8 Evolutie van de beleidskredieten van de Vlaamse Gemeenschap over de periode 1995-1999, in miljard frank (1995-1998: gerealiseerde uitgaven, 1999 raming na begrotingscontrole). Bron: AZF, afdeling Budgettering.

9.9 Beleidskredieten per spoor in 1999 (na begrotingscontrole). Bron: AZF, afdeling Budgettering.

hoogte in, een stijging in het aandeel van de totale beleidskredieten met 0,7%. Onder deze rubriek vallen onder meer werkgelegenheid, wetenschap en innovatie en het economisch ondersteuningsbeleid. In 'toegankelijk Vlaanderen' vinden we de uitgaven voor het Vlaams infrastructuurfonds, auto- en waterwegen. Het aandeel van dit spoor daalde met 0,3%. De bestedingen voor het spoor 'leefbaar Vlaanderen' op de totale bestedingen namen toe met 0,2%. Hieronder verstaan we de bestedingen voor leefmilieu, huisvesting, ruimtelijke ordening, stedenbouw en grondbeleid. De uitgaven voor culturele aangelegenheden, sport en recreatie, media en toerisme vallen onder het spoor 'creatief Vlaanderen'. Het aandeel van dit spoor op de totale beleidskredieten steeg met 0,4% ten opzichte van 1995. 'Internationaal Vlaanderen' tenslotte groepeerde de uitgaven voor externe betrekkingen, buitenlandse handel en exportbevordering. Dit spoor heeft een marginale impact op de bestedingen van de Vlaamse overheid met slechts 0,4% van de totale beleidskredieten.

Provincies

De gewone uitgaven van het eigen dienstjaar voor de Vlaamse provincies worden begroot op 26,8 miljard frank. Dit is een stijging van 3,5% ten opzichte van het voorgaande jaar. De buitengewone uitgaven worden geraamd op 9,5 miljard frank.

De gewone uitgaven laten zich in de begroting opsplitsen in de personeelskosten, de werkingskosten, de overdrachten en de schulduitgaven. De personeelskosten vormen de grootste uitgavenpost. Dit is niet verwonderlijk: de functies die het zwaarst doorwegen in de provinciale begrotingen zijn de meest arbeidsintensieve, namelijk het algemeen bestuur en het onderwijs. Na jaren van opeenvolgende dalingen steeg het aandeel van de personeelsuitgaven dit jaar lichtjes met 0,6%. De overdrachten

PROVINCIALE UITGAVEN			
	UITGAVEN AANDEEL	PROCENTUEEL AANDEEL	PROCENTUEEL VERANDERING
Administratie	5.781.262.020	21,56	-0,01
Economie en infrastructuur	3.903.105.507	14,56	-0,68
Onderwijs	8.068.047.252	30,10	-0,13
Cultuur	5.160.143.199	19,25	0,96
Sociaal beleid	3.894.231.280	14,53	-0,14

9.10 Functionele uitsplitsing van de provinciale uitgaven (begrotingen 1999) volgens activiteit. Bron: VVP.

bestaan voornamelijk uit toelagen aan verenigingen. Op twee jaar tijd is het aandeel van deze post op het totaal van de uitgaven met 3% toegenomen.

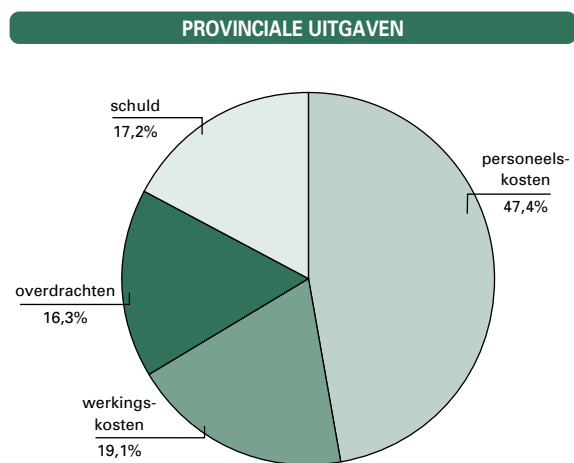
Tussen 1991 en 1999 daalde het aandeel van de schulduitgaven van 24% tot 17%. In absolute cijfers komt dit neer op een inkrimping met 179 miljoen frank per jaar, wat meteen een aardige budgetruimte creëert voor andere initiatieven. We kunnen de provinciale uitgaven ook opdelen naar beleidsdomein. Net zoals op gewestelijk niveau is ook bij de provincies 'lerend Vlaanderen' de belangrijkste uitgavenpost, ondanks de licht dalende trend van de voorbije jaren. De uitgaven voor cultuur blijven verder stijgen.

Gemeenten

De gewone uitgaven van het eigen dienstjaar van de Vlaamse gemeenten worden in de begrotingen 1999 geraamd op 235,2 miljard frank. Dit is een stijging met 3,3% ten opzichte van het vorige dienstjaar.

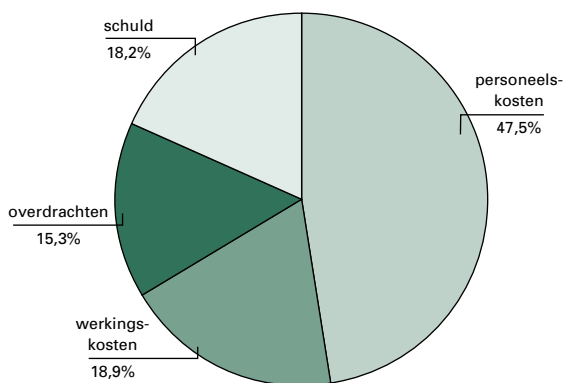
De verdere analyse van de gemeentelijke bestedingen is steeds gebaseerd op de begrotingen 1999. Alle uitgavenposten van de Vlaamse gemeenten groeien, en aan een opvallend gelijkaardig tempo. De enige uitzondering vormen de 'schulduitgaven' die op twee jaar tijd met meer dan 3 miljard frank afnamen.

De grootste uitgavenpost voor de Vlaamse gemeenten blijft het eigen personeel: maar liefst 47,5% van de begroting is gereserveerd voor lonen. Het belangrijkste deel van de personeelsuitgaven wordt besteed aan de eigen administratie, leerkrachten, politie en brandweer. Het aandeel van de werkingskosten blijft nagenoeg onveranderd. Uit deze pot betaalt men het wagenpark, het water-, gas- en elektriciteitsverbruik, kantoorbenodigdheden, enzovoort. Het aandeel van

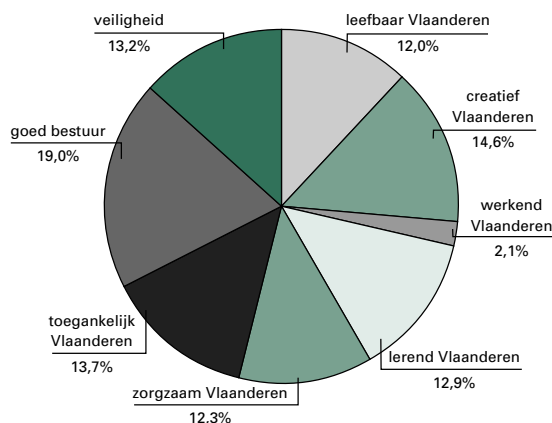
9.11 Economische uitsplitsing van de provinciale uitgaven volgens de begrotingen 1999. Bron: VVP.

GEMEENTELIJKE UITGAVEN

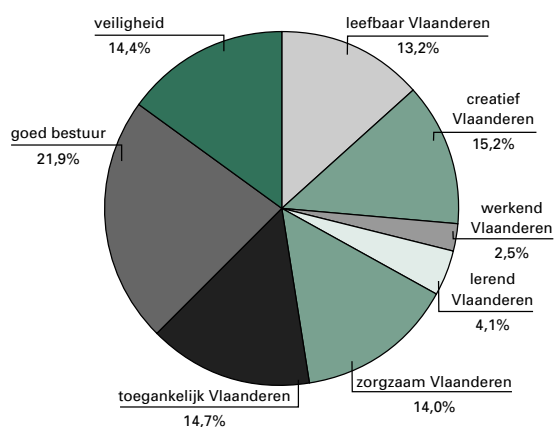
9.12 Economische indeling van de uitgaven van de Vlaamse gemeenten volgens de begrotingen 1999. Bron: EWBL, afdeling Gemeenten, OCMW's en Provincies.

GEMEENTELIJKE UITGAVEN

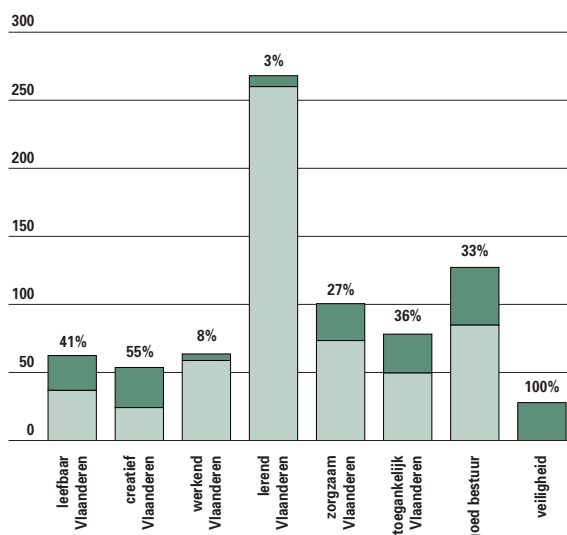
9.13 Gemeentelijke uitgaven per beleidsdomein volgens de begrotingen 1999. Bron: EWBL, afdeling Gemeenten, OCMW's en Provincies; APS-bewerking.

GEMEENTELIJKE NETTO-UITGAVEN

9.14 Gemeentelijke netto-uitgaven per beleidsdomein volgens de begrotingen 1999. Bron: EWBL, afdeling Gemeenten, OCMW's en Provincies; APS-bewerking.

UITGAVEN VLAAMS EN GEMEENTELIJK NIVEAU

9.15 Uitgaven per beleidsdomein op Vlaams en gemeentelijk niveau, x 1.000 miljoen frank, volgens de begrotingen 1999 (voor de Vlaamse gemeenten worden de netto-uitgaven weergegeven). Bron: EWBL, afdeling Gemeenten, OCMW's en Provincies; AZF, afdeling Budgettering; APS-bewerking.

de schulduitgaven daalt in 1999 met 0,6%. Tenslotte is er de rubriek overdrachten. Dit zijn de toelagen die de gemeenten verstrekken aan derden (zoals OCMW's, ziekenhuizen, kerkfabrieken, cultuur- en sportverenigingen, enzovoort). Hier zien we een stijging van 0,4%. Een interessante oefening is het samenbrengen van de Vlaamse en de gemeentelijke kredieten. Het gevaar van dubbelstellingen is hier groot, want de Vlaamse overheid betaalt bijvoorbeeld een groot deel van de onderwijskost aan de gemeenten die het geld op hun beurt doorstorten naar de leerkrachten. Daarom nemen we voor de Vlaamse gemeenten de netto-uitgaven, dit zijn de totale uitgaven vermindert met de toelagen van de hogere overheden. De beleidskredieten van de Vlaamse overheid voor 1999 zijn dan 3 keer zo

groot als de begrote netto-uitgaven van de Vlaamse gemeenten. Ondanks dit kleinere budget slagen de gemeenten er toch in om in het beleidsdomein 'creatief Vlaanderen' meer te spenderen dan de Vlaamse overheid zelf: 55% van de uitgaven in dit domein komen op naam van de Vlaamse gemeenten, de overige 45% wordt betaald door de Vlaamse overheid. In het beleidsspoor 'lerend Vlaanderen' daarentegen neemt de Vlaamse overheid de zwaarste factuur voor zijn rekening. De Vlaamse gemeenten betalen hier slechts 3% van de totale uitgaven.

9.3

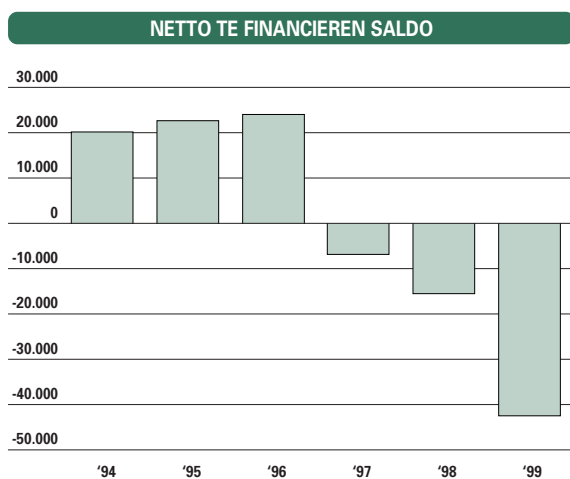
Saldi en schuldbeheer

Het begrotingssaldo geeft het verschil weer tussen de uitgavenbegroting en de inkomstenbegroting. Wanneer dit saldo negatief is, moet een overheid elders middelen zoeken. Dit vormt dus de basis voor de schuldontwikkeling. In dit hoofdstuk bekijken we de begrotingssaldi en de schuldposities van de diverse Vlaamse beleidsniveaus.

Vlaamse overheid

1 Netto te financieren saldo

Het netto te financieren saldo geeft het verschil weer tussen de kasontvangsten en kasuitgaven (zonder de aflossingen van de geconsolideerde schuld). Sinds 1997 is het netto te financieren saldo negatief en dat is goed nieuws, want het betekent dat de ontvangsten groter zijn dan de uitgaven. Het betekent ook dat de Vlaamse overheid sinds 1997 geen extra leningen meer moet afsluiten om haar uitgaven te financieren. Met het positief saldo kan men zelfs de bestaande schuld afbouwen.

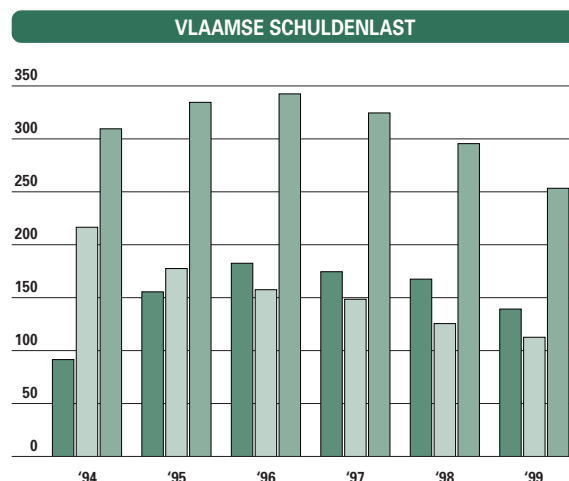

9.16 Evolutie van het netto te financieren saldo (situatie op 31 december), in miljoen frank. Bron: AZF, afdeling Financieel Management.

2 Schuld

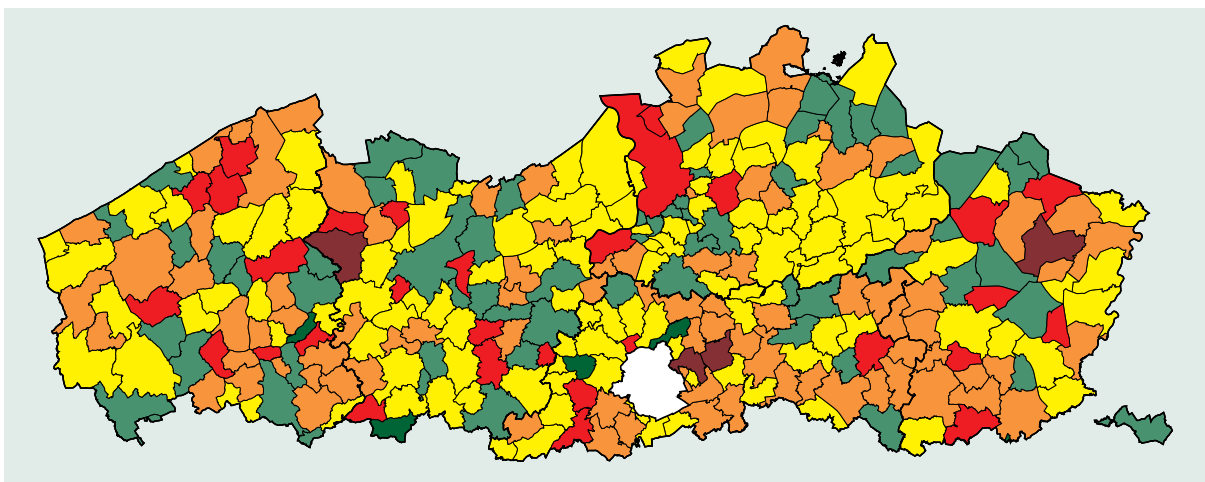
De totale schuldenlast van de Vlaamse overheid vermindert sinds 1996 stelselmatig. Eind '99 bedroeg de totale Vlaamse schuld nog 255 miljard frank. Dit betekent een daling met 26% ten opzichte van eind 1996. De schuld van de Vlaamse overheid kan uitgesplitst worden in twee componenten: de directe en de indirecte schuld.

De directe schuld is gegroeid uit de leningen die de Vlaamse overheid jaarlijks aanging om het begrotingstekort te financieren. Sinds 1997 daalt de directe schuld omdat er dan voor het eerst geen tekort maar wel een overschot werd gerealiseerd. Ten opzichte

9.17 Omvang en evolutie van de Vlaamse schuldenlast (situatie op 31 december), in miljard frank. Bron: AZF, afdeling Financieel Management.

directe schuld
indirecte schuld
totale schuld

9.18 Verhouding tussen de uitstaande schuld en de ontvangsten van het eigen dienstjaar.
Bron: EWBL, afdeling Gemeenten, OCMW's en Provincies; bewerking APS.

200 tot 240 (4)	80 tot 120 (116)	0 tot 40 (5)
160 tot 200 (30)	40 tot 80 (64)	
120 tot 160 (89)		

van eind 1996 daalde de directe schuld fors met 24%. De indirecte schuld bestaat uit de leningen van de provincies, gemeenten en Vlaamse openbare autonome instellingen. De Vlaamse overheid neemt hiervan de financiële lasten geheel of gedeeltelijk op zich. De indirecte schuld daalde dit jaar met 13 miljard frank ten opzichte van het voorgaande jaar.

Provincies

Ook de Vlaamse provincies innen meer geld dan ze uitgeven. Het positief saldo van het eigen dienstjaar wordt voor de vijf Vlaamse provincies gezamenlijk begroot op 10 miljoen frank. Twee van de vijf Vlaamse provincies begroten een tekort op het eigen dienstjaar. Ten opzichte van vorig jaar is dit een daling met 72 miljoen frank. We kunnen deze trend ook aflezen uit het 'saldo algemeen totaal'. Hier houdt men naast het eigen dienstjaar ook rekening met de vorige dienstjaren en met de overboekingen. Dit saldo wordt voor de Vlaamse provincies gezamenlijk begroot op 427 miljoen frank. Elk van de vijf Vlaamse provincies diende een sluitende globale begroting in.

In de praktijk blijkt het eindresultaat echter af te wijken van de begroting. Over het algemeen zijn de rekeningsaldi, die de gerealiseerde ontvangsten en uitgaven weerspiegelen, hoger dan de begrotingsramingen vermits de neiging bestaat om de uitgaven te overschatten en de ontvangsten te onderschatten. Voor 1996 werd het saldo eigen dienstjaar begroot op een overschot van 753 miljoen frank, het uitein-

delijke rekeningsaldo bedroeg 1,4 miljard frank. Zo werd er voor 1997 een overschot begroot van 573 miljoen frank voor het eigen dienstjaar, de rekeningen voor 1997 geven echter een overschot aan van 3,4 miljard frank.

Gemeenten

Van de 308 Vlaamse gemeenten heeft bijna de helft een begrotingstekort, samen goed voor minus 3,9 miljard frank. De overige 158 gemeenten voorzien een gezamenlijk overschot van 2,6 miljard frank. Volgens de begrotingen 1999 bedraagt het gezamenlijke tekort van de Vlaamse gemeenten voor het eigen dienstjaar dus 1,3 miljard frank. Vergeleken met 1998 is dat globaal een daling met 2 miljard frank. Het rode cijfer wordt echter opnieuw groen als we de saldi van de vorige dienstjaren en de overboekingen mee in rekening brengen. Die rekensom leidt tot een gezamenlijk begrotingsoverschot in 1999 van 12,7 miljard frank.

De totale schuldenlast van de 308 Vlaamse gemeenten bedroeg eind december 1997 263,1 miljard frank. Dat betekent gemiddeld 45.222 frank per inwoner. Dit gemiddeld cijfer maskeert echter teveel de reële situatie. De verschillen tussen de gemeenten onderling zijn immers enorm. De schuldenlast voor de individuele Vlaamse gemeenten schommelt tussen 0 en 143.295 frank per inwoner. Voor alle Vlaamse gemeenten samen resulteert dat in een waarde van 110%. De verschillen tussen de gemeenten schommelen wel zeer sterk: tussen 0% en 238%.

9.4 Personeel van de Vlaamse en lokale overheden

Een modern bedrijf dat een kwaliteitsvolle en klantvriendelijke dienstverlening wil garanderen moet niet alleen over voldoende personeel beschikken, maar ook over het juiste personeel dat bovendien gemotiveerd is, en blijft.

We schetsen eerst een beeld van het Vlaamse ambtenarenkorps op de verschillende niveaus en bekijken de leeftijd (om na te gaan of een vergrijzing dreigt), het geslacht (gelijkheid tussen mannen en vrouwen is immers een doelstelling van de Vlaamse overheid) en het diploma (een indicator voor het streven naar een hoogkwalitatief korps). Daarnaast brengen we het deeltijds werken en de opleidingen in kaart.

Personeelssterkte

1 Vlaamse overheid

België telde op 1 januari 1999 844.839 ambtenaren. De Vlaamse overheid neemt hiervan een vijfde voor haar rekening: 183.455 personeelsleden, een stijging van 1,4% ten opzichte van het voorgaande jaar. Het grootste deel (80%) bestaat uit onderwijzend personeel. Een 6% werkt bij diensten van de Vlaamse regering (ministerie van de Vlaamse

Gemeenschap en Wetenschappelijke Instellingen) en 13% voor een Vlaamse openbare instelling waarbij De Lijn, de VDAB en het UZ Gent de grootste werkgevers zijn.

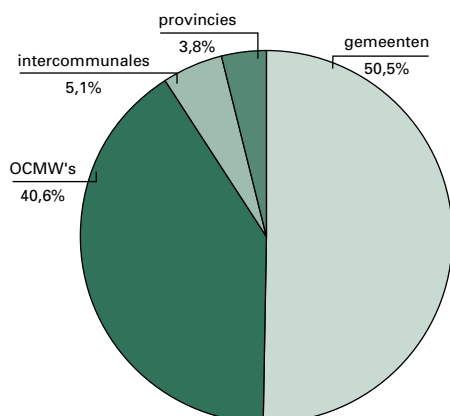
Bij het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap werkt 1 personeelslid per 545 inwoners. Voor Wallonië zorgen de ministeriële departementen van de Franstalige gemeenschap en van het Waalse Gewest voor de tewerkstelling van 1 personeelslid per 245 inwoners. Op federaal niveau is er 1 personeelslid uit een ministerieel departement per 172 inwoners.

TEWERKSTELLING BIJ DE VLAAMSE OVERHEID

	EVOLUTIE TEWERKSTELLING BIJ DE VLAAMSE OVERHEID				VLAAMSE GEMEENSCHAPS-COMMISSIE	TOTAAL	AANTAL INWONERS PER PERSONEELSLID BIJ VLAAMSE OVERHEID	AANTAL INWONERS PER PERSONEELSLID IN HET MVG
	MVG	WI	VOI	ONDERWIJS				
1992	11.014	151	22.528	150.416		184.109	31,6	528,8
1993	10.924	142	23.407	149.189		183.662	31,8	535,2
1994	11.018	162	23.499	149.527	479	184.685	31,8	532,4
1995	10.967	176	23.159	151.052	483	185.837	31,6	536,2
1996	10.756	180	23.550	144.842	519	179.847	32,8	548,4
1997	10.735	193	23.775	145.698	532	180.933	32,6	549,5
1998	10.882	201	24.646	147.196	530	183.455	32,2	543,3

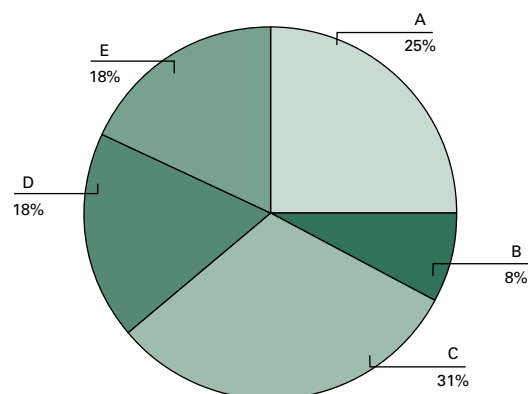
9.19 Evolutie van de tewerkstelling bij de Vlaamse overheid op 31/12/98. Bron: AZF, administratie Ambtenarenzaken.

TEWERKSTELLING LOKALE EN PROVINCIALE BESTUREN

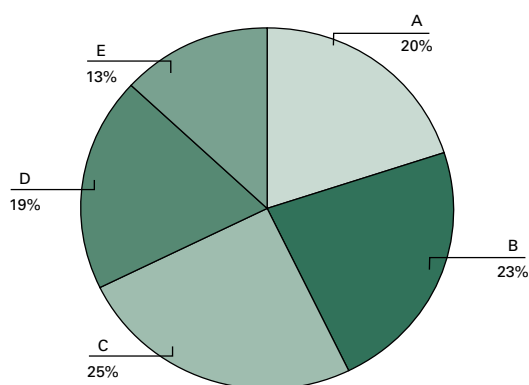
9.20 Tewerkstelling bij de lokale en provinciale besturen van het Vlaamse gewest voor het tweede kwartaal van 1998. Bron: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten (RSZPPO).

SCHOLINGSGRAAD MVG + WI

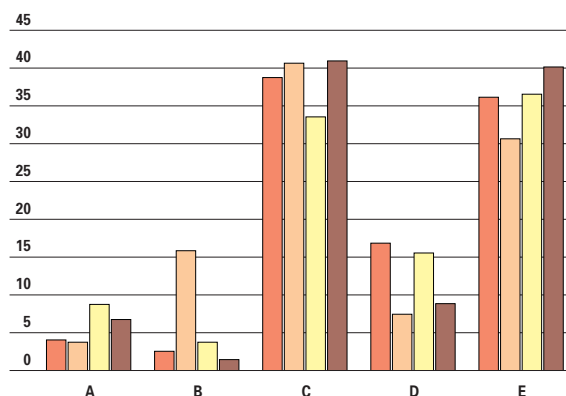
9.21 Scholingsgraad binnen de diensten van de Vlaamse regering (MVG en WI). Bron: AZF, administratie Ambtenarenzaken.

SCHOLINGSGRAAD VOI'S

9.22 Scholingsgraad bij de VOI's. Bron: AZF, administratie Ambtenarenzaken.

SCHOLINGSGRAAD LOKALE OVERHEDEN

9.23 Scholingsgraad bij de lokale en provinciale besturen van het Vlaams gewest, op basis van administratieve niveaus: niveau A (universitair of daarmee gelijkgesteld), niveau B (HOKT-diploma), niveau C (humaniora-diploma), niveau D (lager humaniora) en niveau E (lager onderwijs), in %. Bron: RSZPPO.

Wanneer we ons baseren op de tewerkstellingscijfers binnen de volledige overheidssector (met naast de ministeriële departementen ook de wetenschappelijke instellingen, de instellingen van openbaar nut, het onderwijs en de Vlaamse Gemeenschapscommissie) dan bedient in Vlaanderen 1 ambtenaar ongeveer 32 inwoners. Voor Wallonië is de verhouding 1 per 21 inwoners.

De Vlaamse lokale besturen en provincies hebben in totaal 138.213 personeelsleden in dienst.

2 Lokale en provinciale besturen

De lokale en provinciale besturen van het Vlaamse gewest hebben in totaal 138.213 personeelsleden in dienst. De Vlaamse gemeenten hebben hierin het grootste aandeel met 69.856 personeelsleden.

Gemiddeld kan de Vlaming beroep doen op één gemeentelijk ambtenaar per 85 inwoners.

De OCMW's stellen 56.134 personen tewerk, de intercommunales 6.989 en de Vlaamse provincies 5.234.

Scholingsgraad

1 Vlaamse overheid

Het Vlaams personeelsstatuut telt 5 administratieve niveaus: niveau A (universitair of daarmee gelijkgesteld), niveau B (HOKT-diploma), niveau C (huma-

niora-diploma), niveau D (lager humaniora) en niveau E (lager onderwijs). Hoewel het mogelijk is dat personeelsleden met een hoger diploma op een lager niveau werken en vice versa, kan aangenomen worden dat de verdeling van personeelsleden volgens hun administratieve niveau een vrij goed beeld geeft van de scholingsgraad van de personeelsleden van de Vlaamse overheid.

Wanneer we voor het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Wetenschappelijke Instellingen de vergelijking maken tussen 1995 en 1998 dan vallen een aantal verschuivingen meteen op. Het aandeel van de personeelsleden van niveau A en B is in die periode gestegen (respectievelijk met 2,6% en 1%). Over diezelfde periode bleef het percentage van niveau C nagenoeg op gelijke hoogte. Het aandeel van de personeelsleden van niveau D en E toont een dalende tendens (respectievelijk met 1,7% en 2,5%). Er is dus een verschuiving te zien van lager opgeleiden naar hoger opgeleiden.

Diezelfde trend zet zich ook door bij de Vlaamse Openbare Instellingen. Al ligt bij de VOI's het aandeel van de personeelsleden van niveau B een stuk hoger. Dit komt doordat enkele grotere VOI's, met name Kind en Gezin en het UZ-Gent, een relatief hoge concentratie van personeelsleden van niveau B (respectievelijk 64% en 35%) hebben. De laatste jaren kunnen we vaststellen dat in navolging van de diensten van de Vlaamse regering nu ook de VOI's vooral hooggeschoold personeel aanwerven.

2 Lokale en provinciale besturen

In vergelijking met de Vlaamse overheid valt het op dat de lokale en provinciale besturen een kleiner percentage aan hoger opgeleiden tewerkstellen. Bij het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Wetenschappelijke Instellingen werkt 33% van het personeel binnen niveau A of B, bij de Vlaamse gemeenten is dit 7%.

Sterk vertegenwoordigd bij de lokale en provinciale besturen zijn de personeelsleden van niveau C en E. Bij de provincies zijn deze twee niveau's samen goed voor 82% van het totale personeelsbestand.

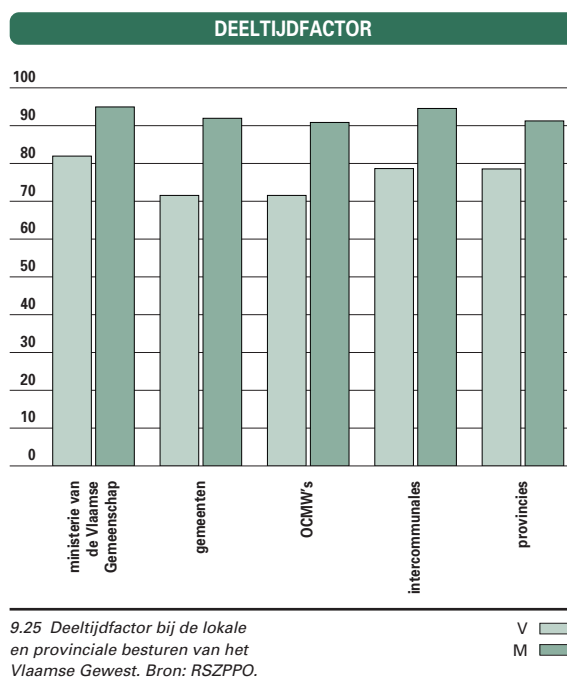
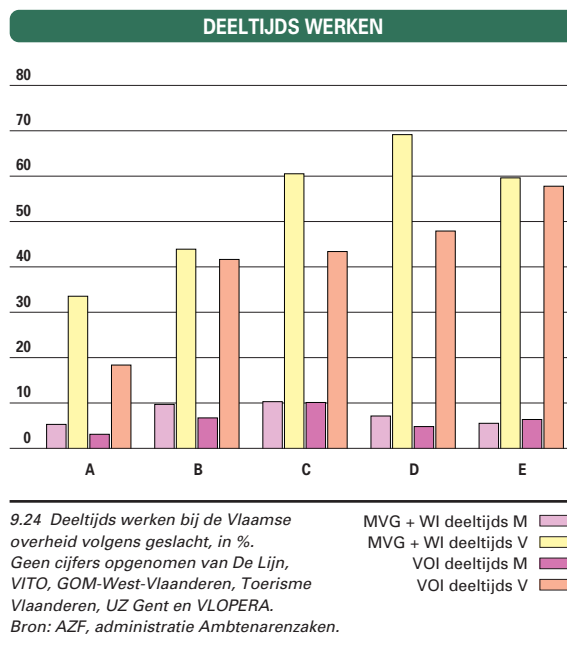
Deeltijds werk en deeltijdfactor

1 Vlaamse overheid

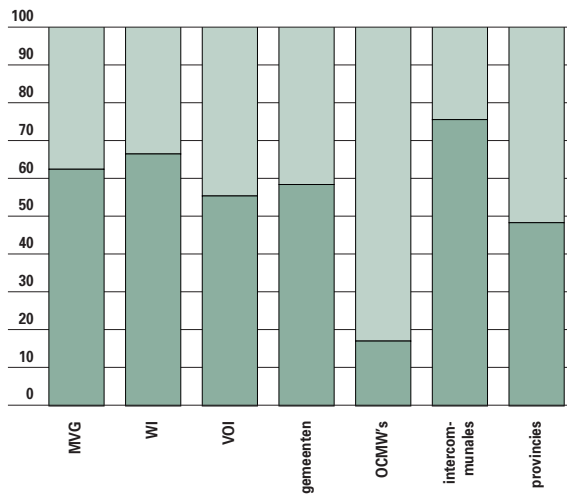
In haar regeerakkoord stelt de Vlaamse regering dat de arbeidsverhoudingen moeten worden aangepast aan de behoefte van de huidige samenleving. Het beter evenwicht tussen arbeidstijd en vrije tijd dat zo

ontstaat, levert ook meer kansen voor werkzoekenden op. De Vlaamse overheid stimuleert deeltijdse arbeid dan ook als middel tot arbeidsverdeling en wil hierbij een voorbeeldfunctie vervullen ten opzichte van de privé-sector.

De definitie van deeltijdse arbeid? Alle arbeid die minder dan 38 uur per week bedraagt. Hier vallen dus ook de specifieke ambtenarenstatuten onder die een kleine beperking van de arbeidstijd toelaten.

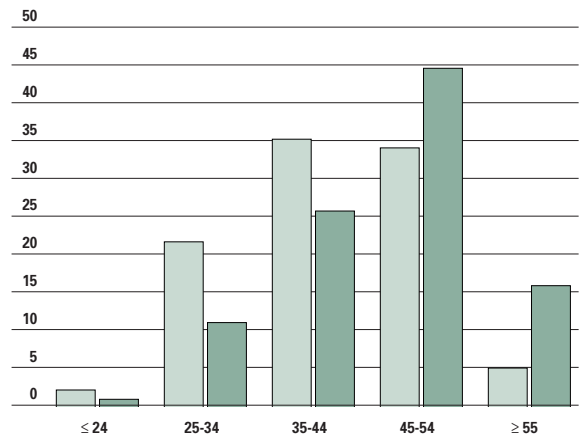

PERSONEELVERDELING VOLGENS GESLACHT

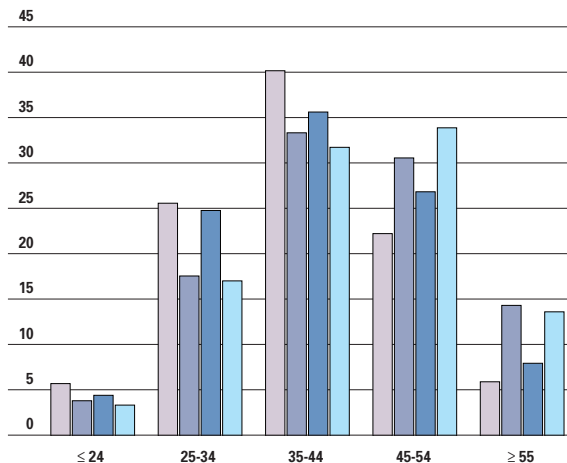
9.26 Personeelsverdeling volgens geslacht, in %.
Bron: AZF, administratie ambtenarenzaken; RSZPPO.

PERSONEELVERDELING VOLGENS GESLACHT EN LEEFTIJD

9.27 Personeelsbestand van het MVG volgens geslacht en leeftijd, in %.
Bron: AZF, administratie Ambtenarenzaken.

PERSONEELVERDELING VOLGENS GESLACHT EN LEEFTIJD

9.28 Personeelsbestand van de Vlaamse gemeenten en provincies volgens geslacht en leeftijd, in %.
Bron: RSZPPO.

binnen de Vlaamse administratie zijn vrouwen. Bij vrouwen komen de deeltijdse stelsels meer voor bij lagere administratieve niveaus. Deze tendens tekent zich niet af bij de mannen, daar is het percentage van deeltijds werkenden vrijwel stabiel over de verschillende niveaus heen. Om een preciezer beeld te krijgen van de werkduur kunnen we gebruik maken van de deeltijdfactor. De deeltijdfactor geeft de verhouding weer van het personeelsaantal in voltijdse equivalenten (berekend aan de hand van het totaal aantal gepresteerde uren binnen de organisatie) ten opzichte van het reële personeelsaantal. Zo wordt er een beeld geschetst van de werkelijke afwezigheid wegens deeltijds werk.

Bij het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap bekomt men een deeltijdfactor van 95% voor de mannen en 82% voor de vrouwen. Wel opvallend is dat zowel bij het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap als bij de Vlaamse Openbare Instellingen de deeltijdfactor jaar na jaar daalt, dit betekent dat personeelsleden steeds meer deeltijds gaan werken.

2 Lokale en provinciale besturen

Ook bij de lokale en provinciale besturen van het Vlaamse Gewest werken vrouwen vaker deeltijds dan mannen. Dit vrouwelijk overwicht is echter niet overall even sterk. De vrouwelijke personeelsleden van de Vlaamse gemeenten en OCMW's werken meer deeltijds dan hun collega's bij de intercommunales en provincies. Bij de mannen zien we het meest deeltijds werk bij de OCMW's (met een deeltijdfactor van 90,9%); de intercommunales scoren hier minder goed met een deeltijdfactor van 94,6% voor de mannelijke personeelsleden.

'Deeltijdse arbeid' moet hier dus veel ruimer gezien worden dan de klassieke 20 uren-week.

In 1998 waren 6.438 personeelsleden van de Vlaamse administratie (ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, de Wetenschappelijke Instellingen en de Vlaamse Openbare Instellingen) deeltijds aan de slag. Dit vertegenwoordigt zo'n 26% van de totale personeelsgroep, of een lichte stijging met 2% ten opzichte van 1997.

Deeltijds werk is in eerste instantie een vrouwen-aangelegenheid: 85% van alle deeltijds werkenden

VORMINGSINSPANNINGEN VAN DE VLAAMSE OVERHEID

INDICATOR	1995	1996	1997	1998
Financiële participatie (%)	2,5	2,8	2,7	2,7
Uitgaven per werknemer (in frank)	32.600	36.167	36.935	35.937
Aantal vormingsdagen	28.416	32.824	32.009	27.593
Vormingsverwachting	2,5	3,0	3,0	2,5

9.29 Vormingsinspanningen van de Vlaamse overheid in 1998. Bron: AZF, afdeling Vorming.

Leeftijd en geslacht

1 Vlaamse overheid

Bij de Vlaamse administratie (MVG, WI en VOI's) werken er overwegend mannen. Van de 35.729 personeelsleden zijn er 59% mannen. Binnen het MVG en WI samen is de verhouding 63% mannen en 37% vrouwen. Bij de VOI's zijn de vrouwen met 44% iets beter vertegenwoordigd.

Wanneer we naar de leeftijdsverdeling kijken van het personeel bij het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, dan merken we een vrij onregelmatige verdeling op. De groep van de 45 tot 54-jarigen blijkt het sterkst vertegenwoordigd te zijn. De groep van de 25 tot 34 jarigen daarentegen heel wat minder.

Deze onregelmatige verdeling uit zich vooral bij de mannen, immers 45% van de mannelijke personeelsleden behoort tot de leeftijdscategorie van 45 tot 54 jaar en slechts 12% tot de groep van de 25 tot 34-jarigen.

De vrouwelijke personeelsleden van het MVG hebben een gelijkmatiger leeftijdsverdeling.

Ook bij de VOI's blijkt de leeftijdsstructuur vrij evenwichtig, mits een lichte ondervertegenwoordiging van de groep 25 tot 34-jarige mannen.

2 Vlaamse gemeenten en provincies

De meeste personeelsleden van de Vlaamse gemeenten zijn tussen de 35 en 44 jaar, 40,3% van de vrouwelijke personeelsleden en 33,4% van de mannelijke personeelsleden zitten in deze leeftijdscategorie. Bij de Vlaamse provincies hoort het merendeel van de mannelijke personeelsleden bij de 45 tot 54-jarigen (34%).

Verder valt op dat, in tegenstelling tot hun mannelijke collega's, de vrouwen sterker vertegenwoordigd zijn binnen de jongere leeftijdscategorieën.

Opleiding en ontwikkeling

De inspanningen die het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Wetenschappelijke Instellingen

leverden, bedroegen in 1998 net geen 400 miljoen frank. De financiële participatie, die de verhouding weergeeft tussen de totale uitgave aan vorming met de totale salarismassa, komt op 2,7%. Dit is een status quo in vergelijking met het voorgaande jaar en een kleine achteruitgang tegenover twee jaar daarvoor. Ter vergelijking: in 1997 investeerden de Belgische privé-bedrijven 1,4% van de loonmassa in vorming van hun werknemers.

In 1998 gaf de Vlaamse overheid aan vorming gemiddeld 35.937 frank per werknemer uit. Dit is een daling met 1.000 frank op 1 jaar tijd.

In de loop van 1998 namen de personeelsleden van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Wetenschappelijke Instellingen samen deel aan 27.593 vormingsdagen, of ongeveer 3 vormingsdagen per ambtenaar. Vergeleken met het voorgaande jaar is dit een daling met 14%.

Het budget voor vorming is dus in mindere mate afgenomen dan het aantal vormingsdagen. Deze evolutie bevestigt een trend naar kortere, resultaatgerichte opleidingen die een intensievere voorbereiding vereisen, met een hogere kostprijs tot gevolg.

In 1998 toonden de vrouwelijke personeelsleden vooral interesse voor de vaktechnische en de informatica-opleidingen. Ongeveer 88% van de vrouwen van niveau A nam deel aan de managementopleidingen tegenover 75% van de mannen van niveau A. Opvallend is ook dat het aantal deelnemers afneemt naarmate de leeftijd stijgt.

9.5 Communicatie

Communicatie is altijd een tweerichtingsverkeer en bij overheidscommunicatie is dat niet anders. In de ene richting bekijken we de informatie die naar de burger stroomt. In de vorige editie van Vrind brachten we een overzicht van de informatieambtenaren en ombudsdiensten. Dit jaar bespreken we de Vlaamse infolijn en de websites van de Vlaamse besturen. Via de andere richting heeft ook de burger zijn zeg in het beleid. Om deze participatie te meten, nemen we de adviesorganen als indicator.

Participatie

Adviesraden zijn een belangrijke vorm van participatie. De burger kan op een directe manier zijn stem laten horen. In die zin versterken de adviesraden dan ook de democratische werking van de overheid. De gemeentelijke adviesraden zijn voor het grootste stuk samengesteld uit burgers of afge-

vaardigden van de bevolking en geven advies over bepaalde beleidsmateries. Soms zijn ze ook bij het beheer betrokken van bijvoorbeeld culturele centra, bibliotheken, enzovoort.

1 Vlaamse overheid en provincies

De verschillende instanties van de Vlaamse overheid (Vlaamse regering, Vlaams parlement, ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Vlaamse Openbare

ADVIESORGANEN

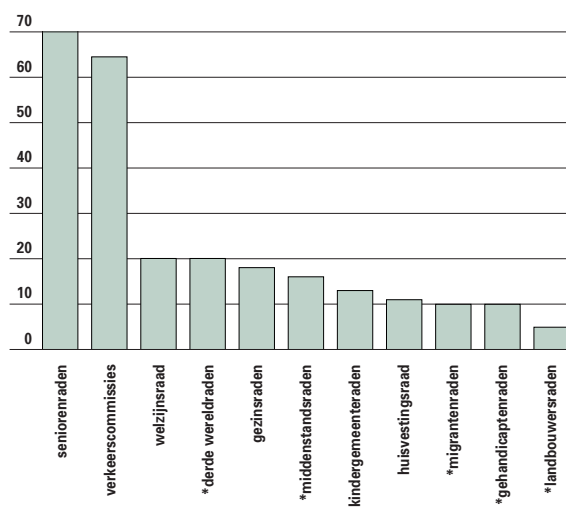
	VLAAMSE OVERHEID*		PROVINCIES**	
Leefbaar Vlaanderen	29	20,1%	12	9,4%
Creatief Vlaanderen	29	20,1%	57	44,5%
Werkend Vlaanderen	21	14,6%	5	3,9%
Lerend Vlaanderen	23	16,0%	0	0,0%
Zorgzaam Vlaanderen	25	17,4%	44	34,4%
Toegankelijk Vlaanderen	7	4,9%	3	2,3%
Goed bestuur	8	5,6%	0	0,0%
Internationaal Vlaanderen	2	1,4%	4	3,1%
Veiligheid	0	0,0%	3	2,3%
Totaal	144	100,0%	128	100,0%

9.30 Adviesorganen van de Vlaamse overheid en provincies per beleids-spoor. Bron: COO, afdeling Kanselarij; VVP.

* Adviesorganen die bij wet of decreet zijn opgericht en die als opdracht hebben advies te verlenen aan het Vlaams Parlement, (een lid of leden van) de Vlaamse regering, de diensten van de Vlaamse regering of (beheersorganen van) Vlaamse openbare instellingen. De wetenschappelijke commissies bij het FWO en de sectorale commissies bij de SERV worden hier telkens als 1 adviesorgaan weergegeven.

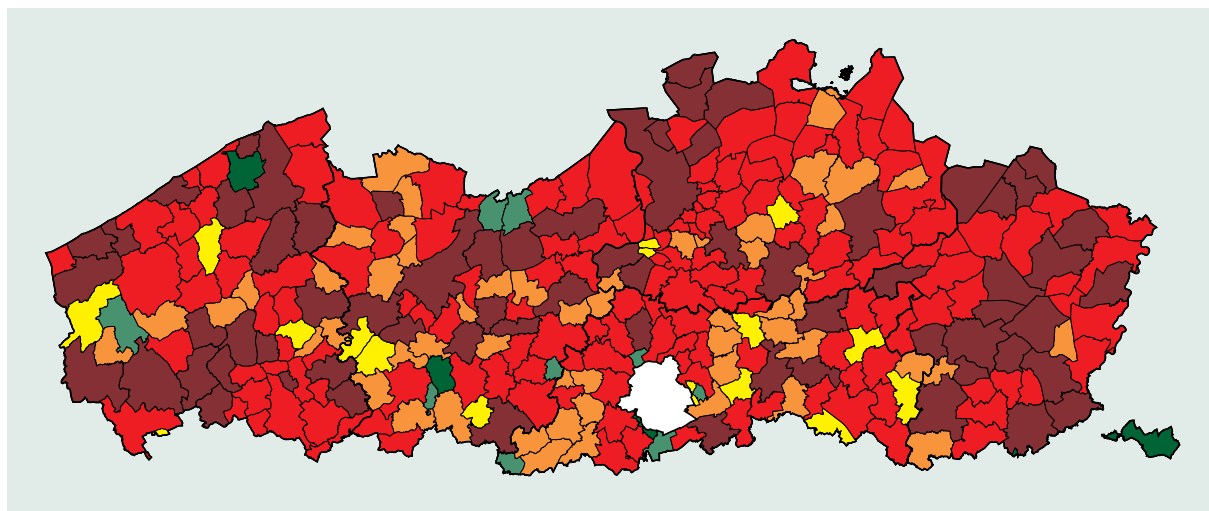
** Bij de adviesorganen op provinciaal niveau ontbreken de gegevens van de provincie Antwerpen.

GEMEENTELIJKE ADVIESRADEN

9.31 Gemeentelijke adviesraden in Vlaanderen waar geen verplichting voor bestaat, in % van de gemeenten (op basis van onderzoeksgegevens uit 1999, voor de raden met een * op basis van onderzoeksgegevens uit 1997). Bron: VVSG.

GEMEENTELIJKE ADVIESRADEN MET EEN WETTELIJKE REGELING

9.32 Gemeentelijke adviesraden met een wettelijke regeling (culturele raad, sportraad, jeugdraad, GARO, milieuraad). Aantal raden, met aantal gemeenten tussen haakjes.
Bron: APS.

alle adviesraden (69)	2 adviesraden (16)
4 adviesraden (152)	1 adviesraad (9)
3 adviesraden (56)	geen adviesraden (6)

Instellingen, Wetenschappelijke Instellingen) en de provincies beschikken over allerlei adviesorganen. De meeste adviesorganen van de Vlaamse overheid kunnen we onderbrengen bij de beleidssporen 'leefbaar Vlaanderen' (leefmilieu, ruimtelijke ordening en huisvesting) en 'creatief Vlaanderen' (culturele aangelegenheden, toerisme, jeugd- en sportbeleid en media).

Bijna de helft van de adviesorganen op provinciaal niveau geeft advies over 'creatief Vlaanderen'. Een derde van de provinciale adviesorganen heeft te maken met 'zorgzaam Vlaanderen' (welzijn en volksgezondheid).

2 Gemeenten

De eerst stap in de gemeentelijke adviesraden waren de cultuurraden. Daarna kwamen ook andere domeinen aan bod.

Wettelijk geregelde gemeentelijke adviesraden

Elk gemeentebestuur is verplicht om minstens één adviesraad voor het cultuurbeleid op te richten. Het staat de gemeente vrij de culturele raad op te splitsen in de culturele raad, de sportraad en de jeugdraad. Zeventien van de 308 gemeenten blijven hier in gebreke en beschikken over geen enkele adviesraad voor cultuurbeleid.

Anderzijds tellen 225 gemeenten zowel een culturele raad, een sportraad als een jeugdraad.

Alle gemeentebesturen die de basisovereenkomst van het milieuconvenant - een overeenkomst tussen het

Vlaamse Gewest en de gemeenten over het gemeentelijke milieu- en natuurbeleid - ondertekend hebben, zijn verplicht om een milieuraad op te richten.

Momenteel hebben 284 Vlaamse gemeenten een milieuconvenant afgesloten, deze gemeenten beschikken dus ook over een adviesraad leefmilieu.

De gemeentelijke commissies voor advies in de ruimtelijke ordening moeten verplicht worden opgericht in alle gemeenten van meer dan 10.000 inwoners.

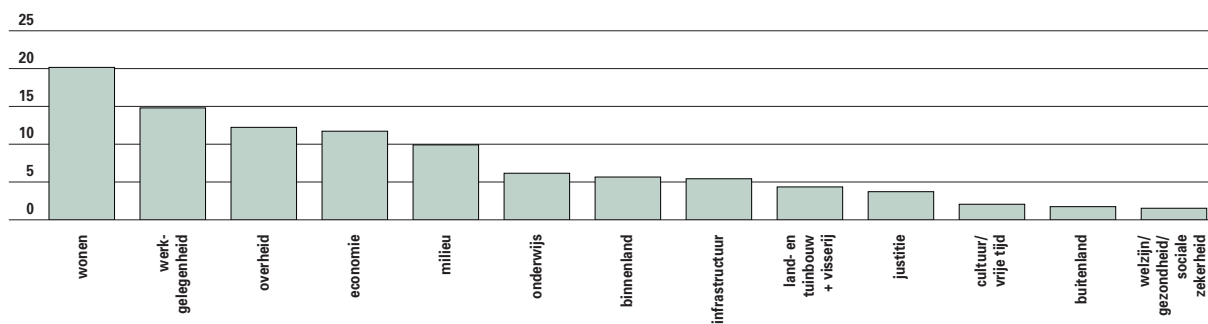
Deze commissies geven advies over de gemeentelijke plannen van aanleg. Van de 214 Vlaamse gemeenten met meer dan 10.000 inwoners beschikken er slechts 77 over een dergelijke commissie.

Tenslotte dienen de gemeentebesturen als inrichtende macht van onderwijs in iedere onderwijsinstelling een participatieraad op te richten waarin de ouders, het personeel, het gemeentebestuur en de lokale gemeenschap zetelen. In 1997 telde Vlaanderen ongeveer 550 participatieraden voor het gemeentelijk onderwijs.

Andere gemeentelijke adviesraden

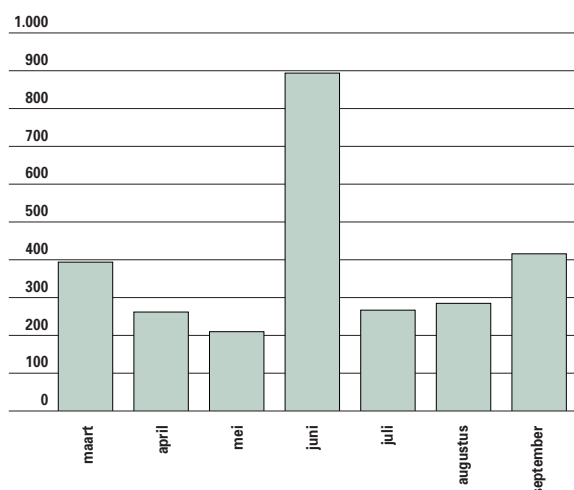
Op basis van een enquête vanwege de Bond van Grote en Jonge Gezinnen bij de Vlaamse en Brusselse gemeenten blijkt dat de gemeenten heel wat aandacht hebben voor de seniorenproblematiek, de verkeerssituatie en het welzijn. In zo'n 70% van de Vlaamse gemeenten is er een (niet-verplichte) seniorenraad actief. Ongeveer 64% van de gemeenten heeft een verkeerscommissie opgericht en ongeveer een vijfde van de gemeenten in Vlaanderen en Brussel beschikt over een welzijnsraad.

VRAGEN BIJ VLAAMSE INFOLIJN

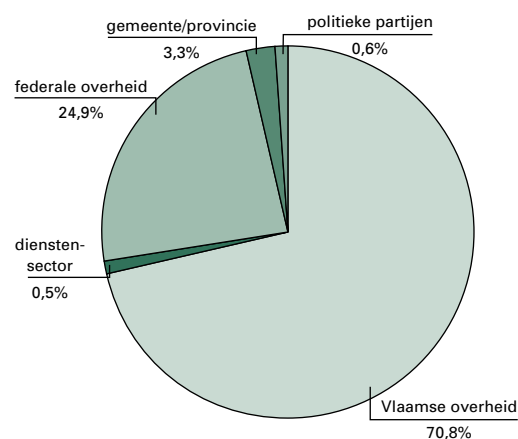
9.33 Onderverdeling van de vragen die bij de Vlaamse infolijn binnenlopen, naar inhoudelijk domein, in %. Bron: COO, afdeling Communicatie en Ontvangst.

OPROEPEN PER MAAND

9.34 Gemiddeld aantal oproepen per maand bij de Vlaamse infolijn. Bron: Coördinatie, afdeling Communicatie en Ontvangst.

VRAGEN NAAR INSTANTIE

9.35 Onderverdeling van de vragen die bij de Vlaamse infolijn binnenlopen, naar bevraagde instantie. Bron: COO, afdeling Communicatie en Ontvangst.

Vlaamse infolijn

Op 10 maart 1999 is de Vlaamse infolijn officieel van start gegaan. Hiermee werd een plaats gecreëerd waar alle burgers terecht kunnen met hun vragen over de Vlaamse overheid (zowel Vlaamse regering, Vlaams parlement, ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Vlaamse Openbare Instellingen als de Wetenschappelijke Instellingen). De Vlaamse infolijn staat voor een klantvriendelijke dienstverlening met een lage drempel.

Tijdens de eerste zes maanden van haar bestaan ontving de Vlaamse infolijn in totaal 53.835 oproepen. Gemiddeld betekent dit 399 oproepen per dag. De maand juni was de drukste maand met gemiddeld 899 oproepen per dag. Deze piek heeft

alles te maken met de verkiezingen. Tijdens de verkiezingsavond en -nacht van zondag 13 juni was de Vlaamse infolijn bereikbaar voor alle (beschikbare) verkiezingsresultaten. Wanneer we met deze actie geen rekening houden dan is de maand juni goed voor gemiddeld 361 oproepen per dag. Het grootste deel van de bellers zijn mannen. Van de oproepen ging zo'n 8% verloren, dit is gemiddeld 30 per dag. De Vlaamse infolijn is bereikbaar per telefoon, per post, per e-mail of per fax. De telefoon is hierbij met 99% duidelijk het meest gebruikte medium.

De hoofdmoot van de vragen die bij de infolijn binnenlopen gaat over woonproblematiek. Als we naar het overheidsniveau kijken, komen vooral vragen binnen voor materies waarvoor de Vlaamse overheid bevoegd is.

Internet en openbare besturen

1 Internetaanbod

Recent bracht de Vlaamse overheid heel wat nieuwe sites op het net. Op de koepsite van de Vlaamse overheid (internetadres: 'www.vlaanderen.be') zijn er links naar de verschillende Vlaamse instanties (Vlaams parlement, Vlaamse regering, MVG, VOI's en WI). Van de 30 VOI's hebben er momenteel reeds 22 een eigen website. Ook 3 van de 5 WI zijn vertegenwoordigd op het internet met een eigen site. Alle vijf Vlaamse provincies vonden de weg naar het internet.

In 1995 verschenen de eerste Vlaamse steden op het internet. Momenteel zijn er van de 308 Vlaamse gemeenten reeds 181 vertegenwoordigd op het internet. Hiervan hebben er 112 een officiële website. Dit zijn websites waarvoor de gemeente inhoudelijk verantwoordelijk is en waarvan het internetadres voornamelijk gevormd wordt door de url 'www.naamgemeente.be' (deze internetadressen worden immers enkel aan de gemeenten zelf verstrekt). Bij de andere (niet officiële) gemeentelijke websites gaat het initiatief uit van bijvoorbeeld een inwoner van de gemeente.

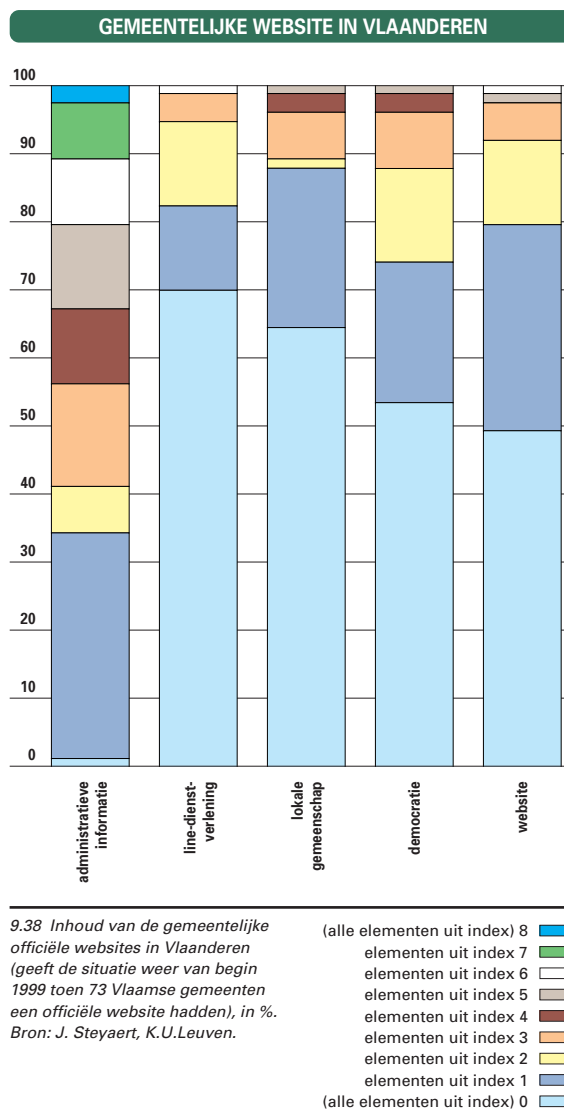
De kwaliteit van de officiële websites van de Vlaamse gemeenten schommelt enorm. Veel bieden een aantal contactadressen en info over specifieke beleidsdomeinen.

Sommige gemeenten gaan verder en bieden de burger de kans om via het internet allerlei diensten af te handelen zonder dat men daarvoor naar het gemeentehuis moet.

Het departement communicatiewetenschappen van de K.U. Leuven nam de inhoud van de gemeentelijke website onder de loep en gaf een kwotering aan de hand van vijf criteria: de graad van het aanbieden van gemeentelijke administratieve informatie, de on-line dienstverlening, de inbreng vanuit de lokale gemeenschap, de graad van democratie en de interactiviteit van de website.

De gemeentelijke websites scoren vrij goed op het vlak van gemeentelijke administratieve informatie. Kan de burger met andere woorden via de website aan allerlei informatie (over gemeentelijke diensten, toerisme, openbaar vervoer, enz.) geraken? Zo'n 44% van de onderzochte websites haalden hierop een score van 4 of meer.

Met de on-line dienstverlening is het heel wat poverder gesteld. Kunnen bepaalde gemeentelijke diensten via het internet afgehandeld worden? Mogen we spreken van een elektronisch overheids-

loket? Het antwoord is overduidelijk negatief: de graad van on-line dienstverlening is laag tot onbestaande. Van de 73 onderzochte websites bieden er 51 geen enkele van de onderzochte elementen aan. Positieve uitzondering hierop is de website van de stad Antwerpen.

De graad van inbreng uit de lokale gemeenschap gaat na of organisaties en verenigingen uit de lokale gemeenschap aan bod komen op de gemeentelijke website. Op dit criterium scoren de meeste websites vrij laag.

De graad van democratie geeft weer of de burger de kans heeft om actief deel te nemen aan het lokale democratische proces via de gemeentelijke websites. Kunnen de agenda en verslagen van de gemeenteraad geraadpleegd worden en heeft de burger via de site de mogelijkheid zijn mening kenbaar te maken?

Ook hier scoren de gemeentelijke websites nog vrij laag met 53% van de gemeenten die geen enkel element aanbieden.

De graad van interactiviteit onderzoekt in welke mate de website een wisselwerking tussen de burgers en bestuur en tussen de burgers onderling ondersteunt. Als een website geen interactiviteit toelaat dan scoort de website ook laag op de graad van on-line dienstverlening, democratie en inbreng uit de lokale gemeenschap. Uit het onderzoek blijkt dat de graad van interactiviteit van de gemeentelijke websites laag ligt. Zo bieden 36 van de onderzochte gemeenten zelfs geen e-mail adres aan.

2 Gebruikers

De koepelsite van de Vlaamse overheid raakt meer en meer bekend. Het gemiddeld aantal bezoeken per dag aan de homepage stijgt van 393 in januari 1998 tot 1.276 in maart 1999. Ook de overzichtspagina met de persmededelingen kent een stijgend succes, in maart 1999 werd deze pagina bijna 6.500 maal geopend en werd de databank erachter ruim 60.000 keer geraadpleegd.

Wie zijn nu deze bezoekers? De trouwste bezoekers zijn de eigen personeelsleden van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, gevolgd door de Vlaamse universiteiten.

Uit een onderzoek van het departement communicatiewetenschappen van de K.U. Leuven blijkt dat voor 88% van de ondervraagde internetgebruikers een eigen website voor hun stad of gemeente een must is. De interesse voor de eigen stad op het net is opvallend groot: slechts een kleine 40% van de ondervraagde personen die aangeeft dat zijn stad of gemeente een eigen website heeft, heeft deze nog nooit of bijna nooit bezocht.

9.6

Stedelijke conjunctuurbarometer

De aandacht van de Vlaamse overheid voor de stedelijke problematiek is merkbaar in heel wat domeinen. Sinds de Vrind-editie 1997 volgen we het stedelijk beleid aan de hand van de ‘stedelijke conjunctuurbarometer’. We kiezen daarbij voor de indicatoren die uitgeschreven staan in het strategisch plan 1996-1999 ‘Stedelijke problematiek’.

Deze stedelijke monitor volgt slechts 13 steden op. Zij zijn - in de visie van het strategisch plan – gekozen op grond van twee criteria: minstens 30.000 inwoners en minstens 1 buurt staat als kansarm omschreven in de ‘Atlas van de kansarme buurten in Vlaanderen’. Omwille van dit tweede criteria zijn steden als Leuven, Brugge, Ieper, ... niet opgenomen.

Globale vergelijking

De totale bevolking in het Vlaamse Gewest is tussen 1995 en 1998 gestegen, maar in de 13 steden is bevolking gedaald. Ook economisch kunnen de 13 steden het Vlaamse gemiddelde niet volgen: het aantal tewerkstellingsplaatsen steeg er maar half

EVOLUTIE TUSSEN 1995 EN 1998 - GROEICIJFERS

	VLAANDEREN	13 STEDEN
Totale bevolking	0,8	-0,6
Tewerkstellingsplaatsen	4,8	+2,3
Totale werkloosheid (UVW's)	-24,7	-18
Jeugdwerkloosheid (< 25 jaar)	-23,6	-15,6
Langdurige werkloosheid (> 1 jaar)	-25,3	-16,2
BM-trekkers	4,4	+7,9
Misdrijven tegen lichamelijke integriteit*	14,8	+6,5
Diefstal en afpersing*	14,4	+14,2
Aantal verkeersongevallen (exclusief A-wegen)	2,6	+0,3
Fietsers en voetgangers als verkeersslachtoffer	-3,3	-17

9.39 Evolutie tussen 1995 en 1998. Groeicijfers (in %-punt). Bron: APS.
* 1998 is hier vergeleken met 1996.

zoveel als in Vlaanderen, de werkloosheid daalde er 40% minder. Bovendien is het aantal bestaansminimumtrekkers (BM-trekkers) twee keer zo sterk aangegroeid.

Toch scoren de 13 steden op enkele terreinen beter dan het Vlaams gemiddelde: de verkeersongevallen en de misdrijven tegen de lichamelijke integriteit.

Aalst (A)

Aalst kampt met een dalend inwonersaantal, een hogere werkloosheid, een teveel aan verkeersongevallen en een hoog aandeel misdrijven tegen de lichamelijke integriteit. In vergelijking met 1995 is de toestand in 1998 er evenwel op vooruitgegaan qua verkeersslachtoffers en misdrijven tegen de lichamelijke integriteit. De jeugdwerkloosheid blijft duidelijk problematisch. Ook het aandeel BM-trekkers stijgt.

Antwerpen (AN)

De Antwerpse werkloosheid is ongewoon hoog. Ook vinden we er meer BM-trekkers en meer criminaliteit. Positief is dat Antwerpen verhoudingsgewijs minder verkeersongevallen kent en dat er in de stad veel tewerkstelling is.

Als we de toestand van 1998 vergelijken met die van 1995, valt er hele reeks positieve punten op: minder verkeersongevallen en -slachtoffers, minder misdrijven tegen de lichamelijke integriteit en minder diefstal. Zorgwekkend is het dalend inwonersaantal en de vermindering van het aantal tewerkstellingsplaatsen. Antwerpen profiteerde minder dan de rest van Vlaanderen van de sterke daling in de werkloosheid.

GEMEENTELIJKE AANDELEN IN HET VLAAMSE GEWEST OP 12 INDICATOREN

	A	AN	GK	GT	GB	H	K	MM	M	MN	SN	T	V
1995													
De bevolking	1,3	7,9	1,1	3,9	0,5	1,2	1,3	0,6	1,3	0,6	1,2	0,6	0,6
De tewerkstellingsplaatsen	1,5	13,1	1,9	7,0	0,3	2,4	2,1	0,3	1,7	0,5	1,4	0,6	1,1
De totale werkloosheid (UVW)	1,6	11,5	2,0	6,1	0,6	1,4	1,1	1,2	1,4	0,6	1,1	0,6	0,6
De jeugdwerkloosheid (-25 j.)	1,5	12,2	2,4	6,7	0,8	1,2	1,2	1,3	1,5	0,6	1,3	0,6	0,5
De langdurige werkloosheid (>1 j.)	1,7	12,3	2,0	6,4	0,6	1,3	1,0	1,3	1,5	0,6	1,1	0,6	0,5
De bestaansminimumtrekkers	1,5	20,6	0,8	12,2	0,3	1,4	2,3	0,6	3,0	0,8	1,6	0,4	0,5
Totaal geregistreerde criminaliteit (1996)	2,0	14,5	1,4	5,5	0,6	2,1	1,7	0,5	2,3	0,7	1,9		0,7
Diefstal en afpersing (1996)	1,5	18,2	1,3	5,5	0,3	2,6	1,8		2,8	0,6	1,5		0,6
Geweldsmisdrijven tegen eigendommen													
Misdrijven tegen lichamelijke integriteit (1996)	2,3	14,5	1,3	7,9	0,7	1,7	2,1		1,8	0,6	1,8		0,7
Totaal aantal verkeersongevallen (exclusief op A-wegen)	1,8	5,4	1,9	3,4	0,5	2,0	1,5	0,7	1,2	0,5	1,8	0,5	0,6
Totaal aantal verkeersslachtoffers (fietsers en voetgangers)	2,2	6,7	1,7	4,0	0,5	2,2	1,9	0,6	1,6	0,6	2,5	0,3	0,6
1998													
De bevolking	1,3	7,8	1,1	3,9	0,5	1,2	1,3	0,6	1,3	0,6	1,2	0,6	0,6
De tewerkstellingsplaatsen	1,5	12,6	1,9	6,8	0,3	2,6	2,0	0,4	1,7	0,5	1,4	0,6	1,0
De totale werkloosheid (UVW)	1,6	12,3	2,1	6,6	0,6	1,4	1,1	1,2	1,5	0,6	1,1	0,6	0,6
De jeugdwerkloosheid (-25 j.)	1,7	12,4	2,6	7,5	0,7	1,3	1,1	1,3	1,6	0,6	1,3	0,6	0,5
De langdurige werkloosheid (> 1j.)	1,7	13,5	2,2	7,4	0,6	1,4	1,0	1,4	1,5	0,6	1,2	0,6	0,5
De bestaansminimumtrekkers	1,5	21,8	0,7	11,9	0,4	1,3	2,4	0,5	2,8	0,9	1,4	0,5	0,5
Totaal geregistreerde criminaliteit													
Diefstal en afpersing	1,5	17,3	1,4	6,1	0,4	2,1	1,9	0,4	3,2	0,7	1,6		0,7
Geweldsmisdrijven tegen eigendommen													
Misdrijven tegen lichamelijke integriteit	2,0	14,1	1,3	6,6	0,8	1,2	2,0	0,4	1,7	0,8	1,6		0,6
Totaal aantal verkeersongevallen (exclusief op A-wegen)	1,8	4,5	1,9	3,1	0,6	2,1	1,9	0,5	1,4	0,6	1,9	0,6	0,5
Aandeel in totaal aantal verkeersslachtoffers (fietsers en voetgangers)	1,9	4,2	1,6	3,3	0,6	1,9	2,0	0,5	1,4	0,8	2,6	0,4	0,6
% VERANDERING GEMEENTELIJK AANDEEL 1998 T.O.V. 1995/96													
De bevolking	-0,7	-1,8	0,8	-1,0	0,5	0,5	-1,0	-0,3	0,2	-0,7	0,0	-0,5	3,0
De tewerkstellingsplaatsen	-1,0	-4,0	-2,3	-2,8	-5	7,7	-5,8	14,4	-4,9	3,9	0,1	-5,0	-2,2
De totale werkloosheid (UVW)	3,1	6,8	3,6	8,6	-6,8	0,9	-1,2	2,2	3,5	-1,2	1,3	0,9	1,5
De jeugdwerkloosheid (-25 j.)	12,3	9,5	3,0	7,2	-5,6	0,7	-5,0	3,5	8,2	-0,3	-2,2	-0,8	-1,3
De langdurige werkloosheid (>1 j.)	1,8	8,0	5,2	13,4	-11,2	1,0	-4,0	4,6	3,4	3,2	8,5	0,4	4,3
De bestaansminimumtrekkers	22,4	4,7	-28,2	-8,7	22,9	-6,7	17,8	-30,0	-8,0	-7,7	-20,0	72,5	7,5
Totaal geregistreerde criminaliteit													
Diefstal en afpersing	-3,8	-4,9	7,2	11,4	27,6	-19,5	4,3		14,9	14,8	0,8		13,4
Geweldsmisdrijven tegen eigendommen													
Misdrijven tegen lichamelijke integriteit	-13,3	-3,0	4,5	-16,2	19,2	-26,6	-3,1		-1,5	21,1	-11,8		-20,7
Totaal aantal verkeersongevallen (exclusief op A-wegen)	-0,2	-16,7	0,8	-9,0	24,3	3,5	20,2	-20,7	15,8	13,2	5,7	8,4	-12,3
Totaal aantal verkeersslachtoffers (fietsers en voetgangers)	-12,8	-38	-6,2	-16,0	-25,3	-15,3	4,0	-16,5	-8,4	33,8	-1,5	21,2	5,5

9.40 Gemeentelijke aandelen in het Vlaamse Gewest op 12 indicatoren (20). Cijfers 1995, 1998. Groeicijfers 1998 tov 1995. Bron: APS

Genk (GK)

Genk kampt met een hoge werkloosheidsgraad. Het aantal verkeersslachtoffers neemt af, maar de verkeersveiligheid is er nog altijd veel slechter dan het Vlaamse gemiddelde. Positief is de grote tewerkstelling (hoewel die in 1998 licht afnam) en het lage en nog steeds dalend aantal BM-trekkers. 1998 was voor Genk een jaar met opvallend veel geboorten. Minder feestelijk waren de vrij hoge graad aan diefstallen, aan misdrijven tegen de lichamelijke integriteit en de lichte groei in de werkloosheid.

Gent (GT)

Net zoals Antwerpen is er in Gent proportioneel meer werkloosheid, meer criminaliteit en vinden we er meer BM-trekkers. Positief is dan weer de grote tewerkstelling en het lage aantal verkeersongevallen en -slachtoffers. In vergelijking met 1995 scoort Gent goed in verkeersveiligheid, het aantal BM-trekkers en de misdrijven inzake lichamelijke integriteit. De bevolking blijft uit de stad wegtrekken, er is een licht verlies aan jobs, de werkloosheid is proportioneel hoog en het aantal diefstallen stijgt.

Geraardsbergen (GB)

Blijft voor de meeste indicatoren netjes in de buurt van het Vlaamse gemiddelde. Toch iets afwijkend: een iets hoger aandeel jeugdwerklozen en iets meer misdrijven tegen de lichamelijke integriteit. Tussen 1998 en 1995 is er zowel positief als negatief nieuws te melden. Positief is de daling in de werkloosheidscijfers en de daling in het aantal verkeersslachtoffer onder de zwakke weggebruikers. Aan de negatieve kant zien we minder jobs, meer BM-trekkers, meer criminaliteit en meer verkeersongevallen.

Hasselt (H)

Anno 1998 waren er meer diefstallen, meer verkeersongevallen, meer fietsers en voetgangers bij de verkeersslachtoffers maar ook meer tewerkstellingsplaatsen. Sinds 1995 is er vooruitgang op het vlak van de tewerkstelling, minder BM-trekkers, minder diefstal, minder misdrijven tegen de lichamelijke integriteit en minder zwakke weggebruikers als verkeersslachtoffer.

Kortrijk (K)

Kortrijk scoort slecht in BM-trekkers, criminaliteit en verkeersveiligheid. De bevolking stagneert. Er is niettemin een positieve evolutie in de jeugd- en

langdurige werkloosheid en de misdrijven inzake lichamelijke integriteit. Minder positief is ook de aangroei in diefstal en BM-trekkers.

Maasmechelen (MM)

Typierend is een werkloosheid die boven het Vlaamse gemiddelde uitstijgt. De jeugdwerkloosheid en langdurige werkloosheid evolueren niet echt goed ondanks een stijging van de werkgelegenheid. Het aantal BM-trekkers en de verkeersveiligheid halen dan weer betere cijfers.

Mechelen (M)

Mechelen ziet haar aantal BM-trekkers dalen. De stad kende recent een sterke groei in het aantal diefstallen. De verkeersveiligheid evolueerde positief in aantal slachtoffers te voet of per fiets, maar negatief in het totaal aantal ongevallen. Al even negatief is de evolutie in de werkloosheid en de tewerkstelling.

Menen (MN)

Op geen enkele indicator is er een uitschieter te merken. Dat wil nog niet zeggen dat de grensstad geen problemen kent: sinds 1995 is de bevolking afgenomen, het aantal diefstallen en de misdrijven tegen de lichamelijke integriteit gestegen en de verkeersveiligheid toch merkkelijk gedaald.

Sint-Niklaas (SN)

Sint-Niklaas kent veel verkeersongevallen, vooral onder de fietsers en voetgangers. De langdurige werkloosheid evolueert negatief. Positief is de daling in het aantal BM-trekkers, de jeugdwerkloosheid en de misdrijven tegen de lichamelijke integriteit.

Tienen (T)

Bij de beschikbare cijfers zijn geen voorbeelden van over- of onderaanwezigheid vast te stellen. De verkeersveiligheid, het aantal BM-trekkers en de tewerkstelling evolueren duidelijk negatief.

Vilvoorde(V)

Trekt meer inwoners aan, en kent de voorbije jaren minder misdrijven tegen de lichamelijke integriteit en ook minder verkeersongevallen. De tewerkstelling ligt rond het gemiddelde. Daartegenover kampt men in Vilvoorde met een groeiend aantal dieven, BM-trekkers en langdurig werklozen.

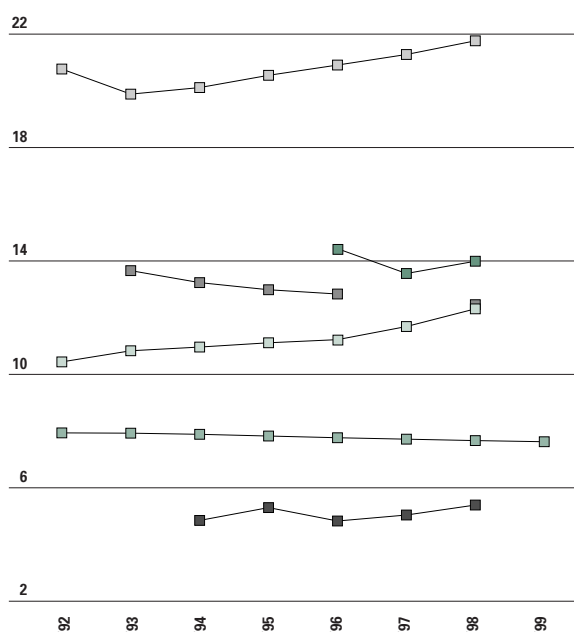
HET AANDEEL VAN ANTWERPEN IN HET VLAAMSE GEWEST OP 6 BASISINDICATOREN

ANTWERPEN	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Bevolking	8,1	8,1	8,0	8,0	7,9	7,9	7,8	7,8
Bestaansminimumtrekkers*	20,8	20,0	20,2	20,6	21,0	21,3	21,8	
UVW's jonger dan 25*	10,6	11,0	11,1	11,2	11,3	11,8	12,4	
Tewerkstellingsplaatsen		13,8	13,3	13,1	12,9		12,6	
Ongevallen (exclusief A-wegen)			5,0	5,5	5,0	5,2	4,5	
Misdrijven tegen lichamelijke integriteit					14,5	13,7	14,1	

9.41 Het aandeel van de stad Antwerpen in het Vlaamse gewest op 6 basisindicatoren: evolutie tussen 1992 en 1998 (1999). Bron: APS.

* Voortschrijdend gemiddelde over 3 jaar.

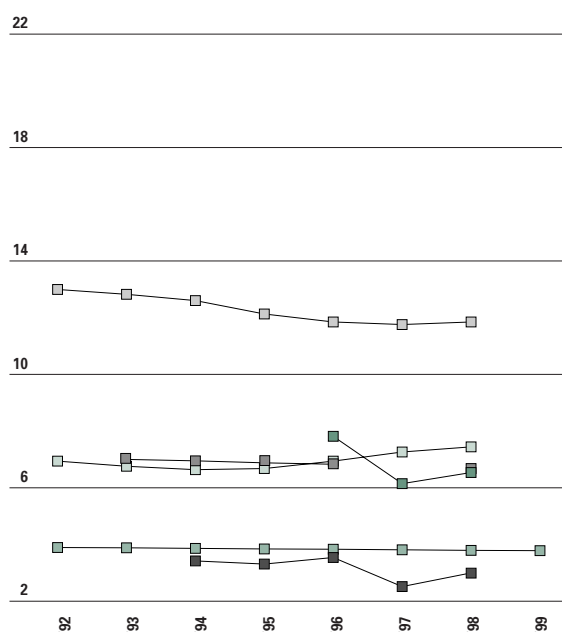
OVERZICHT AANDELEN ANTWERPEN

9.42 Het aandeel van de stad Antwerpen in het Vlaamse gewest op 6 basisindicatoren: evolutie tussen 1992 en 1998 (1999). Bron: APS.
* Voortschrijdend gemiddelde over 3 jaar.

bevolking —
UVW's < 25* —
ongevallen (excl. A-wegen) —
bestaansminimumtrekkers* —
tewerkstellingsplaatsen —
misdrijven tegen lichamelijke integriteit —

OVERZICHT AANDELEN GENT

9.43 Het aandeel van de stad Gent in het Vlaamse gewest op 6 basisindicatoren: evolutie tussen 1992 en 1998 (1999). Bron: APS.
* Voortschrijdend gemiddelde over 3 jaar.

bevolking —
UVW's < 25* —
ongevallen (excl. A-wegen) —
bestaansminimumtrekkers* —
tewerkstellingsplaatsen —
misdrijven tegen lichamelijke integriteit —

HET AANDEEL VAN GENT IN HET VLAAMSE GEWEST OP 6 BASISINDICATOREN

ANTWERPEN	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Bevolking	4,0	4,0	4,0	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9
Bestaansminimumtrekkers*	13,0	12,9	12,7	12,2	11,9	11,8	11,9	
UVW's jonger dan 25*	7,0	6,8	6,7	6,8	7,0	7,3	7,5	
Tewerkstellingsplaatsen		7,1	7,0	7,0	6,9		6,8	
Ongevallen (exclusief A-wegen)			3,5	3,4	3,6	2,6	3,1	
Misdrijven tegen lichamelijke integriteit					7,9	6,2	6,6	

9.44 Het aandeel van de stad Gent in het Vlaamse gewest op 6 basisindicatoren: evolutie tussen 1992 en 1998 (1999). Bron: APS.

* Voortschrijdend gemiddelde over 3 jaar.

Definities

Buitengewone dienst	Ontvangsten en uitgaven met betrekking tot de buitengewone dienst zijn verrichtingen die een impact hebben op de toestand van het patrimonium.
Gewone dienst	Ontvangsten en uitgaven met betrekking tot de gewone dienst zijn verrichtingen in de lijn van de normale en dagelijkse werking van een (lokale) overheid.
Beleidskredieten	De som van de niet-gesplitste kredieten, de gesplitste vastleggingskredieten en de machtigingen, verminderd met de vereffeningskredieten en de uitgaven voor de schuldenlast. Het gaat om de uitgaven waartoe de Vlaamse overheid zich in een bepaald begrotingsjaar toe verbindt.
Netto te financieren saldo (NFS)	Verschil tussen ontvangsten en uitgaven met uitzondering van de aflossingen van de geconsolideerde schuld (op kasbasis).
Directe schuld	De leningen aangegaan door de Vlaamse Gemeenschap zelf, ter financiering van het begrotingstekort (NFS, zie hoger) en de overgenomen leningen uit de indirecte schuld.
Directe schuld	Leningen aangegaan door sommige Vlaamse openbare autonome instellingen (dus instellingen met een eigen rechtspersoonlijkheid) of door ondergeschikte besturen in het Vlaamse Gewest om hun eigen financieringsbehoeften te dekken en waarvan de financiële lasten geheel of gedeeltelijk door de Vlaamse Gemeenschap worden gedragen.
Saldo algemeen totaal	Het saldo van het eigen dienstjaar evenals de verrichtingen van de vorige dienstjaren en de overboekingen.
Saldo eigen dienstjaar	Het verschil tussen de ontvangsten en de uitgaven van het betrokken dienstjaar.
Deeltijds werk	Het begrip deeltijds werk wordt hier ruim gedefinieerd en omvat zowel de verloven voor verminderde prestaties (medewerkers die 50%, 80% of 90% werken) als de halftijdse loopbaanonderbreking of het gecontingenteerd verlof (waarbij personeelsleden 20 dagen per jaar onbetaald verlof kunnen nemen).

VOOR MEER INFORMATIE

Vlaamse Gemeenschap, administratie
Binnenlandse Aangelegenheden, De gemeente-
financiën, Brussel 1998.
Gemeentekrediet, De financiën van de lokale
overheden in 1998, Brussel 1999.
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap,
administratie Ambtenarenzaken,
Personeelsrapport 1998, Brussel 1999.

Websites:
<http://www.vlaanderen.be/ned/sites/financien/financien.htm>
http://aba.ewbl.vlaanderen.be/gemeenten_en_provincies.htm

Afkortingen

AAP	assisterend academisch personeel	BIVV	Belgisch Instituut voor Verkeersveiligheid
ABA	Administratie Binnenlandse Aangelegenheden	BLOSO	Commissariaat-generaal voor de Bevordering van de Lichamelijke Ontwikkeling, de Sport en de Openluchtrecreatie
ABB	Administratie Buitenlands Beleid	BM	bestaansminimum
ABO	Administratie Basisonderwijs	BMI	Body Mass Index (= gewicht/lengte ²)
ADL	activiteiten van het dagelijks leven	BNP	Bruto Nationaal Product
AHOWO	Administratie Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek	BOF	Bijzonder Onderzoeksfonds
ALT	Administratie Land- en Tuinbouw	BPA	Bijzonder Plan van Aanleg
APS	Administratie Planning en Statistiek	BSO	beroepssecundair onderwijs
AROHM	Administratie Ruimtelijke Ordening, Huisvesting en Monumenten en Landschappen	BZV	biochemisch zuurstofverbruik
ASO	Administratie Secundair Onderwijs	CBGS	Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudieën
AWH	algemene weddeschaalherziening	CEMT	Conférence Européenne des Ministres des Transports
AWI	Administratie Wetenschap en Innovatie	CFO	Centraal Financieringsorgaan
AZF	Departement Algemene Zaken en Financiën	CGG	Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg
BBP	Bruto Binnenlands Product	CIM	Centrum voor Informaties over de Media
BBPR	Bruto Binnenlands Product per Regio	COO	Departement Coördinatie
BGP	Bruto Geografisch Product		

COOV	Centrum voor Operationeel Onderzoek in Volksgezondheid	ICEM	Interdepartementale Commissie Etnisch-culturele Minderheden
CPOS	Centrum voor Pedagogische Opleiding en Studie	IEA	International Association for the Evaluation of Educational Achievement
CSB	Centrum voor Sociaal Beleid	IHE	Instituut voor Hygiëne en Epidemiologie
CVA	cerebo-vasculaire aandoeningen	IHZ	ischemische hartziekten
CZV	chemisch zuurstofverbruik	IMEC	Interuniversitair Micro-Electronica Centrum
DAE	Dynamic Asean Economies	IMF	Internationaal Monetair Fonds
DBSO	deeltijds beroepssecundair onderwijs	IMWV	Intercommunale Maatschappij voor Watervoorziening in Vlaanderen
DKO	deeltijds kunstonderwijs	IN	Instituut voor Natuurbehoud
DWTC	Diensten van de Eerste Minister, Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden	INES	International Indicator and Evaluation of Educational Systems
EBWO	Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling	INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling	IWT	Vlaams Instituut voor de bevordering van het Wetenschappelijk Technologisch onderzoek in de industrie
EMU	Economische en Monetaire Unie	JINT	Coördinatie-orgaan voor Internationale Jongerenwerking
EOGFL	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw	KISS	Kandidaten Informatie- en Selectiesysteem
ESA	Europees Ruimtevaart Agentschap	KMO's	kleine en middelgrote ondernemingen
ESER	Europese afspraken	KUL	Katholieke Universiteit Leuven
ESF	Europees Sociaal Fonds	LEI	Landbouw Economisch Instituut
EU	Europese Unie	LFS	Labour Force Survey
EUROSTAT	Bureau voor de Statistiek van de Europese Gemeenschappen	LIC	lokale integratiecentra
EWBL	Departement Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden en Landbouw	LIN	Departement Leefmilieu en Infrastructuur
FEVECC	Federatie van Vlaamse Erkende Culturele Centra	MIRA-2	Milieu Rapport Vlaanderen 2
FIOV	Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij	MTA	Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid
FIOV	Fonds voor Industrieel Onderzoek Vlaanderen	MVG	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
FWO	Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek	NFS	netto te financieren saldo
GIB	gewaarborgd inkomen voor bejaarden	NIS	Nationaal Instituut voor Statistiek
GIMV	Gewestelijke Investeringsmaatschappij voor Vlaanderen	NWWZ	niet-werkende werkzoekenden
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	O&O	Onderzoek & Ontwikkeling
HIVA	Hoger Instituut voor de Arbeid	OECD	Engelstalige afkorting van OESO
HOBUS	hoger onderwijs buiten de universiteit	OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
HSU	huursubsidie	OIVO	Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties
IBW	Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer	OND	Departement Onderwijs
IADL	instrumentele activiteiten van het dagelijks leven	OVAM	Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
IAO	Internationale Arbeidsorganisatie		

PAK	Poly-Aromatische Koolwaterstoffen	VIZO	Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen
PSBH	Panel Studie van Belgische Huishoudens	VLAM	Vlaams promotiecentrum voor Agro- en Visserij-Marketing
PVT	psychiatrische verzorgings-tehuizen	VLIF	Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
RIC	regionale integratiecentra	VI.I.R.	Vlaamse Interuniversitaire Raad
RSV	Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen	VLM	Vlaamse Landmaatschappij
RSVZ	Rijksdienst voor de Sociale Verzekering der Zelfstandigen	VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid	VOI	Vlaamse Openbare Instelling
RSZPPO	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid - Provinciale en Plaatselijke Overheden	VRGT	Vlaamse Vereniging voor Respiratoire Gezondheidszorg en Tuberculosebestrijding
RVT	rust- en verzorgingstehuizen	VRT	Vlaamse Radio en Televisie
RWZI	Riool-Water-Zuiverings-Installatie	VTS	Vlaamse Trainersschool
SEB	Steekproefenquête naar de beroepsbevolking	VVOB	Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand
SERV	Sociaal-Economische Raad voor Vlaanderen	VVP	Vlaamse Vereniging van Provincies
SIF	Sociaal Impulsfonds	VWF	Vlaams Woningfonds
SPE	Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie	WAV	Steunpunt 'Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming'
STADIM	Studies & Advies Immobiliën	WES	Westvlaams Economisch Studiebureau
STV	Stichting Technologisch Vlaanderen	WI	wetenschappelijke instellingen
SVV	Socialistische Vooruitziende Vrouwen	WIGW's	Wezen, Invaliden, Gepensioneerden en Weduw(en)aars
TIL	tegemeetkoming in de leninglast	WIS	Werk Informatie Systeem
TIMSS	Third International Mathematics and Science Study	WVC	Departement Welzijn, Volkgezondheid en Cultuur
TSO	technisch secundair onderwijs	WWZ	werkende werkzoekenden
UIA	Universitaire Instelling Antwerpen		
UPEDI	beroepsvereniging van uitzendkantoren		
UVW	uitkeringsgerechtigde volledig werklozen		
VAP	verbeterings- en aanpassingspremie		
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding		
VFSIPH	Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap		
VGC	Vlaamse Gemeenschapscommissie		
VHM	Vlaamse Huisvestingsmaatschappij		
VIB	Vlaams Interuniversitair Instituut voor Biotechnologie		
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek		
VIW	Vlamingen in de Wereld		

Trefwoorden- register

- aanmoedigingspremie 176, 177
aantasting van de eerbaarheid 204
academisch personeel 237
achterstallige betalingen 216
activiteitsgraad 34, 159, 162, 178
adviespremie 142
adviesraad 315
Aerobe uithoudingsvermogen 193
afgestudeerden 245
afstandsonderwijs 253
afval 58
AIDS 183, 184, 191
alcoholgebruik 189, 190
algemene middelen 300
allochtonen 210
alternatieve geneeskunde 200
alternerend leren 173
amateurkunst 103
ambachtsgebouwen 70
arbeidsherverdeling 176
arbeidsplaatsen 159, 164, 178
archeologische site 117
armoede 212
arresten 79
asielzoekers 210
aspirant-doctorandi 258
attachés van de Vlaamse Gemeenschap 291
atypische arbeid 159, 166
avondwerk 167
banenplan 175
basiseducatie 254
basismobiliteit 278
bebouwde oppervlakte 69
bedrijfsafval 58
bedrijfsvoertuigen 268
beeldende kunsten 114
begeleid wonen 98
begunstigden 97
bejaarden 222
bejaardenhulp 223
beleidskredieten 304
beleidsprioriteiten 29
beleidsverklaringen 287
bemestingsdruk 55
bemiddelingscommissie 219
beroepsbevolking 159, 160, 161
beroepsopleiding 296
bestaansminimum 214
bestaansonzekerheid 212
betaald educatief verlof 173, 175

betrokkenheid overheidsniveaus 21
 bevallingen 197
 bevolkingsdichtheid 36
 bibliotheekgebruik 119
 binnenvaart 269
 biodiversiteit 63
 bioscoop 123
 biotische index 45
 bodem 54
 bodembalans 57
 bodembestemming 73
 bodemgebruik 69
 boeken 119
 borstvoeding 198
 bos 64
 bosgezondheid 64
 bouwovertradingen 26
 brandstofprijzen 275
 brugprojecten 174
 bruto binnenlands product 34, 132, 158
 bruto toegevoegde waarde 132, 134, 158
 btw 132
 buitengewoon onderwijs 231
 buitenlandse investeringen 293
 buitenschoolse opvang 217
 bus 269
 campingbewoners 99
 Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg 195
 centrummanagement 142
 chronische gezondheidsproblemen 192
 Comenius-programma 296
 Comité voor bijzondere jeugdzorg 219
 congestie 275, 276
 conjunctuur 33
 consultatiebureaus 198
 consumptieprijzen 30
 contractvormen 165
 criminaliteit 205
 criminaliteitsgraad 205
 culturele akkoorden 286
 culturele centra 110
 culturele manifestaties 103
 culturele raad 315
 cultuurcheques 25
 daderhulp 205, 206, 207
 dagverzorgingscentra 223
 deeltijds kunstonderwijs 253
 deeltijds onderwijs 233
 deeltijds werk bij overheidspersoneel 311
 deeltijds werken 165
 democratie 22
 depressie 194
 devaluatie 33
 dienstenbanen 175, 176
 dienstencentra 223
 diesel 275
 dieselwagens 268
 dioxines 52
 diploma's 243, 250, 265
 directe schuld 307
 doelgroepen 96
 Domus Flandria 95
 doping 198
 drinkwater 47
 dronkenschap 190
 druggebruik 190
 dwangsommen 79
 echtscheidingen 38
 e-commerce 34
 economische groei 132
 economische structuur 133
 eenoudergezinnen 96
 eetgedrag 187
 eigen middelen 301
 emissies 281
 energie 147
 energiebalans 147, 148
 energieproductie 147
 energieverbruik 147, 148
 Erasmus-programma 296
 erkende vluchtelingen 210
 Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling 143
 Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw 143
 Europees Sociaal Fonds 172
 Europese Kaderprogramma 260
 Europese Muntunie 31
 Europese regio 34
 exclusieve verdragen 286
 expansiesteun 140
 export 32, 145, 293
 exportbegeleiding 293
 exportondersteuning 293
 falingen 149, 151, 152
 fauna 62
 fiets 277
 files 276
 film 123
 Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij 143
 flora 62
 forum van organisaties van etnisch-culturele minderheden 211
 geboortecijfers 39
 geboorten 38
 geïntegreerd onderwijs 231
 geluidshinder 281

gemeenschapscentra 111
gemeente 95
gemeentelijk begrotingssaldo 308
gemeentelijke belastingen 303
Gemeentelijke Commissie van Advies 77
gemeentelijke inkomsten 303
gemeentelijke schuldenlast 308
gemeentelijke uitgaven 305
gemengde verdragen 286
geneesmiddelengebruik 190
gesubsidieerde vertaling 295
gevoel van onveiligheid 205
gewaarborgd inkomen voor bejaarden 213
gewestbelastingen 301
gewestplannen 61
gewoon onderwijs 230
globalisatie 33
goederenvervoer 270, 271, 273
groeisectoren 164
grondwater 47
handel 34
handhavingsbeleid 78
havens 271
hefboomkrediet 173
hersenvliesontsteking 183
HIV 183, 184, 191
hoeven 69
hoger onderwijs 228, 233, 244
hoger secundair onderwijs 228
hogescholenonderwijs 233
hospitalisatie 199, 200
huisarts 199
huishoudelijk afval 59
huishoudens 41, 85
huizen 69
hulpverlening aan seksuele delinquenten 205, 206
humanitaire bijstand 289
huurdersbonden 92
huurprijzen 82
huwelijken 38
IMF 30
indirecte schuld 307
individuele beroepsopleiding 173
industriegebouwen 70
industriële productie 32
inflatie 32, 33
inkomensnormen 212
inkomensvervangende tegemoetkoming 214
inkomensverzekering 92
innovaties 153, 154
installatieproef administratie Land- en
Tuinbouw 143
integratiecentra 211
Interface-programma 175
internationale erkenning 286
internationale organisaties 288
internationale oriëntatie 286
internationale overeenkomsten 286
internationale solidariteit 289
internet 317
investeringen 138, 139
investeringsprospectoren 291
investeringssteun 139, 140
invoegbedrijven 176, 177
invoer 132
inwoners op beroepsactieve leeftijd 178
Jeugd voor Europa-programma 298
jeugdbewegingen 109
jeugdraad 315
jeugdrechtbank 220
jeugdwerk 108
jeugdwerkindex 108
jeugdwerkprogramma 109
jobs 164, 165
kanker 180, 181, 183, 184, 187
kankerpreventie 198
kansarm 215
kernenbeleid 94
kijk- en luistercijfers 295
kijk- en luistergeld 301
kindermishandeling 204
kinderopvang 217
kindersterfte 179, 182, 226
kleuteronderwijs 230
KMO 149
knelpuntberoepen 168, 171
koopprijzen 82
korte vakanties 126
kostprijs per leerling 239
kranten 122
krimpsectoren 164
laaggeschoolden 176
lager onderwijs 230
landbouwpromotie 292
landbouwworming 255
langdurige werkloosheid 34
lastenverlaging op arbeid 27
leefbare doortochten 280
leefmilieunormen 24
leeftijdsverdeling van het overheids personeel 313
leegstand 89
leerkracht 235
leerkrachtsalariëring 240
leesgedrag 118
Leonardo da Vinci-programma 296
letselongevallen 279
letteren 118
levensverwachting 40, 179, 180

Lingua-programma 296
 liquiditeitsval 32
 lokalisatie 33
 loontrekkenden 164, 178
 loopbaanonderbreking 176
 lucht 50
 luchthaven 273, 274
 luchtkwaliteitsindex 51
 luchtverkeer 273
 luchtverontreiniging 281
 mantelzorg 222
 maritiem trafiek 271
 marktaandeelen media 122
 mediagebruik 121
 medisch begeleide bevruchting 197
 meerwaardes 79
 mensen zonder papieren 210
 Mercuriusproject 142
 mestoverschotten 55
 meststoffen 46, 55
 migranten 97, 175
 migratiesaldo 38
 milieu 43
 MINA-plan 2 47, 50, 52
 mini-onderneming 142, 143
 mobiliteit 23
 monumenten en landschappen 116
 motorrijwielen 268
 multimediagebruik 124
 muntcrisis 33
 musea 115
 nachtwerk 166, 167
 nascholing 251
 natuur 61
 natuurreservaten 61
 netto te financieren saldo 307
 niet-actieven 160, 178
 niet-onderwijzend personeel 236
 niet-werkende werkzoekenden 168
 nieuwbouw 82
 noodhulp 289
 officiële ontvangst 287
 omzet 135, 136, 137
 ondernemerschap 141
 onderwijsbudget 238, 255
 onderwijsuitgaven 25
 onderwijzend personeel 235
 Onderzoek en Ontwikkeling (O&O) 153, 256
 ongewone woonvormen 99
 onroerende voorheffing 301
 ontbindingen 149, 151, 152
 ontgroening 36
 ontwikkelingshulp 289
 onveiligheidsgevoelen (subjectief) 17
 Open en Afstandsonderwijs 296
 openbaar vervoer 269, 270, 277
 opleiding 172
 opleiding van het overheidspersoneel 313
 oppervlaktewater 44, 47
 oprichtingen 149, 151, 152
 ouderen 96
 outplacement 175, 176
 overheidscommunicatie 314
 overheidspersoneel 309
 overlijdens 180
 overnachtingen 127
 ozonoverlast 51
 participatiegraad 233, 263
 particuliere sector 90
 patrimonium 116
 perceelsgrootte 26, 70
 perinatale sterfte 179, 182, 226
 permanente vorming 253
 personen met een handicap 208
 personenwagens 268
 pesticiden 46
 peterschapsproject 142
 ploegwerk 159, 167
 podiumkunsten 112
 potentieel actieve bevolking 38
 potentiële groei 32
 potentiële levensjaren 181
 prati-index 45
 problemen van de Vlamingen 19
 Programma Beleidsgericht Onderzoek 259
 provinciaal begrotingssaldo 308
 provinciale belastingen 302
 provinciale inkomsten 302
 provinciale uitgaven 305
 provincie 95
 provinciefonds 302
 psychiatrische sector 202
 PWA 175
 Raad van Europa 288
 recuperatiegraden 60
 referendum 29
 regeerakkoord 23
 regularisaties 79
 reistijden 275
 reizigerskilometer 271
 rode-lijst-soorten 63
 rookgedrag 188
 ruimteboekhouding 73
 Ruimtelijke Ordening 67
 ruimtevaartprogramma's 257
 rust- en verzorgingstehuizen 201
 rusthuizen 223
 samengevoegde en gedeelde belastingen 301

scholingsgraad 228, 263, 310
 schoolgrootte 237
 schoolkeuze 249
 schoolloopbaan 241
 schoolverlaters 246
 sector 132
 sectoraal BPA 74
 sectoren 164
 secundair onderwijs 230, 243
 Seniorenraad 314
 seropositief 183
 serviceflats 223
 slachtofferhulp 205, 207
 sociaal beheersrecht 89
 Sociaal Impulsfonds 89
 sociale huisvesting 26
 sociale mix 26
 sociale promotie 253
 sociale verhuurkantoren 90
 sociale werkplaatsen 176
 social-profit 176, 177
 Socrates-programma 296
 specialisatie-indices 134
 specialist 199
 spijbelen 250
 spoorwegen 269, 270, 277
 sportaanbod 128
 sportparticipatie 129
 sportraad 315
 stadsvlucht 24
 statuut 164
 stedelijk beleid 25
 stedelijke conjunctuurbarometer 319
 sterftecijfer 38, 180, 181
 structuur van de bevolking 36
 structuurplannen 76
 studierichtingen 248
 subjectief welbevinden 194
 subjectieve gezondheid 192
 subsidies 132
 tandarts 200
 technologisch attaché 291
 tegemoetkomingen 90
 Teleonthaal 195
 tevredenheid van de Vlamingen 17
 tevredenheidsindex 17
 tewerkstellingsprogramma 174
 thuislozen 98
 thuisverpleging 222
 thuiswerk 159, 167
 tijdelijke arbeid 166
 tijdschriften 122
 toegewezen middelen 300
 toekomstverkenning 85
 toekomstverwachtingen 18
 toerisme 125
 toeristische promotie 292
 tonkilometer 270, 271
 tonnenmaat 270, 271, 274
 tram 269
 transnationale contracten 286
 trein 269
 treinstation 278
 tuberculose 183, 184
 TV-nieuws 122
 tweedekansonderwijs 253
 uitgaven van de Vlaamse overheid 304
 uitvoer 145, 146
 uitzendarbeid 166
 universitair onderwijs 233, 242
 vacatures 168, 169, 170
 vakantiebestemmingen 126
 vakantieparticipatie 125
 VDAB 246, 254
 veilig seksueel gedrag 191
 verenigingen 105
 vergrijzing 36
 verkeerscommissie 314
 verkeersslachtoffers 279
 verkrachting 204
 verkrotting 89
 vermijdbare sterfte 182, 226
 vernieuwbouw 87
 verontreinigde gronden 54
 versnijdingsindex 282
 versnippering 282
 vertrouwen in instellingen 19
 vertrouwenscentra kindermishandeling 204
 vertrouwensindex 21
 vervoermiddelen 268
 vervoermiddelenbezit 277
 vervoersaanbod 278
 verzuring 52
 vestigingen 149, 150, 151
 VIZO 254
 Vlaams Woningfonds 91
 Vlaamse economische vertegenwoordigers 291
 Vlaamse Huisvestingsmaatschappij 93, 94
 Vlaamse infolijn 316
 Vlaamse literatuur 295
 Vlaamse octrooien 262
 Vlabinvest 95
 VLAMINOV-subsidie 141
 VLIF-rentesubsidie 141
 vluchtige organische stoffen 281
 voeding 187
 voertuigenpark 268
 volksoontwikkeling 102

volwassenonderwijs 298
 vonnissen 79
 voorkoop 88
 vormingsinspanningen van de Vlaamse
 overheid 313
 vormingsinstellingen 103
 vrijwilligerswerk 106
 vroegtijdige sterfte 181
 vruchtbaarheidscijfers 40
 water 44
 waterwegen 271
 website 317
 weekend-verblijven 99
 wegvoertuigen 268
 welzijnsraad 314
 WEP 174, 176
 werkende werkzoekenden 168
 werkenden 160, 178
 werkervaring 174
 werkloosheid 34, 168
 werkloosheidsgraad 34, 163, 178
 werkloosheidsval 27
 werklozen 159, 160
 werkzaamheidsgraad 159, 160, 162, 163, 178
 wetenschapsbeleid 256
 wiegendood 182
 woningbehoeftestudies 78
 woningkwaliteit 86
 woningmarkt 82
 woningpark 87
 wooncomfort 86
 woonkeuze 86
 woonkosten 86
 woonstatuut 83
 woonwagenbewoners 99, 211
 woon-werkverkeer 275
 woonruimte 88
 zaterdagwerk 166, 167
 zelfmoord 195
 zelfmoordpogingen 195, 196
 zelfstandigen 164
 ziekenhuizen 201
 zondagwerk 167
 zonevreemde bedrijven 74
 zorgbehoevendheid 225
 zorgen van de Vlamingen 15
 zorgverzekering 27
 zuurstofhuishouding 45
 zwaarlijvigheid 187
 zwangerschappen 197
 zware metalen 54

Colofon

VRIND is een uitgave van:

Administratie Planning en Statistiek
Departement Algemene Zaken en Financiën
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Boudewijnlaan 30
1000 Brussel
Tel. 02 553 57 84
Fax 02 553 58 08

Verantwoordelijke uitgever:
Josée Lemaître
directeur-generaal

Rewriting en realisatie: Uitgeverij F-Twee, Gent
Opmaak: Fotozet De Mont, Laarne
Drukkerij: Vanmelle, Mariakerke

Gedrukt op chloorvrij milieuvriendelijk papier

